STARINE

NA SVIJET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA XXXVI.

UREDIO
FERDO ŠIŠIĆ

U ZAGREBU 1918.
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE U ZAGREBU.

Sadržaj.

	Strana
† *Tkalčić Ivan krst.:* Oporuka popa Ivana iz Stenič-njaka, župnika u Petrovini	1—6
† *Fermendžin Euzebije:* Prilozi k poznavanju diplomatskoga poslanstva Aleksandra Komulovića među Slovene od godine 1593. do 1597.	7—30
Šišić Ferdo: Iz arkiva grofova Pongrácza	31—80
Jelenić Julijan: Spomenici kulturnoga rada bosanskih Franjevaca (1437.—1878.)	81—162
Vitković Dimitrije: Patrijarh Arsenije III. Crnojević u Pakracu	163—208
Dukat Vladoje: Korespondencija o dogodajima u Ugarskoj 1847—1849.	209—351
Šišić Ferdo: Dva ljetopisa XVII. vijeka	352—389
Ivšić Stjepan: Podsjedańe i osvojeńe Sigeta u glagoljskom prijepisu hrvatskoga opisa iz g. 1566. ili 1567.	390—429

Oporuka popa Ivana iz Steničnjaka, župnika u Petrovini.

Iz ostavštine pravog člana † Ivana Krst. Tkalčića.[1]

1504. U Zagrebu.

In nomine domini. Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quingentesimo quarto. Ego Johannes de Zthennychnyak, plebanus ecclesie parochialis sancti Petri apostoli in Petrowyna, dominorum capituli Zagrabiensis, in lecto egritudinis decumbens, licet eger corpore domino favente per omnia mente sanus et compos rationis, tale facio testamentum. Item imprimis et ante omnia commendo animam meam altissimo deo creatori meo et gloriosissime Virgini Marie, dulcissime advocate mee et omnibus sanctis et electis, dei corpus vero gremio terre in ecclesia sancti regis Stephani penes aram sancti Jeronimi. Tandem de bonis meis a deo collatis, item reverendis dominis videlicet patronis meis dignissimis et graciosissimis capitulo Zagrabiensi lego florenos XVI. Item ad fabricam ecclesie sancti regis Stephani lego florenos V. Item ad tecturam sanctuarii ecclesie sancti Petri in Petrowyna, lego florenos V. Item in subsidium unius libri missalis eidem ecclesie, lego florenos VI, pro quibusquidem florenis vendatur milium et detur vitricis ecclesie. Item ego habui duos boves et unam vaccam, pro inventario, ego autem successori meo lego tres bonos boves et quartum iuvenem nunc castratum, quem [habui] a Gregorio colono meo, item eidem successori lego duas vaccas, videlicet illam quam habui a Paulekowith, unacum vitulo et aliam Myskam vocatam. Item unum aratrum vetus cum ferramentis lego pro inventario; item aliud aratrum similiter cum ferramentis lego sorori mee cum filiis. Item unam traham, vulgo brana, lego pro inventario, aliam traham lego Emerico nepoti or-

[1] Ovaj po našu kulturnu povijest osobito zanimljivi članak pok. Tkalčića, još je Smičiklas odredio za „Starine". Sada je dakle tom odredjenju udovoljeno. F. Š.

phano. Item vineam bene cultam et cellarium bonum cum quatuor doleis, item unum torcular, cum attinentiis suis, duo vasa pro quinquaginta cubulis. Item aliud cellarium prope vineam Zakop vocatam, quod ego de novo erexi, ista omnia lego ecclesie et successori pro inventario. Item in eodem cellario sex vasa bona et optima lego pro inventario. Item tercium cellarium in silva prope cellarium dominorum, quod ego similiter de novo erexi cum quatuor cistis magnis lego pro inventario. Item sub turri nobilis Simonis Lwkachych habeo domos, quas de novo erexi, easdem domos lego ecclesie pro inventario propter refugium Turcorum. Item in eadem domo habentur duo vasa, eadem lego sorori mee cum filiis suis. Item similiter in eadem domo habetur una cista, in qua larda conservantur, detur sorori mee. Item duo ductilia, unum continet cubulos viginti, aliud cubulos XIII, lego pro inventario, item tercium ductile lego Emerico orphano. Item scutellas ligneas sex, lego pro inventario. Item discos similiter ligneos XII, coclearia XII, similiter lignea lego pro inventario. Item alie scutelle, disci et coclearia distribuantur sorori cum filiis et Emerico orphano tripharie. Item tres ligones latas lego pro inventario. Item unam magnam securim et duas minores lego pro inventario. Item aliam magnam securim et unam minorem lego Emerico. Item unum falcastrum lego pro inventario. Item duos currus lego pro inventario. Item unum currum lego sorori cum filiis. Item quartum currum lego Emerico et duos boves. Item duas mensas lego successori et unum mensale cum duobus manutergiis eidem successori lego. Item duo pulvinaria cum duobus cussinis et duobus linthiaminibus lego pro inventario. Item eidem successori lego quinquaginta quartas milii de saponibus, quos exigat sibi solus in Czwethkowych. Item eidem lego XII quartas tritici in parato. Item unum vas vini XL cubulos lego successori, alia vina exponantur et distribuantur pro anima mea, dempto quod dentur viginti cubuli sorori mee. Item unum terebrum magnum et aliud minus dentur sororio. Alia clenodia, que non sunt specificata, omnia lego pro inventario. Item ecclesia habet tres calices duos feci de novo fieri, qui constant LXX florenos, tercium valet florenos XX. Item eadem ecclesia habet quinque ornatus sacerdotales cum suis attinenciis. Item ornatus de rubea purpura constat florenos XX sex; istos viginti florenos habui de bonis ecclesie, ut parochiani bene sciunt, florenos autem sex exposui de propria pecunia mea, quosquidem florenos relaxo ecclesie et parochianis. Item ornamenta ad tria altaria dupplicia satis bene

competencia. Item unam crucem ligneam deauratam pro I. fl. cum vexillo satis pulchro. Item habet unam parvam crucem cupream deauratam. Item unum incampanile et duas nolas parvas. Item habet unum missale impressum de modo glagolitarum. Item habet tria superpellicia. Item missale latinum non habet nec habuit. Item habet unum breviarium magnum in pergameno quod nunc habetur apud dominum Benedictum sub Ozel. Item librum sermonum videlicet discipulum cum breviario meo, lego ecclesie. Item eadem ecclesia habet unum fenile ab antiquo. Item unum fenile, quod legaverat ecclesie quidam Verbe Radulizt de Czwethkowych. Item ibidem quasdam porciones fenilium, quas comparavi a filiis Jursychewyth et a Blasio Dyaniakowyth, que fenilia valent flor. XX. lego ecclesie perpetualiter pro inventario. Item eadem ecclesia habet quatuor colonos residentes. Item habet unum locum molendini desertum. Item Georgius Oppessa, videlicet avunculus meus de Zthenychnyak, obligatur mihi flor. auri XV. de quibus eidem relaxo VII., reliquos flor. videlicet octo lego ad claustrum ibidem in Zthenychnyak in subsidium cuiusdam bolthe. Item Valentinus dictus Sydak cognomine Klepethych obligatur mihi flor. XX., de quibus eidem relaxo flor. IIII, de reliquis flor. lego ad claustrum ibidem in Zthenychnyak flor. X. ad pretactam boltham, alios flor. VI. lego ad manus executoris. Item Michael Jwrachych dictus, obligatur mihi flor. IV. de quibus relaxo sibi flor. II., reliquos duos florenos lego ecclesie beate Virginis, quibus adiungo flor. XX pro emendo argento ad unum calicem pro salute anime mee et parentum meorum ac omnium benefactorum meorum. Item nobilis Simon Orlowchych habet unum ciphum argenteum in pignore pro florenis IV. quos flor. lego ad manus executoris. Item Anthonius Jwanchych tenetur mihi flor. VI., quos lego ad manus executoris. Item Anthonius Bosnyak de Wolawlya Superiori tenetur mihi flor. I., quem lego ad manus executoris. Item coloni nobilis Simonis Lwkachych obligantur mihi flor. tres, quos colonos ipse bene scit, et eosdem flor. lego ad municionem, quam idem conatur facere contra insultus Thwrcorum. Item ad eandem munitionem adiungo flor. quinque, quando vendetur milium. Item nobilis Johannes Domagowych tenetur mihi flor. II.$^1/_2$, de quibus eidem relaxo $^1/_2$ flor., duos florenos det domino Petro capellano pro salario suo. Item Johannes Borkowyth tenetur mihi I. flor., quem similiter det domino Petro pro salario. Item duos florenos dedi cuidam Bede Klopanych de Czwethkowych, pro nunc

*

supano ibidem, et Matheo Dixyth, quos florenos ipsi dederunt de manibus ipsorum Kelemyn Supanyth, quos florenos lego ad manus executorum. Item Vale Bekethyth in Jaztrebarzka tenetur flor. I. et sex libras, florenum lego ad tecturam ibidem ad ecclesiam sancti Nicolai, libras sex lego ad manus executorum. Item Gregorius Pechenyk in Petrowyna tenetur mihi unum flor., quem lego ad manus executorum. Item Johannes textor colonus meus tenetur mihi I. flor., quem lego ad manus executorum. Item Gregorius Zprechnyak colonus meus tenetur mihi III. flor. auri, quos lego ad manus executorum. Item relicta Martini Galethyth, similiter coloni mei, tenetur mihi tres flor. auri; lego ad manus executorum. Item Andreas colonus meus tenetur pro quodam bove flor. III. et pro cutibus, quas comparavi sibi in festo beate Margarethe tenetur florenos VI; lego ad manus executorum. Item domina Dorothea conthoralis Andree Blasychewych, commater mea, habet apud me unum baltheum in pignore pro IV. florenis, qui est in ladula parva; quando redimetur, lego ad manus executorum. Item domino Petro capellano circa illa debita superius legata dent executores mei flor. duos. Item procuratrici matrone obligor flor. duos in sortem serviciorum duorum annorum, committo executoribus ut eidem solvant. Item Emerico orphano lego duas vaccas, videlicet Zyrothyczam et aliam mediocrem. Item sorori lego unam vaccam bonam, quam elegerit et filie sue unam vitulam. Item antiquam subam wlpinam lego domino Anthonio plebano in Prybych pro salute anime mee. Item subam novam de dorsis, medietatem precii eiusdem lego domino Petro capellano, medietatem vero solvat ad ad manus executorum. Item swbam meliorem coopertam panno flavei coloris lego ad manus domini Michaelis de Zthenychnyak, ut conservet usque adventum nepotum meorum, videlicet Georgii et Bernardi; si venient, detur ipsis et dividant equaliter, si autem non venient, extunc vendatur et exponatur pro anima mea. Item vestem quottidianam brevem, lego Andree baccalario et flor. II., ut exoret deum pro anima mea. Item aliam tunicam de mezopan lego sorori mee. Item ioppam et calligas lego sororio meo. Item Mathkoni obligor I $^1/_2$ flor. in sortem serviciorum, dentur sibi floreni tres. Item vestem flavei coloris committo ut in feretro cooperiar cum eadem. Item dominis prebendariis chori ecclesie Zagrabiensis lego flor. X. ut infra ebdomadam dicant missas. Item 1. flor. lego . . . . . Item ad claustrum heremitarum duos flor. pro missis. Item ad claustrum sanc'i Francisci Zagrabie

lego flor. II. pro missis. Item ad claustrum sancti Nicolai lego duos florenos similiter pro missis celebrandis. Item duo lintiamina et tria manutergia bona et unum mensale lego filie sororis mee. Item ad claustrum beate Virginis in Kamenzka lego XX mensuras milii de saponibus, ut exigant in Kopchyna et duos florenos. Item ad claustrum fratrum in Zthennychnyak lego XX quartas milii de saponibus anni istius futuri, ut exigant ipsi soli in Wolawlya inferiori. Item dominis prebendariis Zagrabie pro fiendo uno calice ad kalendinum gloriosissime Virginis Marie lego XXII flor. Item habeo unum ornatum nondum consecratum novum, si contingerit me mori hic Zagrabie, lego ad kalendinum beate Virginis, ut domini prebendarii procurent aliud vetus in quo sepelliar. Item habeo de simplici kamuka ad unum ornatum lego ad ecclesiam sancti Petri in Petrowyna. Item habeo apud dominum Petrum vicearchidiaconum in Podgorye flor. XLV, sed iam defuncto, commisi dare sorori mee cum filiis flor. V. et manent XL, quos lego ut executores dispensent iuxta superius scripta. Item habeo in ladula flor. centum auri, quos lego in manus executorum, ut exponant pro anima mea ad exequias et supra legata. Item cistam cum ladula in sacristia existente lego successori pro inventario. Item eidem successori lego unum florenum pro missis. Item domino Petro vicearchidiacono lego unum flor. pro labore. Item domino Benedicto plebano Omnium Sanctorum sub Ozel lego 1. flor. similiter pro labore. Item domino Anthonio plebano in Prybych lego unum flor. pro missis celebrandis. Item domino Michaeli in Prylep lego 1. flor. pro missis. Item domino Johanni graciano in Jaztrebarzka lego unum flor. pro missis. Item domino Petro capellano lego unum flor. pro missis. Item sapones anni presentis et aliorum annorum, illis, qui sunt nimium pauperes relaxo omnia, qui sunt mediocres solvant medietatem anni preteriti, anni autem presentis solvant omnes, qui se bene habent. Item in Petrowyna habeo pro uno floreno croceum et flor. II piper, lego ad exequias exponendum. Item ferrum hostiarum emi pro uno floreno, lego ecclesie. Item sapones omnes, qui non sunt legati, committo ut dicti executores mei exigant et exponant pro anima mea ad pia opera et ad peractiones usque anniversarium. Item domino Michaeli de Zthennychnyak prebendario Zagrabiensi lego equellum meum unacum sella et flor. duos pro labore et expensis. Item milium quod seminavi cum Andrea colono, medietatem sorori. Item domino magistro Blasio rectori are sancte Ursule, lego unum florenum pro labore. Item mi-

lium, quod solus seminavi, totum lego sorori mee. Item scutellulam argenteam et XXVI libras grossorum, ista lego ad claustrum Corporis Christi in Zthennychnyak pro fiendo uno calice, ita tamen scilicet, si istud argentum non extendet se ad flor. XX, extunc compleatur de pecunia undecumque. Item duos acervos feni, qui sunt in curia et unum acervum de straminibus tritici lego successori. Item unum acervum feni bonum, et quoniam maius lego sorori mee, cum filiis. Item sex currus feni lego domino meo magistro Matheo, spano moderno. Item alia omnia et singula, que non sunt in hoc testamento specificata committo humanitati et industrie. Item apud dominum Benedictum habeo LX flor. auri, quos lego ad manus executorum ad dispensandum iuxta superius legata; residuos XL flor. de facto in vita mea dedi parentele mee, videlicet sorori cum filiis et filia. Executores autem huius testamenti mei elegi honorabiles et discretos, hic Zagrabie, dominum Blasium rectorem are sancte Ursule et dominum Michaelem de Zthennychnyak, alias decanum dominorum prebendariorum; in Petrowyna dominos videlicet Petrum vicearchidiaconum in Podgorye, Benedictum de Ozal et dominum Petrum capellanum, protectores peto mihi fieri graciosissimos dominos meos de capitulo Zagrabiensi et specialiter dominum meum archidiaconum Gorycensem et magistrum Nicolaum, archidiaconum de Vaska, presentibus ibidem venerabilibus et discretis dominis, videlicet magistro Fabiano seniore canonico Zagrabiensi, domino Matheo de Jwanych, decano moderno, Blasio de Superiori Gradecz, Michaele de Mlaka prebendario Zagrabiensi et domino Gallo presbytero de Zthennychnyak, capellano magistri Nicolai archidiaconi de Waska aliisque pluribus testibus fidedignis ad hoc specialiter vocatis et requisitis.

Transumptum auscultatum et collacionatum per me Johannem Benedicti de Pades, sacra imperiali auctoritate notarius publicus, et concordat cum suo originali,

U nadbiskupskom arkivu u Zagrebu; Testamentaria.

Prilozi

k poznavanju diplomatskoga poslanstva Alesandra Komulovića medju Slovene

od godine 1593. do 1597.

Sabrao ih † fra Euzebije Fermendžin,
član dopisnik Jugoslav. akademije.[1]

Predgovor.

Tko je bio Alesandro Komulović, kakvu je zadaću imao riješiti god. 1593.—97. medju Slovenima na Jugu i Sjeveru, a osobito u Moskvi, to je pokojni Dr. Rački opisao u predgovoru k „Izvještaju" i pismima, što ih je s učenim ocem Pierlingom izdao u „Starinama" (Knjig. XIV Zagreb 1882. str. 83 i dalje,)

Kao mali prinos k razjašnjenju diplomatskoga djelovanja toga veoma dičnoga Hrvata, evo dva naputka Svete Stolice i dva pisma kardinala Caietana, papinoga nuncija za Poljsku, na njega upravljena. Prvi naputak (Instruttione) izdan je 10. novembra 1593. i čuva se u Rimu u knjižnici knezova Barberini (Cod. Mss. LVIII. 33 fol. 47—60) sada u Vatikanu. Drugi je u istom rukopisu barberinske knjižnice fol. 42—47; izdan je pako 27. januara 1594., ali Komuloviću mnogo kašnje uručen. Dva pisma pomenutoga nuncija nalaze se u rimskoj knjižnici *Casanatese* zvanoj, u rukopisu: X. VI. 13. fol. 218. i fol. 366.

Jedan i drugi naputak diplomatski su spisi posve dotjerani kano što dolikuje rimskome dvoru, u tom pogledu veoma prokušanom. Prvi upozoruje Komulovića, kako se ima ponašati na putu, zatim na dvorovima, kad, kako i s kim da se pušta u razgovor, i kad ima prelaziti na dogovor s vladarima i njihovim doglavnicima; pri obećavanju i saobćivanju svojih tajna neka bude oprezan. Ali

[1] Ove još 1896. potpuno za tisak priredjene „Priloge" našao sam u ostavštini fra E. Fermendžina, pa ih sada predajem javnosti. F. Š.

on nije bio poslan samo na Sjever, nego i medju Južne Slovene: Bugare i Srbe; zato ga Sv. Stolica upućuje, da se i sa prvacima tih naroda porazgovori, a tako i sa pouzdanicima naroda arbanaškoga. Cilj mu je bio, da vladare, mjerodavna lica i narode potakne, kako bi se svi složno digli na Turčina te ga prognali iz Evrope. Da se pako u tim zapletenim poslovima bolje iznadje, upućen je bio, e bi se u svoje vrijeme sa pomenutim ličnostima potanko posavjetovao.

Drugi naputak, opsegom kraći, vas je namijenjen Rusiji. Tu mu se pred oči stavlja, kako se ima na dvoru velikog knjaza Fedora u Moskvi vladati, ne bi li ga sklonio, da i sam složno s drugima navali na Turčina. Što je pokojni Dr. Rački po S. Solovjevu, na rečenom već mjestu pripomenuo, to se sve ovdje u tom kratkom naputku doslovce navodi. Naprimjer, da su narodi, koji vape za oslobodjenjem ispod turskoga jarma, po rodu i jeziku srodni s Rusima i da će im biti harni, ako im pomognu k oslobodjenju: „... *Come le nationi oppresse sono della medesim lingua Moscovita . . . tutti alzeranno le mani al cielo, quando si vedrano soccorrere da proprii parenti*“. Da Carigrad po ruskomu pričanju ima da bude ruska baština: „. . . . *aprirsi la strada al acquisto . . . di Constantinopoli, secondo le antiche pretensioni de Moscoviti, che pensano appartenere loro quell' Impero per ragione hereditaria*“.

Na posljedku želja je bila Svete Stolice, da Komulović po rodu Hrvat, muž bistroga oka, naučan i okretan, zgodimice prenese razgovor i na ujedinjenje ruskoga naroda s rimskom crkvom: „ . . . *se potete . . . lasciare aperta una finestra per poter trattare di unire alla chiesa cattolica quella natione . . .*“

Iz dvaju pako pisama nuncija Caietana razbire se, da je naš Komulović preko Litavske (gdje je medjutim i apoštolsku vizitu obavio u biskupiji Vilnanskoj, koja je onda bila bez vlastitog pastira) prešao u Rusiju kasno pod jesen godine 1596., ako ne početkom 1597.

U Rimu kod sv. Antuna, Via Merulana, 27 juna 1896.

fra Euzebij Fermendžin,
franjevac.

Instruttione

per ordine di N. Sre Papa Clemente VIII. al Rdo D. Alessandro Comuleo Arciprete di S. Hieronimo di Roma mandato da Sua Santità a diversi Principi et Potentati delle parti Settentrionali.

Nostro Signore fa scelta della persona vostra per adoprarla in parte del più grave negotio che habbia hoggidi la Republica Christiana, mosso non solo dalla esperienza che voi havete contratta in altre missioni con le genti alle quali vi manda et dalla lingua che havete per trattare con esse loro. ma dalla conoscenza che ha del zelo vostro verso l' honore di Dio et della Salute dell' anime et della fede con che solete maneggiare le cose di questa Santa Sede.

Voi corrisponderete alla gratia grandissima che vi fa la Divina providenza nell' eleggervi instromento per opera sì grande et alla confidenza che ripone Nro Signore nella persona vostra, se raccomandando prima ogni giorno a Sua Divina Maestà, tutti i pensieri e tutte le ationi vostre con orationi e con sacrifitij, come solete fare, acciò assista col suo Santo Lume a chi travaglia per la causa sua; vi risolverete poi nel resto d' usare ogni possibil diligenza nei negotij che vi si comandano e di procedere con le debite circonspettioni nel credere, che nell' avisare cose che occorreranno, non referendo per vero se non quel che crederete e saprete certissimo, et per dubio quello, che non potrete tenere per certo, allegando sempre gl' autori et le cause della vostra credenza, et mettendo ogni studio per ben conoscere le persone prima che con loro si comunichino li secreti importanti, perchè ben sapete voi, quanto importi in simili negotij il silentio, e quanti mali potriano succedere in luogo de' beni che procuriamo, se si divolgassero i Consigli nostri innanzi tempo.

Qui dunque userete cura che ne anco gli huomini che verranno con voi, i quali non haveranno ad essere più di due della medesima lingua schiavona, sappiano di vostri viaggi, se non quello che conviene loro fare sapere, et che finchè non sete fuori d' Italia, niuno intenda ove sete per andare; uno dei compagni si desideraria però che fusse capace di tutto il negotio per poterlo seco comunicare, quando sarà tempo, a fine di potersene valere per mandarlo in qualche luogo, ove voi non poteste essere così in un tratto, et acciò anco, se a voi accadesse, che Dio benedetto non lo permetta, o

infermità, o altra sciagura, possa egli continuare per servitio di Dio la tela cominciata al meglio che sarà possibile.

Il primo volo vostro ha da essere verso Venetia, ove intenderete ciò che passi intorno alla pratica cominciata dagli Albanesi, et se saranno quivi huomini di quella Natione, de' quali vi possiate fidare, mostrarete loro, che quando dicano da dovero, e mostrino fondamenti sodi de' loro disegni, Nro Sigre, e questa Santa Sede ne terrà protettione et ajuterà con ogni opera possibile la libertà et la salute di tante anime per cavarle dal giogo turchesco e dai pericoli dell' Inferno. Però li consiglierete a mandar quà huomini reali et intelligenti, da quali possiamo havere lume sicuro, della possanza, delle voglie, delle commodità et de bisogni di quelle genti. Al qual fine se a voi parerà anco di scrivere in quelle parti a qualche buon Christiano et amico vostro, si rimette al vostro giuditio, se vi parerà di poterlo fare sicuramente et con frutto, acciò cominciandosi una tale impresa ella si possa segnitare coi debiti modi, perchè altrimente ne seguiria danno e basimo della medesima natione Albanese, la quale in altro caso simile non ritrovarebbe chi le desse credito ne chi l' ajutasse.

Di questo particolare prima che partiate da Venetia doverete scrivere minutamente consignando le lettere vostre al Nuntio di N. Sigre. senza lasciar intendere ad huomo del mondo i fini nostri, ne parte alcuna di questo trattato, massime in quella città, la quale vorria farvi sopra mille commenti, et però sarà bene, che di là vi sbrighiate quanto prima, mostrando anco ai più intimi amici e parenti vostri d' andare per vostre faccende, o alla Patria, o altrove.

Da Venetia il dritto viaggio vostro dovará essere verso Transilvania per la via di Trento, d' Innsbruck et di Vienna, pigliando poi lingua per poter tenere di là il camino più breve e più sicuro.

Presso il Prencipe di Transilvania si procurerà che habbiate a ritrovare anco il Sigr. Cardinal Battori, et per quel che s' intende dell' ordine venuto là dal Turco di mettere insieme le genti per condurle al campo suo contra l' Ungheria, le cose di ragione saranno in molto movimento, et in ventilatione de' partiti dubij; perchè parerà loro d' havere il lupo per l' orecchie, e di non potersi assicurare nè col tenerlo ne col lasciarlo, et veramente hanno per le mani un ardua risolutione, e piena di pericoli per la gran potenza del Turco, e per solere egli con ingiustissima barbarie pigliare ogni minima occasione d' opprimere e soggiogare tutti i suoi vicini.

Nelle conventioni, che sono fra il Transilvano et il Turco, presupponiamo che sia quest' obligo d' unire le forze di quella Provincia a quelle del Turco ogni volta che sia ricercato, sappiamo ciò essere stato fatto altre volte e masssime nell' Impresa di Zighetto, ove si sa, che le genti Transilvane prestarono il meglio dell' opera in far sentire alla Republica Christiana quel grave danno.

Vediamo anche il pericolo, che può essere nell' irritare il Turco col denegargli al presente cosa dovuta per patto, et per consuetudine: ma non crediamo, che ne patto, ne consuetudine ne pericolo possa mai muovere un Principe Christiano ad ajutare con le forze sue il nemico della fede, perchè chiara cosa è, che ne i patti, ne la consuetudine si ponno allegare per cosa voluntaria, ma estorta da mera violenza.

Non accade dunque considerare di quanto possa essere o la promessa di mandare le genti sotto stendardi turcheschi o l' esempio di haverle altre volte mandate, ma solo la necessità di farlo al presente, et il pericolo dell' ommetterlo.

Bisognerà dunque mostrare al Transilvano quello che a lui deve essere notissimo, ch' egli ha da fare con gente barbara, infedele, sprezzatrice d' ogni giustitia e d' ogni equità, e che per legge stima honesto tutto quello ch' è utile all' Imperio suo. Però spogliando egli la sua Provinzia d' ogni presidio col mettere le genti e forsi anco la persona propria a discretione di chi non ha discretione, può dire di fare volontariamente altri Padrone del suo stato, ne deve fidarsi su quel che avvenne dopo la presa di Zighetto, che si lasciarono tornare alle case loro le genti di Transilvania, et si conservò la Provincia nello stato suo di prima; perchè o la morte di Solimano, o qualche spirito di giustitia maggiore ch' era in quel Principe, causò per all' hora le cose passassero in quella maniera; ma si sa, che Sinam Bassà, hora Generale dell' esercito turchesco et all' hora, e più volte dopo diede consiglio, che con un tale inganno si sopraprendesse la Transilvania, et da quella e dalla Moldavia si assaltasse poi la Polonia: Onde può ben conoscere quel Prencipe, che si espone a certissima ruina obbedendo agl' ordini del Turco; ma non obbedendo, il pericolo non è tanto certo, perchè riserva in se il suo vigore et le sue forze per difendersi, e può sperare che altri diano tanto che fare a Turchi, che non habbiano tempo di voltarsi contro di lui, perchè o i Turchi vinceranno, o perderanno; se vinceranno, o havendogli ajutato, o no, può essere sicurissimo d'

essere inghiottito da loro; se perderanno non haverà offeso Dio, ne tampoco si sarà concitato contra l' odio di tutta la Christianità e massime delli vicini.

Il megliore, e più utile conseglio pare però che fosse per hora di mostrarsi volontieroso di unire le sue forze e darne segno col metterle all' ordine, ma con qualche pretesto andare scusando et differendo, per potersi valere del benefitio del tempo, ne gli mancheranno occasioni apparenti di scuse, hora mostrando di temere qualche sollevatione degl' heretici per haver fatto già pochi mesi decapitare il Marescial Palfio et Paolo Julai, che cercavano d' opprimere ha religione cattolica, et erano huomini d' autorità principale, ò vero di non potersi fidare del signor Baldassaro suo cugino per i dispareri che sono prima corsi fra loro, e sono queste cose tutte note ai medesimi Turchi, che però le terranno più facilmente per vere, come forse la più presente notitia dello stato di quella Provincia somministrerà altri non meno apparenti pretesti, e forse si potria anco addurre di non essere obbligato a questo, se non quando si trova in campo la propria persona del Gran Sigre come può essere che si interpretino le parole della Investitura. Potria anco servire al medmo. fine qualche moto di forze vicine, che potesse rendere lo stato mal sicuro, quando fossero allontanati quelli, che l' hanno a difendere, tirando in questo modo il tempo in lungo, guadagneria il Principe almeno spatio d' osservare i progressi de' Turchi, et l' unione di Nro Sigre procura di fare delle forze de' christ^ni^ contro loro per risolversi poi a quello che gl' insegnasse la ragione del ben publico e delle sue proprie necessità, le quali in somma deve S. A. misurare non solo secondo gl' accidenti presentanei, ma anco secondo quello che può accadere poco dopo; perchè niuna cosa può essere nell' animo suo più certa di questa, che il turco crescendo di potenza in Ongheria, vorrà havere anco la Transilvania sottoposta, e tanto più facile gli sarà l' impresa, quanto più haverà debilitati i Prencipi d' Austria, e le misere reliquie del Regno d' Ongheria. Però s' ha da fare ogni sforzo non solo per non ajutare ma anco per impedire gl' accrescimenti della potenza turchesca.

Con le ragioni allegate di sopra, o non dissimili da quelle, ma col med^mo^ fine di non lasciare aggrandire il Turco, andò temporeggiando Mahemet Cherci Prencipe di Tartari Precopiensi, in modo che non diede, nè denegò gli ajuti. che da lui si ricercavano contra il Persiano, et quando si trovò ben astretto dalle minaccie,

si mosse l' anno 1583 con grosso numero di gente, ma arrivato al fiume Tanai, confine del suo dominio insieme coi Ministri mandati dal Turco per sollecitarlo, fece sopravenire chi l' avisò che lo Stato suo per la sua assenza era sottosopra, et che si temeva che i Polacchi non entrassero a guastarlo per vendicarsi di mille danni, hor che havevano Re Bellicoso e pieno di valore, con la qual fintione se ne tornò indietro con molta fretta, e così non ponno mancare ad altri varij modi di scusa o di dilatione.

In questo proposito si è inteso che il Principe, come è di natura generoso e magnanimo, si è più volte doluto di vivere di questa maniera, come Vassallo del Turco; poichè da lui riceve lo Stendardo et l' Invenstitura con queste parole: Concedimus Regnum nostrum Transilvaniae e la quale anco fin hora è stata gratia personale, ma col Principe presente ottenne il Re Stefano, che si dicesse: Concedimuss regnum nostrum Transilvaniae Sigismundo et successoribus eius, il che però non libera dalla soggettione e dall' homaggio, per il qualle paga $\overline{15}^{m}$ scudi d' oro l' anno, e più di tre volte tanto per donativi a i Bassà et altri, del a quale servitù suol discorrere S. A. che si liberaria volentieri, se si trovasse modo sicuro, et che pensava di farlo a tempi del Re Stefano suo zio, et che lo farebbe, se vedesse presentata qualche sicurezza sotto l' ombra dell' Imperatore, o dell' Imperio; però bisognerà vedere, qual sia hora l' animo suo intorno a questo, e se con qual'che patto di scambievole difesa, o con la Casa d' Austria o con l' Imperio pensasse Sua Altezza di poter vivere sicura, col qual mezzo si potria anco procurare di dargli moglie, e quando per questa via ella si venisse dichiarando amica della Casa d' Austria, N. Sre interporrebbe poi anco l' autoritá sua in farle ottenere una delle figliuole dell' Arciduca Carlo, che sia in Cielo, la quale lo faria cognato di due potentissimi Re della xpianità: Onde le derivaria gloria grande; ne però questo si ha da promettere, ma solo accennare, che si potria trattare, acciochè se non seguisse poi il matrimonio, lo sdegno non facesse precipitare questo Prencipe tanto maggiormente nelle braccia del turco.

Del qual particolare quando si entrasse in discorso, haverete a mostrare, che niun' altra ragione muove i Principi Christiani a non imparentarsi volentieri seco, se non che lo veggono troppo dependere per necessità dal Turco, e temono, che per un minimo

capriccio non intervenisse di lui, quel che si vede ogni giorno intervenire a Prencipi della Valacchia et di Moldavia; ma quando il mondo lo scorgesse men sottoposto a giogo tale et atto a difendere le cose sue, et anco con la gratia di Dio a sottrarsi affatto da quella soggettione, non è dubbio che i più nobili e più potenti brameriano l' amicitia e parentela sua.

Nell' offerire però l' opera di N. Sre in questo fatto conviene astenersi da certe più efficaci speranze, acciò se non venissero poi ad effetto, non causassero disgusti e disperationi pericolose. Potrà essere, che di questo, o dall' Illmo Sig. Card. Madrucci, o dal Nuntio di Corte Cesarea vi venga scritto qualche particolare di più sul quale fondamento possiate passare più oltre, et all' hora vi governerete secondo gl' avvisi che haverete di là, ove si è ordinato che vi si scriva verso Vienna, acciò troviate le lettere nel passaggio, et con queste ragioni et altre che a voi insegnerà la presente notitia delle cose, haverete ad impegnarvi di persuadere il Prencipe a quello che può importare al benefitio universale et al suo proprio.

Ma quando pure paresse a Sua Alteza di ritrovarsi così stretta che ne anco le fusse concesso il governarsi con simili dissimulationi, havrete a consigliarlo, che conduca le genti in propria persona, o le mandi almeno sotto la carica del Sig. Baldassare suo cugino; ma che, o l' uno o l' altro si muova con animo e risolutione d' essere con l' apparenza da quella parte, ma coll' esistenza dalla parte de' Christiani per governarsi nell' impresa, conforme a quello che sentiranno essere maggior servitio di Dio e della Repubblica Christiana, perchè Sua Sta procurerà, che anco nel Campo siano avvisati secretissimamente di quello che succederà dell' Unione de' Christiani e delle sollevationi, che si procureranno in altre parti contra turchi. Per questo effetto haverete brevi per il Principe, per il Cardinale, per il Sig. Baldassare Battori, e per il Sig. Stefano fratello del Cardle. et lettere per il Padre Alfonso Cariglio della Compagnia di Gesù Confessore di Sua Altezza che ajutarà la pratica col Consiglio et con l' autorità; con altri non si doverà parlarne et a quest' istessi si haverà da raccomandare il secreto quanto più si potrà.

Così dunque il fine di tutti questi offitij sarà, o che si deneghino gli ajuti dimandati dal Turco, o si ritardino, o non potendosi fare ne l' uno ne l' altro, si congiungano cautelosamente di maniera che siano in apparenza e non in esistenza.

Dal Pre Alfonso Cariglio intenderete ciò che sarà passato nei Comitij che si dovevano celebrare nel fine di settembre prossimo passato intorno alla revocatione dei Padri del Giesu, e per quello effetto farete tutti gli ofitij, che egli et voi insieme giudicherete essere opportuni e necessarij.

Al Cardinale direte, che conforme al suo desiderio si tengono quattro Alunni, due di lingua tedesca et due d' Onghera, et che si sta aspettando, che mandi a farli condurre: Che similmente se gli è risposto in materia del Vescovo che desiderava dell' ordine Francescano, et che quando Sua Sig^ria. Illma. si risolverà nel soggetto, N. Sre. la consolerà volontieri; da voi stesso darete calore a quei pensieri d' havere il Vescovo se vedrete, come qui si giudica che la Religione Cattca. sia per cavarne molto frutto.

Da quei medmi. Sigri. potrete cavare qualche lume degl' animi et delle forze di quelli che reggono di presente la Moldavia et la Valachia, per intendere, qual' offitio si potesse fare con essi loro et che cosa se ne havesse da aspettare, e prima che partiate di là, dovrete dare minutissimo ragguaglio di tutto il vostro negotiato con la cifra che vi si consegna a questo effetto inviando le lettere a Vienna al Rettore del Giesù con cui concertarete nel passare, acciò le faccia venire di lungo con buona diligenza, et per assicurare il recapito, sarà bene che in casi simili mandiate sempre più d' un duplicato.

Haverete similmente ad informarvi da quei Sigri. intorno alle cose de Cosacchi, et ciò che essi ne sperano, non lasciando però scoprire i disegni vostri, finchè non discoprite voi i loro, cioè se credono che detti Cosacchi possano fare diversione di momento et se si sentisse volentieri che la facessro: forse anco i moti di coloro serviriano di scusa presso al Turco di non lasciare la Patria vota di difese poichè sogliono scorrere, come aquila volante, hora in quella hora in questa parte. È vero che di questo pretesto non si potrà valere tanto la Transilvania, ch' è più lontana, e munita di natura e d' arte, come potranno fare i tartari Precopiensi i Moldavi et i Vallacchi che habitano Paesi più piani et meno forti; anzi i primi hanno anco poche terre cinte o di muraglia o di fossa, et quando escono sogliono lasciare a casa loro solo le femine, i fanciulli et i vecchi. Però quando veggono in moto i Cosacchi, si è osservato che non ardiscono allontanarsi dalle proprie tane i Precopensi, ne dalle case loro mal murate gli Moldavi et i Valacchi.

Spedito che vi siate cosi di Transilvania, doverete tenere il cammino verso Leopoli, ove ritroverete l' Arcivescovo Prelato di buon zelo e di valore per cui haverete Breve, seco anco si havrà da usare gran circonspettione nel comunicare il disegno intorno a i Cosacchi, perchè potria essere che l' amore della patria et il dubio di non irritare l' armi turchesche contro la Polonia lo facesse sentir male quel che ad altri parerà bene per la Repubblica Christiana et per battere anco il nemico da più parti.

Però mostrerete che il fine principale del vostro viaggio verso di lui sia stato per informarvi dello stato della Moldavia et della Valacchia; et per vedere ciò che da quei Prencipi, o da Popoli si potesse aspettare di frutto, o per la religione cattolica o per la guerra turchescha, poi osservando le sue inclinationi vi allargherete e restringerete nella materia de Cosacchi, come vedrete essere conveniente, e se da ragionamenti che passeranno seco et con altri, verrete ad accorgervi che potesse dispiacere ai Poloni qualunque movimento di Cosacchi, tanto più bisognerà dissimulare il disegno, et per fuggire gl' impedimenti, che si potessero attraversare in tal caso saria necessario eleggere il luogo della trattatione fuori de' confini di Polonia; ma altramente il più opportuno et più commodo par che sia per essere Caminetz, o alcuno di Castelli posti più a dentro ne Confini, come sono Canioso, Korsum Czerassi. Il Capitanato de questi luoghi vacato nel fine del mese passato d' Agosto, sarà forse dato al Duca d' Osterga, che lo pretendeva, et n' haveva fatto supplicare al Re nel punto che S. Mta. partiva di Danzich verso Svetia, al qual Duca vi si da anco Breve per questo rispetto, ricordandovi però le solite cautele da usarsi nel muovere simil materia con tutti i Polacchi, per quello che vi ponno havere di proprio interesse. Per altro il Duca è benissimo informato degl' humori, delle forze et dei disegni de Cosacchi, ne forse da altri potrete haverne meglior lume per sapere, quali huomini sono d' autorità fra di loro et con quali mezzi s' habbiano a disporre.

Ad esso Duca per conciliare la benevolenza, potrete dire che Nostro Sigre. conoscendo il valore et il merito suo ordinò al Nuntio di Corte Cesarea, che favorisca la sua pretensione intorno a i beni che teneva il Sig. di Rosimbergh, et che esso Nuntio avvisa d' haver scritto a lui medesimo ciò che conveniva per continuare quell' atione, la quale sarà ajutata da Sua Beatitudine in ogni miglior modo.

Il Padre del medesimo Duca e il Palatino di Volhinia nel medisimo vicinato, del quale si parla, e da lui ancora potrete ricevere consigli et ajuti buoni, purchè v' informiate prima dell' inclinationi sue e trattiate e procediate cautamente.

Nel medesimo tratto ci è anco il Vescovo di Luceoria, che fu ambasciatore a Roma a tempi della Santa Memoria di Sisto V: et è prelato di buon zelo, e di valore. Per quel Palatino e per questo Vescovo haverete Brevi et ve ne valerete secondo l' occasioni et il bisogno.

Tornando a Cosacchi è verisimile che essi tosto che siano avvisati dell' arrivo vostro e del desiderio che havete di trattare con essi loro siano per mandare incontinente ove vorrete voi, huomini che vi ascoltino o forse desidereranno di condurvi ne' loro proprii luoghi, intorno a che haverete a governarvi come più giudicherete convenire. Et perchè Dio sa se mai più pervenne a quei recessi ministro alcuno di questa Santa Sede, doverete procedere di maniera che habbiano da pigliare alto concetto della Religione e del l' autorità Apostolica.

Da loro intenderete prima le commodità che haveriano d' assal tare i Paesi del Turco, il numero delle genti che potriano condur seco, le speranze che havessero d' unir con loro, o i Cirrassi, o i Valacchi, o i Moldavi, et quello che si promettessero dei Precopensi e de Mengrelli loro vicini per farli sollevare contro il Turco prima che la insatiabile furia sua gli assorbisca tutti, et li persuaderete a fare risonare una volta la fama loro per il mondo con qualche segnalata attione, mostrando l' opportunità del tempo, hor che le forze turchesche sono occupate nella guerra contro i Christiani: Onde restarà facile ogni impresa che si tenti con la ferocità e velocità solita.

Qui si considera che potessero assaltare d' improviso Moncastro o Cosigluf come lo chiamano i Polacchi, e per questa strada caminare innanzi per le rive del Mar Maggiore, che dariano materia di grossissima preda, ne potriano i turchi voltarsi alla difesa delle cose proprie per le forze di Christiani che speriamo che siano per havere a fronte ben gagliarde.

La prima risposta di Cosacchi è verisimile che sarà di denari, e voi potrete andar loro promettendo che cominciata che habbino qualche notabile impresa, Sua Santà. mostrerà verso di loro la sua cortesia e procurerà di subito alcun denaro, di che vedrete che in ogni modo

si contentino, assicurandoli con le più efficaci parole, che saprete, che non si mancherà, monstrando che per non sapersi bene lo stato delle cose et la volontà loro non si ha potuto risolvere in Roma di far provisione alcuna de denari: ma quando pur negassero di muoversi senza qualche somma presente alla mano, certificato, che vi siate bene del numero e dell' invasione gagliarda che siano per fare, potrete lasciarvi intendere di havere loro a sborsare di presente fino alla somma di $\frac{m}{12}$ fiorini, con patto però, che non si diano prima, che essi siano entrati nel paese nemico, e cominciato a fargli sentire de' danni notabili.

Per questo effetto haverete per via de Montilupi lettere di credito per la detta quantità et Breve di credenza per il Capitano Generale di essi Cossacchi, et per la communità loro, del governo e conditione, delle quali ci potrete portar qualche più certa notitia di quella che habbiamo sin hora.

In Cominetz se vi haverete a fermare per occasione di questo trattato, havete a sapere che non è Vescovo al presente, e che il Palatino è heretico, ma il castellano è cattolico buono, per il quale anco vi si darà Breve. Fra i canonici di quella Chiesa ci è N. N. il quale fa anco officio di vicario, ch' è huomo da bene e di molta pietà, in casa del quale potrete forse havere albergo, et a questo fine vi si darà ancorà per lui Breve, o lettera.

Mentre i Cosacchi si mettessero all' ordine per eseguire quanto si è detto, resterà a voi di pensare se fosse occasione di fare qualche bene in Moldavia et in Valacchia, che sono Province contigue a Caminetz dividendole solo il fiume.

Di questi Popoli, de' Principi loro, et di quello che s' è trattato e si tratta tuttavia per la nostra Santa fede haverete informatione da Padri del Giesu et dall' arcivescovo di Leopoli che ne ha havuta sopra intendenza sin qui per Breve di Papa Sisto V. di Santa mem: et ha mostrato tenerne buona cura, et se sarà giudicato espediente d' entrare a qualche trattatione con loro, bisognerà da principio pretendere il solo fine della Religione Cattolica, perchè non è sicuro fidarsi di gente scismatica, prima che si scoprino ben bene gl' interessi et le passioni che la predominano. È bene tanto infelice la conditione di quei Popoli, che pare impossibile che non viva in loro un' ardente desiderio di mutarla. Dependono i Principi dalla sola volontà del Turco che gli esalta e gli depone, o

secondo i doni o secondo i capricci; per questo vediamo di continuo andar raminghi per il Mondo Prencipi deposti di Moldavia et di Valacchia, ne può essere che quelli che sono in Stato, mirando la fortuna degli altri, non temano della propria.

Im Moldavia regna di presente un Abrahamo di fede Rutenica ma non alieno da Cattolici, egli cacciò dallo stato già tre anni, o poco più, et uccise Bruto suo Predecessore, et fu poi cacciato esso da Pietro Polono, il quale fu chiamato alla Porta e fatto morire, rimettendo nel Dominio esso Abrahamo, il quale è amico de' Pri. del Gesù et ha appresso di se un Segretario Francese buonissimo Cattolico e desso è desideroso di propagare la fede in quella Provincia.

In Valacchia non si sa particolarmente come stiano le faccende se non che pochi mesi sono si trovava prigione in Caminetz uno che pretendeva quello Stato et era Cattolico, di dove s' ode, che sia stato liberato, e che andava verso Costantinopoli con speranza di esser messo in Stato; ma sia come si voglia non par convenevole di fidare a queste genti secreto di tanta importanza, se non precede qualche exquisita notitia degli animi loro, ne sarà facile rimoverli dalla necessità di unire le genti sue sotto gli stendardi turcheschi, se non vedono prima qualche manifesta declinatione di quell' Imperio; si potrà però andargli toccando il pericolo proprio, et la disconvenienza grande di militare a favore de' nemici della fede di Christo, la quale essi professano et di accrescere le forze di chi gli tiene soggetti con si dura tirannide, riducendo loro anco a memoria ch' essi sono Colonia d' Italiani, e che non devono volontariamente entrare in guerra, ove possano spargere il sangue de proprij parenti.

Tutte queste cose si havranno a discorrere senza scoprire che derivino da ordini alcuni di N. Sre. ne monstrandosi fra di loro come Ministro di questa Sta. Sede, se non in quanto si trattasse il solo particolare della fede Cattolica, o quando scopriste in alcuno pensieri o risolutioni tali, che si possa farlo con frutto, et andarete in specie toccando l' animo di quel Segretario francese con gl' argomenti che vi pareranno a proposito, per potersene valere, conforme a quello che si osserverà delle inclinationi sue.

Con costoro il fine ha da essere di persuaderli, o a non congiungere le forze loro con quelle del Turco, valendosi di quelle scuse che insegnarà il tempo, e particolarmente de' motivi de Cosacchi a quali lascieriano in preda le case loro se le abbandò-

nassero per seguire militia lontana, o almeno diferire di farlo, quanto sarà possibile, o finalmente che ritrovandossi in dura necessità di obbedire al Turco, lo faciano con proposito di valersi dell' occasione che il tempo mettesse loro innanzi per far servitio a Dio, alla Repca. Christiana, et per procurare la propria libertà e la salute loro, nel qual caso saria necessario informarssi bene de' capi, ne quali rimanesse il secreto, acciò quando fosse tempo si potesse poi trattare con essi loro.

I Rasciani, che sono popoli vicini a questi, ma su la riva del Danubio di più numero e più feroci degl' altri, et i Bulgari finitimi a questi, ma più verso la Tracia, et meno stimati per valore sono ridotti in Provincia e governati da Ministri turchi, se bene mantengono la fede Christiana, però sarà forse più difficile il trattar con loro, se non vi abbatteste in alcuno che vi desse lume di qualche huomo d' autorità fra quella gente mediante il quale si potesse ordire qualche cosa.

Se in tutte queste nationi si vedesse animo deliberato a tentare qualche grande impresa per liberarsi dal giogo d' acerbissima servitù, bisognarebbe considerare et intendere anco da loro che pensassero di potersi far capo di si honorata e si nobile attione. Forse il nome della casa Battori farebbe desiderare uno di quei Signori; ma non verisimile, che alcuno di loro entrasse in ballo senza vedere fondamento sodo del negotio.

Però non sarà bene per hora pensare ad altro, che notare qualche cosa dell' inclinatione di quei Popoli, e del valore di detti fratelli Battori.

Il Sig. Baldasare è tenuto Cavaliere di gran spirito et di buon consiglio, ha veduto il mondo, et si è trovato nelle guerre di Fiandra.

Il Sigre. Stefano ha anco peregrinato molto, et è reputato prudente et ardito.

Il Cardinale è più giovane di loro et habituato sin da fanciullo nella Chierica: onde si può credere che sia meno militare; pure bisognerà osservare l' inclinatione di tutti.

Il Gran Cancelliere di Polonia ha più espirenza, più fama, più authorità d' ogni altro, ma non è verisimile ch" egli si lasciasse indurre ad imprendere negotio si arduo, massime tenendo carichi publici, che non gli concedono occuparsi in altro, et godendo fortuna splendida che mal volentieri si suole hazardare: per questo si

può anco dubitare che il consiglio de movimenti de Cosacchi non fosse per piacergli per dubio di causare qualche tumulto nel Regno, mentre il Re è assente; però doverete procedere seco con molto avvedimento.

S' intende ch' egli sia per mettere la stanza in Cracovia per dove non sarà il vostro viaggio, vi si da però Breve, quale potrete mandargli con una vostra lettera, dicendogli, che andate a ritrovare il Prencipe di Transilvania d' ordine di nostro Signore per trattar seco di cose di Religione e della guerra turchesca; ma se lo trovarete nel camino, darete seco segni d' ogni gran confidenza, communicandogli tutto ciò che si pretende per ovviare, che non s' uniscano le forze di Transilvania con quelle dei turchi, ricercandolo di Consiglio e d' ajuto per l' autorità che egli tiene con quell' Altezza poi che gli conferirete anco il disegno, che si ha di tentare gli animi de' Moldavi e di Valacchi; ma di Cosacchi tenete pur la briglia in mano, fin tanto che per via di discorso penetriate, qual sia il parer suo, et se egli medesimo lodasse, che si facessero muovere, haverete ad ascoltare i modi ch' egli giudicasse opportuni, e mostrar poi d' attribunire moltissimo alla prudenza sua: seco potrete poi venire discorrendo d' haver uditi in Roma varij ragionamenti fra maggiori, intorno ai modi di reprimere l' insolenza Turchescha, et che molti giudicavano che si dovesse procurare di sollevarli contro i Popoli vicini Christiani con universale opinione, che niuno potesse poi essere più atto a guidare l' Impresa tutta che S. Sigria. Illma; nel qual proposito se si allargarà egli in qualche consideratione di momento, lo ricercherete a scriverne da se stesso a N. Sre. assicurandolo che saranno sempre molto stimati i consigli suoi.

Tutte queste materie s' hanno a portare in modo che si tengano sempre l' orecchie tese, et ciò che si udirà di progressi di Turchi; perchè se per sorte si udisse che fosse seguita la pace con l' Imperatore sarebbe necessario fermarsi senza passare più innanzi, ma sentendosi seguita la guerra, eseguite che si siano tutte le cose ordinate di sopra et dati qua di mano in mano avvisi particolari de tutti i successi, doverete ritirarvi, o in Leopoli, o in Caminetz, o in Lutzich, ove possiate havere più comodità di ricevere lettere d' Italia, le quali si faranno consegnare in Cracovia ai Pri. del Giesù, et con essi loro doverete concertare del modo di mandarle e riceverle.

Se accaderà cosa che pensiate convenire che venga a notitia della Maestà dell' Imperatore scrivetene al Vescovo di Cremona Nuntio

di N. S. presso S. Mta. valendovi della cifra medesima della quale si manda anco un discorso in sua mano a questo effetto.

Haverete anco Breve per la Serma. Regina vedova, acciò occorrendovi pervenire ove sia Sua Mta. possiate presentarlo insieme con la benedittione di N. Sre. et communicare seco le cagioni anche del vostro viaggio.

Così anco si scrive all' arcivescovo Gneznense in vostra credenza, con cui potrete conferire con termini di confidenza, et di stima il pensiero in genere e la paterna cura che tiene Sua Beatne. dei pericoli della Republica Christiana per la presente guerra di turchi, mostrando desiderio d' udire intorno a ciò il Consiglio suo. Poi gli direte ciò che haverete a trattare col Transilno. Delle cose de' Cossacchi meglio sarà tirarlo a dire, (che se) ciò ch' egli pensi, che lasciarli pervenire ombra de nostri disegni.

Non si può risolvere per ancora se doppo tutte queste cose haverete anco a passare in Moscovia; perchè N. Sre. vuol prima intendere la mente della Mta. dell' Imperatore, et se ella giudicasse meglio, che andaste voi solo, o in compagnia di qualche personaggio suo, di che già si è scritto, e tosto che si habbia risposta, vi si manderanno ordini nuovi, nel qualcoso anche il sudto. vescovo di Cremona vi scriverà di Praga ciò che convenga fare, et a questo fine dovrete voi tenerlo avvisato del vostro viaggio, perchè bisogneria forse haver poi anco il passaporto de' Polacchi per uscire dai confini: Di che tutto se sarà bisogno vi si darà all' hora più piena notitia et vi si manderanno dietro i Brevi necessarij.

Andate voi intanto allegramente con la scorta dell' Angelo Santo et con la benedittione di N. Sre. che noi altri accompagneremo di qua il viaggio et le attioni vostre con continue orationi.

In Roma a X. di Novembre 1593.

Biblioth. Barberiniana u Rimu (sada u Vatikanu). Mss. LVIII. 33. fol. 47 et sequ.

Instruttione

d' ordine di N. S. Papa Clemente Ottavo per Don Alessandro Comuleo Arciprete di S. Hieronimo di Roma mandato da Sua Santità a Theodoro Gran Duca di Moscovia.

Conforme a quello che vi fu detto nel partir vostro di Roma, che fu anco notato nella vostra Instruttione, si è atteso a vedere

qual' era il desiderio della Maestà dell' Imperatore intorno all'andata vostra in Moscovia, e poichè abbiamo inteso con piacere il Consiglio, si è atteso alla spedizione, la quale vi s' invia hora et sarà portata dal Padre Provinciale (dei Gesuiti) dell' Austria sino a Vienna con ordine che di là per huomo a posta sia indirizzata al Principe di Transilvania, il quale sarà pregato in nome di Nostro Signore a procurare che l' habbiate quanto prima sia possibile, ovunque sarete. Haverete dunque per questa via il Breve per il Gran Duca duplicato a fine di assicurarsi così di non guastarlo per camino, perchè potrete accomodarli in luoghi separati, rivolgendoli in tela incerata o altramente di maniera che siano ben custoditi dall' acque o da altri accidenti. Nella medesima Cassetta ove saranno essi Brevi con la copia ritrovarete anco una crocetta di smeraldi et un Rosario d' Agate, che si haveranno secondo il costume a presentare al Principe, quella, in nome di nostro Signore, e questo in nome vostro proprio: Nella Croce vederete le lettere Greche, le quali riferiscono alcuni esser necessarie, affine che il presente sia accettato, o sia accettato più volontieri, et voi saprete scusare la picciolezza con la necessità del lungo viaggio e con altre ragioni, mostrando che se la presente trattatione anderà innanzi S. Sta. disegnerà di mandarle più solenne Ambasciaria et più ricchi doni.

Nella Corte dell' Imperatore fu data intentione al Nuntio, che quando voi foste per pigliare quel camino S. Ma. non ostante che habbia mandato due mani d' huomini a quella parte ci aggiungerà la terza per compagnia vostra. Però scriviamo al Vescovo di Cremona, che subito vi avvisi come vi haverete a governare intorno a questo, e voi seguirete l' ordine di esso Vescovo.

Ma in evento che vi occoresse di andare senz' altra compagnia, avvertirete d' informarvi bene del modo che haverete da tenere per havere da Polacchi il Salvo Condotto e poi da Moscoviti medesimi. Crediamo che dal Gran Cancelliere potrette havere il lume migliore, et potreste passare per la Livonia verso Derpato, che è fortezza tenuta da lui mandando di là al Capitano di Plescovia per la Patente.

La seconda strada per entrare in Moscovia è quella di Lituania per la quale vi converrebbe arrivare all' Orsca, ultima frontiera verso il Moscovito, et di la spedire al Capitano di Smolenco per la medisima patente, la quale però dicono non farsi mai da Ministri, ma che mandano essi a pigliarla dal proprio Principe eleggendo questa strada più tosto che l' altra: in che vi consiglierete col tempo e

con l' occasione. Potrete havere indirizzi buoni dal Sigr. Cardinale Radzivil, avvertendovi che senza ajuti tali non vi lascieriano i Polacchi arrivare a quei confini, e questo sia detto in quanto al viaggio, al quale non vi esporrete senza le debite considerationi, et senza havere eseguite pa. l' altre Commissioni che portaste di quà.

Il negotio ha d' havere per fine di muovere quel Prencipe ad ajutare in quei modi che può i Christiani contra turchi perpetui nemici della fede nostra e della Croce, le ragioni di persuadere si caveranno dalla difesa della commune Religione, dalla Gloria che haverà quella natione in tutto il mondo d' havere in occasione tale difesa la Republica Christiana, dall' interesse delle cose proprie, le quali in tanto maggior pericolo caderanno sempre quanto più si lascierà accrescere la potenza del Turco: onde se egli venisse a prevalere contra l' Imperatore e contra l' Ongheria, la Polonia resteria subito in suo potere et la Lituania, ne potriano restare sicure le vicine Provincie, et la Moscovia verrebbe in certo modo ad essere circondata dalle forze turchesche, benchè gli acquisti fatti ultimamente contra il Persiano e i Giorgiani le hanno anco avvicinate da quella parte, come discorrendo potrete mostrare le perdite della Grecia, degl' Imperii di Costantinopoli e di Trebisonda, e di tanti altri Regni potentissimi dell' Egitto, e dell' Asia, che si sono perduti solo per havere i Prencipi loro voluta aspettare la guerra in Casa piutosto che mettersi unitamente ad ajutare gl' altri, e tenere il nemico lontano. Mostrarete poi quello che si convenga all' amicitia, e confederatione antica et hereditaria di quei Prencipi con la Casa d' Austria, et che è di gran lode l' ajutare gli amici ne' loro bisogni et occorrenze.

Et finalmente che gli conviene anco ad imitatione dei suoi maggiori ascoltare le paterne esortationi del Vicario di Christo, e mostrar con gl' effetti quanto siano da lui stimati, assicurandolo potere all' incontro provare nelle occorrenze sue ogni termine d' amore e di carità in questa Santa Sede, come l' hanno sempre provata gl' antecessori suoi.

Intorno ai modi di ajutare per la presente impresa è necessario rimettersi a quello che essi crederanno poter fare più agevolmente. La Maestà dell' Imperatore ha sperato che in tre maniere gli potesse venir commodo dall' opera di quella natione, cioè che fomentasse il Persiano et Giorgiani suoi vicini con consiglio et con unione di

forze a battere il nemico commune et a valersi dell' occasione presente per recuperare le cose occupategli nell' ultima guerra.

Che tenesse occupati i Tartari Precopensi in modo che non ardissero uscire dalle Case loro in ajuto di turchi e danno dell' Ongaria. Et in fine che volesse soccorrere S. Ma. Cesarea di qualche grossa somma di danari per i bisogni della presente guerra.

Voi se anderete in compagnia di Personaggio mandato da S. Ma. o se in Moscovia troverete alcuno dei già mandati, haverete a congiungere con essi i Consigli et l' opera vostra, et ajutare, o tutte le domande predette, o pure quelle le quali voi vedrete in effetto essere più riuscibili.

A noi pare che fosse più utile et forse non più difficile ne più travaglioso l' indurre quel Prencipe a mandare qualche ajuto di momento alle vicine parti, ove si ha da guereggiare; perchè stendendosi il dominio suo fino a Smolenco, di là con poco viaggio può inviare i suoi eserciti in Podolia et dalla Podolia in Moldavia per far poi la guerra a Turchi nella Tracia, et assaltare la città del Mar. maggiore, che gli metteriano in incommodi gravissimi, et questa risolutione sarebbe a Moscoviti molto gloriosa presso tutte le nationi, non senza speranza di acquistare opime spoglie dei sacheggiamenti delle città ricche de quella contrada.

Ma quello che saria più stimato, verrebbe la Natione Mosca ad apprendere la disciplina militare in luogo ove potria mirare il modo di guerreggiare, non solo de Turchi, ma anco de tedeschi, degl' Ungari et de' Italiani, che concorreranno a quella impresa mandati da Sua Santità et da altri potentati d' Italia, il che gli servirebbe poi a maggior sicurezza delle cose proprie et a maggior facilità d' allargare l' Imperio; oltre che occupando qualche città sul detto Mare Eussino, come facilmente avvenirebbe potria munirvisi dentro et fondare speranze d' estendere la fama e l' Imperio in quel più mite e più felice clima, et aprirsi la strada all' acquisto medesimo di Costantinopoli secondo l' antiche pretensioni de Moscoviti, che pensano appartenere loro quell' Imperio per ragione hereditaria.

Se verrà opposta lontananza potrete mostrare che lontanissima è anco Roma et che pure Sua Santà. è risoluta di mandarvi gli aiuti suoi. et che gli manderà similmente il Re di Spagna, ch' è molto più lontano, et che la fede di Cristo et l' amore della Religione deve

haver forza per unire le remotissime Nationi contra quelli che tentano di conculcarla.

In questo proposito haverete a mettere qualche stimolo di gloria raccontando come le nationi oppresse sono della medesima lingua Moscovita, o poco differente, et che tutte alzeranno le mani al Cielo quando si vederanno soccorrere da proprii parenti, ne brameranno altro che d' haverli per difensori e padroni, si come i Christiani di tutte quelle contrade, che osservano il rito Greco, haveranno quella ragione di più di desiderare di sottoporsegli: Onde potranno sperare i Moscoviti larghissimi et felicissimi progressi, dopo i quali la divina misericordia gli darà gratia di unirsi tutti nella communione della vera fede.

Bisognerà anco mostrare la facilità dell' Impresa con discoprire la debolezza di turchi, la militia, che hanno perduta in Persia, le rotte che hanno havute in Ongheria, la dapocagine del Principe, la poca obedienza di soldati, la desolatione del paese che va tutto dishabitandosi per la tirannide, avaritia et crudeltà del presente governo; Onde si fa conto che in spatio di 50 anni, o anco meno sieno mancati più dei due terzi degl' habitatori delle Provincie soggiogate da Turchi, onde si vede che con l' occupare nuovi Paesi non accrescono ma diminuiscono la potenza.

Altre volte si sono udite varie pretensioni di quei Prencipi intorno ai titoli et intorno alle preminenze che essi si attribuiscono anco con dedutioni di genelogie, come se derivassero dagl' antichi Imperatori Romani: Se sentiste ragionamento d' alcuna cosa simile, bisognerà che dimostriate che cotali titoli et dignità sono state sempre conferite da questa Santa Sede, allegando gli esempii a loro più noti di Regni di Polonia, d' Ongheria e di Bohemia, et delistesso Imperio così Orientale come Occidentale, procurando in tal modo d' imprimere nell' animo di quelli con chi accaderà di ragionare, l' autorità di questa Santa Sede, et il merito, la sicurezza et l' honore di quelli che da essa dipendono et vivono uniti come cari figliuoli nel grembo della madre.

Da questo ragionamento potria darsi occasione all' altro di considerare il capo della Religione a cui essi si sottopongono, et quanta sia la differenza dall' uno all' altro.

Quello che si chiama Patriarcha di Costantinopoli, depende assolutanmete dalla voluntà del Turco capital nemico del nome Christiano: viene esaltato e deposto a suo capriccio, et compra

la non legittima dignità a contanti, et bene spesso avviene che da uno, il quale offerisce prezzo maggiore, sia supplantato il primo compratore.

Non potrà dumque parere, se non molta indecenza di una così potente et Illustre Natione l' haver prima a ricorrere per consiglio, et sopraintendenza delle cose sacre in casa dell' ostinato nemico, e poi haverlo a ricercare da persona, che n' habbia comprata l' autorità con moneta: Onde questo solo argomento può bastare per far conoscere, che non vi possa essere concorso dello Spirito Santo, dal quale sono constituiti i veri successori di Pietro et vicarij di Christo in terra.

Nelle differenze ch' essi tengono dalla nostra vera fede, voi siete così bene informato che non occorre dirvene altro; havete però a camminare tanto più pesatamente, quanto che possedendo la propria lingua loro sarete assalito con più interrogativi, et per questo è necessario star più su l' aviso anco quanto all' osservanza de' certi loro instituti, per che molte cose perdonariano all' ignoranza di un Straniero; che teneranno voi per obbligato a sapere et osservare come pratico della lingua et de' costumi, onde per essere la Natione molto puntuale, convien caminare con grande avvertimento di sodisfarla et di mantenere insieme la dignità di questa Santa Sede.

Non pare che i Moscoviti restassero molto contenti, quando fu mandato a Roma l' ultimo loro Ambasciatore havendo giudicato ch' egli non fosse stato accompagnato nel suo ritorno nella forma, o sino al luogo, che stimavano convenire; se sentirete voi dire parola di questo, escusate il fatto sopra la diversità delle usanze, testificando sempre, che non si sia fatto o sia per fare mai meno in honore di quel Gran Duca, di quello, che si usi di fare per qualche altro de' maggiori Principi Christiani.

Se potete instituire o lasciare aperta una finestra per poter trattare di unire alla Chiasa Cattea quella Natione, a voi che sete ben versato nella materia non mancheranno argomenti. Et perchè non è forse mai più avvenuto, che in sei o settecento anni che vi entrò la fede Christiana, sia stato mandato da questa Santa Sede a quei paesi huomo che possedesse la lingua e che havesse insieme la dottrina ch' havete voi, stiamo con qualche speranza, che la divina providenza

voglia valersi di un tale instrumente per alcun gran bene della Chiesa Sua.

Metteteci voi dunque il pensiero et la industria tutta raccomandando di continuo l' opera a Sua Dna. Maestà, che noi ci metteremo insieme le orationi et le preghiere affinchè possa la Chiesa Santa fare in questi tempi di calamitose perdite un acquisto così notabile et importante alla salute di un' infinito numero di anime.

Andate voi dunque allegramente che Nostro Signore vi accompagna con la Sua Santa beneditione, et io col desiderarvi largo accrescimento delle divine gratie.

Di Roma li 27 Gennaro 1594.

Ibid. fol. 42 et seqq.

Al Sr. Abbate Comuleo.

In Cracovia alli 26 Luglio 1596.

Illustre e molto reverendo Signore!

Dal canonico Bulpato mi sono state date lettere di Vostra Signoria delli VIII. et IX. di questo scritte di Vilna et oltre la buona nuova della sua salute mi hanno recato grandissimo gusto, intendendo del buon ordine dato da lei in quelle parti di Lituania circa il culto divino, quale piaccia a Dio che riceva ogni di nuovi incrementi a gloria della chiesa sua; la copia della visita si è ricevuta e si rimanderà com' io l' habbia veduta, oltre ch' io reputo, che per convalidarla meglio sia bene haverne il particolar consenso di nostro Signore, alla Santità del quale io scriverò di questo, e d' altri particolari scrittimi da lei.

Ringratio in tanto Vostra Signoria della diligenza, che vi ha usata assicurandola, che Dio ricompenserà molto bene questa sua fatica; l' applicatione dell' entrate pendenti di quella chiesa al Seminario, et alla Borsa e par benissimo fatta per le cause, che ella adduce e per il frutto che se ne può sperare, tutta via io credo per esser frutti spettantti a nostro Signore o al futuro vescovo sia necessario haverne il placet della Santità sua et insieme che sia con sodisfattione di sua Maestà, alla quale tocca la nominatione, et anco di questo procurerò la ratificatione e dell' uno e dell' altro la spero; veggo che è necessario proveder di Vescovo a quella chiesa a cavarla di cosi lunga veduità; e ne farò instanza gagli-

arda e se potrà esser che la provisione cada in persona Litvana, me ne ingegnerò con tener memoria dei due suggetti antepostimi da Vostra Signoria. Quello che si potrà fare d' intorno alla nota dei Padri Gesuiti mandatami da lei e lo farò volontieri, perchè so quanto sia grande il loro zelo e quanto sia necessaria la loro coltivatione in quella Vigna e perciò meritevoli d' esser sempre aiutati. Scrivo al capitolo Vilnense e prego a far godere delle solite destributioni et in specie di quello che li faranno al prossimo Settembre il suditto canonico Bulpato, mentre che egli starà con Vostra Signoria in Mosca e mi prometto, e che se ne contenteranno tanto più, che questo è puro motivo mio, e non suo, non havendo egli dettomi di ciò cosa alcuna. S' io m' abboccherò con gli ambasciatori cesarei destinati con lei in Moscovia, io non mancarò di raccomandar loro la persona di Vostra Signoria e procurar, ch' ella sia trattata e rispettata come conviene a un ministro del sommo pontefice.

Vada poi Vostra Signoria in questo viaggio commessogli allegramente e procuri di far quel frutto, che nostro Signore desidera e che si può sperare dalla destrezza di lei.

La cassetta de Zibellini per sua Santita è comparsa e se mi capitarà buona commodità l' invierò a Roma, se no' aspetterò di condurla meco al mio ritorno. Ringratio Vostra Signoria del cavallo, della pelle d' orso bianco e del dente di pescio, cose belle e bone, ma superflue a me, col quale non ocorreva che Vostra Signoria entrasse in questi complimenti. Tutta via si come io ne la ringratio cosi m' offero a farle servitio sempre di buon cuore e prego Iddio che l' accompagni in tutto questo suo viaggio e le dia forza di fare il suo santo servitio.

Bibliotheca Casanatense u Rimu. Cod. Mss. X. VI. 13. fol. 218.

All' Abbate Cumuleo.

In Varsavia alli XXIIII. di Settembre 1596.

Ho ricevuto le due lettere di Vostra Signoria l' una datami dal colonello Mora il quale m' ha dato anco l' unghia della gran bestia, che m' è stata tanto più cara, quanto ch' io venga assicurato da lei, ch' ella sia della buona; l' altra sua lettera m' è stata data qui in Varsavia, dove arrivai alli XXII. di questo ricevuto da questa Maestà con' amore et honorevolezza grandissima. Circa l' ambasciatore cesareo, che dee esser al Moscovito, già io li scrissi.

ch' io ero avvisato, ch' egli stava all' ordine per partire: dopo ne parlai con gl' ambasciatori di sua Maestà cesarea che furono in Cracovia, e ne scrissi anco al Vescovo di Cremona, perchè sollecitasse la partenza. Voglio sperare che a quest' hora si sarà unito con Vostra Signoria, e che perseguiranno il lor viaggio, quale prego che sia felicitato da Dio benedetto. Conosco et confesso anch' io, che quest' uffitio è tardo, tutta via non farà fuori di tempo affatto, quando non si prolunghi più.

Di Roma ebbi risposta che nostro Signore haverebbe confermata la visita fatta da Vostra Signoria, ma volevano veder il processo e più necessario mandarne una copia, già che Monsignor Nuntio Malaspina dice haver rimandata indietro quella che gli fu mandata da Vostra Signoria. Sarò gagliardissima istanza per che si venga alla nominatione del futuro vescovo di Vilna e starò avvertito ne particolari ch' ella mi scrive, e se intanto le occorre dirmi o avvisarmi di cosa nella quale il mio offitio possa esser di giovamento o a cotesta o a questi negotii, scrivamelo pure liberamente.

Qua si dice che il Turco sia già entrato in Vngaria e se è vero siamo in manifestissimo pericolo. Iddio ci porga la sua santa mano. A lei so che non occorre ricordare il servitio di nostro Signore, col quale io veggo ch' ella vigila et v' attende con prudenza e con zelo. Al sudetto colonello Mora farò servitio in quanto potrò come farò anco a Vostra Signoria, alla quale ricordo di pregar per me si come prego anch' io a lei continua salute.

Bibliotheca Casanatense u Rimu. Cod. Mss. X. VI. 13. fol. 366.

Iz arkiva grofova Pongrácza.

U sabolčkoj županiji u mjestu Bašhalom (blizu Debrecina) nalazi se dvorac madžarske grofovske porodice Pongrácz de Szentmiklós et Ovár, a u njemu i njezin arkiv. Još pred kraj minuloga stoljeća nalazio se on u trenčinskoj županiji u mjestu i dvorcu Nedecu (kraj Žolne), no onda je u prvim godinama XX. vijeka prenesen u Bašhalom. U tom arkivu nalaze se — medju ostalim — i spisi porodice Nelipića od Dobre Kuće, naime jedne grane bosanske velikaške porodice Hrvatinića. Kako je poznato, knez Donjih Kraja Hrvatin Stjepanić († prije 1305.) ostavio je tri sina Hrvatinića: Vukca, Pavla i Vukoslava. Vukac otac je čuvenoga splitskoga hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića († 1416.) i ostale mu braće, koja sva ostadoše u Bosni i u svojim potomcima potom dočekaše tursko doba. Oba druga brata, Pavao i Vukoslav Hrvatinići, rodili su sinove: Grgura Pavlovića i Vlatka Vukoslavića. Godine 1357. pridruži se Grgur Pavlović kralju Ludoviku I. Anžuvincu,[1] a 1363. učini to isto Vlatko Vukoslavić[2], te mu predadu u zamjenu za druga imanja u tadanjoj križevačkoj županiji svoje bosanske gradove i posjede, i to Grgur Pavlović Dlamoč (Glamoč) i grad Greben (kraj Jajca) za Dobru Kuću kod Daruvara,[3] a Vlatko Vukoslavić grad Ključ na Sani za Bršljanac kod Kutine.[4] Obje su

[1] Gl. ispravu od 14. marta 1357. ap. Smičiklas, Cod. dipl. XII., 396—397 (br. 295). Up. i br. 10 od 1358. ovih regesta.

[2] Gl. ispravu od 13. jula 1363. ap. Smičiklas, Cod. dipl. XIII., 296—297 (br. 219). U mene ima bolji prijepis iz originala, koji se čuva u arkivu hercega Batthyányja u Körmendu. Gl. još i ispravu kaptola zagrebačkoga od 14. augusta 1363. O. c. 299—301 br. 222) i kaptola čazmanskoga od 2. sept. 1363. te kralja Ludovika I. od 5. marta 1364. (obje posljednje u arkivu u Körmendu i ap. Thallóczy, Tanulmányok a bosnyák bánság kezdetéről. Budapest 1905., 61—64).

[3] Još danas se vide razvaline toga grada, koga narod još uvijek nazivlje Dobra Kuća.

[4] I sada se još vide tragovi toga grada; selo se danas zove Bršljanica.

porodice izumrle potom u XVI.[5] odnosno u XV. vijeku,[6] a baštiniše su ih neke madžarske. Tako se zgodi, da su danas spisi Bršljanačkih Vukoslavića u arkivu hercega Batthyányja u Körmendu,[7] a oni Dobrakućanskih Pavlovića (docnije zvanih Nelipića) u arkivu grofova Pongrácza u Bašhalomu.

Još dok se ovaj posljednji arkiv nalazio u Nedecu, dobio je madžarski historik Ivan Karácsonyi pristup u nj, te je tude proučio sve historijske spise do polovice XVI. vijeka, a onda je o njima objelodanio u časopisu *„Történelmi tár“* 1896., 1897. i 1898. veoma poučna i upotrebljiva regesta. Kako u našim javnim bibliotekama nema toga časopisa, a pored toga je Karácsonyi svoja regesta sastavio na madžarskom jeziku, držim da činim našoj historijskoj nauci uslugu, ako ih ovdje — razumije se samo s obzirom na hrvatsku historiju — iznesem u hrvatskom prijevodu i popratim tamo-amo s nekim nužnim bilješkama.[8] Ovi su historijski spomenici tim vredniji, što osvjetljuju onaj kraj današnje Slavonije oko Daruvara (u požeškoj županiji), o kojem nam inače nije baš mnogo toga preostalo.

Ferdo Šišić.

[5] Naime Bršljanački Vukoslavići.

[6] To jest Pavlovići (odnosno Nelipići) od Dobre Kuće.

[7] Up. moj članak u Vjesniku kr. zem. arkiva VII., 209 i dalje.

[8] Osim onih regesta Karácsonyijevih, još sam upotrijebio i dvije isprave objelodanjene u „Tört. tár“ 1891., 505—506 (iz g. 1504.) i neke iz Thallóczy-Horváthova Cod. banatus de Jajce, po prijepisu Leventa Závodskoga.

Rodoslovlje Nelipića od Dobre Kuće.

Hrvatin Stjepanić
1299., † prije 1305.

Vukoslav
1315., 1340.

Pavao
1323., 1332., 1345.

Vukac
1330.; † 1379.

Vlatko od Bršljanca
1351., 1353., 1354., 1357., 1364., 1366., 1367.

Grgur od Dobre Kuće
1351., 1357., † prije 1365.

Hrvoje
*o. 1350., † 1416.

Pavao
1365.

Gojslav
1365.

Nikola
1365.

Nelipić
1365.

Benedikt
1409., 1412., 1442.

Ladislav
1412.

Pavao Nelipić
1462. prije 1470.

Benedikt
1469.

Dominik
1460., 1470.

David
1470., 1478.

Ladislav
1462., 1476.

Nikola
1469., 1478.

Franjo Nelipić
1495., 1519.

Andrija
1469., 1478.

Ivan
1469., 1471.

Benedikt
1470., 1471.

Vuk
1523.

1. **12. marta 1300. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski svjedoči, da je pred njime Petar nazvan Pyrus (=Crveni) prodao za 20 maraka Isou-vomu sinu Cute-u i njegovoj braći zemlju Kretym izmedju rijekâ Kretym[1] i Suplunch a,[2] koju je nekoć sinovima Isou-ovim oduzela i njemu, Petru Pyrusu, darovala kraljica Jelisaveta, mati kralja Ladislava IV.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na zelenoj svilenoj vrpci.

2. **27. februara 1302. U Čazmi.**

Pred dekanom čazmanskoga kaptola Stjepanom, priznao je Jacobus filius Jacobi de genere Tybold bani, a docnije priznaše pred čitavim čazmanskim kaptolom i njegovi sinovi Ivan, Leustahije i Ladislav, da su taj isti Jakov i njegov brat Tybold poslije odlaska Tatara[3] darovali svojoj (neimenovanoj) sestri, udatoj za Isou-a sina Vuka od Gygneta (de Gyget), neki posjed izmedju rijekâ Suplunch a i Kretyn, koji graniči s jedne strane s kraljevskim zemljama što pripadaju županiji virovitičkoj, a s druge sa zemljom po imenu Guynch. Od tada uživao je Isou sa svojim sinovima taj posjed u miru. Stoga im oni sada taj posjed potvrdjuju.

Original na pergameni s oštećenim pečatom, koji visi na crvenoj i žutoj svilenoj vrpci.

3. **21. jula 1306. U Čazmi.**

Pred čazmanskim kaptolom daje Nikola sin Isou-ov svoja imanja Kreytin i Brestovac (Breztouch) svojoj kćeri Anki (Anna)

[1] Danas nema tome imenu traga, no veoma je vjerojatno, da se razumijeva sadanji potok Rijeka, koji nedaleko Bastaja utiče u Ilovu.

[2] Istoimeni se grad i danas zove Stupčanica, a tako se nekoć zvala i rijeka, očito danas gornji i srednji tok Ilove. Rijeka i Ilova jedine su oveće vode onoga kraja, o komu je u ispravi govora.

[3] To jest 1242. O plemenu Tibolda bana, ili docnije zvanim Svetačkima (de Zemche) up. Klaić: Plemići Svetački ili nobiles de Zemche („Rad" knj. 199. Zagreb 1913.)

i zetu Lanciusu, sinu Beke-a Lančertovića (filii Beke filii Lanchert). U Brestovcu bila je crkva, podignuta na čast Bl. Dj. Mariji.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na crvenoj, žutoj i zelenoj vrpci.

4. **1335. U Pečuhu.**

Pečujski je kaptol na zapovijed kralja Karla I. obašao granice grada Dobre Kuće (Dobrakuthya), kao i granice svega što pripada gradu. I taj je grad ležao oko rijekâ Soploncha i Kretyn; na jednom je mjestu graničio sa selom po imenu Csütörtökhely (današnji Donji Daruvar), a na drugom s posjedom Ivana sina Ivanova od roda Tiboldova (de genere Tybold bani).

U prijepisu pečujskoga kaptola od 1358., gl. niže br. 10.

5. **8. aprila 1339. U Zagrebu.**

Nikola sin Isouov daje pred zagrebačkim kaptolom svoje imanje Črnec (Churnech) u virovitičkoj županiji Lanceusu, sinu Beke-ovu i svojoj kćeri Anki, ženi Lanceusovoj.

Original na pergameni s čitavim pečatom, koji visi na zelenoj i ljubičastoj svilenoj vrpci.

6. **24. maja 1340. U Čazmi.**

Čazmanski kaptol obašao je na zapovijed slavonskoga bana Mikca (Mykch) medje selâ, što ih je Nikola sin Isouov dao Lanceusu, sinu Beke-ovu. Črnec (koji se ovdje piše Chernech a ne Churnech) ležao je takodjer medju rijekama Soploncha i Kretyn.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na crvenoj i žutoj svilenoj vrpci.

7. **7. jula 1340. U Čazmi.**

Lanceus sin Beke-ov i Pavao sin Abrahamov (filius Abraam) te Gjuro izmirili su se pred čazmanskim kaptolom, nakon što su medjusobno odustali od odštete.

Original na pergameni s komadom pečata, koji visi na zelenoj i žutoj svilenoj vrpci.

8. **7. aprila 1354. U Zagrebu.**

Stjepan, herceg hrvatski (totius Sclavonie, Croacie et Dalmacie dux) oprašta od plaćanja marturine Chreten[4] i Brestovac

[4] Očito isto što Kretyn.

(Breztouch) u križevačkoj, a Črnec (Chernech) u virovitičkoj županiji; ova su sela bili posjedi Leontiusa,[5] sina Beke-ovoga.

Original na pergameni s čitavim pečatom, koji visi na zelenoj svilenoj vrpci.

9. **13. jula 1354. U Zagrebu.**

Hrvatski herceg Stjepan daje Beke-ovom sinu Leontius-u dozvolu, da može u svom selu Chrethen-u obdržavati sedmične sajmove i opunovlaštuje njega i njegove potomke, da po svim trim svojim posjedima vrše sudačku vlast.

Original na pergameni s koje visi na zelenoj svilenoj vrpci čitav pečat.

10. **1358. U Pečuhu.**

Pečujski kaptol prepisuje na zapovijed kralja Ludovika I. ispravu iz god. 1335. o razvodu medja grada Dobre Kuće; ispravu donio je i pokazao Grgur sin Pavla Hrvatinića Grebenskoga (Gregorius filius Pauli filii Horvatini de Greben).[6]

Original na papiru; donji dio zajedno s pečatom fali. Up. br. 4.

11. **19. decembra 1365.**

Kralj Ludovik I. oprašta od marturine posjede Gojslava (Goyslaus), Nikole i Nelipića (Nelepecz), sinova Pavla od Dobre Kuće.

U prijepisu kralja Žigmunda od 7. januara 1409.

12. **24. jula 1369. U Pečuhu.**

Pečujski kaptol pregledava na molbu Lanceus-a, sina Bekeova od sv. Kuzme i Damjana, medje njegovih selâ Chreten, Brestovac (Brezthoulch), Toplica (Thopolcha)[7] u križevačkoj i Črnca (Chernech) u virovitičkoj županiji.

Original na pergameni s koje visi čitav pečat na ljubičastoj svilenoj vrpci.

13. **11. oktobra 1372. U Zagrebu.**

Nikola Széchy, slavonski ban, rješava parnicu koja je tekla izmedju Bagych, jedne kćeri Nikole sina Isou-ovog, udovice Ivana

[5] Ovako u originalu mjesto običnijega Lanceus.

[6] Iz ovoga se podatka jasno i nesumnjivo vidi, da su Nelipići od Dobre Kuće potomci bosanskih Hrvatinića, a nipošto hrvatskih Nelipića Cetinskih.

[7] Danas Daruvarske Toplice.

Nabradskoga te njezinih sinova Filipa i Valenta s jedne strane, pa Anke, druge kćeri Nikole sina Isou-ovog i njenog muža Lanceus-a, sina Beke-ovoga, s druge strane. Bagych je tražila jednu trećinu od cijeloga posjeda svoga oca tvrdeći, da su sve to imanja po ženskoj lozi, pa da stoga njezin otac o tom nije mogao drukčije odrediti; no ne mogavši svoje tvrdnje nijednom ispravom dokazati, Bagych izgubi parnicu.

Original na pergameni s cijelim pečatom, koji visi na crvenoj i zelenoj vrpci. Na pečatu je dvoglavi orao porodice Széchy.

14. **8. maja 1373. U Požegi.**

Požeški kaptol svjedoči, da je Lanceus od Almamelléka (de iuxta Alma)[8] iz baranjske županije, sin Beke-ov, one 32 marke, što ih je imao u ime četvrtoga dijela baštine po ocu isplatiti gospodji Bagych, udovici Ivana Nabradskoga iz križevačke županije, odista na odredjeni dan isplatio po Blažu upravitelju crkve bl. Djevice Brestovačke.

Original na pergameni, viseći se pečat otkinuo.

15. **27. augusta 1377. U Ostrogonu.**

Ostrogonski kaptol svjedoči, da su Leontius (!) od Almamelléka, sin Beke-ov i njegova žena Anka, svoje posjede Chreten i Brestovac (Brizalch) u križevačkoj i Črnec (Chernech) u virovitičkoj županiji dali svojoj kćeri Jeleni i njenom mužu Mihajlu, sinu Dominikovu, nećaku ostrogonskoga nadbiskupa Ivana.

Original na pergameni, viseći se pečat otkinuo.

16. **24. juna 1379. U Budimu.**

Kralj Ludovik I. nalaže na molbu magistra Mihajla, rodjaka pokojnog nadbiskupa Ivana de Lypolch šomogjvarskom konventu, da obadje granice imanjâ magistra Mihajla, naime Brestovca (Breztoulch), Chreten i Toplica (Thopolcha) u križevačkoj te Črnca (Chernech) u virovitičkoj županiji.

U prijepisu šomogjvarskog konventa od 25. jula 1379.

17. **10. jula 1382. U Mária-Nosztra** (u hontskoj župan.)

Kralj Ludovik I. daje na molbu magistra Mihajla Surdiskoga (de Surdis), rodjaka pokojnog ostrogonskoga nadbiskupa Ivana,

[8] Up. Csánki, Tört. földrajza II., 468.

dopuštenje za obdržavanje godišnjeg sajma u Brestovcu (Breztouch) u križevačkoj županiji.

Original na papiru s tragovima velikog pečata, koji je bio pritisnut na drugoj strani.

18. **1. januara 1384. U Koprivnici.**

Kraljica Marija potvrdjuje, da je Jelena, kći Lanceusova, žena Mihajla Surdiskoga, došavši pred nju, povjerila obranu svojih posjeda Craten (!), Brestovac (Breztouch) i Črnec (Chernoch) palatinu Nikoli Gorjanskomu, a ako bi umrla bez potomka, onda ih i ostavlja istomu palatinu.

Original na pergameni s ostacima velikog okruglog pečata na drugoj strani.

19. **13. augusta 1406. U Križevcima.**

Nikola sin Ladislava od Palote (de Palotha), veliki župan križevački i pristavi svjedoče, da su bivši ban Ladislav Grdjevački (de Gordova) zajedno sa svojim sinovima Bartolom i Emerikom, a isto tako i njihov službenik imenom Valentin Bessenyő, orobili dva kretinska kmeta Matije Szásza (Zaz) od Tomaševca (de Thamasowch), pa ih zbog ovoga njihova nasilja dadoše odsuditi.

Original na pergameni s okruglim pečatom, koji visi na zelenoj svilenoj vrpci; na pečatu je polumjesec i zvijezda.

20. **7. januara 1409.**

Kralj Žigmund prepisuje i potvrdjuje na molbu Benedikta sina Nelipićeva (Nelepecz) ispravu kralja Ludovika I. od 19. decembra 1365. (gl. br. 11).

Original na pergameni s ostacima pečata, koji visi na crvenoj i zelenoj svilenoj vrpci.

21. **6. oktobra 1412. U Čazmi.**

Benedikt sin Nelipićev (Nelepecz) i njegov sin Ladislav osnivaju na čast sv. Ane na svojoj dobrakućanskoj gospoštiji medju selima Mathouch i Ferenczlaka, blizu rijeke Črnec (Chernecz),[9] pavlinski samostan[10] i darivaju ga pred čazmanskim kaptolom; daju mu tri sela, u kojima je ukupno stanovalo 18 kmetova.

Suvremeni prijepis.

[9] Danas Pakra-potok.

[10] Danas srpsko-pravoslavni manastir Pakra.

22. **24. aprila 1427. U Sepsi-Szentgyörgy-u** (In Zenthgyurgh terre Siculorum nostrorum). (Commissio propria domini regis ex deliberatione baronum in iudicio facta.)

Kralj Žigmund nalaže svomu tastu Hermanu Celjskomu, banu slavonskomu, te njegovim banovcima (vicebanis) i službenicima križevačke županije, neka Matiju Szásza (Zaaz) od Tomaševca, za slučaj e bi se dokazala istinitost njegove tužbe, odmah uvedu u posjed onih zemljišta mjesta Padwarch, koje pripada selu Krajetin,[11] a koja (t. j. zemljišta) su mu Nikola sin Lökösov de Rohowcha[12] i istoga Lökösovog sina Stjepana sin imenom Grgur silom oduzeli.

Original na papiru s tragovima pečata pritisnuta na drugoj strani.

23. **31. januara 1462. U Požegi.**

Pavao Nelipić (Nelepecz), sin Benedikta Nelipića od Dobre Kuće, zajedno sa svojim sinom Ladislavom, daje pred požeškim kaptolom Ivanu Gerebu Vingartskomu i ženi njegovoj imenom Sofiji, nadalje sinovima Stjepanu, Petru, Matiji i Ladislavu grad Bálványos, koji leži u Erdelju, zajedno sa pripadajućim selima: Várallya, Németi, Szentbenedek, Szász-Nyires, Bathon, Csaba, Füzes, Gerla, Csapteleke u nutarnjo-solnočkoj županiji, Vicze, Szentmárton, Kerchke, Szombatteleke, Vásarhely, Mikola, „Kereles", Szentjakab, „Kentheleke", Arokallya, Sófalva i Szeret u dubočkoj županiji te Kamarás u kološkoj županiji.

Original na pergameni sa sačuvanim pečatom, koji visi na plavoj i bijeloj vrpci.

24. **19. juna 1464. U Čazmi.**

Emerik Szász (Zaz) od Tomaševca zalaže pred čazmanskim kaptolom Antunu de Kopynch čitavo svoje selo imenom Kretyn za 150 forinti.

Iz prijepisa hercega Ivaniša Korvina, bana slavonskoga, od 31. januara 1503.

25. **24. jula 1469.**

Ladislav i Nikola Nelipić (Nelepecz), sinovi pokojnog Pavla Nelipića (Nelepecz) od Dobre Kuće (Ladislav je uzeo na sebe odgovornost i za svoje sinove Andriju i Ivana) pristaju, da njihov

[11] Očito isto što i Chretyn?

[12] Orahovica.

stričević (patruelis) Dominik Nelipić, sin Benediktov, proda polovicu Dobre Kuće Mindszentijevima.

Original na papiru s pečatom pritisnutim na drugoj strani.

26. 16. marta 1470. U Pečuhu.

Kaptol pečujski svjedoči, da su Ladislav, sin Pavla Nelipića (Nelepecz) od Dobre Kuće i njegovi sinovi: Andrija, Ivan i Benedikt, prodali svoj dio u dobrakućanskom gradu za 500 forinti sinovima Pavla Mindszentija: Ivanu, Matiji i Nikoli. Na tu ih je prodaju prisililo to, što su Pavao Nelipić i stričević mu Dominik Nelipić dali napasti i orobiti Pavla Garazdu (Garazda) od Keresztúra, pa su ih zbog toga udovica Pavla Garazde, Lucija i kćer joj Doroteja, žestoko proganjale.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na čitavoj zeleno-plavoj svilenoj vrpci.

27. 16. marta 1470. U Pečuhu.

Pred pečujskim kaptolom i prepoštom Jurjem izjavljuje Nikola Nelipić od Dobre Kuće (Pavlov sin), da su njegov pokojni otac Pavao i stričević Dominik Nelipić na svojem dobrakućanskom imanju, a blizu sela (villa) Joba Gorjanskoga po imenu Skodynch, dali Pavla Garazdu od Keresztura izbiti i orobiti, a nijesu prisegli, da bi u toj stvari bili nedužni. Zbog toga ih je sudbeni stol križevačke županije odsudio na gubitak glave. Otkako je ta odsuda o gubitku glave došla u ruke Luciji, udovici Pavla Garazde, i njenoj kćeri Dori, one ga podjedno progone. Da se uzmogne osloboditi te nesreće, prodaje svoj dio (bez pripadajućih sela) grada Dobre Kuće za 500 zlatnih forinti sinovima Pavla Mindszentija: Ivanu, Matiji i Nikoli, nadalje njihovoj majci Doroteji, sestri Margareti i ženi Ivanovoj Jeleni. Ujedno pristaje i na to, da Dominik Nelipić proda istima svoju polovicu grada Dobre Kuće.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na zeleno-plavoj svilenoj vrpci.

28. 16. marta 1470. U Pečuhu.

Dominik Nelipić od Dobre Kuće prodaje iz gore spomenutih razloga za 6000 forinti Mindszentijevima pred pečujskim kaptolom svoju polovicu grada Dobre Kuće zajedno s pripadajućim posjedima.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na zeleno-plavoj svilenoj vrpci.

29. **7. aprila 1470. U Pečuhu.**

Pečujski kaptol svjedoči, da je David Nelipić od Dobre Kuće, sin Pavlov, svoj dio grada Dobre Kuće, bez svega što k tomu spada, prodao Mindszentijevima za 300 forinti.

Original na pergameni. Pečata nema.

30. **2. septembra 1471. U Pečuhu.**

Pečujski kaptol svjedoči, da su pred njime Ladislav Nelipić od Dobre Kuće i Ivan Mindszenti medjusobno podijelili seoske kmetije, koje spadaju gradu Dobroj Kući u križevačkoj županiji.

Original na papiru s pečatom na drugoj strani.

31. **2. septembra 1471. U Pečuhu.**

Pečujski kaptol svjedoči, da Ladislav Nelipić od Dobre Kuće, zajedno sa svojim sinovima: Andrijom, Ivanom i Benediktom, prodaje 8 kmetija, što spadaju k njegovom selu Ivanušici (Ivanuschyche) u križevačkoj županiji Ivanu, Matiji i Nikoli Mintszentijevima nadalje Jeleni, ženi Ivanovoj, Dori, njihovoj majci i Margareti njihovoj sestri.

Original na papiru s pečatom na drugoj strani.

32. **20. maja 1473. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski prepisuje na molbu sinova pokojnog Pavla Mindszentija, Nikole i Matije, i kćeri Margarete, ispravu kaptola pečujskoga o dvostrukoj prodaji Dobre Kuće od god. 1470.

Original na papiru s tragovima pečata na drugoj strani.

33. **1474.**

Popis zasijanih zemalja i kmetova na zemlji, koja pripada gradu Dobroj Kući.

Suvremeni prijepis, sastoji od 18 listova.

34. **12. maja 1474.**

Kralj Matija I. nalaže kaptolu budimskomu, da Ivana Pongrácza od Dengelega uvede u posjed grada Korogy u vukovskoj županiji, nadalje u posjed kaštela Baranyavár i Szeglak u baranjskoj županiji i u posjed zemalja, koje k njima spadaju. Ovaj grad

i kašteli bili su najprije vlasništvo Gašpara od Korogya; poslije izumrća njegove loze dobio ih je Nikola Čupor od Moslavine (de Monozlo), a kako je i taj umro bez potomka, dao ih je kralj Matija Ivanu Pongráczu.

U prijepisu budimskog kaptola od 16. juna 1474.

35. 6. maja 1476. U Križevcima.

„Petrus Bockkay de Razynakerezthur et Nicolaus Posegay de Garygnicha, alias vicebani et comites comitatus Crisiensis, necnon vacante honore banatus regni Sclavonie per regiam serenitatem loco legitimorum banorum cum plena auctoritate et potestate ipsius banatus indices deputati" daju na znanje, da je pred njima Petar Therek de Keménfalva izjavio, kako je on svoje selo Mecchenyche u križevačkoj županiji, zajedno s posjedom što k njemu pripada, založio Ladislavu, Pavlu i Nikoli de Pakos, ali dok je ono bilo u zalogu, da ga je Ladislav Nelipić od Dobre Kuće po nalogu izabranoga pečujskoga biskupa Žigmunda Ernuszta zauzeo. Budući da je biskupov agent tvrdio, da je njegov komitent (t. j. biskup) u ovoj stvari nedužan, odlučiše suci, da se parnica ima dvobojem riješiti. Borci su se imali postaviti prije večernjeg zvona, inače će komitent izgubiti parnicu.

Original na papiru sa dva prstenom pritisnuta pečata na drugoj strani.

36. 13. maja 1476. U Pečuhu.

Pečujski kaptol svjedoči, da je Nikola Posegai od Garešnice (de Garygnicha) u svoje ime i u ime Žigmunda Ernuszta, izabranoga biskupa pečujskoga, ponudio Nikoli Mindszentiju, da je voljan natrag uzeti grad Dobru Kuću, ako mu vrati isplaćenu cijenu.

Original na papiru s ostacima pečata na drugoj strani.

37. 11. augusta 1476. U Križevcima.

Petar Bochkay de Razynakerezthur, ban slavonski, traži od Žigmunda Ernuszta, biskupa pečujskoga i njegove majke Katarine, da pokažu isprave, kojima mogu dokazati, da je selo Toplice (Hewyz)[11] u križevačkoj županiji i sve što k njemu pripada, njihovo.

Original na papiru s prst. pečatom na zadnjoj strani. Na štitu vide se u praccu s lijeva na desno 3 (odnosno grede i po).

[11] Daruvarske Toplice; Hewyz = Hőviz je naprosto madžarski prijevod hrvatskoga originalnoga imena.

38. **Prije 2. novembra 1476. U Budimu.**

Kralj Matija I. nalaže stolnobiogradskomu kaptolu, da pozove Ladislava Nelipića i Petra Thereka de Keménfalva zbog obnove parnice protiv Žigmunda Ernuszta, pečujskog biskupa, sina bana slavonskoga Ivana i Katarine, udovice banove. Uzrok je parnice bilo, što su Nelipić i Therek podigli tužbu protiv bana Ivana Ernuszta, da je 1474. poslao svoga službenika Nikolu Posegaja od Garešnice u selo tužiteljâ (Nelipića i Thereka) po imenu Hewyz (t. j. Daruvarske Toplice) i da je tužitelje lijepim riječima izmamio iz njihovog kaštela Kamengrada (Kewar), koji tamo leži, uhvatio ih i držao ih u okovima sve dotle, dok nije njihov kaštel zapalio i do zemlje porušio, a onda je njihova imanja, što leže po selima Höviz (Hewyz), Chetherthekhel, Pobresya, Zabothyna, Drenovac (Drenowcz) i Belabrega u križevačkoj županiji, priklopio svome gradu Dobroj Kući. Optužbu su tužitelji podigli pred Petrom Bochkayem de Razynakeresztur, banom slavonskim, protiv zakonitih potomaka Ivana Ernuszth-a, Žigmunda i Katarine. No tuženici su zbog krivnje svoga zastupnika Andrije Ugronffi-ja izgubili parnicu, ali su molili kralja, da se parnica obnovi, što su i postigli, pa su stoga pozvali tužitelje na novu parnicu.

Iz prijave kaptola stolnobiogradskoga od 2. novembra 1476.

39. **2. novembra 1476. U Stolnom Biogradu.**

Kaptol stolnobiogradski javlja, da je pozvao na obnovu parnice Petra Thereka iz mjesta Ság (Saag) i Ladislava Nelipića iz njegovoga sela Felső-Kanycz.

Original na papiru s ostacima pečata na stražnjoj strani; na nekim je mjestima nečitljiv.

40. **16. maja 1477. U Vaški.**

Pop Ivan iz Dobre Kuće (Dobrakucha), sin Blažov (spadajući u zagrebačku biskupiju) tužio je Dimitrija Kozara iz Kovácshida (Kowachhyda), prije stupčaničkoga onda kamengradskoga kaštelana, da ga je 1474. godine, kad je on (Pop Ivan) u stupčaničkoj školi bl. Djevice podučavao učenike — budući da je tada bio scolasticus — ondje dao po svojim ljudima napasti i nemilosrdno izbiti. Parnica vodila se u Vaški pred prepoštom Petrom, zastupnikom i apoštolskim izaslanikom jegarskog biskupa Gabrijela. Budući da Dimi-

trije Kozar nikad nije na poziv pristupio sudu, Petar, ovlašteni sudac, zapovjedi župnicima, da proglase Dimitrija Kozara javno i svečano izopćenim.

Suvremeni spis na papiru s potpisom javnog bilježnika.

41. **22. oktobra 1478. U Križevcima.**

Ladislav od Egervára, slavonski, hrvatski i dalmatinski ban, odsudjuje Antuna Petečića (Pethechych), da sa svojih 150 plemićkih drugova u križevačkoj crkvi sv. Križa polože prisegu, da su nedužni u zauzeću sela Garešnice, vlasništva Jelene, žene Nikole Posegaja.

Original na papiru s dva prstenom pritisnuta pečata na stražnjoj strani.

42. **17. decembra 1478. U Daruvarskim Toplicama.**

Ivan Thuz de Lak, slavonski ban, svjedoči, da su David, sin Pavla Nelipića od Dobre Kuće i Andrija, sin Ladislava, sina Pavla Nelipića i njegova mati Ana, zadovoljili Anu udovicu Pavla Nelipića gledom na miraz. Nikola, treći sin Pavla Nelipića još joj duguje 30 forinti. Na ispravu udario je svoj pečat Ladislav Herman Grebenski, banovac i podžupan križevačke županije.

Original na papiru s pečatom na drugoj strani.

43. **26. januara 1479. U Križevcima.**

Nikolu Mindszentija optužila je Jelena, kći Passingerova, da je dionik nasiljâ počinjenih na njezinom ocu. Mindszenti je svoju nekrivnju dokazao prisegom. Ladislav od Egervára, ban slavonski, hrvatski i dalmatinski, izdaje o toj prisegi svjedodžbu.

Original na papiru s pečatima banovaca Ladislava Scetačkoga (de Zenche) i Andrije Capitan-a de Desincz.

44. **Izmedju 1480. i 1490.**

Popis šteta, što su ih dobrakućanski kmetovi Jakova Székelya de Kövend i stupčanički kmetovi Nikole Bánffyja počinili jedni drugima. Za taj slučaj odredjeni zasebni suci dosudjuju prisegu. Medju sucima se nalazi Ladislav Herman Grebenski. Nikola Bánffy bješe veliki župan virovitički, a Jakob Székely kapetan u štajer. Radgonji.

Suvremena isprava bez pečata.

45. **28. marta 1487. U Čazmi.**

Čazmanski vikar nalaže csütörtökhelyskom (daruvarskom), brestovačkom, dimiczkföldskom i drugim župnicima, da izopće više kmetova, koji u ovom kraju stanuju i koji su zauzeli posjede kapele pod Kamengradom, i to da javno proglase; ako pak ovi ne bi htjeli oteto povratiti, neka onda stave cijeli kraj pod crkvenu zabranu.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

46. **5. februara 1495. U Virovitici.**

Magnificus Jakov Székely diže tužbu pred Ladislavom Kanizsajem, slavonskim, hrvatskim i dalmatinskim banom, da su Juraj Kerecsényi, onda gumnički (bosiljevački), garićki i dubravski kastelani orobili na odredbu zagrebačkog biskupa Osvalda njegove kmetove, kad su ovi prenosili njegove srebrne čaše, fina odijela i isprave, koje se odnose na posjede Krawatyna i Mekchenyche, iz grada Dobre Kuće u Ormuž, oko dana sv. Margarete (13. jula) godine 1494. Zastupnik pako biskupov i njegovih službenika iskazuje, da su njegovi komitenti u toj stvari nedužni. Ban je odsudio biskupa i njegove službenike, da imaju položiti svečanu prisegu u crkvi Sv. Križa u Križevcima.

Original na papiru s pečatima obaju banovaca Bernarda Thuróczyja i Ludovika Pekewryja (?).

47. **6. februara 1495. U Virovitici.**

Ladislav Kanizsay, ban slavonski, hrvatski i dalmatinski, odsudjuju zagrebačkog biskupa Osvalda i njegova službenika Jurja Kerecsényi-ja na zakletvu zbog orobljenja slugu Pavla Erdélyja, dobrakućanskoga kastelana, koje se zbilo u mjestu Ladislavu (Szent-László).

Original na papiru s komadima pečata obaju banovaca Bernarda Thuróczyja i Ludovika Pekewryja.

48. **8. februara 1495. U Virovitici.**

Gašpar Obreški (de Ebres) podigao je tužbu pred Ladislavom Kanizsajem, slavonskim, hrvatskim i dalmatinskim banom, protiv zagrebačkog biskupa Osvalda i njegovih službenika, da su mu orobili ili dali orobiti posjed imenom Koren, odnijeli srebrno posudje, fina odijela i pokvarili mlin na rijeci Čazmi. Budući da su zastupnici biskupovi

i njegovih službenika izjavili za svoje komitente, da su oni u toj stvari nedužni, odsudjuje ih ban, da polože svečanu prisegu.

Original na papiru s ostacima pečata obaju banovaca Bernarda Thuróczyja i Ludovika Pekewryja.

49. **8. februara 1495. U Virovitici.**

Magnificus Jakov Székely diže tužbu pred Ladislavom Kanizsajem, slavonskim, hrvatskim i dalmatinskim banom, da je njegove službenike: Ladislava Daraboša i Stjepana Györgyfyja, koji su iz Zagreba išli u Dobru Kuću, dao Osvald biskup zagrebački u Ivaniću orobiti godine 1494., oko Male Gospe (8. sept.). Ban odsudjuje biskupa i njegove službenike na svečanu prisegu u stolnoj crkvi zagrebačkoj.

Original na papiru s ostacima pečata obaju banovaca Bernarda Thuróczyjja i Ludovika Pekewryja.

50. **11. februara 1495. U Virovitici.**

Na tužbu Gašpara Huszára Obreškoga (de Ebres) odsudjuje ban Ladislav Kanizsay biskupa zagrebačkoga Osvalda na prisegu, jer mu je dao oduzeti isprave, koje se odnose na njegov posjed Koren.

Original na papiru s komadima pečata obaju banovaca Bernarda Thuróczyja i Ludovika Pekewryja.

51. **25. aprila 1495. U Čazmi.**

Čazmanski kaptol svjedoči, da su Stjepan Therek od Ratkovdola (Rathkowdol) i njegova žena svoje selo Ratkovdol u križevačkoj županiji dali crkvi bl. Djevice u Csütörtökhelyu (Daruvaru).

Original na pergameni s oštećenim pečatom, koji visi na crvenoj svilenoj vrpci.

51. **10. juna 1495. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. javlja, budući da su se „cum novissime elapsis disturbiorum temporibus kathedralis ecclesia Zagrabiensis ex Alemanice nationis gentium invasione occupata et munitionibus hostilibus fortificata fuisset, qui de eadem ecclesia spolia, incendia et alias enormitates, quousque ipsos Alemanos de eadem bombardis et aliis ingeniis manu potenti eiicere fecissemus“ izgubile brojne listine zagrebačke biskupije, medju njima i ona, kojom se izuzimlju ispod

banove sudačke vlasti plemići i narodi biskupije, da stoga kralj odredjuje, da se dotle, dok biskup Osvald tih isprava ne nadje, nitko ne usudi suditi plemićima i narodu biskupije osim kralja.

U prijepisu hercega Ivaniša Korvina od 19. aug. 1495.

53. **13. jula 1495. U Gudovcu.**

Zagrebački biskup Osvald podigao je tužbu pred hercegom Ivanišem Korvinom, slavonskim, hrvatskim i dalmatinskim banom, da je Jakov Székely de Kövend s Gašparom Obreškim (de Ebres) i s drugim svojim drugovima udario na posjede biskupije zagrebačke, naime na dubravski, zagrebački i ladislavski, te ih nemilosrdno orobio, blago otjerao, usjeve konjima pregazio, kmetovima odijela oduzeo, žene obeščastio, razbio crkve u mjestima Rakitnica, Martho, Heymowch, Stara Čazma, Podgarić (Garyghalya), Podgorje, Gradec, Thochenyk, Lemeš, Kapela (Kapolna) i Otok (Othok); crkveno posudje da je izbacio, nogama gazio presveti oltarski sakramenat i odnio ga, i tako prouzročio biskupiji štetu od preko 3000 zlatnih forinti. Ban izašilje čazmanski kaptol, da ispita istinitost tužbe.

U prijavi čazmanskog kaptola od 23. jula.

54. **23. jula 1495. U Čazmi.**

Čazmanski kaptol javlja hercegu Ivanišu Korvinu, da su njegovi izaslanici tužbe biskupa Osvalda pronašli istinitima i pozvali Jakova Székelya pred banski stol za 20. jula u selo (Daruvarske) Toplice, koje pripada gradu Dobra Kuća.

Original na papiru s tragovima pečata na stražnjoj strani.

55. **19. augusta 1495. U Križevcima.**

Herceg Ivaniš Korvin, ban slavonski, hrvatski i dalmatinski, prepisuje na molbu Jakova Székelya ispravu kralja Vladislava II. od 10. juna 1495.

Original na papiru s pečatima obaju banovaca Bernarda Thuróczyja i Ivana Gyulayja.

56. **1495. U samostanu Sv. Ane blizu Dobre Kuće.**

Benedikt, glavar Pavlina, uzima Stjepana, ključara u Dobroj Kući za pavlinskog konfratra.

Original na papiru s lijepim pečatom na prvoj stranici.

57. **1495. U Temešvaru.** (Ad relationem . . . Sigismundi episcopi ecclesie (!) Themesvary factam).

Kralj Vladislav II., budući da su mu prijašnje zapovijedi bile bezuspješne, ponovno nalaže banu Ivanišu Korvinu, da izreče u parnici Nikole Bánffyja de Lendva protiv Jakova Székelya odsudu.

Sucremeni prijepis.

58. **10. marta 1496. U Požunu.**

Kralj Vladislav II. daje selo Ratkovdol u križevačkoj županiji, koje nesumnjivo pripada kraljevskom pravu, svomu dvorjaninu (aulicus) Nikoli Székely i „per eum Jacobo Zekel carnali, necnon Benedicto, Emerico et Johanni similiter Zekel de dicta Kewend fratribus suis" i povjerava čazmanskom kaptolu, da uvede Nikolu Székelya u posjed, te da o tome dostavi prijavu banu slavonskome. (Relatio .... Georgii prepositi s. Nicolai de Alba, secretarii regie maiestatis.)

Original na papiru s pečatom na drugoj strani.

59. **29. aprila 1496. U Gjuru.**

Kralj Vladislav II. primajući na znanje izjavu, kojom su Stjepan Therek Ratkovdolski i žena njegova Jelena (Ilyska) svoj dio ratkovdolskoga posjeda dali csütörtökhelyskoj crkvi, povjerava čazmanskom kaptolu, da župnika Gala uvede u posjed, darovan njegovoj crkvi i njegovim nasljednicima.

Prijepis u ispravi čazmanskoga kaptola od 3. óktobra 1496.

70. **2. juna 1496. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. oprašta na molbu kraljevskoga dvorskoga službenika Marka Mišljenovića od Kamičca, one Vlahe (Walachos), koji stanuju u selu Bela, a koje pripada njegovom gradu imenom Sztrecseny (?), od plaćanja poreza jedne forinte. Taj je privilegij dao još kralj Matija I.

Original na pergameni s velikim okruglim pečatom, koji visi na trobojnoj svilenoj vrpci.

61. **16. jula 1496. U Čazmi.**

Čazmanski kaptol javlja banu Ivanišu Korvinu, da je za njegove prisutnosti htio kraljev čovjek Tobija Bragyassouchy uvesti Ni-

kolu Székelya u posjed sela Ratkovdol, ali se tome protivio Stjepan Therek od Ratkovdola u svoje i u ime svoje žene Jelene, nadalje u ime svoje braće Mihajla i Stjepana. Zbog toga pozvani su pred bana.

Original na papiru s ostacima pečata na stražnjoj strani.

62. **29. jula 1496. U Čazmi.**

Gál, župnik csütörtökhelyske (daruvarske) crkve protestira pred čazmanskim kaptolom protiv toga, što Stjepan Therek od Ratkovdola prodaje svoj ratkovdolski posjed i plemićku kuću Nikoli i Jakovu Székelyu de Kövend, jer je to vlasništvo csőtürtökhelyske crkve.

Original na papiru s ostacima pečata na stražnjoj strani.

63 **3. oktobra 1496. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski javlja, da je kraljev čovjek Juraj Simonffy de Tapolcza-Szentgyörgy 17. septembra uveo Gála, župnika csütörtökhelyskoga, u posjed ratkovdolski. Medju ostalima bili su prisutni Franjo sin Davida Nelipića i Juraj Kaštelanović (Castellanffy) od Svetoga Duha (de Szentlélek).

Original na pergameni s oštećenim visećim pečatom.

64. **27. maja 1499. U Budimu.**

(Commissio propria d. regis). Kralj Vladislav II. nalaže kaptolu zagrebačkomu, da izda isprave plemića zagrebačke crkve.

Original na papiru; pečat je s donje strane otpao.

65. **1499.**

Popis štetâ, što su ih pretrpjeli kmetovi Nikole Székelya god. 1496.—98. Štetu nanijeli su im kmetovi koji pripadaju gradu Stupčanici Nikole Bánffija i kmetovi Jurja Kaštelanovića (Castelanfy) od Sv. Duha (dê Szentlélek), koji spadaju k njegovom gradu Selnyak. Spominje se sajam u mjestu Pekrewcz-Szerdahely (sada Pakrac). Na jednom mjestu pako čitamo: Michael litteratus de Domnycza scholasticus de Chethertekhel, veste laicali indutus cum suis complicibus, scholaribus videlicet eiusdem.

Suvremeni spis bez pečata.

66. **16. novembra 1500. U Baču (Bachye).**

Kralj Vladislav II. daje opatiju „de Bela“ s kaštelom Oporowcz „Ladislao filio illustris Petri ducis sancti Sabbe“ i nalaže „provisori curie castri nostri Jaycza“ Iliji Bošnjaku de Bwsyncz, da sve predade hercegu Petru i njegovom sinu Ladislavu; ispravu odnio je Nikola Székely de Kövend, kapetan dvorskih paža (capitaneus aulicorum nostrorum).

Original na papiru s potpisom Vladislava II.; pečat je prilično sačuvan.

67. **5. februara 1501. U Križevcima.**

Bernardin Erdewgh Vragović (Wragowch) tuži hercegu Ivanišu Korvinu, banu slavonskomu, hrvatskomu i dalmatinskomu, braću Jakova i Nikolu Székelya zbog raznih nasilja. Jakov Székely se branio time, da je on tada bio u pratnji njemačkoga cara Maksimilijana, pa je primirjem, sklopljenim izmedju kralja Vladislava i Maksimilijana, dobio za nasilja, koja je do onda počinio, pomilovanje. Ban podastire tu stvar državnomu sucu (iudex curiae) na presudu.

Original na papiru s pečatima banovaca Petra Bochkayja Pasinjskoga i Baltazara Alapića (Alapy).

68. **16. aprila 1501. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. zabranjuje slavonskomu banu, banovcima i Nikoli Vojkoviću (Woykffy) protonotaru Slavonije staviti braću Nikolu i Jakova Székelya pod optužbu ili ih odsuditi zbog nasilja, što su ih počinili prije sklopljena mira s carem Maksimilijanom.

Original na papiru bez pečata; izvana: Registrata folio LV.

69. **31. maja 1501. U Hővizu (Daruvarske Toplice).**

Mihajlo Garazda de Garazdincz, pristav križevačke županije, svjedoči, da Franjo Nelipić nije ispunio onih uvjeta, što bi ih po osudi onih sudaca koji su izmedju njega i Nikole Székelya provodili slogu, bio morao ispuniti (jednomu kmetu iz Höviza, po imenu Radoviću, morao bi bio dati drugu zemlju).

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

70. **17. juna 1501. U Varaždinu.**

Stjepan župnik varaždinski i Benedikt župnik de Jacopolch (?), zastupnici zagrebačkoga biskupa Luke, dopuštaju, da Nikolu Székelya

i njegovu ženu Uršulu Gyulaffy može odriješiti koji god od njih izabrani pop od slučajeva pridržanih svetoj stolici, jer su doprinijeli troškovima za turske ratove.

Original s utisnutim pečatom.

71. **4. marta 1502. U Čazmi.**

Gál, župnik csütörtökhelyski (daruvarski), prosvjeduje pred kaptolom čazmanskim protiv Nikole Vojkovića (Woykowch), protonotara kraljevine Slavonije, jer mu je oduzeo isprave njegove crkve, koje se odnose na posjed ratkovdolski, pa mu ih ne će da vrati.

Original na papiru, pečat je otkinut.

72. **31. januara 1503. U Križevcima.**

Herceg Ivaniš Korvin, ban slavonski, hrvatski i dalmatinski, nalaže braći Nikoli i Jakovu Székeyu, da bezodvlačno imadu pokazati isprave, koje se odnose na njihova sela Kretyn i Brestovac u križevačkoj županiji.

Original na papiru s komadima pečata banovaca Bernarda Thuróczyja i Baltazara Alapića (Alapi).

73. **28. decembra 1503. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Vladislav II. poziva stelеže županije virovitičke, da prime njegova poslanika Nikolu Székelya de Kövend s potpunim povjerenjem.

Original na papiru, pečat otkinut.

74. **29. decembra 1503. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Vladislav II. pozivlje Emerika Thereka de Enying, da primi njegova poslanika Nikolu Székelya, kapetana tjelesne straže, s potpunim povjerenjem.

Original na papiru s tragovima pečata.

75. **13. juna 1504.**

Kralj Vladislav II. poziva Hanža (Angela) Frankapana, da odgovara njegovom poslaniku Nikoli Székelyu na tužbe, što su podignute protiv njega.

Original na papiru s utisnutim pečatom.

76. 20. augusta 1504. U Budimu.

Kralj Vladislav II. „Nicolao Zekel, capitaneo aulicorum nostrorum“. (Commissio propria domini regis). „Quemadmodum te non fugit, hunc fidelem nostrum venerabilem Petrum prepositum de Sancto Laurentio,[1] secretarium nostrum, tecum una pro videndis et cognoscendis atque rectificandis illis differentiis et dampnis, que inter subditos illustrissimi dominii Venetorum et subditos nostros ex regno Croatie commissa sunt, deputavimus. Et quia nos ipsum prepositum pro certis quibusdam rebus nostris prius de Venetias misimus, unde ipse tandem ad festum beati Michaelis proxime affuturum (29. sept.) unacum oratore Venetorum reverti et tecum in civitate nostra Scardonensi pro rectificatione huiusmodi dampnorum unacum oratore ipsorum dominorum Venetorum convenire et constitui debebit, quare tibi committimus, ut paratus esse ac ad dictum festum beati Michaelis ad predictam civitatem nostram Scardonensem proficisci debeas et negotia illa iuxta informationem vobis datam bono modo et cum omni honestate cum prefato preposito expedire curetis, ita, quod deinceps de hac re non molestemur. Habet autem dictus prepositus omnem informationem atque literas, iuxta quas vobis erit procedendum.

Original na papiru s utisnutim kraljevim pečatom, kojim bješe pismo zatvoreno.

77. 16. septembra 1504. U Budimu.

Kralj Vladislav II. „Nicolao Zekel de Kewend, capitaneo aulicorum nostrorum“. (Commissio propria domini regis). „Ex litteris tuis, quas ad nos ac reverendum d. Georgium, episcopum Waradiensem et cancellarium nostrum scripsisti, plane intelleximus excusationes tuas, propter quas dicis te ad legationem, per maiestatem nostram tibi deputatam, proficisci non posse. Verum ex quo venerabilis Petrus Beryzlo, prepositus sancti Laurentii, qui per nos in certis aliis rebus et negotiis nostris his diebus Venetias est missus, in termino et loco utrique vestrum prefixo in Dalmatia constituetur, et tempus iam adeo breve est, quod ita subito ad illam legationem alium loco tui deputare non valeamus, nosque, si tu legationem tibi deputatam non exequeris, maxima et indicibilia dampna atque talia pateremur, ad que refundenda et resarcienda tu minime certe sufficeres, fidelitati igitur tue literarum serie firmissime precipiendo mandamus, aliud nulla ratione habere volentes, quatenus statim visis

[1] Petar Berislavić, docnije biskup vesprimski i ban hrvatski († 1520.)

presentibus, postpositis omnibus aliis rebus et negotiis tuis (que si etiam per decem vel paulo plures dies differreretur, nichilominus tamen pro tuo voto expediri poterunt) ad legationem tibi iniunctam ac locum et tempus tibi in aliis litteris nostris prefixum proficisci modis omnibus debeas et tenearis. Et secus facere nullo modo presumas, quoniam si secus facere attentaris, certus esto, quod nos omnia dampna nostra, si que forte propter tuam negligentiam patemur, super te requireremus. Commisimus autem et nos fideli nostro magn. Stephano Thelegdy, thesaurario nostro, quod ipse tibi de expensis, de taxa vestra vobis primitus exolvenda ubicunque volueritis, provideat."

Original na papiru s utisnutim kralj. pečatom kojim bijaše pismo zatvoreno.

Dolje sa sitnim pismenima: Reverendissima dominatio vestra dignetur has sigillari facere.

78. **U junu 1505.**

Benedikt Kušević (Kusewyth), svećenik zagrebačke biskupije, diže tužbu pred papom, da ga je Petar Horvath, kaštelan u Donjim Zdencima (Alsó-Izdencz), gradu Jurja Báthoryja, ogovarao i oteo mu dohotke; Benedikt Chytak, takodjer svećenik zagrebačke biskupije, tužio je pak Nikolu Székelya, da ga je, kad je bio kod njega dvorski kapelan, osam dana držao u tamnici i onda ga dao baciti u šumu i ondje mu dao odrezati spolovila. Papa je osudu o tome povjerio Jeronimu Ghinuciju, biskupu ascolskomu i papinskom sucu, koji je stoga pozvao preda se u Rim Petra Horvata i Nikolu Székelya.

Isprava na papiru; ovjerovljena pred javnim bilježnikom.

79. **13. augusta 1505.**

Nikola Székely i djeca njegove sestre prosvjeduju pred ostrogonskim prepoštom Ivanom de Szenttamáshegy i pred kaptolom požeškim, što ih Margarita Széchy de Felső-Lindva, udovica pokojnoga Jakova Székelya, hoće da isključi iz gradova pokojnoga svoga muža „Ormosd, Borlyn ac Fayzthryth in regno Sthirye, nec non Dobrakuchya in comitatu Crisiensi".

Original na papiru s pečatom na stražnjoj strani.

80. **10. novembra 1505. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski javlja kralju, da su se literatus Stjepan Therek de Nemchewcz, sin pokojnoga Mihajla, nadalje njegova

mati Jelena, sestra Ana i csütörtökhelyski (daruvarski) župnik Gál oružanom rukom usprotivili, kad je trebalo uvesti Nikolu Székelya u posjed sela Ratkovdol (Ratkowelgye) i Andrijindol (Andraswelgye).

Original na papiru s ostacima pečata.

81. **6. novembra 1506. U Budimu.**

Petar Szentgyörgyi, državni sudac (iudex curiae), nalaže kaptolu čazmanskomu, da Nikolu Székelya „nunc banum de Jaycza" ponovno uvede u posjed sela Ratkovdol (Ratkowelgye) i Andrijindol (Andraswelgye), te da utjera globu, koja je bila odmjerena Stjepanu Thewreku de Nemchewch i njegovim drugovima.

Original na papiru sa pritisnutim pečatom.

82. **16. decembra 1506. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis.) Kralj Vladislav II. nalaže Andriji Bothu od Bajne (Both de Bayna) i Marku Mišljenoviću (Myslenowycz) od Kamičca (de Kamychacz), banovima Dalmacije, Hrvatske i Slavonije „et egregiis vicebanis magistroque prothonotario ceterisque iuratis et sedis iudiciarie regni nostri Sclavoniae assessoribus", da odgode sve parbene poslove jajačkoga bana Nikole Székelya, jer je zabavljen obranom grada Jajca.

Original na papiru s komadima pečata na drugoj strani.

83. **24. januara 1507. Na gradu Dobroj Kući.**

Nikola Székely de Kövend, ban grada Jajca, moli Žigmunda Phluckha, tajnika rimskoga kralja Maksimilijana, neka mu izradi, da dobije dio, što mu pripada iz baštine pokojnoga brata Jakova Székelya.

Original na papiru, pečat je otkinut.

84. **Na početku 1507. U Križevcima.**

Na prijavu Mihajla Garazde, pristava županije križevačke, svjedoče banovci Ludovik Pekry i Franjo Nelipić od Dobre Kuće, da su službenici hercega Lovre Iločkoga iz njegovoga kaštela Kontovca (Kontowcz) orobili Benedikta Pensu, kmeta jajačkoga bana Nikole Székelya, a koji je stanovao u njegovom (banovom) selu Balthawcz, kad je htio da podje na sajam u Grobossincz.

Original na papiru, dva su pečata otkinuta, komad trećega je sačuvan.

85. **15. jula 1507. U Ostrogonu.**

Kralj Vladislav II. priznaje, da je jajačkim banovima Nikoli Székelyu i Gjuri Stražemanskomu (Sthrasemlye) ostao u ime plaće dužan 16.000 for., „de quibus iidem bani nostri nobis ex eadem summa duo millia flor. relaxarunt". Kralj se obvezuje, da će im 8.000 for. isplatiti „quam primum fieri poterit," a za preostalih 6.000 for. zalaže im do potpune isplate opatiju belsku (de Bela).

Original na papiru s tragovima pečata.

86. **27. jula 1507. Na gradu Ethwes-u.**

Benedikt Batthyány „thesaurarius regni" obvezuje se do Miholja (29. sept.) isplatiti Nikoli Székelyu de Dobrakwthya, alias bano Jayczensi onih 1700 zlatnih for., što mu ih je ostao dužan do 15. jula u ime plaće kralj Vladislav II.

Original na papiru s prstenom utisnutim pečatom.

87. **26. septembra 1507. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. nalaže Gjuri Stražemanskom (de Ztresemlye) i Nikoli Székelyu, jajačkim banovima, da banstvo „cum omnibus castris, castellis et ingeniis in eisdem habitis" predadu novoimenovanim banovima Bartolu (Berislaviću) prioru vranskomu i Franji de Hederwara, jer je saznao „non sine displicentia aliqualiter, vos banatum ipsum ad [manus ipsorum], iuxta priorem [informationem] ad vos superinde datam, [remittere] et resignare voluissetis". Zaostalu plaću će im „cum effectu et procul dubio" već isplatiti.

Original (veoma oštećen od vlage) s tragovima pečata.

88. **Oko 1507.**

Palatin Emerik Perényi odgadja parnicu Nelipićâ protiv Nikole Székelya. Parnicu započeo je još Nelipić, ali je, budući da je Nelipić umro, parnica prešla na njegovoga brata Mihajla. Okrivljenici bili su Jakov Székely i njegov brat Nikola, a kad je Jakov umro, prešla je parnica na sina mu Luku. No ovaj je bio još malodoban, a majka mu Margarita Széchy prebivala je izvan zemlje.

Original na papiru (drugi dio fali) s ostacima pečata.

89. **5. jula 1508. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. nalaže kaptolu pečujskomu, da izda za Nikolu Székelya duplikat originala o ophodu medja grada Dobre Kuće (Dobrakocha), koji se čuva u kaptolskom arkivu.

Original na papiru sa utisnutim pečatom.

90. **12. jula 1508. U Budimu.**

Benedikt Bathyány „summus thesaurarius regius“, obećaje pred palatinom Emerikom Perényijem jajačkom banu Nikoli Székelyu de Kewend u svoje i u ime svojih sinova Gjure, Ivana i Urbana, da će onih 2.150 forinti, koje mu duguje, naročito „pro conservatione castri Jaycza“, platiti pred čazmanskim kaptolom buduće godine na Svijećnicu (2. febr.). Ako mu pako ne bi platio, ovlašćuje Nikolu Székelya, da smije u to ime uzeti njegov grad Rosoncz u križevačkoj županiji,[1] zajedno sa svim, što k njemu spada.

Original na papiru s utisnutim pečatom.

91. **17. jula 1508. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. očituje, da je Nikola Székely, „alias banus noster de Jaycza, eundem ipsum banatum nostrum, quoad partem suam unacum omnibus ingeniis et aliis castris et munitionibus et bonis ad idem (!) banatum pertinentibus, iussu et de voluntate maiestatis nostre ad manus fidelis nostri Balthasaris de Alap, quem loco sui in banum nostrum Jayczensem suffecimus, integre dedit et assignavit“.

Original na papiru s utisnutim kralj. pečatom.

92. **5. augusta 1508. U Budimu.**

Benedikt Batthyány „thesaurarius regius“ očituje, „quod posita ratione cum egr. domino Nicolao Zekel de Kewend ratione conservationis castri Jaycza debitores remansimus eidem Nicolao Zekel salibus in valore mille florenis“; on će to isplatiti budi Nikoli Székelyu, budi — ako on medjutim umre — njegovoj ženi Uršuli i njegovim baštinicima do dvadesetoga dana poslije Gjurgjeva (13. maja 1509.).

Original na papiru s prstenom utisnutim pečatom.

93. **23. augusta 1508. U Budimu.**

Benedikt Batthyány „regius thesaurarius“ očituje, „quod nos egr. d. Nicolao Zekel de Kewend, alias bano de Jaycza, de illis duobus millibus florenis, quibus eidem ad tempus resignationis et recupationis eiusdem castri Jaycza per ipsum dominum Nicolaum Zekel ad manus egr. Balthazaris de Alap tenebamur, remansimus

[1] Sada nepoznata položaja.

debitores et obligati quingentis florenis, quos eidem ad fidem et humanitatem nostram ad festum b. Martini epp. et conf. proxime affuturum (11. nov. 1508.), integre de cum effectu solvere promisimus."

Original na papiru s prstenom utisnutim pečatom.

94. **28. septembra 1508. U Dobroj Kući.**

Gjuro Stražemanski (de Strasemlye) banus de Jaycha, uzajmljuje od Nikole Székelya de Kewend 50 for., koje će mu vratiti do 8. okt. 1508. (die dominico proximo ante festum b. Dionisii et sociorum eius).

Original na papiru s utisnutim pečatom.

95. **19. oktobra 1508. U Pakracu (Peker-Szerdahely).**

Mihajlo Garazda, pristav križevačke županije, nabraja štete, što su počinjene dvadesetosmorici dobrakućanskih kmetova Nikole Székelya i dvadesetsedmorici kmetova Jurja Kaštelanovića (Castelanffy) u selu Vostechnicz. Kmetovi imadu isključivo hrvatska imena.

Original na papiru bez pečata.

96. **3. februara 1509. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski svjedoči, da Benedikt Batthyányi nije isplatio u odredjeno vrijeme 2250 forinti duga.

Original na papiru, pečata nema.

97. **5. februara 1509. U Starom Budimu (Ó-Buda).**

Kralj Vladislav II. nalaže kaptolu čazmanskomu, da uvede Nikolu Székelya u grad Rosoncz i u pripadajuće posjede taverníka Benedikta Batthyányja u ime neisplaćenih 2250 forinti.

Original na papiru s pritisnutim pečatom.

98. **16. februara 1509. U Križevcima.**

Baltazar Batthyány i Pavao Chaulowych de Gywrkowcz, slavonski banovci, svjedoče na prijavu Mihajla Garazde de Garazdincz, da su Katarina udova pok. Jakova Bánffija de Alsó-Lindva i sin joj Franjo, po kmetovima, koji spadaju k njihovom gradu Stupčanici (Soploncha), dali opustošiti šumu, koja pripada k dobrakućanskom gradu Nikole Székelya, te ranili strjelicama ljude Nikole Székelya, i plašili ih hicima iz pušaka.

Original na papiru s ostacima 4 pečata na stražnjoj strani.

99. **18. februara 1509. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski javlja, da su 11. februara htjeli Nikolu Székelya de Kövend uvesti u posjed grada Rosoncza, ali se tome Benedikt Batthyány protivio. Pozvan je stoga pred kralja na osmicu sv. Jurja.

Original na papiru s komadima pečata na drugoj strani.

100. **25. marta 1509. U Križevcima na saboru slavonskih staleža.**

Banovci Baltazar Batthyány i Pavao Chawlowych potvrdjuju štete, te ih je učinila Katarina udova Jakova Bánffi-ja sa svojim ljudima, koji spadaju k gradu Stupčanici, na posjedima Nikole Székelya, a pripadaju njegovom gradu Dobroj Kući.

Original na papiru s 6 oštećenih ili otkinutih pečata.

101. **1509. U Križevcima.**

Banovci Baltazar Batthyány i Pavao Chawlowych stavljaju prijavu o štetama, što su ih učinili ljudi Katarine udove Jakova Bánffi (grada Stupčanice), kmetovima grada Dobre Kuće Nikole Szekelya, tada, kad su ovi išli na sajam u Donju Stupčanicu (Alsó-Soploncha).

Original na papiru s 4 istrošena pečata.

102. **1509. U Križevcima.**

Banovci Baltazar Battyány i Pavao Chawlowych stavljaju prijavu o onim štetama, koje su počinili ljudi Benedikta Batthyánya (nekoć tavernika) spadajući k njegovom gradu Voćinu (Athyna), mnogim kmetovima Nikole Székelya spadajućim k njegovom gradu Dobroj Kući, tada, kad su oni išli na proštenje k crkvi Sv. Kuzme i Damjana.

Original s ostacima 4 pečata.

103. **1509.**

Banovci Baltazar Batthyány i Pavao Chawlowych stavljaju prijavu o štetama, što su ih počinili ljudi Ivana sina Nikole Bánffija (koji stanuju u kraju, što pripada gradu Stupčanici) kmetovima Nikole Székelya spadajućim k gradu Dobroj Kući.

Original na papiru s ostacima 4 pečata.

104. **1509.**

Slavonski banovci Baltazar Batthyány i Pavao Chawlowych izdaju na prijavu pristava križevačke županije Mihajla Garazde svjedodžbu o onim štetama i povredama, koje su počinili ljudi Lovre Iločkoga, koji spadaju njegovom kaštelu Kontovcima, te Nikole Akachy od Sv. Duha (de Szentlélek) kmetovima Nikole Székelya, koji spadaju njegovom gradu Dobroj Kući, a većinom stanuju u selima Krayetin i Balthawcz.

Pet primjeraka originala na papiru; na svakomu je bilo po 4 pečata, ali su većim dijelom otpali.

105. **1509. U Hövizu (Daruvarske Toplice).**

Osuda banovca Pavla Chawlowych-a i Ilije Bošnjaka u parnici izmedju Nikole Székelya de Kövend i Franje Nelipića.

Suvremeni prijepis.

106. **3. juna 1510. U Martijancu (Marthenyancz).**

Bernardo Thuróczy, Juraj Kaštelanović (Castellanffy) od Sv. Duha (de Szentlélek), Nikola Székely de Kövend, Ivan Gyulay i još neki drugi sklapaju prijateljstvo.

Suvremeni prijepis.

107. **21. juna 1510. U Tati.**

Kralj Vladislav II. nalaže slavonskim staležima, da dadu porušiti kaštel Franje Nelipića, sagradjen pod gradom Dobrom Kućom.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

108. **5. jula 1510. U Nemeghu.**

Palatin Emerik Perényi nalaže kaptolu čazmanskomu, da uvede Nikolu Székelya u posjed grada Rosoncza, koji ga po založnom pravu ide.

Original na papiru sa utisnutim pečatom.

109. **21. jula 1510. U Tati.**

Kralj Vladislav II. nalaže Bartolu prioru vranskomu i Franji Berislaviću Grabarskomu (de Grabarya), da u slučaju, kad bi to slavonski staleži zanemarili, oni poruše kaštel Franje Nelipića, koji je sagradjen pod gradom Nikole Székelya Dobrom Kućom.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani. Dole: Relacio Moysi Buzlay magistri curie regie.

110. **13. oktobra 1510. U Kostenitzu.**

Car Maksimilijan zapovijeda savjetniku Žigmundu Eybiswaldu, da pomogne Nikoli Székelyu, e bi stekao onaj dio posjedâ Jakova Székelya, koji mu pripada.

Original s utisnutim pečatom.

111. **11. jula 1511. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Vladislav II. moli cara Maksimilijana, da Nikolu Székelya i nadalje potpomaže, da sebi pribavi onaj dio posjedâ brata Jakova, koji mu pripada.

Original na papiru s oštećenim pečatom.

112. **17. septembra 1511. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. nalaže kaptolu stolnobiogradskomu, da Nikolu Székelya, nekoć bana grada Jajca, uvede u posjede Batthyán i Polgárd u stolnobiogradskoj (fehérskoj) županiji, koji su vlasništvo budimskoga gradskoga zapovjednika Benedikta Batthyánya, jer je on dužan Székelyu, pa mu nije htio predati obećani grad Rosoncz u križevačkoj županiji.

Original na papiru s utisnutim pečatom.

113. **10. marta 1512. U Budimu.**

Benedikt Batthyány piše Nikoli Székelyu de Kewend privatno pismo: „Litteras vestre dominationis intelleximus, ubi scribitis nobis, quod nos per litteras nostras cirographoque manus nostre vobis satisfacere promisissemus ad fidem nostram humanitatem (!), certe non recordamur. Vellemus tamen paria illarum litterarum videre, quoniam non recordamur a vestra dominatione unicum unquam obulum petivisse, sed si quovismodo nosmet ipsos vobis obligassemus, non alia de causa vel facto, nisi pro parte Jaycza facta extitit. Hoc enim negotium tam apud maiestatem regiam, quam etiam apud omnes dominos notum est, ut pro conservatione illius castri Jaycza id quod fecimus factum est. Preterea maiestas sua serenissima nobis certe notabili et certa summa obligatur et dum maiestas sua nobis de illa satisfecerit, et nos quoque vestre dominationi satisfaciemus. Licet et

quamvis vestra dominatio deberet recordari, quot et quanta singulari amicitia et fraternitate vestre dominationi affuissemus, certe miramur valde, quoniam nisi nos amicitiaque et fraternitatis vestre dominationi affuisset, ipsa minor Nicolaus esset, quam nunc esse dinoscitur, nam illud commune proverbium merito et digne promulgatur, ut pro receptis beneficiis digna et similis aut congrua gratiarum actio seu recompensa fraternitas et benivolentia ullo unquam tempore expectetur.“

Original na papiru s prstenom utisnutim pečatom.

114. **10. marta 1512. U Budimu.**

Palatin Emerik Perényi zapovijeda kaptolu čazmanskomu, da Nikolu Székelya uvede u grad Benedikta Batthyányja imenom Rosoncz u križevačkoj županiji.

Original na papiru s utisnutim pečatom.

115. **2. decembra 1512. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Vladislav II. zapovijeda palatinu Emeriku Perényju, da konačno već jednom dosudi pravo Nikoli Székelyu protiv zapovjednika budimskoga grada Benedikta Batthyánya za dug od 2.250 forinti.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

116. **1512.**

Nikola Székely se, kad nikako nije mogao od Benedikta Batthyánya dobiti svoj novac (2.250 for.), obratio na papu. Papa je na molbu agenesiskog kardinala pristao na to, da Nikoli Székelyu dosudi pravo jedan sud, koji se ima složiti u Ugarskoj. Zagrebački kanonik štioc i arhidjakon bili su odredjeni, da provedu papinu odluku. Ovi pako pozivaju svećenike iz Gornje i Donje Stupčanice (Alsó et Felső Soploncha), iz Sv. Gjurgja na Ilovi (St. Georgius de Ilova) i iz Sv. Petra Poganovca (Poganozenthpeter), neka pozovu Benedikta Batthyánya.

Original, ali mu fali donji dio i pečat.

117. **31. januara 1513. U Križevcima.**

Palatin Emerik Perényi, hrvatsko-dalmatinsko-slavonski ban, upućuje Nikolu Székelya i Luku, sina pokojnoga Jakova Székelya, da pokažu svoje isprave.

Početak i pečat fali.

118. **30. aprila 1513. U Križevcima.**

Slavonski banovac Baltazar Alapić (de Alap) svjedoči, da je pristav Mihajlo Garazda zabranio jednomu kmetu Nikole Székelya, Blažu Faberu, stanovati na teritoriju, koji spada k gradu Bánffijâ de Alsó-Lindva (Franje i Jakova), po imenu Stupčanica (Soploncha).

Original na papiru s dva prstenom utisnuta pečata.

119. **20. juna 1513.**

Emerik Perényi, palatin i slavonski, hrvatski i dalmatinski ban te senjski kapetan, zapovijeda kaptolu čazmanskomu, da Nikolu Székelya uvede u posjed grada Rosoncz (u križevačkoj županiji) po založnom pravu.

Suvremeni prijepis bez pečata.

120 **1513. U Križevcima.**

Banovac Baltazar Batthyány stavlja prijavu o nasiljima, što su ih počinili službenici i kmetovi Franje i Ivana Bánffija, spadajući k njihovom gradu Stupčanici (Soploncha), na kmetovima Nikole Székelya, koji pripadaju njegovom gradu Dobroj Kući.

Original na papiru s ostacima 3 pečata.

121. **19. januara 1514.**

Pred Petrom Berislavićem, biskupom vesprimskim te slavonskim, hrvatskim i dalmatinskim banom, nagodili su se medjusobno s jedne strane Nikola Székely, a s druge Ivan Bánffi de Alsó-Lindva (sin Nikolin) te Franjo i Jakov Bánffi (sinovi Jakovljevi).

Original na papiru s pečatom banovaca Baltazara Alapića (de Alap).

122. **23. januara 1514. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. daje Nikoli Székelyu i njegovom nećaku Luki Székelyu, sinu pokojnoga Jakova, grad Dobru Kuću kao novi dar. Jakov Székely već je prije posjedovao grad Dobru Kuću.

Original na papiru s cijelim pečatom na donjoj strani.

123. **26. januara 1514.**

Franjo Nelipić (Nelepecz) oslobadja pred banom Petrom Berislavićem Nikolu Székelya, Stjepana Székelya prijašnjega kastelana

i ostale službenike grada Dobre Kuće od zakletve, koju bi imali položiti.

Original na papiru s pečatom banovca Alapića (de Alap).

124. **26. januara 1514. U Križevcima.**

Benedikt Batthyány oprašta Nikoli Székelyu i njegovim ljudima zakletvu, koji bi imali položiti.

Original na papiru s pečatom banovca Alapića.

125. **Oko svršetka februara 1514.**

Popis šteta, što ih je Franjo Nelipić (Nelepecz) počinio csütörtökhelyskoj (daruvarskoj) crkvi i posredno Nikoli Székelyu.

Suvremena bilješka.

126. **13. aprila 1514. U Budimu.**

Bernardin, sudac ostrogonskoga biskupa Tome Bakócza (Bakach), odredjuje, da se Franjo Nelipić (Nelepecz) i njegovi drugovi imaju kazniti, jer su ukrali ostavštinu dobra csütörtökhelyskoga (daruvarskoga) župnika.

Original na pergameni s pečatom, koji visi na vrpci.

127. **25. aprila 1514. U Budimu.**

Sofija Osti (!),[1] žena Ivana Pethew piše u privatnom pismu Uršuli, ženi Nikole Székelya, da je o Tri kralja (6. jan.) u Mači[2] posjetila njezinu sestru Potencijanu i da je tamo ostala do Gjurgjeva. Moli je, da ovoga ljeta posjeti svoju bolesnu sestru s tim radije, što je to već njezin muž Nikola Székely i inače obećao; ne učini li toga, biti će Potencijana još bolnija.

Original na papiru; koliko se razabira s pečatom Pethöjevim.

128. **16. juna 1514. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Vladislav II. zapovijeda Petru Berislaviću, biskupu vesprimskomu i banu hrvatsko-dalmatinsko-slavonskomu, da onih 5000 komada soli, što ih je njegov zvaničnik (servitor vester) Franjo Nelipić (Nelepecz) oduzeo u mjestu Krassovi[3] ljudima Nikole Székelya, odmah vrati natrag; uz

[1] Očito Ostffy.

[2] Mácsa nedaleko Vácza.

[3] U Krassó — Szörényskoj županiji.

to zapovjedio je kralj slavonskim staležima i redovima, koji su došli pred njega, da se od Nelipića pod gradom Dobrom Kućom sazidani kaštel ima porušiti.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

129. **30. novembra 1514. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. zabranjuje inozemno sudovanje, naročito ono, koje se održava u Zadru, Šibeniku i Ninu.

U transkriptu bana Petra Berislavića od 20. augusta 1515.

130. **1514.**

Banovac Baltazar Alapić (de Alap) svjedoči, da je Franjo Nelipić napao na kuriju Nikole Székelya u [Daruvarskim] Toplicama (Höviz) i njegove sluge zlostavljao.

Original na papiru s 3 istrošena pečata.

131. **25. januara 1515. U Križevcima.**

Banovac Baltazar Alapić (Alapi) na prijavu Mihajla Garazde, pristava županije križevačke, svjedoči, da su ljudi Franje Nelipića (Nelepecz) pokvarili mlin Nikole Székelya u njegovom selu Pavlišévcu (Paulysowcz).

Original na papiru s ostacima 3 pečata.

132. **20. februara 1515. Na gradu Virovitičkomu.**

Ivan Bánffi de Alsó-Lindva, kraljevski meštar pivničar, odgadja pred Petrom Berislavićem, biskupom vesprimskim i hrvatsko-dalmatinsko-slavonskim banom, dokrajčenje parnice predane sucima, koja je nastala izmedju članova porodice Bánffi i Nikole Székelya.

Original na papiru s ostacima pečata banovaca Baltazara Alapića i Baltazara Batthyányja.

133. **27. februara 1515.**

Mihajlo Nelipić sin Ladislavov, preuzevši na sebe i terete svoga mladjega brata Stjepana, prodaje pred pečujskim kaptolom za 200 forinti svoj dio u gradu Dobroj Kući i amo pripadajućim posjedima, a tako isto i svoj dio u kaštelu Kamengradu (Kővár), Nikoli Székelyu i njegovim sinovima: Franji, Mihajlu i Ladislavu, nadalje njegovom bratiću (patrueli) Luki Székelyu.

Original na pergameni s komadima pečata na stražnjoj strani.

134. **18. marta 1515. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. nalaže Petru Berislaviću, biskupu vesprimskomu te hrvatsko-dalmatinsko-slavonskomu banu, da kaštel Franje Nelipića, što ga je sazidao pod gradom Dobrom Kućom, sruši ili da mu ga barem zabrani izgraditi.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani. Dolje: Relatio Philippi More, prepositi Agriensis, secretarii regie maiestatis.

135. **maja 1515. U Požunu.**

Toma Bakócz, nadbiskup i papinski poslanik, zapovijeda čazmanskom vikaru Andriji, neka oslobodi ženu Nikole Székelya, Uršulu, crkvenoga prokletstva (interdictum), jer je udovoljila osudi izrečenoj zbog osakaćenja onoga popa.

Suvremeni spis bez pečata.

136. **1. juna 1515. U Požunu.**

Kralj Vladislav II. zapovijeda Franji Nelipiću, da se na 32. dan poslije njegovog dolaska u Budim, kod njega u Budimu osobno javi i da odgovara na optužbu Nikole Székelya, jer ga je u Križevcima na saboru slavonskih staleža i redova u poštenju uvrijedio.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani, dolje: Relatio Francisci prepositi Transilvanie, secretarii regie maiestatis.

137. **1. juna 1515. U Požunu.**

Kralj Vladislav II. na tužbu Nikole Székelya i s pozivom na zaključak sabora održanog u Tati i u Stolnom Biogradu (na dan Sv. Ivana Krstitelja 1510.), zabranjuje Franji Nelipiću zidanje započetoga kaštela pod gradom Dobrom Kućom.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani; dolje: Relatio Francisci prepositi Transilvanie secretarii regie maiestatis.

138. **6. jula 1515. U Križevcima.**

Banovac Baltazar Alapić (de Alap) svjedoči, da je Franjo Nelipić pred izaslanim pristavom 30. juna izjavio, da je on doduše oduzeo Nikoli Székelyu 5000 komadi soli, ali će mu ih vratiti, samo neka mu naknadi počinjenu štetu.

Original na papiru s 3 pečata na stražnjoj strani.

139. **23. jula 1515. U Gmundenu.**

Car Maksimilijan zapovijeda štajerskim velikašima, da potpomažu Nikolu Székelya, kako će sebi pribaviti onaj dio nasljedstva i baštine, koji ga po bratu Jakovu ide.

Papir bez pečata. Isprava je napisana njemačkim jezikom.

140. **20. augusta 1515. U Križevcima.**

Petar Berislavić, biskup vesprimski, hrvatsko-dalmatinsko-slavonski ban i senjski kapetan, prepisuje na molbu banovca Baltazara Alapića (Alapy) pismo kralja Vladislava od 30. novembra 1514., i to na saboru slavonskih staleža i redova, koji je održan u Čazmi oko 20. augusta 1515.

Original na papiru s tragovima pečata banovaca Baltazara Batthyánya i Baltazara Alapića.

141. **26. septembra 1515. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis.) Kralj Vladislav II. zapovijeda Franji Nelipiću, da onih 5000 komada soli, što je Nikoli Székelyu silom oteo, odmah vrati, i podjedno mu ponovno zabranjuje zidanje kaštela i nalaže, da one svjedoke, kojima dokazuje, da po starom privilegiju kraljevine Slavonije može svatko zidati tvrdjavu na svojem posjedu, u odredjeno vrijeme na svaki način predvede preda nj.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

142. **10. oktobra 1515.**

Baltazar Batthyány i Baltazar Alapić (Alapy) svjedoče, da je njihov izaslanik pokazao pred Franjom Nelipićem kraljevsko pismo, na što je on odgovorio, da 5000 komada soli nije oteo on, nego ban Petar Berislavić i njegovi ljudi, dok je gradnju kaštela odmah napustio, čim je saznao za kraljevu odredbu.

Original na papiru s ostacima 4 pečata na stražnjoj strani.

143. **5. novembra 1515. U Budimu.**

Kralj Vladislav II. zapovijeda kaptolu čazmanskomu, da pismo za Nikolu Székelya, a upravljeno na slavonskog bana Petra Berislavića i banovce Baltazara Batthyányja i Baltazara Alapića, jedan

njihov izaslani čovjek preda naslovnicima; pored toga želi kralj, da mu kaptol čazmanski javi, što rade dotičnici.

Original na papiru s utisnutim pečatom.

144. **5. novembra 1515. U Budimu.**

(Commissio regie maiestatis in consilio). Kralj Vladislav II. kaže, da je po izjavi Nikole Székelya Franjo Nelipić Székelya na saboru slavonskih staleža i redova, održanom u Križevcima o Obraćenju Pavlovu (25. jan.) godine 1515., u poštenju uvrijedio, pa je stoga on (kralj) optuženika pozvao na 32. dan svoga povratka iz Požuna u Budim. Optuženik je došavši u urečeno vrijeme obećao, da će svoje riječi, što ih je rekao protiv Nikole Székelya, dokazati svjedocima. Kralj je odredio 24. dan, da se predvedu svjedoci. Na 24. dan nije došao ni optuženik ni svjedoci njegovi, pa zato kralj opet vraća Nikoli Székelyu poštenje i dobar glas, ali ni pred Nelipićem ne zatvara put za obranu vlastitoga poštenja.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

145. **5. novembra 1515. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Vladislav II. zapovijeda banu Petru Berislaviću, neka prisili Franju Nelipića, da ispuni obećanje, što ga je učinio u Budimu pred kraljem i da preda 5000 komada soli.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

146. **22. decembra 1515. U Vratišincu (Wratisyncz).**

Petar Berislavić, biskup vesprimski i ban, nalaže kaptolu čazmanskomu, da Ivana Bánffija, kraljevskog komornika, nadalje Franju i Jakova Bánffyja pozove pred sudbeni stol zbog nasilja, počinjenih na kmetovima Nikole Székelya. (Iz isprave se vidi, da je selo (vila) Skodycz, koje je pripadalo gradu Stupčanici (Soplonczh), a bilo prije 1470. gospode Gorjanskih, tada bilo u posjedu Bánffijevih.

Dva origin. komada na papiru s komadima pečata obaju banovaca Baltazara Batthyánya i Baltazara Alapića (Alapy).

147. **23. decembra 1515. U Vratišincu (Wratyssyncz).**

Ban Petar Berislavić zapovijeda kaptolu čazmanskomu, da

*

ispita, jesu li istinita ona nasilja, kojima Nikola Székely ponovno objedjuje gospodu Bánffijeve de Alsó-Lendva.

Isprava bez pečata, ali suvremena.

148. **23. februara 1516. U Szentmiklósu.**

Petar Berislavić, biskup vesprimski i ban svjedoči, da su Ivan Bánffi, kraljevski meštar pivničar i Nikola Székely pred njime svoju parnicu odgodili do Male Gospe (8. sept.).

Original na papiru s pečatima banovaca Baltazara Alapića (Alapy) i Baltazara Batthyánya.

149. **28. maja 1516. U Budimu.**

(Commissio propria domini regis). Kralj Ludovik II. uriče ročište u parnici izmedju Nikole Székelya de Kövend i Franje Nelipića na 20. dan poslije Jakovljeva (13. aug.).

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

150. **28. jula 1516. U Budimu.**

Iudex curiae Petar Szentgyörgyi prepisuje i potvrdjuje odluku pisanu na madžarskom jeziku, što su je izrekli prigodni sudci u parnici zbog uvrede poštenja izmedju Nikole Székelya i Franje Nelipića. Suci su izrekli, da jedan drugomu nije povrijedio dobrog glasa, jer prave klevete nije nijedan kazao, stoga neka se izmire.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

151. **19. augusta 1516. U Budimu.**

Kralj Ludovik II., prepisavši i potvrdivši po svojemu ocu kralju Vladislavu II. dvije izrečene osude protiv Franje Nelipića, nalaže Petru Berislaviću, biskupu vesprimskomu i hrvatsko-dalmatinsko-slavonskomu banu, neka se ne ustručava dulje prisiliti Nelipića, da poruši kaštel i vrati 5.000 komada soli. Osudu je kralj izrekao oko dana Sv. Jakova.

Original na papiru s pečatom na drugoj strani.

152. **7. septembra 1516. U Vratišincu (Wratysszyncz).**

Franjo Nelipić predao je tužbu Petru Berislaviću, biskupu, banu i seniskom kapetanu, da ga je Nikola Székely isključio iz kolatorstva crkve bl. Djevice u Csütörtökhelyu (Daruvaru), crkve

sv. Margarete u Dobroj Kući, nadalje kapele bl. Djevice u Podgradju Kamengrada (Kewalya), sve u križevačkoj županiji, i da je po svojim ljudima dao izbiti njegovog dvorskog suca (iudex curie). Ban nalaže nato kaptolu čazmanskomu, da ispita, je li tužba istinita.

Iz lista čazmanskoga kaptola od 2. januara 1517.

153. **2. januara 1517. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski javlja, da je tužbu Franje Nelipića pronašao istinitom pa poziva Nikolu Székelya preda se.

Iz prepisa bana Petra Berislavića od 16. januara 1517.

154. **16. januara 1517. U Križevcima.**

Petar Berislavić, biskup, ban i senjski kapetan, svjedoči, da Franjo Nelipić nije došao pred njega na sud.

Original na papiru, s pečatima obaju banovaca, Baltazara Batthyányja i Baltazara Alapića (Alapy).

155. **16. januara 1517. U Križevcima.**

Ban Petar Berislavić prepisuje na molbu zastupnika Nikole Székelya ispravu kaptola čazmanskoga od 2. januara 1517.

Original na papiru s komadima pečata obiju banovasa.

156 **18. januara 1517. U Križevcima.**

Ban Petar Berislavić prepisuje ispravu kaptola čazmanskoga od god. 1514., u kojoj stavlja kaptolu do znanja, da je po nalogu kraljevom pozvao Nikolu Székelya, da dijelove Dobre Kuće pokojnog Nikole i Dominika Nelipića preda Franji Nelipiću, pak budući da Nikola Székely toga učinio nije, pozvao ga je pred kralja.

Original na papira s tragovima pečata obaju banovaca.

157. **4. februara 1517. U Križevcima.**

Petar Berislavić, biskup, ban i senjski kapetan, svjedoči, da je Petar Simonfy od Tapolcza-Szentgyörgya, zastupnik Nikole Székelya de Köwend, u oktavi sv. Triju kralja (13. jan.) pred sudbenim stolom čekao optuženika Franju Nelipića od Dobre Kuće, ali ovaj nije došao.

Original na papiru, pečati obaju banovaca su otpali.

158. **29. septembra 1517. U mjestu Abrahám-Szentmihály.**

Ivan Pálffy de Abrahám-Szentmihaly svjedoči, da su mu njegove posjede u križevačkoj županiji, što ih je pokojnom Nikoli Székelyu za 100 zlatnih forinti založio, pošto je založninu isplatio, udova Nikole Székelya, Uršula Gyulaffy od Rátholda i njezini sinovi Franjo, Mihajlo, Ladislav i Jakob, vratili.

Original na papiru s prst. pečatom Pálffy-ja i s potpisom javnog bilježnika Franje Nagyvölgyi-ja.

3. oktobra 1517. U Križevcima.

Banovac Baltazar Alapić (Alapy) je na molbu Uršule Gyulaffy, udove Nikole Székelya de Kövend, izaslao pristava županije križevačke Jurja Mikulošića (Mikulosyth) od Paližne (de Palichna), pa je ovaj nakon točne istrage istinitom pronašao tužbu, da su ljudi Franje Nelipića kmetovima žene Nikole Székelya silom oteli 32 kabla vina.

Original na papiru s ostacima triju pečata.

160. **5. marta 1518. U Toplicama (Theplycza).**

Kralj Ludovik II. izdaje na molbu Stjepana Székelya, kastelana grada Dobre Kuće svjedodžbu o dobi Franje, najstarijega sina Nikole Székelya. Okolina je kraljeva pronašla, da dječaku ima 8 godina.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

161. **12. marta 1518. U Kristalovcu (Kristallócz).**

Kralj Ludovik II. nalaže vikaru kaptola čazmanskoga, da parnicu, što su je čazmanski prebendari započeli protiv udove Nikole Székelya, predadu banu Slavonije, jer ne spada u djelokrug duhovnoga nego svjetskoga suda. U ostalom ako bi se za vrijeme rasprave pokazalo, da je parnica ipak duhovne naravi, onda će je poslati natrag.

Iz isprava vikara kaptola čazmanskoga od 13. aprila 1518.

162. **13. aprila 1518. U Čazmi.**

Čazmanski vikar Martin Čazmanski (de Chazma), pokorivši se kraljevoj zapovijedi, predaje parnicu izmedju udove Nikole Székelya i čazmanskih prebendara banu Petru Berislaviću.

Original na papiru s prstenom utisnutim pečatom, dolje s potpisom bilježnika Andrije Virovitičkoga (de Vereweche).

163. **24. aprila 1518.**

Sluge Margarete Székely, udove pokojnoga velemožnoga Frane Berislavića, Ivan Kunović (Kunovich) i Martin Kopčić (Kopchich), svjedoče, da je Uršula od Ratholda, udova pokojnoga Nikole Székelya, potpunoma vratila one stvari, koje je Franjo Berislavić kod Nikole Székelya založio, jer je založnica isplaćena.

Original na papiru prstenom utisnutim pečatom na drugoj strani

164. **26. aprila 1518. U Vratišincu (Wratyssyncz).**

Ban Petar Berislavić zapovijeda Martinu, vikaru čazmanske crkve, da parnicu, što ju je započela kuća čazmanskih samostanaca Sv. Magdalene protiv Uršule Gyulaffy, udove Nikole Székelya, predade njemu, jer ona spada pred svjetovni a ne pred duhovni sud.

Original na papiru s komadima pečata banovaca Baltazara Alapića (Alapy).

165. **29. aprila 1518.**

Vikar čazmanske crkve Martin ispunjava gornju zapovijed bana Berislavića.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

166. **26. maja 1518. U Budimu.**

Kralj Ludovik II. nalaže državnim sucima, da malodobne sinove pokojnog Nikole Székelya de Kövend: Franju, Mihajla, Ladislava i Jakova ne povlače u parnice, dok ne budu punoljetni.

Original na papiru s pečatom na donjoj strani.

167. **23. juna 1518. U Vratišincu (Wratyssyncz).**

Petar Fekete de Zarowcz uzajmljuje pred banom Petrom Berislavićem od Uršule Gyulaffy 66 forinti.

Original na papiru s pečatom banovaca Baltazara Alapića (Alapy).

168. **7. aprila 1519. U Rimu.**

Jeronim, biskup askolski, sudac apostolske komore, svjedoči,

da je Uršulu Gyulaffy, udovu Nikole Székelya de Kövend i njezine kćeri Magdalenu i Klaru, odriješio izopćenja.

Original na pergameni s pečatom u malenoj limenoj kutiji, koji visi na vrpci od pergamene.

169. **22. augusta 1519. U Zenche-Szent-Demeter.**[1]

Ban grada Jajca Petar Keglević poziva Sofiju (rectius Uršulu), udovu Nikole Székelya, da mu novac, što mu ga duguje, isplati na ruke kastelana grada Čaklovca (arcis Chaktornya), jer je sada u velikoj nuždi.

Original na papiru sa sačuvanim prst. pečatom.

170. **23. augusta 1519. U Ivaniću (Iwanich).**

Petar Berislavić, biskup vesprimski, ban i senjski kapetan kaže, da je — koliko on zna — Franjo Nelipić pred vikarom čazmanskoga kaptola tužio csütörtöhelyskoga (daruvarskoga) župnika Marka, premda je Marko dobio župu od Nikole Székelya, i zakonitog kolatora njezina. Ali pošto „cause iurium patronalium quarumlibet ecclesiarum non in presentiis iudicum spiritualium, sed secularium verti solent et terminari", na molbu žene Nikole Székelya nalaže Martinu, vikaru čazmanske crkve, da stvar predade njemu.

Jednostavni ali suvremeni prijepis.

171. **21. januara 1520. U Gregorijancu (Gregoriancz).**

Magister Juraj, podbilježnik javlja ženi Nikole Székelya, da je potpristava Ladislava Thersek-a zamolio, da zabilježi izjave punomoćnikâ. Piše, da će on načiniti punomoć i predati onome, komu će povjeriti, da je preuzme.

Original na papiru s istrošenim pečatom.

162. **U martu 1522. U Križevcima.**

Banovac Pavao Kerecsényi de Kányaföld (Vranino polje) i njegovi drugovi svjedoče, da je Franjo Nelipić stanujući u podgradju kamengradskom (Köallya) dao izbiti kmetove Uršule Gyulaffy, udovice Nikole Székelya.

Original na papiru s komadima dvaju pečata.

[1] Danas Novska (gl. Klaić, Svetački; Rad 192, 2).

173. **24. augusta 1522. U Križevcima.**

Banovac Pavao Kerecsényi de Kányaföld i njegovi drugovi svjedoče, da je Franjo Nelipić od Dobre Kuće dao izbiti i orobiti jednoga kmeta Uršule Gyulaffy, udove Nikole Székelya.

Suvremeni spis, ali bez pečata.

174. **27. augusta 1522. U Križevcima.**

Svjedodžba banovca Pavla Kerecsényija i njegovih drugova o nasiljima, što ih je Franjo Nelipić počinio na kmetovima, koji spadaju gradu Dobroj Kući.

Original na papiru, pečati su otpali.

175. **5. decembra 1523. U Dubovcu kod Križevaca (Dobowcz).**

Ivan Karlović, grof krbavski, ban slavonski, hrvatski i dalmatinski, odredjuje kaptol čazmanski, da ispita, jesu li istinita nasilja, koje je počinio Franjo Nelipić pred 16 godina na kmetu udove Nikole Székelya Mihajlu Faberu iz Höviza (Daruvarskih Toplica). Ako su istinita, neka pozove pred banski stol za udovu Nikole Székelya Vuka (Wolfgang) sina Franje Nelipića.

Original na papiru s pečatom banovca Petra Kerecsényija.

176, **26. februara 1524. U Križevcima.**

Ivan Česmički (de Chesmiche), pristav županije križevačke i njegovi drugovi potvrdjuju, da su Anu, upraviteljicu majura udove Nikole Székelya, rodjene Uršule Gyulaffy de Ráthold i njenoga sina Franje Székelya, ljudi Ivana Bánffija, kad je vraćajući se iz sajma u Donju Stupčanicu (Alsó-Soploncza) prispjela u selo Schodyncz, tukli i oteli joj komad odijela (veste sua vulgo kethyn[1]).

Original na papiru s 4 pečata na stražnjoj strani.

177. **24. februara 1524. U Križevcima.**

Prijava pristava županije križevačke o nasiljima, što su ih počinili Nikola Kašković (Kazkowycz), kastelan grada Stupčanice (Soploncza), koji je grad bio vlasništvo Ivana Bánffija, meštra pivničara, i drugi njegovi ljudi, u šumama, koje spadaju gradu Dobroj Kući, udove Nikole Székelya.

Original na papiru s 4 pečeta.

[1] Kethyn = kötény = pregača.

178. **2. aprila 1524. U Gornjoj Lendavi (Felsö-Lendva).**

Magdalena Székely (Zechel) de Ormosd, žena velemožnoga Tome Széchyja piše privatno pismo svojoj majci. Moli majku, da bi je pohodila, jer će naskoro roditi. Zvala je sestru Jelenu, udovu Bernarda Thu[ro]chy (! t. j. Turóczyja), ali ona ne može doći, jer je bolesna. Teško joj je bilo čuti, da je majka otišla k drugoj svojoj kćeri, ženi velemožnoga Petra Pryni (t. j. Perényja), kad je rodila, k njoj pako tako dugo ne će da dodje. Stavlja joj do znanja, da joj je sin Mihajlo (Michael Zekel) u dobrom zdravlju i da ga zajedno sa Stjepanom Széchyjem uči jedan učitelj, ali kad joj se vrati muž (Toma Széchy), koji je u Budimu, poslat će dječaka sa szentgotthardskim opatom Ladislavom u Gradac (Grech), da se nauči njemački jezik i nešto malo pristojnosti, jer je strašno naprasit, baš kao otac. Još joj javlja, da ne može da natrag dobije od žene Ivana Bánffyja, rodjene Margarete Székely onaj moćnik. Adresa glasi: „Generose ac magnifice domine Ursule Gyulaffy de Rathold matri nostre charissime".

Original na papiru, pečat se otkinuo.

179. **2. maja 1524. U Križevcima.**

Prijava pristavâ županije križevačke o onim nasiljima, što su ih počinili ljudi Ivana Bánffija na španu udove Nikole Székelya. Na špana su navalili iz zasjede blizu vapnenice i uboli ga u lopaticu.

Original s 4 pečata.

180. **10. juna 1525. U Križevcima.**

Prijava pristavâ županije križevačke o novom nasilju, što ga je Nikola Kašković (Kazkowycz), kastelan grada Stupčanice (Soploncza), koji je bio vlasništvo Ivana Bánffija, počinio na šumskom brijegu Chremesnyak iznad grada Dobre Kuće, koji pripada udovi Nikole Székelya.

Original na papiru s 4 pečata.

181. **22. maja 1527. U Dubovcu kod Križevaca (Dobowcz).**

Krsto Frankapan, ban dalmatinski, hrvatski i slavonski, vrhovni kapetan Ugarske i veliki župan šopronske županije, nalaže na molbu udove Nikole Székelya kaptolu čazmanskomu, da Ivana Bánffija i Ivana Kastelanovića od sv. Duha (Castellanffy de Szent-

lélek) zbog njihovih nasilja, počinjenih u prijašnjim godinama, pozove na sabor slavonskih staleža i redova, koji je sazvan u Križevce na dan poslije blagdana bl. Urbana pape (26. maja).

Iz prijepisa čazmanskoga kaptola.

182. **22. maja 1527. U Dubovcu kod Križevaca (Dobowcz).**

Grof Krsto Frankapan povjerava kaptolu čazmanskomu, da pozove pred sud Jurja Báthoryja, gospodara grada Gornji Zdenci (Felsö Izdencz), njegovoga kastelana Mihajla Sárkán de Akosháza i Ivana Bánffija, velikoga župana županije virovitičke i zaladske, zbog nasilja, što su ga počinili „prope Izdencz" na kmetovima udove Nikole Székelya i Ladislava Mindszentija.

U prijepisu kaptola čazmanskoga.

183. **22. maja 1527. U Dubovcu kod Križevaca (Dobowcz).**

Knez Krsto Frankapan odredjuje kaptol čazmanski, da ispita, jesu li istinita ona nasilja, koja su počinili ljudi grada Stupčanice (Soploncza), koji je grad velemožnoga Ivana Bánffija, velikoga župana županija virovitičke i zaladske, i Ivan Kaštelanović od Sv. Duha (Castellanffy de Szentlélek), na kmetovima i posjedima spadajućim gradu Dobroj Kući udove Nikole Székelya, rodjene Uršule Gyulaffy de Ráthold i njenog sina Franje.

Iz prijave kaptola čazmanskoga od 24. maja.

184. **23. maja 1527. U Križevcima.**

Banovac Emerik Bradač od Ladomerca i drugovi stavljaju prijavu o djelovanju prigodnoga suda, koji je bio izaslan u parnici izmedju udove Nikole Székelya i jednog gradjanina iz Zdenaca (Izdencz) Antuna Deák-a. Pred sudom je Antun Deák istupio optužbom, da ga je pokojni Nikola Székely pred 12 godina poslao u Rim i da mu je obećao za plaću 18 forinti, 50 komada soli, 60 kabala vina, 50 kada pšenice i raži, 3 slanine i jednu kuću, ali da mu toga nikad nije isplatio. Optuženica je pako tvrdila, da je njezin muž Deáka još za života sasvim isplatio pa upućuje tužitelja, ako ima kakovu tražbinu, na banski sudbeni stol.

Original na papiru, 2 su pečata otpala, samo je još jedan.

185. **24. 1527. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski svjedoči, da su ljudi Ivana Bánffija doista isjekli u dobrakućanskoj šumi 2000 komada hrastova i da su poči-

nili više nasilja. Zbog toga je pozvao pred bana na sud i Ivana Bánffija i Ivana Kaštelanovića.

Original na papiru s komadima pečata na stražnjoj strani.

186. **U maju 1527. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski javlja, da je dao pred sud pozvati Jurja Báthoryja, Mihajla Sárkána i Ivana Bánffija.

Original na papiru s tragovima pečata. Početak i konac fali. Na stražnjoj strani je napisan jedan mali dio osude.

187. **U maju 1527. U Čazmi.**

Kaptol čazmanski stavlja prijavu o pozivima Ivana Bánffyja i Ivana Kaštelanovića.

Original na papiru s komadima pečata. Donji dio fali.

188. **10. juna 1527.**

Pred banom knezom Krstom Frankapanom su udova Nikole Székelya i njezini sinovi Franjo, Mihajlo i Ladislav podigli tužbu, da ih jedan kmet, odnosno gradjanin velemožnoga Jurja Báthoryja, koji je stanovao u Donjim Zdencima (Alsó-Izdencz), imenom Antun Deák, neprestano muči s nekakovim papinim pismom i traži novaca od njih, a Juraj Báthory mu toga ne zabranjuje. Ban doduše odrješuje Jurja Báthoryja, ali jer državni zakoni odlučno zabranjuju služiti se papinskim sudbenim ispravama, nalaže pristavima, da Antuna Deáka, ako će još jednom započeti parnicu na osnovu papinskoga pisma, uhvate i predadu Székelyevima, koji će ga dati zatvoriti u krnji toranj („csonka torony“) u Budimu, kako to traži državni zakon.

Original na papiru s komadima pečata banovca Emerika Bradača.

189. **12. juna 1527. U Križevcima.**

Knez Krsto Frankapan svjedoči, da Ivan Kaštelanović od Sv. Duha nije došao pred njega imajući odgovarati Sofiji, udovi Stjepana Székelya de Ratkkowdol.

Original na papiru s komadima pečata banovca Emerika Bradača.

190. **16 oktobra 1527. U mjestu Abrahám Szent-Mihály.**

Prigodni suci osudjuju udovu Nikole Székelya na prisegu, kojom će dokazati, da je nedužna u nasilju počinjenom na grobošinskim (de Grobossincz) kmetovima velemožnoga Ladislava More de Chula.

Original na papiru s 3 pečata na donjoj strani.

191. **Poslije 1. novembra 1527. U Križevcima.**

Pred pristavima križevačke županije je udova Nikole Székelya, rodjena Uršula Gyulaffy de Ráthold, podigla tužbu, da su ih, kad su ona i njezin sin Franjo 16. oktobra, po zahtjevu sudbenog stola u Abrahám-Szentmihályu položili prisegu, i odande se vraćali u svoje selo Kretyn na ručak, ljudi Ladislava More de Chula i njegove žene velemožne Magdalene de Bakocza, koji su spadali kaštelu Kontovci (Konthowcz), naoružani puškama, njih više od 30[illegible], napali i nju, udovu Nikole Székelya, istukli, sve joj oteli, ranili je na prsima i rukama, pače da su napali kćer Stjepana Gyulaffy, koja je kraj nje u kočiji sjedjela, a sina joj Franju bi jamačno bili i zaklali, da nije na brzom konju preskakujući ograde pobjegao. Izaslanik pristava Pavao Zöld de Palychna je optužbu pronašao istinitom.

Original na papiru s pečatima četvorice pristava. Drugi dio fali.

192. **16. novembra 1527. U Križevcima.**

Ivan de Chesmyche, pristav županije križevačke i njegovi drugovi svjedoče, da su udova Nikole Székelya, Uršula de Ráthold i njezin sin Franjo, 30. oktobra u crkvi Abrahám-szentmihályskoj prisegli, da su nedužni u nasilju, počinjenom na grobošinačkim kmetovima velemožnoga Ladislava More de Csula. (Dobra Kuća pripadala je još Székelyima).

Original na papiru s 4 pečata na stražnjoj strani.

193. **Oko 1527.**

Udova Nikole Székelya i njezin sin Franjo podižu kod kneza Krste Frankapana tužbu, da je Ivan Kaštelanović od Sv. Duha jednoga njihovoga kmeta, kad je išao na sajam u Zdence, orobio na putu, koji vodi iz Csütörtökhelya (Daruvara), drukčije Höviz-a (Daruvarske Toplice), u Tapolcza-Szentgyörgy. Ban je izaslao kaptol čazmanski, da ispita stvar, koji je, pronašavši tužbu istinitom, Kašte-

lanovića pozvao pred bana na njegovom posjedu Koreničec (Korenichecz) u križevačkoj županiji.

Drugi dijelovi su se izgubili, pečat s komadima.

194. **Oko 1527**

Udova Nikole Székelya i njezin sin Franjo podigli su tužbu kod bana kneza Krste Frankapana, da su njihove ljude, kad su u rijeci Ilovi (Soploncha) lovili ribu, napali ljudi Ivana Bánffija de Alsó-Lindva. Napadači su pripadali Bánffijevom gradu Stupčanici (Soploncha). Mjesto, gdje su ih napali bilo je ispod grada Dobre Kuće blizu pavlinskoga samostana, podignutoga na čast Sv. Ane.[1]

Odlomak bez pečata.

195. **1. marta 1528. U Križevcima.**

Banovci Emerik Bradač te Ludovik i Ivan Svetački (Zempchey) potvrdjuju, da su Jandorko Gener de Dobnycza i drugovi zlostavljali ratkovačkog (de Ratkowch) kmeta udove Nikole Székelya i njenog sina Franje. Spominje se sajam u Beli.

Original na papiru s 4 pečata na stražnjoj strani.

196. **27. jula 1528. U Križevcima.**

Ivan Torkvat Karlović, knez Krbavski i Franjo Batthyány, banovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, nalažu Martinu Balogu de Bathyna, zapovjedniku Kontovačkoga (Kontovwch) kaštela, da za 15 dana dodje pred njih, jer je Franjo Székely de Kövend zbog uvrijede poštenja „de modo curie militaris" protiv njega započeo parnicu.

Original na papiru s komadima pečata banovaca Emerika Bradača i Ivana Svetačkoga (Zemchey).

197. **15. jula 1532.**

Ferdinand je pomilovao velemožnog Ladislava More de Chula i oprostio mu nevjeru.

Original na papiru bez pečata s potpisom „Jauriensis". Izvana : Deliberatio maiestatis regie super castello Budetyn egregio Ladislao Zunyogh restituendo.

198. **U septembru 1535. U Beču.**

Kralj Ferdinand I. nalaže njitranskomu kaptolu, da pozove na

[1] Up. gore br. 21.

sud Franju Székelya de Dobre Kuće zbog zagrebačkoga biskupa Šimuna, jer Székely nije vratio jedno kraljevsko pismo, koje se odnosilo na plemićki dvorac imenom Zseliz (u barškoj županiji).

Iz isprave njitranskoga kaptola od 17. oktobra 1535.

199. **1. septembra 1535. U Beču.**

Kralj Ferdinand I. nalaže na molbu biskupa zagrebačkoga Šimuna kaptolu ostrogonskomu, neka pozove Franju Székelya od Dobre Kuće, da vrati kraljevsko pismo o zselizkom plemićkom dvorcu i k tomu pripadajućem posjedu. Ako pako toga ne bi učinio, neka ga pozovu na 15. dan pred kralja.

U donjem prepisu kaptola ostrogonskoga.

200. **17. oktobra 1536. U Njitri.**

Kaptol njitranski javlja, da je pozvao na sud Franju Székelya iz sela Wezekény u županiji Bars, zbog biskupa zagrebačkoga.

Original na papiru, pečat se istrošio.

201. **14. oktobra 1536. U Njitri.**

Kaptol njitranski svjedoči, da je Ana Korlátköy (Korlátkewyi), žena prije Stjepana Csábrága, zatim Franje Székelya, dosudjenu prisegu položila 9. oktobra pred glavnim žrtvenikom u stolnoj crkvi. Morala je pako priseći na to, da ju je zagrebački biskup Šimun zarobio u njenom gradu Csábrágu i nije je pustio na slobodu, dok nije s njime stupila u nekakvi savez. Prigodni suci su u toj stvari bili sa strane Ane Korlátköy: Pavao Várday, nadbiskup ostrogonski, Franjo Révay kr. personal, Andrija „decretorum doctor" prepošt ostogonski, Albert Pereky, prepošt pečujski, Aleksije Bethlen, Žigmund Forgách de Gimes, Mihajlo Ravenski (Rawoni), kraljevski odvjetnik, Stjepan Sulyok de Lekcse i Emerik Pápóczy, kanonik požunski; sa strane zagrebačkog biskupa Šimuna i Petra Pálffyja de Zelyna pako: biskupi Nikola Gerendy erdeljski i Pavao rosonski, Gašpar Horváth de Wygarth, kraljevski meštar komornik, Ivan Szalay de Kerecsény, veliki župan požunski i Tomo Várady, komorski kraljevski savjetnik.

Original na papiru s pečatom na stražnjoj strani.

202. **29. januara 1550.**

Jakov Székely „dominus in Ormosd“ daje svomu dvorskomu sucu u Dobroj Kući, Stjepanu Udvarnokiju dvije kmetije u selu Woychosawecz, koje spada gradu Dobroj Kući.

Original na papiru s prstenastim pečatom utisnutim na donjoj strani.

Rodoslovlje prvih Székelya de Kövend et Ormuž.

Ivan Székely de Kövend
(„sestrić Sibinjanin Janka“)
† 1448. na Kosovu.
Žena: N. Hunyady (sestra Ivana Hunyadyja).

Jakov de K. et Ormuž	Nikola de K. et Dobra Kuća	Blaž
† 27. aug. 1504.	† poslije 4. febr. 1517.	1507.
Žena: Margarita Széchy.	Žena: Uršula Gyulaffy.	
Luka	Franjo	Mihajlo	Ladislav	Jakov
1513. † o.1574.	*o.1510.	1515.,	1515.,	1517.,
Jakov II.	poslije	1527.	1527.	1518.
*o.1530. † 1583.	† 1536.			

Spomenici kulturnoga rada bosanskih Franjevaca

(1437—1878).

Sabrao ih Dr. fra Julijan Jelenić.

PREDGOVOR.

Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, ocijepljen od ostale braće, imao je sreću samo na kratko vrijeme uživati one dobrobiti, što ih priuštaju samostalnost i sloboda. No u isto vrijeme ovo uživanje ogorča vjersko trvenje s jedne strane između „dobrih Bošnjana" — patarena, a s druge između katolika, koje snažno podupirahu Rim i Budim. Ušljed ovoga krupnoga unutarnjega trvenja i rapidno s istoka prodirućega islama, genij vladarâ, koji se nekada s puno ponosa nazivahu „kraljima Srbljem . . . i Hrvat", tamo od 1463. ležaše polomljenih krila. Borba se oko groba pošljednjega bosanskoga kralja i dalje nastavlja. „Dobri Bošnjani" listom prelaze na islam, a njihove redove pomnažaju oni katolici, kojima bijaše više stalo do vlastitih posjeda, negoli do evanđeoskih istina. I jedni i drugi zaboravljaju, da im je katolik brat, i jedni i drugi preko četiri stotine godina osvećuju „dobre Bošnjane" i ona progonstva, što su ih ovi do 1463. pretrpjeli.

Borbu nastavljaju i katolici. Ispočetka pomaže ih i Rim i Budim, a kada Rim 20. aprila 1648. zaključi, da njegovo nije osvajati kraljevstva i pokrajine, nego po primjeru apostola obraćati narode, podupirahu ih jedini hrvatski kraljevi — bečki cesari. Svaki neuspjeh katolika bijaše okrunjen raskopavanjem vlastitih ognjišta, vješanjem, iselivanjem itd. Na opustjela i raskopana ognjišta pridolažaše strani — većim dijelom grčkoistočni — živalj, kome Visoka Porta barem radi toga pogodovaše, što mu vrhovna glava, grčki patrijarha, stanovaše u središtu prostrane osmanlijske države, u Carigradu.

Kroz čitav dugi tok ovih žestokih sukoba i promjena, ćelije franjevačkih samostana bijahu gotovo jedina rasadišta prosvjete. U njima bosonogi, probrijani i konopom pripasani narodni „ujaci",

ukoliko im to pastirske dužnosti dopuštahu, pisahu knjige, pjevahu pjesme, kultivirahu bogosloviju, filozofiju, filologiju, glazbu, osnivahu književna društva i knjižnice, kovahu planove osnovnim školama i t. d. A kroz pukotine tijesnih ćelija probijahu svijetli i topli traci, koji s dosti uspjeha djelovahu na duševni razvoj bosanskoga Hrvata, uređivahu njegov odnošaj prema Bogu i bližnjemu te jačahu njegovo gospodstvo nad materijom. Spomenici ovoga blagotvornoga djelovanja velikim su dijelom propali, velikim još nesabrani, a samo neki dio dobi sreću, da u posebnim publikacijama dođe pred oči ljubitelja naše mukotrpne prošlosti.

U pošljednju klasu spadaju Fermendžinova „Acta Bosnae potissimum ecclesiastica“, „Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae“, „Acta Bulgariae ecclesiastica“; Batinića „Nekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj povjesti“, moji „Izvori za kulturnu povjest bosanskih Franjevaca“ i t. d. K nizu ovih publikacija pribrajam i ovu najnoviju moju zbirku „Spomenika kulturnoga rada bosanskih Franjevaca“, koja sadržaje veće i manje spomenike tamo od 1437. pa do 1878. Njezin prvi dio sačinjavaju većinom oni spomenici, što sam ih probrao iz gradiva, koje sam 1914. donio iz Rima, iz arhiva Sv. Zbora za raširenje vjere, a drugi što sam ga sabrao po domaćim arhivima Bosne Srebrne, kad sam obrađivao drugi svezak djela: „Kultura i bosanski Franjevci“. Usto sam i prvi i drugi dio zaoblio gradom sabranom bilo po privatnim zbirkama povjesnih spomenika, bilo po drugim raznim arhivima.

I ako su spomenici ove zbirke svojim sadržajem sitni, kao što je čitavo djelovanje hrvatskoga naroda obzirom na djelovanja velikih naroda sitno, oni će ipak istraživaocima hrvatske prošlosti uopće, a s ovu stranu Save i Dinare napose, u svakomu pogledu dobro doći.

Sarajevo 15. travnja 1916.

Dr. fra Julijan Jelenić.

1. Mjeseca decembra 1437.

Skup molbi, što ih je sv. Jakov Marhijski, vikar bos. Franjevaca, upravio na Sv. Stolicu, i milosti, što ih je od ove postigao.

I. H. S. Beatissime pater. Cum multa loca[1] vicarie Bosne, sita in confinibus Ungarie et inter scismaticos et paterinos, circa ...[2] in duobus annis per sevissimos Turcos, crucis Christi inimicos, destructa et combusta sint, nullo possint reparari, ideo dignetur S. V. concedere fratribus eiusdem vicarie, posse capere septem loca in regno Ungarie cum gratiis et indulgentiis dicte vicarie concessis. Placet D. N. quoad sensum generalem.

Item dignetur S. V. concedere vicario Bosne et successoribus eius eiusdem posse ubique absolvere sibi confitentes a peccatis ipsorum, preter reservata sedi apostolice, et in necessitate possit comittere socio suo absolvere in persona vicarii, ut supra dictum est. Placet D. N.

Item dignetur S. V. concedere vicario vel cui ipse de fratribus commiserit dicte vicarie, dum requisito episcopo et renuente consecrare calices, altaria, ecclesias et cimeteria possint in tota vicaria tam de preterito, quam de futuro, possint consecrare eadem. Totum non placet.

Item dignetur S. V. concedere dictis fratribus sacerdotibus institutis, posse absolvere, dum vadunt ad questam, mulieres et debiles, non valentes adire presentiam dni episcopi, preter reservata sedi apostolice. Placet D. N.

S. V. supplicat devotus servulus frater Jacobus de Marchia.

Izvornik u redodržavnome arhivu u Gyöngyöšu. Pisao ga je sam sv. Jakov po svoj prilici u svrhu objavljenja braći, kao prilog okružnici, što se nalazi pod br. 2. ovih „Spomenika", prema kojoj je i datacija uzeta.

2. Iza 1437.

Okružnica fra Jakova Marhijskoga, u kojoj tumači sumnju i daje naputak obzirom na odrješivanje žena od grijeha pridržanih biskupu.

[1] U odgovoru pape Eugenija IV. veli se 16. Gl. Theiner, Vet. monum. Slav. merid. II. 375.

[2] Ime nečitljivo.

Ego frater Jacobus de Marchia, vicarius Bosne, de mense decembri 1437. porrexi coram summo pontifice papa Eugenio duas petitiones, unam videlicet, quod fratres sacerdotes de predicta vicaria, dum irent pro eleemosyna, quod possent absolvere in casibus episcopalibus senes, debiles, infirmos, vel alia passione oppressos et mulieres, non valentes ire ad presentiam ordinarii vicarie. Secundam quod vicarius Bosne possit absolvere ubique in casibus episcopalibus. Concessit summus pontifex, sicut apparet in signatura presente. Sed scriptores bullarum pretermiserunt *mulieres* in prima bulla, et in secunda pretermiserunt *ubique*. Consultus fui cum reverendisimo patre generali et magistro Jacobo de Tolentino, et magistro Angelo de Perusio, et magistro Francisco de Arimino, et magistro Jacobo de Francia, valentiore homine in toto ordine, et quam pluribus aliis magistris et doctis viris, si predicti fratres et vicarius, quoad conscientiam possent absolvere, sicut dicit signatura. Omnes dixerunt, quod possent, quantum ad conscientiam. Postea iterum ivi cum interprete meo fratre Johanne Siculo ad summum pontificem, in presentia dominorum episcoporum Cristoferii Ariminensis, et domini Abba episcopi Treviensis, et secretarii domini pape, Arsenii. Dixit summus pontifex, quod fuit de sua voluntate, sicut fuit signatum, et maxime quando mulieres timerent, aut verecundarentur ire ad presentiam ordinarii. Et hoc testificor quantum ad conscientiam, sed rogo fratres, quod discrete se habeant in talibus absolutionibus, ne scandalum oriretur cum episcopo; et ideo faciendum est secrete et in foro conscienciae, ne querela fieret apud summum pontificem ab episcopis et sic revocarentur. Hoc scripsi propria manu.

Izvornik u redodržavnome arhivu u Gyöngyöšu.

3. 14. aprila 1459.

Slikar Lovro Marina Kotoranina obvezuje se Marinu Mije Restija, prokuratoru vikarije bos. Franjevaca, da će do polovice marta 1460. za franjevačke crkve u Bosni napraviti dvije slike. Na 22. februara 1460. Lovro isplaćen.

Die 14. aprilis 1459. Magister Laurentius Marini de Cataro, intagliator et pictor, super se et omnia sua bona promisit ac solemniter obligavit se Marino Michael de Restis, tamquam procuratori fratum minorum vicariae Bosnae ibi presenti, stipulanti et recipienti, faciendi et laborandi et factas et elaboratas tradendi hinc usque ad medium mensem martii de 1460. proxime futurum omnibus suis

Laurentii expensis duas anconas pulchras firmas bene intagliatas, de bono lignamine elaboratas, cum figuris intus bene pictis et bene coloratis, de bonis coloribus et maxime cum azuro ultramarino, bene auratis de bono auro factis et elaboratis, ad illam similitudinem, pro qua ipse magister Laurentius fecit et dedit dicto ser Marino unum designum de singula ancona ibi visum et examinatum scriptam a tergo de manu mei cancelarii, quarum [una] debet esse alta brachia Ragusea sex cum dimidio et lata brachia duo cum dimidio, que debet esse sculta et intagliata et picta ad laudem cuiuslibet magistri cum pacto oposito, quod quando dicte ancone erunt facte et complete, ipse magister Laurentius teneatur mittere in Bosnam ad locum . . .[1] unum virum et magistrum intelligentem, qui debeat ad suum locum firmare et dirigere affetare (!) dictas anconas. Verum si dictus magister Laurentius non attenderit ad faciendum et complendum dictas anconas et terminum predictum, quod ipse ser Marinus possit illas facere complere ab aliis magistris expensis ipsius magistri Laurentii, pro solutione cuius magistri Laurentii, quando dicte ancone fuerint complete, ipse partes debeant eligere quatuor bonos homines, videlicet duos pro parte, qui debeant iudicare, quantum ipse magister Laurentius debeat habere pro omnibus predictis, iudicio quorum quatuor hominum partes debeant stare et pro solutione huius magistri Laurentii ser Michael Marini de Restis et Ruscus Tridiovich sese et eorum bona omnia obligarunt; et nunc dictus Laurentius confessus fuit, a dictis ser Michael et Rusco habuisse et recepisse ducatos triginta pro parte dicti laboreri. Renunciando etc.

Die 22. februarii 1460. supra scriptus magister Laurentius fuit contentus et confessus, habuisse et recepisse a dicto Michaele de Resto pro parte supradicti laboreri fiendi ut supra ducatos auri decem. Renunciando etc.

Dubrovački arhiv: Diversa cancellariae, a. 1458.—1459., str. 104.

4. 24. aprila 1525.

Prema izvještaju gosp. Rudolfa, beogradska je biskupija providena Nikolom Szentpétery-jem, kanonikom rektorom vesprimske crkve, i to s povlasticom, da pontifikalne dužnosti može vršiti u Vesprimu i vesprimskoj biskupiji i primati dohotke, a da ne mora u svoju biskupiju ići, dok je ova pod upravom nevjernika.

[1] Ime mjesta nepopunjeno.

24. aprilis 1525. Referente d^no^ Rodulpho providit ecclesiae Nandoralbensi in partibus infidelium consistenti, certo modo vacanti, de persona Nicolai S. Petri[1], canonici rectoris ecclesiae Vesprimiensis, cum potestate exercendi pontificalia in civitate et dioecesi Vesprimiensi et quod non teneatur accedere ad praedictam ecclesiam cum retentione beneficiorum suorum.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

5. **4. juna 1544.**

Prema izvještaju gosp. Karpenskoga smederevska je crkva u bos. kraljevstvu providena fra Blažem Kovačevićem, rodom iz Kreševa, i to s pravom, da u spomenutome kraljevstvu pontifikalne dužnosti može vršiti.

4. iunii 1544. R^te^ d^no^ Carpensi providit ecclesiae Samandriensi, in regno Bosnae sitae, in dominio Turcarum, certo modo vacanti, de persona fr. Blasii Fabritii[2] de Cressevo, ita, ut possit exercere pontificalia officia in dicto regno.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

6. **24. aprila 1551.**

Prema izvještaju gosp. Maseja, smederevska je biskupija u pokrajini Bosni providena Skorojevićem, redodržavnikom bos. Franjevaca, s povlasticom, da pontifikalne dužnosti može vršiti u svim gradovima spomenute pokrajine.

24.[3] aprilis 1551. R^te^ d^no^ Masseo providit ecclesiae Samandriensi in provincia Bosnae, quae per Turcarum tyrannum occupatur, consistenti per obitum bonae memoriae Blasii Fabritii, de persona d. Scarmelbi[4], ordinis fratrum minorum et dictae provinciae provincialis, cum indulto exercendi pontificalia in quibuscumque dictae provinciae civitatibus.

Arhiv Sv. zbora pa raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

7. **28. oktobra 1565.**

Prema izvještaju gosp. Simonette, smederevska je biskupija poslije smrti fra Tome providena Franjevcem fra Nikolom Ugrinovićem.

[1] T. j. Szentpétery.

[2] Kovačević kao dijete humanističkoga vijeka, svoje je ime polatinio u Fabritius.

[3] Fermendžin, Acta Bosnae. str. 31. stavlja ovo providenje pod 27. aprila. dok naš dokumenut izričito stavlja pod 24. aprila.

[4] Scarmelbius = fra Tomo Skoroević.

28. octobris 1565. R^te d^no Simonetta providit dictae (Samandriensi) ecclesiae, vacanti per obitum fratris Thomae, de persona Nicolai Agrinovich[1] ordinis minorum.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

8. **26. augusta 1573.**

Prema izvještaju gosp. Morona, bosanska je biskupija viđena fra Antom Poli de Matthaeis, redodržavnikom bosanskih Franjevaca, s povlasticom, da pontifikalne dužnosti može vršiti i u Beogradu i u svim bosanskoj biskupiji susjednim turskim pokrajinama, u kojima nema biskupa.

26. augusti 1573. Referente d^no Morono, providit ecclesiae Bosnensi de persona fratris Antonii Poli de Matthaeis, ordinis Sancti Francisci et ilius provinciae ministri, ipsumque in episcopum et committendo cum indulto, quod possit etiam Albegreciae seu Belgradi cum tota sua dioecesi et loca coniuncta sub dominio Turcharum existentia, et in quibus nullus est episcopus catholicus, visitare et officia pontificalia inibi exercere.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

9. **14. novembra 1588.**

Prema izvještaju gosp. Sv. Severine bosanska je biskupija viđena fra Franjom Stipanićem s povlasticom, da može pohađati Beograd te sva mjesta, što su spojena s bosanskom biskupijom, a nalaze se pod turskim gospodstvom, a biskupa nemaju.

14. novembris 1588. R^te d^no Sanctae Severinae providit dictae (Bosnensi) ecclesiae, certo modo vacanti, de persona fr. Francisci de Stephano[2] ordinis minorum cum facultate visitandi ut supra.[3]

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

10. **20. decembra 1600.**

Prema izvještaju gosp. Grimalda, a na temelju imenovanja kralja Rudolfa, viđena je bosanska biskupija Ludovikom Ujlakyjem, vesprimskim svećenikom.

20. decembris 1600. R^te d^no Grimaldo ad nominationem caesareae maiestatis uti regis Vngariae, providit ecclesiae Bosnensi, a

[1] Agrinovich, grješkom mjesio Ugrenovich.

[2] Fra Franciscus de Stephano = fra Franjo Baličević, koga Lašvanin nazivlje Bolićevićem te Boljićevićem.

[3] „visitandi ut supra", t. j. pod 26. aug. 1573.

longissimo tempore certo modo vacanti, de persona Ludovici Vilaki, praesbiteris Vesprimiensis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosna, vol. I.

11. **6. novembra 1606.**

Prema izvještaju gosp. Paravicina, smederevska je biskupija proviđena fra Stjepanom Cichijem, Franjevcem, i to s povlasticom, da može pontifikalne dužnosti vršiti u szörényskoj (severinskoj) županiji te u drugim susjednim gradovima i biskupijama, u kojima bude manjkao biskup.

6. novembris 1606. R^te^ d^no^ Paravicino pro domino vicecancelario providit dictae (Samandriensi) ecclesiae in partibus infidelium, vacanti per obitum Nicolai episcopi, de persona fr. Stephani Cicchi ordinis minorum de observantia, cum facultate exercendi pontificalia etiam in toto comitatu Zeriensi aliisque finitimis civitatibus et dioecesibus pastorum solatio destitutis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

12. **30. jula 1607.**

Prema izvještaju g. Paravicina bosanska je crkva na imenovanje kralja Rudolfa proviđena Franjom Ergeljskim, prepoštom zagrebačke crkve.

30. julii 1607. R^te^ d^no^ Paravicino ad praesentationem serenissimi Rodulphi Romanorum regis in imperatorem electi, providit ecclesiae Boznensi in partibus infidelium, certo modo vacanti, de persona d. Francisci Erghelii, praepositi ecclesiae Zagrabiensis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

13. **27. januara 1610.**

Prema izvještaju gosp. Paravicina bosanska je biskupija na imenovanje kralja Matije proviđena Ivanom Telegdyjem, ostrogonskim prepoštom.

27. januarii 1610. R^te^ d^no^ Paravicino providit ad nominationem Mathiae regis Vngariae ecclesiae Bosnensi, vacanti per translationem reverendisimi illius episcopi ad ecclesiam Vesprimiensem, de persona d. Joannis Thelegdini, praepositi Strigoniensis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

14. **8. septembra 1623.**

Pretresaju se izvještaji i molbe dvojice bosanskih Franjevaca, koji mole: a) potporu za otkup crkvenoga ruha, što su ga Turcima

založili; b) našljednika sofijskome biskupu Petru Zlojutriću i t. d., koje se predaju posebnim osobama na proučavanje.

Die 8. septembris 1623. Fuit (II.) congregatio de Propaganda Fide in palatio illmi dni cardinalis Farnesii, in qua intervenerunt 8 cardinales... Duo fratres Bosnae minorum observantium Romam venerunt, relationesque fecerunt 17 conventuum, quos religio observantiae in eo regno habet, 30 millium catholicorum, qui ibi degunt, petieruntque auxilium pro redimendis suppellectilibus sacristiarum, Turcis opignoratis ob exactiones et impositiones tributuum et s. congregationi nunciaverunt, fratrem Petrum episcopum Sophiensem virum optimum, qui plures Paulianistas haereticos, id est 12 milia ad fidem catholicam converterat, e vita discessisse, et propterea in eius locum alium idoneum fratrem sufficiendum esse, et s. congregatio dum primo articulo dixit cum Sanctissimo agendum esse; Sanctissimus vero commisit cardinali Valerio, ut de propositis personis ad illum eppatum se informaret, et in sequenti congne coram Smo habenda referret, et quoniam in eadem relatione de privilegiis, quae habet Bosnae provincia Minoritarum, a summis pontificibus concessis, mentio habebatur, iusserunt P. P., ut ea diligenter inspicerem referremque in sequenti congregatione, ut possit discuti, an per constitutionem Gregorii XV. de vivae vocis oraculo essent revocata.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de propaganda Fide, vol. III.. Congr. II., n. 6.

15. 18. oktobra 1623.

Pronalazi se, da su izvještaji bos. Franjevaca vjerodostojni: da njih 220 stanuje u 12 samostana, da služe 30.000 duša i da im je vrijedno dozvoliti, da se pri otkupljivanju samostana obrate za pomoć na razne knezove i biskupe.

18. octobris 1623. Fuit (III.) prima congregatio coram Smo dno nostro Urbano octavo . . . Cum fratres Bosnenses minorum de observantia quaestuarias ad principes et episcopos postulassent, ut conventus a Turcis eis ablatos piorum eleemosinis possent redimere, Smus mandavit cardinali Millino, ut de veritate narratorum inquireret, sin ea vera essent. Oratores petitis his dignos esse censebat, cum ex relatione data constaret, in Bosna fratres minores de observantia ad numerum 220 in 12 conventus illocatos christianorum triginta millium curam habent.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de propaganda Fide, vol. III., Congr. III. n. 7.

16. **24. novembra 1623.**

U zboru u Kvirinalu pročitana su pisma, kojim se bos. Franjevci u sabiranju milostinje za otkup samostana od Turaka preporučuju talijanskim knezovima i biskupima.

24. nov. 1623. Fuit (V.) congregatio in Quirinali palatio coram S^mo^, cui interfuerunt septem cardinales . . . In ea praesentatae fuerunt primoribus Bosnensibus decretae commendatiae literae ad quosdam Italiae principes, cardinales et episcopos, ut eis eleemosinas ad redimenda monasteria et suppellectilia sacra a Turcis in ea Provincia occupata largirentur, eosque episcopi dioecesanis suis commendarent.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. III., Congr. V., n. 1.

17. **9. februara 1625.**

Prema izvještaju gosp. Bandina smederevska je crkva providena Albertom Dubrovčaninom, Franjevcem, kome u manjku ikakih prihoda Sv. zbor za raširenje vjere dodjeljuje godišnjih 200 škuda.

9. februarii 1625. R^te^ d^n^ Bandino providit ecclesiae (Samandriensi), certo modo vacanti, de persona d. Alberti de Ragusio ordinis minorum, eique ex decreto sac. congregationis de Propaganda Fide attento, quod dicta ecclesia nullos habet proventus, annua scuta ducenta assignavit.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

18. **22. augusta 1625.**

Sv. zbor u Kvirinalu na molbu redodržavnika bosanskih Franjevaca, da se iza smrti skradinskoga biskupa bosanska biskupija popuni ne skradinskim nego bosanskim biskupom, određuje, da se Bosna u sporazumu s franjevačkim generalom na stari način popuni, jer bosanski biskup Ivan još živi na cesarskome dvoru, a kad ovaj umre, da se skradinski biskup proglasi bosanskim, bez obzira na cesarevo imenovanje.

22. augusti 1625. Fuit (XLI.) congregatio in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt sex cardinales tantum . . . Sacra congr. audita ex literis fratris Thomae provinciae Bosniae Argentinae ord. min. de Observantia morte bonae memoriae fratris Antonii episcopi Scar-

donensis, eiusdemque Bosnensis provincialis instantiam, ut de novo episcopo regnum Bosnae provideretur. Smo domino nostro comprobante, mandavit agi cum generali eorundem minorum de observantia, ut aliquot frates ex dicta provincia Bosnae, quos doctiores et in rebus gerendis prudentiores, et vita, moribus disciplinaeque regularis observantia praestantiores esse compererit, nominet, ut eidem Smo D. N. proponi possit.

Et cum provincialis praedictus una cum eius fratribus instaret, ut futurus episcopus Bosnae, non amplius Scardonensis cum administratione ecclesiarum totius regni, sed Bosnensis episcopus nominaretur, sac. congr. censuit in providendo regno Bosnae de novo episcopo pro nunc procedendum esse eo modo, quo factum est in praecedenti provisione, quia adhuc in curia imperiali vivit Joannes episcopus Bosnensis, qui ad residendum in sua ecclesia ob iustas causas compelli non potuit, nec potest, additum tamen fuit a primoribus, quod veniente vacatione ecclesiae Bosnensis per mortem dicti d. Joannis poterit tunc episcopus Scardonensis transferri ad ecclesiam Bosnensem, etiam non obstante nominatione, quam ad dictum episcopum habere praetendit imperator, nam cum ex eo solo id praetendat, quia episcopus Bosnensis est suffraganeus archiepiscopi Colocensis in Hungaria, in cuius regni cathedralibus praetendit imperator ut rex nominationem, facile poterit eius maiestati persuaderi, ut a nominatione huiusmodi abstinere in posterum velit . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. Congr. XLI., n. 16.

19. **22. augusta 1625.**

Sv. zbor u Kvirinalu određuje: a) da se naloži franjev. generalu, kako će bosanske Franjevce u Beogradu ponovno opomenuti, da ne smetaju smederevskoga biskupa u vršenju pontifikalnih dužnosti u beogradskoj kapeli; b) dozvoljava smederevskom biskupu, da se iz Smedereva preseli u Beograd.

25. aug. 1625. Fuit (XLI.) congregatio in Qurinali coram Smo, cui interfuerunt sex cardinales tantum . . . Ad obviandum scandalis, quae possent oriri in oppido Belgradi occasione capellae mercatorum nuncupatae, in qua fr. Albertus episcopus Samandriensis pontificalia et alia munera episcopalia exercere debebit iuxta sac. congregationis decretum, patres iusserunt mandari generali minorum de observantia, ut primoribus provinciae Bosnae Argentinae iterum

districte praecipiat, ne d. episcopum Samandriensem pontificalia et alia munera ad episcopale officium pertinentia in dicta capella exercere volentem prohibeant, aut quoquo modo impediant, quin immo ipsius capellae usum eidem tamquam proprio illius loci episcopo sine contradictione permittant. Eodem die Smus decretum congregationis approbavit. Propterea sacra congregatio iussit, ut in brevi facultatum concessarum fratri Alberto episcopo Samandriensi addatur clausula, quod ipse possit suam ordinariam residentiam facere in oppido Belgradi, ut expediatur totum breve continens huiusmodi facultatem. Eodem die Smus decretum congregationis approbavit.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. III., Congreg. XLI., n. 17.

20. **3. oktobra 1625.**

Jer je cesar bos. biskupe više puta imenovao, Sv. zbor za raširenje vjere, da izbjegne sve poteškoće, koje bi mogle nastati, zaključuje, da se zasada Ivković imenuje skradinskim biskupom i da mu se povjeri uprava bosanske biskupije.

3. octobris 1625. Fuit (XLIV.) congregatio in palatio illmi d. cardinalis Bandini, cui interfuerunt septem cardinales . . . De provisionibus ecclesiae Bosnensis actum est, et cum retulissem in libris consistorialibus apparere, quod tempore Pii 4^{i} Clem. 8. et Pauli V. ea ecclesia fuit de pastore provisa ad nominationem imperatoris uti Hungariae regis, et semel ad praesentationem eiusdem, et quod tempore Gregorii 13. et Sixti V. bis fuit libere collata. Sac. congregatio ad evitandas difficultates, quae cum caesarea maiestate possent haberi circa nominationem episcopi Bosnensis, quam uti rex Hungariae in ecclesia Bosnensi praetendit, censuit non esse recedendum a decreto facto sub die 5 septembris, ut scilicet frater Thomas Hivcovich ad ecclesiam Scardonensem in Dalmatia promoveatur, eique administratio ecclesiae Bosnensis et aliarum regni Bosnae ecclesiarum pastoribus residentibus destituatur, committatur.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. III., Congreg. XLIV., n. 3.

21. **27. oktobra 1625.**

Prema izvještaju gosp. Sv. Suzane skradinska je biskupija proviđena fra Tomom Niventom, Bosancem i Franjevcem.

27. octobris 1625. R^te d^no S^tae Susannae providit dictae (Scardonensi) ecclesiae, certo modo vacanti, de persona Thomae Niventae Bosnensis ordinis minorum S^ti Francisci.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

22. 11. novembra 1625.

Na molbu bos. Franjevaca, da im se za usposobljenje klerika dadnu četiri mjesta: dva u samostanu sv. Petra de Monte Aureo, a dva u samostanu sv. Franje de Ripa, Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da se naloži vrhovnome starješinstvu reda, da se molbi bos. Franjevaca udovolji.

11. nov. 1625. Fuit congregatio in palatio illmi d. cardinalis Bandini, cui interfuerunt quatuor cardinales... Instantibus fratribus minoribus de observantia provinciae Bosnensis, ut in conventibus Sancti Petri de Monte Aureo duo loca et in conventu Sancti Francisci de Ripa alia duo, quatuor fratribus adolescentibus e Bosna Romam mittendis, assignarentur, ut in dictis conventibus disciplina regulari, philosophia ac theologia diligenter instruerentur, sacra congregatio sciens regnum Bosnae operariorum idoneorum penuria valde laborare, et diversis Illyriae partibus infidelibus subiectis praedictorum fratrum Bosnensium, praesertim doctiorum, operam fore utilem et necessariam, generali praefati ordinis, sive eius commissario praecipiendum esse censuit, prout praesenti decreto praecipit, ut quatuor loca petita in praefatis conventibus assignet quatuor fratribus adolescentibus e provincia Bosnensi, ut praefertur, Romam mittendis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. III., Congr. XLVI.

23. 13. februara 1626.

Jerbo je Sv. zbor u predašnjoj sjednici smederevskome biskupu naložio, da pohodi Vlahe ili uskoke u Slavoniji, Hrvatskoj i Kranjskoj, to sada stvara neke zaključke, koji idu za tim, da se ne bi kome nanijela kakva nepravda.

13. febr. 1626. Fuit congregatio in Vaticano coram Smo, cui interfuerunt sex cardinales... Referente eodem Em. d. Torniello decretum in praecedenti congregatione editum pro episcopo Samandriensi ad Vallachos Montis Feletrii visitatore designato, Sac. congregatio censuit primo, quoad parochiam Coceviae, ne in patriarchatus Aquiliensis neque aliquod partibus praeiudicium inferatur, rogandum esse impe-

ratorem, ut praesentationem praefati episcopi ad eandem parochiam in curia Romana facere dignetur, pro habenda a Smo domino nostro eiusdem episcopi institutione. Quo vero ad eius missionem stabit in decretis, ut idem episcopus expediatur cum titulo visitatoris Vallachorum in Carniola, Croatia, Sclavonia et praesertim in Montis Feltrii locis vulgo Rovischia, Metlica et Gomeria degentium . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VI., Congreg. CV., n. 33.

24. **17. marta 1626.**

Da se ubuduće prepriječe rastave ženidaba, koje su se događale pod izlikom, da Tridentinski sabor nije proglašen, Sv. zbor za raširenje vjere nalaže smederevskome biskupu, da odluke Tridentinskoga sabora, osobito koje se odnose na ženidbu, proglasi i svjedodžbu proglašenja u Rim otpremi.

17. martii 1626. Fuit (LIII.) congregatio in Vaticano coram Smo., cui interfuerunt octo cardinales . . . Referente eodem illmo card. Cleselio quosdam casus matrimoniales, quorum decisionem episcopus Samandriensis petebat. Sacra congregatio, ne de caetero detur occasio incolis partis Hungariae sub Turcis existentibus solvendi matrimonia sub praetextu, quod ibi non fuerit publicatum concilium Tridentinum, mandavit episcopo praedicto scribi, ut illud et in specie decretum de matrimonio publicari faciat et de publicatione fidem authenticam Romam transmittat.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV. Congreg. LIII., n. 12.

25. **31. marta 1626.**

Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da se kopija povlastica, što ih je skradinski biskup fra Antun imao, a njegov ih našljednik fra Tomo traži, preda na pretres stožerniku Sv. Suzane. Što se pak tiče njegove molbe, da u bos. kraljevstvu proglasi jubilej, Sv. zbor pripravan joj je udovoljiti, ako Sv. otac dopusti i to s razloga, što je Bosna pod turskim gospodstvom.

31. martii 1626. Fuit (LIV.) congregatio in palatio illmi card. Bandini, cui interfuerunt sex cardinales . . . Instante fratre Thoma episcopo Scardonensi pro facultatibus per Gregorium XV. fratri Antonio, eius antecessori, concessis, sacra congregatio mandavit copiam earum tradi illmo d. card. sanctae Susannae, ut de illis referre possit in congregatione coram Smo habenda.

Instante eodem fratre Thoma episcopo Scardonensi pro iubilaeo anni sancti publicandi in ecclesiis regni Bosnae illi commissis, sacra congregatio censuit, si Smo placuerit, petitioni oratoris annuendum esse, quia ecclesiae illae sunt sub dominio Turcarum . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV., Congreg. LIV., n. 3. et 4.

26. 20. aprila 1626.

Da se stane na kraj prepirkama bosanskih i dubrovačkih trgovaca u Beogradu obzirom na mjesnu kapelu, Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da kapela bude općenita, nu da Dubrovčani mogu za duhovnoga pastira sebi izabrati Dubrovčanina, a Bosanci Bosanca.

20. aprilis 1626. Fuit (LV.) congregatio in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt septem cardinales . . . Referente eodem illmo d. card. Cleselio dissidia exorta inter mercatores Bosnenses et mercatores Ragusinos Tauruni degentium, sacra congregatio, ut ea e medio tollantur et deinceps praefatae partes in Dei famulatu, ut christianos praesertim terras infidelium incolentes decet, maneant concordes, decrevit: Primo, quod usus capellae Taurunensis, de cuius proprietate inter partes praefatas saepe disceptatum est, communis esse debeat omnibus christianis in ea civitate morantibus, cuiuscunque nationis existant, nam cum in capella praefata ex patrum decreto functiones episcopales faciendae sint, illa omnibus christifidelibus iuxta sacrorum canonum dispositionem, saltem quantum ad usum praedictarum necessarium est, ut cuncti pastoris sui praesentia et potissimum dum officia divina celebrantur, frui possint. Secundo quod tam mercatores Ragusini, quam Bosnenses procuratores et officiales propriae nationis eligere possint, ut sublata negotiorum confusione unaqueque natio per suos officiales separatim sua administrare ac suas functiones facere valeat . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV., Congreg. LV., n. 14.

27. 20. aprila 1626.

Na molbu fra Franje Bosanca, da se suprot toga, što nije svećenik, stavi u koji naukovni zavod, Sv. zbor zaključuje, da se naloži generalovu komisaru reda, da mu se želji udovolji.

20. aprilis 1626. Fuit congregatio in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt septem cardinales . . . Instante fratre Francisco

Bosnensi ordinis minorum de Observatia, admitti in aliquo studio suae religionis, non obstante, quod non sit sacerdos. Sacra congregatio mandavit commissario generali, ut oratoris petitioni satisfaciat...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV., Congreg. LV., n. 23.

28. **1. juna 1626.**

Sv. zbor za raširenje vjere saslušav molbu bosansko-hrvatskih Franjevaca, da se njihovu redodržavniku podijeli vlast učenije oce imenovati misionarima, koji bi u Trsat pridolazeće raskolnike i krivovjernike obraćali i s crkvom pomirivali, molitelje upućuje na Sv. oficij, koji takovim željama vrlo rado ide u susret.

1. junii 1626. Fuit (LI.) congregatio in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt octo cardinales . . . et postremo petentibus guardianis et fratribus provinciae Bosnae, Croatiae ord. min. de Observantia eorum provinciali pro tempore concedi facultates missionariorum aliquibus doctioribus fratribus dictae provinciae communicandas, ut haereticos et schismaticos, et praesertim confluentes ad locum Tersato nuncupatum (in quo primum constitit venerabilis domus Laurentana, quando e Palestina in Europam fuit ministerio angelorum translata), ecclesiae catholicae reconciliare possint eosque a casibus omnibus reservatis etiam in bulla „Coena domini" contentis. Sacra congregatio iussit oratores adire sanctum officium, quia libentissimae facultates praedictae concedentur . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV., Congreg. LI., n. 39.

29. **26. jula 1626.**

Sv. zbor za raširenje vjere moli kardinala Sv. Honofrija, da zapovijedi generalnome komisaru franjevačkoga reda, da se opslužuje dekret, što je izdan u prilog bos. Franjevaca, polag koga ovi mogu u samostanu sv. Bartola de Insula i sv. Petra de Monte Aureo de Urbe ili drugdje držati na naukama četiri klerika.

26. iulii 1626. Fuit (LVIII.) congregatio in palatio illmi d. card. Bandini, cui interfuerunt sex cardinales . . . Sacra congregatio rogavit illmum d. cardinalem Sancti Honuphrii, ut dignetur commissario generali ord. min. de Observantia praecipere observationem decreti, alias ab ea editi, ad favorem fratrum Bosnensium assignandis in conventibus sancti Bartholomaei de Insula et sancti Petri de

Monte Aureo de Urbe, vel in aliis conventibus studiis deputatis, ut in illis dicti fratres Bosnenses instrui et instructi in patriam ad curam catholicorum ibi existentium suscipiendam reverti possint . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV., Congreg. LVIII., n. 9.

30. **11. septembra 1626.**

Iza kako je izvješteno, da se Dubrovčani protive dekretu, što ga je Sv. zbor za raširenje vjere izdao s obzirom na kapelu u Beogradu, Sv. zbor zaključuje, da se prvi dio dekreta opslužuje, jer nema protiv njega nikakih poteškoća, a drugi da se razumije bez uštrba Dubrovčana.

11. septembris 1626. Fuit (LXII.) congregatio in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt sex cardinales . . . Referente illmo d. card. Cleselio literas mercatorum Ragusaeorum Belgradi degentium, decretum a sacra congregatione circa usum capellae in ea urbe existentis editum die XX. aprilis proxime praeteriti impugnantium ; illmi patres unanimi sententia primam illius partem, ut nullam habentem difficultatem confirmarunt. Secundam vero partem declararunt intelligi debere sine ullo praeiudicio iurium dictorum mercatorum Ragusaeorum super capella praedicta, ita ut licet Bosnensibus mercatoribus per illam decreti partem concedatur, ut procuratores et officiales suae nationis eligere possint, non tamen per eam illis permittitur, ut in dicta capella alios actus facere valeant, qui non sint ex generali institutione ecclesiae, aut aliquam novam praerogativam invitis Ragusinis mercatoribus habere possint.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. IV., Cong. LXII., n. 5.

31. **16. novembra 1626.**

Habsburški vladari mogu suprot dekreta Julija III., na temelju prava ugarskih kraljeva, imenovati biskupe: ugarske, hrvatske, dalmatinske, slavonske i bosanske.

Feria 2. die 16. novembris 1626. In congregatione Rmorum dd. capitum ordinum cum rever. d. card. Ludovicius dixisset de praeconisatione a se facienda ecclesiae Varadiensi in Hungaria pro d. Emerico Lossy, quem caes. Mtas, uti rex Hungariae, nominabat.

N. meminit decreti Julii P. P. 3ii., quo prohibebat ecclesias regni Hungariae ad nominationem alicuius provideri, sed ad meram

depositionem sedis apostolicae debere imposterum expediri propterea, quod nihil constaret de iure illius nominationis seu praesentationis.

In congregatione tamen rerum consistorialium cum ego contulissem complures nominationes ex libris sacri collegii petitas, quae semper fuerunt sortitae effectum, res citra difficultatem pertransiit.

Quam ut ulterius excuterem, reperi decretum illud die 4. iulii 1550. editum, in cuius calce pontifex praecipiebat admoneri regem Hungariae, ut de caetero ab eiusmodi nominationibus abstineret, nisi doceret.

Ex his autem, quae in archivio s. collegii habentur, coniectura assequi licet, regem fuisse praemonitum, qui continuo iuris patronatus rationes obiecerit, nihilque de pristino iure nominandi fuit exinde immutatum.

Nam anno 1560. 17. iulii sub Pio IV. in libris haec leguntur verba: Referente card. Morono ad praesentationem Ferdinandi Romanorum regis in imperatorem electi, tanquam regis Hungariae, ad quem ius patronatus ecclesiarum dicti regni pertinet, Sanctissimus d. providit ecclesiis in regno Hungariae existentibus, nimirum:

Cenadiesem, seu Caenadiensem	Varadiensem
Modrusiensem	Quinqueecclesiensem
Agriensem	Nitriensem
Zagrabiensem	Vaciensem.

Anno 1565. 7. febr. ad nominationem praedicti regis Sanctitas sua providit ecclesiae Quinqueecclesiensi, vacanti per mortem, translationem prioris episcopi ad ecclesiam Zagrabiensem, cum promotus dimisisset Cenadiensem. Ita scriptum reliquit Petrus Paulus Gualterius, tum s. collegii secretarius, quod continet liber Rmi cardinalis Cambarae: Referente (inquit) card. Morono ad nominationem Romanorum regis, Andreas translatus fuit ab ecclesia Cenadiensi ad ecclesiam Quinqueecclesiensem.

Leguntur item ad dicti regis nominationem provisiones:

1570. ecclesiae Varadiensis	Quinqueecclesiensis
1573. iterum eiusdem ecclesiae	Caenadiensis
1587. eccl. Iauriensis	1609. Colocensis, Rosonensis
Agriensis	Bosnensis
Vaciensis	Vaciensis
Varadiensis	Quinqueecclesiensis
Zagrabiensis	1613. Zagrabiensis
Colocensis	Quinqueecclesiensis

Ex his provisionibus, quae nunc quidem occurreret, satis constat non illi decreto tamen fuisse satisfactum vel per non usum ei vim omnem fuisse sublatam etc. E. B. Laurus, sac. col. secretarius.

Non est tenendum, quod primo die coram exposui, s. Stephanum primum regem Hungariae provinciam illam in episcopatus decem distribuisse, etiam Strigoniensem ecclesiam metropolim esse voluisse, eique Romanum pontificem Benedictum octavum suas vices in ordinandis ecclesiis concessisse.

Adde, quod constat ex Hungaricarum rerum scriptoribus, decem episcopatus dictus ipse s. Stephanus rex fundavit, regalibus bonis dotavit, et perpetuo patronatu regum Hungariae addixit.

Nominentur vero:

Strigoniensis metropolitana		Transilvaniensis
Colocensis	Bachiensis	seu Dacorum episcopatus
Nitriensis	Varadiensis	Iauriensis
Vaciensis	Chanadiensis	Vesprimiensis
Agriensis		Quinqueecclesiensis

Archiepiscopatus regni Hungariae:

Strigoniensis habet suffraganeos episcopos:

Agriensem
Quinqueecclesiensem aliter Pecchiensem
Vesprimiensem
Iauriensem
Vaciensem et
Nitriensem

Colocensis et Bachiensis habet suffraganeos:

Zagrabiensem
Transilvanensem
Varadiensem
Chanadiensem
Suidnicensem
Bosniensem, aliter
Diacovensem et
Sirmiensem.

In Croatia et Dalmatia.

Archiepiscopus Iadriensis habet suffraganeos:
Ausariensem, Vegliensem et Arbensem.

Archiepiscopus Spalatensis habet suffraganeos episcopos:

Traguriensem	Sibinicensem	Almisiensem
Scardoniensem	Telminensem	Modrusiensem
Tininensem	Segniensem	Macariensem
Nonensem		Pharensem.

Archiepiscopatus Ragusinus habet suffraganeos episcopos:

Stagnensem
Cathariensem

*

Rosonensem Bacensem et
Tribuniensem Buduanensem.

Ego Valentinus Zepes, ecclesiae Nitriensis episcopus locique eiusdem comes perpetuus, sac. caesareae maiestatis supremus per regnum Hungariae aulae cancellarius et consiliarius etc. attestor supradictos archepiscopatus et episcopatus descriptos esse de verbo ad verbum, prout in decretis regni Hungariae typis datis extant, et in rei firmitatem sigillum meum apposui manuque propria subscripsi. Datum in libera civitate Budensi regni Boemiae die 25. mensis februarii anno dni 1624.

Ego Valentus episcopus Nitriensis manu propria

Locus † sigilli.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

32. 20. novembra 1626.

Da se uguše nove prepirke, što su nastale izmedju bosanskih i dubrovačkih trgovaca i to zbog kapele, Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da se zamoli dubrovački agenat, da on svojim posredovanjem beogradske Dubrovčane skloni na opsluženje dekreta od 20. aprila 1626.

20. novembris 1626. Fuit (LXVI.) congregatio in palatio illmi d. cardinalis Bandini, cui interfuerunt septem cardinales... Relatis novis controversiis inter mercatores Ragusinos et mercatores Bosnenses, exortis occasione capellae in civitate Tauruni Hungariae (vulgo Belgrado) existentis, sac. congregatio censuit, tractandum esse cum agente reipublicae Ragusinae, ut ipse Ragusinos mercatores hortetur ad observationem decreti editi die 20. aprilis praesentis anni, et ut d. agens efficacius ad rempublicam scribat. Rogavit illmum d. cardinalem Barbarinum (!), ut d. agenti negotium hoc non minus grave, quam fidelibus in dicta civitate degentibus periculosum serio commendari dignetur...

Archiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide vol. IV., Congreg. LXVI., n. 4.

33. 6. oktobra 1627.

Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da se dubrovački svećenik Lovro Vechii izašalje u Trebinje, „Solphanum" i Makarsku, da obrati tamošnje raskolnike na katoličku vjeru.

6. octobris 1627. Fuit (LXXXIII.) congregatio particularis in conventu s. Mariae de Schala Carmelitarum discalceatarum... Referente eodem illmo d. card. Cornelio fuit decreta missio Laurentii Vecchii sacerdotis Ragusini a d. Petro Benessa approbati, ad schismaticos dioecesum Tribuniensis, Solphanensis (?) et Macariensis, sub dominio Turcarum existentium, in confinibus status reipublicae Ragusinae degentes, cum facultatibus a s. officio decernendis . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C, de Propaganda Fide, vol. IV., Congreg. LXXXIII., n. 14.

34. **5. septembra 1628.**

Na molbu Bosanaca, fra Marina i drugova, da se naloži generalovu komisaru reda, da ih prema prijašnjim dekretima smjesti u nastavne samostane.

5. septembris 1628. Fuit (XCIV.) congregatio de Propaganda Fide in palatio illmi d. cardinalis Bandini, cui interfuerunt quatuor tantum cardinales... Instantibus fra Marino et sociis ordinis minorum de Observantia provinciae Bosnensis, sacra congregatio mandavit commissario generali praecipiendo, ut illos iuxta decreta, alias edita pro patribus dictae provinciae, in conventibus collocet, in quibus literarum studiis operam navare possint . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VI., Congreg. XCIV., n. 13.

35. **13. februara 1629.**

Sv. zbor za raširenje vjere iz izvještaja skradinskoga biskupa saznaje, da je u Bosni obraćeno 29 raskolničkih obitelji i potvrdjeno 11.000 kršćana.

13. februarii 1629. Fuit (CV.) congregatio in Vaticano coram Sanctissimo, cui interfuerunt sex cardinales . . . Et ultimo ex literis episcopi Scardonensis habetur conversio 29 familiarum schismaticarum et confirmatio christianorum XI millium in Bosnae regno, inter quos erant fines . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VI., Congreg. CVI., n. 38.

36. **13. februara 1629.**

Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, a sv. Otac potvrđuje, da se smederevski biskup izašalje k Vlasima ili Uskocima u Kranjskoj,

Hrvatskoj i Slavoniji, i to kao apostolski vizitator s povlasticom, da u tim krajevima može vršiti pontifikalne dužnosti.

13. februarii 1629. Fuit (CV.) congregatio in Vaticano coram Sanctissimo, cui interfuerunt sex cardinales . . . Referente E. p. d. Torniello negotium episcopi Samandriensis, sacra congregatio censuit, si Sanctissimo placuerit, eundem episcopum expediendum esse ad Vallachos seu Uschocos Montis Feletrii, in locis provinciarum Carniolae, Croatiae, Sclavoniae, vulgo Rovischia, Metlica et Gomeria nuncupati degentibus, cum titulo visitatoris apostolici et cum potestate exercendi in eisdem locis pontificalia, aliisque facultatibus visitatori apostolico concedi solitis. Eodem die Sanctissimus decretum s. congregationis approbavit et breve expediri mandavit . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VI., Congreg. CV., n. 39.

37. **29. jula 1631.**

Sv. zbor za raširenje vjere, saznav iz pisma skradinskoga biskupa, da je u Bosni proglašen Tridentinski sabor i Grgurev kalendar, te da su neki razriješivali prvu i sklapali drugu ženidbu, nalaže, da se dotičnome biskupu piše, da sve upotrebi, kako bi se spomenute osobe povratile prvome braku.

29. iulii 1631. Fuit (CXLIV.) congregatio in palatio eminentissimi dni card. Capponii, cui interfuerunt octo cardinales . . . Referente eodem eminentissimo d. card. Caetano, quae episcopus Scardonensis scripsit de publicatione sacri concilii Tridentini et kalendarii Gregoriani in Bosna et denique de primo matrimonio a quibusdam coniugibus propria auctoritate dissoluto et secundo ab utroque contracto, sacra congregatio mandavit ad praefatum episcopum scribi, ut praedictos coniuges ad primum matrimonium redire compellat prout melius poterit . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VII., Congreg. CXLIV., n. 18.

38. **29. jula 1631.**

Sv. zbor za raširenje vjere, saslušav poslanicu bosanskih trgovaca u Beogradu, zaključi pisati barskome nadbiskupu, da im dadne jednoga bosanskoga Franjevca za duhovnoga pastira; a skradinskome biskupu, da ih opomene, da budu zadovoljni s bosanskim Franjevcem, koga im barski nadbiskup dadne.

29. iulii 1631. Fuit (CXLIV.) congregatio in palatio eminentissimi d. card. Capponi, cui interfuerunt octo cardinales... Referente eodem d. card. Caetano literas mercatorum Bosnensium Belgradi degentium, sacra congregatio mandavit scribi archiepiscopo Antibarensi, ut Bosnensium praedictorum curae fratres Bosnenses praeficiat cum obedientia ordinis provincialis et per episcopum Scardonensem praefatos mercatores hortari, ut contenti sint fratribus Bosnensibus, quos illis archiepiscopus praeficiet, ne confundantur iurisdictiones et dioeceses episcopatuum . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VII., Congreg. CXLIV., n. 19.

39. **10. novembra 1631.**

Prema izvještaju vicekancelara na imenovanje cesarskoga veličanstva kao ugarskoga kralja bosanska je biskupija providjena s Tomkom Mrnavićem.

10. novembris 1631. Rte dno vicecancellario providit ad nominationem caesareae maiestatis ut regis Vngariae ecclesiae Bosnensi certo modo vacanti de persona d. Tomci Marnavitii praesbyteri Sibinicensis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

40. **10. novembra 1631.**

Skradinski biskup fra Toma imenuje se u tajnome konzistoriju apostolskim vikarom u Bosni, te mu se daju iste povlastice, što ih je imao kao upravitelj bosanske biskupije. Ujedno Sv. Otac nalaže, da se spisi, što se odnose na pravo cesara kao ugarskoga kralja na imenovanje na bosansku biskupiju, pohrane u arhiv Sv. zbora za raširenje vjere.

10. novembris 1631. In consistorio secreto. Referente eminentissimo dno card. Sancti Sixti Sanctissimus dominus noster mandavit expediri breve, in quo fr. Thomas episcopus Scardonensis fiat et declaretur vicarius apostolicus ecclesiae Bosnensis, cum per promotionem dicto Iohannis Tomchi ad nominationem imperatoris ad eam ecclesiam administratio illius d. fratri Thomae expiraverit. Insuper iussit, ut in dicto brevi vicariatus apostolici inserantur facultates eidem fratri Thomae in brevi administrationis concessae. Praeterea idem Sanctissimus mandavit, ut scripturae circa possessorium et petitorium nominationis praetensae ab imperatore uti rege Ungariae super

episcopatu Bosnensi conserventur in archivio sacrae congregationis de Prop. Fide, ubi de provisione praedicti episcopatus solet tractari...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VIII., fol. 129.

41. **17. augusta 1632.**

Sv. zbor za raširenje vjere, saslušav pismo fra Nikole Rajčevića iz Rame te njegove zaključke, što mu ih je posvetio, zaključuje, da se spomenutoga Rajčevića marljivost pohvali, i da se potakne na dalje proučavanje, kako će moći, vrativ se u Bosnu, što bolje vjernicima služiti.

17. augusti 1632. Fuit (CLXII.) congregatio in palatio emen. dni card. Bentivoli, cui interfuerunt quinque cardinales . . . Relatis literis fratris Nicolai Raicevich de Rama Bosnensis et conclusionibus, quas sacrae congregationi dedicavit, eminentissimi patres iusserunt comendari diligentiam et profectum in studiis dicti fratris et animari ad sedulam prosecutionem, ut in patriam reversus possit fidelibus regni Bosnae in spiritualibus deservire.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, VIII. Congreg. CLXII., n. 5.

42. **12. aprila 1633.**

Sv. zbor za raširenje vjere, saslušav molbu bos. biskupa, da mu se pri viziti Pavlina nabave konji za put, odlučuje, da se o tom stupi u sporazum s g. Palucijem, da se sazna, šta je s obzirom na tu molbu prije učinjeno. Zagrebačkim kanonicima za vizite dosuđuju se prihodi prebenda i kanonikata.

12. aprilis 1633. Fuit (CLXXV.) congregatio in Quirinali coram Sanctissimo, cui interfuerunt decem cardinales . . . Referente emin. dno card. Sti Honuphrii literas episcopi Bosnensis visitatoris religionis, Sti Pauli primi Eremitae, sacra congregatio, quoad procurationem quam dictus visitator petiit, pro conductione equorum in itinere, quae necessario occurret in visitatione, iussit agi cum R^mo^ d. Paulutio, ut sciatur, quid circa hoc factum fuerit in aliis visitationibus apostolicis; quod vero ad literas capitulo Zagrabiensi, cuius opera in visitatione adhibenda erit, ad participationem fructuum suarum praebendarum et canonicatuum admittantur, dum erunt in dicta visitatione occupati, sacra congregatio literas patentes decrevit

iussitque admoneri episcopum Bosnensem, ut quantocyus poterit se a dicta visitatione expediat . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide. vol. VIII., Congreg. CLXXV., n. 15.

43. 11. maja 1633.

Prema izvještaju kardinala Antuna međe su smederevskoj i skradiskoj biskupiji 11. maja 1633. stavljene Osijek i Drava, tako da pod vlast smederevskoga biskupa čitav Srijem potpada.

Decretum s. Congregationis de Propaganda fide, habitae die 11. maii 1633. Referente Emo d. card. Antonio, quae de confinibus inter episcopos Samandriensem et Scardonensem fuerunt iuxta praecedentis congregationis decretum tractata inter archiepiscopum Antibarensem ecclesiae Samandriensis et episcopatuum Hungariae, ab infidelibus occupatorum, administratorem et fratrem Johannem de Posega Bosnensem ab episcopo Scardonensi et Bosnensi ecclesiae adminente, ad hanc causam deputatum et simul literas praedicti episcopi Scardinensis de eisdem confinibus, sacra congregatio animadvertens partes inter se convenire, ut confinia inter praedictos episcopos sint et esse debeant flumen Dravi et oppidum Ossieck ita, ut totum Sirmium sub episcopo Samandriensi remaneat et nemo amplius sub episcopo Scardonensi, confinia praedicta confirmavit et probavit, ac per episcopos praedictos eorumque successores servari praecepit, durante tamen infidelium praedictorum occupatione et non ultra non obstante decreto edito die 20. novembris 1626.

Card. Antonius Barberinus, praefectus. Franciscus Ingolus, secretarius.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

44. 11. maja 1633.

Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da se fra Grga Bosanac iz Budima ne može promaknuti na čast smederevskoga biskupa, prem to neki knezovi od Budima traže, obećajući mu i uzdržavanje. Promaknuću se protivi dekret S. Oca radi svađe bosanskih i dubrovačkih trgovaca u Beogradu.

11. maii 1633. Fuit (CLXXVI.) congregatio in palatio emin. dni card. Bentivoli, cui interfuerunt quinque cardinales . . . Referente eodem emin. dno card. Ginetto literas comitis ecclesiae Paleologi et aliorum comitum prope Budam degentium, in quibus petebant,

ut fieret episcopus Samandriensis in Belgrado fr. Gregorius de Buda, ord. min. de Obs. provinciae Bosnae Argentinae, qui Neapoli studiis operam navat, filius eiusdem comitis, pro quo d. comes et alii offerebant congruam sustentationem, sacra congregatio dixit, non posse d. frem Gregorium Bosnensem ecclesiae Samandriensi praefici, obstante decreto Sanctissimi domini nostri, quo pro nunc prohibentur Ragusaei et Bosnenses ad dictam ecclesiam promoveri ob lites et controversias adhuc non sopitas inter praefatos Raguseos et Bosnenses in Belgrado habitantes...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VII., Congreg. CLXXVI., n. 22.

45. **29. augusta 1633.**

Sv. zbor za raširenje vjere, saslušav pismo redodržavnika Bosne Srebrne, čudi se okrutnosti Turaka, koji su za pokop skradinskog biskupa fra Tome uzeli 160 groša; što se tiče novoga biskupa odlučuju pričekati mnijenje barskoga nadbiskupa, koji ide u Beograd, da se o najsposobnijoj osobi zo tu čast informira.

29. augusti 1633. Fuit (CLXXXII.) congregatio in Quirinali coram Sanctissimo, cui interfuerunt novem cardinales. Referente eodem eminentissimo d. cardinali Antonio literas provincialis Bosnae Argentinae ord. min. de Obs. de morte fr. Thomae, episcopi Scardonensis et vicarii apostolici ecclesiae Bosnensis, et de 160 realibus pro optinenda facultate eum sepeliendi Turcis solutis, et de processu facto super memoriali dato Turcis contra archiepiscopum Antibarensem, et denique de rationibus pro defensione fratrum Bosnensium de pluribus defectibus apud sacram congregationem accusatorum, eminentissimi patres, quoad primum tiranidem et avaritiam Turcarum admirati, de novo episcopo nihil rescripserunt, audito archiepiscopi Antibarensis monito, ut novi episcopi creatio differatur, quousque ipse se transferat Belgradum et de fratre Bosnensi magis ad episcopatum Scardonensem idoneo sacram congregationem certiorem faciat. Quoad secundum et tertium, de processu et rationibus pro defensione fratrum Bosnensium nihil rescribendum, nam processus re vera erat valde informis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VIII., Congreg. CLXXXII., n. 28.

46. **16. decembra 1633.**

Na molbu bos. katolika, da im se, dok se skradinska biskupija ne popuni, dadne fra Jeronim Kačić za apostolskoga vikara, Sv. zbor za raširenje vjere zaključuje, da se o rečenome Kačiću od njegovih starješina dobiju informacije.

16. decembris 1633. Fuit (CLXXXVI.) congregatio in Vaticano coram Sanctissimo, cui interfuerunt 8 cardinales... Referente eodem Emo d. card. Sancti Honuphrii instantiam populi Bosnensis, ut, donec provideatur ecclesia Scardonensis, fr. Hieronymus Cacich deputetur vicarius apostolicus, sac. congregatio iussit informationem assumi de dicto fratre Hieronimo a suis superioribus.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. VIII. Congreg. CLXXXVI., n. 9.

47. **16. decembra 1633.**

Sv. zbor za raširenje vjere odlučuje udovoljiti molbi bosanskoga klerika Antuna Matkovića, koji je boravio u Ilirskome kolegiju u Loretu i tražio oprost od jedne godine, da se može rediti za svećenika.

16. decembris 1633. Fuit (CLXXXVI.) congregatio in Vaticano coram Sanctissimo, cui interfuerunt 8 cardinales... Referente eodem Emum d. card. S. Sixti instantiam Antonii Matchovich, Bosnensis alumni collegii Illyrici Lauretani, in ordine diaconali constituti, pro dispensatione super defectum aetatis unius anni, ut eo non obstante ad sacerdotium promoveri possit. Sac. cong. censuit, petitioni oratoris esse annuendum cum clausula constito, quod in eius patria sit penuria sacerdotum...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propagande Fide, vol. VIII., Congreg. CLXXXVI., n. 18.

48. **4. aprila 1634.**

Kardinal Ginetto na temelju pisma redodržavnika Bosne Srebrne izvješćuje, kako je jedan bos. Franjevac od Turaka izranjen kako je pismo Sv. zbora za raširenje vjere utješljivo djelovalo na bos. Franjevce.

Die 4. aprilis 1634. Fuit (CXCI.) congregatio in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt sex cardinales... Retulit idem Em. d. card. Ginettus literas provincialis fratrum min. de Observantia Bosnae Argentinae, in quibus signabantur gravia vulnera,

quae Turcae intulerunt uni ex suis fratribus, et consolationem, quam ipse eiusque fratres ex literis sacr. congreg. receperunt...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. X., Congreg. CXCI., n. 9.

49. **21. novembra 1634.**

Na pismo makarskoga biskupa Bartola, više od pol godine bolesna, Sv. zbor za raširenje vjere savjetuje, da traži sebi za pomoćnika s pravom nasljedstva bos. Franjevaca fra Pavla Glamočaka, koji je Sv. Stolici već preporučen za nasljednika pokojnome skradinskome biskupu fra Tomi.

21. novembris 1634. Fuit (CXCVIII.) congregatio in Quirinali coram Sanctissimo, cui interfuerunt septem cardinales... Referente Em. d. card. S. Sixti imp... literas Bartholomaei episcopi Macariensis, sub tyranide Turcarum degentis, ob senium et graves infirmitates plus maiori anni parte in lecto detinetur, et simul necessitatem, quam episcopi et pastoris habent catholici eius curae commendati, ac sub eadem tyranide degentis. Sac. cong. censuit si S^mo placuerit, scribendum esse ad d. fratrum Bartholomaeum, ut fratrem Paulum de Glamoch provinciae Bosnensis religiosum a provinciali et diffinitorio eiusdem provinciae Bosnensis in locum bonae memoriae f. Thomae episcopi Scardonensis Sanctissimo d. n. propositum, et ab eodem fratre Bartholomeo commendatum coadiutorem cum futura successione petat, ut hac ratione catholicorum praefatorum necessitati et praefatae provinciae fidelibus aliquo modo per promotionem fris Pauli satisfaciat...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. X., Congreg. CXCVIII., n. 22.

50. **5. decembra 1634.**

Kardinal Montij na temelju pisma redodržavnika Bosne Srebrne izvješćuje o sporu između bos. Franjevaca i barskoga nadbiskupa, a tajnik, da je u razgovoru s izaslanim Franjevcima i dubrovačkim trgovcima pronašao način pomirenja. Sv. zbor za raširenje vjere odlučuje, da se pomirba provede.

Die 5. decembris 1634. Fuit (CXCIX.) congregatio in collegio de Prop.Fide, cui interfuerunt septem cardinales... Referente Em. d. card. Montio literas provincialis Bosnae Argentinae de controversiis cum archiepiscopo Antibarensi, et subiungente secretario se cum fratribus et mercatoribus ab eodem provinciali missis egisse pro

praefatis controversiis concordandis quaedam proposuisse media, in quibus partes facile convenient. Sacra cong. iussit concordiam huiusmodi procurari, dum in partibus Bosnae non sine magna difficultate iurisdictionis actus fieri possint.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. X., Congreg. CXCIX., n. 19.

51. 30. juna 1635.

Skadarski, bosanski i smederevski biskupi mogu protjerati svećenike, koji protjerani iz svojih biskupija dolaze i čine sablazni; podjeljivanje župa spada na njih, nu radi mira neka se sporazume s upravom franjevačke redodržave; biskupi neka se stavljaju prema običaju na prijedlog Franjevaca. Bosanski Franjevci mogu na svoju obranu u Carigradu držati po dva Franjevca, ali ih moraju uzdržavati; iza smrti koga biskupa apostolskim se vikarom do proviđenja ima smatrati redodržavnik bos. Franjevaca; redodržavnik bos. Franjevaca ima se unaprijed obavijestiti, kada se u njegovu redodržavu izašilje pohoditelj.

Die 3. iunii 1635. Fuit (CCVI.) congregatio in Quirinali coram Sanctissimo, cui interfuerunt octo cardinales... Referente eodem Em. d. card. Sancti Sixti petitiones provincialis fratrum min. de Obs. Bosnae Argentinae, Sac. Cong. decrevit ut infra:

Ad primum de presbyteris Albanensibus, Dalmatis, Croatis et Ragusaeis, qui ab eorum dioecesibus expulsi se in provinciam fratrum Bosnensium transferunt ibique scandala et turbationes faciunt, Sac. cong. dixit episcopos Scardonenses, Bosnenses et Samandrienses ac huiusmodi ecclesiarum administratores posse de iure eorum iurisdictione ordinaria contra praefatos presbyteros procedere, eosque a dicta provincia expellere, si in ea, ut praefertur, delinquant vel turbationes faciant et praesertim, si suorum ordinariorum dimissoriales literas non habeant; nam et hoc casu iuxta Sac. canones eos admittere non debent ad sacramenta administranda, nec ad celebrandum sacrosanctum missae sacrificium.

Ad 2-am Sac. Cong. respondit, ad episcopos tamen pertinere provisionem parochialium et non ad provincialem, nec diffinitorium dictae provinciae pro tempore, ad conservandam tamen pacem et concordiam cum fratribus et qualitates fratrum parochiis praeficiendorum eorumque idoneitatem et sufficientiam ad curam animarum magis cognoscendas, posse episcopos consulere dominum provincialem et diffinitorium, licet eorum sententiam sequi non teneantur.

Ad 3-am de episcopis in provincia Bosnae Argentinae non promovendis, antequam audiantur fratres praefatae provinciae, Sac. Cong. respondit, servandum esse solitum, ut scilicet provincialis et diffinitorium pro tempore aliquot religiosos Smo proponant, qui vel unum ex propositis vel alium promovebit, prout in domino expedire iudicabit.

Ad 4-am de duobus fratribus Bosnensibus in conventu Perae Constantinopolitanae collocandis, ut mediantibus illis fratres Bosnenses dictae provinciae facilius se defendere possint a persecutionibus et avaritiis, quas Turcae in eadem provincia degentes saepe movent et faciunt, sac. cong. petitioni eorum annuit ita tamen, ut provincia praedictis duobus fratribus in Pera collocandis necessaria ad eorum victum et vestitum subministrare teneatur, cum conventus ille pauperrimus sit, nec ibi eleemosinis sufficienter fratres sustentari possint. Insuper iussit de hac re generali min. de Obs. scribi, ut, quae pro executione huius decreti necessaria ei visa fuerint, praestet.

Ad 5-am, ut provincialis pro tempore mortuo episcopo Bosnensi aut alterius tituli cum administratione ecclesiarum Bosnae declaretur vicarius apostolicus, in eoque officio ac iurisdictione perduret usque ad provisionem novi episcopi et bullarum ab eo iam expeditarum notitiam. Sac. cong. censuit, si Smo placuerit, petitioni eorum esse annuendum.

Eodem die Smus decretum Sac. congregationis probavit.

Ad 6-am ut antequam mittantur visitatores apostolici ad visitandas provincias, provincialis et diffinitorium certior fiat, ut pericula persecutionum et avariciarum, quae a Turcis in huiusmodi occasione moveri et fieri solent, evitari possint. Sac. Cong. censuit, posse hac in re oratoribus satisfieri . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. X., Congreg. CCVI., n. 23.

52. **12. novembra 1635.**

Dozvoljuje se bos. Franjevcima, da mogu prositi te proševinom otkupiti sv. posuđe i odužiti se duga od 7000 talira. Nu isprošeni novac moraju slati u Rim, gdje će se uložiti u „Montes pietatis" i odakle će se preko dubrovačkih trgovaca slati u Beograd.

Die 12. novembris 1635. Fuit (CCX.) congregatio in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt sex cardinales . . . Referente

eodem Em. d. card. Sancti Sixti instantiam provincialis fratrum min. de. Obs. Bosnae Argentinae pro literis quaestuariis ad archiepiscopos et episcopos ac ad principes Italiae, ut mediantibus eleemosinis colligendis possit recuperare vasa sacra et suppelectillem ecclesiasticam et solvere debitum septem millium tallerorum per praedictam provinciam ob avaritiam et persecutionem Turcarum contractum. Sac. Cong. visis literis archiepiscopi Ragusini, et aliorum testimonium perhibentium de veritate praefatae avaritiae et persecutionis Turcarum ob christianum, quem a pueritia Mahumetanum a Turcis factum fratres conventus Foinizae in adulta aetate ad catholicam fidem reduxerunt, iussit scribi generali min. de Obs., ut concionatoribus suae religionis praefatae provinciae indigentiam ac necessitatem commendet eisque iniungat, ut eleemosinis, quas in concionibus praesertim quadragesimae colligunt, remitti curent in Urbem deponendas in Monte Pietatis ad dispositionem Sac. congregationis de Propaganda Fide, quae pecunias collectas in Belgradum per mercatores Ragusinos transmittet cum mandato, ut non nisi in eam causam scilicet recuperationis vasorum sacrorum et suppellectilis et praefati debiti extinctionem insumantur.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. X., Congreg. CCX. n. 23.

53. **3. maja 1636.**

Prema izvještaju gosp. Sv. Siksta, drivastska je biskupija provi đena s fra Jeronimom Lučićem, Franjevcem.

3. maii 1636. Referente Sancti Sixti, providit ecclesiae Drivastensi in Albania, vacanti per obitum illius ultimi possessoris, de persona R. fr. Hieronymi Lucich, ordinis minorum Sancti Francisci de Observantia.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I. Tu se navađaju i proviđenja od 1518., 1520., 1525. i 1541. i to sve na imenovanje apostolskih ugarskih kraljeva. Od ovih je 5. novembra 1518. proviđena osobom: fr. Fran. de Mora ordinis minorum" i to „post obitum d. Jacobi episcopi et quod non teneatur residere"; 5. junija 1520. s osobom „Ioannis de Zannis commendatarii S. Pauli Polatensis ordinis sancti Benedicti"; 20. marta 1525. „vacanti per obitum Gundesalvi de Vbeda . . . de persona Petri Ferdinandi de Jaen. ordinis Praedicatorum": 4. maja 1541. obudovjeloj „per obitum Fran. de Solis de persona D. Alphonsi de Sanabria canonici Sepalensis cum

decreto quod teneatur accedere infra annum ad dictam ecclesiam et nullibi exercere pontificalia praeterquam in suis civitatibus et Dioecesibus et cum retentione omnium et singulorum.“

54. **16. juna 1636.**

Na molbu Jurja Kovičića pretresa se pismo poslano mletačkoj republici, u kome se ova moli, da dade dvadesetsedmorici muslimanskih obitelji zemlje za obrađivanje i potporu za preselenje, jer bi se ove pokrstile. Nakon pretresanja Sv. Otac čitavu molbu predaje zboru kardinala.

Die 16. iunii 1636. Fuit (CCXVII.) congregatio in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt novem cardinales . . . Referente Em. d. card. sancti Sixti instantiam Georgii Covicich pro literis ad Rempublicam Venetam, ut concedere velit locum 27 familiis Turcarum ex Bosna transferendis, ut christiani fieri possint ibique vivere ex agrorum cultura. Item pro viatico et ad transportandas dictas familias proficisci possit et pro aliquo subsidio pro eius familia, dum absens erit. S. D. N. iussit iterum praedictam instantiam referri in congregatione cardinalium.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XII., Congreg., n. 23.

55. **7. jula 1636.**

Određuje se, da se molbi Jurja Kovičića udovolji i muslimanima potraži mjesto u Ferari ili Rimu, te, ako ne bi bilo, da se piše mletačkome nunciju, da im ovaj isposluje zemlje od senata mletačke republike.

Die 7. iunii 1636. Fuit (CCXVIII.) congregatio in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt septem cardinales . . . Referente Em. d. card. sancti Sixti negotium 27 familiarum Turcarum propositum a Georgio Covicich, Sac. Cong. viaticum decrevit pro Georgio iussitque prius agi cum dnis card. Palotto et Sachetto, ac ab eis requiri, an in Ferrariensi agro aut in Romano territorio possint collocari, et si locus non reperiatur, mandavit scribi nuncio Venetiarum, ut a senatu aliquem locum in eius dominio dictis familiis procuret . . .

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XII., Congreg. CCXVIII., n. 8.

56. **25. marta 1637.**

Određuje se, da se u Carigradu postavi fra Hijacint Veronski kao agenat sv. zemlje i da mu se dade jedan bos. Franjevac, koji pozna turski, i da prvi štiti interese Sv. Zemlje, a drugi Bosne. Ujedno se za Bosnu postavlja fra Filip Jajčanin, koji je dobro poznavao turski i arapski.

Die 25. martii 1637. Fuit congregatio particularis... in palatio Em. d. card. Spadae, cui interfuerunt... In Pera Constantinopolitana in conventu sanctae Mariae ord. min. de Obser. constituendum esse procuratorem Terrae Sanctae fratrem Hiacynthum de Verona, nunc praesidem Hierosolimitanum finito officio, ut guardianus Hierosolimitanus habeat ad Portam Ottomanam, qui possit auxilio eorum catholicorum principum ad eandem Portam residentium sancta loca ab avaritiis deffendere easque praecavere curareque, ut Damasci et Hierusalem magistratibus, qui bassa nuncupantur, cum a magno Turca ad dictas civitates destinabuntur, loca sancta et religiosi commodentur aliaque negotia pro sanctis locis, prout opus fuerit, pertractet, ne idem guardianus in occurrentibus persecutionibus cogatur fratres cum dispendio magno sanctorum locorum Constantinopolim mittere et ne d. procurator ab interpretibus, qui solent cum Turcis pacisci et cum eis lucrum partiri, decipiatur et fraudetur, eidem assignandum esse pro socio aliquem fratrem Bosnensem, qui Turcicam linguam calleat, qui et fratres provinciae Bosnae Argentinae auxilio praedictorum eorundem defendere poterit ab avaritiis, quae a bassa Budae illis suscitantur, ut pecuniam extorqueat et hac vice posse praefato fratri Hiacynto assignari in socium fratrem Philippum a Jaiza Bosnensem, qui Turcicam et Arabicam linguam callet et demum pro praefatis fratre Hiacynto et fratre Philippo literas commendatitias esse ad praedictos oratores scribendas...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XII., fol. 431., n. 8.

57. **3. oktobra 1639.**

Prema izvještaju gosp. Pija bosanska je biskupija na imenovanje cesarskoga Veličanstva, kao ugarskoga kralja, providena fra Tomom Marnavićem.

3. octobris 1639. Referente domino Pio providit ad nominationem caesareae maiestatis, uti regis Hungariae, ecclesiae Bosnensi,

vacanti per obitum bonae memoriae Ioannis Thomae, de persona d. fr. Thomae Marnavitii, ordinis minorum de Observantia.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia. vol. I.

58. **2. aprila 1640.**

Pretresa se istraga drivastskoga biskupa (Jeronima Lučića), prema kojoj je neki musliman ošinuo čudotvornu sliku Majke Božje u Gradovrhu, a tada skočio u rijeku i zajedno se s konjem i sulicom pretvorio u kip. Istraga se zabacuje, jer nije juridično provedena: nijesu svjedoci napose pitani i njihova svjedočanstva napose pobilježena.

Die 2. aprilis 1640. Fuit congregatio in Vaticano coram Smo, cui interfuerunt novem cardinales... Referente Em. d. cardinale Caetano literas scriptas et processum factum a Rmo episcopo Drivastensi de miraculo Beatisimae Virginis de Gradvar in quodam Turca, qui eius imaginem percussit et postea in flumen se praecipitavit ibique in statuam una cum equo et lancea conversus fuit, sac. cong. dixit, processum nulliter fuisse factum, cum per distincta examina episcopus testes non interrogaverit neque responsiones singullatim scripserit, sed ipsorum testium depositiones simul coacervavit...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XIV., Congreg. CCLXVIII., n. 10.

59. **20. augusta 1640.**

Na prijavu, da bosanski Franjevci raskolnike ne primaju u katoličku Crkvu ne krstiv ih ponovno, određuje se, da se ovi preko svoga redodržavnika opomenu, da pri obraćanju raskolnika od njih drugo ne traže do vjeroispovijesti, i da se ova štampa u jezicima u tu svrhu potrebnim.

20. augusti 1640. Fuit (CCLVIII.) congregatio in collegio de Prop. Fide, cui interfuerunt decem cardinales... Referente Em. d. card. Caetano litteras Ioannis Milattei de fratribus Bosnensibus, qui schismaticos, qui ad fidem catholicam converti volunt, ad illam non admittunt, nisi rebaptizari patiantur sub conditione et de professione fidei pro orientalibus in lingua Illyrica omnino imprimenda, sac. cong. iussit, per provincialem Bosnensem praefatos fratres commoneri, schismaticos ritu Graeco iuxta eorum eulogia baptizatos, cum sola professione fidei orientalibus praescripta, cuius copia mittenda

erit, ut Romae fit, in gremium catholicae ecclesiae recipiant et admittant.

2° dixit, iam fuisse decretum, ut professionem fidei praefatam in linguis, quibus potuerit, imprimatur.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XIV., Congreg. CCLVIII., n. 12.

60. **16. juna 1642.**

Prema izvještaju gosp. Spade skradinska je biskupija 16. juna 1642. providjena fra Pavlom Posilovićem iz Glamoča.

16. iunii[1] 1642. Referente domino Spada providit dictae (Scardonensi) ecclesiae in Dalmatia, vacanti per obitum Thomae, de persona Pauli Posilovich de Glamoch ordinis minorum.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

61. **25. aprila 1645.**

Na ponovnu molbu starješinstva Bosne Srebrne, da se bosanska biskupija iza smrti fra Tome Mrnavića providi jednom od 4 predložene osobe, među kojim se ističu: fra Petar Lipanović i fra Marijan Maravić, odlučuje se potražiti od generalnoga komisara informacije o istaknutim osobama i providjenje pospješiti.

Die 25. aprilis 1645. Fuit (VIII.) congregatio in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt quinque cardinales... Referente Em. d. cardinali Cornelio instantiam provincialis et diffinitorum provinciae Bosnensis ordinis min. de Obser., ut unus ex quatuor fratribus ab eis propositis ad ecclesiam Bosnensem, vacantem per obitum fratris Thomae Marnavich, promoveretur, aut cum alio titulo in partibus tamen infidelium eiusdem ecclesiae Bosnensis, cui eorum administratio concederetur et simul litteras episcopi Himeriae vicinioris regno Bosnae, qui duos ex dictis quatuor propositis, videlicet fratrem Petrum Lipanovich et fratrem Marianum Maravich, ut magis idoneos aliis praetulit, sacra cong. iussit, a commissario generali min. de Obs. informationes assumi de praefatis duobus fratribus ab episcopo Himeriae probatis eiusque sententiam exquiri, quis ex eis sit magis idoneus, illamque cum hoc decreto referri coram Smo, ut dicta ecclesia vacans quam primum provideri possit...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XVI., Congreg. VIII., n. 40.

[1] Dr. Kolendić u Radu Jugosl. akademije, knj. 206. str. 174., slijedeći šematizme naših redodržava, stavlja mu imenovanje na 16. jula 1642.

62. **12. novembra 1646.**

Kardinal Kornelij pripovijeda, kako je u nekoga turskoga činovnika, koji je htio smesti, da se Olovska Gospa u ophodu nosi, unišao vrag i kako je iza pokajanja oslobođen.

Die 12. novembris 1646. Fuit (XLIII.) congregatio in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt sex cardinales... Retulit idem Em. d. cardinalis Cornelius casum, qui cuidam Turcae offitiali in Bosna contigit, dum conabatur impedire, ne iuxta solitum processionaliter imago B. Virginis de Plumbo nuncupatae portaretur et dicti Turcae vexationes a diabolo et liberationem eius, factae ab eo poenitentis...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de propaganda Fide, vol. XVIII., Congr. XLIII. n. 12.

63. **26. novembra 1647.**

Fra Marijanu Bosancu ne može se dozvoliti, da svoja dva unuka smjesti u kolegij Sv. zbora za raširenje vjere, nego mu se za njihovo uzdržavanje daje 10 škuda, da se ne bi povratili u Bosnu i postali jenjičari.

Die 26. novembris 1647. Fuit (LXXII.) congregatio in collegio de Propaganda fide, cui interfuerunt quinque cardinales... Referente eodem Em. d. card. Mathaeo, Sacra Congregatio scuta decem monetae decrevit fratri Mariano de Bosna Argentina pro eius duobus nepotibus, quibus loca in collegio de Propag. Fide concedi non possunt, prout ipse instabat, ne, si eos in Bosnam reducere cogatur, a Turcis capiantur et fiant gianizeri...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XVII., Congr. LXXII., n. 24.

64. **14. januara 1648.**

Ispostavlja se, da je učinjen sporazum među bos. biskupom fra Marijanom i biogradskim fra Marinom te bos. Franjevcima. Da se Slavonija do daljnje odredbe preda skradinskome biskupu, zaključuje se moliti Sv. Otac.

Die 14. ianuarii 1648. Fuit (LXXV.) congregatio generalis in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt quinque cardinales... Referente Em. d. card. Mathaeo concordiam inter R. P. F. Marianum episcopum Bosnensem et R. P. F. Marinum episcopum Belgradensem, et fratres Bosnenses ordinis minorum de Obser., mediantibus eodem Em. d. card. Mathaeo, ac generali eiusdem ordinis

initam, Sacra Congr. illam sub beneplacito Sanctissimi approbavit et confirmavit, et a praefatis partibus respective observari mandavit, et quoad vicariatum apostolicum, de quo dicta concordia agitur pro R. P. F. Paolo episcopo Scardonensi in provincia intra flumina Dravi et Savi Sclavonia nuncupata per literas apostolicas in forma brevis expediendas, iussit adiri R. P. D. Maraldum et rogari, ut in proxima sua audientia de praefato brevi agat cum Sanctissimo d. n. eique nomine sacrae congregationis suplicet, ut Sanctitas Sua praefatum vicariatum cum solitis facultatibus ac aliis a sancto offitio obtinendis d. episcopo concedere dignetur. Concordia autem, de qua supra fit mentio, est quae sequitur, lingua Italica conscripta.

Punti della concordia fra li vescovi di Bosna et di Belgrado, e la provincia di Bosna Argentina e de min. Osservanti.

1-o che il vescovo di Bosna conforme al breve della sua amministratione non passi il Savo, ma si contenti della amministratione di tutte le chiese del regno di Bosna.

2-o che il vescovo di Belgrado habi l' amministratione tra li confini stabiliti dell' anno 1633.

3-o che le parochie delli frati della provincia di Bosna Argentina, contenute nella amministratione del vescovo di Belgrado, siano sogette al d. vescovo in pertinentibus ad curam animarum tantum, et per quella siano obligati li frati in luogo della quarta canonica, che si paga a vescovi conforme alla dispositione de sacri canoni, dare al sudetto vescovo di Belgrado la parochia di Dragottino tam in spiritualibus, quam in temporalibus.

4-o che la Schiavonia compresa tra li fiumi Savo e Dravo, della quale havevano cura li vescovi o amministratori di Bosna, si dia per modum provisionis, e sino ad altra determinatione della sacra congregatione a monsig. fra Paolo, vescovo di Scardona, col titolo di vicario apostolico...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XVIII., Congreg. LXXV., n. 6.

65. **17. februara 1648.**

Ispostavlja se, da je Nj. Svetost Inocentij X. sporazum među bos. i beogradskim biskupom te bos. Franjevcima odobrio, ali na način proviđenja i dok Sv. Stolica drukčije ne odredi. S istim klauzulama Sv. Otac naredio je, da se opremi breve, kojim se Slavonija predaje skradinskome biskupu.

Die 17. februarii 1648. Fuit (LXXVII.) congregatio generalis in Quirinali coram Smo, cui interfuerunt decem cardinales... Referente eodem Em. d. card. Matthaeo decretum et concordiam circa controversias inter episcopos Bosnensem et Belgradensem ac fratres min. de Obs. provinciae Bosnae Argentinae vertentes, de quibus in congregatione generali sub die 14. ianuarii proxime praeteriti latius habetur. S. d. n. Innocentius X. decretum et concordiam praefatam, additis duabus clausulis, ut per modum provisionis et donec aliud per sedem apostolicam fuerit determinatum, approbavit et breve vicariatus apostolici, de quo in dicta concordia et decreto fit mentio, iussit cum eusdem clausulis expediri...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XVIII., Congreg. LXXVII., n. 24.

66. **20. aprila 1648.**

Obzirom na građe u kolegiju Sv. zbora za raširenje vjere, što ih je predložio kardinal Capponio, odgađa se za drugu sjednicu; a obzirom na Bosnu, da se od Turaka oslobodi i povrati Sv. Stolici, kojoj ju je i bos. kraljica namrijela, nije ništa otpisano, jer Sv. Stolice nije osvajati kraljevstva i pokrajine, nego na način apostola propovijedanjem obraćati ljude.

Die 20. aprilis 1648. Fuit (LXXXII.) congregatio generalis in collegio de Propaganda Fide, cui interfuerunt quatuor cardinales... Referente eodem Em. card. Capponio de fabricis faciendis in collegio de Prop. fide de regno Bosnae... Em. patres quoad fabricas iusserunt de eis in alia congregatione tractari, de regno Bosnae iuvando, ut liberetur a tyranide Turcarum et sedi apostolicae, cui fuit a regina Bosnae donatum, restituatur, nihil fuit rescriptum, cum sacra congregatio more apostolorum in conversione animarum per praedicationem procedat et non sit sui instituti per bella expugnare regna vel provincias...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de propaganda Fide, vol. XVIII.. Congr. LXXXII., n. 2.

67. **8. aprila 1650.**

Bosanski klerik fra Jeronim Verdski tuži se Sv. zboru za raširenje vjere, kako se bosanski klerici u Italiji, mjesto na najbolje, a ono na najgore zavode raspoređuju. Moli, da se stavi u filozofijski zavod u Lodi.

Sacra Congregatio.

Cum aliquando facultatem concessistis ministris provinciae Bosnae Argentinae, ut mittere possint aptiores ad studium in alias provincias (non possumus enim in nostra provincia incumbere liberalibus disciplinis propter maximas molestias Turcarum et aliorum infidelium, quae quotidie nobis inferuntur ab ipsis infidelibus) ut in provincias Italiae, Hispaniae et Galliae. Idcirco hoc ordine praehabito in vigore ipsius adhuc mittunt iuvenes ad incumbendum virtutibus, ut talibus praediti facilius rectiusque possint instruere catholicos in illis partibus morantes illisque praedicare verbum Dei. Sed quando perveniunt ad istas partes Italiae et statim collocant illos et mittunt in ultimos conventus provinciae, ubi nec studia nec alia bona, quae ad nostram regulam spectant, inveniuntur. Et quare hoc faciunt, o sacra congregatio, superiores tum provinciales, tum generales, non ob aliam causam utique nisi ob istam, quia non solum habitu charitatis, sed etiam actu expoliati sunt. Charitas enim mortua est et non praeponunt bonum comune bono particulari. Comune enim bonum mihi videtur servire fidelibus et sustinere fidem catholicam in quacumque parte mundi. Sed praefertur bonum particulare bono comuni (collocant enim solum studentes suarum provinciarum, qui non indigent tanto studio, quanto nos, quia multi sunt periti et fides catholica radicata est, in nostris vero regionibus periclitatur et vix sustinemus illam propter insidias haereticorum) quod est contra nostrum institutum; quidquid enim nostrum est, comune esse debet. Vide igitur, o sacra congregatio, nostras miserias, quomodo nobis denegari possint euiusmodi studia, de quibus in partibus Turcarum et haereticorum, tot tantisque inveniuntur troncatis capitibus, carceribus saepe inclusi, igne combusti, fustibus lapidibusque obruti et demum diversis tormentorum generibus mancipati propter fidem catholicam: duo anni iam currunt, quorum toto tempore studio carui; idcirico confido in te Sacra Congregatio, deprecorque, ut digneris providere removereque istas inconvenientias et mittere mihi obedientiam, in cuius virtute possim incumbere philosophiae in ista provincia Mediolanensi. In conventu vero S. Francisci Laudae. Datis Mediolani in conventu s. Augustini die 8. aprili 1650.

DD. EE. VV.

Humilissimo servo
Fra Gierolamo Bosnese
da Verdo etc.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Hungaria et Bosna, vol. 218. Slično se u Sv. zboru za raširenje vjere utiče 30. augusta 1650. i fra Jeronim Radić „da Vardollo Bosnese", koji je bio „collocato studente di Philosophia nel Convento di san Francesco della Citta di Lodi, dove sono duo Lettori", a kašnje „collocato in un altro molto inferiore". Ibidem.

68. **15. novembra 1650.**

Na molbu Augustina Stjepana, prvoga savjetnika bos. kraljevstva i mnogih plemića i trgovaca, da im se dadne biskup, odgovara se, da je već dat.

Die 15. novembris 1650. Fuit congregatio generalis de Propaganda Fide in collegio dictae sanctae congregationis, ubi interfuerunt... Proponente eodem (cardinali Vidman) libellum supplicem porrectum Smo D. N. et a Ste Sua sacrae congregationi transmissum pro parte Augustini Stephani primi consiliarii regni Bosnae et aliorum nobilium et mercatorum petentium expeditionem episcopi Bosnensis a curia, ut ecclesiae et animarum curae incumbere possit, fuit responsum, esse iam expeditum per decretum sacrae congregationis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XIX., pol. 452., n. 10.

69. **9. augusta 1650.**

Na molbu bos. Franjevaca, da im se dozvoli na shodnijima mjestima obnoviti samostane, što su ih Turci porušili i da se piše makarskome biskupu, da ih pri tome ne smeta, određuje se makarskome biskupu pisati, da se pothvatu bos. Franjevaca ne protivi.

Die martis 9. augusti 1650. Fuit congregatio generalis de Propaganda Fide in collegio eiusdem sacrae congregationis in loco solito, in qua interfuerunt... Proponente eodem (Card. Vidman) libellum supplicem patrum provinciae Bosnae Argentinae petentium licentiam a sacra congregatione (ad) reaedificanda monasteria per Turcas combusta in locis aptioribus et periculis incurrendum minus subiectis, et quod scribatur ad d. episcopum Machariensem, ne oratores impediat in opere perficiendo in locis suae dioecesis, sacra cong. dixit, esse scribendum ad episcopum Machariensem, ut supradictis fratribus permittat in sua dioecesi reaedificationem monasteriorum...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XIX., fol. 402., n. 25.

70. 27. maja 1651.[1]

Slavonski kršćani pišu, kako ih je bos. biskup fra Marijan Maravić više godina progonio, kako su ga se bili oslobodili, a sada je opet dobio vlast nad njima. Mole, da ih beogradski biskup fra Mato Benlić i dalje ravna.

Priuzvišena gospodo i vire Isukarstove stupovi i temelu puka karstianskoga, poniženo pozdravlje.

Vele umiljene ovčice i ucviljeni karstiani od Slavonie iz duše skazuju potrebice svoie Vašim gospodstvom i svitlosti, kako smo od toliko godina persekvitani[2] od gospodina Maravića biskupa bosanskoga, a to smo i dosada i pisali i tuž'li se svetoi kongregacioni, nemogući ga podnesti; i po milosti Božioi i pomlji Vaših svitlostih, koiu imate od vire i zakona Isukarstova, toliko godina ima, kako smo bili od njegova vladania izbavljeni, duhovnoga i tilesnoga. I fala gospodinu Bogu bismo počinili duhovno i tilesno veseleći se i u ljubavi Božioi i u miru pribivaiući, a sada razumijući, da ozgor rečeni biskup bosanski iznova je otišao tamo protiva ovim stranam i našim redovnikom, vele smo smućeni. I ako to bude istina, što nikada ne će, ako li bi prošasta drugoiako prominila, to bi nas sve kolike u viri sumlit činili, šta nas gospodin Bog sačuvao. Mi smo, uzvišena gospodo, vele dobro duhovno i tilisno vladani od gospodina fra Matia Benlića, biskupa biogradskoga i vikara apoštolskoga, i drugoga ne ištemo, a gospodinu bosanskomu Maraviću za uzroke koie smo dosada toliko puta pisali, ne ćemo mi ni naša dica poslih nas ni živa ni martva, ni duhovno ni tilesno, veće molimo, neka po dopuštenim svete Carkve, ozgor rečeni gospodin biogradski i vikar apoštolski stoi medu nami, kako ie i bio, iere smo u svemu toliko pripovidaniem riči Božie, koliko dobrim njegovim životom utišeni, koliko mirnim vladaniem puka karstianskoga. I ne hotiući nas Vaše svitlosti utišiti, a mi ćemo se naiposli pomoć gospodom ovih strana. I dosada smo pisali u Talian[ski], a sada pišemo za veće virovanie u naš vlastiti iezik, a toliko ona, koliko ovo, mi smo sve koliko s našom odlukom, s koiom i ovu sada pišemo, pisali. I za veće virovanie ozgor rečenoga pisma podpisniemo se našimi rukami. I tko ne umie

[1] Ovaj je spomenik u originalu napisan bosanskom ćirilicom, a samo s tehničkih razloga odštampan je ovdje latinicom. Ured.

[2] Od talijanske riječi perseguitar = progoniti.

svoiom rukom pisati, karst stavla. I pečatismo sičilom[3] kapele požeške. U Požezi[4] na 27 maia 1651.

V. V. svitlosti nedostoine sluge:
Ja Abram Lukić potvarđuiem kako je ozgora.
Ja Marin Španjo potverduiem kako ie ozgora.
†
Ja Tomaš Micukan potvarduiem kako ozgora.
Ja Ivan Jurić potvarduem kako ozgora.
†
Ja Petro Adži Marković potvuđem (sic!) kako ozgor.
Ja Juro Dervensić potvarduem kako ozgor.
Ja Hunalić Gargo potvarduem kako je ozgora.
†
†
Ja Barto Vuković potvarduem kako ozgor.
Ja Miho Gradišljanac potvarduem kako ie ozgor.
†
†
†

Arhiv Sc. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

71. 17. novembra 1653.

Ispostavlja se tužba beogradskoga biskupa, kako je u ugarskim krajevima, što su Turcima podložni, za pohoda mnogo prepatio; molba, da Sc. zbor za raširenje vjere ne dozvoli bos. biskupu, da ga liši beneficija dragotinske župe; tužba da ovaj hoće ne samo njega da liši spomenutoga beneficija, nego i ukine samostane u Velikoj i Našicama te spomenutih samostana župe, bez obzira, što su u tim samostanima sjemeništa i gimnazija te novicijat za klerike i svjetovnjake. Naređuje se, da se opslužuje već učinjeni sporazum.

Die 17. novembris 1653. Fuit congregatio de Propaganda Fide in collegio eiusdem sacr. cong. in solito loco, in qua interfuerunt... Referente eodem (card. Caraffa) literas R. p. d. episcopi Belgradensis scribentis cum maximis incomoditatibus et periculis visitasse partem regni Ungariae Turcis subiectam multumque passum esse pro fide catholica et eius pastorali officio exequendo; propterea petentis

[3] Od tálijanske riječi: sigillo = pečat.

[4] Pečat fali — moguće, da ga je upravitelj kapele stoga uskratio, da nebi se posumnjalo ć je sâm svijet zaveo. a moguće da je i Maravićev pristaša bio.

ut sac. congr. nullo modo permittat, ut ab episcopo Bosnensi sub vanis titulis ipse orator privetur beneficio parochiae Dragotini, assignatae per ipsammet sacram congregationem pro eius substentatione et subsidio, eo quia adversarius totis viribus conatur ad sui favorem trahere auctoritatem imperialis et officii illius curiae, quibus auxiliis intendit non solum oratorem privare dicto emolumento, sed etiam conventus et parochias Velicae et Nasiczae supprimere nullo habito respectu, quod in illis sint erecta seminaria et gymnasia in beneficium clericorum et adolescentium saecularium; sitque ibi noviciatus et studium religiosorum et finis tantumodo est, ut ipse adversarius introitus, oblationes et elecmosynas dictarum parochiarum subripiat. Sacra congregatio decrevit, esse omnimode observandam concordiam alias mediante Em. d. cardinali Vidman factam, mandans, ne super hoc fiat amplius verbum...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XXII., fol. CXXX., n. 26.

72. 21. maja 1635.

Na molbu banjalučkih katolika, da im se oprosti s crkve, što su je Turci srušili, prenesu na prenosivi oltar, određuje se, da se za to zamoli Sv. Otac.

Die lunae 21. maii 1655. Fuit congregatio generalis de Propaganda in Fide collegio eiusdem sac. congregationis, in qua interfuerunt... Proponente Em. dno card. Sabellio libellum supplicem porrectum pro parte catholicorum Bagnaluczae in confinibus Ungariae et Bossinae petentium, ut indulgentia plenaria concessa ecclesiae dicti loci a Turcis dirutae transferatur ad altare portatile, ita ut omnes christifideles, qui certa die audient missam in dicto altari, lucrentur dictam indulgentiam. Sacra congregatio: cum ecclesia praedicta fuerit a Turcarum barbarie iam diruta nec adsit spes illam reaedificandi, fuit in voto, posse oratoribus satisfieri et ideo iussit pro gratia adeundum esse Sanctissimum d. nostrum huncque humiliter supplicandum pro expeditione brevis...

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Acta S. C. de Propaganda Fide, vol. XXIV., fol. XXVII., n. 8.

73. 24. oktobra 1655.

Katolici iz Srijema pišu, kako su njihovi mnogi krajevi radi manjka biskupa prešli u raskol; javljaju, kako je Nj. Veličanstvo ime-

novalo fra Petra Jurjevića za srijemskoga biskupa; hvale ga i dokazuju, kako mu je kao biskupu život obezbijeđen te mole potvrdu.

Beatissimo Patre.

Post devotam beatorum pedum oscula. Fra Giovanni Jerich Bosnese, de min. Osser., sacerdote paroco dell' antich^ma^ città di Sirmio al presente detta Mitroviza et officiale di cittadini cattolici dell' istessa, a nome tutti l' cattolici della diocese humilissimamente esponiamo alla Santità Vostra, come doppo che li proprii vescovi non hanno potuto stare qui nella sua residenza et invigilare al suo gregge per le tirannie di Turchi, si sono molte terre e villaggi intieri fatti scismatici, non havendo pastori assistenti e per questo si è mossa sac. ces. maestà come rè di Vngaria a dare il titulo di questo vescovato Sirmiense al P. f. Pietro Jurievich minorite osservante, nostro nationale, religioso di otima vita, dottrina e costumi, amato e ben voluto per la sua buona conversatione non solo dalli cattolici, mà ancora dalli scismatici e Turchi, et in questa diocese molti anni hà lavorato nella vigna di Christo con grandissimo frutto delle anime. Onde prostratti alli santi piedi di vostra Beatitudine humilimente supplichiamo la Santità Vestra, si degni per l' innato suo zelo della fede cattolica confermare detto P. f. Pietro Jurievich per nostro vescovo Sirmiense acciò che con la sua qui personale assistenza proseguisca meglio il già cominciato servitio di Dio et augmentatione della fede cattolica, essendo la messe grande e lavoratori pochi. Si trovano al presente in questa diocese Sirmiense più di 30 m cattolici, li havemo procurato qui nella citta una casa comoda con l' oratorio, dove potrà stare sicuro e far la sua residenza liberamente et per la sua mensa hà in questa diocese due parochie che li fruttano l' anno ducento tallari, ancora sac. ces. maesta gli hà provisto di 233 tallari annui, oltre di questo haverà vino e grano dalli cattolici abastanza. Speriamo di ottener questa gratia da vostra Santità per benefizio della fede cattolica, per la qual gratia restaremo per sempre obligati pregar nostro Signore Iddio per la diuturna e felice conservatione della Vostra Beatitudine. Quam Deus etc. Di Sirmio li 24. ottobre 1655.

D. V. Beatudine humilissimi e divotissimi figli
frà Giovanni Jerich paroco.
Gregorio di Zorzo.
Tadeo di Simone.

Marino di Simone.
Nicolao di Zorzo.
Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

74. 16. maja 1658.

Fra Sebastijan od Gaete ispostavlja, kako su bosanski Franjevci sagradili samostan u Michatu u Erdelju, te kako ga hoće, da imaju pod svojom upravom i na svoje raspolaganje. Ali budući da taj samostan s još jednim u Ugarskoj sačinjava čitavu erdeljsku kustodiju, to bi se ova na slijedećemu generalnome kapitulu ukinula.

Eminentisimi e reverendisimi signori.

Il provinciale con li patri minori Osservanti di S. Francisco di Bosna Argentina sotto il dominio del Turcho, devotissimi et humilissimi servi dell EE. VV. riverentemente gli espong^no^, come havendo per lor refugio fabricato un convento nella Transilvania chiamato Michatiensi, ove per fugire le tiranie di Turchi e necessari^mo^ a poveri frati, li quali si trovano di presente auctualmente ad abitarlo, e desiderando che detto convento sia sotto il guverno della provincia di Bosna Argentina, acciò possa disponere contenerci frati ò per lo studio, ò per altro, come stimara bene suppa^no^ L EE. VV., che vogliono prestarli il consenso che gli e necessario stante che da principi del luogo non gli vien proibito, che il tutto etc. Quam Deus etc.

Eminentissimi reverendissimi signori.

È vero che' l convento Michatiensi fù edificato dai frati Bosnesi, la custodia di Transilvania eretta dalla sedia apostolica, la qual custodia consiste in due soli conventi, ciò è nel sopranominato et in un altro dell' Ungheria. Se quello si smembrerà per applicarlo alla provincia di Bosna, resterà derhutta la detta custodia, che non potrà salvarsi in un sol convento, e si estinguerà un voto al capitolo generale. Che è quanto posso dire all' EE. VV. alle quali, prostrato bacio humilmente le sacre vesti.

Castelgandolfo 16. magio 1658.

D. EE. VV. Hum. e div. servo
Fra Sebastiano di Gaeta.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. I.

75. **11. augusta 1665.**

Kardinal Barberini, proprefekat Sv. zbora za raširenje vjere, preporučuje fra Stjepana i fra Blaža Gradišćanine u prošnji za oduženje visočke crkve i samostana.

Franciscus episcopus Ostiensis S. R. E. cardinalis Barberinus, sacrae congregationis de Propaganda Fide propraefectus.

Cum sacrae congregationi de Propaganda Fide ex parte fratrum Sancti Francisci min. Observ. Provinciae Bosnae Argentinae expositum fuerit, ecclesiam et conventum s. Nicolai de Visochi eiusdem provinciae nuncupatum propter tributa aliasque graviores Turcarum impositiones magno aere alieno obstrictum esse, cum maximo tam praedictae ecclesiae, quam catholicorum detrimento, qui huiusmodi debitum solvere non valent, cumque supplicatum fuerit pro literis commendatitiis catholicis tam ecclesiasticis, quam saecularibus, ut manus adiutrices praestent ad hoc, ut cum piis ipsorum fidelium eleemosynis ecclesiam et conventum praedictum liberare possint: Eminentissimi patres charitatis rationi consonum iudicantes, atque huiusmodi supplicationibus inclinati, hisce praesentibus fratres Stephanum et Blasium a Gradischa, praefati ordinis ab eorum provinciali ministro ad provincias conterminas missi ad subsidium, in auxilium praedicti conventus quaerendum plurimum in domino commendant et nos de mandato eiusdem s. congregationis omnibus archiepiscopis, episcopis, ordinum superioribus caeterisque christifidelibus enixe commendamus et pro commendatis haberi cupimus, ut eis omne auxilium et favorem in opus praedictum praestent, pro gratia a domino mercedem recepturi. Datum Romae die 11 augusti 1665.

Pečat kard. Barberinija.

T. Card. Barberinus

. . . . . Secretarius.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. II. Točke označuju mjesto nečitljivoga tajnikova imena.

76. **15. marta 1670.**

Fra Andrija Dubrovčanin moli prefekta Sv. zbora za raširenje vjere, da ovaj, uvaživ trud bos. Franjevaca, djeluje na apostol. nuncija, kao predsjednika budućega franjevačkoga kapitula, kako bi jedan od bos. Franjevaca bio izabran za generalnoga definitura.

Gia sono ducento e vinti anni, da che il regno di Bosna Argentina si trova sotto il tyranico dominio del Turco, nel quale

regno e nelli stati circumvicini, ciò è quel di Servia, Rascia, ducato di santo Sabba e nella Vngaria inferiore i religiosi di detta provincia Bosna Argentina s' affaticano per la fede catholica, mantenendo con privilegii della santa sede apostolica nella fede un stato della christianità, dentro le fauci d' un inimico commune: la quale provincia pare che i superiori dell' ordine tengon in oblivione, senza darli sodisfatione alcuna conforme ad altre provincie molto inferiore di quella; e questo forse perche trovandosi essa in quel stato non possono seco haver libera communicatione, ne tam bene essa di quel tyranno si può prevalere essendo detta provincia con i suoi religiosi nell' loro cure spirituali immediatamente sottoposti alla santa sede apostolica et alla sacra congregatione de Propaganda fede, perciò a V. E. come capo e presidente di essa humilmente ricorro a supplicare, vedendo spediente se degnasse fare mentione a Mons. noncio apostolico, che deve presidere nel capitolo generale, quale se celebrarà in Vagliadolio alli 24. di maggio proximo futuro, o alli superiori dell' ordine, che habbino risguardo a quella provincia et alle fatiche di tanti padri, quali diedono un diffinitore generale, che tutto conosceràn dalle prottetione di V. E. à cui humilmente m' inchino baciandola di lui sac. porpora. Vagliadoli d. 15. marzo 1670.

D. V. E. humilissimo devotissimo et obeditissimo servitore
Fr. Andrea di Dubozia, custode
della provincia Bosna Argentina m. Os.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. II. Na strani: „quando V. E. vollesse favorire, sarebbe necessario dispensare che facessero qualche patre: in absenza, ò dispensare à me quello mi mancasse della dovuta etate di religione.“

77. 23. februara 1671.

Fra Gregorij Imoćanin, redodržavnik Bosne Srebrne, imenuje g. Jakova Tavanija, opata i kancelara fiškalne apostolske nunciature u Napulju, prokuratorom bos. Franjevaca s obzirom na milostinju, što je bosanskoj redodržavi daje napuljski kralj.

Fr. Gregorius ab Immota, ord. Minor. Obs., lector et conc., nec non in hac provincia Bosnae Argentinae Min. provincialis, reverendissimo dno Jacobo Tavani, abbati cancellario fiscalis nunciaturae apostolicae fidelium civitatis Neapolitanae.

Ardentissimo illo dominationis suae reverendissimae affectu, quo ipsa, non modo sac. ord. Seraph., verum hanc etiam provinciam specialius atque ardentius in dies prosequi censetur, nos quoque facile indicimus, ut ipsam suam dominationem reverendissimam prius demisse rogatam habentes, provinciae nostrae multa in necessitate constitutae, patrem spiritualem in regno Neapoleos actorem et procuratorem super tractibus tritici et eleemosynis a sacra maestate regis catholici pro usu et necessitate fratrum exhibitis et exhibendis constituamus, uti constituimus atque constituamus tenore praesentium declaramus, plenam eamque liberam suae dominationi reverendae huiusmodi tractus et eleemosynas solicitandi, procurandi, exigendi, tractandi, triticum vendendi, praetium recipiendi, idque ad placitum sac. congregationis, cui velit consignandi facultatem tribuimus atque elargimur. Quod pium munus ut amplioris sit proemii in coelis bonorum nostri Seraphici ordinis omnium, ac suffragiorum participem reddi dominationem suam reverendissimam desideramus atque in domino apprecamur. In quorum fidem has nostras sigillo provinciae munitas atque roboratas damus in conventu nostro S. Spiritus Foinizae

die 23. februarii 1671.

Pečat Bosne Srebrene

Frater Gregorius ab Immota
provincialis minister.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. II.

78. 18. decembra 1673.

Maglajski župljani zauzimlju se za svoga župnika fra Augustina Vojnića, koga su od biskupa fra Nikole Olovčića isprosili, a redodržavnik se digao protiv njega. Opisuju njegove vrline i požrtvovnost u njihovoj teretnoj župi, koja je duga dva dana hoda, i vele, da drugoga ne će primiti.

In Dei nomine Amen. Noi sottoscritti et altri tutti fideli della parochia di Maglai per la presente facciamo vera et indubitata fede, che il nostro paroco, patre frat' Agostino Voinich, sii un buonissimo religioso e molto esemplare, il quale continuamente ci insegna tutto che spetta alla santa fede et alla nostra salute eterna; ne ci lascia mai in nostri bisogni spirituali. E benche questa parochia sii distratta e dispersa per diversi e lontani luoghi, tra l' aqua, montagne, tra cattivissimi Turchi et indicibili pericoli, e longa più da due gior-

nate, egli nulla di meno è vigilantissimo a somministrarci ogni nostro bisogno spirituale, talmente, che se si ritrovasse in una parte della medesima parochia, di mezza notte non ricusa alzarsi e per tutti li predetti pericoli venire ad altra parte della medisima parochia administrando li santissimi sacramenti, precipuamente al hora, quando gli si dichiara magior necessità, come ne' infermi e fanchiuli non battezati; quanta carità e diligenza sopra la salute delle nostre anime non habbiamo esperimentato ne veduto in molti altri, che fin adesso habbiamo tenuti per parochi. Onde sentimo estremo dolore e tollerare non potemo, che il patre provinciale col continuo odio persequiti e perturbi questo medisimo buon nostro pastore, non cessando minacchiargli, di volerlo degradar dalla messa e di fargli questo, che tra noi anco puol temere dai Turchi. Pero humilmente pregamo nostro Monsignor vescovo, che per le viscere di nostro Signore a questo istesso nostro buon pastore procuri la dovuta pace e quiete, che per l' avenire non possa esser da predetto suo provinciale cosi ingiustamente molestato e persequitato, ne meno da qui scachiato: perche noi nissun' altro volemo accetare, e questo omninomente da noi non lasciamo partire et ad ogni altro che venirebbe, faremo quella indecenza, che altrimente non desideramo di fare. E tanto ci dechiaramo. E tanto sottoscrivemo in nostro linguagio, perche altro non sapemo. In Maglai li 18 decembre 1673.

Priuzvišena[1] i uzvišena gospodo. Mi svi ozdole popisani potvrđujemo gorne pismo što se godi piše i daemo duše naše svi skup za našega kapelana oca fr Augustina Vojnića, po dopušteniu prisvitloga gospodina fra Nikole Olovčića is Požege, našega Božiem smilovaniem biskupa bosanskoga a Vašim milosardiem, priuzvišena gospodo, koia svetoga, svti (sic!) skupu, kako e izašao iz Vaše ruke carkve Božie napitani smo sakrmenti (sic!) svetiem, budući isprosili svi skupno nami pastira oca fr Auguština Vojnića od prisvitloga gospodina biskupa našega bosanskoga, da nam ga dade, videći nami prilična i razborita i duši našoi korisna. Zaoto molimo i prosimo prisveti skupu svete skute, nemote (sic!) nas smutit slušaući zlie jezika, koi mnogoga u pakao pošalju. Svi koi pišemo prosimo umiljeno, da nam ga ostavite našim pastirem, koi smo poznali svetu viru po njemu.

† Ja Petar Lučić, prakaratur. Ja Baro Lučić. Ja Šimo Man-

[1] Ovdale je pa do zadnjega potpisa u originalu bos. ćirilicom pisano, a latinicom je tiskano iz tehničkih razloga.

dušić. Ja Stiepan Puškarević. Ja Ozep Knežević. Ja Martin i(z) Stomšića (?). Ja Ivan i(z) Cerija. Ja Martin i(z) Cerija. Ja Marian Čurćia. Ja Novko Ilić. Ja Šimun Ilić i Stiepan Jelašak. Ja Matie Lončar. Ja Stiepan Tomić. Ja Ivan Dakić. Ja Stiepan Vuičić. Ja Nikola Daradar. Ja Vučić u Lazini. Ja Stoić Novaković. Ja Gargo iz Nekole. Ja Matie i(z) Micurića. Ja Ivan iz Elovca. Ja Matie i(z) Polica. Ja Toma Varovac. Ja Matie Tujnica. Ja Šimo Čurčia. Ja Matie Poriez. Ja Lovren Poriez. Ja Juro Ilić. Ja Martin Stoićev. Ja Toma Ilić. Ja Marko Katiš. Ja Matie Ilić. Ja Petar Šer. Ja Akov Matieković. Ja Mio Kuač. Ja Pavao Čurčia. Ja Mio Vulovinac. Ja Ilia Rakovac. Ja Abram Bogdanović. Ja Simo Miladinović. Ja Ilia Stoićević. Ja Peo Stoićević. Ja Akov Stoićević. Ja Tomo Škovarlj. Ja Lauš Brusnica. Ja Andrie Brusnica. Ja Baro Oršulić. Ja Baro Matiević. Ja Stiepan Komšić. Ja Nikola Jurašević. Ja Matie Jurašević. Ja Stoe Medaković. Ja Marko Lovnica. Ja Luka i(z) Lovnice. Ja Stiepan iz Bistrice. Ja Marian iz Oraovice. Ja Stoe iz Oraovice. Ja Mio iz Oraovice. Ja Matie iz Oraovice. Ja Ivan iz Oraovice. Ja Petar iz Rastuše. Ja Šimo iz Rastuše. Ja Andrie iz Rastuše. Ja Ivan Kovačević. Ja Stoie Kovačević. Ja Vučić Blua. Ja Stiepan Matiević. Ja Beno iz Žepča. Ja Barno iz Žepča. Ja Andrie Pravda.

Mi svi popisani, sveta carkvo, plačuću, (sic!) i ljubeći svete stope Vaše proseći od Vas milosardie, da nam učinite i da nas ne uvridite, od koga smo poznali svetu viru katoličansku i zaradi toga ozlobi ministar bosanski protiva biskupu bosanskomu popisuiući fratre protiva njemu, da nam ga uzme, da ne okusimo milosardia svetoga pritolia (sic!) Božiega slast. Nu vidite e li to pravi otac, koi tako nas cvili u Turskoj nevoljenoj zemlji, e li to pravo, vidite, sveti skupu. Zato molimo Vaše sveto pristoile, učinite nam pravdu po Vašemu dopušteniu. Ljubimo ovčice Vaše skute svete Vaše. Ako nam upustite ovoga redovnika svi smo izgubljeni u duši u turskie ruku, ako nam nesta ovoga redovnika. Poslie ove čekamo milosardie majko Božia kako (p)lačni i uceviljeni čekajući koliko prie veseleći se utišeniu Vašemu. †

Idem fra Nicolaus Misurevich hanc scripturam testor esse veram.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. II.

79. **30. decembra 1673.**

Starješinstvo franjev. samostana u Gradovrhu svjedoči, da bos. biskup nema sv. ulja; nije ništa tražio niti od samostana ni od samostanskih župa, dapače obzirom na samostanski dug ni običnoga „Uskrsnoga janjeta", nego je samo pokupio od vjernika dobrovoljnu milostinju uime bule za sigurnost u pohodu i svoju i vjernih. Isti je biskup dobar, ljubezan, strpljiv i prema vjernicima i prema Franjevcima.

In Dei nomine Amen.

Io sottoscritto guardiano di questo convento della beatissima Vergine di Gradovarh assieme con tutta la fameglia e parochi sinceramente nel Signore attestiamo, come il nostro vescovo di Bosna mai noi hà domandato ò ricevuto cosa alcuna per l' oglio santo, anzi per tutto l' anno da questo convento e dalle sue parochie non riceve cosa alcuna, chè fosse minimo denaro, ne ci dommanda altro che il solito „Agnus Paschale", et anche questo „Agnus Paschale" in riguardo di gran debito, che patisce questo convento, ancora non s' hà curato pigliar in nissuna volta. Solo potemo dire, che a questi fideli hà racommandato una pocha lemosina per pagar la bolla, ottenuta da gran Signore e per la sua e per la nostra sigurtà nella visita e nel administrar li sacramenti. Altro niente penitus hà dommandato ò da noi ò da questi fideli, anzi da vero padre e pastore con tutto il cuore compatisce le nostre miserie e povertà, le quali in tutto che puol aiutta e sollieva, et hà cura di noi tutti, come verissimo pastore del suo grege e come padre di suoi figli. Onde con vera e reale conferma dovemo tutti dire, che egli sii un buonissimo e desideratissimo prelato, vigilante, patiente, caritativo tanto verso noi religiosi, quanto verso li tutti fideli secolari e studioso d' ogni bene della sua diocese, la quale spesse volte con molta diligenza et accurate supportando e freddi eccessivi e caldi e fame et indicibili travagli e pericoli per la salute delle sue pecorelle. Parimente con noi religiosi mai hà usato alcuna asprezza mà tutti tratta dolcissimamente, e dà à tutti religiosissimi esempii e santissimi documenti e dalle nostre conscienze non potemo dire altro di sua cura pastorale, che molto bene e gran lode, molto più da quel che dissimo. E bisogna che sii cattivissimo quello, chi dice altrimente. Tanto col proprie mani sottoscrivemo sotto nostro sigillo conventuale. Datum in conventu S. Mariae a Gradovarh sub die 30 decembris 1673.

*

Ego frater Blasius vicarius conventus de Santa Maria.

Io fra Gioseppe Sebich presidente e fui guardiano, confirmo ut supra.

Pečat gradovrškoga samostana.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia vol. II.

80. Godine 1675.

Izvještaj o stanju i upravi bosanske biskupije, što ga je sastavio biskup fra Nikola Olovčić nakon kanoničkih pohoda obavljenih između 1672.—1675. i 1675. i Sv. Stolici osobno predao.

In Dei nomine amen. Totius curae pastoralis, canonicis propriae dioecesis visitationibus rite expensae per me fratrem Nicolaum Plumbeum e Possega, Diacoviensem seu Bosnensem episcopum, fidelis et exacta pro quadriennio rationis allatio.

Susceptum iam et iuxta summorum pontificum constituta admissum iuramentum, de visitandis, omni pro quadriennio, sacris apostolicis limitibus et de reddenda totius meae administrationis pastoralis ratione exequor sequenti omninoque de propria subiicere possum dioecese adaequatam relationem.

Per prius autem supponere oportet, dioecesim hanc esse non minus amplam, quam sit ipsum regnum Bosnae, ex cuius sola amplitudine tamquam ex causa ipsa, non ab alio quopiam loco particulari, sed a tota Bosna dioecesis Bosnensis nuncupata est, a particulari autem loco a civitate Diacoviensi, quae est intra Savum et Dravum, imperator eam denominat et sub eiusdem civitatis nomine, eam ut Vngariae confert, ut patet in suis collativis talibus literis. Quare iniuste sibi episcopus Belgradensis arripuit administrationem parochiarum intra Savum et Dravum, quae proxime circumstant hanc civitatem Diacoviensem et sunt nimis procul a Belgradensi, cum istae parochiae semper fuerint de Bosnensi iurisdictione et a Bosnensibus episcopis administratae, ut pro evidentissima re omnes nostri senes referunt et propinquius Bosnensem dioecesim attingant, quam omnes alias. Vbi ideo dignoscimus sacram congregationem de Propaganda deceptam fuisse a pie defuncto episcopo Belgradensi, ante duos annos easdem parochias illi conferendo et de mea iurisdictione subtrahendo, mera persuasione illius ducta et nulla prorsus ratione.

2-o Supponendum hanc dioecesim, postquam ea in Turcarum lapsa est potestatem, nullam retinuisse, nec de facto retinere eccle-

siam cathedralem et consequenter nullum habere cleri capitulum, nec ullas dignitates aut praelaturas nec ullum presbiterum saecularem, nec etiam proventus ullos, sed dumtaxat decem conventus suis ecclesiis, quos actu inhabitant fratres minores de Obser. et hi tantummodo sacramenta fidelibus administrant, tum in eorum conventualibus ecclesiis, tum et in omnibus parochiis eiusdem dioecesis et de sua facultate in eis curam animarum agentes.

3-o Supponendum duos de praetactis conventibus non habere in hac dioecesi formales parochias, pro quibus episcopo subministrarent sacerdotes ad animarum curam; ceteri octo sic sunt in hac dioecesi dispositi, ut quisque eorum obtinuerit aliquot pro se parochias, quarum proventu et fructu annali se ipsum et fratres suos sustinet, quos deinde in earum recturam dioecesano suggerit in necessitate . Hi vero conventus sunt: S. Nicolai de Vissoki, S. Catharinae de Crescevo, beatissimae virginis Mariae Miraculorum Plumbi, Spiritus sancti Foinizae, s. Ioannis Baptistae Sutiskae, s. Petri Salinis, gloriosissimae V. M. gratiarum de Gradovarh, s. Eliae Modriciae. Hi vero duo, utpote s. Petri Ramae et beatissimae Virginis Mariae in Coelos assumptae Argentinae, non habent in hac dioecesi formales parochias, sed de conventu Ramae exit praeter festa sacerdos in parochiam Scopiensem et iterum post administrationem sacramentorum illis fidelibus regreditur in conventum. De his tamen omnibus conventibus et ecclesiis parochiisque subsistentia, conditione et ratione, deque iis omnibus, quae animarum statum concernunt, quid sit arcendum visitationibus eorum, sequenti serie allatorum, detegetur, quae totam meam curam pastoralem adaequate denotabunt et describent.

Visitatio parochiae Possegiensis. Anno 1672. martii 10 hanc parochiam ingressus, visitatione iam annunciata et incoata, efficere nihil potui illico, namque die sequenti per aliquos malignos delatus sum ad huius loci gubernatorem, begh nuncupatum, tamquam illuc venissem a papa et a principibus christianis missus explorator illarum partium, a quo proinde captus et variis aspernationibus, territamentis, divexationibus et vix non saevissima verberatione affectus fui, tandem non nisi expensis in circa 200 imperialibus redemptus et liberatus fui. Post hoc unam foeminam de Bagnaluca, quae fidem catholicam abiuraverat et Turca facta fuerit, absolvi secreto; aliud nihil facere potui.

Visitacio parociae Gradische. Hic anno eodem martii 16. inveni ecclesiam s. Michaelis archangeli, in qua sunt duo altaria lignea, sicut est ipsa ecclesia. In eadem sacra celebrantur ferme quotidie et parochialia cuncta sedulo exequuntur per duos patres de conventu s. Nicolai Vissoki, qui ibidem continuo habitant in sua domo parochiali. Habet haec ecclesia in suo complexu fidelium, ut relatum est, quasi septem millia fidem catholicam ferventer observantium, inter quos pauca fuere reprehensione digna comperta. Confirmati nunc fuere duo millia octigenti et decem, quorum plures fuerunt de parochia Livacensi. Gradiscae incolarum sunt Turcae pro praecipua parte et schismatici pauciores quam nos.

Livacensis parochia.[1] Continet animas catholicorum mille sexcentas quadraginta novem. Et in hoc populo nihil catholicae fidei adversum aut sacris canonibus non consentaneum inveni. Haec nullam habet ecclesiam, sed parochus de familia Vissoki celebrat sub dio, per silvas, per domos, per coemeteria etc. Nec domum hic parochus habet, sed nunc apud hunc, nunc apud illum fidelem hospitio suscipitur.

Visitatio parochiae Druvizae. Anno eodem martii 28 nec hic ecclesiam inveni, imo nec vestigium eius, sed fideles mille septingentos quinque, de quibus confirmavi mille trecentos octo. Tres schismatici sunt hic conversi et aliqui catholicorum proprias uxores repudiarunt, quas reducere nullatenus volunt, sed potius instant alias ducere. Inventi sunt etiam alii defectus et correcti. Nec hic parochus habet domum, sed per domos fidelium per ordinem hospitio suscipitur. Pauci in sua parochia sunt Turcae, sed schismatici plures quam nostri.

Visitatio parochiae Lesniae.[2] Anno 1672 die prima aprilis nullam hic reperi ecclesiam, sed parochum de familia Vissoko, una cum populo summis oprimi Turcarum persecutionibus, in dies continuos ab eis perferendo innumeras exactiones, carceres et asperrimam tunsionem, adeo ut iam diebus festis non audeant ad sacrum comparere, imo nec sacra celebrare. Cum his omnibus tamen adhuc in fide sancta sunt constantes semper inventi, quorum numerus est mille centum octoginta, de quibus sacro chrismate perunxi nongentos triginta septem et unam schismaticam in gremium S. M. E. induxi.

[1] Livče kod današnjih Maglajana ili Rudolfsthala — njemačke i austrijske naseobine.

[2] Današnja Lišnja na zapadu Prnjavora.

Hic Turcae longe plures sunt quam nostri; schismatici quoque, qui nos acrius insectantur quam Turcae. Est hic unus catholicus polligamus; ulteriora sunt bona.

Visitatio parochiae Jaize. Anno eodem aprilis 23 hic inveni ecclesiam et ab ea procul domum parochialem commodam. Est autem Jaize regum Bosnae quodam praecipuum et egregium residentiae propugnaculum et civitas caeteris omnibus amplior facultate et facilitate, nunc a Turcis opsessa, in qua sunt quoque aliquot domus catholicorum optimorum. Ibidem Turcae nostras possident duas ecclesias. In illa autem nostra iacet sepultus devotae memoriae dominus Jucovich, episcopus Bosnensis, in cuius provisionem parochia haec dicitur fuisse assignata illi ab Vrbano octavo, in qua nunc sunt catholici 700, de quibus confirmavi sexcentos viginti sex. Hic fuit reperta una foemina rapta in coniugium, a quo petiit separari et separata fuit. Duo hic masculi ad Turcas e fide catholica sunt elapsi, caetera cuncta bona. Praeest huic parochiae unus de familia conventus Foinizae.

Visitatio parochiae Varhovine. Anno eodem maii 3. nullam hic ecclesiam inveni nec parochialem domum, sed parochus, qui est de familia Foinizae, celebrat et habitat per domos fidelium, sub dio, sicut et alii. Sunt vero hic catholici quasi sexcenti septuaginta, omnes in fide et moribus optimis sufficienter ordinati, inter quos hoc dumtaxat defectuosum fuit, quod consanguinei in 3. et 4. gradu plures nupserint. Confirmavi de his 416.

Visitatio parochiae Bagnalucae. Anno eodem mense maii 10. nec hic ullam ecclesiam inveni; fuit autem non dudum, sed immanitate Turcica deiecta est plane cum fundamentis.[1] Quare tam scelesti et prae caeteris omnibus Turcis iz Bosna tam nequam sunt illi, qui hic habitant, quod nedum huius parochiae christianos indesinenter omnibus tyrannidis generibus impetant, verum et quoslibet alios in parochiis huius infelicis loci dominio substratis, nunc prohibendo festa observare, nunc in festis missas celebrare, nunc configendo nos ideo ieiunare, orare, missas audire, processiones facere et alia cuncta nostri catholici instituti, quatenus principes christiani vincant, Turcae perimantur. Quo fit, ut devotissimi fideles in suae legis gratiam eiusmodi insecutiones quotidianas retundant, et lenniant expensis. Quantumvis vero in eorundem fidelium explantationem dire et fraudulenter enitantur, nedum tamen eousque possunt, ut eos

[1] Uz groblje Lauš na mjestu, koje se i danas zove Crkvina.

penitus detruncent, deleant, vel etiam nimium imminuant, quorum ideo per Dei miserationes in hac parochia sunt mille ducenti in circa; de quibus confirmavi s. chrismate sexcentos octodecim, nec inter eos alium defectum reperi, quam quod una foemina Turca sit effecta. Isti parochiae dantur duo patres de conventu familiae Foinizae, cui etiam reddunt elemosinas annales.

Visitatio parochiae Motichae.[1] Anno 1672 maii 18. in hac parochia nullam ecclesiam reperi, nec domum parochialem, sed unus patrum de conventu Foinizae celebrat per coemeteria, per silvas, domos etc. Hic catholicorum sunt septingentae animae, de quibus fuere confirmatae quingentae octoginta duae; alia se habent bene.

Visitatio parochiae Dragociai.[2] Anno 1672 maii 24. nec hic inveni ecclesiam, sed lignum aliquod, quod fuerit in loco moderni coemeterii. Praesidet et huic unus de conventu Foinizae, habetque sub sua cura fideles mille ducentos, de quibus sacro chrismate perlinivi nongentos quinquaginta tres. Hic sunt aliqui polligami, qui legitimas uxores reiciunt et alias habent loco earum, de quibus unum ad poenitentiam adduxi et alios quosdam errores correxi.

Visitatio Maiidan. Anno 1672. maii 30. in hac parochia inveni 4 ecclesias et domum parochialem ab eis procul, in qua sunt semper duo patres, qui de conventu Foiniza sumuntur, quo etiam totam elemosinam congerunt, quam eis reddit parochia. Cum autem in tota hac parochia fideles ferme omnes ferrifossores et ferrifabri suas ecclesias non incommode tuentur et sustinent, partim privilegio, quo apud Turcas potiuntur ut tales, partim abundantia bonorum. Sunt hic animae catholicae quatuor millia ducentae, ex quibus confirmavi tria millia sexcentas novem; ubi pariter sunt plures polligami, qui noluerunt converti.

Visitatio parochiae Glubiae.[3] Anno 1672. iunii 10. in hac quoque parochia ecclesiam inveni, cui etiam praesidet parochus de conventu Foinizae habetque sub sua cura fideles octingentos nonaginta tres, ex quibus fuere confirmati 679, nec quidquam inter eos ecclesiae institutis dissonum repertum est.

Visitatio parochiae Dragotigniae. Quae fuit 1672. iunii 22. ubi reperta est ecclesia et catholici mille octingenti circiter; ex qui-

[1] Kašnje joj je sjedište preneseno u Rakovac — odavle na Petrićevac.

[2] Od potoka Dragočaj u današnjoj barlovačkoj župi. Istim se imenom i danas zove cijela okolica kroz koju Dragočaj teče.

[3] Dio današnje volarske župe.

bus sunt nunc confirmati 886 et plurima emendata mala. Et isti parochiae praeest unus de conventu Foinizae, in qua Turcae et schismatici excedunt nostros. Hic una mulier a marito profugit et Turca facta est.

Visitatio parochiae Vodicsevo.[1] 1672. iunii 26 hic inveni duas magnae devotionis ecclesias, detectas tamen et plurimum laceras, quas populus etiam schismaticus sollicite frequentat, ex compluribus beneficiis, quas (sic!) Deus in eis confert advenientibus. Est hic etiam aliqualis domus parochialis, in qua sunt duo patres, qui curam animarum habent et animae ipse sunt duo millia quingentae et aliquot, de quibus sunt confirmatae fere duo millia. Hic inventi sunt, qui repulsa uxore legitima aliam duxerunt vivente priori; alia sunt omnia bona.

Parochia Cosaraz.[2] Sunt hic quingenti sexaginta in circa fideles, de quibus aliquos confirmavi in parochia Lubiensi, aliquos in Dragotinensi. Tam illi, quam et praeteritae parochiae datur parochus de conventu Foinizae; in hac nulla est ecclesia, sed solum muri unius. Hic fere omnes sunt Turcae et schismatici et pauci catholici, praedicti, inter quos nihil auditum est defectuosum.

Parochia Biach. In qua sunt circa ducenti fideles, caeteri omnes Turcae et schismatici plurimi. Nostri habent unam collapsam ecclesiam, in qua parochus, qui est Foinizensis vir, aliquando sacrificat, sed ut in plurimum per domos, silvas etc. De his fidelibus quidam fuere confirmati in Vodicsevo, quidam in aliis parochiis.

Parochia de Cotor. In cuius ambitu una dumtaxat extat ecclesia, nunc recenter instaurata et contecta. Habet fideles supra mille, de quibus duo non pridem ex catholica fide excesserunt in turcismum, pariter et una mulier; unus autem schismaticus in sinum S. M. E. redit. Et huic parochiae tribuitur unus de conventu Foinizae. Hic caetera recte se habent.

Parochia de Lasva, quae continet catholicos octingentos septuaginta, de quibus Foinizae confirmavi quingentos triginta septem et quosdam inveni, nolunt confiteri. Nulla est hic ecclesia, sed ampla quaedam coemeteria.

Visitatio parochiae Seraglio. Anno 1672. in septembri reperi civitatem hanc Seraglio, vulgo Saraevo, totam fuisse a Turcis erectam et in tantum auctam; in qua de facto numerantur decem

[1] Dio današnje volarske župe.

[2] Danas selo prijedorske župe.

millia domus Turcarum absque officinis et hortis. Est ideo totius Bosnae nunc locus praecipuus et emporium abundans rebus omnibus, solo vino vineisque carens; in qua Hebraei quoque suas retinent domos centum in circa et aliqualem sinagogam. Schismatici pariter suum hic habent templum et domus fere ducentas, qui cum nequissimo suo Vladica seu ritus eorum episcopo, non cessant catholicos nostros acerrime coram Turcis expugnari eosdem ad ritum suum cogendo et ad tributum; in quem finem frequentissime adversus nos Turcarum imperatoris districtissima deferunt diplomata, quibus nos in tribunalibus Turcicis urgent sanctam N. E. deserere eisque subiici; quare piissimis illis catholicis sunt continua causa expendendi innumeram pecuniam. Ubi advertendum, quod quidquid S. Cong. de Propaganda quibusdam callugeris schismaticis interdum pecunia subministrat, totum illi pro talibus Turcici imperatoris diplomatibus adversum nos impendunt, ut omnes nostri catholici evidenter probant.

Propter hos Turcas scilicet, Hebraeos et schismaticos in hac civitate et quidem plane in corde eius, nos catholici non aliter, quam Dei manifesto praestigio retinemus ecclesiam titulo immaculatae conceptionis B. V. M. diebus prorsus singulis incruento missae sacrificio bis ad minimum et per festa vesperis, vel completorio et cantu litaniarum B. V. M., atque aliis pietatis excercitiis excultam; in quam proinde eiusdem sacratissimi sacrificii audiendi gratia quovis die, de more vocati. In eadem ecclesia sunt altaria crucibus, imaginibus, caeterisque omnibus ad ritum S. R. E. commode adornata. Sunt quoqe apparenta (sic!) in ea omnia coloris omnis. Habet et suum parochum cum capellano coadiutore, fratres de familia conventus s. Nicolai de Vissoki, qui in parochiali domo, ecclesiae concorporata, continuo habitant et parochialia cum diligentia exequntur. Circumdant hanc ecclesiam catholicorum domus quasi centum, in quibus sunt fideles nongenti viginti duo, omnes in fide catholica optime compositi et sine notabili defectu. Adductus est in gremium S. M. E. hac vice unus schismaticus, confirmati quadrigenti quadraginta sex catholici; ordinationes quoque sabbato 4 temporum habitae et ordinati presbiteri duo, diaconi 4, subdiaconi 6, ad minores 10. Vivit inter hos catholicos unus, qui cum sua captiva christiana ex illegitimo thoro produxit plures proles, quam ideo petit desponsare; cum autem non constet eius legitimum maritum, quem in patria habuit, ab hac vita decessisse (quod cum diligentia inquisitum fuit et nunquam rescitum, quid sit de eo) quaeritur propterea a S.

sede, quid his sit concedendum, an ut desponsentur tamquam legitimi sponsi, quod cum continuis instantiis sollicitant, an ut permittantur in concubinatu, a quo propter proles nequaquam desistere possunt? Hic unum senem a polligamia absolvi, in qua multis annis vixit; alia fuere recta.

Visitatio ecclesiae et populi Plumbensis. Anno eodem octobris 4 Plumbi, qui quondam catholicis in Bosna locus floridior ac commodior fuit, inveni antiquissimam et per totam Turciam adiacentesque principatus famosissimam et celeberrimam ecclesiam Gloriosissimae Virginis Mariae Miraculorum et in ea augustissimam eiusdem Beatissimae Virginis iconem a sancto Luca depictam, Turcis ipsis et quibuscunque infidelibus ob eius celeberrima et poene quotidiana prodigia formidabilem et aestimatissimam, cuius honoris et cultus gratia quotannis ad eam omnium convicinarum nationum, utpote Hungarorum, Slavorum, Croatarum, Dalmatarum, Raguseorum, Bosnensium, Turcarum, schismaticorum, Graecorum, Judaeorumque fiunt ingentes concursus in Assumtionis eiusdem die, in quo ipsa misericordissima generis nostri Mater omnibus ad se occurentibus, in qualibet egestate et praecipue a daemone insessis, opem fert omnino, infidelibus ipsis propriis oculis spectantibus. Altaria sunt in hac ecclesia sex cum omni requisito necessario. Eidem ecclesiae est intime coniunctus conventus fratrum minorum de Observan., qui in ea parochialia exercent omnia et possunt hic cohabitare adminus triginta; quia tamen schismatica et Turcica frequentissima impia impensione conventus ad debitum novem millium imperialium reductus est, ideo ab aliquo tempore est ecclesia et conventus desertatus et spinis obseptus permansit sine fratribus: unum nihilominus ad servitia animarum reliquerunt inter fideles, qui hic sunt trecenti nonaginta, de quibus confirmavi ducentos septuaginta, inter quos reperta est mulier, quae cum gravi scandalo a se maritum reiecerat et per plures annos ab eo separata mansit; sunt denique pacificati et reuniti fuere. In hanc ecclesiam circa festum Assumptionis eiusdem gloriosissimae V. Mariae nimis grave onus missarum a fidelibus relinquitur, quod vix comportari possit; non potest autem non suscipi propter scandalum, quod iidem fideles conciperent et ideo petitur, quid sit faciendum: omnes eleemosinae, quae accedunt illo die, pro sacris relinquuntur et Turcis eo ipso die omnes expenduntur, fratribus in auxilium conventus nihil prorsus de iis permanet et ideo petunt, an teneantur sacra pro illis celebrare, quae etiam, si Turcae pecuniam non acciperent, vix omnia celebrare possent.

Visitatio parochiae de Tuogl[1] **et Gostiglia.**[2] Anno eodem mense octobri 9 hic nullam ecclesiam inveni, sed coemeteria antiqua plura. In Tuogl sunt fideles supra trecenti, ex quibus fuere confirmati ducenti septuaginta octo, et inter eos vix aliud quam bonum reperi. Gostiglia, quae altera pars huius parochiae, sunt fidelium quingenti triginta, confirmati sunt trecenti quadraginta novem; nec hic erat aliud notandum.

Visitatio parochiae Radugnievaz.[3] Anno eodem novembri 4 in hac quoque parochia, quam regit unus ex conventu Sutiescae, nullam ecclesiam inveni, sed duo ampla coemeteria, in quibus diebus festis Turcae cum schismaticis et quibusdam etiam christianis nundinas exercent, vinum vendunt, carnes super sepulturas assant et commedunt et inebriantur, parochus vero interim celebrat. Sunt hic fidelium 1609, de quibus confirmavi octigentos sexaginta tres, et plurimos inveni diversis innodatos casibus. Alia vice hanc parochiam reperi sine suo parocho in sat longum tempus.

Visitatio parochiae de Vassiglievo. Anno eodem novembri 10 nec hic reperi ecclesiam, sed praeter sua propria coemeteria, illud praefatae parochiae, velut utrique commune, in quo ambo parochi conveniunt diebus festivis. Hic fidelium sunt 930, quorum confirmavi 610, reliqui sunt ferme schismatici et aliqui Turci. Hic pariter fuere complures variis facinoribus obnoxii, sed quasi omnes ad poenitentiam inducti. Unus legitimam uxorem hic repulit et superinduxit alienam, alter superstitionem et magiam exercet, nec vult converti. Tres schismatici redierunt ad lumen veritatis catholicae.

Visitatio parochiae Maievaz. Anno eodem novembri 15. Hic quoque nulla est ecclesia, sed catholici (quibus longe sunt plures schismatici et Turcae) hinc inde dispersi sunt 860, de quibus confirmavi 420, omnes recte viventes, sed parochus, qui est ex conventu Sutiscae, absque domo parochiali, celebrans per coemeteria, ubi Turcae epulantur, coquunt, mercantur, nec aliter facere auserit.

Visitatio parochiae Dubociaz. Anno eodem nevembri 21. Hic inveni domum parochialem, ante quam est una capella et coemeterium, quo ferme omnibus festivitatibus populus convenit ad sacrum,

[1] Tuholj, sada muslimansko i srpsko-pravoslavno selo u kladanjskome kotaru.

[2] Mala i Velika Gostilja u višegradskome kotaru, a Gostilj u srebreničkom kotaru. U sva tri sela stanuju samo muslimani i hrišćani.

[3] Mjesto danas nepoznato — nema ga ni u „Rezultatima popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini", što ga je bosanska vlada izdala u Sarajevu, 1912.

cum non hic ulla sit ecclesia. Sunt autem hic fidelium quasi duo millia et mille quadringenti octoginta confirmati, inter quos etiam plures casus fuere inventi. Unus praeterea cum uxore Turca factus est et aliqui proprias uxores repudiarunt, aliasque duxerunt; unus schismaticus catholicus factus est. Et huic parochiae datur unus ex conventu Sutiscae.

Visitatio parochiae Derventae. Anno eodem decembri 2. Nec hic inveni ecclesiam, sed domum parochialem et coram illa capellam, ad quam quolibet festo fideles ad sacrum congregantur suaque spiritualia exercitia, etsi a Turcis ideo graviter offensi, exequuntur. Et huic praeest parochus ex conventu Sutiscae, qui ibidem sub sua cura habet fideles 1200, per me nunc confirmatos 1015. Inter hos quoque plurima inventa sunt, quae emendari debuerunt et praeterea unus, qui catholicam legitimam uxorem in crimine adulterii, ut is fatetur, deprehensam interfecit, aliamque impoenitens ducere intentat. Una schismatica hic in sinum S. M. E. rediit.

Visitatio parochiae Szeocianizae. Anno eodem decembri 8 nec hic ecclesiam inveni, sed populum christianum, hinc inde Turcica tyrannide depressum, de quo adhuc extant animae 1400, nunc confirmatae 913. Unum hic schismaticum converti et unum infantulum 10 annorum propter Turcas (quorum unius spuria de catholica matre esse dicebatur) non baptizatum, baptizavi, dotavi et qui eius curam ageret, constitui.

Visitatio parochiae Cosmodan. Anno eodem decembri 12 hic quoque nullam ecclesiam inveni, sed parochum de conventu Sutiscae celebrantem per silvas etc. et habentem sub sua cura fideles 2050, per me nunc confirmatos mille octingentos 43. Hic fuit unus, qui supra legitimam uxorem duxit aliam; est et alter hic eiusmodi de recenti. Unus schismaticus rediit ad catholicos et reliqua sunt omnia bona.

Visitatio ecclesiae s. Virginis et Martyris Catharinae in oppido Cresceviensi et locorum cohaerentium sub anno 1672 ianuario et 1674 mense iunio et 1675 mense iulio. Crescevo est locus de hac dioecesi Bosnensi praecipuus, in quo utpote Bosnensis episcopatus residentiam antiquitus habuisse fertur; nunc quoque ut pontificalia sua munia obire et perficere possit, quia a schismaticis et Turcis remotus et mundus est, est caeteris omnibus commodior. Hic fere catholici sunt omnes, quorum numerus est octingentorum sexdecim, de quibus in priori visitationi confirmavi

septingentos quadraginta duos, in posteriori vero ducentos sexdecim et cum his, quos infra de aliis locis recensebo. Turcae habent hic suas triginta duas domos, qui prius fere totum locum insederant; habent et aliqualem moscheam. Hic 4 schismatici sunt conversi ad S. M. E. catholicam. Schismaticorum hic nullus est per gratiam Dei. Est supra hunc locum immediate ipsi imminens a latere montis ecclesia sanctae Catharinae V. et Martyris et cum ea conventus fratrum minorum Observ, In ecclesia sunt quinque altaria more Romanae ecclesiae et in eadem parochialia cuncta valde diligenter exercentur et divinum officium nocte dieque inpraetergredibiliter dicitur, concionatur frequenter et plurima divina servitia fiunt per eiusdem conventus patres, quorum sacerdotes hic habitant octo, clerici decem, laicus unus, pueri pro religione assumpti et in scholis retenti 14. Hic ordinationes complures habui et variis vicibus ordinavi presbyteros sexdecim, diaconos novemdecim, subdiaconos octodecim, ad minores 29 et cuncta perfecte se habere tum inter religiosos cum et inter catholicos saeculares. Ad hanc ecclesiam spectat villa Desevize, quae quondam locus magnus fuit, et habuit ecclesiam, in qua B. Iacobus de Marchia concionatus fuit, nunc vix vestigium eius est et catholicorum solummodo sunt centum absque omni infidelitate et malitia viventes, de quibus hic confirmavi 40 et reliquos in ecclesia predicta. Vranzi est alia villa illuc spectans proxime, habens domus catholicorum 20 absque infidelitate, quos in eadem ecclesia confirmavi. Goisina est tertia huius ecclesiae villa, in qua sunt domus 4. Czarquiste similiter illuc spectat et habet animas quinquaginta duas. Stricichi etiam villa illuc attinens, in qua sunt animae 19. Camenik quoque villa illuc attinens cum animabus fidelium 72. Bukva villa de eadem iurisdictione continet fideles 39. Mratinichi animas 39. Lepeniza est territorium huius ecclesiae, in qua sunt Turcae omnes et scismatici, catholici vero tantum 70. In omnibus his pagis de catholicis non est aliud auditum, quam maximum bonum.

Verenda promontorium est amplum et fertile, quod semper fuit huius dioecesis et in quo episcopus Bosnensis suas possessiones totaliter habuit. In eo fuerunt quatuor ecclesiae, quarum nunc solum muri extant. Sunt fideles hic ducenti octoginta, de quibus confirmavi 132 in visitatione, quam hic habui die 24 iunii 1674 et inter fideles omnia recta inveni.

Visitatio Ramae. Anno 1672 februario 1. Ramae, quae semper fuit dioecesis Bosnensis, inveni ecclesiam s. Petri Apost. et ei con-

nexum conventum fratrum Minorum Obs., in quo cohabitant sacerdotes sex, clerici professi octo, laici tres, pro religione pueri assumpti 15. In ecclesia autem cuncta ex more S. R. E. habent, tum quoad altaria, quae sunt quatuor, a me nunc 2. huius tria consecrata, tum etiam quoad officia et parochialium executionem. Sunt sub hac ecclesia fideles catholici octingenti sexaginta, ex quibus sacro chrismate consignavi septingentos novem et unam schismaticam in graemium S. M. E. induxi, atque duobus coniugibus in matrimonio iam consumato, quoad tertium gradum consanguinitatis dispensavi, nec quid aliud notabile reperi.

Visitatio parochiae Scopiensis sub Rama. Ex conventu Ramae excurrit unus patrum in curam animarum, quae sunt in hac parochia, eisdemque sacramenta administrat, apud quos tamen non manet, nisi quousque illis celebrat et sacramenta subministrat. Inventi sunt autem hic catholici 530, de quibus fere omnes confirmavi Ramae. Hic schismaticorum et Turcarum nimis nostros excedit numerus.

Visitatio ecclesiae s. Spiritus Foinizae. Anno 1673. circa Pentecosten hanc ecclesiam reperi caeteris commodiorem et ornatiorem omnibus, in qua sunt altaria septem, et cuncta, quae ad cultum divinum exiguntur, rite et recte in eadem collocata. Ipsi intime adiacet conventus fratrum minor. Obs., in quo sunt semper quasi tres sacerdotes, clerici professi quinque, pueri ad religionem assumpti duodecim, laicus unus. Hi in hac ecclesia parochialia omnia peragunt. Catholici sub eadem sunt 400 circiter partim Foinizae, in pagis partim existentes. De his in priori visitatione fuere confirmati 230, in posteriori vero 58, in ultima 13. Alia quoque hic fuit antiquitus ecclesia, nunc sine vestigio. Inventus ibidem est, cui parentes ex aviditate, ut illis opponitur, bonae dotis uxorem duxerunt, quae post desponsationem reperta fuit coeca et quae ideo nec ad copulam maritalem voluit consentire, ne scilicet ut talis aggravaretur prolibus, quibus non videbit servitia debita materna exhibere; quam ob rem ipsa ad parentes profugit, nec amplius maritum petet, nec maritus ipsam, sed aliam. Ex hoc populo tres personae non dudum ad Turcas transierunt, catholica fide cum ingenti scandalo spreta. In hac ecclesia diversis vicibus ordinavi ad minores 26, ad subdiaconos 22, ad diaconatum 20, ad presbyteratum 16 et complura alia exercui pontificalia.

Visitatio parochiae Varess. Anno 1673. iunii 6. hic ecclesiam s. Michaelis archangeli inveni, unum altare optime dispositum cum omnibus suis necessariis. Sunt hic fideles 954, de quibus sacro chrismate perunxi 696. Ibidem de catholica religione in Turcas excesserunt duae virgines; unus schismaticus et tres schismaticae in gremium S. M. E. redierunt et unus duxit uxorem vivente legitima uxore facta Turca. Hic Turcae non pridem paucissimi fuere, nunc autem creverunt in amplissimum numerum. Catholici hic sunt optimi.

Visitatio parochiae Maglaii. Anno 1673. iunii 15 in hac parochia nullam ecclesiam inveni. Est autem ipsa inter omnes alias totius huius dioecesis difficilima, tam ob pessimos Turcas in plurimis oppidis, civitatibus et villis habitantes, quam etiam ob eius largitatem et longitudinem, ac plures fluvios in ea compluries impertransibiles; extenditur namque illa fere trium dierum itinere in longum et per unum solum parochum de conventu Cresceviensi administratur. Actu hic degentium fidelium numerus est quasi quatuor millia sexcentorum septuaginta octo, de quibus confirmavi 3410. Hic ibidem aliquot homines centum annorum prodierunt, ut dicant, se nunquam vidisse, quod aliquis episcopus in hac parochia fuerit suas functiones executus. Hic tres schismatici catholici effecti sunt et una puella catholica diligentia praesentis parochi fratris Augustini Voinich e unius Turcae eius raptoris[1] liberata et erepta fuit. Unus hic est, qui ad uxorem vivam Turcam factam duxit aliam. Alia sunt bona.

Visitatio parochiae Possegae. Anno eodem iulii 10 Possegae, quae semper fuit civitas et Turcis et christianis magnae aestimationis et laudis, est ecclesia s. Spiritus, in eaque tria perpulchra altaria et cuncta ad cultum divinum et parochialium exercitium necessaria, cui ecclesiae connexa est domus parochialis, in qua continuo degunt ad minimum duo patres, curam animarum agentes et ecclesiam ipsam singulis prorsus diebus suis sacrificiis, ad quae omnes fideles etiam non festis diebus pulsu campanae vocantur et conveniunt, decorantes ac quolibet festo et dominica officio vesperarum aut completoriis et cantu litaniarum B. V. M. alliisque plurimis christianae devotionis exercitiis persolventes. Hinc coniiciendum, quod non sit in tota Turcia commodior nec facilior modus fidem catholicam observandi, quam sit Possegae; quippe et campanae pulsus,

[1] Moguće zabunom izostalo: manibus ili potestate.

nedum in ecclesia, sed et in catholicorum plateis ac viis a Turcis tolleratur quolibet die, dum iidem catholici ad sacra alliciuntur, quod nullibi fas est intentare. Praeter haec liberum est religiosis in habitu suo statui conveniente, undecunque placet in hanc civitatem ingredi et augustissimum eucharistiae sacramentum publice in debito indumento et praevio lumine ad infirmos deferre. Circumstant hanc ecclesiam catholicorum domus plusquam ducentae, in quibus sunt animae mille viginti quatuor, nullum inter se Turcam nullumque schismaticum admittentes; per se vero civitatem faciunt Turcae habitantes quasi tria millia domuum. Ferme omni anno hi fideles acerrime oppugnantur ab impio Vladica schismaticorum episcopo et nisi gravibus tuerentur expensis, vix subsistere possent. Est huic parochiali ecclesiae adiuncta schola catholicorum puerorum, in qua sunt ad minimum 40 iuvenes et quandoque centum, qui suo profectu reddunt scholam non esse minus fidei catholicae proficuam, quam sit ipsamet ecclesia. Regitur, hoc est schola et ecclesia, a patribus conventus s. Augustini Velicae, in quo sunt fratres ordinis min. Obs., ibidem cum omni fervore parochiale exercentes.

Habet haec parochia sub sua hac S. Spiritus ecclesia non adeo procul distantem ecclesiam s. Nicolai in pago Pleterniza, in qua missae celebrantur omni dominica prima mensis et in festis solemnioribus.

Habet et aliam ecclesiam, detectam tamen, s. Martini in Campo Possegiensi, in qua similiter missa celebratur frequenter.

Habet et aliam pariter detectam, sub titulo s. Joannis Evangelistae in pago Stitnak.

Habet adhuc unam eodem modo sine tecto s. Pauli in pago Pavlovzi. Adhuc unius extant muri, quam appellant sanctorum Cosmae et Damiani; in quibus omnibus sacrificatur persaepe. Unaquaeque harum habet sua coemeteria et vetera et nova. Fideles vero, qui huius parochiae sub istis ecclesiis extra civitatem Possegae habitant, sunt ter mille ducenti quinquaginta septem, ita ut parochia tota constet fidelibus quatuor millibus ducentis octoginta uno, de quibus confirmavi 480. Sex hic polligami poenitentiam egerunt, duo quoque schismatici sunt conversi.

Visitatio parochiae Szelzi seu Diacovo. Anno eodem iulii 26. in hac parochia inveni ecclesiam et ab ea aliqualem distantem domum parochialem, in qua continuo residet parochus de familia conventus s. Antonii Nassizarum; habetque hic animas sub cura

1280 circiter, de quibus confirmavi 760 et inter hos reperi, qui legitimas uxores repulerunt et alias duxerunt. Fere autem omnes hi ritu veteri fidem catholicam observant; caetera sunt bona.

Visitatio Modriciae. Anno 1673 novembri 3. hic inveni conventum fratrum min. Obs., in quo sunt sacerdotes ad minimum tres, clerici nunc quatuor, laicus unus et pauci pueri in schola. Conventus hic, tametsi minimus totius provinciae, semper tamen illi utilissimus fuit; hoc vero tempore tam enormiter supradicti Vladicae molestiis extenuatus est, ut ob debita ingentia vix subsistere poterit; est enim debitor quasi duorum millium imperialium mutuatorum in usura, quae fere viginti ad centum. Non procul a conventu fuit hic ecclesia s. Eliae Prophetae, in amenissimo campo constructa ab aliquo praepotente principe christiano in illam amplitudinem et celsitudinem, in qua erat; ante decem annos nihilominus fluvius Bosna de proprii et ordinarii decursus sinu in dextrum campi latus ingruens, viam sibi ecclesiam versus prorupit et stravit eandemque denique allapsu continuo e fundamentis evertit et secum abstulit una cum toto plane immensi ponderis artificio, quo a catholicis illis predus erat. Defacto igitur parochia haec est absque ecclesia; habet autem in suo ambitu fideles quatuor millia et centum viginti, ex quibus confirmavi tria millia quingentas viginti septem; et alia cuncta se bene habere inveni.

Visitatio parochiae Czarquiste. Anno eodem novembri 13 hic quoque nullam ecclesiam reperi, sed populum valde pium et bonum ad mille nongentas quindecim animas; per me hac vice sacro liquore chrismaticis communitas 1313. Praeest isti parochiae unus de dicto Modriciae conventu, qui sedulo fidelium curam habet.

Visitatio parochiae Czeremosniza. Anno eodem novembri 28 nec hic ecclesiam inveni, sed fidelium sex millia trecentos unum, quorum quinque millia quadrigentos duodecim confirmavi. Hic duo schismatici sunt conversi et de toto hoc populo unus extitit, qui sub uxore legitima aliam duxit et alter, qui uxorem legitimam a se repulit, quare deinde illinc abiens virum alium duxit. Abusus hic horrendi sic incorporati erant, ut cum difficultate enormi evelli potuerint. Et huic praeest unus de familia conventus Modriciae.

Visitacio parochiae Garcino. In hac parochia sunt tres ecclesiae et fidelium bis mille ducenti in circa, de quibus fere omnes fuere confirmati ante pauco tempore. Hic quoque erant, qui vivente legitima uxore aliam duxerunt. Est conventus Velicae haec paro-

chia, a fratribus eiusdem egregie administrata, in qua sunt etiam fideles ritu veteri fruentes.

Visitatio parochiae Gratski potok. Anno eodem maii prima in hac parochia reperi quatuor ecclesias et coemeteria multa et commoda. Eam administrant fratres de conventu Velicae et sub sua cura habet animas bis mille sexcentas, ex quibus confirmavi quasi 600. Habentur et hic polligami et qui confiteri abnuunt; reliqua sunt bona.

Visitatio Argentinae. Anno eodem augusti 17 Argentinae (quae quondam regum Bosnae ditissima ex immensi auri et argenti fere innumeris mineralibus civitas fuit) ecclesiam sub titulo Deiparae in coelos assumptae inveni, adhuc a christianis revictam (!), in qua sunt altaria quinque quasi diebus singulis omnia sacrificio missae decorata. Huic ecclesiae intime adhaeret conventus fratrum min. Obs., in quo pro nunc sacerdotes tres habitant, quatuor novitii, duo laici et aliquot pueri pro religione assumpti in scholam. Circumdant hanc ecclesiam domus fidelium viginti quinque, in quibus degunt animae centum quinquaginta, de quibus confirmavi 84. Sunt ibidem et schismatici, sed pauciores nostris et absque templo. Turcae habent suas domos 120 et moscheas quatuor. Inter catholicos hoc unicum expertum fuit, quod duo coniuges per plures annos cum omnium gravi scandalo in tribunali Turcico se ipsos mutuo ad invicem repudiarunt, quos nunc pacificavi et reunivi. Ordinavi hic bis ordinationes habendo presbyteros quatuor, diaconos duos, ad minores sex. Ibidem una schismatica rediit in gremium S. M. E.

Super Argentinam in montibus est oppidum Sassi, quod defacto schismatici totaliter repleverunt et appropriarunt, in quo etiam est nostrum antiquum, sed nunc detectum et ultima ruina proximum templum, circa quod sunt fidelium domus dumtaxat decem, totidem et Turcarum; schismaticorum autem ex brevi tempore numerus magnus, habentium suum magnum templum et presbyteros suos quatuor, hoc etiam ardue apud nostros praetendentium, ut in baptismate reciproce patrini fiant, quod hactenus stricte invicem observarunt.

Extra Argentinam demum quoquam versus, sive Salinas, sive Plumbum, sive Belgradum, ferme infinitus est numerus schismaticorum ad multa milliaria regionem illam occupantium, quorum tanta multitudo facit, ut eorum Vladica, ad eos turpe accedens, nostros quoque paucissimos inibi catholicos incessanter divexet et ad ritum

*

suum cogat; quare est illis continua causa expendendi gravem pecuniam.

2ª visitatio Saraglii. Anno 1674 septembris 9 hic plures animas 30 reperi, quam fuerint in priori visitatione et confirmavi quasi 40. Hic ecclesia ita subsistit, velut relatum est, in cuius amplexum tam parvo tempore sunt sex schismatici recepti. Ex fide autem catholica duo pueri et una puella elapsi sunt ad Turcas; alteram puellam, iam iam in Turcismum labentem, catholici summo sudore et pecunia retraxerunt ac in fide retinuerunt. Iterum nequam Vladica hic cum Turcarum imperatoris brevi quibusdam magni veziri nobilibus comodatus, nostris lites movit eosque sibi subiicere non valens, pecuniam multam perdere illos fecit.

Visitatio ecclesiae de Jelasca.[1] Anno eodem octobris 6 in parochia huius ecclesiae inveni catholicos in circa 1400, per me nunc confirmatos 1014. Est haec ecclesia s. Eliae in medio parochiae nimis longae et dispersae constituta, quam regit unus de familia conventus Plumbensis. Nil mali inventum est hic.

Visitatio Salinarum. Anno et mense eodem, Salinis, quae civitas est sic a ratione salis, qui in ea conficitur, nuncuputa, inveni Turcarum domus 825, moscheas 13 et collegium impiorum Softarum, qui sunt Turcarum discalceati religiosi, erga catholicos sevissimi. Ideo plane in igne continuarum persecutionum et molestiarum hic manent catholici; nihilominus quasi in medio civitatis istius et gentis tam pravae retinent eecclesiam s. Petri apost., in qua et altaria quatuor et alia cuncta se habent de ritu et institutione S. R. E., quam etiam continuis officiis et quotidianis sacrificiis percolunt fratres min. Obs., qui ad latus eiusdem ecclesiae habent conventum, in quo actu sunt tres sacerdotes, clerici duo, ac pueri aliquot in schola. Est debitor hic conventus cum ecclesia ad duo millia imperialium, quos expenderunt maiori in parte propter Vladicam supratactum, qui et hoc anno perdere eos fecit adminus quadringentos imperiales. In eadem civitate et in pagis cohaerentibus sunt fidelium mille ducenti, quorum fuere hac vice confirmati 797, nec quidquam mali inter fideles repertum, sed unus dumtaxat in villa Gnoiniza, qui uxorem repulit et statim aliam duxit, pro quo peto, quid sit agendum.

Visitatio parochiae Barkae.[2] Anno 1674. novembris 3 hic

[1] Jelaške, rodno mjesto fra. Matije Divkovića.

[2] Brka, danas muslimanska varošica na potoku Brci kod Brčkoga.

nullam ecclesiam inveni, sed catholicos 1926, de quibus hac vice fuere confirmati 874, paene omnes senes. Hic sunt tres schismatici ad catholicum ritum conversi et una schismatica, sed unus catholicus Turca factus et una catholica a schismatico seducta ad ritum schismaticum. Ibidem fuit unus, qui nunquam est confessus. Ibidem una mulier contracto et consumato matrimonio cum uno in tempore prohibito ab eo postea profugit et alteri nupsit, ab eo denique viduata nunc petit absolvi, sed nequaquam vult ad priorem redire maritum, qui, ex quo eam iam secundo a se fugientem reduxerit, tertio profugam omnino repudiavit et aliam duxit. Super quo petitur, an possit huic foeminae concedi absolutio a priori illo viro; et an viro permansio cum illa secunda uxore quam actu habet. Hic dispensatum fuit uni in tercio consanguinitatis gradu.

Visitatio parochiae Corenzae.[1] Anno menseque eodem in hac quoque parochia nulla inventa fuit ecclesia, sed fideles 1418, de quibus sacro chrismate perunxi 741, quasi omnes senes. In gremium S. M. E. inductae sunt hic sex schismaticae et ex nostris catholicis post schismaticos spontanee abierunt duae; tertiam vi Turcae abduxerunt. Ibidem unus catholicorum ad sacramentum poenitentiae est inductus, quod nullo prorsus modo audire potuit. Unus catholicorum duxit uxorem, cuius maritus adhuc vivit factus Turca; ideo autem eam duxit, quia putavit id sibi licitum fuisse, tum quia ita illi omnes persuaserunt, ut licitum; tum etiam quia ille, qui Turca factus est, huic foemine statim post fidei eiurationem publico scripto coram cadii licentiam more eorum fecit, ut possit cuicunque maluerit nubere; unde nunc cum hoc secundo marito gravata prolibus separari nequaquam potest; petit autem, ut cum caeteris catholicis communicet et sacramenta percipiat. Quid ergo cum illis faciendum.

Visitatio parochiae Bilae.[2] Anno et mense eodem in huius parochiae villa, quae Scacava dicitur, inventus est conventus fratrum minorum cum ecclesia, totaliter tamen dirutus et deiectus a Turcis antiquis temporibus, ita, ut nunc tantum muri extent desertati, nec alia ecclesia hic est, sed fidelium 995, quorum nunc sunt confirmati 736. Caeteri sunt omnes in gravi numero Turcae et schismatici, cum ante parvum tempus ferme omnes catholici fuerint. Tres schismaticae redierunt hic ad lumen catholicae veritatis et una Turca,

[1] Kornice, danas spadaju na gradačačku župu.

[2] Bijela Lalajdžija u dubravskoj župi — u brčanskome kotaru.

quae quondam fidem catholicam abiuraverat, absoluta, nunc in secreto poenitentiam asperimam facit. Una catholica ad schismaticos abiit. Ibidem unus catholicus desponsavit sibi unam schismaticam, cuius maritus adhuc factus Turca vivit; ipsa vero catholica facta petit, ut cum hoc catholico persistat in matrimonio. Quid iis permittendum, cum alias illa redibit ad schismaticos?

Visitatio parochiae Dragugniae.[1] Anno eodem decembris 6 in hac parochia nullam ecclesiam reperi, sed optimos catholicos 4161, de quibus confirmavi 806. Hic pater cum filio factus est Turca, uxorem adhuc per Dei gratiam catholicam retinens. Has quatuor parochias administrant fratres de conventu Gradovarh, nulla pro iis apparamenta habentes.

Visitatio ecclesiae B. Virg. Mariae de Gradovarh. Anno 1674. decembris 10 reperi hic dictam ecclesiam et in ea tria altaria, in quorum uno est miraculosa Imago B. V. Mariae adhuc a christianis relicta. Huic ecclesiae in his partibus famosae et celebri est adiectus conventus fratrum minorum de Obs., qui et cum ecclesia est defacto ita debito gravatus, ut nisi per sedem apostolicam sibi aliqualiter non fuerit provisum, per Turcas certo pro moschea, quod Deus avertat, appropriabitur, vel diruetur. Est enim debitor ad minimum novem millium imperialium, ad quae solvit viginti pro centum. Ideo continuo oclusus et spinis obseptus iacet sine habitante; in quem solum per festa ingreditur unus patrum et fidelibus celebrat, parochialia administrat et statim fugit, ne a creditoribus capiatur. Est circa hanc ecclesiam catholicorum numerus 1400 in circa, de quibus nunc sunt confirmati 963 et cuncta bona inter fideles inventa. Bis hic ordinationes habui, quibus ordinavi presbyteros quinque, diaconos sex, subdiaconos octo, ad minores octo.

Visitatio ecclesiae S. Ioannis Baptistae Sutiskae. Anno 1675. januarii 7 in hac ecclesia inveni altaria quinque ritu catholico cum omnibus requisitis retenta. Adiacet ecclesiae conventus fratrum min., in quo sunt sacerdotes quinque, clerici sex, laici duo, pueri octodecim pro religione in scholis habiti. Circum hanc ecclesiam sunt fideles 1275, qui omnes fidem catholicam et ecclesiastica sedulo observant. Confirmavi de illis 982.

Visitatio ecclesiae S. Nicolai de Vissoki. Anno eodem februarii 23 in hac ecclesia , quae ob ingens debitum difficulter sub-

[1] Dragunja u brežačkoj župi — kod Tuzle.

[2] Na desnoj strani puta iz Tuzle u Breške.

sistit, inveni quinque altaria et sacristiam prae caeteris pauperiorem, ac conventum min. Obs. eidem proxime coniunctum. in quo actu sunt degentes sacerdotes quatuor, clerici quatuordecim et pueri octodecim in schola. Etsi conventus sit indebitatus ultra quam mille imperiales, in eo nihilominus habitant fratres ratione animarum, quibus parochialia cuncta exercent ac officia divina sedulo peragunt. Hic fideles sunt 300, de quibus confirmavi ducentos viginti quinque et cuncta se bona habere reperi.

2-a visitatio Gradischae. Anno eodem in hebdomada maiori, pro supplemento parochi, qui abfuerat, in hanc parochiam veni, quatenus fidelibus per dies illos sacros sacramentum poenitentiae exhiberem, quod et praestiti invenique in illo populo plures quam fuerint et unam schismaticam rediisse in gremium S. M. E. Aliud nihil.

Visitatio parochiae de Zablatiae.[1] Anno eodem maii 14 nullam ecclesiam, sed aliquot coemeteria, in quibus parochus ex conventu Cresceviensi celebrat et fidelibus inservit velut et alii, qui sunt absque ecclesia. Sunt autem hic fidelium 1670, de quibus confirmavi 1216 et inter eos cuncta recte se habere inveni.

Ultima parochia est Dubiza. In qua sunt fidelium quasi unum mille, qui omnes egregie in fide catholica proficiunt, nec fuit inventum, quod adnotari possit de eis. Et hic non est ecclesia. Est autem haec de pauperimo conventu Cresceviensi.

Hi sunt conventus et parochiae, quae defacto extant in dioecesi hac Bosnensi, cum primo plures extiterint, sed per episcopum Belgradensem sunt ademptae, sane in grave praeiudicium episcopatus Bosnensis. Defacto igitur sunt conventus in hac dioecesi decem et parochiae, praeter illas intra Savum et Dravum, pro quibus est differentia inter hanc et Belgradensem ecclesiam, quadraginta duae; fidelium catholicorum de ritu Romanae ecclesiae in numero certo et scito octoginta millia; eorum, quos in hoc quadriennio sacro christimate confirmavi, in numero certo quadraginta millia, eorum quos ad presbyteratum ordinavi 49, ad diaconatum 48, ad subdiaconatum 63, ad minores octoginta. Duo hi conventus et cum suis ecclesiis, s. Mariae Virginis de Gradovarh et s. Petri apost. Salinis, sunt debito, ille novem millium imperialium, hic duorum millium, ita graviter oppressi, ut sint in evidentissimo periculo cadendi in manus Turcarum, quod de eis moscheas efficiant; alii duo Plum-

[1] U današnjoj župi Ključ.

bensis nimirum et s. Nicolai de Vissoki, sunt similiter enormi debito subiecti; qui omnes humillime commendantur pietati s. Sedis apost. Intra hoc quadriennium schismatici sunt reducti in gremium S. M. E. catholicae (quos longe difficilius est convertere, quam Turcas) quinquaginta unus quoad utrumque sexum; tres, qui facti fuerunt Turcae, revocati et septem ad poenitentiam conversi, qui primo sub legitima uxore aliam duxerant. De catholicis autem in Turcas excesserunt novemdecim; qui legitimas uxores repulerunt et qui repudiarunt, in totum quinque. Qui sunt schismatici facti, quatuor. Qui legitimas uxores reiecerunt et qui ex causa, quod illae Turcae factae sint, alias viventibus illis duxerunt, sunt adhuc inpoenitentes viginti duo. Cum autem hi adducant suas causas, ob quas in errorem prolapsi sint, velentque, imo petant suppliciter caeteris fidelibus coaequari in perceptione sacramentorum, petitur a S. Sede, quid illis respondendum, assignatis causis eorum excusationis.

Hi sunt boni et mali eventus huius dioecesis; caeteri inspiciantur in supra distentis visitationibus.

Ego ipse episcopus Bosnensis, quem alium fructum in eadem ecclesia, vel per me ipsum, vel per cooperarios meos produxerim, Deo optimo patet; non erubesco tamen asserere, quod intra idem quadriennium meis fidelibus formales conciones, praeter sermones et exortationes, confecerim et e cathedra peroraverim sexcentas quadraginta duas; et in iisdem faciendis a meis malevolis quibusdam de clero passus sum nimis vituperosas et contumeliosas resistentias.

Exhibitum Romae anno Iubilaei 1675 per me eundem fratrem Nicolaum Plumbeum de Possega, episcopum Bosnensem, personaliter sacra limina visitantem.

Arhiv Sv. zbora za raširenjc vjere: Bosnia, vol. II.

81. **Godine 1675.**

Jeronim Pastricij dokazuje, da je Bosna dio nekadanje Dalmacije u širemu smislu uzete, u kojoj su još apostolski učenici propovijedali evanđelje. Kašnje se u njoj pojavi krivovjerstvo. Da se ovo iskorjeni, Sv. Stolica posla u Bosnu Franjevce, koji mnoge krivovjernike obratiše, osnovaše samostane i župe, te na temelju povlastica Sv. Stolice preuzeše duhovnu pastvu. Od tada kroz 327 godina oni su Bosnu proviđeli s duhovnim pastirima i to tako, da su gvardijani predlagali župnike, redodržavnici kapelane, a biskupi ove usmenim

blagoslovom odobravali. To pravo bosanskim Franjevcima prije nije nitko zanijekao, jer sve prijašnje rasprave između biskupa i Franjevaca odnosile su se na pitanje, da li gvardijani i redodržavnici mogu duhovne pastire postavljati bez biskupske privole. Župe u Bosni nemaju stalnih dobara, nego se župnici uzdržavaju milostinjom, koje manjak gvardijani popunjuju dugovima. Stoga biskup Nikola bez povrede franjevačkih prava ne može dobiti slobodno proviđenje župa, Franjevci mu ne mogu plaćati „Uskrsno janje", a to nije ni nužno, jer dijelom ga proviđaju gvardijani, a dijelom narod i ugarska vlada.

Bosnensis parochiarum.

Eminentissime domine. Non negamus, quod de iure dispositio, visitatio et correctio ecclesiarum parochialium spectet ad episcopum et ordinarium, sed quando ius eligendi, nominandi et praesentandi parochos pertinet ad populum, ut ex antiquissima consuetudine practicatur Venetiis, in Dalmatia et in pluribus regnis, vel parochia sit annexa alicui monasterio, vel conventui regularium, tunc nominatus, praesentatus et electus ad parochiam et curam animarum a populo, vel ab aliis deputatis, etsi reperitur idoneus, approbatur et instituitur, prout practicatur in Urbe, ubi multae parochiales ecclesiae sunt annexae monasteriis et conventibus regularium, a quorum superioribus praesentatur parochus Emo d. cardinali vicario, qui pervio examine approbat et instituit.

At in casu nostro electio, praesentatio et nominatio parochorum in regno Bosnae sub tirannide Turcarum spectat ad patres provinciae Bosnae Argentinae ordinis s. Francisci de Observantia, tam ex antiquissima consuetudine 300 annorum et ultra, quam ex privilegio s. Sedis apostolicae, ut inferius demonstrabimus et sic ad episcopum Bosnensem solummodo spectat ius examinandi et approbandi praesentatos parochos, ac visitandi eorum ecclesias quoad res pertinentes ad curam animarum.

Antiquissimis temporibus sub monarchia et imperio Romano Dalmatia late sumpta incipiebat a mari Adriatico et per latitudinem se extendebat in parte ad Dravum flumen et in parte usque ad Danubium amnem, per longitudinem vero inchoabat ab Istria provincia Italiae et terminabat usque ad Dyrrachium oppidum, ut testantur Constantinus Pophirogenitus in „Administratione Imperii" cap. 30. et 31. de themate Dalmatiae, archidiaconus Spalatensis in „Historia Salonitanorum Pontificum" cap. 13. post Ioannem Lucium in „Historia de regno Dalmatiae" fol. 321. In tractu propterea sic

Dalmatiae descriptae et extensae continentur plures provinciae post inclinationem Romani imperii et iruptionem barbararum nationum diversimode nuncupatae fuerunt Dalmatia proprie dicta, Croatia, Bosna et Slavonia, et istae quatuor regiones proprium Illyricum constituunt, ut ex commissione Alexandri S. M. pape VII. rota declaravit 10. septembris 1655. coram r. p. d. Privolo in praesentia in parte 12. rec. Decis: 105., et ita testatur Lucius lib. 1. cap. 6. fol. 3. et fol. 445, n. 24.

In praedicta antiquissima Dalmatia late sumpta extabat ad litus maris Adriatici celebris urbs Salona, totius Dalmatiae caput et metropolis, in qua magistratus provinciales sedem habuerunt. Erat colonia Romanorum et residentia regis Dalmatarum. ut late tradunt Maurus Orbinus in historia „Regni Slavorum" fol. 134, 206 et 211, Lucius in sua historia lib. 1., cap. 4., fol. 23., cap. 5., fol. 31., Presbyter Docleates in historia „de regno Slavorum" post Lucium fol. 287., archidiaconus cap. 2. post Lucium fol. 312.

Ad praefatam Dalmatiam b. Paulus apost. misit Titum unum discipulum, ut ipse testatur in Epist. 2. cap. 4. circa medium ad Timotheum, archidiaconus praedictus cap. 3. fol. 318. post Lucium. Deinde b. Petrus princeps apostolorum direxit Salonam quemdam discipulum suum nomine Domnium, natione Syrum, patria Antiochenum, qui primus Salonitanae ecclesiae archiepiscopus extitit et martyrium pro Christi fide subiit, et ab eius praeeminentia apostolicae dignitatis omnes sui successores habuerunt iurisdictionem usque ad Danubium amnem per totum tractum antiquissimae Dalmatiae late sumptae. At postmodum direpta funditus Salona a barbaris gentibus, archiepiscopatus sedes fuit translata Spalatum et insignia archiepiscopalia per Sedem apostolicam sortiuntur, teste archidiacono cap. 3. penes Lucium fol. 313., et propterea in eorum scriptis et expeditionibus utuntur etiam his temporibus sequenti titulo, videlicet: N. archiepiscopus Spalatensis, Dalmatiae et totius Croatiae Primas; omnesque episcopi ecclesiarum existentium in praedicto tractu Spalatensi ecclesiae tamquam Salonitanae erant suffraganei, licet posterioribus saeculis plures fuerint exempti et auctoritate apostolica instituti tres alii archiepiscopatus in Dalmatia, Antibarensis alias Dioclensis, Ragusinus et Jadrensis, et pars suffraganeorum Spalatensis ecclesiae eisdem archiepiscopis erectis subiecta fuit, ut testatur archidiaconus cap. 15. post Lucium fol. 231., Orbinus praefatus fol. 210.

Mediterrana pars antiquissimae Dalmatiae late sumptae versus Savum fluvium continet regionem Bosnam nuncupatam et positam inter Drinam et Vnam fluvios, ut Lucius in „Tabula geografica“ et in notis suis ad commentariolos Marci Maruli fol. 445. no 24. demonstrat, Ludovicus Tuberonus in „Commentariis rerum gestarum“ libro primo fol. 25. in fine. Dalmatia autem universa ad regnum Hungariae pervenit iure sanguinis post obītum Crescimiri sive Zvonimiri ultimi regis Dalmatarum circa annum 1078. et propterea rex Hungarorum banum pro rege in Bosnam mittebat, qui banus de consensu regis Hungarorum de anno 1376. assumpsit titulum regis Rasciae, ut tradit Orbinus fol. 358. Ista Bosnensis regio fuit sic denominata a Bessis Traciae populis, ut pluribus historicis comprobat Orbinus in „Regno Slavorum“ fol. 344. et sequ., ubi quoque narrat de anno 1171, Ragostum episcopum Bosnensem perexisse Ragusam et ibi a Bernardo archiepiscopo consecrationis munus percepisse.

Verum quia Bosnenses inciderant in multas haereses, Clemens papa septimus de anno 1349.[1] misit in Bosnam aliquos fratres ordinis s. Francisci de Observantia, ut huiusmodi haereses eorum praedicationibus extirparent, inter quos erant frater Peregrinus et frater Ioannes de regno Aragoniae, ut testatur idem Orbinus fol. 352. Et cum ad eundem effectum multi alii sanctitatis viri concurrissent, ibi erexerunt vicariam eorundem fratrum, qui Bosnenses ad catholicam fidem converterunt et propterea dictus frater Peregrinus fuit factus episcopus Bosnensis, ut tradit idem Orbinus fol. 354.

Ab illo tempore fratres minoritae in praedicta vicaria existentes, curam animarum semper administrarunt. Erectisque ecclesiis, monasteriis et conventibns a piis regibus et principibus Bosnae, fuerunt institutae parochiales ecclesiae per universum regnum Bosnae et ad illarum gubernium, administrationem et reginem ac ad animarum curam semper promoti fuerunt fratres eiusdem ordinis et vicariae, praesertim tempore Eugenii pape quarti, qui de anno 1446. concessit eisdem fratribus per breve apostolicum motu proprio speciale privilegium, quod ipsi a mari Adriatico usque ad Tartarorum confines curam animarum possint exercere et sacramenta administrare populis et personis utriusque sexus, donec et quousque sedes apostolica aliud super hoc duxerit ordinandum, nec non domos cum

[1] Apologeta, valjda zaveden, stavlja na dva mjesta dolazak Franjevaca u 1349., dok se je ovaj zbio 1339. ili možda još pravilnije 1340. Analecta Franciscana II. (Quarachi, 887.), str. 178.

ecclesiis, campanilibus, cimiteriis, hortis et aliis pro fratrum dictae vicariae usu et habitatione perpetuo fundare, prout latius continetur in literis apostolicis praefati Eugenii quarti, datis Emo d. Ponenti, quarum originale conservatur in Buda et biblioteca Vaticana Cod. 358 pag. 28.

Postquam autem anno 1463. sevus Mahumetes, Turcarum princeps, capto et crudelissime necato Stephano rege Bosnae, occupavit totum huiusmodi regnum, fratres dictae vicariae per permissionem et indultum eiusmodi principis remanserunt in eodem regno, monasteriis et ecclesiis illius ad recitanda divina officia et exercendam curam animarum christianis praefati regni, per vicos gubernator bassa indultum postea funditus destruxit ecclesias, monasteria christianorum et fratrum eiusdem vicariae ac christianos religionem abnegare compulit et magnam illorum partem occidere iussit, ita ut pauci degentes in montibus et silvis in puritate catholicae fidei reliquerant, quos praefati fratres conservare et recreare studuerant et obtenta facultate a Turcis ecclesias et monasteria denuo nonnulla antiqua reedificarunt et alia in diversis locis construxerunt, et ab illo tempore parochias et curam animarum detinuerunt, nullo tunc existente episcopo Bosnense, quem post centum circiter annos pacatis animis Turcarum et auctis catholicis aliquando summus pontifex elegit et aliquando ad nominationem regis Hungarorum promovit semper tantum ex familia et ex provincia Bosnensi dictorum fratrum, qui dictam vicariam in provinciam Bosnae Argentinae formaverant ita, ut exinde ceperint habere ministrum provincialem, custodem et definitores et alios officiales singulo triennio per capitulum provinciale iuxta formam statutorum et constitutionum generalium ordinis fratrum minorum s. Francisci de Observantia et eorum iurisdictio se extendit nedum in dioecese episcopatus Bosnensis, sed in aliis dioecesibus episcopatuum Macarensis, Scardonensis, Diumensis (!), Belgradensis, Sirmiensis, Buduanensis (!) et Quinqueecclesiensis.

In quibus diversibus, praesertim in Bosna, sunt multae ecclesiae cum conventu seu monasterio et cuique ipsorum sunt divisae et assignatae parochiae nec non cappellae pro mercatoribus catholicis cum cura animarum. Capitulum provinciale singulo triennio deputat ex familia eiusdem provinciae capelanos tres, velut unum pro civitate Sarajevo in Bosna, alterum pro Belgrado et tertium pro Buda in Hungaria, curatos vero et parochos ecclesiarum parochialium nominat guardianus et familia cuiuslibet conventus, ab cuius iurisdictione

assignationis et divisionis existunt, quos capelanos, curatos et parochos episcopus proprius vel administrator apostolicus, vel vicarius oretenus per benedictionis signum approbabat. Idem practicatur, si ante triennium completum aliquis ex capelanis, parochis, vel curatis moreretur, vel ex legitima causa removeretur, ubi vero sunt tot animae, quibus unus parochus non potest supplere, eidem datur adiutor, curatus nominatus et approbatus, ut supra, nec unquam parochus deserit curam animarum recedendo a dioecesi parochiae ob necessitatem provinciae, nisi prius de consensu episcopi subrogatur alter idoneus.

Ecclesiae parochiales vel capelaniae nulla habent bona stabilia seu decimas et reditus, dum omnia occupata sunt a Turcis, sed solum eleemosynas piorum fidelium etiam pro missis celebrandis aliudque comestibile et istis eleemosynis substentantur fratres, familiae, ecclesiae et monasteria, de quibus eleemosynis redditur ratio per parochos et curatos guardiano cuiuslibet monasterii, capelani vero ministro provinciali. Et quoniam iste eleemosynae non sufficiunt ad substentationem familiarum monasteriorum, guardiani cum familia contrahunt aes alienum, praesertim ad eximendum se a molestiis et vexationibus infectis per Turcas et patriarcham scismaticum, qui continuo fere literis principis Turcarum omnes regulares et catholicos Romanae ecclesiae sub illius iugo et iurisdictione studet violenter constituere.

Minister provincialis in iuribus parochialibus nunquam se ingerit, sed circumeundo visitat monasteria, conventus et fratres de familia, ita ut episcopus quandocunque vult, visitat ecclesias parochiales, curatos seu capelanos, qui omnes episcopo debitam reverentiam et obedientiam exhibent.

Fr. Nicolaus, modernus episcopus Bosnensis, eiusdem ordinis et filius provinciae Bosnensis, nihil compaticus miseriis eiusdem provinciae, sed afflictis addens afflictionem, curat totis viribus perturbare quietem, privilegia et consuetudines dictae provinciae, dum instat declarari per eminentissimos patres, quod ad ipsum spectet deputatio parochorum, curatorum et capelanorum, respective in regno Bosnensi, quod ipsi teneantur eidem solvere quolibet anno „agnum paschalem“, licet alias auditis partibus haec sacra congregatio sub die 7. augusti 1673. reiecit huiusmodi petitionem et contrarium sancivit, prout speramus in praesenti novo iudicio, dum rationes provinciae censentur bene fundatae.

Ab anno siquidem 1349. fratres s. Francisci de Observantia in Bosna existentes, sub titulo vicariae vigore privilegii Eugenii papae quarti superius allegati, curam animarum et ecclesias parochiales obtinuerunt et administrarunt usque ad praesens spatio 327 annorum, tam tempore, quo carebat regnum Bosnae episcopo, quam quando illi fuit datus et resedit, ita ut modernus episcopus adversarius non potest probare, quo ipse vel aliquis eius praedecessor per seipsum seu eius vicarium deputaverit in aliqua parochia aliquem parochum, sive curatum, sed semper absque ulla contradictione ad omnes et singulas parochias fuerunt electi parochi, curati et capelani per guardianos et familiam monasteriorum, et ipsos electos episcopus benedicendo approbavit, ut supra dixi; quae observantia apprime deservit pro interpretatione mentis et sententiarum dominis pontificis, ut firmavit rota d. 503 n. 2 parte prima divers. et in rec. d. 608 n. 6 parte 2. Add. ad S. m. Greg. d, 184. sub n. 8 vers.; advertendum est tamen et decis. 105 p. quinta demum parte 12. recent.

Idque comprobant decreta huius sacrae congregationis, emanata sub die 9. augusti 1624., die 11. augusti 1645. et die . . .[4] aprilis 1658., in quibus fuit sancitum, quod provincialis et guardiani Bosnae Argentinae curam animarum seu parochias non assignent eorum fratribus vel ab illis eos removeant sine consensu et approbatione episcopi pro tempore. Nam tunc non erat controversia, quod provincialis et guardiani non habeant ius praesentandi episcopo parochos et curatos, sed quod non possint fratribus assignare parochias sine approbatione episcopi et sine episcopi consensu illos removere.

Minusque probare potest, quod fratres deputati ad parochias dereliquerunt illas nullo alio idoneo curato substituto, quia, quotiescumque necessitas discedendi a parochia expostulat, semper cum participatione et consensu episcopi seu eius vicarii alter idoneus ante discessum substituitur.

Nec obstant verba in corpore privilegii supradicti apposita, scilicet donec et quousque sedes apostolica aliud supra hoc duxerit ordinandum, quia adhuc sedes apostolica nihil contrarium ordinavit et parochiales ecclesiae aliis sacerdotibus non possunt conferri, dum in regno Bosnae nullus sacerdos saecularis reperitur et ecclesiae nullos reditus habent, praeter tenuissimas eleemosynas, quibus sub-

[4] Dan nepopunjen.

stinentur fratres, ecclesiae et monasteria; et propter hanc causam istae parochiae unitae sunt monasteriis per seipsum et regularibus.

Idem episcopus adversarius agnoscens constitutiones provinciae, moderatus est suam priorem petitionem conferendis per seipsum parochiis, dum postea petit, quod provincialis seu definitorium nominent episcopo tot fratres idoneos, quot sunt parochiae eorum curae animarum, ut deinde episcopus illis distribuat huiusmodi parochias, secundum ipsi magis videbitur et placebit, quod quidem nec tolerandum nec permittendum videtur, quia episcopus hoc modo eligeret parochos et non provincialis, definitorium vel guardiani, qui optime informati de qualitate fratrum, de eorum idoneitate, integritate et de quantitate animarum cuiuscunque parochiae ipsi debent praesentare singulos ad quamcunque parochiam iuxta oportunitatem et numerum animarum, et deinde episcopus repertos idoneos debet approbare, prout in praeteritum fuit semper ita observatum.

Super controversia annuae solutionis „agni paschalis" ab episcopo praetensi, certum est, quod de futuro non debetur, nec episcopus potest probare conventionem vel obligationem provinciae, vel parochorum, vel aliquam legitimam consuetudinem, et propterea sacra congregatio sub die 7. augusti 1673. omnino prohibuit episcopo exactionem „agni paschalis", etiam sponte oblati, licet aliqui parochi ex mera liberalitate aliquando solverint eidem episcopo munusculum pecuniarium, quando ab illo recipiebant sacra olea, quae inconventia contra sacros canones non potest inducere obligationem aliorum parochorum reclamantium.

Gratis episcopus asserit solutio „agni paschalis" sit unicum subsidium substentationis illius, quia fratres parochi et guardiani monasteriorum propriis sumptibus substentat episcopum et eius familiam, subministrando illis victum, vestitum, habitationem et servitutem.

Ultra quod ipse habet ab Hungarica camera annuos centum coronatos argenteos et a fidelibus alia emolumenta, descripta in memoriali provinciae, exibito eminentissimo cardinali Ponenti, quae reponit pro se et tamen ad magis thesaurizandum vellet gravare parochos et provinciam tot debitis opressam.

Aquiescere debet propterea episcopus a praetensa novitate recedere et conservare quietem, unionem et amorem cum fratribus, ut isti maiori fervore possint continuare ad curam animarum et ad conservationem tot catholicorum in medio Turcarum et scismaticorum positorum. Quare etc. Hieronymus Pastritius.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. II. Na zadnjoj strani čita se: „1675. Sac. congregatione de Propaganda Fide Em. d. Card. Cassanatei Bosnensis parochiarum pro fratribus provinciae Bosnae Argentinae contra illmum episcopum Bosnensem facti.

82. **1. maja 1679.**

Redodržavnik Bosne Srebrene fra Grgo Imoćanin svjedoči, da je fra Ivo Aničić vršio u Bosni vrlo pohvalno sve svoje dužnosti: gvardijanstva, lekturstva, duhovništva itd.

Fr. Gregorius de Imota, ordinis minorum regul. Obs. sancti Francisci concionator, lector et minister provincialis provinciae Bosnae Argentinae.

Hisce nostris literis indubitatam attestationem facimus et in fide veritatis attestamur cuncti, nobis esse bene ac perspicue notum, patrem fratrem Ioannem Anicium de Duvno eiusdem instituti, ac provinciae predicatorem et lectorem, summa cum laude in omnibus officiis suis, guardianatus videlicet atque lectoratus, se gessisse et maxima cum charitate et diligentia parochialia, necnon et caetera omnia, quae ad salutem animarum spectant, exercuisse in illis partibus ad honorem dei et christifidelium emolumentum, quare praesentem attestationem solito sigillo provinciae munivimus et nostro proprio charactere subscripsimus. Datum in conventu s. Francisci ad Altam Anconae, hac die prima maii 1679.

Pečat Bosne Srebrene.

Fr. Gregorius ab Immota
min. provincialis.

Arhiv Sv. zbora za raširenje vjere: Bosnia, vol. III.

83. **10. jula 1696.**

Statistika duša, koje je fra Anto Marković na katoličku vjeru obratio.

Nos infrascripti ad fidem catholicam et puram conscientiam nostram vigore praesentium fatemur et recognoscimus, quod admodum reverendus pater Antonius Markovich, parochus Mihoczensis, provinciae vero Bosnae Argentinae regularis Observantiae S. P. Francisci, lector et concionator generalis in oppido Miholecz[1] homines ducentos, in pago Podagaras[2] homines centum, in pago Rakitovczy

[1] Donji Miholjac u Slavoniji.

[2] Podgorač.

homines centum, in pago Miroszlavczi homines quinquaginta, in pago Varos homines quinquaginta, in pagis Cherkovczi et Kuzmanovczi homines centum, in pago Beniscanovczi[1] homines centum quinquaginta, in Marianovczi vero homines centum quinquaginta, ac in aliis pagis circumiacentibus quam plures homines ex heresi acatholica, Luteranica et Calvinistica, in praemissis locis cum ardentissimo zelo animarum, labore spirituali et industria ferventi, saepe cum maximo periculo vitae suae, illos adhortando et cum illis diversarum sectarum hominibus disputando, ac iisdem sermonem verae catholicae fidei praedicando, maxime disturbiorum temporibus et motu belli, ad veram Romanam catholicam fidem converterit, scurie fecerit. Quapropter praefati homines acatholici praememoratum patrem Antonium ita persequendo depraehendentes in una certa ecclesia concionem peragentem et sacram missam dicentem vix non occiderunt et vita privarunt, quod testatur manuum nostrarum propria subscriptio et sigilli usualis nostri appensio. Actum Miholeczi die 10 mensis iulii 1696.

Michael Milekovich, provisor Valpoviensis et Lontres, scriba Essekiensis.

Georgius Strayovich, bonorum Kralyevcziensium provisor.

Emericus Szedeszky, fiscalium bonorum Horaoviczae (!) et Vuchini provisor.

Iz rukopisa P. Joannis de Straxemano: Paraphrastica et topographica expositio totius almae provinciae Bosnae Argentinae et Velicae, 1730.

84. **6. aprila 1699.**

Sv. zbor za raširenje vjere dopušta, da jedan bos. Franjevac po Francuskoj kroz pet godina prosi za oduživanje crkve i samostana u Olovu te otkup njihova sv. posuđa; nalaže, da prosac isprošeni novac predaje pariskome nunciju.

Carolus tit. s. Laurentii in Lucina S. R. E. presbyter cardinalis Barberinus, sacrae congregationis de Propaganda Fide praefectus.

Cum sacrae congregationi de Propaganda Fide pro parte fratrum minorum Obser. Provinciae Bosnae Argentinae expositum fuerit, ecclesiam et conventum sanctae Mariae de Plumbo eiusdem provinciae propter tributa aliaque imposita a Turcis gravamina magno aere alieno obstrictum esse, ita ut sacra etiam supellectilia maximo cum

[1] Beničanci.

eiusdem ecclesiae dedecore ac divini cultus detrimento oppignorare necesse fuerit, ac propterea eidem sacrae congregationi supplicatum pro literis commendatitiis apud principes tam ecclesiasticos, quam saeculares, ut ecclesiae ac conventus praefati statum commiserantes in eiusdem levamen manus praebeant adiutrices et in suis respective dominiis ac dioecesibus eleemosinas a fidelium pietate per aliquem ex praedictis fratribus colligi permittant. Nos propterea eminentissimis patribus benigne annuentibus eorundem nomine fratrem[1] . . . ad huiusmodi eleemosinas colligendas in regnis ac provinciis Galliae ad quinquiennium tenore praesentium constituimus ac deputamus, illum omnibus archiepiscopis, episcopis et ordinum superioribus nec non etiam principibus saecularibus illarum partium in opus domino commendantes ac pro commendato haberi cupientes, ut suum ipsi auxilium, favorem et patrocinium in opus tam pium exhibeant. Ipsi autem fratri[1] . . . serio praecipimus et mandamus, ut omnem quam collegerit pecuniam fideliter ac quanto citius penes d. nuncium Parisiensem deponat vel deponi curet, ut scilicet hac ratione piis benefactoribus certius constare possit pecunias ab ipsis collatas nullum in alium usum, quam in utilitatem praefatae ecclesiae et conventus esse cessuras. Datum Romae die 6 aprilis 1699.

Pro eminentissimo dno cardinale Barberino, praefecto cardinali
Carolus Barberinus.

Pečat C. Abrahamus, secretarius

Izvornik u Gyöngyösu u „Epistolae Romanae», III. .

(Nastavit će se).

[1] Ovdje je ostavljeno prazno mjesto za ime.

Patrijarh Arsenije III. Crnojević u Pakracu.

Priopćio

Dimitrije Vitković.

U istoriji se prilike i događaji nekoga doba obično grupišu oko jednog središta. Takva središta ponajviše su istorijske ličnosti, koje su bilo svojim položajem, bilo svojim djelovanjem utjecale na doba, u kojem su živjele. I u istoriji srpskoga naroda ima mnogo takovih važnih ličnosti, koje treba samo imenovati, pa će jedino ime njihovo da dozove pred oči mnoštvo prilika i događaja svakome, ko iole poznaje istoriju roda svoga. Takova je krupna istorijska ličnost ovostranog Srpstva patrijarh Arsenije III. Crnojević. Treba to ime samo spomenuti, i ono će da sjeti svakoga na one važne prilike, na one sudbonosne događaje, u kojima se nalazio i u kojima je sudjelovao srpski narod u drugoj polovini XVII. i na početku XVIII. vijeka. Sve pak to imalo je utjecaja i na kasnije doba, pa je stoga potrebno i sve to poznati, jer bez dobra poznavanja prošloga, slabo se može prosuđivati sadašnje. Zaista, moglo bi se reći, da je skoro sav temelj, na kojem je osnovana i stoji zgrada srpske pravoslavne Karlovačke Mitropolije, vezan za ime patrijarha Arsenija. Zato bi po mojem sudu bilo veoma potrebno i korisno, da se stručno pero prihvati posla, te da napiše valjanu biografiju toga našeg znamenitog patrijarha. Dvjestagodišnjica je smrti njegove već minula, a mi još nemamo takova vrlo potrebna istorijska rada. No za posao taj osim stručne spreme, potrebni su i vjerodostojni podaci, izvori prve vrste, koji će biti na pomoć pri prosuđivanju prilika i događaja nekoga vremena, i sudjelovanja izvjesne istorijske ličnosti u njema. Toj svrsi neka posluže i ovi moji prilozi.

*

Mudri i odvažni patrijarh Arsenije, prinuđen prilikama da s jednim dijelom naroda svoga traži nova staništa na ovim stranama,

*

kao dobar pastir nije ostavio stado svoje samo sebi, već se o njemu svojski brinuo. Neprestano je dolazio u dodir s narodom, da sazna potrebe i želje njegove, da se poslije može za interese svoga naroda hrabro zauzimati. I u tu svrhu je često obilazio krajeve u kojima je srpski narod zauzeo sjedišta svoja, a putovao je svaki čas u Beč i u druga mjesta, da kod nadležnih vlasti zaštiti dobivene povlastice crkve i naroda.

Od kanoničkih posjeta patrijarhovih u našim krajevima još prije seobe, poznate su do sada dvije. Jedna je bila g. 1676., naskoro poslije stupanja na prijesto patrijaraški g. 1675.[1] O toj posjeti govori jedan kratak zapis u pećskom pomeniku: Арьсенїе божїею милостїю патриархь пекскы принесwхь wть Срѣма ЗРПД (7184=1676)[2]. Druga je posjeta bila g. 1684., kao što potvrđuje prilog pod br. XIX., u kojem se veli: „Ego vero ante 20 annos has partes visitavi.“ I poslije seobe patrijarh je htio počešće da obilazi svoj narod. Tako je oko Božića 1692. putovao u Hrvatsku i došao u manastir Lepavinu. Ja sam o tom putovanju i boravku patrijarhovu u manastiru Lepavini priopćio nekoliko priloga u Srpskom Sionu.[3] Dobrotom prečasne gg. Ivana Plivarića, kanonika i upravitelja nadbiskupske kancelarije, i Janka Barlé-a, prebendara i arhivara, poslije mi je došlo do ruku još više priloga, koji govore o drugom putovanju patrijarhovu preko Drave, i to u Slavoniju g. 1704.

Dobiti dozvolu za kanoničku vizitaciju nije bilo lako. Jedna velika zapreka bila je na dvoru cara i kralja Leopolda I., koja se uvijek isticala kadgod je patrijarh Arsenije tražio dozvolu, da ide u svoj narod, među svoje stado. Ta je zapreka bila u osobi kardinala Leopolda Kolonića, moćnoga prelata rimokatoličke crkve. Više puta je već bila isticana riječ toga čovjeka: „Ja ću Madžarsku da učinim robom, za tim prosjakom, i tako će već katoličkom postati.“[4] No osim toga, kad čovjek još pročita sve ono, što kazuje Isusovac Nikola Niles u svojim „Prilozima za istoriju istočne crkve“[5] o dje-

[1] Vidi „Srp. Sion“ br. 4. ex 1906.

[2] Glasnik Srp. Uč. Dr. knj. 42, str. 8. I Ruvarac ga navodi u raspravi o „Pećkim patrijarsima“. (Zadarska „Istina“ za g. 1888., str. 425.).

[3] Br. 3, 4 i 14 ex 1907.

[4] Szalay László: Magyarország története. Pest 1859. VI., 30. Gavrilo Vitković: Kritički pogled na prošlost Srba u Ugarskoj. (Glasnik Srp. Uč. Dr. knj. 30, str. 16.)

[5] Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani. Vol. I.—II. Innsbruck. 1885.

lovanju kardinala Kolonića za unijaćenje narodâ u zemljama krune sv. Stjepana koji ne pripadahu rimokatoličkoj crkvi, nije onda čudo, što je taj čovjek mrzio iz dna duše svoje svakoga, ko mu se na tom putu njegovu kao smetnja ispriječio. Zaboravivši u svom visokom položaju na glavno načelo zakona Hristova — ljubav, kojega je vrhunac ljubav prema neprijateljima, taj čovjek nije birao sredstva, kako da surguniše svakoga, ko mu je na putu bio, da postigne namjere svoje. I s takovim se čovjekom imao da bori patrijarh Arsenije. Mučna je bila borba ta i teško joj je patrijarh Arsenije odolijevao. Mnogu gorku čašu morao je on da ispije stojeći čvrsto kao branitelj pravoslavlja u svakom kraju, kud se naš narod bio rasuo. Dokaza za to ima dosta u priopćenim odnošajima pećskih patrijaraha s Rusijom u XVII. vijeku, a naročito za vrijeme patrijarha Arsenija.(Glas kr. srp. akad. knj. 60. str. 153.—203. Spomenik kr. srp. ak. knj. 38.). I kao da mu je jedan čas bila borba ta dodijala, te se bio odlučio, da sa doseljenim srpskim narodom prijeđe u Rusiju, na koju je i prije seobe pomišljao i od koje se pomoći nadao. O toj namjeri patrijarhovoj govori pismo zagrebačkog kanonika Petra Crnkovića, pisano zagrebačkom biskupu Stjepanu Selišćeviću (prilog I.). Da je nešto na stvari uistinu moralo biti, svjedoči postupak austrijskih vlasti prema patrijarhu Arseniju, koji je opisan u naprijed pomenutom Glasniku (knj. 60, str. 180, 185.). Patrijarh je od sekretara ruskoga poslanstva Prokopija Bogdanovića Voznicina dobio 14. avg. 1698. i putni list (pasoš) za putovanje u Moskvu. No do putovanja ipak nije došlo. Sigurno se gledalo odvratiti patrijarha od njegove namjere, pa ga je valjda to i primirilo, kad je „svima ljudma rimskoga zakona pod prijetnjom stroge kazne bilo naređeno, da nad patrijarhom, starcima i bjelcima vjere pravoslavne nikakvog pritješnjavanja i nameta ne čine". Patrijarh je Arsenije zato ostao, da se i dalje bori. I Kolonić je i poslije našao u njemu hrabra protivnika. Nešto slično bilo je u borbi ta dva čovjeka s borbom patrijarha Fotija i pape Nikole I. Državni razlozi, koje je baš kardinal Kolonić isticao,[1] znali su međutim gdjekad i njega ućutkati. To se dogodilo g. 1703.

Poslije mohačke katastrofe za punih 200 godina protivila su se

[1] Za njega se veli, da je kao arhiepiskop ostrogonski i primas ugarski, a potom kancelar ugarski, odgovorio srpskoj deputaciji, koja je molila za nesretnog u tamnici zatočenog Đurđa Brankovića: sic ratio status exposcit. (Glasnik, knj. 30, str. 6.).

madžarska vlastela kraljevima od habsburške loze. Bili su česti ustanci pojedinih vlastelina, osobito u Erdelju, koji su vladarima mnogo muke zadavali dok su ih svladali. Takav je ustanak bio u drugoj polovici 17. vijeka pod Imrom Tekelijom, koji je teškom mukom bio ugušen. I ni godina dana minula nije — piše Gavrilo Vitković — od kako je taj ustanak bio svladan, a pomagači toga ustanka, malaksali Turci sa ćesarem Leopoldom I. u Karlovcima mir učiniše (1699.), i već iskoči u Ugarskoj novi neprijatelj unutarnji u licu mladoga Madžara Franje Rakocija II.[1], sina kneza Franje Rakocija I.

Francuski kralj Ludvik XIV. izgubivši vjernog saveznika turskog sultana, staraše se, da ćesaru Leopoldu I. novog protivnika i suparnika nabavi. I želja se njegova lako i na skoro ispuni.

Franjo Rakoci II., mlad, izobražen i častoljubiv, podstaknut od francuskog poslanika u Beču markiza Vilarsa, i videći, da je po zaključenom karlovačkom miru gotovo sva vojska ćesareva iz Ugarske izvedena i spoljnim neprijateljem zauzeta zbog španskog nasljednog rata, koje u Francuskoj, Niderlandu i Germaniji, koje pak u Španiji i Italiji, u dogovoru sa Ludovikom XIV. i od ovoga i novčano potpomognut, s malom četom Vlaha i Rušnjaka pređe iz Poljske u gornju Ugarsku sa svojim prijateljem grofom Nikolom Berčenijem, gdje ga zaostali ustanici Tekelijini radosno dočekaše. I tako g. 1700. opet bukne buna u Madžarskoj,[2] koja neizmjerne jade zadade madžarskim seljanima i varošanima, i tako isto i Srbima. Za kratko vrijeme bijaše se prikupilo uz Rakocija do 70.000 ustaša.

Leopoldo I. bijaše u veoma kritičnom položaju. Ona neznatna vojna sila, koju mogaše upotrebiti, nije mogla i najmanji otpor dati madžarskim ustašama, a vojsku trebaše i protiv spoljašnjih neprijatelja.

U takvoj tjeskobi morade pribjeći i potražiti pomoć prvo hrabrih Srba, a po tom i Hrvata, protiv Rakocija i njegovih silovitih privrženika. „Caesar in hac Hungariae perturbatione, dum militem stipendiarium nequit propter Gallorum vim ex Germania reducere: Rascianorum primum, deinde Croatorum adversus male quietos impetrat auxilia.“[3]

[1] Rođen 1676.; umro u progonstvu 8./IV. 1735.

[2] Te je godine bio samo početak. Ustanak se tek g. 1703. rasplamtio, kad e sam Rakoci 16. juna došao u Madžarsku. (Szalay, VI. 140.).

[3] Glasnik, knj. 30, str. 1—2.

Opasnost je po dinastiju bila zaista velika. Rakoci se iz svoga stana kod Sekeljhida 9-og avgusta 1703. proglasom bio obratio na Srbe, da pristanu uz njega.[1] Poslije je 18. januara 1704. to isto učinio i s Hrvatima, ističući osobito, da je on po materi svojoj Jeleni unuk Petra Zrinskoga.[2]

U takovim eto političkim prilikama patrijarh Arsenije nalazio se u Beču i tražio, da mu se izda putni list za kanoničku vizitaciju. Nikako mu ga ne htjedoše dati. Misli se, da su se u Beču bojali obrta u političkim odnošajima u monarhiji, naime da bi Srbi mogli pristati uz Rakocija. Na mnoge žalbe patrijarhove, stvar najposlije dođe pred Dvorski Ratni Savjet, koji presluša patrijarha i upita cara, šta da se radi, i car dopusti, da se patrijarhu dâ putni list. No prvo ga pošlju na potpis princu Evgeniju u Požun. On ga potpiše. ali ipak predlagaše, da se patrijarh u Beču drži. Dne 29./XII. 1703 dvorski Ratni Savjet opet uzme u pretres tu stvar i podnese caru prijedlog princa Evgenija, koji predlagaše, da se prvo dobro ispita, može li se na patrijarha potpuno osloniti. Čulo se, da se Srbi dogovaraju sa Rakocijom i da su mu njeke poklone odnijeli, ali se još ne zna, da li je to istina, no srpski vojnici pod Monasterlijom nijesu još ništa protiv rebela uradili, te zato Savjet predlaže, da se patrijarh u Beču zadrži pod izlikom, da se s njime mora usmeno pretresati o narodnim poslovima. Neka se patrijarhu daje uzdržavanje i neka se u Beču zadrži, kao što i Turci pećskoga patrijarha uvijek u Carigradu drže. Tako opisuje prof. Milutin Jakšić po madžarskom istoričaru Sentklaraju borbu patrijarha Arsenija oko dozvole putovanja.[3] Po mojim prilozima to se pitanje ima još s dvije strane rasvijetliti. Prva je, da se u prilozima, koje priopćujem, jasno vidi, ko je bio glavni uzrok, da se patrijarhu nije dozvolilo maći iz Beča. Kardinal Kolonić se bio upeo, kako se kaže, iz petnih žila, da patrijarh ne stigne u kraj, u koji je namjeravao putovati. I uzrok je toj protivnoj težnji već poznat.

[1] Kod Manojla Grbića je pogrješna godina 1704. Biće, da je on poslije našao ovaj proglas s pismom, koje je Rakoci upravio na patrijarha Arsenija iz Dendeša 6. sept. 1704., koje je pismo patrijarh poslao u Beč. (Karlovačko vladičanstvo I. 252). To pismo, kao i proglas navodi Vitković u Glasniku (knj. 30, str. 10, 16—18). Vidi: Szalay VI., 95, 200. Horváth Mihály: Magyarország történelme, Pesten, 1862. IV. 283.

[2] Tade Smičiklas: Poviest Hrvatske. Dio II. 286.

[3] Letopis, knj. 202 i 203, str. 238. O kolebanju Srba vidi kod Gustava Razenhofera „Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen I. Seri:. VI. Band. S. 174.

To je naime smrt vladike Petronija Ljubibratića u Pakracu. Druga je dopuna, da Czörnig među regestama veli: „1703, 18 December. Intimat des Hofkriegsraths an den Patriarchen Arsenius Cernovich. Auf das überreichte Memoriale wird erwiedert, dass die Privilegien der Raizen, insoferne dieselben noch nicht erfüllt sind (imperfecta mansere), vollständig sollen durchgeführt werden; es stehe aber der gegenwärtige wirre und aufgeregte Stand in Ungarn entgegen (nisi praesens in Hungaria status turbidus et tumultuosus obstaret); zur Unterdrückung dieses Zustandes sollen die Raizen schleunig beistehen. Was den Erzbischof persönlich betrifft, so soll ihm die versprochene jährliche Pension ausgezahlt werden und er Entschädigung erhalten, wenn das ihm ertheilte Gut Szekcső ob ius tertii zurückgegeben wird. Gezeichnet. Per Imperatorem Starhenberg m. p. Car. Th. L. B. ab Aichpühl m. p. Joh. David a Palm. m. p.“[1]

Kako je mudri patrijarh Arsenije u takovim prilikama ipak mogao otputovati, ne znam. Ili je tu njegova odlučnost pomogla, ili mu je kakav nepoznati protektor tu dozvolu konačno izradio, ili su pak prilike prisilile vladara i njegove najbliže doglavnike, da ne slušaju kardinala Kolonića. U jednom prilogu se ističe, da bi tadanji hrvatski ban Ivan Pálffy mogao biti patrijarhov protektor (prilog XVII.), koji ga je sigurno želio na pomoći imati, jer i patrijarh se u mislima svojim često poziva na bana kao svjedoka svojih usluga, učinjenih za vladara. To su dakle nagađanja. Iz priloga drugih, osobito pisama kardinala Kolonića, vidi se samo to, da je patrijarh otišao u Baden u kupke tobože radi liječenja (a u istinu je bio bolestan), pa da je odatle i bez dozvole i bez znanja princa Evgenija — ako je naime sve to istina — preko štajerskog Graca mjeseca aprila stigao u Pakrac.

Patrijarh Arsenije duže je vremena ostao u Pakracu; vjerovatno do proljeća g. 1705. Sudim to po ovome. U pismu jednom, pisanom „despotu“ Đorđu Brankoviću u Heb (Eger), patrijarh je Arsenije napisao: ѕ прѣбивалиштное наше мѣсто иже въ Шклановѣи Пакрац мѣсеца дек. є. лѣто аѱд-го. (Glasnik kr. srp. uč. dr. knj. 33. str. 173.—176.). Priopćujući to pismo, Stojan Novaković metnuo je znak pitanja kod imena patrijarha Arsenija, jer je ugao, na kome je bio potpis, istruo od vlage. No van svake je sumnje na temelju mojih priloga, da je to pismo zaista patrijarh

[1] Czoernig: Etnographie III. Beilagen V. Regesten zur Geschichte der Serben. S. 99.

Arsenije pisao u Pakracu. Poslije toga je još do proljeća iduće godine ondje ostao, a tada ga je smrt cara i kralja Leopolda I., koja se dogodila 5. maja 1705., pozvala u carski grad Beč, da se opet ondje zauzme za privilegije svoje crkve i svoga naroda kod Leopoldova nasljednika. Boravak patrijarha Arsenija u Pakracu s dva je uzroka važan. Prvo, što je s njim skopčano osnovanje pakračkog vladičanstva; a drugo, što je patrijarh tu imao prilike da pokaže svoj odnošaj prema Rakocijevu ustanku. Svaki ćemo napose razgledati po dosadanjim već poznatim podacima, a u svjetlosti novih podataka, koji se u mojim prilozima nalaze.

*

Diplomom cara i kralja Leopolda I. od 31. marta 1694. imenovan je bio Petar ili Petronije Ljubibratić, pošto se izjavio za uniju, za episkopa „vlaškoga episkopata u Srijemu sa stolicom u svetonikolajevskom manastiru Hopovu."[1] Kao vikar u Srijemu više puta je vrbovao iseljenike iz turskih zemalja, od kojih se neki odseliše u Sv. Andriju (kod Budima), pa mu je to i na najvišem mjestu bilo priznato.[2] No nije se mogao održati u Srijemu, pa se zato povukao i nastanio u Pakracu u Slavoniji. O Petronijevu episkopovanju u Pakracu saznajemo po ruskim izvorima slijedeće. Dne 20. nov. 1696. stigao je, poslat od patrijarha Arsenija, u Kijev mitropolit Stevan Metohijac s papraćskim arhimandritom Sofronijem, petoricom staraca i trojicom slugu, a poslije su 26. dec. stigli u Moskvu. Ondje je mitropolit među ostalim izjavio i ovo: „Za tim je cesarski general Starhenberg obmanom preveo u uniju beogradskog namjesnika Petronija. Obećavajući mu, da će ga postaviti za beogradskog mitropolita, dao mu je 100 efimaka, koje je ovaj nudio patrijarhu za svoje posvećenje. Ma da ga patrijarh nije blagoslovio, opet, ne gledeći na to, zapovjeđeno mu je, da se naziva cesarskim episkopom, i da živi slobodno u gradu Pakracu, a kad je patrijarh poslao u taj grad svog blagoslovenog episkopa Jevrema zbog osvećenja crkava i postavljanja sveštenika, onda je toga episkopa odstupnik Petronije s komandantom grada bacio u tamnicu i držao u njoj pola godine, i jedva su ga po molbi patriarhovoj pustili". (Glas

[1] Archiv für österreichische Geschichte B. 32. S. 107—147: Beiträge zur Union der Valachen .... von Joseph Fiedler. Šemat. arhid. karlovačke za god. 1884., str. 9—10. Šemat. dij. pakračke za g. 1898., str. 6=7. Grbić: Karl. vlad. I. 257. Piko-Pavlović: Srbi u Ugarskoj, str. 99—100.

[2] Prilog V. kod Fiedlera.

kr. srp. ak. knj. 60. str. 175.). U Pakracu je Petronije — kako Fiedler po Čaploviću kazuje — kupio kuću i sagradio pored nje crkvicu od drveta, posvetivši je sv. Trifonu, i prikupio nešto zemlje, vinograda, njiva i livada. No neumorni patrijarh Arsenije nije mu dao mira. Predvideći opasnost od rada Petronijeva, on je pisao u Slavoniju, da ga narod ne primi. Povodom toga održan je zbor u manastiru Orahovici, i u trećoj sjednici je riješeno, da še u sve krajeve pošlju ljudi, koji će Srbe skupiti na zbor u Kamenskom na dan sv. Andrije. Ko ne bi došao, neka se kamenuje i kuća mu se zapali, kao što je to bilo prije nekog vremena u križevačkoj krajini. Na zbor je došlo 300—400 ljudi, pa je zaključeno, da se obrate predstavkom na patrijarha, i ista je sa zbora, održana 10 marta 1701. u Slatini, poslana po poslanicima patrijarhu. To se sve kazuje u jednom istražnom zapisniku, koji je Fiedler priopćio kao XI. prilog, a Niles ga je u svojim „Prilozima" preštampao.[1] Patrijarh Arsenije se dakle neprestano borio s Petronijem, znajući, kakva je zla donijela unija srpskom narodu u Hrvatskoj, u manastiru Marči, pa da se to sad isto ne dogodi u Slavoniji, u Pakracu.

Petronije Ljubibratić umro je 10. decembra 1703.[2] To je pismom od 12. januara 1704. (prilog II.) javio zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću (1703.—1708.) brat njegov protosinđel Jovan ili Joanikije. U pismu još veli, da je brat njega testamentarno preporučio, pa se nada, da će ga i biskup preporučiti kardinalu Koloniću, ako je dostojan da naslijedi u episkopstvu svoga brata, ako li ne, da mu se dade uzdržavanje i da mu se ostavi kuća, koju su on i pokojni brat (veli se, da su bili sinovi od dva brata) znojem sazidali. Tim pismom počinje zaplet. Joanikije je nešto zatajao, naime kako je umro brat njegov i kakav je u istinu testamenat ostavio. I pismo njegovo pokazuje veliku zabrinutost zbog budućnosti. Poslije će se vidjeti, zašto je to bilo. No ja ne mogu da prosudim, zašto je Joanikije taj korak učinio, naime zašto se ponudio za unijatskog episkopa. Da nije i on, kao i mnogi drugi u manastiru Marči mislio: samo da postignem epi-

[1] Symbolae, II. 751.

[2] Tim se ispravlja pogrješka Fiedlerova, koji je uzeo za dan smrti 2. juna 1704., kad je naime potpisan ugovor o prodaji kuće u Pakracu (prilog XII. na str. 132.). Po Fiedleru su taj datum uzeli i Ruvarac (Šem. arhidij. od g. 1884., str. 10) i Grbić (Karl. vlad. I. 257). No već u šematizmu dijeceze pakračke od g. 1898. oprezno je rečeno, da je Petronije umro prije mjeseca juna (str. 8). Po našem kalendaru 10. dec. odgovara 29. nov. (Vidi Srpski Sion, br. 6. g. 1905.).

skopsku vlast, a od unije i onako ne će biti ništa. Ili je možda htio tim zavarati, da se ne dozna pravo stanje stvari, da je naime brat njegov umro kao pravoslavan, možda baš njegovom zaslugom, a on je želio, da što prije stigne patrijarh Arsenije, koji će sve udesiti na korist srpske crkve. Tako se dakle može nagađati. Svi prilozi pak, koji poslije pisma Joanikijeva dolaze, ćute o tome, pa govore jedino o patrijarhu Arseniju, o njegovu putovanju preko Badena i Graca, i o opomenama, da se na njega jako pazi, jer ima namjeru, da otme Pakrac od unijata i da uznemiruje marčanskog vladiku. Prilozi ti još kazuju, kako je Joanikije našao protektora, i to u osobi Andrije Horvata, valjda predstojnika isusovačkog manastira u Požezi (prilog VI.), a zatim u osobi zagrebačkog biskupa Martina Brajkovića. Kardinal Kolonić je neprestano požurivao, da se Joanikiju izda potvrda, ali se pokazala jedna zapreka. Vladislav Mátyassovski, njitranski biskup i ugarski kancelar, tražio je propisanu taksu za tu potvrdu (prilog VII.). Na to je Kolonić izradio, da se ta taksa oprosti, jer Ljubibratić, veli, nema ni hljeba dosta od episkopije, a kamo li da plaća takse (prilog VIII.). I ne mogavši sačekati, da se potvrda svojim putem sprovede, na svoju odgovornost naložio je bio zagrebačkom biskupu, da Joanikija instalira. Veoma mu se žurilo! Međutim je i patrijarh Arsenije bio stigao u Pakrac. Joanikiju se savjetovalo, da ga primi kao gosta, ali da mu se ne pokorava (prilog VI.). I sad opet nastaje jedna zagonetka. Da li je naime patrijarh šta znao o koracima Joanikija, ili ne, ja ne mogu da prosudim. Držim ipak da nije znao. I kad je saznao, kakove je skokove učinio Joanikije, sigurno ga je ukorio zbog prevare. Protektori njegovi nijesu ništa znali šta je na stvari, dok im nije stiglo pismo marčanskog vladike Gavrila Turčinovića (1700. — 1706.) od 31. aprila 1704., upravljeno na kardinala Kolonića, a otuda poslano u Zagreb. To je bio, kako se kaže, grom iz vedra neba. Pismo je Turčinovićevo javljalo, da se Petronije pred smrt pokajao i pri samrtnom času vratio pravoslavlju, primivši pismeno razrješenje od samoga patrijarha. Ujedno je na samrtnom času veći dio svoga imetka ostavio patrijarhu Arseniju. Joanikije pak — veli pismo — da se mnogo dopisivao s patrijarhom, i patrijarh se i sad kod njega nalazi (prilog XI.). Kardinal Kolonić kad je to saznao, pismom od 14. maja 1704. obustavio je sve svoje naloge, izdane za instalaciju (prilog XIII.).

Siroma Petronije, pokajavši se, izgleda da nije postigao što

je želio. Ondašnji rimokatolički krugovi su ga kao „šizmatika“ odbacili, a naši su ga istoričari opet do sada smatrali unijatom, pa tako ga i Srbi odbaciše. No nije baš sasvim tako. Naši stari znali su šta je učinio Petronije, pa su ga stoga svojim smatrali. Imam za to i dokaza. U zagrebačkoj sv. preobraženskoj crkvi nalazi se jedan vrlo lijepo u bojama izrađeni помяникъ, оустроенъ Дионисїем Исаковичь, мѣстним парохомь и јеромонахомь монастира Ходоша дне 1-га мса wхтомврїа лѣта 1828., i u njemu je sve, što treba da se nalazi u jednoj čitulji (diptihonu) pravoslavne srpske crkve. Tu su imena naših patrijaraha, tu ime serb. voivode Stefana I-go, pa episkopa dijecezana, sveštenika parohijalnih i ktitora hrama. Na desnoj strani toga pomenika stoji: помяни Гди рабwвь Божїихь Архїереевъ: Петронїа, Софронїа i t. d. redom svi episkopi, kao što su i u šematizmu dijeceze pakračke od g. 1898. nabrojani; jedino nema imena trećega episkopa Gavrila Popovića (Bugarina), koji je umro od noža Damjana Rome, paroha iz Subotskoga grada. Stari naši eto su Petronija priznali za prvoga episkopa pakračke dijeceze, pa to treba da i mi učinimo, kad je sad nesumnjivo dokazano; da je on u istinu kao naš umro.

A šta je bilo s Joanikijem? Pismom od 17. juna 1704. javio je Isusovac Andrija Horvat zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću, da patrijarh Arsenije „Joannem Liubibratich .... in transalpinam Valachiam abduci curaverit“ (prilog XIV.). Kako treba to razumjeti, kazuju prilozi, koje je Fiedler priopćio.[1] Patrijarh je od Joanikija pripadajući mu dio ostavine Petronijeve prekupio za 1000 for, i poslao ga u Rusiju,[2] možda da ga ukloni, kako ga ne bi mogao goniti kardinal Kolonić, koji je bio i vrlo moćan i vrlo opasan u takovim stvarima. Patrijarh je pak podnio Dvorskoj Kancelariji svjedocima potpisani ugovor (prilog XII. kod Fiedlera) o kupljenoj kući, i tražio, da se to sve odobri. No zato ipak potvrda nije odmah došla. Patrijarh je zbog toga i u molbi svojoj od mjeseca juna 1706. tražio „um erteilung einiger confirmationspatenten über mein zu Pakarcz parato aere vermöganschusses des erkauften hauses cum appertinentiis (gleich wie es mein bischof

[1] Prilog XII. i XIII. kod Fiedlera. Ovaj posljednji je kod Picot-Pavlovića preštampan na str. 108. Vidi šemat. dij. pakračke za g. 1898., str. 7.

[2] Da je Joanikije bio u Rusiji, potvrđuje jedan zapis (Stojanović: Zapisi br. 2777.).

Isajas über das seinige zu Arad bereits erhalten)."[1] Ta je molba preko Dvorske Kancelarije bila poslana glavnom starješini carske uprave u Osijeku Aleksandru Kalaneku, da se o toj stvari sporazumije s feldcajgmajsterom barunom Nechemom, pa da o rezultatu čim prije tačno izvijesti. Šta je Kalanek izvijestio, kazuje pismo od 7. jula 1706., koje sam naprijed već spomenuo i koje je u Picot-Pavlovićevoj knjizi „Srbi u Ugarskoj" preštampano, a sadržaj mu je naveden i u „Zborniku istorijskih dokumenata" (str. 32). Patrijarhu Arseniju je uspjelo zadržati sve u Pakracu, pa je 17. maja 1705. licem na Spasovdan u manastiru Krušedolu za arhijereja slavonskog posvetio Sofronija Podgoričanina, kojega je poslije i car Josip I. diplomom od 16. septembra 1708. potvrdio. Vladika Sofronije je sve dobio u posjed i na uživanje najprije pismom, što ga je na njega pod 4. sept. 1705. upravio „Alexander Joannes de Kallaneck, sacrae caes. reg. maiestatis consiliarius, regni Sclavoniae recuperatarum partium iudex regius et praefectus cameralis". Poslije je isti kolacionalni list potvrdio na molbu episkopa pakračkoga Nikifora Stefanovića u Osijeku dne 6. maja 1728., „sacrae c. ac r. maiestatis consiliarius, praefectus, iudex regius Rascianorum, nec non cameralis supremus director et supremus perceptor regni Sclavoniae et ducatus Syrmi, Nicolaus Ignatius Seng."[2] Patrijarh Arsenije pak najvišom odlukom od 15. jula 1706. dobio je dobro Dalj kod Osijeka.

*

Već je naprijed istaknuto, kakove su političke prilike bile, kad je patrijarh Arsenije putovao u Pakrac. Rakocijev ustanak, koji je od g. 1703. plamtio, zadavao je mnogo brige caru i kralju Leopoldu I. i njegovim doglavnicima. Od ljudi odanih prijestolu sigurno se i tražilo,[3] a svakako su oni i sami shvaćali dužnost svoju, da u takovim teškim prilikama pomognu. Pa tko dovoljno poznaje prilike ratovanja od g. 1683.—1690., u kojima je i srpski narod učestvovao, i dobro prouči odnošaj, koji je tada nastao između Leopolda I. i patrijarha Arsenija, ne će se ni najmanje čuditi tome, što je i patrijarh bio odabran kao pouzdanik prijestola, da ode među srpski narod, pa da ga kao poglavar duhovni savjetuje, da

[1] Knjige Matice Srpske br. 18: Zbornik istorijskih dokumenata I. 74.

[2] Šematizam dij. pakračke za g. 1898., str. 9.

[3] Gustav Ratzenhofer: Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen (I. Serie. — IV. Band S. 173).

ostane vjeran svome gospodaru. Jedno bih ja ovdje samo istaknuo. Mudri patrijarh Arsenije dobro je providio prilike svoje crkve i naroda u novim krajevima, pa je vidio, da je protiv srpskog naroda sve što je i svjetovno i duhovno, i da mu je moćni — istina ne jedini — oslonac vladar, pomoću kojega će nešto moći postići. Patrijarh je dakle u težnji da osigura crkvi i narodu i predašnje i nove povlastice, svagda išao odozgo, a ne odozdo. Istina na tom putu bilo je i čestih razočaranja zbog onih odozdo, no pitanje je, da li ne bi toga još i više bilo, da se išlo drugim putem, ili kao što rekoh odozdo. Ja sudim, da je patrijarh Arsenije svagda mudro rasudio, šta će raditi, i da nije mogao onda drugačije učiniti, nego što je učinio.

Istakoh to svoje rasuđenje u odbranu patrijarha Arsenija. Gavrilo Vitković u „Kritičkom pogledu na prošlost Srba u Ugarskoj" ljuto se okomio na patrijarha Arsenija, što nije znao upotrebiti priliku, pa „pomagati onoga, koji bi najveće koristi ujamčio narodu srpskom, koji bi prije svega morao iznuditi avtonomnu narodnu upravu, pravo na teritorijum, u kom se bijaše srpski narod u masi nastanio".[1] Ne zamjeram istoričaru Gavrilu Vitkoviću, što je tako prosudio prilike patrijarha Arsenija, i što je mislio, da bi bolje bilo, da je drugačije učinio. Ali mu zamjeram, što je kao Srbin mogao povjerovati neprijateljima patrijarha Arsenija, koji ga svakiput kao srebroljubiva ističu. Osobito se u tom odlikovao kardinal Kolonić, koji je svagda to sredstvo — tobože gramzivost patrijarhovu za blagom — isticao, samo da ga osumnjiči kod vlasti. Već je o tom više priloga priopćeno, a i u mojim se prilozima o tom dosta govori. Zar da je takav bio u istinu patrijarh Arsenije?[2] Ne mogu u to da vjerujem. I opet upućujem svakoga na bolje proučavanje prilika ovamošnjega dijela srpskog naroda za doba patrijarha Arsenija. Ne treba zaboraviti, da je srpski narod dosta dugo živio u zbjegovima, u zemunicama, pa da ga je trebalo jednom smjestiti, da počne živjeti kao i ostali građani. Pa zar tada nije trebalo mnoge žrtve za razne potrebe narodne? Zar sama Sv. Andrija, u kojoj je sedam crkvi, ne svjedoči i danas, kud se djelo Nemanjića blago?

Patrijarh je Arsenije dakle i zbog borbe s unijatima, no i kao pouzdanik vladara putovao u Pakrac. To se već i do sad znalo,

[1] Glasnik, knj. 30, str. 24.

[2] Vidi u Glasniku knj. 30, str. 19, 31.

no osobito se jasno otkriva iz pisama patrijarhovih, koja se sada priopćuju. Većina pisama ističe, da je on došao „in promovendo servitio caesareo-regio“ etc. No tvrditi zajedno s tim, da bi i patrijarh Arsenije bio kriv za sva užasna krvoprolića, koja se za Rakocijeva ustanka dogodiše, bila bi strašna nepravda. Sva pisma svjedoče jasno, kako je sijedi patrijarh s bolom u duši primao glasove o strahotama ratovanja, te je zbog toga i prigovorio nadležnima, što su otezali s njegovim putnim listom, pa ga nijesu prije pustili među narod (prilog XV.). U jednom pismu, upravljenom na zagrebačkog biskupa Martina Brajkovića, patrijarh piše: „Quia ego scio, quod nec Deo, multo minus nobis, acta similia placere possint“ (prilog XIX.). Zar nije mudro sudio patrijarh Arsenije? Ne samo njemu, kao arhipastiru i propovjedniku mira i ljubavi, da nije mogao biti po volji ondašnji način ratovanja, nego to sve uopće nije bilo na korist srpskog naroda. Po koji Madžar krivo obavješten i danas će da izusti riječ vad rácz (divlji Rac), koje je ime dato Srbima od Rakocijevih kuruca, kao da i oni nijesu isto takvi bili.

Pa ko je kriv bio i koji su uzroci to bili, da su Srbi tako neprijateljski postupali prema Madžarima i da se nijesu s njima složili?

Na prvo pitanje odgovoriću, navodeći jedino, što kazuje Czoernig. Među regestama u njegovoj „Etnografiji“ piše: „1704, 21 April. Bericht der ungrischen Hofkammer an dem Hofkriegsrath, dass sich die raizische Miliz in den Gegenden diesseits der Donau (Partibus Cisdanubianis) die gröbsten Excesse, Raub und Mord, erlaube, ungeachtet die Theilnehmer der Rakoczy'schen Unruhen Amnestie erhalten haben. Der Hauptaneiferer zu diesen Uebergriffen sei der Oberst Baron Paul Andrasi, welcher die Raizen unter Drohungen fortwährend insurgire. Hierauf folgt die Bitte um gemessene Befehle zur Abstellung dieser Wirren.“[1] Odluka je ta izašla sigurno povodom užasa, koji se dogodiše mjeseca marta 1704. u Pečuju, i o kojima ima spomena i u pismima patrijarha Arsenija.[2] I zar nije takovih Andrašija i više bilo?

Na drugo pitanje, koji su uzroci bili neprijateljstvu Srba prema Madžarima i obratno, ima nešto više odgovora.

[1] Czoernig: Ethnographie. III. Beilagen V. S. 99. Vidi prilog pod br. XIV. —XVII.

[2] Vidi Glasnik, knj. 30, str. 13—15. Szalay VI, 144; 161—162. Horváth IV. 302, 311.

God. 1698. bio je na Ugarsku rasporezan stalan vojnički porez od 4 miliona.[1] Taj je porez i iz političkih razloga bio veoma omražen kod Madžara, a još i zato, što je Ugarska zbog nerodnih godina bila jako osiromašila. Od toga tereta — piše Schwicker — bili su doseljenici Srbi u smislu svojih privilegija oslobođeni. I već ta okolnost mogla je ispuniti ostale stanovnike države zavišću i mržnjom, a to je poraslo još i time, što se za utjerivanje toga poreza upotrebljavala srpska narodna vojska. Ko naime nije htio da plati, poslali bi mu nekoliko hiljada „Raca" na ekzekuciju.[2] Ako je to sve istina, svakako je za posljedicu moglo imati antagonizam između Srba i Madžara.

Gavrilo Vitković ističe kao uzrok neprijateljstvu vjersku netrpeljivost sveštenstva rimokatoličke crkve prema Srbima.[3] Momenat, koji se istina ne smije zaboraviti, ali nije, držim, odlučan bio. Srbi su zaista mogli imati neraspoloženja prema onima, koji su im vjeru mrzili i svakakvom je nazivali, ali da bi samo zbog vjerske mržnje šta činili, ne može se tvrditi.

Poziv Rakocijev od 9. avg. 1703. nije našao odziva od strane Srba. Međutim poslije izgleda, da su Srbi skloni bili sporazumu. I u pismu patrijarha Arsenija od 16. avgusta 1704. veli se: „Iam etiam minime in me spem habet (sc. gens. Rasciana)".[4] Pokušaj za sporazum učinio je Aleksandar Karolji, vojvoda Rakocijev g. 1704. Na poziv njegov iskupe se izaslanici srpski iz Bačke, Srijema i Podravine u Šimegu (županiji zaladskoj) i sklope s njim ugovor o miru i oružanoj pomoći od pet hiljada ljudi, koju će mu Srbi davati. Karolji za tim izda svojima zapovijest, da se pod smrtnom kaznom čuvaju svake uvrede i štete prema Srbima. No tek što se ovi vratiše svojim kućama, napadne Rakocijev vojvoda Franjo Deak na mirne Srbe u Bačkoj i Banatu, i učini pokolj među njima, i odvede im mnogu marvu. Istoričari madžarski, koji sve to po avtobiografiji Karoljijevoj navode, sami vele, da je tim sporazum Srba s Madžarima postao nemogućim.[5]

[1] Szalay VI. 34.

[2] Dr. I. H. Schwicker: Polit. Geschichte der Serben in Ungarn. S. 41—43. Századok, 1868.: Hornyik János „A ráczok ellenforradalma." Taj navodi i njeke naloge vlasti o tom pitanju.

[3] Glasnik, knj. 30, str. 15—16.

[4] Prilog XX.

[5] Szalay, VI. 145. Madžarski istoričar Mihajlo Horváth o tom piše: „A ráczok, e vélt szószegés miatt haragra gyulva, ismét mindnyájan a császár pártjához sze-

Takvih slučajeva bilo je svakako više. Jedan se n. pr. spominje u pismu od 26. febr. 1704., koje je pisao pukovnik Jovan Helepront[1] glavnom komandantu Aleksandru Karoljiju. Tu se veli, da je on kraj oko rijeke Drave obišao i učinio sve, da pogani Raci (pogány rácz) ne bi mogli preko rijeke prijeći i sela pustošiti, kao što su prije 4 sela opljačkali, pa su i njegov posjed uznemirili, i supruga mu je samo u jednoj košulji pobjegla u Pečuj. Tome je uzrok bio taj, što su na one Race, koji su se pokorili i imali protekcionale, navalili seljaci (elébb bátai, szeremlei, kalocsai, sárközi parasztság reámenvén), pa ih sasjekli, mučili i iz svega istjerali, pa su i oni Madžarima vratili žao za sramotu (erre nézve ők is a magyarokon tromfot ütettek).[2]

Jedan naš savremeni ljetopisac ovako opisuje djela „rebelanta" prema Srbima: „Многw пакости не въ единомь мѣстѣ сьтворише, плѣнише наипаче нашь родь србскїи, идѣже кои вь сихь странахь нашь wбрѣте се, горкоую и ноуждноую смрть и робство сь всемь домомь своимь поднесе. Тако завистїю таемїи сьдѣяше, дѣцоу вь колѣвкахь саблями сѣкоше и многаа безчисленнаа зла сьтворише, кое здѣ вь кратцѣ извѣстити не бьзможно. Тогда и свештеннаго чина не поштедише, егда и сеи светыи монастирь (Grabovac) поробише, црковь сь келїами огнемь сьжегоше" (Letopis Mat. Srp. knj. 127. str. 66.).

Zato je sasvim pravilno o tome sudio naš istorik Jovan Rajić: „Домашныя раздори вся утишилъ Кесарь поможїю Сербовъ и Хорватовъ, которїи толикое употребили тщанїе и бодрость, что вскорѣ вся предпрїятїя зломысленниковъ разорили и разсипали. Храбрость сїю Сербовъ и Хорватовъ не точїю непохваляютъ Унгарскїи Писатели, но и за краинее безчеловѣчїе почитаютъ, пишуще, что оба сїи Народи заслужили бы подобающую похвалу, естли бы грабленїемъ и огнемъ Унгаромъ учиненними не затмнѣли оную. „Зане, како пишеть нѣкто

gődtek, melytől őket azontul semmi módon sem lehettet többé elvonni" (IV. 301). A na drugom mjestu opet veli: „Ekkor bomlott fel, ugymond Károlyi Sándor, a magyar hite a rácz nemzetséggel" (IV. 302).

[1] Taj je bio poslan s onim pismom Rakocijevim od 6. sept, 1704. patrijarhu Arseniju, da mu usmeno još više kaže (Glasnik, knj. 30, str. 18.)

[2] Thaly Kálmán: Archivum Rákóczianum I. 107—108. Već je 10 svezaka izašlo od toga arhiva. U desetoj svesci nalazi se azbučni indeks za dosadanje sveske, pa je dobro pogledati na str. 185. kod riječi „ráczok", gdje je naznačeno po pojedinim sveskama, gdje ima spomena o srpskom narodu.

Серби суровствомъ своимъ въ Пятн церквахъ, и индѣ показанномъ всю славу свою нарушили и потеряли, сирѣчь оба тїи Народы таинимь нѣкимъ рьнїемъ движими паче мѣри свирѣпствовали надъ Унгарами". Но право ли таковыя строгїя поступки ихь безчеловѣчїемь назвати можно, я нестану разсуждати: всѣмь явлено есть, что дѣлати обыкло воинство, когда на непрїятеля своего наступитъ, мало тамо имѣти мѣсто обыче человѣколюбїе, а наипаче когда едина страна побѣждшая раздражена будетъ. Праведно есть, что Славенскїя Полки немилосердно поступали съ бунтовщиками тѣми нещадяще пола, чина, нли возраста, еже суровствомъ и варварствомъ называютъ помянутїи Писатели, премолчеваютъ обаче обыди и пакости подобныя Серблемь учинеыя отъ Унгаръ. Повѣствуютъ Старцы наши дѣлъ тѣхъ самовидцы и дѣиственники, что крамолники тїи нещадно избивали младенцы Сербскїя, и жени их мучили, Серби по томъ раздражени, равною мѣрою возмѣрили имъ. Но естли правду зказати должено, обѣ противнїи части въ томъ посрѣшили, когда невинихъ побивали; но кто раздраженому Марсу предѣлы поставитъ, или силному Геркулесу ћулаву изъ рукъ исторгнетъ." (Част IV. кн. XI. стр. 168.—169.)

Kad se sve to uvaži, pa se još dobro razumiju pisma patrijarhova, držim, da ne može više biti nikoga, ko bi patrijarha, Arsenija još mogao smatrati krivcem neprijateljstva između Srba i Madžara.

*

Prisutnost patrijarha Arsenija u Slavoniji zadavala je veliku brigu i strah ondašnjim duhovnim krugovima rimokatoličke crkve. Sudim po tome, što se zagrebački biskup Martin Brajković, obaviješten o dolasku patrijarhovu u Pakrac, i sam bješe odlučio za kanoničku vizitaciju u onim krajevima. Patrijarh Arsenije je to saznao, pa je pisao biskupu pismo u Sirač (prilog XXII.) i pozivao ga, da mu dođe u Pakrac, izvinjujući se u drugom pismu „malim zdravljem" (prilog XXIII.), da sam ne može nikuda ići. Oba su pisma vrlo nježna, puka — kako naš crkveni jezik kaže — bratoljubija, koje traži crkva Hristova od svojih vjernih uopće, a naročito od pastira. Patrijarh je u pismima još molio biskupa, da ga obavijesti o dogovorima s ostalim gospodarima „vu orsagu horvatskomu" i o događajima na ratištu, u koliko mu je to poznato; po

čemu se može suditi, kako je patrijarhu briga za sudbinu svoga naroda za srce prirasla. Biskup Brajković, sudeći po pismima patrijarhovim, slabo je odgovarao. Ili sam nije htio, ili se bojao kardinala Kolonića, koji ga je opominjao, da se čuva patrijarha, a u jednom pismu veli, da patrijarh Arsenije piše riječima najslađim, ali otrovnim (verbis dulcissimis, sed venenosis).[1] Ipak mu je jednom odgovorio, ali kako? To se vidi iz patrijarhova pisma od 30. aprila 1704. (prilog XIX.). Biskup je tužio „Vlahe" generalata varaždinskog i petro-varadinskog, da napadaju ljude katolike, osobito sveštena lica, pa ih pljačkaju i t. d. Sudim, da je u pismu malo moglo biti bratoljubija. Šta je patrijarh na to znao odgovoriti? Branio je svoje krajišnike, da oni to ne čine, već da tih „lopova" ima „ex variis nationibus". U onim burnim vremenima moglo je biti svega i svačega. Ako su se i Srbi gdje ogriješili, ali to se isto može reći i za Hrvate i druge. Svjedoči o tom istorija. Madžarski istoričar Salaji na temelju pisama Ivana Palfija piše: „Ivan Palfi 14. aprila imao je svoj logor kod Vašarhelja, 18-og kod Vašvara, od kuda je prema Komoranu imao krenuti. Pošto ga Hrvati nijesu htjeli dalje pratiti, isto tako i karlovački Srbi, bili su otpušteni, i sa strahotama su obilježavali put svoj u otadžbinu". U primjedbi pak navode se riječi pisma Palfijeva od 22. aprila, upućena na grofa Pavla Sečenija, arhijepiskopa kaločkog. Tu se veli: „Pobunivši se Hrvati, nijesam ih mogao ni pô dana zadržati ... I Karlovčani su tražili povratak, pa sam ih otpustio kod rijeke Šijo .... I inače su ti Hrvati samo smetali, pa sam stoga sudio za bolje, da ih natrag pustim".[2] Kriviću dakle bacati, samo na jedne ne bi bilo pravedno. Braća smo bili u mnogo slučajeva, prava braća i u dobru i u zlu.

Biskup Brajković je obavijestio i kardinala Kolonića o svojoj kanoničkoj vizitaciji. Na to mu je on odgovorio pismom od 17. dec. 1704., u kojem veli: „Audivi, quod Illustrissima D. Vestra peregerit suam visitationem cum fructu, quem gratulor, sed pro comperto teneo, quod quamdiu ille Pseudo-Patriarcha ibi permanserit, nil boni, vel meliorationis sit sperandum" (prilog XXVI.).

*

Patrijarh Arsenije je još s jedne strane imao da izdrži borbu s moćnim rimokatoličkim klerom. To je bilo zbog sabiranja desetka.

[1] Prilog XII.

[2] Szalay, VI. 167.

*

Premda je u privilegiji od g. 1695. jasno bilo izrečeno, da su Srbi slobodni od desetka, koji „neka sam narod obraća i upotrebljava na uzdržavanje i prihode vladikama svojega zakona, a da im se ne čine nikakve prepone od strane Naših prelata i komorskijeh zvaničnika“,[1] ipak ti prelati nijesu mirovali, već su neprestano tražili, da im i srpski narod mora desetak plaćati. O tome govore prilozi pod br. XXIV.—XXVII. Vrlo su karakteristična u tom pogledu kako pisma kardinala Kolonića, tako i odlomak pisma Andrije Horvata. Ima u njima mnogo pouke i za sadašnje prilike srpskoga naroda. Dobro ih treba stoga proučiti i mnogu korist iz njih pocrpsti za ravnanje naše u budućnosti.

*

Na posljetku još da koju riječ kažem o pismima patrijarha Arsenija. Tih je pisama devet. Šest je upućeno na zagrebačkog biskupa Martina Brajkovića, a tri na druge ličnosti. I zanimljivo je, da su u ova tri pisma, upućena na ličnosti izvan Zagreba, ipak dospjela u Zagreb. Mislim, da su poslata iz Beča kao odgovor na tužbe protiv patrijarha, da se naime protiv njega u onim prilikama ne misli postupati. Pisma nijesu pisana jednom rukom. Samo su latinska pisana jednako, i to možda rukom pisara-sekretara Srbina Teodosija Sokolovića, koga je patrijarh umirući g. 1706. u Beču preporučio srpskom narodu.[2] Tim ispravljam jedno svoje predašnje mišljenje, naime ko je pisao ova tri pisma patrijarhova u manastiru Lepavini g. 1692., koja sam priopćio u Srpskom Sionu.[3] Sad držim da je ta pisma pisao vladika Isaija Đaković, jer odaju sigurnu ruku, a ova su pisma rukopisom nješto nesigurnija. Pisma latinicom pisana odaju dvije ruke. Na većini pisama sačuvan je isto onakav pečat, kakav sam opisao u Srpskom Sionu.[4]

[1] Grbić: Karlovačko Vladičanstvo I. 240.

[2] Ilarion Ruvarac: Odlomci o grofu Đordu Brankoviću i Arseniju Crnojeviću; str. 84.

[3] Vidi primjedbu br. 3.

[4] Br. 4 ex 1906.

I.

31. decembra 1695. U Beču.

Petar Crnković, kanonik zagrebački, izvještava biskupa Stjepana Šeliščevića o namjeri patrijarha Arsenija, da sa srpskim narodom ode u Rusiju.

Illme ac Rme Domine, domine praelate et patrone gratiosissime.

Servitiorum meorum humillimam commendationem. Inclusas Eminentissimus Cardinalis Nuncius mittit, quas etiam transmitto in omnem eventum, ex quo in hesternis acceptis de progressu itineris nihil acceperim. Pseudo Archi Eppus Graecus turbatur a Possessione acquisita; audivi ab uno sacerdote suo Agente, qui nuper ab eodem Buda venit, eundem graviter exacerbatum esse et brevi Viennam venturum petiturumque disgustatum a Sacrma Matte facultatem cum suo populo abeundi et transeundi ad Partes Moscoviae, quae petitio, crederem, ipsi non favebit facileque deduci poterit effectus argumentorum illmae Dnationis V-ae in contradictione explicita ad Cameras positorum demonstratus, nactus enim eandem occasionem, qualem obtinuerat, facile id attentaret, ut sequellae inconvenientes et impertinentes, noxiaeque orbi christiano evenirent. Caeterum dum continuo augurium felicissimum in antiqui huius epilogo ac novi exordio, me favori et gratiae recommendo et persevero. Viennae 31/X-bris 1695.

Eiusdem illmae ac Rdmae Dnis V-ae Servus et capellanus humillimus Petrus Chernkovicz m. p.

Rndmus d. vicarius in absentia Ill-mi et Rmi dni D. Praelati mihi gratiosissimi, sciet pro inclusis, diriget cui mea obsequia obligatissima. Sacrma M-as Caesarea Austriacam Diaetam determinavit futuram pro die 11. ianuarii.

Na leđima: Illmo ac Rmo D-no D-no Stephano Selischevich, Dei et Aplicae sedis Episcopo Zagrabiensi, B. V. M. de Topuszka Abbati, Primati Croatiae, supremo ac perpetuo Comiti de Berzencze, nec non S. C. Regiaeque Matis Consiliario et Dno Dno Praelato et Patrono Colendissimo Gratiosissimo — Zagrabiae. Viennâ Sopronium, Ginzium, Varasdinum.

In absentia aperiat Rmus Dnus vicarius.

Epistolae missiles originales, ad Episcopos Zagrab. scriptae. Tomus XXIV. Num. 67.

II.

12. januara 1704. U Pakracu.

Pismo Jovana Ljubibratića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću, kojim javlja smrt vladike Petronija Ljubibratića i preporučuje sebe za vladičansko mjesto u Pakracu.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Patrone colendissime.

Quod Reverendissimus Petrus Lubibratich, frater meus, sub die 10/X-bris Anno 1703. in Domino obdormivit, statim Illustrissimae Dominationi Vestrae transcribere non intermisi, sicut etiam frater defunctus meus in spiritualibus Illustrissimae ac Reverendissimae Vestrae in testamento recomendavit, et me spero ab Illustrissima Dominatione Vestra apud Suam Eminentiam Cardinalem a Kollonich recomendatum habere, si sum judicandus in gradum fratris mei seu Episcopatum, si non, ut tantum meam sustentationem habere possim et in domo mea, quam magno cum sudore aedificavimus, requiescere possim. Caeterum me Gratiae et Patrocinio commendans

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

Servus humillimus

Dat. Pakarcz die 12. Jan. 1704. Ioannes Lubibratich.

Na poleđini: Illustrissimo ac Reverendissimo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo Zagrabiensi, Abbati B. V. Mariae de Topuszka, Sacrae Caesareo-Regiae Mattis consiliario, Comitatus de Bersencze perpetuo Comiti etc. etc. Dno Dno mihi collendissimo — Viennae.[1]

Epistolae missiles originales, scriptae ad Episcopos Zagrabienses. Tomus XXXVI. N. 13.

[1] Ljubibratići su bili plemići. I na pismu je mali u crnom vosku utisnuti pečat s plemićkim grbom. Dr. Ivan Bojničić je priopćio dva grba Ljubibratića. Na pismu je grb jednak onom pod *a* priopćenom. Još se u pečatu vide latinska slova *J. L.* (Vidi Der Adel von Kroatien und Slavonien. S. 104. Tafel 74.) Takav isti grb se nalazi i na nadgrobnoj kamenoj ploči na grobu vladike Petronija u grobljanskoj crkvi u Pakracu.

III.

19. marta 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o namjeri patrijarha Arsenija za putovanje u Slavoniju i o mjerama, koje treba preduzeti.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Quia confidenter ab assistente (quod subticendum) a latere Pseudo-Prophetae Rascianorum Arsenii Czernovich relatum est mihi, quod ille nequam praetexendo se thermis Badensibus uti velle cum exiguo famulitio, hic potiori relicto Graecium discesserit, inde transiturus ad partes maritimas, Croaticas et Sclavonicas, omnes ex hac parte Danubii cum intentione eas visitandi, atque sic per dispensationes, ut solet, indispensabilium absolutiones et excommunicationes pecuniam corrogandi, imo ad se pervertendi unitos cum Ecclesia Romana ferendo meticulosum populum, ideo idipsum Illustrissimae et Reverendissimae D. Vestrae volui intimare in finem obsistentiae debitae faciendae, et vel maxime, quia vult Dominum Episcopum Svidnicensem molestare, sicut et ad se trahere Episcopatum defuncti Domini Lubibratich cum tota illa ora conversa, quod ut tanto plausibilius succedat, scripsi Ex(cellentissimo) Domino Locumtenenti et Regimini Graecensi, sicut et Inclytae Provinciae, ne dent ei passum, sed obiiciant, cur a me non habeat, et si fors, quod non credo, aliquem hic expracticasset a saeculari cancellaria aliqua, et spero quod etiam facient minime dando aures nebuloni, qui meditatur duntaxat ruinam et paupertatem inducere in populum, non levamen, quemadmodum ante aliquot annos faceret sub Domino Generale a Starenberg commendante tunc in partibus Possegensibus, a quo tamen, quia hic informatus fuerat, vetabatur transire cum suis spoliis et furtis, quae praeter pecuniam, per sola pecora congregata ascendebant ad ultra 10 M tallerorum, et sic ille nequam relictis sarcinis solus in persona permissus fuerat redire domum ad insulam S. Andreae prope Budam, in qua sola insula nota bene habet ille iurisdictionem, sic Sua Maiestate SSma decidente,[1] et super illos duntaxat, qui cum eo ex Turcia venerant, nec converti volebant. Cum ergo locus visitationis eius non sit ad illas partes, Illma et Reverendissima Dominatio Vestra curet promulgari, ne ullus eum

[1] Tu misli carsku odluku od 8. oktobra 1701. Vidi o tom opširnije kod Grbića u „Karlovačkom vladičanstvu" knj. I., str. 247—248. Glasnik, knj. 23., str. 166—167.

recognoscat, minus ei obediat, quin imo petat videre passuales litteras a me et alias, si quas habet, sicque opponat se, ne lupus intret ad gregem non suum, quia non nisi nova furta et diabolica acta sequerentur. Est etiam attendendum, quod ille se declaraverit hic, velle inferius, ne advertatur aliquid habere congregati, tantum ea pecunia pretium rerum oblatarum vel offerendarum accipere, ne alias, ut factum fuit, privetur. D. Domini Eppi omnes habent suum districtum et sic ipse maneat in suo sicut et alii. Res pernitiosissima foret, si Illma D. Vestra ei permitteret liberum transitum, et quia scio, quod pro gloria Dei etiam laboret, sic spero, quod hac quoque relevante occasione zelum suum monstrabit. Egi ego et ago semper in aula contra illum, sed quia advertit nebulo, quod nihil obtinere posset, praeter procrastinationem, sic clanculum se subtraxit, attamen omnium prudentia sciet disponere eius pervicaciam et ingluviem.

Gratulor interea gloriae D. D. Croatorum contra Rebelles,[1] uti Dnus Co Draskovich[2] enarravit huc veniens eodem ferme die, quo accepimus quoque in Imperio ad Sylvam Nigram caesa esse supra 4 M Gallorum relicto nostris campo[3] et commeatu ingenti cum victoria non contemnenda. Deo sint laudes, qui exaudit preces servorum suorum. Haec pro rubro ovo, dum interim apprecans felicem Alleluiam cum festis Paschalibus in abundantia laetitiae maneo

Illmae et Rmae D. Vestrae Addictus
Viennae die 19 martii 1704. servus et Parens
Leopoldus Cardinalis a Kollonich

Dole po stranama: Martino Braikovich D. Eppo Zagrab.

Ibidem. N. 90.

[1] Hrvatski istoričar Tade Smičiklas o tom kazuje ovo: „U početku god. 1704. mjeseca januara udare ustaše sa dviju strana u Hrvatsku. Najprije provale u Medjumurje i čitavo popale do grada Čakovca prieteći istomu Varaždinu, koji bi onaj čas bili mogli zauzeti, da nije duhnuo topliji vjetar i razlomio led na Dravi. Druge čete prodru na Viroviticu i osvoje jedan dio zemlje. Ban hrvatski (Ivan Palfi) s vojvodom Petrom Keglevićem u martu predje Dravu, potuče ustaše na više mjesta, a onda predje u Slavoniju, da neprijatelje odanle iztjera, što mu brzo i sretno za rukom podje (Poviest Hrvatska. Dio drugi 286—287.) Gustav Ratzenhofer o. c. I. S. VI. B. 138.

[2] Grof Adam Drašković.

[3] Vidi Dr. Joh. Bapt. v. Weiss: Weltgeschicte X. B. S. 717, 723.

IV.

27. marta 1704. U Marči.

Pismo marčanskog vladike Gavrila Turčinovića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o patrijarhu Arseniju i o Rakocijevim ustašima u Virovitici.

Illustrissime ac Reverendissime Dne Dne Parens collendissime.

Salutem servitiorumque meorum humillimam commendationem. Dojdući od Virovitice, našel sam list Vašega gospodstva i obilno razumel ratione Patriarchae, koteri se išće[1] ni nivukaj pušćal, ako se ne bude, ali ću dobro na njega pasku imeti.

Novine pako od Virovitice druge nisu, nego kako sam tamo z Vlahi hodil, kurucev nisu junaki našli v Virovitici; vsi su pobegli[2] i jesu tri krat hodili uhoditi, niti su ih mogli kade najti, nego kada su bežali, nahodili su potrta kolija, škafe[3] pune masla, šunke, meda i ostala, i vezda je tamo ostalo okolu štiri[4] jezera[5] naše vojske; i to sam samo hodil, da bi bolje za menom ljudi išli, His maneo in pristinam gratiam et favorem me recommendans

Illmae ac Rmae D. Suae

Marche 27 martii 1704. Servus, capellanus et filius
Gabriel Turchinovich,
Eppus Svidnicensis Vallachorum

Na poleđini: Illustrissimo et Reverendissimo Dno Dno Martino Braikovich Eppo Zagrabiensi, Abbati B. M. V. de Topuszka, Sacrae Caesareo-Regiae Mattis Consiliario, Comitatus de Bersencze perpetuo Comiti etc. etc. Dno Dno mihi collendissimo — Zagrabiam.

Ibidem. N. 98.

V.

29. marta 1704. U Beču.

Pismo kardinala Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o dolasku patrijarha Arsenija u Pakrac, i o opomenama biskupu, da ga se jako čuva.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Cum inclusis accepi datas Ilmae et Rmae D. Vestrae supponens meas ante duas septimanas scriptas de Pseudo-Patriarcha

[1] еще, još.

[2] Vidi o tom Gustav Ratzenhofer: Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen (I. Serie. — VI. Band. S. 174).

[3] Das Schaff, šavolj, čabar. U Hrvatskoj kažu „škaf". [4] četiri. [5] ezer = hiljada.

usque modo pervenisse. Porro hodie discedente posta cum D. Eppo Viennensi non sum locutus, sed proxime faciam sperans expeditionem uti desideratur. Quantum ad D. Krapff[1] scio omnia fuisse a S. Mtte me praesente approbata et expeditioni mandata, quod si nondum factum est, monebo, ut faciat. Petit etiam D. Eppus Bosnensis facultatem suae consecrationis, pro qua ab Illma et Rma D. Vestra suscipienda per illum sum contentus, sed ut duobus Eppis consecratis assistentibus, prout rituale praecipit, nam ego potestatem dispensandi, ut assistentia unius aut duorum Abbatum consecretur, non habeo, et est Pontifici reservata. Intelligo etiam Pseudo-Patriarcham Czernovich sub praetextu utendi thermis hinc discessisse et scripseram Graecium, ne permittant transire, quia nosco hominem melius quam alii, qui nullam prorsus habet iurisdictionem vel in Episcopum Svidnicensem vel alios, aut eorum subditos aut dioeceses, sed tota ipsius potestas et privilegium seu diploma sonat, quod in insula S. Andreae supra schismaticos duntaxat permanentes in errore suam exerceat iurisdictionem, et S. Maiestas dum fuerat delatum, quod alia privilegia expracticaverit, correxit errores et cassavit indulta per alias instantias inferiores data, volens, ut sicuti exposui, in insula S. Andreae maneat,[2] nec alio sese extendat et si fors aliud iterum haberet obreptitium privilegium, pro nullo habeatur, quia scio, omnia sic esse limitata et correcta, ne ullibi in praeiudicium aliorum D. D. Episcoporum quidquam agat, imo nec debent illum pati, ut ibi maneat, quia sola eius praesentia est periculosa et venenosa. Illmus D. C. Palffy novus Banus[3] fuit admonitus per D. Co Volkra, ne ad illas partes eum secum accipiat, sed quia ille credebat se scire regere et corrigere hominem hucusque omni modo et via incorrigibilem, non voluit sequi consilium, et nisi se liberet, experietur omnia mala a pessimo lupo. Est namque capax, si non esset rebellio, unam instituendi in favorem plus solventis. Scio et scivi omnes eius correspondentias magis quam ullus et Illma ac Rma D. Vestra credat, quod homo

[1] Valjda Josip Krapf, ratni savjetnik (Szalay VI. 6).

[2] Vidi primjedbu 1. u prilogu II.

[3] Grof Ivan Palffy, hrvatski ban (1704.—1732.). Po Szalaju (VI. 142) imenovan je banom 17. jan., a po Smičiklasu (II. 286) 24. jan. 1704. Poslije je 15. marta na saboru u Varaždinu uveden u bansku vlast.

ille sit pestis: quare fugiendum et fortiter ei resistendum, ut eliminetur, quod recommendo per omnia, dum maneo

Illmae et Rmae D. Vestrae Addictus

Viennae die 29 marti 1704. Servus et Parens

Leopoldus Cardinalis a Kollonich.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo comite Zagrabiensi, S. C. M. Consiliario — Zagrabiae.

Ibidem. N. 109,

VI.

19. aprila 1704. U Požegi.

Pismo Isusovca Andrije Horvata zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o preporuci Jovana Ljubibratića za vladičanstvo i o djelima patrijarha Arsenija u Pakracu.

Illustrissime et Reverendissime Dne Dne Episcope Patrone gratiosissime.

Hoc momento accepi datas 4-a labentis Aprilis cum acclusis Eminentissimi Cardinalis a Kollonitsch: et quia praesens, per quam respondeo, occasio praemissis iam sociis etiam sequi properant, brevis esse cogor. Scripseram Eminentissimo ante 2 circiter menses, commendando pro Episcopatu Pakarczensi, Valachici ritus, Ioannem Liubibratich, Fratrem defuncti Petri Liubibratich, eiusdem loci Episcopi: allatis eum in finem rationibus, quod nullus in his partibus alius reperiri queat, qui coeptam per Petrum decessorem cum Ecclesia Romana unionem melius conservare promovereque aut velit, aut possit; quodque illum omnes Knézii, et Vajvodae pro suo Vladica expetant. Quia vero negotium hoc Ill-mae et Rmae D. Vestrae commissum esse, scribit Eminentissimus; qui etiam mandat, ut cum eadem causam hanc conferam: nunc ut debeo, eandem instantiam meam Ill-mae et Rmae D. Vestrae commendo, certus, nihil melius e re Catholica statui posse, quam si is adjuvetur ad sedem illam Pakarczensem obtinendam, qui et a populo expetitur et Ecclesiae Romanae sincere unitus est.

De Pseudo-Patriarcha alium pro nunc non habeo quod significem, nisi quod in Pakarcz subsistat sibique Episcopatum illum (quod haud dubie falsum est) collatum esse ante suum illuc adventum in literis ad Ioannem Liubibratich scriptis asseruerit. His acceptis recurrit is ad me pro consilio: cui respondi, excipiendum esse qua Hospitem (cum repelli non possit), si vero homagium

peteret, nullatenus admittendum: quod cum hucusque non exegerit, vivunt simul in bona pace. Quamquam vero necdum resciverim, pecuniae quidpiam ab eo his in partibus corrogari; nullus tamen dubito eam a mortalium avarissimo quaerendam, in supplementum 15 millium, quae sibi in paratis a Rebellibus Hungaris abrepta esse lamentatur: cumque certum et indubitatum sit illum schismaticum esse; nihil omnino omittet, quod ad populum seducendum conducet. Habemus nempe anguem in sinu. Haec pro nunc festinanti scribenda occurrerunt; si alia se obtulerit occasio, plura ex professo et ad mentem Eminentissimi Cardinalis. Interim me favori et veteri gratiae commendans humillime, maneo

Illmae et Rmae D. Vestrae servus et capellanus
Posegae 19-a Aprilis 1704. humillimus
Andreas Horvath, Soc. J.

Post Hungaros Kuruczores pulsos domesticos patimur, qui omne jugum et dominorum et Episcopale excutere satagunt, haud alia ratione, quam aliquot Regiminibus Germanorum ad obedientiam reducendi: nostri subditi omnes omnino nobis rebellarunt, ita ut ab illis nec oboli valorem habere possimus.

Na poleđini: Illustrissimo et Reverendissimo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo Zagrabiensi, Abbati B. V. M. de Topuszka, Sacrae Caesareo-Regiae Mattis Consiliario, Comitatus de Bersencze perpetuo comiti etc. etc., D. D. Patrono gratiosissimo — Zagrabiae.

Ibidem. Tomus XXXVII. N. 23.

VII.

15. marta 1704. U Beču.

Pismo njitranskog episkopa Vladislava Mátyassovskog zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o taksi, koju bi imao platiti Jovan Ljubibratić.

Illustrissime et Reverendissime Domine, Frater in Ch-to observantissime.

Salutem et Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Post discessum Eiusdem Dominationis Vestrae Ill-mae et Rssmae Eminentissimus Dominus Cardinalis recommendando mihi Rdmum Dnum Joannem Liubibratich, ut Eundem pro obtinendo Episcopatu Svidniczensi Suae Maiestati Sacrimae proponere vellem, memoriale etiam ipsius Dominationis superinde confectum, mihi praesentavit: Cui, siquidem recommendatio quoque Dominationis Vestrae Illmae

et Rmae dorsaliter inscripta haberetur et e converso discommendationem per piae memoriae Praedecessorem[1] adhuc Dominationis Vestrae Illmae et Rmae, cuidam Lubibratich factam, prae oculis haberem. Ea propter per optimum accideret, informare me dignaretur Eadem Dominatio Vestra Illustrissima et Reverendissima, an hic solummodo, vel plures etiam Eiusdem nominis pro simili dignitate apti numerentur: Episcopatus etenim personis bene meritis ut conferantur necessum est. Interim, si in supposito errarem et id perscribendum occurit, ex quo nonulli, signanter vero praedecessor etiam Episcopus Svidnicensis, post resolutionem iam suam Episcopalem, solitae taxae exolutionem difficultare solerent, quatenus hic, praevie de integrali eiusdem contentatione Inclytam Cancellariam assecuret. De reliquo cum felicissimum imminentis Paschatis Alleluja Illmae et Rmae Dominationi Vestrae apprecor, simul Eandem diu salvam et incolumem valere et vivere desidero. Viennae 15 Martii 1704.

Eiusdem Illmae et Rmae Dominationis Vestrae

Frater in Ch-to servire paratissimus

Ladislaus Mátyássovsky[2]

Eppus Nitriensis.

Na poleđini: Illustrissimo et Reverendissimo Dno Dno Martino Braikovich, Episcopo Zagrabiensi, Abbati B. M. Vir de Topuszka, Inclyti Comitatus de Berzencze supremo perpetuo comiti et Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario etc. Dno Fratri in Ch-to obssmo — Zagrabiam.[3]

Ibidem. Tomus XXXVI. N. 81.

VIII.

12. aprila 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o putnom listu patrijarha Arsenija o taksi Jovana Ljubibratića i o nalogu, da ovoga odmah instalira.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Non dubito, quod D. Princeps et Eppus Viennensis responderit Illmae et Rmae D. Vestrae se esse contentum, ut iuramentum

[1] Stjepan Šeliščević (1694.—1703.).

[2] Bio je ugarski kancelar. Vidi Thaly Kálmán: Archivum Rákóczianum X. 161. Glasnik, br. 30, str. 8.

[3] Drugom rukom još je napisano: Cancellarii Hungariae ratione Lubibratich Vladikae in Pagercz.

inferius deponatur ad manus alicuius Eppi, ut nuper scripsi. Bullas prae Manibus habeo, quas, ne gravetur posta, consignabo Dno Canonico Rectori in Collegio transmittendas occasionaliter sine incommodo. Circa pseudopatriarcham Princeps Sabaudiae praeses bellici dicit, ab illo neque petitas esse litteras aut licentiam descendendi, neque datas esse ei, et cum sine scitu descenderit, velit ordinare, ut impediantur illius ideae: hoc pro directione volui insinuare. Interea venerunt ablegati a rebellibus, D. Visa et Okolizani,[1] facturi suam propositionem, ad quam invigilabo et insinuabo, quaecunque poterunt concernere rem Ecclesiae. Quoad expeditionem Cancellariae pro Dno Eppo Vallachorum, spero quod iam sit prae manibus Illmae et Rmae D. Vestrae vel illius, etsi fecerint difficultatem propter taxam cum illo, qui nec habet panem ab Eppatu, ac propterea tota est relaxata ob paupertatem promittente tota Cancellaria, quod sine tergiversatione, aut praetensione statim expedient. Quare si nondum pervenisset, ad meum verbum Illma et Rma D. Vestra meo nomine et mandato installet ipsum, et ego si quis contradixerit, respondebo pro omnibus, ubi necesse fuerit. Haec est mea voluntas, et scio cur faciam, qui permaneo ex corde, Viennae die 12 Aprilis 1704.

Illmae et Rmae D. Vestrae Addictus
Servus et Parens
Leopoldus Cardinalis a Kollonicz.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo Comiti Zagrabiensi, S. C. M. Consiliario — Zagrabiae. *Drugom rukom je još napisano:* Eminentissimus Cardinalis dat licentiam deponendi iuramentum in manibus Eppi alicuius. Pseudoprophetam descendisse Viennâ cum passualibus Bellici. Ablegatos ex parte rebellium venisse Viennam, Vizam et Okolichany. Eppus Valachorum ut installetur in Episcopatum suum, cui taxa esset relaxata.

Ibidem. Tomus XXXVII. N. 11.

[1] Jovan Viza i Pavle Okoličanji posrednici za mir. (Thaly: Archivum Rákóczianum. X. 178, 243.) I mjeseca Juna bili su u Beču, te predali u 24 tačke formulirane zahtjeve nezadovoljnika (Szalay VI., 182.)

IX.

16. aprila 1704. U Beču

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o patrijarhu Arseniju i Jovanu Ljubibratiću.

Illustrissime et Reverendissime Domino.

Circa pseudopatriarcham Czernovich Serenissimus D. Princeps Eugenius miratur de discessu eius sine scitu et licentia sub praetextu eundi ad thermas, qui ipse praetextus serviet hic motivo eum revocandi, ne per mendacia et inventiones falsas vagetur ut lupus: saltem inhibebitur, ne ulterius progrediatur, si huc non debebit venire. In materiam titulati Eppi Graeci D. Cancellarius, dicit se scripsisse Illmae et Rmae D. Vestrae, an autem ita sit et vel quam facit difficultatem, aut an speret per litteras taxam? sum dubius, quia non explicuit sensum. Interea, quia paupertas est cum fame, inde non oportet petere taxam, ac proinde Illma et Rma D. Vestra poterit illum ad meum verbum, uti nuper scripsi, installare. Quod si Cancellaria tardaverit expeditionem, ego ex officio meo dabo aliam et meliorem. De caetero gratulor, quod D. Eppus Bosnensis fuerit consecratus. Deus det illi posse frui suo toto titulo et vitulo, dum ex corde maneo

Illmae et Rmae D. Vestrae Addictus
Viennae die 16. Aprilis 1704. Servus et Parens
Leopoldus Cardinalis a Kollonicz.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo Comiti Zagrabiensi. S. C. M. Consiliario — Zagrabiae.

Ibidem. N. 19.

X.

30. aprila 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o patrijarhu Arseniju i o instalaciji Jovana Ljubibratića.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Percipio datas Illmae et Rmae D. Vestrae de 24 expirantis de gravioribus longe informatus, quam quae modo scripta sunt contra pseudopatriarcham. Interim autem ubique insinuavi insinuanda pro meliori bono. Circa rem D. Lubibratich potest Illma et Rma D. Vestra scribere D. Cancellario, quod nil habeant pro taxa et sic poterit procedere, ne rumores fiant in populo. Si installatio

facta non est, et ex ea metuendum esset aliquod disturbium, praestabit differre, donec cuncta componantur. Spero etenim brevi omnia bona, qui ex corde maneo Addictus

Illmae et Rmae D. Vestrae Servus et Parens

Viennae die 30 Aprilis 1704. Leopoldus Cardinalis a Kolonicz.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo Comiti Zagrabiensi, S. C. M. Consiliario — Zagrabiae.

Ibidem. N. 37.

XI.

30. aprila 1704. U Zagrebu.

Pismo marčanskog vladike Gavrila Turčinovića kardinalu Leopoldu Koloniću o smrti i testamentu Petronija Ljubibratića, te o prepisu patrijarha Arsenija s Joanikijem Ljubibratićem.

Eminentissime et Reverendissime Domine Domine Princeps et Parens collendissime.

Salutem servitiorumque meorum humillimam commendationem.

Existens Zagrabiae percepi a Sua Eminentia litteras, ex quibus intellexi, quae mihi notificat Eminentia Sua, et nimirum, quod ego recommendassem Fratrem Petronii Lyubibratich, nec in 1-ma mentis operatione habui, sed omnia in contrarium Suae Eminentiae, non semel, sed bis scripsi, nimirum, quod Petronius Lyubibratich in agone absolutionem a Pseudo-Patriarcha scripto acceperit et potiorem partem suae substantiae dicto Pseudo-Patriarchae reliquerit, quomodo directe abivit iste Pseudo-Patriarcha ad Fratrem defuncti Lyubibratich, ubi et modo moratur, et quod habeat maximam correspondentiam cum Pseudo-Patriarcha Frater Petronii Lyubibratich. Aliud est, quod omnia ista sint in praeiudicium meae Ecclesiae, Bullae summi Pontificis[1] et donationalium Suae Sacratissimae Maiestatis, ubi existit, quod vicariatus graeci ritus sit, quousque se extendit Episcopatus Zagrabiensis; aliud vero stat Croatia et Sclavonia. In Croatia existit Atanasius schismaticus,[2] quem toties Suae Eminentiae accusavi. In Sclavonia vero existebat Lyubibratich. Ego vero ad 12 parochos habeo. Ex quo proventu nec sufficit mihi, nec studentibus, cum nec stipendium hoc anno speratur. Ex quo humilime Suae Eminentiae me recommendo, ne tales publici schismatici

[1] Kliment XI. (1700.—1721.).

[2] Mitropolit Atanasije Ljubojević, prvi karlovačko-zrinopoljski vladika od 1696.—1712. (Vidi: Grbić. Karl. Vlad. I. 234 i dalje).

promoveantur et me spernant; et hoc sperante Domino Deo crastina die probabo coram Reverendissimo Domino Episcopo Zagrabiensi,[1] quod omnia sint in praeiudicium meae ecclesiae et donationalium Suae Sacratissimae Maiestatis. His maneo in pristinam gratiam me recomendans

Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Domini Principis ac Parentis servus, capellanus et filius

Gabriel Turchinovich,
Episcopus Svidnicensis Vallachorum.

Epistolae Missiles originales ad diversos scriptae. Tomus I. N. 39.

XII.

10. maja 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću, kojim mu šalje pismo Turčinovićevo i poziva ga, da stvar izvidi.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Percipio datas Illmae et Rmae D. Vestrae de 4 currentis contra D. Co: Haister, cui hodiernâ postâ scribo, ut dimittat incarceratum,[2] et si fors sine effectu, instabo apud consilium bellicum, vel ubi ipsius est instantia. Porro ex acclusis percipiet expositionem, quae si vera esset, pro nulla promotione quadraret vir infirmus, nec dubitandum foret de eo, si sic factum est cum defuncto. Interea de veritate facti et agendis expecto prudens consilium Illmae D. Vestrae, postea pluribus agam, qui maneo Illmae et Rmae D. Vestrae

Addictus

Viennae die 10 maii 1704. Servus et Parens

Leopoldus Cardinalis a Kollonicz.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo Comiti Zagrabiensi. S. C. M. Consiliario — Zagrabiae.

Epistolae missiles originales, scriptae ad Episcopos Zagrabienses. Tomus XXXVII. N. 52.

[1] Martin Brajković.

[2] Bio je zatvoren u Optuju (Petovium) „Vincentius Simacz parochus ex Strigo", kao što svjedoči pismo njegovo, upravljeno na zagrebačkog biskupa, u kojem moli, da se oslobodi. (Epistolae, Tom. XXXVIII, N. 5.). Zbog čega je bio zatvoren, ne mogoh saznati.

XIII.

14. maja 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću, kojim obustavlja odluku za instaliranje Jovana Ljubibratića.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Percipio datas Illmae et Rmae D. Vestrae de 7 currentis, sperans interea meas quoque pervenisse, quibus suspendo iudicium circa donationales pro Lubibratich, qui dicitur esse et frater eius mortuus schismaticus, ob quod non oportet in nostras vestes asserere talia animalia, sed melius expectandum, donec videamus, quid scripsit mihi Pseudo-Patriarcha verbis dulcissimis, sed venenosis, et ideo non respondeo: ecce contextum falsitatum et fictae pietatis. Circa arrestatum Petovii de illo hic nemo scit, sed promiserunt se informari velle, et ipsum dimitti, nisi ob grave crimen esset captus legaliter. Fors adhuc prius liberabitur, quam credamus. Hisce dum omnia recommendo vigilantiae, permaneo

Viennae die 14 Maii 1704 Addictus
Illmae et Rmae D. Vestrae Servus et Parens
Leopoldus Cardinalis a Kollonicz.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo Comiti Zagrabiensi. S. C. M. Consiliario Zagrabiae.

Ibidem. N. 56.

XIV.

17. juna 1704. U Požegi.

Pismo Isusovca Andrije Horvata zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o patrijarhu Arseniju i o Jovanu Ljubibratiću.

Illustrissime et Reverendissime Domine Episcope, Dne Patrone gratiosissime.

Iussis pariturus do Illmae D. Vestrae pro notitia, qualiter famosus ille Pseudo-Patriarcha Ioannem Liubibratich sincere cum Ecclesia Romana unitum, et ideo a me tum Eminentissimo Cardinali a Kollonich, tum Illmae D. Vestrae comendatum pro Episcopatu sede Pakarczensi, jam sibi destinata, deturbatum in transalpinam Valachiam abduci curaverit, seque in eam propria authoritate intruserit, populum ad vetus schisma, quod sensim a Liubibratichio deducebatur, reducturus. Huius affectus ut sibi vendicaret, praedonibus omnibus publicisque furibus, quorum plurimi turmatim

ad ipsum confluebant, nulla facta restitutionis mentione, generalem absolutionem, benedictionemque impertivit: illa solum commonitione adjecta, ut deinceps ab iniuriis abstinerent, recepta vero invicem iniustae praedae portione. O sane praeclarum Doctorem, gregisque Ductorem! Vocatus ab Exell'mo Generáli De Nehem[1] abiit nuper Petrivaradinum, brevi rursus in Pakarcz, ubi suam residentiam, ab insula S. Andreae exul, figere statuit, reversurus. His me Illmae et Rmae gratiae et solito benignissimo favori humillime commendans, maneo Posegae 17-a Junii 1704 Ilmae et Rmae D. Vestrae

Servus et capellanus indignissimus
Andreas Horvath S. I.

P. S. Intelligo Dnum Mathiam Orlovich relicta Posega domum suam cum horto valde bono et arboribus consito vendere velle; quare cum pro Decimis asservandis aliqua sit Illmae D. Vestrae Domus necessaria, svaderem illam emendam. Est illa nobis vicina, et horto nostro domestico contermina.

Na poleđini: Illustrissimo et Reverendisimo Dno Dno Martino Braikovich, Eppo Zagrabiensi, Abbati B. V. M. de Topuszka, S. C. R. M-ttis Consiliario, Comitatus de Bersencze perpetuo comiti etc. etc. D. D. Patrono gratiosissimo — Zagrabiae.

Ibidem. Tomus XXXVIII. N. 4.

XV.

17. aprila 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija princu Eugeniju Savojskom.

Celsissime Princeps et Domine Domine mihi clementissime.

Mea dudum interfuisset Celsitudini Vestrae, in quantum mihi constaret, Patriae huius constitutiones statumque hominum notificasse, nisi intollerabile iter nonque occasio scribendi, uti et transmittendi litteras, mea quoque fatigata provecta senectus, me plurimum impedivisset. Nihilominus tamen, cum in Regnum Croatiae summa cum diffilcutate me posuissem, mihi omnia commisa Suae Maiestatis Sacratissimae, uti et Vestrae Celsitudinis, mandata mentemque benignam, quantum potui, personaliter et ore, tantum plus scripto populo universaliter tam me, quam alios officiales audienti, pro parte Sue Maiestatis servitio fidelitateque firmiter tenenda serio

[1] Baron Nehem (Nehm), carski general. (Thaly: Archivum Rákóczianum X. 172. Piko-Pavlović: Srbi u Ugarskoj, str. 107).

intimavi, quod intelexit loci Colonellus Dominus Comes ab Hayster.[1] Quod idem dum me in partes inferioris Sclavoniae posuissem, apud ibidem populum tenendum et necessario servandum explicare eundem adhortando minime ommisi.

Deum tamen Imortalem, quid contigit meum ante adventum ubi in dicta inferiori Sclavonia, ex mandato superiorum, magna militia congregata cum fuisset, sed omni sine regula praefatae Suae Maiestatis Sacratissimae, omni sine respectu, ut intelligere debeo, qua ibat, tyrannico modo devastando patriam ruinavit, quod ex aliorum revelatione etiam Celsitudini Vestrae constabit. Ego vero in quantum vires meae se extendere possint, in promovendo servitio Caesareo Regio Vestraeque Celsitudinis, easdem recommendatas semper volui, cuius et maneo

Celsissimi Principis

Pakarcz 17 Aprilis 1704.

Arsenye Chernoyevich
Graeci Rithus Archi-Episcopus eiusdemque Patriarcha.

P. S. Celsitudo Vestra hoc clare potest scire, quod si Sua Maiestas Sacratissima me ante aliquod tempus paululum in has misisset partes, testor Deum, similes miseriae factae non fuissent, quod idem Dominus Comes Banus Croatiae visis negotiis meis fateri potest. Quantum vero attinet ad praedones et malefactores huius Patriae, ago et agam omnibus modis, ut a similibus operibus quali tali modo refrenari possint.

Epistolae missiles originales ad diversos scriptae. Tomus VIII. N. 55.

XVI.

18. augusta 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija dvorskom savjetniku grofu Ferdinandu Karafi.

Excellentissime ac Illustrissime Domine Domine Comes et Patrone Gratiosissime.

Humillimorum servitiorum meorum recomendatione praemissa.

[1] Grof Sigbert Heister, carski general, kome su Srbi bili dodijeljeni. (Ratzenhofer: Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen I. Serie. VI. Band. S. 132, 764. Thaly: Archivum Rákóczianum, X. 122). Brat njegov grof Hanibal Heister bio je general varaždinske krajine. Izmedu braće bilo je i trvenja (Vidi Ratzenhofer VI. 138).

Mea dudum interfuisset Excellentiae Vestrae, in quantum mihi constaret, patriae huius constitutiones statumque hominum notificasse, nisi intollerabile iter nonque occasio scribendi, transmittendique litteras, mea quoque fatigata provecta senectus me impedivisset. Nihilominus tamen, cum in Regnum Croatiae summa cum difficultate me posuissem, omnia mihi comissa Suae Maiestatis servitia, uti aliorum Dominorum Principum et Comitum, mentemque eorundem benignam quantum potui personaliter, tantum plus scripto populo tam me, quam alios D. D. officiales audienti, pro parte nominatae Suae Maiestatis servitio fidelitateque firmiter tenenda serio intimavi, quod loci Colonellus Dominus Comes ab Hayszter notificasse potuit. Dum vero me in partes inferioris Sclavoniae posuissem, idem apud ibidem populum tenendum servitium et fidelitatem necessario servandam explicare et adhortari minime ommisi.

Deum Imortalem tamen quid contigit meum ante adventum, ubi in dicta inferiori Sclavonia cum mandato superiorum magna Millitia congregata fuisset, sed omni sine regula praefatae Suae Maiestatis Sacratissimae, sine omni respectu, ut intelligere debeo, qua ibat tyrannico modo devastando patriam ruinavit, quod etiam ex aliorum relatione Excelentia Vestra intelligere poterit. Ego vero in quantum vires meae se extendere possint, in promovendo servitio Caesareo Regio, uti et Vestrae Excellentiae easdem recomendatas semper volui. Cuius maneo Excellentissimae Dominationis Vestrae

obligatus servus et capelanus
Arsenye Chernoievich
Graeci Ritus Archi-Eppus, eiusdemque Szirmiensis
Patriarca.

In Pakarcz 18 Aprilis 1704.

Na poleđini: Excellentissimo ac Illustrissimo Dno Dno Ferdinando Comiti Carafa de Stigliano, Caesareo Regiae M-tis Excelsae Camerae Aulicae consiliario etc. Dno Dno mihi observantissimo — Viennae.[1]

Ibidem. N. 115.

XVII.

19. aprila 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

[1] Na pismu se nalazi pečat.

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine Frater, Amice mihi obssme.

Mea interfuisset pridem Dominationi Vestrae scripsisse, sed nullam occasionem habui, hisce vero condigne habeo gratias Dominationi Vestrae pro mihi praestito affectu. dignabitur rogo humillime Dominatio Vestra apud Dominum Comitem Banum me excusare, quod eo Capronczam,[1] ut mandaverat, redire ad obsequia sua non potuerim, quia nulla occasio mihi aderat, expost vero mea debita servitia tam Dominationi Vestrae, quam Domino Comiti Bano condigne recomendo. Nova, non nota comunicanda, quae vix aliqua habeo, nisi quod tota patria in confusione sit, militia, quae contra rebelles erat, plus damno, quam comodo Patriae fuit. noverit Deus, finis quis sit futurus.

Rogandam volui Dominationem Vestram ut fratrem meum charissimum, quatenus saepius suis gratiosis litteris cum novalibus me in hac deserta patria consolare dignaretur, quod spero et maneo

Dominationis Vestrae Reverendissimae

Frater et Amicus

Arsenye[2] Chernoievich

Graeci Ritus Archi-Eppus et Patriarca Sirmiensis

Pakerczini 19 Aprilis 1704.

Na poleđini: Illmo ac Rmo Dno Dno Petro[3] Braykovich, Eppo Zagrabiensi, Abbati B. V. M. de Topuska, perpetuo comiti de Bersencze, Caesareo-Regiae Maiestatis Consiliariao etc. etc. Dno fratri observantissimo — Zagrabiae.[4]

Epistole missiles originales, scriptae ad Episcopos Zagrabienses. Tomus XXXVII. N. 25.

XVIII.

26. aprila 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija tajniku dvorske komore Jovanu Georgiju Strobeli.

Perillustris ac Generose Domine mihi observantissime.

Pridem scripsisse debuissem praetitulatae Vestrae Dominationi, sed miserabile iter magnumque fatigium meum, uti et confusio

[1] Ban Ivan Palfi bio je mjeseca marta u Koprivnici. (Szalay VI., 158.)

[2] Pogrješkom pera stoji Arsanye

[3] Tako stoji na nekoliko pisama mjesto Martino.

[4] Na pismu se nalazi pečat.

patriae me impedivit, uti iam quoque impedit. Hoc tamen sciat, quod in hac patria sit talis confusio, ut, quo nos vertamur, nescimus, cumque in partes Transdravanas nostra militia irregulata, quae fuisset, magis ruinavit quam iuvit Patriam, quod in despectum et magnum damnum omnium nostrum, sed plurimum Suae Maiestati Sacratissimae, pro quo damno nos non, sed qui ibidem praefuerunt, respondere possunt de actis similibus; vero ego summe doleo; dabit Deus, ut in melius redigantur.

Hic scribo Domino Principi Affuy,[1] hoc est Eugenio, cuius titulum habere non potui, proinde Dominationem Perillustrem rogandam volui, ut has acclusas et obsigillatas intitulare dignaretur,[2] quod spero et nova mihi Viennensia data prima occasione transmittenda

Ego maneo Perillustris D. Vestrae

Servus et Amicus
Arsenie Chernoievich
Graeci Ritus Archi-Eppus eiusdemque
Patriarcha.

P. S. Negotium pro meis servitiis rogo habeat comendatum. Pakarcz 26 Aprilis 1704.

Na prvoj strani pisma dole: Perillustri Generoso Dno Dno Ioanni Georgio Strobely, Caesareo-Regiae Mattis Excelsae Camerae Aulicae Secretario etc.

Epistolae missiles originales ad diversos scriptae. Tomus VIII. N. 56.

XIX.

30. aprila 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Frater mihi observantissime.

Litteras praetitulatae Dominationis Vestrae de dato 27 Aprilis reverenter percepi, unde intelligo, ubi scribit mihi Dominatio Vestra,

[1] Patrijarh nije znao, kako se izgovara ime slavnog vojskovođe Evgenija Savojskog. I zaista to se ime raznoliko izgovaralo. U opisu fruškogorskih manastira od g. 1753., koji je priopćio prota Dimitrije Ruvarac, na str. 301 veli se: „patent ot princa Safoe."

[2] Svakako će to biti ono pismo pod br. XV., na kojem nema nikakva imena, a u arhivu su ta dva pisma zajedno.

quod Vallachi tam generalatus Varasdiniensis, quam etiam Petro — Varadinensis, homines catholicos, eorumdemque ecclesiasticos, indebite latrocinali et turcico modo persequantur: quod vagabundi homines vel ut potius vespertiliones faciunt, qui neque Deum, multo minus admonitiones meas curare videntur. Quare ego testor Deum, quod posteaquam hanc in regionem venissem, adhuc in loco Lyepa Vina dicto, uti et hic, quantum potui in persona, oretenus, tantum etiam scripto per totum regnum, populo stricte inhibui, ut a similibus operibus cessent, quia ego scio, quod nec Deo, multo minus nobis, acta similia placere possint: adlaborabo enim, ut plurimum potero promovere servitia Suae Maiestatis, et ut his malefactoribus praeveniri possit. Pro transmissione litterarum (ut alias comendo) magnas refero grates.

Quo ad minas autem praedonum facere nihil possum, cum insimul ex variis nationibus invéniantur, plurimi vero de partibus Transsavanis sunt, cum enim eosdem malefactores tota patria cum D. D. generalibus et aliis officialibus infrenare non possint, minime per nos (ut verba et monitiones non curantes) coripi possunt. Nova comunicanda et recentia quae essent, nulla habeo, nisi novissima Domino fratri, quod tota patria in maxima confusione sit. Caeterum pro novalibus rebus recomendans maneo

Illmi et Rmi Dni Fratris

Servus in Xto et Frater
Arsenius Chernoievich
Graeci Ritus Archi-Eppus et Patr. Sirmiensis

Pakarcz ultima Aprilis 1704.

P. S. Quod vero tanta mala hic in hac Regione comittantur, quid sit in causa, noverit Deus. Ego vero ante 20 Annos has partes visitavi, ubi non tot mali celebraretur, et si post hic fuissem, credo nec tot vespertiliones inveniri possent: iam vero postquam per partes in Regno vigiliae institutae sint, cessarunt a simili actu et qui inventus fuerit, promeritam mercedem sortietur.

Na poleđini: Illmo ac Rmo Dno Dno Petro Braykovich, Eppo Zagrabiensi, Abbati B. A. M. de Topuska, perpetuo comiti de Bersencze, Caesareo-Regiae M-ttis consiliario etc. etc. Dno Fratri obssmo — Zagrabiae.[1]

Epistole missiles originales, scriptae ad Episcopos Zagrabienses. Tomus XXXVII. N. 39.

[1] Na pismu se nalazi pečat.

XX.

25. jula 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine, Frater mihi observantissime.

Ad dudum scriptas mihi a Praetitulata Vestra Dominatione litteras illico protunc respondi, expost nullas eiusdem percepi, quamvis multoties cum desiderio expectassem. Ego etiam saepius eidem Dominationi Vestrae scriberem, nisi mihi occasio transmittendi deesset, unde in missis mihi litteris comissa negotia in arguendo populo, ut ab illicitis praedis et spoliationibus cessaret, in bonum finem deducere conatus sum. Quare post tum vix quid auditum simile fuit, utinam nec audietur. Ego his proxime evolutis temporibus ad partes Sirmienses fui Petro-Varadinum versus, ubi etiam in quantum potestas mea se extendere potuit, quaecunque transivi hunc nimis confusum populum, uti obligarer ad promovenda servitia suae Mttis Sacratissimae cordicitus hortatus sum, qui eadem promovere fideliter non desistet. Significare etiam possum Illmae et Rmae Dominationi Vestrae, quod ad partes Transdravanas rebelles totum igne funditus consumpserint, signanter Bachinum atque circa adstantes partes eo ad Titelii, ubi etiam multum damni intulerunt,[1] iam vero nostrates milites nationales ad duodecim millia[2] pro insequendis rebellibus congregati sunt.

Effectus vero congregatae militiae futurus quis sit, noverit Deus,[3] totum tamen bonum sperandum, cum adeo non copiosi rebelles audiantur. Rogandam duxi Vestram Dominationem Illmam Rmam, quatenus etiam mihi statum partium istarum saepius notificare non gravaretur, quod spero et maneo

Illmae et Rdssmae Dnis Vestrae

Pakarcini Julii 25. 1704. Frater et Servus
Arsenius Chernoyevich
Graeci Ritus Archi-Eppus et eiusdem
Patriarcha

Na poleđini: Illmo ac Rmo Dno Dno Petro Braykovich, Eppo Zagrabiensi, Abbati B. V. M. de Topuszka ac Perpetuo comiti de

[1] Horváth Mihály, op. cit. IV. 323.

[2] Horváth Mihály, op. cit. IV. 312.

[3] Ta se riječ uvijek piše velikim slovima DEVS.

Bersencze, Sacrae Caesareo-Regiae Mattis Consiliario etc. etc. Dno Dno mihi obssmo — Zagrabiae vel ubi.

Ibidem. Tdmus XXXVIII. N. 26.

XXI.

16. augusta 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Frater et Amice colendissime.

Obligatorum servitiorum meorum commendatione praemissa. Saepius uti etiam non pridem praetitulatae Dominationi Vestrae meas transmisi litteras, unde ad frequenter transmissas nullum responsum a Reverendissima Dominatione Vestra percepi, id unde sit, capere nequeo, in ultimatim transmissis condigne requisiveram Dominum Fratrem, quatenus non dedignaretur istarum vestrarum partium totales actus et novalia mihi communicare, quia idem mihi multa referuntur, at omnibus fidem habere non possum. Non dubito quin harum partium novalia Illmae Dni Vestrae constent, quae partes in malis sunt terminis et dispositionibus: quia ad Dravum, Danubium, Thibissam et Moris, omnes sunt inquietissimae. Bachka vero cum omnibus ibidem adiacentibus funditus igne consumatae sunt, ita ut qui ibidem populus per inimicum rebellem non periisset, alibi gratiam non habens sub Gubernium Turcicum profugisse adactus est;[1] et in tantum hic populus oppressus et undique oneratus numeratur, quod nullus bonus finis sperandus sit, et non est aliter, tota brevi dissipationi et magnae ruinae haec subiicietur Patria, quia in illa nullus ordo esset, quia partim ad portiones hoc cursivo tempore solvendas, partim ad castra pro defendenda patria attrahitur, rebellis vero Exercitus manet sub Szegedin,[2] ubi in Persona Rakoczius manet cum multis millibus militum omnibusque necessariis, plura in auxilium expectans, finem pro certo intentum eius non capimus. Unde octava Iulii praeterlapsi mensis, Nationi huic tales transmisit litteras, quod si eidem sese adjunxerit, omnibus antiquis dotaturus eandem privilegiis, sin minus, modo thirannico aestivo et hyemali per omnia loca tempore eandem Nationem persecuturus est, quare videat Illmus Dnus Frater, una mecum et cum

[1] Szalay, op. cit. VI. 188. Horváth, op. cit. IV. 323.

[2] Szalay, VI. 167.

caeteris Dnis Confinium et Regnum gubernantibus, ut quam citissime remedium adinveniri possit, quo servitium Suae Mattis promoveri magis, Patriaque conservari a tali imminenti valeat. Caeterum omnes sumus in periculo, ego enim satis egi cum hac misera gente, quae videns magnum praesens imminensque malum, iam etiam minime in me spem habet, unde resolutionem expectaturus maneo

Illmae et Rmae Dominationis Vestrae

Pakarcz 16 Augusti 1704. Servus et Frater
Arsenius Chernoyevich
Graeci Ritus Archi-Eppus et Rascianorum
Patriarcha.

Ibidem. N. 47.

4. septembra 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine et Frater mihi obssme.

Čul sem danas od dobrih ljudi, da V(aša) M(ilost) hoćete projći k Požegi za na(d)gledati crkve i ljude svoje. A mogli ste V(aša) M(ilost) vučiniti ovuda dojti i nas razveseliti, kako i želim V(ašu) M(ilost) kad ovde videti i s vami se razgovoriti. I ne dvojimo, da biste V(aša) M(ilost) ljubovi takove od nas vuštedili, nego štimamo, da hitno radujete projti. Bili smo V(ašoj) M(ilosti) o sadašnjem najposlednem sajmu Zagrebskomu pisali, da biste meni obznanili, koje novine i dogovore imate sa ostalima gospodarima vu orsagu horvatskomu, i nato nismo imali od V(aše) M(ilosti) nikakova odpisa niti odgovora, koga sada najbliže molimo, gospo(di)na brata, i ufamo, da ćete vrime zadobiti i meni za više pisate stvari odpisati. Drugo e da nas Bog vupodobi spolu[1] videti se i naust jedan k drugom govoriti, koje sa V(ašom M(ilosti) želim, vu kom i ostajem.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationionis Vestrae

Pakarczini die Servus et in Christo Frater
4 mensis Septembris Arsenius Czernovich
1704. Rascianorum Patriarcha

[1] Biće: Vaša Milost. [2] Biće pismo od 16. aug., koje je naprijed priopćeno, jer sajam je veliki o Kraljevu 20. aug. [3] ország = država. [4] Pogrješkom pera piše Drogo. [5] Češka riječ. Znači коупьно, skupa, zajedno. [6] Na pismu se nalazi pečat.

Na poleđini: Illustrissimo et Reverendissimo Domino Domino Martino Braykovich, Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliario, et Episcopo Zagrabiensi Patrono mihi colendissimo — Syrach vel ubi.

Ibidem. N. 64.

7. septembra 1704. U Pakracu.

Pismo patrijarha Arsenija zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Frater et Amice colendissime.

Razumeh dobre od poslanika moga do V(aše) M(ilosti), popa Athanasia, koji gospodinu bratu list jest do ruke pridao vu Siraču, da ne mogli ste, na putu budući, bez mesta[1] odpisati. I vele obradovali se jesmo za došadstvia g(ospodi)na brata na strana ovih. Znamo da ne bi daleko s puta bilo, ako bi se ovuda do nas gospodin brat navratio, kako biste veće nas razveselili, kako i ja vu malu zdravlju budući,[2] rad bi gospodina brata nagledati. Zato poslati hoćemo vicara našego na službu V(ašoj) M(ilosti) i pisma, koja su nam od Svetlosti Cesarskoga Veličanstva milostivno izdata,[3] koje, ufamo, da ćete V(aša) M(ilost) moći od riči do riči razumeti, s kojim molim gospodina brata, kada budete razumeli nam izdatu milost i hotenje Cesarskoga Veličanstva, da budete, gospodine brate, dostojali se, koji jesu pod vlastom vašom ljudim cerkovnim oglasiti ili obznaniti, da budu obdržati sve, koliko stoji vu Negova Ces. Vel. prevelegiah meni izdatim, kako se i ufamo da ćete V(aša) M(ilost) vu tom nam prijateljsku ljubav učiniti, a ja pak nadalje služiti g(ospodi)nu bratu vu čemu mogući, kako i ostajem

Ilustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

servus

Arsenius Czernovich
Ritus Graeci Archi-Eppus et Rascianorum
Gentis Patriarcha.

Pakracziny die 7. mensis 7-bris 1704.

[1] odmah. [2] U ovim se prilozima na više mjesta ističe poodmakla starost i „malo zdravlje“ patrijarhovo, pa to — držim — isključuje i svaku sumnju o tobožnjoj mučeničkoj smrti patrijarha Arsenija. [3] Sigurno su to sve dotadanje privilegije.

Na poleđini: Illmo ac Rmo Dno Dno Martyno Braykovich, Dei et Apostolicae sedis gratiae Eppo Zagrabiensi, Abbati Beatissimae M. V. de Topuska, Sac. Caes. Regiaeque Maiestatis consiliario, nec non comiti perpetuo de Berzzencze Fratri et amico mihi obssmo — Possegae vel ibi ubi.

Ibidem. N. 68.

XXIV.

5. augusta 1704. U Požegi.

Ulomak pisma Isusovca Andrije Horvata zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o patrijarhu Arseniju i o sakupljanju desetka.

Illustrissime et Reverendissime Dne Dne Episcope Patrone gratiosissime.

. . . . . .

Dedi etiam Dno Fekete copiandum Diploma Pseudopatriarchae ante 9 annos per Cancellariam Ungaricam datum pro decimis a Natione Valachica ipsi pendendis, super quo etiam glossam meam adiunxi, quam etiam Illmus D. Iudex Regius a me pro parte Ill-mae D. Vestrae dispositus, ad Cameram Aulicam transmisit, ne diploma illud effectum suum obtineat, quippe in grande tum Ill-mae D. Vestrae, tum fidei Romanae Catholicae in his partibus praeiudicium redundaturum. En! quam, veteribus nondum integre debellatis, novi consurgunt aemuli, fortassis nihilo facilius debellandi, praecipue cum infelicia haec tempora praeter rationem status aliud non respiciant, et hic Pseudo-Patriarcha largitionibus suis multorum sibi animos Viennae conciliet. Nulla hic mora trahenda est, cum iam certum sit illum in Urbem ad Amicos suos recurrisse, tanto citius in vota attrahendos, quo amplius modo Rascianorum seu Valachorum servitia expetuntur. Si decimas Valachicas Patriarcha ille obtinuerit, brevi in perniciem Ecclesiae Catholicae Valachi, quam meditantur, formabunt rempublicam, nil minus politico statui obfuturam. Catholicos enim, qui cum ipsis in pace vivere non poterunt, tam diu affligent, dum taedio patientiae affectos expellant: prouti iam in districtu Orahoviczensi cum integris pagis Catholicis factum est. Aperiendi nunc maxime sunt oculi, dum perfida haec gens piscatur in turbido. Fuit hic super Petrivaradinum in Pakarcz redux Vlaški oni sveti Stari, cumque illo conversatus ingentem

[1] Ostali dio pisma nema nikakve veze s patrijarhom Arsenijem, stoga sam ga napustio.

in eo simulatorem deprehendi. Invitavit me postea per geminos suos Pakarczinum ad conferendum mecum de necessariis, ut ajebat, negotiis, votisque jamjam ex altioribus principiis pariturus eram: cum ad submissum mihi pro revidendo, dandoque consilio memoratum diploma mutavi mentem, animadvertens, cujus rei gratia adeo apud se habere expeteret. Ill-mus D. Judex Regius, ad meam instantiam, omnimode eius conatibus obsistet, cui ideo aliquam recognitionem, ut ulterius ad favendum partibus Ill-mae D. Vestrae inducatur, faciendam esse suaderem

. . . . . .

Posegae, 5 Aug. 1704. Andreus Horváth, Soc. J.

Ibidem. N. 35.

XXV.

22. oktobra 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću o desetku.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Perlectis Rmae et Ill-mae D. Vestrae datis de 12 currentis confirmo meum iudicium vetus de illo Pseudo-Eppo, de quo nihil novi, quando dicitur pessimus et arca demonis. Circa decimas vero, et iurisdictionem illarum partium impossibile est moderno tempore fieri dispositionem in tanta confusione, ubi et Saeculares et Ecclesiastici sunt passim inobedientes. Debemus igitur necessario habere patientiam, donec meliora eveniant. Querelas, quas Reverendissima D. Vestra facit contra alios, alii faciunt contra R-mam D. Vestram. Bosnensis, Quinqueecclesiensis, Sirmiensis, Vesprimensis, Colocensis et Vallachorum omnes Episcopi volentes, quisque ad se pertinere iurisdictionem ac decimas, et ad interim quisque agit pro suo libitu, quod ego pro nunc impedire non valeo, sed nec volo consentire concedendo non concedenda. Hoc ipsum omnibus respondi, et ita debeo, quia inter arma silent leges, quo stante ego et Dominatio Vestra debemus agere pro Deo, publico et S. Mtte quantum possumus, contra violentias interponendo protestationes consuetas in Hungaria, ubi plus non audemus, dum credimus habere ius. Ultra annum ego nec obulum aquisivi ex Hungaria, quaeque habui extra, sacrificavi pro publico obligatus esse caecus apertis oculis: spero tamen remedium proxime pro me et Rma D. Vestra. Cum Dno Generale de Nehem correspondeo et semper recommendo, quae

utilia sunt pro Ecclesia, dum hisce permaneo Viennae die 22. 8-bris 1704.

Illmae et Rmae D. Vestrae

Addictus
Servus et Parens
Leopoldus Cardinalis a Kolloniz.

Na poleđini: Illmo et Rmo Dno Martino Braikovich, Eppo et supremo Comite Zagrabiensi. S. C. M. Consiliario — Zagrabiae.

Ibidem. Tomus XXXIX. N. 19.

XXVI.

17. decembra 1704. U Beču.

Pismo kardinala Leopolda Kolonića zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

Perceptis datis Rmae D. Vestrae de 13 currentis in casum occisi parochi, miror scribi cum terminis, ac si ex mandato vel alicuius consensu fuisset crimen perpetratum, non sufficiente ad hoc fundamento, quod homicidae in rubris vestibus Generalis Heister fuerint visi. Quidcunque in hoc fuerit, sumus certi nec mandatum nec consensum esse datum, et ibi deberent adhibere maiorem diligentiam ad resciendum delinquentes in aperto, quod mirum non est, dum in ipsis civitatibus et hic saepe in propriis domibus homines securi non sunt a malignis. Interea insinuavi tam apud militares, quam alios, ut fundate inquirantur et puniantur pro merito tales infames. Audivi, quod Ill-ma D. Vestra peregerit suam visitationem cum fructu, quem gratulor, sed pro comperto teneo, quod quamdiu ille Pseudo-Patriarcha ibi permanserit, nil boni, vel meliorationis sit sperandum. Plura de eo novissima scirem dicere, quae tempus non sinit scribere. Apprecor ad interim felicissima festa cum fine huius et principio sequentis anni, dum maneo

Illmae et Rmae D. Vestrae

Viennae die 17 X-bris 1704.

Addictus
Servus et Parens
Leopoldus Cardinalis a Kolloniz.

Ibidem. N. 129.

XXVII.

3. februara 1705. U Križevcima.

Pismo križevačkog generala Hanibala Josifa Heistera zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću.

Reverendissime et Illustrissime Domine Episcope, Domine mihi colendissime.

Audiveram, quod Vallachorum Patriarcha, qui ultimatim tum a Regni inclyti Croatiae, quam etiam generalatus inclyti Vallachis, suis cum ceremoniis superstitiosis, circa duodecim millia extorsit florenorum, denuo ad Confinia huc venire intentionatus sit. Cum autem mihi constet, quod eidem Patriarchae introitus ad Confinia difficultabatur ultima vice, quando quoque huc gradum movere voluit, adeoque suppono, quod forsitan ab Aula Caes: a congruis et sufficientibus patentibus provisus fuerit modo, simulque hisce Dom. V-am R-mam et Ill-mam consultandam duxi, quomodo cum praedicto Patriarcha, si suas superstitiosas ceremonias, quae forsitan tam orthodoxae quam Graecae fidei praejudicium causare possint, exercuerit, tandem procedendum, aut agendum sit? 2-o informor a longe, quod Dominus ordinarius hic loci existens Vallachorum Episcopus, et uti suppono Rmae D. Vestrae suffraganeus, qui recte modo etiam in collectura sua comprehensus est, difficultat imposterum quendam militum sepelire, nisi eiusdem demortui equuus ipsi cederet, de benedictione singulorum per triennium introducenda aedificiorum tacendum. Cum autem hi et similes modi in Confiniis tollerati sint, vel non sint, et propterea Vallachi propter nimiam pecuniae extorsionem vix non inter se musitare incipiant, quorum autem neutrius positivam veritatem adhuc scio; Idcirco haec tantum Dom. Vestrae Rmae ad sciendum notificare simulque offerre volui, quod (si Dom. Vestrae Rmae libet) Ego hanc in rem melius indagare, et demum ulteriorem informationem dare non intermittam; quorum dum responsum pergratum expecto, humanissimâ cum commendatione persevero

Rmae et Illmae Dom. Vestrae

Crisii 3-a febr. 1705. Servus obligatissimus

Hannibal Josephus Comes ab Heister

Ibidem. Tomus XL. N. 44.

Korespondencija o događajima u Ugarskoj

1847.—1849.

(Prikazana objema kućama parlamenta po nalogu Njezina Veličanstva 15. augusta 1850. Štampana u Londonu kod Harrisona i sina.[1])

Br. 1.

Viscount[2] *Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 15. novembra).*

Beč, 8. novembra 1847.

Gospodine [My Lord.[3]],

Čuo sam od osobâ, koje bi mogle biti dobro obaviještene, da se drži i nada, da će iduće zasjedanje ugarskog sabora biti mirno.

[1] Medu najvažnije izvore za događaje u Ugarskoj i Hrvatskoj god. 1847. do 1849., ide „Correspondence relative to the Affairs of Hungary 1847.—1849", koja je objelodanjena u folio-formatu u Londonu 1850. To je zbirka službenih spisa, koje je položio po nalogu kraljice Viktorije 15. augusta 1850. prvi engleski ministar lord Palmerston na stol engleskoga parlamenta. Prema tome ova je zbirka slična onima, što ih danas objelodanjuju vlade pod imenom „crvene" (austrijska), „bijele" (njemačka), „modre" (engleska) „zelene" (talijanska) itd. knjige, a tiču se spoljašnjih političkih događaja. Spisi sami potječu u prvom redu od bečkoga engleskoga poslanika Viscounta Ponsonbyja, koji je dobivao redovite izvještaje iz Požuna od svoga pouzdanika. Pored toga ima u toj zbirci i izvještaja engleskih generalnih konzula iz Bukurešta i Beograda, koji osvjetljuju događaje u Erdelju i Bačkoj, a i engleskoga poslanika u Carigradu, koji objašnjuju političke prilike na Porti. Za već pomenute krupne događaje ovi su spisi osobito dragocjen izvor, jer bez obzira na duhovitost autorovu, oni potječu od čovjeka objektivna, koji niti je Hrvat, niti Madžar, niti Austrijanac, pa lakše pogađa, ono što je bitno u stvari i kaže ono što jest. Sama knjiga uopće je bibliografska rijetkost, jer je nekoć štampana kao rukopis tek u nekoliko egzemplara. U našim je bibliotekame nema nigdje, pa i u čitavoj Ugarskoj samo je ima biblioteka madžarskoga narodnoga muzeja. Još je i to od važnosti, da su spisi mahom pisani engleskim jezikom, koji nije kod nas — bar zasada još — osobito raširen. S obzirom dakle na sve ovo što je rečeno, a u prvom redu, jer se radi o jednom veoma važnom izvoru naše historije, zamolio sam gosp. ravnatelja Vladoja Dukata, dopis. člana Jugoslav. Akad., dobroga poznavaoca engleskoga jezika, da za „Starine" priredi hrvatski prijevod, koji će bez sumnje svi oni, koji se zanimaju za našu historiju s veseljem pozdraviti. Urednik.

[2] Viscount [izg. vajkaunt] (lat. vicecomes, franc. vicomte) plemić, koji stoji izmedu earla i barona. Prev.

[3] Štogod je u uglastim zagradama, potječe od prevodioca. Prev.

Austrijska je vlada, kako mi se reklo, predložila neke u Ugarskoj mnogo tražene zakone, a izmedu njih jedan, koji ukida pogubno pravo, da se, pod izvjesnim uvjetima, može natrag prisvojiti [resumption] zemljište prodano u prijašnje koje vrijeme (Aviticitat).

Čast mi je, i t. d.
(Potpis) Ponsonby.

Br. 2.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 26. novembra.)

Beč, 20. novembra 1847.

Gospodine,

Čast mi je priposlati prijepis prijedlogâ podnesenih ugarskom saboru od Njegova carskog Veličanstva, kako su danas izišli u bečkim novinama [Wiener Zeitung]. Priključujem ih u prijevodu.

Čast mi je, i t. d.
(Potpis) Ponsonby.

Privoj uz br. 2.

Prijedlozi podneseni ugarskom saboru.

(Prijevod) *Požun, 11. novembra 1847.*

U ime Njegova carskog i kraljevskog Veličanstva, našega milostivoga vladara, svi su prijedlozi priopćeni carskom Nadvojvodi i poštovanim članovima, koji su pozvani od Njegova carskog Veličanstva na sadašnji sabor. Njegovo carsko Veličanstvo prema želji svojoj, koju je osjećalo od svog nastupa na prijesto, da bi se blagostanje i dobrobit Ugarske i njojzi pripojenih zemalja proširili dijelom strogim obdržavanjem postojećih zakona dijelom stvaranjem novih, udostojalo se sazvati gore pomenute članove sabora i milostivo izriče ove želje:

I. Budući da je mjesto palatina ispražnjeno smrću Njegove carske Visosti nadvojvode Josipa, neka bi poštovani članovi sabora pristupili izboru palatina, koji će, pošto bude propisno izabran i po običaju zaprisegnut, biti potvrden u svojoj časti po Njegovu carskom Veličanstvu i t. d.

II. S obzirom na uzdržavanje i ukonačivanje vojske ima se uzeti u pretres definitivni prihvat prijedlogâ i vojničkih uredbi pomenutih u carskoj adresi od 10. novembra 1844. i ovdje u privoju podnesenih saboru, a uspjeh ima se što prije obznaniti Njegovu carskom Veličanstvu.

III. Budući da se s obzirom na položaj priznat od sabora kraljevskim i slobodnim gradovima, ukinuće onih osnovnih pravnih nesposobnosti [disabilities], pomenutih u 3. sekciji prijedlogâ podnesenih od posljednjeg sabora, ne smije dalje odgoditi, Njegovo carsko Veličanstvo drži sgodnim, da ponovo pozove poštovane članove sabora, da se s obzirom na pravo vlastitog izbora, koji bi pripadao kraljevskim slobodnim i rudarskim gradovima, poduzmu mjere u suglasju s gore pomenutim kraljevskim željama, i da se primjereno povećanje ustavnih prava ima na sličan način proširiti pravom glasa i izbora za crkvene korporacije i slobodne distrikte.

IV. Njegovo carsko Veličanstvo, u očinskoj brizi svojoj za pravedno i potrebno unapređenje kraljevskih slobodnih gradova, i s obzirom na molbe građana, da bi se što prije provelo ustavno uređenje slobodnih i rudarskih gradova, odlučilo je pogledom na to podastrijeti priviti prijedlog poštovanim članovima s dodatkom, da bi se raspravljanje sabora o tom prevažnom predmetu požurilo i predloženi cilj što prije polučio.

V. Za sigurnost zemljišnog posjeda i u interesu privatne veresije, koja o njoj zavisi, potrebno je da se zakoni o kupovanju i prenošenju zemlje brižno promjene i da se s obzirom na to točno odredi postupak pri provađanju parnicâ; da se uvedu zemljišni registri, i da se osnuju sudovi za obdržavanje tih propisa u svakoj županiji.

Da se pospješi taj predmet, Njegovo carsko Veličanstvo podastire poštovanim članovima privite prijedloge na njihovo uvaženje, i podjedno ih upozorava na 6. sekciju Kraljevskih prijedloga u posljednjem saboru.

VI. Dopuštenje za one osobe, koje potpadaju pod zakon „robije [tlake]“, da se smiju zauvijek otkupiti, proglašeno je istina zakonom, ali provođenje njegovo skopčano je s mnogim teškoćama. Stoga, da se olakša polučenje te zakonske izjave, Njegovo carsko Veličanstvo želi, da poštovani članovi, za vrijeme zasjedanja toga sabora, podnesu njegovu milostivom odobrenju osnovu zakona, kojim bi se mogle ukloniti sve zapreke, što izviru iz sadašnjeg zakona, no vazda s obzirom na to, što je pravedno, i s dužnim osvrtom na posjednička prava.

VII. S obzirom na procvat trgovine i rukotvorstva u zemlji Njegovo carsko Veličanstvo ne želi ništa toplije nego da se sadašnji trgovački odnosi između Ugarske i Austrije urede prema uzajmičnoj

koristi obiju, i da se trgovina oslobodi sadašnjih postojećih zapreka, prouzrokovanih samo neophodnom nuždom.

Da se to postigne, Njegovo carsko Veličanstvo nema da predoči bolje osnove već da se ukinu carske međe između Ugarske i drugih austrijskih zemalja. Ali prihvat te mjere zahtijeva u jednu ruku ustavnu saradnju sabora, zbog prilika skopčanih s njome, a u drugu ruku iziskuje najpomnije i najopreznije pretresavanje s obzirom na znatnu reakciju, koju će ona proizvesti na sadašnje stanje austrijskih nasljednih država, i na prihode državne. Njegovo je carsko Veličanstvo zato smatralo podesnim da upozori poštovane članove, da pažljivo razmišljaju o najboljim sredstvima da se postigne taj cilj, a uspjeh svoga razmišljanja da mu podnesu što prije, tako da bi Njegovo carsko Veličanstvo (koje je već odredilo, da se postojeći službeni izvještaji o ugarskoj trgovini priopće poštovanim članovima) moglo što ranije učiniti potrebne odredbe s obzirom na dalja pomoćna sredstva, koja bi se mogla predložiti za trajanja rasprave; tako da, kad bi se i predmet sa sviju strana osvijetlio, ono [Veličanstvo] bude moglo dobiti zakone, koji će pogodovati uzajmičnim interesima sviju, i učiniti potrebne dispozicije.

VIII. Budući da svi napori da se unapredi trgovački promet zemlje, kolikogod oni bili hvalevrijedni, moraju ostati bez uspjeha, jer nema dosta prometnih sredstava u zemlji, Njegovo carsko Veličanstvo, u svrhu da pripravi i olakša rješenje toga pitanja skupljanjem podataka i provođenjem pripravnih mjera, udostojalo se osnovati carsku Stathalteriju [Stathaltery], ured za pripremanje prometnih sredstava. Njegovo je carsko Veličanstvo također odlučilo prikloniti znatnu pomoć glavnim privatnim poduzećima, a napose onome za gradnju središnje željezničke pruge, i potpomagati otadžbenički rad društva stvorenoga za uređenje rijeke Tise.

Njegovo je carsko Veličanstvo time dalo ponovnih dokaza svoje očinske želje za unapređenjem materijalnih interesa zemlje, i poziva staleže, da s obzirom na nerodicu, koja se posljednjih godina desila u nekolikim dijelovima kraljevine, ponešto također zbog nedostatnih prometnih sredstava, ponovo uzmu u pretres, kao u posljednjem saboru, načine, kako bi se doskočilo općim potrebama zemlje, i da osiguraju nesamo blagotvorne uspjehe poduzeća za regulaciju Tise, koja je tako važna točka u narodnom gospodarstvu zemlje, već da pospješe i druga prometna sredstva; pritom treba pomenuti, da zbog povlastice i garancije riječke željeznice u prijedlo-

zima posljednjega sabora nijesu bili istaknuti troškovi njezine gradnje, ni troškova prijašnjih posala u toj stvari, ni način kako da se pokriju kamate uložene glavnice. Što više, budući da je pomenuti prometni ured već obaviješten, koliko se staleži u tom predmetu imadu obraćati na predsjednika njegova, u svrhu da mu podastru podatke i pripravne radove, koji su sad sabrani, Njegovo ih Veličanstvo poziva da izrade prijedloge tako, da bi oni ujedno uključivali osnivanje narodnoga fonda, koji je priznat kao potreban člankom 30. iz 1802., i put i način njegova osnivanja.

IX. Njegovo carsko Veličanstvo podastire staležima u privitim prijedlozima uspjeh prijašnjih radnja i pregovora, koji su potrebni za izvršenje članka 31. iz 1836., s tim dodatkom, da — budući da pored prilikâ, koje sprječavaju izvršenje 31. zakonskog članka, još i peticija erdeljskih staležâ za tješnju svezu s Ugarskom, koja je tako često, i tek nedavno opet bila podnesena Njegovu carskom Veličanstvu, u najvećem stepenu pobuđuje pozornost zakonodavstva — da će staleži brižno uzeti u pretres sve prilike, koje su skopčane s tim predmetom.

X. Ono što je Njegovo Veličanstvo predložilo staležima u kraljevskim prijedlozima godine 1844., naime da načine nacrt zakonske osnove prema raspravama odbora imenovanoga na temelju članka 5. iz 1840. u svrhu sastava kriminalnog zakonika i postupka za popravljanje zločinaca, postalo je sad još jačom potrebom. Njegovo carsko Veličanstvo ne može da se konačno odluči za prijedlog sabora o sistemu uzničke discipline, dok se staleži ne slože o načinu kazne, i o tome, tko ima izvršavati kriminalnu jurisdikciju. Njegovo se Veličanstvo nada, da staleži ne će zakasniti, da predlože prvi i drugi dio kaznenoga zakonika (Penal Code).

XI. Budući da se kraljevska blagajna, opterećena tolikim državnim izdacima, ne može odreći svotâ od 528.566 fr. C. M. [Conventions-Münze] i 24.313 fr. W. W. [Wiener Währung], koje su uzajmljene od blagajne zbog potroška narodnih fondova na posredovanje Njegove carske Visosti pokojnoga nadvojvode palatina, Njegovo Veličanstvo želi da bi staleži suglasno s člankom VIII. kraljevskih prijedloga od godine 1843. poprimili mjere za brzu otplatu rečenih svota Blagajni.

To je, što se Njegovo Veličanstvo udostojava podastrijeti staležima, očekujući da će se sabor poskrbiti za uzdržavanje potrebnog reda i mira, i za sigurnost slobode govora i mišljenja od svakog

spoljašnjeg utjecaja, i od takovih neugodnih [lamentable] manifestacija, kako su se desile za posljednjeg sabora. Njegovo Veličanstvo još uvjerava o svojoj milostivoj sklonosti.

(Potpis) Eduard pl. Zsedényi.

Br. 3.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 27. januara).

Beč, 19. januara 1848.

Gospodine,

Čast mi je dostaviti Vašem Gospodstvu [your Lordship] dvije depeše, što sam ih primio od gosp. [Mr.] Blackwella, i pridodajem njegov izvještaj o raspravama ugarskog sabora u Požunu.

Čast mi je i t. d.

(Potpis) Ponsonby.

Privoj 1. uz br. 3.

Gosp. [Mr.] *Blackwell Viscountu Ponsonbyju.*

Požun, 22. decembra 1847.

(Izvadak.)

Čast mi je dostaviti Vašoj Preuzvišenosti pregled saborskih rasprava.

Glavni predmet diskusije bila je adresa.

U adresi glasovanoj od delegatâ sadržavaju paragrafi 1. do 6. uključivo obični izraz zahvalnosti, te su od obiju kuća jednoglasno prihvaćeni.

U §§ 16. i 17. umoljava se Njegovo Veličanstvo da sazove svake godine sabor u Peštu. Da su delegati samo zamolili, da se sabori u buduće drže u Pešti, ti bi paragrafi također bili jednoglasno prihvaćeni, ali riječi „svake godine“ odvratiše magnate vladine stranke od toga da pristanu na prijedlog, premda su nekoliki od njih potpuno uvjereni, da je svakogodišnji saziv sabora neophodno nuždan, i da se to pitanje ne može dulje odgađati. Ovdje pripominjem, da je posljednji sabor stvorio zakonsku osnovu [bill] — ili, da pravije kažem, rezoluciju — da se u Pešti podigne saborska palača, te izdao u više jezika prospekt, u kojem se raspisuje nagrada za najbolju građevnu osnovu i t. d. Prije malo dana začudio sam se našavši, da ih je bilo priposlano ništa manje nego četrdeset sa sviju strana Evrope, između njih tri iz Engleske. Te će osnove biti podnesene saborskom odboru, a bez sumnje bit će i reprezentacija o tom predmetu podastrta Njegovu Veličanstvu.

14. sekcija izjavlja na 7. kraljevski prijedlog spremnost sabora da prihvati mjere „za uređenje spornih interesâ Ugarske i Austrije". Tà je fraza ponešto nejasna [vague], i valjada umetnuta da ugodi svim strankama. Namjeravano uklonjenje carinske međe naići će na najžešći otpor. Liberalna stranka smatra tu među jednim od štitova ugarske narodnosti. Tako će pitanje, koje je očigledno čisto trgovačkog karaktera, poprimiti, kao svako drugo pitanje u toj zemlji, političku tendenciju. Međa čini ogradu, iako trgovačku, između Ugarske i Austrije. A to je, bez obzira na trgovačku korist ili štetu, dovoljno, da je ta međa u volju ugarskim liberalcima, koji izjavljuju, da bi, kad bi to bilo moguće, tu među pretvorili u zid od mjedi. S trgovačkog gledišta bilo bi uklonjenje carinske međe bez sumnje korisno za Ugarsku, no ako se austrijska carina istodobno ne učini mnogo manje prohibitornom, to bi uklonjenje bila dalja zapreka za Ugarsku da uđe u trgovački saobraćaj s tudim državama; naprotiv ako se međa pridrži, kako to hoće liberalna stranka u Ugarskoj, a kad bi se saboru dopustilo da izvršuje svoje priznato ustavno pravo određivanja ugarske carine, bilo bi tu mnogo više izgleda da se otvori novo polje prođe za britsku fabrikaciju.

Paragrafi 7. do 13. rade o tako zvanim tegobama naroda. Ti su paragrafi, a osobito 11., davali najviše građe za diskusiju u objema kućama. Veliko je dnevno pitanje u Ugarskoj zapravo imenovanje administratorâ, o kojima se govori u 11. paragrafu. Budući da bi ta mjera dovela do vrlo znatnih političkih posljedica, ja se ne ću usuditi da kažem odlučno mišljenje o tome predmetu, jer su obje stranke citirale iste saborske akte, jedni da njima obrazlože nezakonitost te mjere, drugi da dokažu da je ona posve suglasna sa zakonom. Uostalom nema sumnje, da je ona vrlo promijenila sistem županijske uprave u Ugarskoj. Ja ću samo pripomenuti, da je grof Apponyi (sadašnji kancelar) smatrao potrebnim da učini mjesto velikog župana [Lord-Lieutenant] jedne županije [county] praznom čašću, imenovavši u više od dvadeset županija administratore, koji će vršiti sve funkcije, što bi ih morali vršiti veliki župani, premda su to ovi vrlo rijetko držali potrebnim.

Ali usprkos svim naporima, što su ih kako kažu, administratori učinili da utječu na izbore, vladina je stranka ipak ostala u manjini. U posljednjem su saboru liberalci imali u većini pitanjâ u donjoj kući većinu, koja je iznosila 10 do 25 glasova. U sadašnjem su se saboru mogli iskazati samo većinom od 2 do 4 glasa,

dašto pri adresi, jer se pitanje o porezu [taxation] nije smatralo stranačkim pitanjem; no oni se hvastaju, da će ta većina u drugim pitanjima biti mnogo veća, barem 20 glasova. Uostalom, bilo kako bilo, većina od 2 ili od 20 dovest će do istog uspjeha. Budući da vlada, kao obično, ima većinu u gornjoj kući, a manjina u donjoj, malo će se uraditi; a budući da će stranački duh sve više porasti, bit će vlada prinuđena ili da pravi vrlo znatne koncesije ili da raspusti sabor: izim ako voli pustiti da se on sâm istroši, kao posljednji, jer je očigledno, da se ništa ozbiljno ne će izraditi, dok obje kuće dišu različnim duhom.

Čovjek, koji ne pozna ugarske politike, mogao bi pomisliti da u većini pitanjâ predloženih raspravljanju sadašnjega sabora vlada jednodušnost. Ali uza svu tu prividnu jednodušnost nikad nije bilo sabora u Ugarskoj, u kojem bi se obje stranke toliko razilazile u svojim nazorima kao u ovom sadašnjem. Konzervativci žele da provedu nužne reforme uz suradnju vlade, i pod njenim, kako to oni krste, „zakonitim i ustavnim utjecajem“. Opozicija, kako će se to razabrati iz njezina glasovitog „programa“, izgubila je sve povjerenje u vladu, te je stoga kadra da i najzdravije mjere, ako su poduprte od vladine stranke, promatra s nepravednom sumnjom. K tome te dvije stranke polaze za posve različitim ciljevima. Konzervativci žele provesti umjerene reforme u sadašnjim institucijama, i to tako, da se time učvrste veze, koje vežu Ugarsku s Austrijom. Liberalci pak, premda ističu svoju lojalnost i privrženost carskoj dinastiji i t. d,, žele da oslabe te veze, i da učine Ugarsku nezavisnom kraljevinom. Konačni cilj, za koji priznavaju da ga imadu pred očima, nazivaju oni administrativnom nezavisnošću; ali jasno je, ako oni taj cilj ikad poluče, i ako Ugarska dobije svoje odgovorno ministarstvo, svoju narodnu blagajnu, narodnu vojsku i t. d., da bi se administrativna nezavisnost brzo prometnula u narodnu nezavisnost, i da bi drevna kruna sv. Stjepana opet ovjenčavala glavu madžarskog suverena.

Ja držim da je moja dužnost, dok sam ovdje, da nepristrano konstatiram činjenice, i da prikažem jednakom nepristranošću duh, koji provijava različne stranke, kao i tendenciju mjerâ, koje se predlažu saboru. Ako borba između obje stranke ne urodi drugom posljedicom negoli modifikacijom, bila ona bolja ili gora, ugarskih socijalnih institucija, ona bi za druge države imala malo interesa. Za Englesku je, na priliku, prilično svejedno, da li ugarski slo-

bodni gradovi dobiju pravo glasa u saboru ili ne; da li će se pustiti da se novi sistem županijske administracije uvriježe, ili će ga se maknuti; da li će se zakoni Aviticitata promijeniti, ili će se puštati da i dalje vrše svoj pogubni utjecaj. Ali ako se može pokazati, da je u tu borbu zapleten udes Austrijskog carstva, onda se ono, što se u prvi mah čini stranačkim natezanjem, uzdiže na kud i kamo viši stepen važnosti, i pobuđuje pozornost državnika.

Promatrajući ugarske događaje s toga gledišta, držao sam za uputno da izvještaje svoje razredim ovako:

1. da dadem sumarni pregled saborskih rasprava;
2. da pridodam bilješke za razjašnjenje;
3. da pridonesem popunidbene dokumente, što se francuski kaže *pièces iustificatives;*
4. da pridonesem dokumente, koji se tiču trgovačkih poslova i
5. da šaljem pisma ili depeše službeno namijenjene Vašoj Preuzvišenosti.

Ja ću zasad samo pripomenuti, da premda je vladina stranka u ovom saboru brojnija negoli u posljednjem, da je ipak taj prirast snage valjada više prividan nego pravi; a ta je snaga potpuno izjednačena tim, što je liberalna stranka sad kud i kamo bolje organizirana nego je bila onda, kad sam bio posljednji put u Ugarskoj, i to ne samo u saboru, nego, ako se mogu osloniti na vlastita opažanja, i u cijeloj zemlji. Oni su isprva držali redovne četvrtgodišnje sastanke u Pešti za izvansaborsko doba — naučili su se nekom redu i zaptu pod priznatim vođama — uredili su živahnu korespondenciju sa županijama u svojem interesu — iznijeli su svoje nazore u programu; taj sam program razložio u popunidbenom dokumentu br. 1. No ipak se ne bih čudio, kad bi ta organizacija prije konca sabora postala mnogo mlohavijom. Tako je bar bilo za posljednjeg sabora; opozicija bila je na početku njegovu mnogo čvršća skupina nego na kraju. K tome su oni izgubili nekoliko od svojih najdarovitijih muževa.

Privoj 2. uz br. 3.

Pregled raspravâ u ugarskom saboru 1847.—48.

Sabor bi otvoren 11. novembra od samoga kralja.[1] 12. držana je zajednička sjednica (obiju kuća). Magnati i delegati pošli su u primacijalnu [Primatial] palaču da čuju kraljevske prijedloge. Po-

[1] Ispor. bilješka na str. 228 (20).

vrativši se izabrali su suglasno s prvim prijedlogom, palatina. Aklamacijom je izabran nadvojvoda Stjepan, sin pokojnog palatina. Kraljevski reskript, koji je sadržavao imena četiriju kandidata (dva katolika i dva protestanta, kako to zakon propisuje), ostade neotvoren.

15. držala se ponovo zajednička sjednica, gdje je novo izabrani palatin bio propisno uveden, te izrekao prigodan govor.

Prema tim prijedlozima pozvan je sabor

1. da izabere palatina suglasno sa saborskim zaključkom 3. od 1608.,

i da pretrese različite važne mjere, koje su kazane u idućim prijedlozima, naime

2. način prehrane i ukonačenja četâ smještenih u Ugarskoj, a kao osnova za njihove rasprave ima služiti kraljevski reskript od 10. novembra 1844. i zakonska osnova pridružena tome prijedlogu.

3. Zahtjev kraljevskih slobodnih gradova da dobiju pravo glasa na saboru, i primjerenost da se proširi to ustavno pravo na crkvene korporacije (katedralne katedre) i slobodne distrikte.

4. Izjednačenje [co-ordination] (t. j. reforma korporacijâ) kraljevskih slobodnih gradova; u tu je svrhu prijedlogu pridružena zakonska osnova i podastrta saboru.

5. Zakone i običaje [usages (usance)], koji se tiču hipotekâ na plemićkim posjedima; da se oni poprave, pridružena je prijedlogu zakonska osnova, a glavna mu je točka uvedenje sistema registracije (hipotekarni registri).

6. Urbarijalne zakone t. j. zakone, koji se tiču gospodarâ posjedâ i njihovih seljačkih zakupnika [tenantry], u svrhu da se ukine robija (corvée), jer se pokazalo, da saborski zaključak 8. od 1836. i 7. od 1840. — koji dopuštaju da se robija pretvori u novčanu rentu, ili da se zauvijek otkupi uzajmičnom privolom interesiranih stranaka — ne zadovoljavaju.

7. Uređenje trgovačkih odnosa Ugarske i Austrije na način, koji će pogodovati interesima obiju zemalja; Njegovo Veličanstvo što više drži, da ništa ne bi više unapređivalo te interese nego uklonjenje carinske međe. Takva će mjera, konstatira ono, iziskivati vrlo zrelo razmišljanje, zbog osobitih prilika skopčanih s njom, zbog pitanjâ, što ih ona nabacuje, kao što i s obzirom na reakciju u austrijskim državama, i u pogledu državnih prihoda. Njegovo Veličanstvo stoga želi da sabor ispituje sredstva, s pomoću kojih bi se

mogao polučiti zaželjeni uspjeh, i da mu što prije podnese svoje mišljenje; u tu je svrhu Njegovo Veličanstvo milostivo odredilo, da se podaci o ugarskoj trgovini predlože saboru.

8. U ovoj propoziciji utvrđuje Njegovo Veličanstvo, da su svi napori za proširenje ugarske trgovine dosad bili bezuspješni, jer nije bilo cestâ i drugih pomagala za prijevoz robe, pa stoga je smatralo podesnim da stvori u Namjesničkom Vijeću [Vice-Regal Council] posebnu sekciju ili odsjek za javne radnje, a osim toga je zajmovima poduprlo nekoliko privatnih poduzeća, kao, na priliku, Središnje ugarsko željezničko društvo, i društvo za regulaciju rijeke Tise. Njegovo Veličanstvo zato želi da sabor prihvati ozbiljno pretresati pitanje javnih radnja, te između drugoga upozorava na reprezentaciju (zakonsku osnovu) o riječkoj željeznici predanu od posljednjeg sabora, koja ne sadržava ni točnu procjenu troškova, ni izvore, odakle bi se uzeli novci, koji će valjada trebati da se njima pokriju ujamčene kamate dotičnoga društva.

9. Njegovo Veličanstvo preporučuje staležima[1] da raspravljaju o ispravama, koje će im biti predložene, a tiču se pripojenja erdeljskih županija.[2]

10. Njegovo se Veličanstvo nada, da će staleži iznova nastaviti posao oko kriminalnog zakonika, jer zakonik [Code], što ga je predložio posljednji sabor, i za koji je služio osnovom nacrt saborskog odbora izabranoga u tu svrhu godine 1844., nije bio dosta potpun, da bi ga Njegovo Veličanstvo moglo sankcionirati.

11. Njegovo Veličanstvo traži povratak od 53.828 funti, što ih je kraljevska Blagajna uzajmila za narodne svrhe.

22. novembra započela je u zastupničkoj komori (u cirkularnoj sjednici)[3] debata o adresi kao odgovor na kraljevske prijedloge. Konzervativna, ili tako zvana vladina stranka, željela je, da se adresa stegne na obične izraze zahvalnosti. Opozicija, ili tako zvana Narodna stranka, tvrdila je da se ima upozoriti na *gravamina*, a osobito na nedavna imenovanja županijskih administratora, koje ona drži neustavnom mjerom vrlo pogibeljne tendencije. Kossuth, zastupnik peštanske županije, kojega se može smatrati vođom opozicije u donjoj kući, govorio je tom prilikom dva sata i završio govor pročitavši osnovu adrese, koja je davala izraz osjećajima njegove

[1] Ispor. bilješke na str. 228 (20).
[2] Ispor. bilješke na str. 228 (20).
[3] Ispor. bilješke na str. 228 (20).

stranke. Odgovorio mu je grof Stjepan Széchényi, koji u sadašnjem saboru sjedi u donjoj kući kao delegat mošonjske (Wieselburg) županije, i tvrdi, dajbudi, da ne pripada nikakovoj stranci. Adresa, koju je on predložio, aludira, nakon običnih izraza zahvalnosti, u općenim riječima na *gravamina,* s dodatkom, da će sabor poslije podnijeti o njima reprezentaciju. Ali ipak se složio s Kossuthom u tome, da bi zbog tih *gravamina* i zbog brojnih mjera, za koje se traži da dođu u pretres, Njegovo Veličanstvo trebalo umoliti, da odredi, da se sabor *svake godine* sastane u gradu Pešti.

27., nakon rasprave od šest dana, prodre Kossuthova osnova, ali većinom od samoga jednoga glasa (28 prema 27), ili ako se računaju samo županijski glasovi, a zapravo i ulaze samo oni u račun, većinom od tri glasa; 26 županija glasovalo je za osnovu, a 23., uključivši delegata Hrvatske, protiv nje.

1. decembra bi rezolucija potvrđena u saborskoj sjednici, a prihvaćena adresa podnesena magnatima. Ona glasi ovako:

„1. Vjerni staleži Vašega Veličanstva pozvani u sadašnji sabor prihvaćaju se s veseljem teškoga posla zakonodavstva, pobuđeni nadom, da će njihov napor uroditi dobrim uspjehom.

„2. S veseljem, budući je to iza vijekova prvi put, da je ugarski narod imao sreću čuti iz ustâ krunjenog vladara svoga mile glasove materinjeg jezika.

„3. S nadom, da će njihovi napori uroditi povoljnim uspjehom, zato, što je Vaše Veličanstvo nadvojvodu Stjepana prikazalo narodu, i tim zalogom uzajmične ljubavi pojačalo veze, kojima smo nerazrješivo svezani — vezom zakona, interesa i ljubavi — s carskom dinastijom, i po toj dinastiji s cijelom monarhijom.

„4. Neka stoga Vaše Veličanstvo blago izvoli milostivo primiti žarku hvalu naroda.

„5. Mi također ne možemo a da ne pomenemo, da je kraljevskim propozicijama pročitanim nama 11. novembra više pitanjâ predloženo našem pretresanju, kojih riješenje odavna je bila najtoplija naša želja. Mi se nadamo da se to može smatrati dokazom, da između naroda i vladara njegova ne postoji nikakov nesporazumak.

„6. Pošto smo na prvu od kraljevskih propozicija odgovorili na način strogo suglasan s interesima i vlade i naroda, nema ništa što bismo toplije željeli, nego da polučimo uvjerenje, da se pretresajući druga pitanja sadržana u propozicijama, kao što i dalje

mjere, koje potreba zemlje bezuvjetno [imperatively] iziskuju, tako isto nalazimo u potpunom suglasju, i da se pokaže, da nazori vladara i želje naroda teže na isti cilj.

„7. Dok s veseljem prihvaćamo prigodu da Vašem Veličanstvu izrečemo svoju iskrenu zahvalnost i nepokolebljivu vjernost, smatramo također svojom dužnošću otvoreno pomenuti one zapreke, koje bi, ako se ne uklone, po našem mišljenju mogle osujetiti svako jamstvo za budućnost.

„8. Glavna zapreka za naš socijalni napredak stoji po našem mnijenju u tome, što saborski članak 10. od 1790. još nije potpuno realiziran, jer vlada naše zemlje još ne posjeduje onu nezavisnost, koju bi po zakonu morala posjedovati.

„9. Ta je zapreka stim ozbiljnija zbog vrlo bitne razlike, koja postoji u osnovnim principima našega zakonodavstva i administrativnih sistema. Zbog te okolnosti mi se, pretresajući pitanja predložena nama u našim saborima i potražena potrebama vremena, ne možemo nikakovom sigurnošću domišljati, koliko će se nazori vlade i nazori naroda podudarati.

„10. Naše preliminarne i druge tegobe *(gravamina)* podnesene Prijestolu od sabora do sabora, još uvijek nijesu popravljene, a to uvećava sumnju, koju moramo gojiti o djelovanju i najboljih zakona, što bi se stvorili — sumnju, koja je opravdana činjenicom, da izvršenje i oglašenje [promulgation] naših zakona nijesu potpuno ujamčeni. Tako i saborski članak 20. od 1836. još nije stupio na snagu [put in execution], a članci o vjerskim poslovima i o mjenicama još nijesu ni oglašeni u distriktima, koji sačinjavaju vojnu krajinu.

„11. K tome se mora dodati, da se uz tendenciju, da se ukloni utjecaj legislative, jasno opažava tendencija, da se ojača snaga administrative. Kao dokaz toga, što ovdje tvrdimo, možemo navesti nedavne mjere, da se dosadašnja izuzetna upotreba županijskih administratora prometne u sistem, kao i mjere, koje se tiču županijskih skupština; te su mjere u opreci s našom županijskom administracijom, osnovanom saborskim člancima: 56. od 1723. i 36. od 1536.

„12. Posebni ovdje pomenuti slučajevi moći će Vašem Veličanstvu podati općenu ideju našeg sadašnjeg položaja. Mi ćemo ubuduće pokušati da podnesemo naše nazore i o pojedinostima, s dodatkom, da uklonjenje tih zapreka smatramo bitnim uvjetom organičke reforme naših socijalnih institucija.

„13. Mi smo uvjereni, da potreba, da se maknu te zapreke i

pravedno urede sporni interesi, koje oni potiču, ne će izmaći očinskoj brizi Vašega Veličanstva, kója je namijenjena samo blagostanju svoga naroda. U toj se nadi voljno prihvaćamo pretresanja pitanjâ, koja su sadržana u kraljevskim propozicijama, i koja su izazvana potrebama naroda. Mi također ne ćemo zaboraviti da podastremo Vašem Veličanstvu naše tegobe suglasno sa saborskim člankom 13. od 1790.

„14. Mi ne oklijevamo reći, da smo spremni prihvatiti takve mjere, koje bi mogle dovesti do pravedna uređenja spornih interesa između Ugarske i nasljednih država; stim više, što smo uvjereni, da teškoće kod toga uređenja ne proizlaze iz prirode samih reakcija.[1]

„15. Velik i težak je posao budućnosti! Naša je dužnost da do najvećeg opsega unapredimo naše socijalne institucije, osnovane na ustavnim pravima, kao i materijalna vrela naša. Dužnost je Vašega Veličanstva učiniti, da se to unapređenje podudara s intelektualnim napretkom i materijalnim interesima čitave monarhije, Vašim žezlom vladane, suglasno s principima prava i zahtjevima vremena.

„16. Uzimajući u pretres brojne i važne mjere, koje će imati biti nama podnesene, čini nam se kao predmet osobite potrebe to, da se svake godine drži sabor u gradu Pešti.

„17. Mi molimo da bi Vaše Veličanstvo milostivo udostojalo dati narodu unapred svoje obećanje, da će želja njegova u tom pogledu biti ispunjena.

„18. Mi se uzdamo, da će se na taj način i s pomoću beskonačne dobrote Svemogućega učiniti neki koraci prema cilju, što ga imamo pred očima.“

Adresa prihvaćena od delegata čitana bi u komori [Chamber] magnatâ 4. decembra, i pobudila je debatu, koja je trajala šest dana. Svi ispravci [Amendments] predloženi od konzervativaca (vladine stranke) prodrli su vrlo znatnom većinom.[2]

13. bi adresa natrag poslana delegatima s renuncijem, u kojem magnati očituju, da bi voljeli podastrijeti Prijestolu jednostavnu zahvalu, a da se ne aludira na *gravamina* i to stim više, što će se *gravamina* imati uzeti u pretres i predložiti Njegovu Veličanstvu za trajanja sabora. Ako pak delegati svakako hoće da se njih taknu,

[1] U originalu stoji riječ „reations“. Ta mi je riječ nepoznata. Zacijelo je štamparska grješka mjesto „reactions“, kako je i prevedeno. Prev.

[2] Isporedi bilješku na str. 228 (20).

oni (magnati) misle, da bi to moralo biti općenim riječima. Imenovanje administratorâ da je pitanje, u koje oni ne će dirati, jer drže, da se to imenovanje ne može zvati tegobom, dok nije dokazano, da je to neustavna mjera, i stoga da se ne smije aludirati na nj. Zato oni predlažu, da bi bilo dobro sasvim izostaviti 8., 9, i 11. paragraf. Oni dalje izjaviše, da se oni potpuno slažu s delegatima u tome, da bi bilo podesno držati sabor u gradu Pešti, no da je opća želja naroda u tom pogledu već bila podnesena Prijestolu u više saborskih reprezentacija; pa ne ulazeći u pitanje svakogodišnjih sabora, oni drže da bi bilo umjesnije, da se o tome predmetu pošalje posebna reprezentacija, nego da se to pomene u adresi, te iz tih razloga da su prinuđeni predložiti, da bi bilo zgodno izostaviti 16. i 17. paragraf.

15., 16. i 17. držala se vrlo burna debata o tom renunciju — često prekidana od poklikâ i buke mladih ljudi na galerijama — u cirkularnoj sjednici delegatske kuće. Više delegata liberalne stranke vrlo je žestoko govorilo. Administratori su bili ispoređivani s kotarskim kapetanima [district-captains = Kreishauptmann] u Galiciji, i stigmatizirani kao plaćeno oruđe samovoljne vlade, jer da su spremni, ako budu pozvani na to, vršiti svaki rđavi posao kao i njihovi drugovi u Galiciji. Na to odvrati Somsich, vladin činovnik i delegat baranjske županije, da postoji velika razlika između ugarskih administratora i galicijskih kotarskih kapetana, jer su oni podvrgnuti ustavnom, a ovi apsolutnom auktoritetu. Kossuth reče, da bi s razloga što se obje kuće razilaze u nazoru ustavnih principa, bio prosto gubitak vremena puštati se u dalju diskusiju o adresi, ili poslati je natrag magnatima. On stoga predloži, da se ona odloži ili napusti, t. j. da se više ne osvrću na nju, dodavajući, da će oni imati prilike izreći svoju hvalu Njegovu Veličanstvu zbog otvorenja sabora i t. d. u jednoj od saborskih reprezentacija. Konzervativni delegati pokušaše pobiti taj argumenat, i jedan se čak usmjeli reći, da su magnati krivo razumjeli adresu, i da je on uvjeren, da će oni nakon zrelijega promišljanja pristati na nju, uz neke male promjene. No Kossuthov prijedlog ipak prodre većinom od 4 glasa ; 25 je županija glasovalo za nj, 11 protiv njega; 2 ili 3 županije bijahu dale svojim delegatima nove instrukcije: ili da glasuju za nj, ili da ostanu pritom, da se paragrafi o administratorima imadu pridržati.

20. bila je ta rezolucija potvrđena u saborskoj sjednici, premda

je Personal[1] uzalud nastojao nagovoriti delegate da je odbiju, i da pošalju adresu magnatima, jer da je, kako reče, uvjeren, da će se obje kuće brzo sporazumjeti o tom predmetu. Uza sve to poslan bi magnatima nuncij, koji javljaše, da je adresa odložena, i navodaše razloge, koji su delegate prinudili na takav postupak.

*

Ostale rasprave sabora (do božićnih praznika) mogu se ovako odrediti:

A. Mjere preporučene na pretres u kraljevskim propozicijama.

a. Prehrana četâ smještenih u Ugarskoj. (2. kralj. propozicija.)

13. decembra poslaše delegati magnatima nuncij zajedno s reprezentacijom tražeći, da bi Njegovo Veličanstvo udostojalo odrediti kraljevskog povjerenika, koji bi sa saborskim odborom, što će se odrediti, ustanovio temeljne točke toga pitanja. Kad su nuncij i reprezentacija bili pročitani, palatin primijeti, da je nepotrebno poslati reprezentaciju, jer da već ima kraljevski povjerenik u Požunu.[2]

b. Izjednačenje kraljevskih slobodnih gradova. (3. i 4. kralj. propozicija.)

29. novembra imenovan bi odbor delegatâ[3] da sastavi nacrt zakonske osnove o tom pitanju, a u tu svrhu da se posluži zakonskom osnovom, koja je privita 2. kraljevskoj propoziciji, kao i onom, što je pobudila toliku diskusiju u posljednjem saboru.[4]

c. Zakoni tičući se hipotekâ na plemićkim dobrima. (5. kraljevska propozicija.)

Pitanje bi pretresano u donjoj kući 13. decembra, pa je bilo odlučeno imenovati odbor (delegatâ), da sastave nacrt zakonske osnove, koja bi obuhvaćala to pitanje sa svim onim što je s time u svezi, nesamo u pogledu hipotekâ, već i u pogledu lenskog posjeda [tenure] plemićkih (alodijalnih) dobara, s namjerom da se ukloni, ili barem znatno popravi postojeći zakon Aviticitata.[5] Taj odbor da se posluži u tu svrhu zakonskom osnovom privitom 5. kraljevskoj propoziciji, kao što i izvještajem podnesenim posljednjem saboru od odbora naročito imenovanoga za to da ispita zakone i

[1] Ispor. bilješku 2. na str. 228 (20).
[2] Ispor. bilj. na str. 228 (20).
[3] Ispor. bilj. na str. 228 (20).
[4] Ispor. bilj. na str. 228 (20).
[5] Ispor. bilj. na str. 228 (20).

običaje [usages], koji se tiču Aviticitata, i da predloži mjere za njihovo popravljenje i konačno uklonjenje.

d. Urbarijalni zakoni. (6. Kraljevska propozicija.)

Potreba da se poprave postojeći zakoni, koji određuju međusobne odnose plemićkih gospodara i njihova zakupničkog seljaštva, bi raspravljena u komori zastupnika 3. i 6. decembra. Sve su se stranke složile, da bi robiju trebalo dokinuti; opozicija je navodila krvave čine izvedene u Galiciji da pokaže, kako se može izrabiti seljaštvo, koje je prinuđeno zakonom da radi za svoje zemaljske gospodare. Kuća bijaše također jednodušno toga mišljenja, da bi s razloga, što saborski zaključci od 1836. i 1840. nijesu bili efektivni, trebalo u sadašnjem saboru proturiti prisilni zakon. Nekoliko je delegatâ tražilo, da zakon bude prisilan za obje stranke, t. j. da bi seljaci morali biti prisiljeni ili da zauvijek otkupe svoju robiju, ili da je pretvore u godišnju novčanu rentu, i to na način kazan u gore pomenutim saborskim zaključcima od 1836. i 1840., a gospodari da bi jednako bili prisiljeni prihvatiti otkup ili zamjenu. No ipak bi odlučeno većinom od 24 glasa — 37 županija za, 13 protiv — da zakon ima biti prisilan samo za gospodare, jer su oni pozvani da prime potpunu odštetu za gubitak što će ga, promjenom sistema, imati podnijeti. Stvorena bi također rezolucija, da se imenuje odbor, koji će sastaviti zakonsku osnovu o tom predmetu. Pitanje, ima li to biti saborski ili cirkularni odbor, pobudi živahnu debatu, koja se završi tim, da je kuća većinom od 8 glasova odlučila u prilog saborskog odbora. Te su rezolucije bile potvrđene u saborskoj sjednici 21. decembra, i magnatima bi poslan nuncij tražeći da oni privole na imenovanje saborskoga odbora, pod uvjetom, da namjeravane mjere budu ustanovljene suglasno s rezolucijama stvorenim od delegatâ.

B. Mjere, koje nijesu pomenute u Kraljevskim propozicijama.

a. Pokojni Palatin.

Prijedlog, da se osnuje dobrotvorna institucija na uspomenu pokojnog palatina, koja će nositi njegovo ime, primljena bi jednoglasno od obje kuće. Tako isto bi jednoglasno zaključeno, da se pošalje reprezentacija, koja će zatražiti, da bi Njegovo Veličanstvo s obzirom na zasluge pokojnog palatina milostivo udostojalo pokloniti nadvojvodi Stjepanu, sadašnjem palatinu, krunsko dobro.

b. Hrvatske stvari.

29. novembra imenovaše delegati cirkularni odbor da ispita

uzroke, koji su doveli do hrvatske agitacije, i da sabere podatke o istom predmetu, u svrhu da se stvori zaključak za popravak toga zla. U tom odboru ima 12 županijskih delegata; svi pripadaju liberalnoj stranci, a predsjednik je Kossuth.

c. Opći porez [taxation].

29. novembra iznese Szemere, delegat boršodske županije, jedne od najliberalnijih i ujedno najprotestantskijih županija u Ugarskoj, pitanje općeg poreza pred donju kuću. Suglasno sa sadašnjim sistemom ubiru se županijski nameti (cassa domestica) i ratna pristojba[1] gotovo isključivo od sesijskog (seljačkog) posjeda. Seljaci imadu zapravo platiti sve, ili gotovo sve izravne poreze; plemići[2] su sasvim isključeni od svakog izravnog poreza. Szemere završi svoj govor sa tri prijedloga u obliku pitanjâ, naime:

1. Jesu li plemići voljni platiti zajedno s neplemićima (seljacima) županijske namete?

Pitanje bi potvrđeno većinom od 17 glasova.

2. Jesu li plemići voljni pridonijeti svoj dio za ratnu pristojbu?

Pitanje bi otklonjeno većinom od 15 glasova.

3. Jesu li plemići voljni plaćati izravni porez u kakvu narodnu blagajnu, a svote tako skupljene da se upotrijebe za predmete narodne koristi, na pr. građenje cestâ i t. d.

Pitanje bi potvrđeno većinom od 44 glasa, dakle gotovo jednoglasno.

Pošto su te rezolucije bile potvrđene u saborskoj sjednici držanoj 7. decembra, otposlan bi magnatima nuncij tražeći da oni privole na imenovanje saborskog odbora u tom predmetu, jer da su delegati uvjereni, da će rezolucije stvorene o plaćanju županijskih nameta i izravnog poreza po plemićima bezuvjetno biti prihvaćene od gornje kuće. Ujedno pripomenuše, da oni misle, da bi bilo uputno osnovati fondove za narodne potrebe više neizravnim negoli izravnim porezima; podrobnosti oporezovanja, kao i najzgodniji način, kako da se izvrši nadzor sabora nad upravom tih fondova, da bi oni prepustili na pretresanje dotičnom odboru. Taj nuncij još nije bio raspravljen od magnatâ, ali oni će bez sumnje pristati na to da se imenuje složeni [mixed] odbor za to pitanje.

[1] Ispor. bilj. niže.

[2] Ispor. bilj. niže.

d. Sloboda štampe.

29. novembra imenovaše delegati cirkularni odbor da ispita sadašnje propise o štampi, u svrhu da se ukloni cenzura, za koju drži da postoji samo *de facto,* ali ne *de jure,* jer o njenu uređenju nije nikad stvoren zakon u Ugarskoj. U tom su odboru Szemere i grof Stjepan Széchényi, a od 17 članova, koji ga sastavljaju, barem 12 pripadaju liberalcima.

Vrlo se živahna rasprava prije toga (16. novembra) bila porodila o osnovanju slobodnog saborskog lista — t. j. dnevnih novina, u kojima bi se obznanjivali potpuni i nepristrasni izvještaji o raspravama sabora — a ta je rasprava dovela do općenite diskusije o stepenu slobode, što bi se u ustavnoj zemlji imala dopustiti štampi; najumjereniji od liberalaca ipak su priznali, da bi neke represivne mjere bile potrebne za pravednu regulaciju štampe.

Somssich, delegat baranjske županije i član namjesničkog vijeća, te prema tome službenik vlade, govorio je protiv cenzure označivši je kao sistem, koji ne odgovara više namjeni, zbog koje je bio uveden; kao, pravo rekavši, istrošeni sistem, mjesto kojega bi trebalo uvesti racionalniju uredbu. „Stoga vjerujem," dodade on, „da radim prema intencijama vlade, ako glasujem za represivni zakon za štampu."

Prijedlog o osnivanju slobodnog saborskog lista prodre, premda su konservativci, pa ća i neki od opozicije govorili protiv njega, i to s razloga, što bi nepristrastan list bio puki žurnal; čitavi plan da je vizionaran i nepraktičan.

Pošto su te rezolucije bile potvrđene u saborskoj sjednici, poslan bi magnatima nuncij o tom predmetu, a oni u renunciju predložiše, da se stvar prepusti gore pomenutom odboru za štampu, dodavajući, da će oni pomno pretresati svaku osnovu stvorenu na temelju izvještaja rečenog odbora, ako im se taj pripošalje od donje kuće.

e. Madžarizam, ili mjere, koje se tiču madžarskog jezika i madžarske narodnosti, naturalizacije i t. d.

Budući da su liberalci dosad uspijevali sa svojim težnjama u pogledu madžarizma — te je madžarski jezik sad na temelju zakona postao jezikom zakonodavstva, sada i, s izuzetkom pošte i carine, svakog dijela uprave — podnijeli su oni novu zakonsku osnovu, u kojoj su uključene točke, što su ih bili prinuđeni izbaciti iz osnove u posljednjem saboru, tako da bi ona dobila kraljevu sank-

ciju. Ta osnova, kao što i ona o naturalizaciji tuđinaca, koje idu za istim ciljem, naime za očuvanjem i širenjem madžarizma, nahode se sad u prvom stepenu diskusije u cirkularnim sjednicama delegatâ.

Jedna od točaka osnove, s natpisom „O madžarskom jeziku i narodnosti“, određuje, da, ako zakon prodre, madžarski bude službovni jezik poštanskih i carinskih ureda, i da uredovni pečati sviju grana administracije nose madžarske natpise. Druga točka određuje, da se ima u Ugarskoj kovati novac s madžarskim natpisom, a lađe, koje pripadaju ugarskom primorju, da vješaju ugarsku, a ne austrijsku zastavu (kao dunavski parobrodi, kad plove ugarskim teritorijem).

f. Pitanje županijske administracije.

Kad je u donjoj kući prodr'o prijedlog da se odloži adresa, delegati stvoriše zaključak, da odbor za hrvatske poslove imade ispitati i izvijestiti o sistemu županijske administracije uvedenom od sadašnjeg kancelara; činjenica naime, da je adresa bila odložena, pokazivaše, da kuća smatra skorašnja imenovanja županijskih administratora neustavnom mjerom. Odbor se tim pitanjem marljivo bavio za božićnih praznika, te će naskoro podnijeti izvještaj, koji će bez sumnje pobuditi vrlo živahnu diskusiju.

Privoj 3. uz broj 3.

Bilješke za razjašnjenje.

1. Ferdinand I., car austrijski, ulazi u sabor kao Ferdinand V., kralj ugarski.

2. Ne će biti na odmet da se pomene, da zastupnici drže okružne (cirkularne) i saborske sjednice. Cirkularnim sjednicama predsjedaju dva zastupnika koji se biraju redom [in rotation = uokrug], te one u mnogom čemu odgovaraju onome, što se u engleskom parlamentarnom jeziku zove odbor cijele kuće. Zaključci tih cirkularnih sjednica nijesu pravomoćni, ako ih ne potvrdi saborska sjednica, kojoj predsjeda vrhovni sudac kraljevske tabule (Tabula Regia) ili Personal (Personalis praesentiae Regiae locum tenens), kako ga zovu. No od posljednjih godina postale su cirkularne sjednice najvažnijima, jer se zaključci njihovi obično potvrđuju u saborskoj sjednici bez mnogo raspravljanja, te većina samo kliče: „Maradjon“ („Neka ostane“ t. j. onako, kako je bilo zaključeno u cirkularnim sjednicama). Ali zastupnici nose sablje i pojavljuju se u madžarskom odijelu samo u saborskim sjednicama.

3. Službeno se saboru kazuje „Staleži“ ili „Staleži i Redovi“.

4. Tri erdeljske županije i jedan distrikt, koji je prije pripadao Ugarskoj, bili su natrag pripojeni zakonom od 1836., ali one su se dosad kratile da šalju zastupnike u ugarski sabor, te su molile vladu da ih se pusti pripojene Erdelju.

5. Ispor. bilješku 2.

6. Zapravo velikaši ne prave, što bi se engleskim parlamentarnim jezikom reklo: ispravke (amendments) k zakonu, već u tako zvanom renunciju očituju, u kojim se točkama razilaze sa zastupnicima, dalje preporučuju da se izvjesne točke izostave, druge da se promijene i t. d. Ako zastupnici nalaze, da je razlika u mišljenju obiju kuća prevelika a da bi se mogle praviti uzajmične koncesije, onda se zakonska osnova ili mjera, o kojoj se radi, odloži ili napusti, t. j. više se ne osvrće na nju, osim što se ta činjenica obznani nuncijem magnatima. Ali to se rijetko događa kod prvoga renuncija, jer taj se obično ozbiljno pretresava od zastupnikâ, a gdjekoji se prijedlog magnatâ i prihvaća. Tako se zakonska osnova po više puta šalje od kuće do kuće, i svaki put jedna kuća drugoj pravi koncesije, dok konačno osnovu ne prihvate obje kuće. Onda se ona pročita, potpiše i zapečati u zajedničkoj [mixed] sjednici, te pošalje ugarskoj kancelariji u Beč, zajedno s tako zvanom reprezentacijom, u kojoj se moli Njegovo Veličanstvo da bi milostivo udostojalo sankcionirati je. Opozicija tvrdi, da bi osnova — jer vlada može uvijek raspolagati većinom u gornjoj kući — koja je prošla kazani put, morala dobiti kraljevsku sankciju bez odgode, ili, za svaki slučaj, da bi kraljevska sankcija morala biti data ili zakraćena; no u većini slučajeva osnova se vraća saboru popraćena kraljevskim otpisom, u kojoj se veli, da bi Njegovo Veličanstvo bilo voljno sankcionirati te i te točke, ali da se druge moraju promijeniti i t. d. Ti se prijedlozi ugarske kancelarije onda pretresavaju, i obično se dešava, da su velikaši voljni prihvatiti ih, dok se zastupnici upiru da osnova bude vraćena u prvobitnom obliku, ili s neznatnim promjenama — a uzato se mnogo vremena gubi u beskorisnim diskusijama. Osnove se tako često šalju od ugarske kancelarije saboru, i od jedne kuće drugoj, dok se saborovanje ne svrši, a onda se veća čest osnova odloži, ili se kraljevska sankcija uskrati.

7. Čete smještene u ugarskim selima nastanjene su u seljačkim kućama. Seljaštvo je također dužno davati im kruha i druge hrane, a konjanicima sijena, i to za stalnu cijenu, koja je vazda niža od

pazarske cijene. Ta razlika u cijeni, zvana „deperdita“, sačinjava porez, koji se prema računu osnovanu dašto na nepouzdanim podacima, koleba između 100.000 funti do 400.000 funti na godinu. Posljednji je sabor podnio reprezentaciju s privitom zakonskom osnovom za uklonjenje toga sistema, i ujedno se ponudio da će plaćati na godinu 100.000 funti u kraljevsku riznicu u ime rekompenzacije. Ta se svota, kako se čini, smatrala primjerenom, ali je vlada odvratila, da bi se izvjesne točke osnove morale promijeniti, da bi ona mogla dobiti kraljevsku sankciju. Predloženi saborski odbor, u svezi s kraljevskim povjerenikom, jamačno će naći kakvo sredstvo da konačno završi to mnogo raspravljano pitanje, i tako da oslobodi seljake od teška tereta kao i od demoralizacije, koja vazda nastaje od ukonačivanja četâ u selima.

8. U prijašnje vrijeme bili su odbori izabrani u ugarskom saboru od veće česti saborski odbori, t. j. odbori složeni od zastupnikâ i magnatâ; svaka bi kuća imenovala izvjestan broj članova da zasjeda u takovom odboru. No u posljednje su se vrijeme zastupnici vrlo rijetko utjecali magnatima, te su svi mnogobrojni odbori, izabrani u posljednja tri sabora, bili zastupnički ili cirkularni odbori, kako ih zovu. Cirkularni odbor sastoji ponajviše od 12 do 20 županijskih zastupnika, i to obično po jednak broj iz svakoga od četiri okružja (circulus), u koja je prava Ugarska juridički podijeljena; onda od po jednog delegata slobodnih distrikta, jednog crkvenog delegata, i tri ili četiri delegata slobodnih gradova. Ne treba ni napose da se pomene, da u takovim odborima liberalna stranka ima vazda većinu. Delegatima pripada isključivo tako zvana inicijativa; to znači, da svaki posao, bilo to predloženje zakonske osnove, reprezentacija vladara, biranje odbora i t. d., mora poteći iz donje kuće. Sama je vlada u tom pogledu sasvim nemoćna; njeno je djelovanje ograničeno na to, da Njegovo Veličanstvo preporučuje svojim „vjernim staležima i redovima“ da uzmu u pretres izvjesne mjere kazane u Kraljevskim propozicijama. No dok vlada pridrži utjecaj makar na jednu županiju, to se ograničenje njene djelatnosti u praksi popravlja tim, što rečena županija svojim delegatima daje onakove instrukcije, kakove se ugarskoj kancelariji svidi potaknuti ili diktirati.

9. U posljednjem su se saboru obje kuće konačno složile u tom, da slobodnim gradovima dadu šesnaest glasova pod uvjetom, da se njihove korporacije potpuno reformiraju. Ali o tom, u kojem

bi se opsegu morale reforme provesti, razilazila su se mnijenja, pa budući da zastupnici nijesu htjeli praviti daljih koncesija, zakonska je osnova, pošto je po običaju nekoliko puta tamo amo putovala, konačno bila napuštena.

10. Aviticitat. Pravo, da se pod izvjesnim uvjetima natrag prisvoji zemljište prodano u prijašnje vrijeme.

11. Ispor. bilj. 8.

12. Svaka ugarska županija ima tako zvanu „Cassa Domestica", u koju se uplaćuju županijski porezi, a ti se ubiru isključivo od sesijskog ili seljačkog posjeda. Ratni porez, koji se ubire za uzdržavanje ugarskih četa, iznosi otprilike pô milijuna funti. Taj je porez podijeljen po „portama", te je Ugarska u tu svrhu podijeljena u 6,210 „Portae"; od toga otpada 5,655 na seljake, a 555 na građane slobodnih gradova. Seljaci su također obvezani praviti županijske ceste, kakove već jesu, i činiti mnoge druge službe uz vrlo neznatnu odštetu.

13. Riječ „plemenit" [noble] ima u Ugarskoj sasvim drukčije značenje nego u drugim zemljama, te se zapravo upotrebljava da označi čovjeka, koji uživa stanovita prava i privilegije, a od tih se dosad najviše cijenilo ono, da ne treba plaćati nikakva poreza. No ugarski se plemići mogu podijeliti ovako:

A. Plemići s naslovima, prinčevi, grofovi i baruni, ili Plemstvo [Nobility], kako bi se reklo u Engleskoj.

To su magnati ili velikaši [Peers] države, te ulaze u sabor po svom vlastitom pravu, bilo lično ili po zastupnicima. Zastupnici magnatâ, ako ih smijemo tako nazvati, sjede, ili tačnije rekavši, stoje u donjoj kući, te ne smiju ni govoriti ni glasovati.

B. Plemići bez naslova, naime:

a. Oni, koji posjeduju dobra, ili koji su učili pravo. To je stalež, iz kojega se biraju županijski činovnici i delegati, te odgovaraju našoj džentriji, koja ima zemljišta [landed gentry]. Ta gospoda obično meću pred svoja imena njemački „von" ili francuski „de".

b. Plemići „s pola mamuze" [half-spurred[1]], kako ih zovu, ili oni, koji posjeduju samo malo zemljišta, ili, da se poslužimo ugarskim izričajem, „hoću i četiri šljive". Ti sačinjavaju masu izbornikâ.

c. Plemići bez zemljišta, koji dakako ne mogu ni birati ni biti izabrani, te privređuju život u svim zvanjima; često pripadaju husari plemstva tome staležu.

[1] Hrvatski se zovu „šljivari". Prev.

Privoj 4. uz broj 3.

Popunidbene isprave, ili Pièces justificatives.

Br. 1. Program opozicije.

Liberalci — ili opozicija, kako ih sad općeno zovu — obznanili su, poslije jednog svog četvrtogodišnjeg sastanka držanoga u Pešti u martu 1847., svoje nazore i mišljenja u (litografiranom) manifestu — ili programu, kako bi to Francuzi rekli — koji je vrlo raširen po Ugarskoj i Njemačkoj.

Na početku te isprave izjavljuju oni, da je zvanje opozicije u svakoj ustavnoj državi vršiti kontrolu nad vladom, i da su oni odlučili vršiti takvu kontrolu u svakom smjeru, koliko to dopušta ustav.

Oni ističu, da njihova opozicija nije uperena protiv osobâ, nego protiv vladinog sistema, koji se dosad upotrebljavao. Jer sadašnja vlada Ugarske, kažu oni, nije narodna, već tuđa (heterogenalna) vlada; vlada, koja, vladajući apsolutnom i nekontroliranom moću nad ostalim državama carstva, sasvim je nepodobna upravljati državom kakova je Ugarska, koja posjeduje ustav.

Oni dalje izjavljuju, da ne mogu primijetiti težnje, da se provede bolji sistem, već da naprotiv najnoviji čini vlade dokazuju, da protivustavni duh još uvijek prevladava. Tegobe, kažu oni, koje su ponovo bile podnesene Prijestolu, još uvijek nijesu popravljene; te oni tvrde, da vlada, koja toliko malo cijeni zakoniti glas naroda, vrijeđa zakone u jednako visokom stepenu kao predašnja vlada, koja je nezakonitim činima svojim skrivila, da su te tegobe nastale; prema tome da jedna i druga nemaju nikakva prava pozivati se na povjerenje naroda.

Kao dokaz toga, što tvrde, navode oni tegobe pomenute u adresi, naime neizvršenje saborskih zaključaka, koji se tiču reinkorporacije erdeljskih županija; neobnarodovanje zaključaka o mjenicama i vjerskim poslovima u distriktima, koji sačinjavaju vojnu krajinu; poslove u Hrvatskoj i t. d.; a prije svega uvođenje, što oni zovu, „nezakonitog i neustavnog sistema županijske uprave“, naime skorašnje imenovanje administratorâ pomenuto u adresi.

U tim prilikama izjavljuju oni da će upotrijebiti svu svoju snagu da zadobiju garancijâ za nezavisnost zemlje. A među tim garancijama navode oni:

Odgovorno ministarstvo;

Slobodu štampe;

Ujedinjenje Ugarske i Erdelja;

Publicitet svega, što se tiče javnih poslova.

Među reformama, koje oni namjeravaju predložiti na budućem (t. j. na sadašnjem) saboru, navode se ove:

Sistem općenoga poreza za sve staleže, plemiće i neplemiće, bez razlike;

Izjednačenje slobodnih gradova;

Jednakost pred zakonom;

Reforma urbarskih zakona;

Ukinuće zakona Avitieitata.

Program završuju ovim riječima:

„Mi ćemo i dalje neumorno nastojati oko toga, da upotrebljavamo svako sredstvo, što je u našoj moći, da polučimo te ciljeve, a da ipak ne zaboravimo na veze, koje prema pragmatičkoj sankciji postoje između Ugarske i austrijskih nasljednih zemalja. No ipak moramo pripomenuti, da je naša narodnost jasno istaknuta u saborskom zaključku od god. 1790., § 10., i zajamčena sankcijom Kraljevske prisege. Toga ćemo se zaključka nepokolebljivo držati, jer u njem je izjavljeno i priznato, da je Ugarska u svim svojim upravnim granama slobodna i nezavisna zemlja, i stoga da ne potpada ni pod koju drugu zemlju. Ali dok se budemo brižno klonili toga, da interese Ugarske ne stavimo u opreku s interesima čitave monarhije, ili da ih načinimo inkompatibilnima s njenim jedinstvom i njenom sigurnošću, ipak ne ćemo dopustiti, da se ugarski interesi na nerazložan i nezakonit način podlože interesima drugih država carstva, kako se to uistinu čini u našoj rukotvornoj industriji i u našem trgovačkom prometu.

„Mi očitujemo našu dobru volju da podupiremo svaku mjeru, koja bi smjerala na pravedno izmirenje oprečnih interesa Ugarske i nasljednih država, ali u isto doba izjavljujemo da ne možemo trpjeti sistema, koji hoće da sve naše interese i ća i naš ustav žrtvuje tako zvanom općenom upravnom jedinstvu; to je jedinstvo, koje mnogi smatraju korelativnim s jedinstvom monarhije. U posljednjoj je četvrti prošloga vijeka vlada, izrađujući taj sistem upravnog jedinstva, i nuđajući nam materijalnih probitaka u zamjenu za naša ustavna prava, pokušavala potkapati narodnost i nezavisnost Ugarske. Tome sistemu upravnog jedinstva, koji se vazda razvijao na principima apsolutizma, bile su žrtvovane sve slobodne institucije austrijskih nasljednih država. Ali naš je ustav

blago, koje ne možemo žrtvovati nikakovim probicima. Naša prva i najsvetija dužnost, koju dugujemo našoj domovini, jest, da očuvamo i ojačamo taj ustav.

„Mi smo uvjereni, da, kad bi stara ustavna prava i sloboštine austrijskih nasljednih država još uvijek postojale; kad bi se te države, u suglasju sa zahtjevima vremena i s principima prava i pravice, mogle ubrojiti među ustavne države Evrope — i kad bi vlada čitave monarhije u svom općenom sistemu, kao i u svakoj grani uprave, bila osnovana na ustavnim principima, i prožeta ustavnim duhom — mi smo, velimo, uvjereni, da bi se naši interesi lako dali složiti s onima, koji su sad s njima u sporu i ća u neprijateljstvu; pa kad bi se tako osnovalo veće jedinstvo interesa i veći stepen povjerenja, da bi svaki dio monarhije ojačao i bio vezan zajedničkom vezom, te bi ujedinjena monarhija, kad bi tako stekla jamstvo za svoj materijalni i intelektualni razvoj, bila podobna moćno [with impunity] oprijeti se olujama i trzavicama, koje bi mogle ubuduće navaliti na nju."

Privoj 5. na broj 3.

Mr. Blac.well Viscountu Pon-onbyju.

(Izvadak.) *Požun, 6. januara 1848.*

Čast mi je priložiti ostatak pregleda saborskih rasprava do božićnih praznika.[1]

Odbori su i za praznikâ živahno nastavljali svoje istrage, i doskora će delegatima biti podnesen izvještaj o novoj županijskoj administraciji. Rasprava o tom pitanju pokazat će, koja stranka uistinu ima većinu u donjoj kući, i prinukati vladu da se odluči za jasnu politiku bilo u jednom ili drugom smjeru.

Kad sam došao ovamo, konzervativci su me uvjeravali da njihova stranka ima većinu u donjoj kući. Kad je glasovanje o adresi ispalo protiv njih, kazivali su da je većina „umjetna a neprirodna", jer da je više delegata glasovalo protiv svojih instrukcija. Ja držim da je istina u tome, da delegati od dvije ili tri županije nijesu glasovali strogo suglasno sa svojim instrukcijama, a bili bi baš u tome pitanju mogli glasovati za ovu ili onu stranku a da ne bi povrijedili svoje instrukcije.

Rasprava, koja će doskora otpočeti u donjoj kući, pokazat će, koja stranka ima odista većinu. Međutim se obje stranke mnogo

[1] Ispor. str. 227 (19)—228 (20).

trude u županijskim kongregacijama, koje se drže u ovo doba godine, i u kojima je županijska administracija glavni predmet diskusije. Budući da će više županija svojim delegatima dati novih instrukcija, ne može se vjerovati tvrdnji nijedne stranke, premda liberalci izjavljuju da će uopće te instrukcije biti njima u prilog.

Zasjedanje delegatâ otpočinje iznova sutra; zasjedanje magnatâ 12. ili 15.

Broj 4.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. – (Primljeno 21. februara.)

Beč, 16. februara 1848.

Gospodine,

Čast mi je priposlati Vašem Gospodstvu dvije pošiljke, koje sam primio od Mr. Blackwella, i koje sadržavaju nastavak pregleda raspravâ u ugarskom saboru.

Čast mi je, i t. d.

(Potpis) Ponsonby.

Privoj 1. uz broj 4.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak) *Požun, 28. januara 1848.*

U poslanicama od 22. decembra 1847. i 6. januara t. g., što sam ih imao čast podnijeti Vašoj Preuzvišenosti, podao sam nacrt sistema županijske administracije uvedene od grofa Apponyija. Sad ću malo više razložiti podrobnosti toga sistema.

Pripominjem, da u Ugarskoj ima pedeset pet županija, naime četrdeset devet — uračunavši natrag pripojene tri erdeljske županije — te u pravoj [proper] Ugarskoj, a šest u Partes Adnexae t. j. u Slavoniji i Hrvatskoj; i da se svi činovnici i časnici jedne ugarske županije svake treće godine biraju od plemićâ (zemljišnih posjednika) županije u općoj kongregaciji, izuzevši velikog župana [Comes Supremus] ili vrhovnog upravitelja [Lord-Lieutenant]. U tri je županije ta čast pridržana *ex-officio,* i to u Pešti, Esztergomu (Gran) i Hevesu, gdje su *ex-officio* veliki župani: palatin, primas i nadbiskup egerski (Erlau). U sedam drugih županija ta je čast nasljedna. U ostalih četrdeset pet županija imenuje velike župane kruna.

Veliki župan mora imati zemljišnog posjeda u županiji, kojom upravlja. On se smatra posrednikom između županije i krune, kao

što je palatin posrednik između krune i naroda. Stoga veliki župan, kao palatin, drži čast do svog vijeka, te se prema izričitom slovu zakona može ukloniti samo onda, kad mu kompetentni sud dokaže zločin i loše vladanje [misdemeanours]. Od vlade nema plaće, ali za službene troškove dobiva 120 funti na godinu iz županijske blagajne. Veliki su župani obično visoki plemići po staležu i po imutku. No i obični plemić [noble] — ja upotrebljavam tu riječ za razliku od „visoki plemić" [nobleman], pod kojim razumijevam magnata ili osobu s naslovom princa, grofa ili baruna — može dobiti tu čast, pa onda postaje *ex-officio* magnat, te dobiva mjesto i glas u gornjoj kući.

Beskorisno je upuštati se u raspravu o pitanjima, koja dandanas nemaju praktične vrijednosti, inače bih dokazao, da je u prijašnja vremena svaka županija na saboru — dok je to bila jednokomorna, a ne dvokomorna skupština — valjada bila zastupana po svom velikom županu, praćenu od izvjesnog broja delegata izabranih na općenoj kongregaciji, ili možda, izravno ili neizravno, imenovanih od samog velikog župana. Otkad je sabor postao dvokomorna skupština, sjede delegati u donjoj, a veliki župani u gornjoj kući, u kojoj svaki, koji ima naslov princa, grofa ili baruna, i koji nije malodoban, bio mu otac na životu ili ne, imade mjesto i glas, a toga jamačno u predašnja vremena nije bilo.

Ostavljajući dakle na strani takova pitanja, koja su irelevantna za moju nakanu, moram dalje pripomenuti, da su se za županije, u kojima se čast velikog župana obnaša *ex-officio,* po davnom običaju imenovali administratori ili „deputy Lordslieutenant"[1], kako bi se kazalo engleski. Za županiju, u kojoj je čast velikog župana nasljedna, bijaše također običaj imenovati administratora, kadgod je veliki župan bio malodoban, a funkcije bi administratora prestajale, čim bi prestala malodobnost njegova. Moglo bi se navesti još nekoliko izuzetnih slučajeva, ali mislim da nema sumnje, da su ti slučajevi bili izuzetni i izazvani samo osobitim prilikama; dokazi, koji se iznose da se dokaže protivno, osnivaju se na samovoljnim pretpostavkama ili na sumnjivoj evidenciji.

Riječ „county"[2] vrlo je nezgodan izričaj da se njime označi jedan od onih pedeset pet distrikata, na koje je Ugarska podijeljena, jer ti distrikti imadu više sličnosti sa švajcarskim kantonima

[1] Zastupnik ili zamjenik vrhovnog upravitelja (t. j. župana). Prev.

[2] Tako engleski izvjestitelj redovno zove županiju. Prev.

ili s državama američke Unije negoli s engleskim grofijama [county] ili francuskim departementima. Zapravo bi ih se gotovo moglo smatrati nezavisnim državama jedne konfederacije pod vladom nasljednog monarha, čiji je ustavni ugled stegnut u najtjesnije moguće granice. Zato županijske kongregacije izjavljuju da su, što one vele, autonomne, i da nijesu obvezane u poslovima svojih odnosnih županija priznati ičiji viši auktoritet do svoga vlastitoga.

Kraj takvoga je sistema očevidno, da jedini zakoniti utjecaj, što ga vlada može vršiti u županiji, prolazi kroz velikoga župana. Prema jednom saborskom zaključku prihvaćenom na početku prošloga stoljeća morao bi veliki župan redovno stolovati u svojoj županiji, morao bi predsjedati županijskim kongregacijama i izvršivati neke druge funkcije, koje se tamo navode, ali taj je zaključak, kao i mnogi drugi ugarski zakoni, ostao mrtvo slovo. Veliki župan, koji je, općeno govoreći, čovjek otmen i odličan, nevješt poslovima, i do pred neko deset ili petnaest godina, ća i nevješt domaćemu jeziku, samo bi tamo amo dolazio u svoju županiju, obično da prigodom restauracije, t. j. kod izbora županijskih činovnika, dade veliku gozbu. Tim zanemarivanjem svojih dužnosti veliki su župani uistinu napustili i ono malo utjecaja, što su ga po zakonu imali, pa je vrhovna uprava poslova županijskih prirodno pala u ruke podžupanu ili „sheriffu“[1], čiji interes, kao i sviju ostalih činovnika, naravski stoji u tome da pogoduje željama skupštine, koja ga je izabrala, i da se istakne kao podupiratelj madžarizma i ugarske nezavisnosti.

Posljednjih je godina vlada nastojala popraviti to zlo postavljajući plemiće (razreda B 1) za velike župane. U ovaj mah imade ne manje nego trinaest velikih županа, koji pripadaju tome razredu, i koji su prema tome magnati samo *ex-officio*. To je korak, koji bi bio eventualno doveo do žuđenog uspjeha. Ništa mu se zapravo nije moglo prigovoriti. Po zakonu svi su ugarski plemići, bile među njima inače kakove mu drago razlike, među sobom potpuno jednaki. *De facto,* koliko vidim, ne stoji stvar tako, pa i ne može biti ni u jednoj zemlji. No ipak su oni *de iure* svi jednaki, a uživaju *de iure* i *de facto* iste privilegije. U županijskoj kongregaciji imade glas kakvoga u kožuh odjevenoga [skin-clad] plemića, koji obrađuje svoj komadićak zemlje kao običan seljak, istu vrijednost kao

[1] „sheriff“ je u Engleskoj najviši časnik grofije (county). Prev.

i glas kojeg princa, i može odlučiti u prilog kakvog liberalnog ili konzervativnog kandidata.

Niži plemići, koji su dosad bili postavljeni za velike župane, bili su ljudi, koji su imali znatne posjede u svojim županijama. Takav bi plemić obično od svoje volje stolovao u svojoj županiji, točno bi poznavao županijske poslove po tome, što je u različno vrijeme i sâm vršio veću čest županijskih službа, i, što je više, obično bi savjetovao vladi da radi po strogo ustavnim principima; dok bi visoki plemić u devet između deset slučajeva stanovao ili u Pešti ili u Beču, ne bi poznavao županijskih poslova, i miješao se u društvenom saobraćaju s takovima, koje bi, ma da uživaju iste privilegije, smatrao nižim društvenim razredom.

Tim, što su se okanili svoje ekskluzivnosti, magnati su liberalne stranke uvelike uvećali svoj utjecaj.

Kad je grof Apponyi nastupio službu, držao je za zgodno da prevede radikalnu promjenu u tom sistemu županijske administracije. On je stoga, s dva tri izuzetka, nagovorio velike župane, koji su bili magnati rodom (noblemen), da pristanu na imenovanje administratorâ, ili, drugim riječima, da faktički napuste svoju službu. Jer premda su ta gospoda pridržala naslov velikog župana, dužnosti službe *de facto* otpravljaju administratori. Administrator predsjeda županijskim skupštinama, dopisuje s vladom, i zapravo je *bona fide* veliki župan županije. Administrator ima također plaću od 600 funti na godinu iz kraljevske blagajne, koja *de facto* ne stoji pod kontrolom sabora, jer svote, kojima ona raspolaže, potječu iz monopola soli, iz kraljevskih rudnika, ugarskih carina i drugih vrela.

Puštajući na strani one tri županije, u kojima je služba velikog župana pridržana *ex-officio,* i koje su vazda imale administratore, pa one tri natrag pripojene erdeljske županije, koje su još uvijek u nesređenom stanju, ja nahodim, služeći se ugarskim šematizmom od god. 1848., da od preostalih četrdeset devet županija njih dvadeset devet imadu administratore, i to šest, u kojima je mjesto velikog župana ispražnjeno, četiri, u kojima su veliki župani niži plemići, i devetnaest, u kojima su visoki plemići (po rodu magnati); a od ostalih dvadeset županija da sa devet upravljaju veliki župani, koji su niži plemići, a sa jedanaest veliki župani, koji su visoki plemići, i to, s jednim možda ili sa dva izuzetka, svi od konzervativne stranke. Plaća od onih dvadeset devet administratora iznosit će oko 17.400 funti. Iznos svote za tajnu službu,

za koju kažu da je njima predana na raspolaganje, ne može se dakako ustanoviti.

Taj sistem grofa Apponyija bio je dobro smišljen plan, i promatramo li ga samo s austrijskog stanovišta, mogao je imati najpovoljnije posljedice.

Prirodno je, da se pustilo da taj sistem uhvati korijena, da bi se malo po malo neka vrsta austrijske birokracije ucijepila u ugarske institucije. Vješt administrator bio bi nagrađen za svoju službu tim, da bi bio imenovan velikim županom. Kandidati županijskih službа, kojih u Ugarskoj imade vrlo mnogo, bili bi službu administratora, s ono 600 funti plaće i s izgledom da postaneš veliki župan, učinili najvišim ciljem svoje ambicije, a da to poluče, trebali bi samo napustiti svoje ideje o ugarskoj narodnosti i nezavisnosti; naprotiv za izbor podžupana (Sheriff), koji je sad najveća čast do koje se mogu uspeti, moraju potrošiti više stotina, kadšto više tisuća funti sterlinga, premda plaća podžupanska iznosi samo 60 funti, a traje samo tri godine. Konačna posljedica toga sistema bila bi, da bi se Ugarska pretvorila u austrijsku provinciju, a sabor u sušti registrativni ured [registrative Board], ili, u najboljem slučaju, u administrativno vijeće, slično zemaljskim staležima [Landstände] nasljednih provincija.

Kad to pitanje dođe pred delegate, opozicija će nastojati da pokaže, da je ono pobudilo i općene i posebne tegobe (gravamina). Općene tegobe stoje u tom: 1. što je ta uredba nezakonita, t. j. što se protivi pozitivnom zakonu [statute law]; 2. što se protivi duhu ugarskog ustava. Posebne su pak tegobe: 1. što su se javnim službenicima davale plaće bez saborskog dopuštenja, i to iz fondova nad kojima sabor *de facto* nema kontrole; 2. što su, mislim, u dvije ili tri županije bili postavljeni administratori bez privoljenja velikih župana onih županija; a to je, kako tvrde, bio slučaj u županiji varaždinskoj, u Hrvatskoj, gdje je grof Erdödy nasljedni veliki župan.

Privoj 2. uz broj 4.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *Požun, 3. februara 1848.*

Čast mi je priposlati Vašoj Preuzvišenosti pregled debate o pitanju općeg poreza.

U svezi s pregledom [str. 226.=18.], koji je bio prije poslan, raza-

brat će se, da su u nunciju delegatâ najavljene dvije vrste poreza — županijski porez t. j. sadašnji županijski nameti, i regnikolarni ili općeni porez. Prije nego što je otpočela debata, magnati su konzervativne stranke često držali sastanke, u kojima je nažalost baš preoštro izbijao na površinu odlučan otpor protiv toga, da i plemići imadu plaćati županijske namete.

Nakon mnoge beskorisne diskusije nagovori ih grof Emil Dessewffy [Dezsewffy], jedan od najdarovitijih muževa stranke, da u principu pristanu na to, da i plemići imadu plaćati županijske namete. Oni da će, govoraše on, činiti samo ono, što su i dosad činili, jer jedva ima županija u Ugarskoj, u kojoj nijesu posljednjih godina plemići pridonosili velikih svota za županijske svrhe na osnovi tako zvane dobrovoljne potpore. (Troškovi za podizanje nove županijske kuće [County Hall] u Požunu, na priliku, bili su podmireni nametom, što su ga isključivo platili plemići županije).

Konačno se zaključilo, da se konzervativci nemaju izravno oprijeti toj mjeri, ali da imadu nastojati da se ona odgodi tako dugo, dok se ne iznese pred sabor zakonska osnova za izjednačenje [co-ordination] županijâ, t. j. za temeljitu reformu sadašnjega sistema županijske uprave; ali o takovoj se osnovi, pripominjem, zasad još i ne govori.

Protiv plaćanja regnikolarnog poreza nijesu se mogli iznijeti nikakovi valjani prigovori. Stoga konzervativci odlučiše podupirati tu mjeru; naročito je, čini se, odobrenje njihovo uzrokovano onim dijelom delegatskog nunčija, u kojem se nabacuje, da bi najpodesnije bilo podizati fondove za narodne (regnikolarne) svrhe više neizravnim nego li izravnim porezima. Taj je prijedlog međutim nabačen u pretpostavci, da će magnati pristati na to, da plemići imadu plaćati županijske namete; pa na to će ih delegati bez sumnje i podsjetiti.

Zadatak, da iznese stajalište stranke, povjeren bi grofu Antunu Szécsénu.

U pregledu će se vidjeti, da je plemeniti grof riješio taj zadatak poznatom vještinom svojom.

Omiljeli je plan konzervativaca, da se odredi regnikolarni porez — ne više od 300.000 funti — koji bi se imao ubirati uključivo od plemićâ. Treba pamtiti, da je sabor za vremena rata često odredio tako zvanu dobrovoljnu ratnu potporu; to znači, da su plemići privoljeli platiti naročitu svotu za naročitu svrhu, i to putem

nameta ubranog izključivo od alodijalnog posjeda. Kad bi se predloženi regnikolarni porez također ubirao isključivo od takovog posjeda, mogao bi se nazvati „potporom za vrijeme mira“, i ne bi ga trebalo smatrati stalnim porezom, nego dobrovoljnom kontribucijom određenom za naročitu svrhu, naime za javne radnje. Taj je postupak bio odista preporučen od pisaca, koji nastoje oko *avitam Constitutionem conservandam,* jer takova dobrovoljna potpora za vrijeme mira, kako je nazivaju, ne bi bila porez, i stoga ne bi krnjila povlastice ugarskog plemstva.

Privoj 3. uz broj 4.

Pregled raspravâ u ugarskom saboru otposlije božićnih praznika. (Izvadak.)

Delegati su nastavili zasjedanje 7., magnati 12. januara.

Delegati poslaše deputaciju da čestitaju magnatima sretnu novu godinu; tu su učtivost uzvratili magnati poslavši sličnu deputaciju delegatima. Njegova Preuzvišenost biskup đurski [Raab], koji je vodio tu deputaciju, reče „velepoštovanim [Praiseworthy] staležima“, kako se delegati zovu u službenom jeziku, da je godina 1848. nesamo za zakonodavstvo, nego za zemlju uopće, vrlo važna godina, odlučna godina, godina, za koju se očekuje da će uroditi opsežnim mjerama za materijalni i intelektualni razvoj naroda. Vrijedni prelat onda još reče delegatima, da su mjere, koje će proizvesti takove posljedice, najavljene u Kraljevskim prijedlozima, i on ih stoga zaklinjaše, da puste na stranu sve uzgredne obzire, i da pozornost svoju posvete samo unapređenju narodnog blagostanja; napokon završi govor pozvavši u pomoć Božju Providnost za povoljno rješenje pitanjâ podastrtih njihovu pretresanju.

Deputacije su također bile poslane da izraze obične novogodišnje želje palatinu, i da čestitaju Njegovoj carskoj Visosti što se oporavila od ospicâ.

1. Opći porez.

Nuncij delegata o tom pitanju raspravljan bi od magnatâ 19., 20., 21., 22. i 23. januara.

Grof Antun Szécsén otvori debatu govorom, u kojem se vještina njegova istaknula još više nego obično. Zadatak, što ga je bio preuzeo, stojaše, kako sam drugdje napomenuo, u tom, da izreče privoljenje svoje stranke za imenovanje predloženog saborskog

odbora, ali tako, da ona ne bude vezana uvjetima pomenutim u nunciju delegatâ, napose pak uvjetom, da plemići zajedno sa seljacima plaćaju namete, što se ubiru za Cassa Domestica.

Osim dva tri izuzetka svi su konzervativci glasovali za prijedlog grofa Szécséna; neki su oštro tražili, da se ustanove nužne garancije protiv zloupotrebe fondova, prije nego će privoljeti na plaćanje županijskih nameta.

Magnati opozicije, s izuzetkom grofa Đure Károlya, glasovali su za nuncij delegatâ, naime da se on prihvati bez ispravka.

Četvrtoga dana rasprave predloži palatin da bi magnati u svojem renunciju istaknuli, da se oni u sadašnjem stadiju svoga pretresivanja ne će izjaviti za bilo koju od obje vrste poreza, ali da traže, da bi odbor bio upućen da ispita, koji bi bio najpodesniji način da se pripušteni princip općega oporezovanja postigne na obje vrste poreza; magnati da sebi pridržavaju potpunu slobodu konačne odluke o tom predmetu, kad izvještaj odbora bude podnesen njihovu pretresivanju.

Prijedlog palatinov prihvaćen je općom aklamacijom uz oduševljeno klicanje sa sviju strana kuće.

Magnati se drugi dan sastaše da autenticiraju renuncij, koji bi onda propisno otposlan delegatima.

Broj 5.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 20. marta.)

Beč, 14. marta 1848.

Gospodine,

Čast mi je priposlati Vašem Gospodstvu neka priopćenja [some papers], što sam ih primio od Mr. Blackwella o ugarskom saboru.

Čast mi je, i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj 1. uz broj 5.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *Požun, 29. februara 1848.*

Čast mi je priposlati nastavak pregleda. Promjena robije jest jedno od najprečih dnevnih pitanja, nesamo u Ugarskoj, nego također u Moravskoj, Češkoj i drugim provincijama Austrijskog car-

stva. U Moravskoj se promjena razvija vrlo brzo; u Češkoj se čine preliminarne mjere da se provede promjena, jer su veliki posjednici nakon krvavih događaja u Galiciji upoznali pogibao, koja im prijeti, ako bi se taj sistem dulje održao. No usprkos tome uvjerenju, koje dijele također ugarski zakonodavci, ipak je nuncij, osnovan na rezoluciji da se ima izabrati odbor za taj predmet a prihvaćen u donjoj kući 6. decembra, predložen gornjoj kući istom 3. februara; a još je jedan mjesec prošao, dok su prijedlozi magnatâ bili uzeti u pretres od delegatâ. Tako dakle treba tri mjeseca da se izabere odbor o pitanju, koji nikako nije stranačko pitanje, i o kome zapravo nema razlike u mišljenju kod članova obiju kuća. Isto se može reći o odboru za porez: Szemereov prijedlog učinjen je 29. novembra, a odbor još uvijek nije definitivno imenovan.

Privoj 2. uz broj 5.

Nastavak raspravâ u ugarskom saboru.

Pripojenje erdeljskih županija.[1]

[Rasprava o tom pitanju bila je 14. januara. Engleski izvjestitelj iznosi vrlo podrobno (od str. 22. do 28.) govor Kossuthov o tome predmetu, jer i ako je, pridomeće on, to pitanje puka unutrašnja svađa između Ugarske i Erdelja, i zato bez općega interesa, ipak ono osvjetljuje „politiku, koju je austrijska vlada običavala provoditi prema Ugarskoj, i zato potpuno zaslužuje pozornost.“

Rasprava bi dovršena rezolucijom, koja sadržava glavne momente Kossuthova govora. Ta rezolucija priposlana magnatima u formi nuncija prihvaćena bi „suglasno s prijedlogom poštovanoga delegata peštanske županije ..... *nemine contradicente.*“]

Pitanje županijske uprave.

1. februara držala se zajednička sjednica obiju kuća, da se pročita Kraljevski reskript, što ga je palatin donio iz Beča.

Ta isprava, napisana običnim kancelarijskim stilom, imade natpis: „Kraljevski otpis s obzirom na mjere, koje se tiču županijske uprave, učinjene od posljednjeg sabora ovamo.“

Ono pet rečenica, od kojih reskript sastoji, mogu se ovako prevesti:

„Mi Ferdinand, milošću Božjom i t. d.

„Iskreno poželjeno i s ljubavlju poticano blagostanje te napredak naše mile kraljevine Ugarske čine prevažan dio naše nepre-

[1] Ovaj se odsjek donosi samo u kratkom izvatku. Prev.

*

stane Kraljevske brige, a da ne bismo među onim predmetima, koji bilo u kakvom obliku utječu na tu brigu, pozornost našu obratili onim tegobama i sumnjama, koje su se porodile zbog županijske uprave, s obzirom na mjere, koje smo mi poduzeli od posljednjeg sabora ovamo, naime mnogobrojna imenovanja, u različnim jurisdikcijama, administratorâ velikih župana — imenovanja izazvana postojećim izuzetnim prilikama, koja su, samo zbog nerazumijevanja naših očinskih namjera, prouzročila uzbuđenje, koje valja duboko požaliti, a u nekim jurisdikcijama i usporenje javne upravne službe. Utisak, što ga je to uzbuđenje učinilo na naše očinsko srce, stim je bolnije, što smo od prvog časa našega vladanja nepovrijeđeno uzdržavanje drevne konstitucije i netaknuto očuvanje županijskoga sistema, na kojem ona poglavito počiva, kao što i strogo provođenje narodnih zakona, napose 10. temeljnoga članka od godine 1790., smatrali najsvetijom i najnepovredljivijom od Kraljevskih dužnosti naših, a mi to osjećamo stim dublje i jače, jer smo uvjereni, da — kako je kod gore pomenutih mjera naš jedini cilj bio taj, da s pomoću umjereno progresivnog razvoja polučimo povoljan uspjeh u županijskoj i regnikolarnoj administraciji — zakonite međe izvršne vlasti države ni u najmanjem stepenu nijesu bile prekoračene. To pak iskustvo uvećava opravdanu bol našu, budući da bojazan, nastala prije kazanim načinom, i krivo mišljenje — da je u opreci sa saborskim zaključkom § 56. od 1723. bila namjeravana promjena u županijskom sistemu, posvećenom navodnim zakonima — nesamo da još uvijek prevladavaju u nekim jurisdikcijama, već čini se da proizvode tako poguban utjecaj na tok sadašnjeg sabora, da će djelotvorno, od nas žarko poželjeno rješenje ozbiljnih pitanja pripadajućih djelokrugu legislacije na taj način biti znatno oteščano. No budući da je najtoplija želja našega očinskoga srca, da između našeg Kraljevskog Prijestola i naše mile Kraljevine Ugarske nikakove tegobe ne smiju uhvatiti korijena, već naprotiv da moraju biti u klici ugušene, mi smo u osjećanju zakonitosti učinili naše korake, kao što i ona nastojanja namijenjena jedino javnom blagostanju, da time uklonimo bojazan, koja, premda bez ikakova opravdana uzroka, uistinu još uvijek postoji i biva gojena od naših vjernih podanika, te da umirimo uzbuđenje duha javnosti; pa s toga natjerani nagonom vlastitoga srca našega, želimo ovim uvjeriti vas, da skorašnjim imenovanjima administratorâ velikih župana, koja su, premda osnovana

na stoljetnom običaju, zbog potrebe osobitih prilika bila brojnija negoli u običnim slučajevima — niti je zakoniti položaj županijâ bio promijenjen, niti djelokrug njihovih velikih župana okrnjen, niti kakav novi sistem, protivno duhu saborskih zaključaka § 56. od 1723. i § 10. od 1790., uveden, niti deklaracija učinjena u Kraljevskom reskriptu od 28. maja 1827. pod br. 6888. puštena s vida; već da je glavni cilj, koji se želio postići tim imenovanjima, bio taj, da se pod živahnijim manifestacijama javnoga života, prouzrokovanim duhom vremena, regnikolarna uprava, koja je bila oteščana zbog osobitih lokalnih prilika, postavi u više zakonitu aktivnost, i da se županijske administrativne i sudbene funkcije, koje tvore njen glavni uvjet, u suglasju sa saborskim zaključkom § 56. od 1723., prema kojem su te funkcije podređene nadzoru vrhovnoga administratora, izvršuju urednije, točnije i djelotvornije; a istodobno da se uklonjenjem različnih zapreka, na koje su neki veliki župani nailazili zbog ličnih i službenih prilika, vrhovni administrator županije, s obzirom na temeljito ispunjenje dužnosti svoga zvanja, postavi u položaj, koji će u punom smislu riječi odgovarati spasonosnim odredbama gore pomenutog zakona. Budite dakle, ljubljeni i vjerni staleži, i opet uvjereni, da, što se tiče vladanja naše mile Kraljevine Ugarske, i postojanog unapređenja njezinih socijalnih institucija, mi ne želimo ništa toliko, koliko da radimo ustavno; te baš zato, što su naše očinske namjere daleko udaljene od pokušaja da se izmaknu zakonima zemlje, mi, držeći se strogo smisla Kraljevskoga reskripta od 28. maja 1827. br. 6888., ovim očitujemo, da je naša tvrda odluka da pridržimo imenovanje administratorâ velikih župana za izuzetne slučajeve, a istodobno da uzdržimo u punoj snazi drevni županijski upravni sistem, kao i zakonitost časti velikog župana, pa, čim gore pomenute zapreke budu uklonjene, da posvud uspostavimo velike župane s potpunim vršenjem njihovih zakonitih dužnosti; a mi što više pouzdano očekujemo, da ćete poslije ove naše Kraljevske izjave tičuće se mjerâ, koje su poduzete samo s nakanom da se osigura pravo blagostanje naše mile Kraljevine Ugarske, a da se ni najmanje ne skrene sa zakonitog puta — oslobođeni od te bojazni, koja se rodila u srcu mnogih, te prožeti čuvstvima sinovskog povjerenja i držeći pred očima saborski zaključak § 13. od 1790., nepristrasno upraviti Vaše rodoljubno nastojanje onim ozbiljnim zakonodavnim pitanjima, u kojih

povoljnom rješenju mi nahodimo uslove za budući napredak zemlje, i ispunjenje najtoplijih želja našega očinskoga srca.

„Dano u našem gradu Beču u Austriji, 30. januara 1848.“

„S carskom kraljevskom milošću ostajemo i t. d

(Potpis) Ferdinand.

(Supotpis) Grof Đuro Apponyi.

Eduard Zsedényi.“

Reskript bi pročitan u cirkularnoj sjednici 5. februara, a u ona tri dana pred tim, što se kuća nije sastajala, obje su stranke bile zabavljene konferencijama o tom predmetu, no nijedna nije bila posve zadovoljna s reskriptom: konzervativci, jer su ga držali prevelikom koncesijom javnome mnijenju, a liberalci, jer su u njem vidjeli samo nejasno obećanje, za koje ne postoji namjera da se ispuni. Ali u tom je pogledu ipak vladala razlika u mišljenju liberalaca, koja je onda u sjednici izbila na površinu.

Szentiványi, prvi delegat gömörske županije, podiže se i reče, da premda ga reskript ne zadovoljava kako bi želio, on bi ga ipak smatrao korakom da se uspostavi povjerenje između prijestola i naroda, koje je gotovo sasvim iščeznulo. Stoga da predlaže, da bi oni u svojoj reprezentaciji zahvalili Njegovu Veličanstvu, što mu je na srcu uzdržanje konstitucije, i što namjerava velike župane uspostaviti u vršenju njihovih zakonitih dužnosti, ali istodobno da bi istaknuli, da bojazan njihova podnipošto nije bila neosnovana, pa iako ih obećanje Njegova Veličanstva napunja velikim zadovoljstvom, da ipak moraju pokorno moliti, da bi se to obećanje ispunilo za trajanja ovoga sabora tim, da se potpuno ukloni sistem netom uvedene županijske uprave; oni pak da se obriču, da pod tim uvjetom ne će ulaziti u podrobno ispitivanje narodnih tegoba, već poći dalje putem umjerenosti, kojim su dosad polazili, nadajući se, da će povoljno rješenje pitanjâ njima podastrtih time biti znatno olakšano, i da će se tako polučiti uspjeh, koji Njegovo Veličanstvo već unapred očekuje.

Lónyai, prvi delegat bereške [Bereg] županije (i to je liberalna županija), reče, da se on ponešto razilazi s poštovanim delegatom gömörskim, te stoga predlaže, da bi oni istaknuli u svojoj reprezentaciji, da, premda su brojna imenovanja administratorâ prouzročila znatnu bojazan, oni ipak ne će da se dulje pozabave tim predmetom, budući da je Njegovo Veličanstvo milostivo udostojalo uvjeriti ih, da ono smatra ta imenovanja izuzetnim slučajevima, i

da je njegova čvrsta nakana uspostaviti velike župane u vršenju njihovih zakonitih dužnosti. Oslanjajući se s pouzdanjem na to uvjerenje da će oni prijeći na pretresanje pitanjâ socijalne reforme, nadajući se, da će polučiti povoljan uspjeh.

Pavao Somssich, prvi delegat baranjske županije (ta je županija konzervativna), reče, da premda on i stranka, kojoj se ponosi da pripada, ne mogu razbirati ni traga kakovoj tegobi u administrativnom sistemu, koji je tako žestoko i nepravedno bio napadnut, pa stoga kraljevski reskript unekoliko smatraju zališnim, da će ipak glasovati za prijedlog poštovanog delegata bereškoga.

Tad se dignu Kossuth uz najoduševljenije klicanje, i pokuša dokazati, da novi sistem županijske administracije čini narodnu tegobu. Taj je sistem, reče, protivustavan u svojoj tendenciji, nesamo zbog imenovanja tridesetorice plaćenih administratora, već također zato, što su veliki župani, kojih se pustilo da ostanu na svojim mjestima, i to iz razlogâ, koje će kuća znati procijeniti, bili prinuđeni vršiti dužnosti, koje nijesu kompatibilne s njihovim zakonitim funkcijama. Velikom se županu, u smislu različnih saborskih zaključaka, ne povjerava uprava njegove županije, već on imade samo vrhovni nadzor nad činovnicima, kojima je ta uprava isključivo predana, i to i zakonom i ustaljenim običajem. Druga protivustavna crta sistema stoji u praksi, koja svakim danom postaje jasnija, da se instrukcije, nalozi i t. d. vlade šalju županijama putem ugarske kancelarije u Beču, a nepotrebno je napose istaći, da je ugarsko namjesničko vijeće [Viceregal Council] jedini vrhovni administrativni auktoritet, što su ga županije obvezane priznavati.

Kossuth onda ocrta sadašnje stanje Evrope i pridometne, da bi se oni bez sumnje mogli koristiti kritičkim položajem, u koji je Austrija dospjela zbog buntovnih događaja, što ih je prouzročio despotički policajni sistem, ali on ne će da skrene s puta, kojim je dosad polazila njegova stranka. On će se pouzdavati u poznatu pravičnost Njegova Veličanstva i, nada sve, u ustavni duh, koji prožima njihova ljubljenog palatina — palatina, koji se poistovetio s narodom, kojim se narod ponosi da ga ima, i pod čijim prosvijetljenim vodstvom oni nikad ne će očajati. (Glasni poklici). Njegova je stranka, reče, za sadašnjeg sabora pokazala da iskreno želi susretati se s nazorima vlade, kadgod su ti nazori osnovani na ustavnim principima, a najbolji dokaz njihove umjerenosti jest prijedlog gömörskog delegata, uz koji da će se i on priključiti.

Nakon još nekih drugih govora počelo je glasovanje; glasovi u prilog gömörskog prijedloga pobuđivali su glasno klicanje na galerijama, dok su glasovi za bereški prijedlog primani mrmorom, psikanjem i drugim znakovima pučkoga neodobravanja.

Kad je biharska županija bila prozvana da glasuje, Reviczky, drugi delegat te županije, glasova za bereški prijedlog, našto se dignu Papszász, prvi delegat, i reče, da je biharska županija od vijekova bila poznata kao jedna od najliberalnijih županija kraljevine, i njemu je drago reći, da je ona još uvijek takova usprkos spletkama jedne prijezira vrijedne klike. On da će stoga poduprijeti gömörski prijedlog, i tako anulirati glas svoga kolege.

Dvije druge županije (Veszprém i Csanád) nijesu glasovale. Konačni uspjeh toga burnoga glasovanja bijaše taj, da su za svaki prijedlog glasovale dvadeset i tri županije; nato delegat Hrvatske (čije pravo glasovanja opozicija pobija) dade svoj glas u prilog bereškog prijedloga, i tako on prodre uz veliko negodovanje liberalaca.

Nastao je neopisiv prizor meteža. Ljute riječi padale su među nekim delegatima (u povodu toga bila su se drugoga jutra dva dvoboja), a predsjednik je uzalud kušao da načini neki red. Kad se buka malo stišala, dignu se Kossuth i reče, da je poznata činjenica, da je trideset županija sistem grofa Apponyija proglasilo narodnom tegobom. Kako je dakle nekoliko poštovanih delegata glasovanje za bereški prijedlog moglo dovesti u sklad sa svojom savješću, toga on nije kadar reći. On hoće samo da istakne, ako konzervativci smatraju uspjeh toga čudnoga glasovanja triumfom, da će se naći grdno prevareni. Liberalci da posjeduju moć, kojom se oni dosad nijesu htjeli poslužiti, ali umjerenost ima svoje granice. Neka se čuvaju oni, što ih sile da ostavljaju put, kojim su dosad koračali.

Simon, prvi delegat šopronske županije, izjavi otvoreno, da je glasovao protiv svojih instrukcija, u kojoj su liberalci s pomoću strančarske spletke steklį umjetnu većinu, a on je uvjeren, da će ovo sadašnje njegovo glasovanje biti odobreno u budućoj kongregaciji, koja će se držati pod povoljnijim auspicijima.

Szemere u govoru, koji se, kao obično, pozorno slušao, otpoče riječ po riječ razglabati Kraljevski reskript, da tim dokaže, da on ne sadržava nikakva izričita obećanja. Kad se uklone izvjesne zapreke, da će se veliki župani uspostaviti u vršenju njihovih zako-

nitih funkcija. Kakve su to zapreke? On da ih nigdje ne nalazi razložene. On da samo nalazi, da su neki veliki župani naišli na te nerastumačene i nerastumačljive [undefined and undefinable] zapreke „u povodu ličnih i službovnih prilika“; a to da je izjava protivustavnoga principa, koja iziskuje ozbiljnu pozornost. On da je vazda prigovarao sistemu, koji je tako dugo prevladavao, da se delegatima dadu instrukcije, a glasovanje, koje se netom desilo, sasvim jasno dokazuje beskorisnost [futility] sistema. Instrukcije se mogu davati, ali čast i rodoljublje ne dadu se ulijevati s pomoću ispisana komadićka hartije.

Nakon dugačke prepirke odgodi se rasprava do idućega ponedjeljka (7.), a da predsjednik nije izrekao nikakve odluke.

Debata se nastavila 7. i 8., ali nije dovela ni do kakovog uspjeha, premda je nekoliko delegata, koji su glasovali za bereški prijedlog, poduprlo neku vrstu privremenog [mezzo-termine] prijedloga iznesenoga od Tomcsányija, prvog delegata békeške (Békes) županije.

9. se nije držala sjednica. Kuća se sastala 10., ali se odgodila a da se nije prihvatila posla. Međutim su liberalci držali česte konferencije. Dne 10. se Kossuth i delegati gömörski, bereški i békeški sastadoše u kući Szemerea, i tu Szemere sastavi reprezentaciju, za koju se konačno odlučilo da je imade podupirati čitava opozicija.

Ta se reprezentacija idućega dana pročitala u cirkularnoj sjednici, te se odredilo da se ona štampa.

U toj se sjednici Lónyai ispričavao opravdavajući svoj postupak, zbog kojega je bio ljuto prekoren od liberalaca. On je svoj prijedlog, reče, zaodio što je više moguće, u najumjerenije riječi, jer je iskreno željan da slijedi pomirnu politiku prema vladi, i da barem najvažnija pitanja podnesena sadašnjem saboru privede do povoljnog rješenja; jer ako se budu opet vratili kući ne popravivši nijedno od zala, pod kojima zemlja tako dugo stenje, i ako se nade naroda opet prevare, on za svoju osobu ne će da odgovara za posljedice, koje bi ih mogle stići.

U cirkularnoj sjednici od 12. pročitala se štampana reprezentacija, nakon čega su svi bili željni čuti, što će o njoj reći delegati bereški; nato se dignu Szintay, drugi delegat bereški, te izjavi u ime svoje županije, da on reprezentaciju potpuno odobrava.

I Kossuth podupre reprezentaciju te pokuša iznova dokazati protivustavnu tendenciju sistema grofa Apponyija. Ovi nalozi, de-

kreti i t. d., koji se tiču županijske uprave, imali bi, reče, polaziti od namjesničkog vijeća, i ne bi imali biti upravljeni na administratore, ni na velike župane, već na same županije. Taj temeljni princip Ustava da nije bio povrijeđen ni pod apsolutnim vladanjem cara Josipa; naprotiv grof Apponyi da svoje instrukcije šalje izravno iz ugarske kancelarije, ća i bez znanja namjesničkog vijeća, i to ne županijama, već plaćenim administratorima tih županija. A iz kojega vrela dobivaju ti administratori svoje plaće? To ni namjesničko vijeće službeno ne zna. Dok veliki župani čine svoje zakonodavne dužnosti u gornjoj kući, njihovi plaćeni administratori agitiraju u županijama u svrhu, da bi se sastavile naknadne instrukcije u prilog konzervativne stranke i poslale delegatima. Cijeli je sistem odrješito protivustavan, i ako bi on i njegova stranka bili prisiljeni pretvoriti taj sabor u gravaminalni sabor, sav bi prijekor pao na konzervativce; jer štogod bile posljedice, a pored sadašnjeg stanja Evrope on ne smije proricati, kakove bi to posljedice mogle biti, liberalci poduprti, kako jesu, od glasa naroda, potpuno su odlučni ne trpjeti, da takav mrski i pogubni sistem uhvati korijena.

Somssich i neki drugi od konzervativaca izjaviše, da im njihovi principi ne dopuštaju podupirati reprezentaciju, koja je bila u kući pročitana.

Kad se glasovalo, prodre reprezentacija većinom od 13 glasova: 31 je županija glasovala za nju, 18 protiv nje.

Nato se držala saborska sjednica, u kojoj se Personal trudio nagovoriti liberalce da izbace neke fraze iz reprezentacije. No pošto mu odgovori općeni krik „Maradjon“, bio je konačno prinuđen izjaviti, da je zaključak cirkularne sjednice potvrđen.

Prema tome se reprezentacija s nuncijem priposlala magnatima. Ona glasi ovako:

„S dopuštenjem Vašega Veličanstva i t. d.

„Budući da je bojazan, koja prevladava u zemlji zbog mjerâ poduzetih otposlije posljednjega sabora u pogledu službe velikog župana — čije su dužnosti već točno označene saborskim zaključkom § 56. od 1723. — te u pog edu županijskih municipija [Municipalities] — kojih su prava ujamčena zaključkom § 36. od 1536. — vrlo velika, razabrali smo s primjerenim osjećanjem zahvalnosti iz Kraljevskog Reskripta od 30. januara, da su, potaknute nagonom Vašeg očinskog srca, Kraljevske brige Vašega Veličanstva upravljene na ublaženje te bojazni; i da je Kraljevska volja i

namjera Vašega Veličanstva uzdržavati županijske municipije u njihovoj zakonitoj snazi, pod vrhovnim nadzorom njihovih velikih župana, suglasno s odredbama saborskog zaključka § 56. od 1723. i povratiti službi velikoga župana njenu zakonitu čast.

„U povodu zahvalnog povjerenja, što ga osjećamo za taj izraz Kraljevskih namjera Vašega Veličanstva, mi ćemo sad dragovoljno odustati od toga da uđemo u ispitivanje prilika, koje su prouzrokovale tu bojazan; pa oslanjajući se na svetost Kraljevske riječi čekat ćemo, s iskrenim pouzdanjem, djelotvorno [effective] izvršenje Kraljevske volje Vašega Veličanstva; k tome još izjavljujemo s osjećanjem pokorne odanosti, da, pošto su gore pomenute mjere uklonjene, jer su inkompatibilne s temeljnim člancima §§ 70. i 12. od 1790. — da se uzdamo i očekujemo, da će vrhovnu županijsku upravu vršiti namjesničko vijeće na takâv način, da će Kraljevski otpisi, dekreti i t. d. biti upravljeni na same županije, i da će pravo, koje imadu županije da šalju reprezentacije Prijestolu, kao i ostala županijska prava i privilegiji ujamčeni zaključkom § 58. od 1790., biti potpuno očuvani.

„Mi štoviše konačno molimo — pošto je službi velikog župana povraćena njena zakonska čast, a naročito vrhovni nadzor nad političkom i sudbenom upravom županijâ, što ga vrši veliki župan u granicama određenim zaključkom § 56. od 1723. — da bi se uzelo u pretres ustavno mišljenje izrečeno u saborskoj reprezentaciji od 3. aprila 1827., koje je potaknulo Kraljevski reskript od 28. maja 1827., te u kojem je imenovanje administratorâ označeno tegobom.

„Od početka vladanja Vašega Veličanstva bili smo osvjedočeni, da nam vjernost Vašega Veličanstva, koja se očituje u očuvanju zakonâ, daje najbolje jamstvo za očuvanje našega ustava i županijskog sistema, na kojem taj ustav poglavito počiva.

„Potaknuti tim osvjedočenjem mi ovime ponizno molimo, s osjećanjem iskrene odanosti, da bi Vaše Veličanstvo milostivo udostojalo ispuniti naše pravedne, prije pomenute zahtjeve, u suglasju sa zaključkom § 13. od 1790., i brzo nam namaknuti, u tome pogledu, zatraženu utjehu.

„Uzdajući se s nepokolebljivim povjerenjem u ispunjenje tih naših pravednih molbi, smatramo našom dužnošću Vašem Veličanstvu podnijeti izraz naše iskrene zahvalnosti zbog novog Kraljevskog jamstva za očuvanje zakonâ i ustava, koje će nam biti pru-

ženo, a to stim više, što smo iz Kraljevskog reskripta s velikom radošću razabrali, da u povoljnom rješenju ozbiljnih pitanja, podnesenih sadašnjem saboru, Vaše Veličanstvo vidi temelje budućem blagostanju kraljevstva, kao i ispunjenje najtoplijih želja Vašega očinskoga srca; mi ćemo smatrati našim najsvetijim pozivom da svim sredstvima, što su u našoj moći, pripomognemo polučiti taj cilj.

„Povjerenje i ljubav naroda čine potporu Prijestola; povjerenje i ljubav Vladara čine slavu naroda; ujedinjenje volje naroda i volje Vladara čine snagu državâ.

„Kraljevski reskript Vašega Veličanstva određen je da smiri raširenu bojazan, a istodobno služi kao zalog, da će pitanja, kojih pretresanje je postalo bezuvjetno potrebno, biti povoljno riješena na čisto ustavnim principima; a to će ljupko osvjedočenje proniknuti neugašljivu ljubav naroda, kad Vaše Veličanstvo bude potpuno uvjereno, da će odana domovina Madžarâ vazda biti, kao što je vazda bila, a i sad je, čvrsta i nepomična potpora Prijestola i njihova Vladara.

„Tako će se udružiti i srasti nazori Vladara i želje naroda — kraljevstvo će biti slobodno i krepko — vlada Vašega Veličanstva moćna i slavna.

„Mi ostajemo, i t. d.“

Privoj 3. uz broj 5.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *Požun, 3. marta 1848.*

Nije potrebno da priopćim Vašoj Preuzvišenosti, da su vijesti iz Pariza ovdje prouzročile najveću senzaciju. A one su također prisilile ugarske zakonodavce da se kane dosadnog načina, kojim su se dosad vodile saborske rasprave.

Delegati su lagodno nastavljali raspravu zakona o izjednačenju slobodnih gradova, ali kad su (u srijedu) stigle vijesti o revoluciji u Francuskoj, uvidješe oni da treba učiniti odlučan korak. Prema tome su jučer obje stranke držale mnoge konferencije. Grof Stjepan Széchényi predloži da svi zajedno podu k palatinu, i da ga zamole da njihove želje obznani Njegovu Veličanstvu; ali taj se prijedlog nije poslušao. Najposlije bi odlučeno, da Kossuth imade danas iznijeti prijedlog, da bi oni u jednoj reprezentaciji Njegovu Veličanstvu izrazili svoje čuvstvo odanosti, privrženosti k carskoj dinastiji i t. d., ali ujedno da bi istaknuli, da se poli-

tički sistem, koji je dosad bio provođen, imade posve promijeniti; stoga da se umoljava Njegovo Veličanstvo da bez odgode imenuje izvjestan broj muževa, u koje se može narod pouzdati, članovima namjesničkog vijeća; da ti vijećnici unapredak budu nazočni u saboru, tako da pitanja, koja se raspravljaju, mogu biti završena u malo nedjelja, a da ne prolaze dosadnim putem reprezentacija, Kraljevskih reskripata i t. d.; pa da tim vijećnicima bude kasnije povjereno izvršenje zakonâ, i oni da budu odgovorni zakonodavstvu — ukratko, da jasno rečem, da se zatraži odgovorno ministarstvo iz redova liberalne stranke.

Razlog, zašto su odabrali taj postupak, stoji u tom, što su *de iure,* premda ne *de facto,* članovi namjesničkog vijeća odgovorni saboru za svoje službene poslove. Kad bi dakle Njegovo Veličanstvo imenovalo, recimo, šest članova liberalne stranke vijećnicima namjesničkog vijeća, i kad bi svakom od njih bilo povjereno izvršenje zakonâ tičućih se posebne jedne grane uprave, Ugarska bi, pod drugim imenom, odista imala odgovorno ministarstvo — a ta bi okolnost, nadam se, mogla navesti austrijsku vladu da uvaži molbu.

U konferenciji sinoć održanoj konzervativni su se delegati složili da mučke poduprú prijedlog, ili, drugim riječima, da se vladaju tako, da prijedlog prodre općenom aklamacijom bez ikakove primjedbe s jedne i druge strane kuće.

Prema tome se danas održala cirkularna sjednica u 11 i pô. Kossuth izreče vrlo živahan no umjeren govor; prijedlog prodre s aklamacijom, i sjednica se zaključi prije 12 sati.

U saborskoj sjednici održanoj ove večeri reprezentacija je bila sankcionirana, a sutra će bez sumnje biti prihvaćena od magnatâ *nem*[ine] *con*[tradicente] i otposlana ugarskoj kancelariji.

Magnati su jutros održali kratku sjednicu, nakon čega je palatin otputovao u Beč, jamačno zato, da obrazloži potrebu da austrijska vlada ispuni zahtjeve ugarskih liberalaca. Međutim su saborski poslovi dakako posve zanemareni; svak napeto očekuje odgovor na reprezentaciju, pa i to, da vidi, koje će korake poduzeti Engleska u sadašnjoj konjunkturi evropskih poslova.

Jutros je ovdje zavladala potpuna strava zbog austrijskih banknota. Bilo je nemoguće izmijeniti notu od pet forinti u ma kojem dućanu a da ne kupiš štogod, dok su inače dućandžije veseli, kad se mogu riješiti svojega srebra. No poslije podne stigla je ovamo iz Beča ovelika svota cvancikâ, koja je ponešto smirila stravu.

Privoj 4. uz broj 5.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *Požun, 9. marta 1848.*

Čast mi je priklopiti nastavak pregleda, zajedno s prijevodom reprezentacije prihvaćene od delegatâ, kako je rečeno u mojoj poslanici od 3. marta. Pošto je bila propisno sankcionirana u saborskoj sjednici, reprezentacija bi pročitana u sjednici magnatâ držanoj 4. u 12 sati, i tu je Iudex Curiae grof Đuro Mailáth (predsjednik komore za izbivanja palatinova) zamolio magnate da čekaju do povratka Njegove carske Visosti iz Beča, prije nego počnu pretresati tako važnu ispravu, stim više, što se povoljan uspjeh može očekivati samo od posredovanja Njegove carske Visosti. Nakon nekoliko primjedbi grofa Ljudevita Batthyányja kuća pristade na prijedlog Iudexa Curiae.

Palatin, Iudex Curiae, grof Stjepan Széchényi i više namjesničkih vijećnika drže u Beču konferenciju s austrijskim ministrima, za koje neki liberalci ovdje misle da će dovesti do povoljna rezultata.

Parobrod, što je večeras ovamo stigao, dovezao je 30 bačava od kojih je svaka sadržavala 1000 C. M.

Privoj 5. uz broj 5.

Nastavak raspravâ u ugarskom saboru.

Urbarijalno pitanje.

Nuncij tičući se imenovanja saborskog odbora za ispitanje urbarijalnih zakona dođe pred gornju kuću 3. februara. Taj je nuncij bio sastavljen u suglasju s rezolucijom prihvaćenom od delegatâ 4. decembra [ispor. str. 225=17], da predloženi sabor bude obvezatan samo za posjednike. Većina vodećih ličnosti među magnatima, liberalaca kao i konzervativaca, očitovala je svoje negodovanje zbog toga principa. Grof Antun Szápáry i neki drugi žele da se zakon učini obvezatnim za obje stranke, ali kud i kamo veća čest onih, koji su govorili o tom pitanju, bili su mišljenja, da bi zakon, koji dopušta, bio poželjniji od zakona, koji obvezuje.

Barun Nikola Vay govorio je u tom smislu tvrdeći, ako zakon bude obvezatan, da ima bezuvjetno biti obvezatan za obje stranke, ali je bio mišljenja, da bi pod sadašnjim prilikama najpodesniji put, kojim bi trebalo ići, bio taj, da se prošire odredbe § 7. za-

ključka od 1840.,[1] t. j. da se pruže olakšice za izmjenu robije na temelju uzajmičnog privoljenja interesiranih stranaka, a zakon da se učini obvezatnim za obje stranke samo u nekoliko osobitih slučajeva, koje bi odbor morao iznijeti u svom izvještaju. Stoga da predlaže da bi magnati u svom renunciju istaknuli, da su voljni pristati na imenovanje saborskog odbora pod gore pomenutim uvjetima, no pozornost odbora da bi poglavito imala biti upravljena na to, da se uklone postojeće zapreke kod izmjene robije na temelju uzajmičnog privoljenja, a onda još i na to, da se nađe najpodesniji način, kako bi se sabrala glavnica potrebna za izmjenu ili otkup robije, i to tako, da bi posjednici bili potpuno odštećeni a seljaci da ne bi stradali; zato da bi odbor morao uzeti u pretres podesnost osnivanja hipotekarnih banki, te sastaviti nepristrastan urbarijalni odbor za pravedno uređenje svih tražbina i zahtjeva, kojima bi urodila izmjena ili otkup robije.

Prijedlog baruna Vaya poduprli su vodeći članovi obiju stranaka, konzervativne i liberalne, a razlike u mišljenju izbijale su samo u uzgrednim točkama, pa je zaključeno, da će oni bolje moći raspravljati o tim točkama, kad jedamput zakonska osnova, stvorena na temelju izvještaja predloženoga odbora, bude podnesena njihovu pretresanju.

Grof Antun Szécsen obavijesti kuću, da je izmjena robije priznat princip, i da bi bilo bezuvjetno potrebno [highly essential] za blagostanje i napredak zemlje, da taj princip potpuno prodre. Ali primjena priznatog principa iziskuje veliku opreznost sa strane zakonodavstva. Po njegovu bi mišljenju primjena principa o izmjeni robije morala proći kroz tri stadija. Prvi da bi morao biti, da tako reče, dopusni stadij — onaj, na kojem su ušli u raspravu prema § 8. zaključka od 1836. i § 7. od 1840. Treći je obvezatni stadij, kad budu obje stranke prisiljene zakonom da uđu u prijegovore zbog izmjene ili otkupa robije i drugih urbarijalnih služba. Srednji je stadij onaj, u kojem pitanje sad stoji, i taj se stadij može smatrati prelaznom periodom od dopusnog k obvezatnom stadiju. Svaki stadij da nalaže zakonodavstvu izvjesne uvjete, koji se ne mogu prekršiti bez opasnih posljedica. Da se predloženi zakon učini naprosto dopusnim, značilo bi vratiti se u prvi stadij; učiniti ga strogo obvezatnim značilo bi ući u treći stadij, a da se ne prođe kroz drugi; no budući da se oni sad nalaze u tom drugom

[1] Ispor. bilješke niže.

stadiju, morat će svakojako udovoljiti uvjetima, koje drugi stadij nameće, a ti uvjeti, po njegovu mišljenju, stoje u tome, da bi zakon i dalje morao biti dopustan, no proširen odredbama onih saborskih zaključaka, koji su učinjeni u prvom stadiju pitanja, a obvezatan samo za izuzetne slučajeve. Stoga da će on glasovati za prijedlog Njegove Preuzvišenosti čuvara krune.[1]

Znameniti Lonavics [sic; mora biti Lonovics], biskup čanadski (Csanád), podupro je također prijedlog baruna Vaya, i pridometnuo, da je krivo uzeti da se svećenstvo protivi izmjeni robije. On da može uvjeriti kuću da je protivno istina, i da će svećenstvo vazda biti spremno podupirati svaku mjeru, koja ide za tim da popravi stanje seljaštva.

Budući da su obje strane kuće podupirale prijedlog baruna Vaya, prodre on bez poimeničnog glasovanja.

Renuncij sastavljen suglasno s prijedlogom bi pročitan i autenticiran[2] u sjednici držanoj 10. februara.

Osnova zakona o madžarskom jeziku i narodnosti.

Ta osnova, koju sam već prije pomenuo (ispor. str. 227=19), prihvaćena je u saborskoj sjednici delegatâ 15. januara. Sadržava osam članaka ili paragrafa.

Prvi je članak sàmo uvrštenje jedne činjenice, jer se u njem kazuje, da je — budući da je Njegovo Veličanstvo milostivo udostojalo osigurati sabor, da je sve potrebno učinjeno, da članovi carske porodice budu propisno [duly] poučavani u ugarskom (madžarskom) jeziku[3] — to osiguranje uvršteno u osnovu kao jamstvo za budućnost.

Ostali su članci imperativni.

Drugi nalaže, da se madžarski imade isključivo upotrebljavati kao službeni jezik u svakom državnom odsjeku [department], građanskom i crkvenom, izuzevši slučajeve pomenute u § 5., 6. i 7. Službene isprave napisane u kojem drugom jeziku imadu biti bez pravne moći [invalid].

Treći. Madžarski jezik imade se također isključivo upotrebljavati u javnoj nastavi u svim školama, kolegijima i sveučilištima kraljevstva.

[1] Ispor. bilješke niže.

[2] Ispor. bilješke nižé.

[3] Original upotrebljava riječi „Hungarian“ i „Magyar“. Prev.

Četvrti. Svi ugarski novci i službeni pečati imadu nositi ugarske znakove i napise u madžarskom jeziku. Lađe ugarskog primorja imadu vješati isključivo ugarski (dakle ne austrijski) stijeg.

Peti. Tri slavonske županije smiju se i dalje služiti latinskim, a ugarsko primorje latinskim ili talijanskim jezikom, za vrijeme od šest godina počevši od završetka sadašnjeg sabora, ali samo za lokalne (županijske) poslove.

Šesti i sedmi. Odredbe § 2. imadu se protezati na Partes Adnexae (Hrvatsku) toliko, da oblasti tih Partes (hrvatski uredi) imadu s ugarskim oblastima dopisivati u madžarskom jeziku, ali dopušteno im je i dalje služiti se latinskim jezikom za upravu lokalnih poslova.

Osmi. Odredbe § 3. ne imadu se protezati na Partes, ali u svim javnim školama tih Partes imade se obučavati madžarski jezik.

Zakonska je osnova za svog pretresanja urodila vrlo ljutim debatama, t. j. običnim sukobom između madžarizma i slavizma, koji nastaje u ovakovim prilikama, ali onaj prvi imade kud i kamo zamašniju većinu. Ako pobrojimo glasove, može se reći, da se madžarizam u donjoj kući oslanja na 46 županija prave (uže) Ugarske, a slavizam na 3 slavonske županije i na Hrvatsku — jer tri hrvatske županije imadu samo jedan glas.

Ožegović [Ossegovich], hrvatski delegat, ne propušta nijednu priliku da brani dajbudi, što on sebi umišlja [imagines] da jesu, prava Hrvatske. U nazočnoj je prilici ustvrdio, da se pod imenom Partes (Partes Adnexae), što je posvećeno dugim običajem, imadu razumijevati Hrvatska, Slavonija i ugarsko Primorje, koji da sačinjavaju jedno kraljevstvo, udruženo s Ugarskom, ali nezavisno od nje, jer to kraljevstvo imade svoj vlastiti sabor (tako zvanu Hrvatsku Provincijalnu Generalnu Kongregaciju) i svoja vlastita municipalna prava i običaje.

To su dakako poricali ugarski delegati, koji su navodili različne isprave da dokažu, da su tri slavonske županije vazda sačinjavale integralni dio Ugarske, i da se fraza „Partes Adnexae“ dade samo primijeniti na Hrvatsku, a u tom se smislu imade ona razumijevati u raspravljanoj osnovi.

Ožegović se također protivio pravu, što ga sebi prisvaja ugarski sabor da odredi, kojim će se jezikom služiti lokalne vlasti Hrvatske za upravu lokalnih poslova. Takovo pravo, ustvrdi on,

pripada isključivo Udruženoj Provincijalnoj Kongregaciji (hrvatskom saboru), i on da ne dopušta da se ono smatra prijepornim.

Ožegović i slavonski delegati potužiše se na nepravdu, da se hrvatske i slavonske oblasti prisiljavaju dopisivati s ugarskim oblastima u madžarskom mjesto u latinskom jeziku. Ugarski im delegati odgovoriše optužujući ih da rade o razvrgnuću unije, i kriveći ih da imadu tajnu osnovu da stvore Ilirsko kraljevstvo, bilo zavisno ili nezavisno od Austrije, kako bi to prilike nadavale — a to je isto kao da ih potvoriše s veleizdaje. Usprkos prosvjedu hrvatskih i slavonskih delegata osnova prođe uz općeno klicanje „Maradjon".

Kad je u cirkularnoj sjednici treći članak osnove bio u raspravi, nastojao je Goldbrunner, delegat slobodnog grada Šćavnice (Schemnitz), uzalud dokazati, da bi trebalo učiniti izuzetak s rudarskom akademijom u Šćavnici. To je, reče on, jedna od najznamenitijih institucija te vrste, što su ikad osnovane, a polaze ju svake godine slušači iz sviju zemalja Evrope kao i Amerike. Ako oni ostanu pri tome, da madžarski jezik imade isključivo biti jezik javne nastave, očevidno je da će šćavnička akademija naskoro biti zapuštena, jer se ne može očekivati da će tuđinci, koji dolaze u Šćavnicu da nauče rudarstvo, podvrći se trudu da nauče osamljen [isolated] orijentalni jezik, koji im u budućem životu ne bi ama baš ništa koristio.

„Ako su Madžari," poviče jedan gospodin, „prisiljeni naučiti tuđi jezik, kad polaze tuđu akademiju, zašto ne bi tuđinci bili prisiljeni naučiti madžarski, kad polaze madžarsku akademiju?"

„Ali ja poričem," odgovori Goldbrunner, „da biste mogli naći profesora sposobna predavati o rudarstvu i minerologiji u madžarskom jeziku. Vi ćete najprvo morati skovati mnoštvo tehničkih riječi, kojima jezik zasad potpuno oskudijeva."

„Bit će ih," odvratiše madžaristi.

„Vi biste također morali uzeti u račun," reče Goldbrunner, „novčanu korist, koju grad crpe od pridolaska tolikih slušača."

„Neka Šćavnica propadne, ali madžarska se narodnost mora očuvati," bijaše jedini odgovor, što ga je taj Nijemac mogao dobiti od gospode, s kojima se imao prepirati.

U gornjoj je kući bila rasprava o tom 4. i 5. februara.

Kad je osnova bila pročitana, podiže se biskup Lonovics, te izrekavši općenim riječima svoje odobrenje za osnovu, primijeti, da bi se neke odredbe njezine možda činile preoštre, ali kod pred-

meta, koji je svakom tako mio i drag, može se ta oštrina pripisati samo patriotičkom žaru, kad se radi o posvećenoj stvari madžarske narodnosti; a u takovoj je stvari prijeka dužnost magnatâ da se u tome žaru natječu s delegatima. Prvi članak da je izvanredno prijatan, jer će služiti kao vječit dokaz patriotičkih osjećaja, kojima je prožeta carska porodica. Sadašnji ljubljeni vladar da je učinio više za širenje i gojenje madžarskog jezika od sviju suverena, koji su ikad nosili drevnu krunu sv. Stjepana.

Što se tiče drugog članka, on bi samo primijetio, da se pod službenim jezikom svećenstva ima razumijevati jezik upotrebljavan u njihovu dopisivanju s lajičkim oblastima, i jezik javnih isprava, pa da se članak nema protegnuti na njihovu korespondenciju s crkvenim oblastima, ili na isprave, koje se tiču samo crkvenih poslova. U tome smislu da on tumači odredbu članka, te se uzda, da će je i delegati tako tumačiti.

K trećem članku predloži biskup ispravak, koji je silno razveselio delegate. Oni su bili uvrstili izuzetni članak, u kojem se kaže da jezik javne nastave za početne škole ima biti prepušten odluci lokalnih oblasti; biskup pak dodade, da se ta odluka ima ograničiti na oba najniža razreda pomenutih škola, i da se ima naložiti, da obuka u višim razredima mora biti madžarska — jer to bi, reče on, bio najbolji način za madžarizaciju gradova, koji su, u očima Madžara, još uvijek odviše njemački.

Četvrtom članku, s njegovim madžarskim novinama i pečatima i trobojnim stijezima, reče biskup da nema ništa da prigovori.

S obzirom na šesti i sedmi članak reče da misli, da će oni pripomoći smiriti agitaciju, koja bukti u Hrvatskoj, dokazujući, da se oni doduše laćaju svakoga zakonitoga sredstva, što je u njihovoj moći, za širenje madžarskog jezika, ali da ne će poprimiti nikakove mjere, koje bi se činile neprijateljske spram narodnosti Hrvatske. Stoga bi on preporučio da se u pogledu uprave strogo lokalnih poslova po hrvatskim lokalnim oblastima poraba latinskoga jezika ne odredi imperativno, već potencijalno; članak da imade glasiti, ne „latinski se jezik ima upotrebljavati“, već „latinski se jezik može upotrebljavati“, jer bi to omogućilo porabu narodnoga idioma u Hrvatskoj, iako toga u samom zakonu ne bi trebalo pominjati.

Biskup je Lonovics bio češće prekidan u svom govoru glasnim poklicima s galerijâ. Haulik, zagrebački biskup, koji je govorio

*

poslije njega braneći hrvatsku narodnost, bio je tako isto često prekidan psikanjem i drugim znacima javnog negodovanja.[1]

Nato se dignu grof Ljudevit Batthyány (vođa opozicije) i reče, da se nada da će ga kuća i galerije strpljivo slušati, i da ne će psikati, jer on znade da će biti i odviše skloni primiti ono, što on kani predložiti, znacima javnog negodovanja.

„Ja se posve slažem", nastavi on, „s nazorima izrečenim od prosvijetljenog biskupa čanadskoga, i odobravam svaki ispravak predložen od Njegove Preuzvišenosti, izuzevši onaj, koji se tiče 6. članka. Tu se moram protiviti našem rodoljubnom prelatu, jer se, po mojem mišljenju, ne dade složiti sa zdravim razumom, ni sa zdravom politikom, a najmanje s principima jednakosti i pravednosti, ako prisilimo Hrvate da se služe mrtvim jezikom. Takav bi postupak bio čin tiranije neviđene još u historiji, te bi izvrgnuo nas, i pravedno izvrgnuo, smijehu obrazovanog svijeta. Osvajači su često pokorenom narodu narinuli svoj vlastiti jezik, no gdje bismo našli narod, koji je bio prisiljen da se služi mrtvim jezikom? Ja ću stoga predložiti, da u pogledu uprave njihovih lokalnih poslova Hrvatima bude dopušteno služiti se hrvatskim mjesto latinskim jezikom." (Znakovi negodovanja na galerijama.) „Trebao sam, priznajem," nastavi grof, „dobro promisliti, prije nego predložim takav ispravak k 6. i 7. članku osnove, da sam imao i najmanje bojazni za madžarski jezik i madžarsku narodnost, ali ja takove bojazni nemam; naš je jezik uhvatio čvrst korijen u zemlji, te nije više u pogibli. Naša je narodnost *fait accompli* — sjajna i slavna realnost. Naša buduća nastojanja moraju biti upravljena na razvoj našega ustava, a ne naše narodnosti. Naša je narodnost kroz vijekove bila sanja, puka iluzija — a naša je konstitucija još uvijek takova. Ajde dakle da se izmirimo s našom hrvatskom braćom, pa će oni sile svoje ujediniti s našima trudeći se oko preporoda naše zajedničke domovine. Ispravak, što sam ga predložio, prelazi svako očekivanje, i ako ga prihvatimo, ne će nam se više moći predbacivati naš ekskluzivni nacionalizam i liberalizam."

Grof Antun Szécsen (vođa konzervativaca) izreče svoje zadovoljstvo zbog govora, što su ga netom čuli, i da se osjeća vrlo sretan što može iskreno poduprijeti ispravak grofa Ljudevita Batthyányja. Ali da mora primijetiti, da se riječ „narodnost" može različito tumačiti. Ona može da označi ili jezik ili materijalnu snagu.

[1] Ispor. bilješku niže.

i nezavisnost kojega naroda. On da će se služiti onim prvim značenjem riječi.

Nakon još nekoliko primjedbi završi grof Szécsen govor kazujući, da će glasovati za ispravak grofa Batthyányja k članku 6. i 7., i za ispravke čanadskog biskupa k ostalim člancima osnove.

Grof Zay, barun Jeszenak, grof Ladislav Teleky, grof Dominik Teleky i barun Ljudevit Vay, sve liberalci i protestanti, i to Zayi i Jeszenaki lutorani, a Vayi i Teleky kalvinisti, kao i grof Kazimir Batthyány, grof Oton Zichy, grof Josip Pálffy, te uopće svi vodeći članovi opozicije, pošto pohvališe, kako to oni rekoše, „uistinu velikodušni ispravak predložen od njihova plemenitoga prijatelja grofa Ljudevita Batthyányja, na žalost da moraju reći da ga ne mogu poduprijeti. Oni (Madžari ili liberalci) da imadu prijateljâ u Hrvatskoj (tako zvanu madžarsko-hrvatsku stranku), kojih ne smiju napuštati. Oni da se boje, da madžarska narodnost još nema tako dubokog korijena u zemlji, kako to njihov plemeniti prijatelj misli.“

Grof Dominik Teleky zapita, kakva je bila politika, koju je Engleska provodila u Irskoj i Walesu? Zar je Ircima bilo dopušteno da se služe irskim, ili Vališanima da se služe vališkim jezikom za svoje lokalne poslove? Nikako; u Sjedinjenom kraljevstvu Velike Britanije i Irske da imade samo jedan službeni jezik; parlament, sudovi, vladini uredi, vojska i mornarica ne poznaju drugoga jezika do engleskoga.

Grof Oton Zichy reče da se ne može složiti sa svojim plemenitim prijateljem u mišljenju, da je madžarska narodnost uhvatila čvrst korijen u zemlji. Gradovi su još uvijek njemački i njemački je jezik društvenoga saobraćaja. U četrdeset sedam gradova, nastavi on, i pedeset tri trgovišta i slobodna distrikta, koji imadu građansku stražu [civic guard], samo četrdeset ili pedeset imadu madžarski grb na svojoj opremi, premda je on propisan pozitivnim zakonom; a ima samo jedna pukovnija — i to ona, kojoj on ima čast biti pukovnikom (građanska straža u Đuru) — koja posjeduje trobojni stijeg, i taj je stijeg poklonjen pukovniji, ne od madžarske gospođe, već od velikodušne i slobodne kćeri Albiona.

Sva gore pomenuta gospoda izjaviše, da, premda bi voljeli ostaviti 6. i 7. članak kako jesu, ipak da pokažu da su također voljni slijediti pomirnu politiku, da će glasovati za ispravak biskupa čanadskoga.

Bužan (Busan), delegat Hrvatske, reče, da Hrvati ljube svoju narodnost baš onako, kako Madžari ljube madžarsku narodnost. Madžarska je narodnost sad pobjedonosna; madžarski je jezik postao službenim jezikom zemlje, i Prijesto je progovorio njime; pa ipak se oni krate da učine pravedne koncesije Hrvatima. Hrvati da su povrijeđeni neprijateljskim duhom [bitterness], što ga obje kuće sabora pokazuju prema njima; ali što ih najviše vrijeđa, jest to, da je oblastima ugarskog primorja dopušteno služiti se talijanskim jezikom, premda je pučki jezik primorja ilirski (hrvatski). (Povici: ne, ne!) On da nije čovjek, koji bi se dao zastrašiti povicima: ne, ne; on da smatra te povike kao prosto poricanje činjenice, i on uporno tvrdi, kao i njegov drug u donjoj kući, da je Primorje integralni dio Hrvatske, i drži, da, premda se u lukama govori talijanski, nitko ne može poricati, da je jezgra i veća čest žiteljâ slavenskog roda.

Ta tvrdnja hrvatskog delegata pobudi običnu prepirku o pravom značenju izričaja „Partes Adnexae", te madžarizam i ilirizam opet se jedamput žestoko sukobiše.

Drugog dana reče Lonovics, da nema bitne razlike između njegova ispravka i onoga grofa Batthyányja, ali potonji da je jasniji, i da će on sâm promijeniti svoj ispravak predlažući, da se uvrste riječi „i hrvatski se jezik može upotrebljavati."

Grof Emilije Dessewffy primijeti, da su predložena tri ispravka: jedan od biskupa čanadskoga, „da se latinski jezik može upotrebljavati"; drugi, također od Njegove Preuzvišenosti, „da se i hrvatski jezik može upotrebljavati mjesto latinskoga." Ali on da mora upozoriti kúću, da, dok oni vijećaju, da li se latinski jezik imade i dalje upotrebljavati, barem *de iure,* kao službeni jezik Hrvatske, da su Hrvati *de facto* svoj vlastiti narodni govor učinili službenim jezikom u upravi lokalnih poslova. Stoga da misli, da ne bi trebalo pominjati nikakva jezika, već da članak imade glasiti: „da se prepušta sudu lokalnih oblasti, kojim će se jezikom služiti u upravi lokalnih poslova."

Pošto je palatin pobrojio glasove, izjavi, da je većina u prilog drugoga ispravka biskupa čanadskoga, ali s modifikacijom grofa Dessewffyja. Grof Ladislav Teleky primijeti, da je to protivurječje, našto Judex Curiae, grof Đuro Mailáth, dokaza, da tu nema protivurječja, jer je ispravak biskupa čanadskoga bio modificiran ili

nadomješten ispravkom grofa Dessewffyja, a prodrla je očevidno ta modifikacija, ili drugim riječima, ispravak grofa Dessewffyja. Stoga da on misli, da je većina odlučila u prilog ispravka grofa Dessewffyja k 6. i 7. članku, i u prilog ispravaka biskupa čanadskoga k ostalim člancima osnove.

Pošto je kuća odluku Judexa Curiae prihvatila s odobrenjem, odredi se, da se ima sastaviti renuncij suglasno s tom odlukom.

Renuncij bi pročitan i propisno ovjerovljen u sjednici 19. februara.

Prema tome je Hrvatima dopušteno — t. j. ako delegati pristanu na ispravak — da se smiju služiti jezikom, kojim se oni sad uistinu i služe.

Privoj 6. uz broj 5.

Nastavak bilješke za razjašnjenje.

14. Ugarski su kmetovi [serfs] bili oslobođeni od svog kmetstva god. 1405. dekretom kralja Žigmunda, koji im dopusti slobodno selenje; dekret je bio potvrđen i odredbe su njegove proširene saborskim zaključkom prihvaćenim god. 1458. Taj je zaključak anuliran u povodu krvave bune, koja se podigla na početku 16. vijeka pod Đurom Dozsa, ali slobodno je selenje opet bilo dopušteno zaključkom prihvaćenim god. 1547. za Ferdinanda I., cap. 10., § 26., 27. i 29., i zaključkom od 1566. za Maksimilijana I., cap. 1., § 27. Položaj je seljaštva dalje bio popravljen urbarijalnim regulacijama uvedenim za vladanja Marije Terezije, koje su god. 1791. zadobile moć zakona, i bile proširene zaključcima od god. 1836., § 8., i od god. 1840., § 7. Prema tim zaključcima može se robija prometnuti u novčanu rentu, a može se ća i zauvijek otkupiti uzajmičnim privoljenjem obiju stranaka. No usprkos tim zakonima ugarski seljaci imadu još uvijek mnogo povoda da se tuže. Županijski se namet ubire isključivo od njihova posjeda, i to na najsamovoljniji način što se dade zamisliti; jer nameti se mogu ubirati bud od zemljišta seljakova bud od marve njegove, ili ma kojega drugoga realnoga posjeda što ga posjeduje, kako se već svidi županijskim činovnicima. Tako, da navedem jedan primjer od stotinu — Eötvös, u svom skorašnjem krasnom djelu s natpisom „Reforma u Ugarskoj“ pominje, da su se u jednoj županiji, u kojoj su posjednici pozornost svoju obratili timarenju ovaca, nameti ubirali

ponajviše od seljačkih stada, a svrhu da bi se malobrojni plemići mogli izmaći plebejskoj utakmici, te imali malu prednost kod prodaje svoje vune. Seljački posjed ili sesija, kako je zovu, različita je opsega prema prirodi tla i lokalnom običaju, ali je urbarijalnim zakonima ustanovljen na izvjestan broj jutara u svakoj županiji, tako da minimum iznosi oko 25, maksimum oko 65 engleskih jutara [English acres]. Seljak može posjedovati cijelu sesiju, pô sesije i četvrt sesije. Za čitavu sesiju mora raditi — činiti robiju — 104 dana na godinu ili 52 dana sa spregom, za gospodara posjeda [manor], osim toga mora praviti ceste, već kakove bile, i izvršivati druge urbarijalne poslove za županiju. Gospodar posjeda uzima također $^1/_9$ proizvoda sesijskoga *in natura,* a crkva $^1/_{10}$. Gospodar ima tako isto povlasticu da bude mesar i vinotoča posjeda, a jedna je posljedica toga, da će putnik u ugarskoj seoskoj krčmi zacijelo naći najgore vino cijeloga kotara.

15. Starodrevna kruna sv. Stjepana čuva se u Budimu, pod paskom izabrane vojničke straže i dvaju državnih časnika, koji se zovu čuvari svete krune. Oni stupaju odmah iza „dvanaest baruna kraljestva" ili velikih dostojanstvenika krune. Po zakonu moraju oni biti lajički magnati, bilo rodom bilo ex-officio, te izabrani od sabora bez razlike vjerozakona. Prema tome mogla bi obadvojica biti protestanti, no ustaljen je običaj da se bira po jedan rimokatolik i protestant. Sadašnji čuvari krune jesu: [niži] plemići Franjo Ürményi (katolik) i [visoki] plemić barun Nikola Vay (kalvin).

Ne će biti na odmet da se pomene, da se ugarska kruna zove svetom zbog originalnog dijadema poslana kralju Stjepanu od pape Silvestra god. 1000.; pučka legenda pripovijeda, da je papa primio dijadem izravno s nebesa po anđeoskom poslaniku. Koller, veliki prepošt [Provost] pečujski [Fünfkirchen], dokazao je sasvim jasno u učenom djelu svome, izdanom god. 1800. pod natpisom „Commentarius de S. Regni Hungariae Corona", da sadašnja kruna sastoji od dva složena fragmenta dvaju starih kruna; gornji je dio fragment krune poslane od pape Silvestra, donji fragment krune poslane Gejzi I. od bizantinskog cara Mihajla Dukasa VII., kako se to razbira iz imenâ i likova obaju tih vladara urezanih na izvanjem rubu.

16. Ovjerovljenje nuncija znači, da je isprava pročitana u kući i pronađena potpuno suglasnom s rezolucijom, na kojoj se osniva. Dok se čita nuncij, predlažu se i prihvaćaju često stilistički

ispravci — drugi nijesu dopušteni — no u tome slučaju ima se nuncij, pošto je preštampan, po drugi put pročitati.

17. Galerije su otvorene publici, a po jedna je u svakoj kući pridržana za gospođe. Galerije sa strane ispunjene su od veće česti saborskim juristima (juratima), ali je malo od njih prošlo redovni kurz jurisprudencije. Jurist je zapravo vrsta šegrta [apprentice], koji uči zanat ugarskog zakonodavca. Karijeru svoju otpočinje pribivajući županijskim kongregacijama. Onda ga šalju u sabor, gdje nauči posakupiti nešto znanja o saborskim poslovima. Vrativši se kući postaje kandidatom za javnu službu, ili ga izabiru u ured kotarske oblasti [District Magistrate].

Budući da delegati moraju svojim županijama slati redovne izvještaje — jer u Ugarskoj se službene isprave šalju samim županijama[1] — i k tome su vazda u korespondenciji s tim županijama zbog pitanja, o kojima se vodi rasprava, imade svak od njih po dva ili tri jurista (kao počasne službenike, ili plaćene od županije) u svojoj službi, koji rade kao njegovi tajnici i pomoćnici. Sve su to dabogme plemići, a u saborsku sjednicu polaze u madžarskom odijelu.

18. Hrvatska šalje u sabor dva delegata, kao kakva ugarska županija, no s tom razlikom, da jedan od njih ima mjesto i glas u gornjoj, drugi u donjoj kući.

Privoj 7. uz broj 5.

Reprezentacija o pitanjima podnesenim saboru, koja je prihvaćena u cirkularnoj sjednici delegatâ dne 3. marta 1848.

Neka bi udostojalo Vaše Veličanstvo i t. d.

Zgode, što su se nedavno desile, nameću nam neodgodljivu dužnost da pažnju našu obratimo na ono, što naša vjernost prema dinastiji Vašega Veličanstva, naše zakonite sveze s ujedinjenom monarhijom, i naša dužnost prema domovini iziskuju.

Bacimo li pogled natrag u našu historiju, to osjećamo žalosno uvjerenje, da smo u posljednja tri stoljeća nesamo bili nesposobni prilagoditi naš ustav duhu modernih vremena, već da smo bili obvezani upotrebljavati sve naše sile da ga uopće sačuvamo.

Razlog je tome taj, što carska vlada[2] Vašega Veličanstva nije imala ustavnog cilja, pa se stoga nije mogla složiti ni s nezavisnošću naše vlade ni s ujamčenim pravima naroda.

[1] Naprotiv u Engleskoj pojedinim licima. Englez ne pozna ureda, već samo onoga, koji je na čelu ureda. Prev.

[2] Ispor. bilješke niže.

Taj je cilj dosad samo spriječavao razvoj našega ustava, ali sad smo uvjereni, kad bi se takav politički sistem još duže održao, da bi prijesto Vašega Veličanstva i monarhija, s kojima smo vezani prijatnim vezama pragmatičke sankcije, bili upleteni u posljedice, kojima je nemoguće predvidati krajnji izlazak, a naša bi zemlja još mogla pretrpjeti neprocjenljivu štetu.

Vaše nas je Veličanstvo pozvalo u sadašnji sabor u svrhu da položimo temelj za reformu naših socijalnih institucija. Mi smo taj poziv pozdravili kao ispunjenje davnih želja, i pristupili smo k poslu zakonodavstva s udvostručenim žarom i radljivošću.

Prihvativši princip općeg oporezovanja odlučili smo da dijelimo s pukom[1] one javne terete, koji su dosad bili isključivo nametnuti za namirenje troškova županijske uprave, i da skupimo na isti način svote potrebne sad za regnikolarne svrhe.

Mi smo odlučili, na principu pravedne odštete, da učinimo nužne mjere za oslobođenje seljaka od urbarijalnih službа, i tako da uredimo sporne interese puka[2] i plemićâ, a u svrhu, da time podignemo javno blagostanje i ojačamo prijesto Vašega Veličanstva. Olakšanje tereta prehrane i ukonačivanje četâ smještenih u Ugarskoj također je jedna od važnih zadaća, na koje je naša pažnja bila obraćena.

Mi smatramo političko i administrativno izjednačenje Kraljevskih slobodnih gradova i slobodnih distrikta pitanjem, koje se nesmije dalje odgoditi, te mislimo da je već nadošlo vrijeme, kad treba da politička prava naša podijelimo s pukom.[3]

Narod ima pravo da očekuje od nas, da ćemo preduzeti djelotvorne mjere za unapređenje naše trgovine, naše rukotvorne industrije, i naše poljoprivrede.

Naš ustavni život također iziskuje da se razvije u pravom reprezentativnom pravcu — naši intelektualni interesi traže potporu osnovanu na slobodi.

Naš obrambeni sistem treba da bude radikalno promijenjen, te prilagođen narodnom karakteru i općim interesima različnih razreda društvenih; u tu je svrhu bezuvjetno potrebno, zbog dostojanstva Kraljevskog Prijestola Vašega Veličanstva i zbog sigurnosti zemlje, da se smjesta preduzmu djelotvorne mjere.

[1] Ispor. niže.
[2] Ispor. niže.
[3] Ispor. niže.

Odgovorna je uprava ugarskih državnih prihoda i financija, uz javnost računâ, pitanje, koje ne možemo dalje odgoditi,[1] jer samo na taj način možemo ispuniti naše ustavne dužnosti, koje se tiču troškova za namirenje sjaja Kraljevskog Prijestola Vašega Veličanstva i potrebâ zemlje, kao što i sviju drugih zakonitih dužnosti, koje mogu dovesti samo do povoljna cilja.

S obzirom na neka od tih pitanja bit će potrebno da se sporni interesi Ugarske i nasljednih provincija carstva pravedno urede,[2] a mi ćemo vazda biti spremni da pomažemo u tom poslu bez uštrba naših nezavisnih narodnih prava i interesa.

Mi smo štoviše uvjereni da će zakoni, koji se moraju stvoriti u svrhu razvoja naših socijalnih institucija i materijalnog blagostanja naroda, samo onda biti snažni i moćni, ako se za njihovo izvršenje privede u život narodna vlada, sasvim slobodna i nezavisna od svakog tuđinskog utjecaja, koja prema ustavnim principima, mora da je odgovorna vlada, i da je produkt većine narodne. Mi stoga smatramo glavnim uvjetom i bitnim jamstvom za svaku reformnu mjeru to, da se sadašnji kolegijalni sistem vlade[3] pretvori u odgovorno ugarsko ministarstvo.

Evo kako mi shvaćamo dužnosti našega pozvanja.

Naša je stalna i ozbiljna odluka, da ta pitanja s privoljenjem Vašega Veličanstva privedemo povoljnom rješenju za trajanja sadašnjega sabora.

Naša domovina to očekuje od nas; milijuni naroda očekuju to od nas. Zapovijeda nam to onaj nagon odanosti i privrženosti, koji nas nerazrješivim vezama veže o dinastiju Vašega Veličanstva. Mi smo štoviše uvjereni da se samo na taj način dadu mir i sloga stalno provesti u našoj domovini, tako da nikakovi nepredvidljivi događaji i nikakve bure ne će moći uzdrmati čvrste temelje njezine; i samo uz takovo jamstvo mira i zadovoljstva možemo mi ujedinjene sile države snabdjeti onom snagom i slogom, u koju bi se dinastija Vašega Veličanstva, bile prilike kakove mu drago, mogla pouzdano upirati.

Ali Vaše će Veličanstvo dijeliti naše uvjerenje, da su mir i mirno pouzdanje [tranquillity] bitna jamstva za polučenje tako poželjnoga cilja.

[1] Ispor. niže.
[2] Ispor. niže.
[3] Ispor. niže.

U tome pogledu ne možemo a da ne razbiramo s bojazni znakove nemira, što sasvim vidno izbijaju na površinu u mnogim stranama monarhije, s kojom smo ujedinjeni krepošću pragmatičke sankcije, a nepredviđene komplikacije, prouzrokovane najnovijim događajima u tuđini, uvelike će ih poticati i ojačati.[1]

Mi ne ćemo da rastužimo očinsko srce Vašega Veličanstva ulaženjem u podrobnosti tih žalosnih simptoma, niti ćemo da ispitamo primjetljive [palpable] posljedice, kojima su oni, u financijalnom pogledu već urodili[2]; ali osjećanje odanosti, koje nas podžiže, kao i odgovornost, koja nas tišti, sile nas da izjavimo, da smatramo jedinim izvorom zla, koje sad postaje tako vidno, kao i glavnim uzrokom našeg socijalnog zaostatka one principe, na kojima je osnovana carska vlada Vašega Veličanstva. Mi smo također potpuno uvjereni, da će Vaše Veličanstvo naći najsigurniju zaštitu protiv svakog mogućeg nepovoljnog slučaja, kao i najsrdačniji sporazumak s Vašim odanim narodom, i najtjesniju svezu različnih provincija monarhije, pa prema tome najjaču potporu Prijestola i vladajuće dinastije, kad jednom Vaš Kraljevski Prijesto bude okružen od onih ustavnih institucija, što ih potrebe vremena uporno iziskuju, te koje se ne mogu dalje odgoditi.

Veličanstvo [Sire] — Događaji su u rukama Svemogućnosti. Mi stavljamo naše uzdanje u zaštitu Božje Providnosti, ali u isto vrijeme osjećamo da je naša dužnost upozoriti Vaše Veličanstvo, da odana Vaša kraljevina Ugarska ne smije nepripravna poći ususret neizvjesnoj budućnosti. Mi smatramo jedinim sredstvom, da se utiša naša bojazan, to, da na ustavnim principima dovedemo do povoljna rješenja gore pomenuta pitanja reforme, i to za trajanja ovoga sabora; ali se bojimo, da će obični tok saborskih poslova, i mrski prijegovori s vladom, koji proistječu iz sadašnjeg kolegijalnog sistema, opasno spriječavati nas da stignemo do cilja, koji odgovara očinskim namjerama Vašega Veličanstva i zakonitom očekivanju zemlje.

Mi se stoga usuđujemo u nepokolebljivoj odanosti i čvrstom pouzdanju ponizno zamoliti, da bi Vaše Veličanstvo udostojalo, s obzirom na izvanredne prilike, u kojima se nalazimo, poslati u sabor kao moćne izvršitelje Vaše milostive kraljevske volje takove osobe,

[1] Ispor. niže.
[2] Ispor. niže.
[3] Ispor. niže.

koje su po načinu propisanom od postojećih zakona članovi najvišeg vladnog ureda, t. j. namjesničkog vijeća; te koje će se već unapred počašćene milostivim povjerenjem Vašega Veličanstva, prikazati kao ustavni zastupnici egzekutivne moći, i kojima će na propisan način i pod ličnom odgovornošću njihovom biti predano izvršenje zaključaka legislature. One će također imati neposredno sarađivati u poslovima sabora; upravljati ga prema milostivim namjerama Vašega Veličanstva; podavati mu, osobito u financijalnim stvarima, zatražena tumačenja i razjašnjenja; te pomagati, da pitanja o kojima se raspravlja, budu privedena povoljnom rješenju, tako da zasnovani spasonosni zakoni što prije budu podneseni sankciji Vašega Veličanstva; pa krenule zgode kojim mu drago nenadanim putem, ako bude na taj način mir osiguran u zemlji, bit će time položen temelj za razvoj one intelektualne snage i materijalnog blagostanja, u kojima će Vaše Veličanstvo, kraj naše nepokolebljive odanosti, u svakoj mogućoj prilici neizvjesne budućnosti naći najjaču potporu Vašega Kraljevskoga Prijestola.[1]

Mi ostajemo i t. d.

Bilješke za razjašnjenje naprijed navedene reprezentacije.

Imao sam već prije priliku pripomenuti, da su Kraljevski otpisi bez izuzetka napisani u tako zvanom kurijalnom ili kancelarijskom stilu. Tim se stilom također često služe delegati za svoje reprezentacije, ali još češće ih, kao u nazočnoj prilici, sastavljaju običnim i zato jasnijim jezikom. Stoga sam držao uputnim da dodam nekoliko bilješki — označenih brojkama — za rasjašnjenje u ime komentara.

1. U originalu „birodalmi Kormánya“, što se može prevesti „vlada države“, ali oni očito pomišljaju na centralnu ili carsku vladu Austrijskog carstva, kojemu je ugarska vlada — prema njihovu mišljenju — nezakonito podvržena.

2. „Puk“ (nép) u ovim paragrafima znači „seljake“. „Mi smo plemići odlučili dijeliti s vama seljacima“ i t. d. U drugim paragrafima čini se da „puk“ znači seljake i građane, dva staleža, koji su u madžarskom zakonskom jeziku uključeni u negativnoj oznaci neplemićâ, što je uistinu bolji izraz nego plebejci, jer je kožuhom odjeveni plemić, ili plemić „s pola mamuze“ kud i kamo veći plebejac u svome vladanju negoli građanin slobodnoga grada ili sesijski seljak.

[1] Ispor. niže.

3. Razvoj ustavnog života u reprezentativnom smjeru jest madžarska fraza. „Alkotmányos életünk“ — naš ustavni život — unser constitutionelles Leben — jest omiljeli izričaj Madžara. Prosto engleski glasila bi rečenica: „Mi tražimo pravu reprezentativnu legislaturu i slobodu štampe.“

4. Radikalna promjena defenzivnog sistema Ugarske mogla bi značiti ovo: 1. da ugarske čete ostaju u medama kraljevstva. 2. da nikakove tuđe (austrijske) čete ne budu smještene u Ugarskoj. 3. da bi se potez zemlje, koji se proteže preko 1000 milja uzduž turske međe, pripojio susjednim županijama, i tijem se podvrgnuo ustavnoj mjesto vojničkoj vlasti. 4. da bi se sadašnja građanska garda pretvorila u narodnu gardu, i broj se njihov znatno povećao.

5. To znači, prosto engleski, da se traži od Njegova Veličanstva da imenuje odgovorna kancelara blagajne [Chancellor of the Exchequer].

6. Taj paragraf još naročitije aludira na pograničnu carinsku među, za koju su Kraljevske propozicije tražile da se ukloni. A „dužno očuvanje naših nezavisnih narodnih prava i interesa“ znači, da uređenje i ustanovljenje ugarske carine *de iure* isključivo pripada saboru.

7. „kolegijalnim sistemom vlade“ zovu oni upravu javnih posala po neodgovornim vladnim uredima (kolegijima), kao što je namjesničko vijeće, ugarska kancelarija i t. d.

8. t. j. pariskom revolucijom.

9. naime, pad austrijskih fondova za 20 po sto, i navala [run] na Austrijsku narodnu banku.

10. To je također način da se kaže Njegovu Veličanstvu, da se heterogene države njegova carstva dadu držati na okupu samo tako, da se sadašnja birokratska administracija nadomjesti ustavnom vladom.

11. Delegati su predviđali, da — kad bi oni naprosto zatražili odgovorno ministarstvo: ministra financija, ministra unutrašnjih posala i t. d. — magnati ne bi prihvatili njihovu reprezentaciju, ili, da je i prihvate, da ne bi bila saslušana u Beču. Zato oni samo mole, da bi Njegovo Veličanstvo poslalo u sabor vijećnike namjesničkog vijeća, jer su ti vijećnici *de iure,* iako nijesu *de facto,* odgovorni legislaturi za svoje službeno vladanje. Pa kako tim vijećnicima ima biti povjereno izvršenje zakonâ njima predanih, i oni imadu biti odgovorni, *de iure* i *de facto,* saboru, jasno je, da to

moraju biti osobe, koje su kadre sabrati oko sebe većinu, naročito u donjoj kući; a to, drugim riječima, znači, da se traži od Njegova Veličanstva da povjeri vladu svoje kraljevine Ugarske odgovornom ministarstvu sastavljenom od magnatâ i delegatâ liberalne stranke.

Broj 6.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 20. marta).

(Izvadak.) *U Beču, 15. marta 1848.*

Nadvojvoda palatin ima biti na čelu deputacije, koja se ovo poslije podne očekuje iz Ugarske, da podupre zahtjeve Madžarâ.

Broj 7.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 28. marta).

U Beču, 19. marta 1848.

Gospodine,

Čast mi je priklopiti poslanicu, koju sam primio od Mr. Blackwella, zajedno s nastavkom njegova pregleda raspravâ u ugarskom saboru.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj 1. uz broj 7.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 15. marta 1848.*

Čast mi je priklopiti pregled raspravâ o pitanju odgovornoga ministarstva, po kojem će Vaša Preuzvišenost razabrati da su najposlije magnati s teškom mukom privoljeli na mjere predložene od delegatâ, ali na nesreću istom onda, kad su bili prinuđeni na privoljenje revolucijom — jer to je uistinu revolucija — što je tako nenadano buknula u Beču.

Konferencije su svršile, kako sam predviđao. Posljednje su se subote konzervativci rugali ideji odgovornoga ugarskog ministarstva, a najpametniji u stranci nazivali su lošom politikom onu, koja udovoljava pučke zahtjeve. Ukratko, u subotu i nedjelju bio je otpor na dnevnom redu. Ako liberalci, kazivahu oni, ne će da pođu običnim putem saborskog poslovanja, mora se sabor raspustiti, a vlada bi u budućem saboru imala sigurnu većinu.

Jučer ujutro pričinili su se konzervativci vrlo iznenađeni; neki su od njih naočigled bili spremni praviti koncesije, ali drugi

nijesu. Zgode, što su se sinoć desile u Beču, prouzročiše veliku promjenu u mišljenju; a ovoga jutra, kad je prispjela vijest da su knez Metternich i grof Apponyi bili prisiljeni položiti svoju čast, konzervativci, jer nijesu imali druge alternative, bijahu prinuđeni odobriti zahtjeve liberalaca.

Sad je samo po sebi evidentno, da Madžari moraju imati *bona fide* odgovorno ministarstvo, slobodu štampe i svakogodišnji sabor u Pešti.

Privoj 2. uz broj 7.

Nastavak raspravâ u ugarskom saboru.

Pitanje o odgovornom ministarstvu.

Pošto sam već prije razložio to pitanje, dovoljno će biti pridometnuti, da je u znamenitoj cirkularnoj sjednici držanoj 3. marta Kossuth otpočeo svoj govor s aluzijom na prijedlog učinjen od delegata đurske županije, tičući se solvencije Austrijske narodne banke. To je, reče on, sad postao predmet drugoga reda; što oni žele i moraju dobiti, jest odgovorno ugarsko ministarstvo financijâ. To da je jedini put da se Ugarska spase od nacionalnog bankrota, koji prijeti Austriji. Ali već da je došlo vrijeme, kad se zahtjevi njihovi ne moraju ograničiti na imenovanje odgovornog ministra financijâ; treba da se kaže Njegovu Veličanstvu prosto i jasno, da jedino sredstvo, kojim bi se carstvo moglo spasti od raspada, stoji u tome, da se svem narodu pod njegovim žezlom podade ustavna sloboda. Kossuth onda nastavi dokazivati, što Ugarskoj napose treba; govor njegov zapravo nije bio drugo nego puka amplifikacija reprezentacije, za koju najzad predloži da se ima bezodgodno podnijeti Njegovu Veličanstvu. Taj prijedlog prodre aklamacijom, uz tiho privoljenje konzervativaca, kako sam to prije pomenuo (3. marta).

Ta reprezentacija — doslovni prijevod njen naći će se među popunidbenim ispravama — bila je sankcionirana u saborskoj sjednici i dan izatoga (4. marta) iznesena pred gornju kuću, a magnati prihvatiše prijedlog Judexa Curiae, da se ona nema uzeti u pretres, dok se palatin ne vrati iz Beča.

Idućeg ponedeljka (6.) magnati se ne sastaše, jer je palatin još uvijek bio u Beču. Tako je bilo i 7., a nato se počeše delegati vrlo glasno tužiti na nehajnost magnatâ. Izbivanje palatina, rekoše oni, puka je izlika, jer kad on izbiva, Judex je Curiae *ex officio*,

predsjednik komore, a kad izbiva Judex, predsjeda Tavernicus. Dne 8., nakon nekoliko žestokih govora, u kojima se postupak magnatâ, ili bolje rekavši, postupak visokih službenih dostojanstvenika žigosao vrlo oštrim [no measured] riječima, odlučeno bi poslati pročelnika [chairman] onoga dana (u cirkularnoj sjednici vazda predsjedaju dva delegata) k Judexu Curiae i Taverniku u svrhu da se požuri održanje sjednice, ali pročelnik se vrati i javi, da su i Judex Curiae i Tavernik i većina drugih narodnih dostojanstvenika pošli u Beč.

Ta vijest izazva nekoliko vrlo oštrih primjedbi od Kossutha, Pazmandyja [Pázmándy] i drugih liberalaca, koji ustvrdiše da su magnati tim neustavnim postupkom svojim uistinu napustili svoj auktoritet, i da je sabor *de facto* opet postao jednokomorna legislativna skupština.

Konzervativci primijetiše, da je sasvim prirodno da je Njegovo Veličanstvo u sadašnjem kritičnom stanju evropskih poslova pouzdane ugarske savjetnike svoje pozvalo u Beč. To da se moglo i očekivati, pa oni, delegati, da bi imali povoda potužiti se, da se to nije dogodilo. Na to Kossuth krepko odvrati, da se takova obrana mogla saslušati prije malo dana, ali danas da je puka glupost; svak dobro znade da su ta plemenita i učena gospoda pošla u Beč da drže konferencije o ugarskim poslovima s austrijskim ministrima, to jest s ljudima, koji nemaju ni trunka prava da pačaju na bud kakav način, izravno ili neizravno, u poslove kraljevstva ugarskoga. Takove da su konferencije i nezakonite i neustavne, a ktome vanredno opasne za sloboštine zemlje.

Dne 9. zaključiše delegati, da se imade magnatima poslati nuncij da što prije uzmu u pretres reprezentaciju, a istodobno da im se otvoreno izreče negodovanje delegatâ zbog njihova postupka. Budući da je „Personal“ također bio u Beču, predsjedao je saborskoj sjednici, u kojoj je prihvaćen taj nuncij, vicepalatin Sarközy [Sárközy].

Pošto su bečke konferencije završene, većina gospode, koja su im pribivala, vrati se u Požun 11. i 12. Magnati su trebali držati sjednicu jučer (13.), no u privatnoj se konferenciji odlučilo sačekati rezultat peticije austrijskih zemaljskih staleža [Landstände]. I za jutros je bila oglašena sjednica, ali se odgodila u povodu događaja, koji su se desili u Beču. Najzad se odlučilo u privatnoj konferenciji, da se obje kuće imadu sastati danas (14.) poslije podne

u 3 sata, i aklamacijom prihvatiti reprezentaciju, pridodavši joj još jedan paragraf. Dugo prije 3 sata bile su galerije u komori magnatâ zaposjednute od juristâ. Kad je sjednica otpočela, bila je kuća dupkom napunjena. Reprezentacija bi dakako prihvaćena aklamacijom, zajedno s pridodanim paragrafom, u kojem se izrijekom traži sloboda štampe, porotni sud i svakogodišnji sabor u Pešti. Smjesta bi otposlan renuncij delegatima, koji također aklamacijom prihvatiše ispravljenu reprezentaciju. U zajedničkoj bi onda sjednici reprezentacija potpisana i zapečaćena uz obične formalnosti, ali umjesto da se na obični način preda putem ugarske kancelarije, bit će sutra (15.) od mnogobrojne deputacije magnatâ i delegatâ odnesena u Beč i predana u ruke samome kralju (caru).

Ove večeri u 9 sati građanska straža požunska u punoj uniformi, svak od njih oboružan, ne mušketom, već plamtećom zubljom, skupi se, zajedno s juristima u ugarskom odijelu, pred gostionicom „Grüner Baum“, da napravi Kossuthu, što Nijemci kažu „eine Fackelmusik“ t. j. bučnu serenadu uz svijetlo zubalja. Kossuth je dakako tom prilikom izrekao patriotičan govor s balkona gostionice. Građanska straža i juristi prođoše onda gradom; juristi su nosili više velikih narodnih trobojnih barjaka, mahali svojim sabljama i klicali nezavisnoj Ugarskoj i uzato je glazba svirala „Rakoczy“ i druge narodne melodije. Tako pođoše do palače [Landhaus], da palatinu naprave „Fackelmusik“. Ali to je naskoro bilo svršeno, jer popularnost palatinova opada, a u čas kad ovo pišem (12 sati), Požun je tako miran, kako bi to i najveći ljubitelj reda samo mogao poželjeti.

Broj 8.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 3. aprila).

Beč, 28. marta 1848.

Gospodine,

Koncesije učinjene Madžarima umirit će, nadam se, zasad zemlju. Grof Ljudevit Batthyány bio je ovdje kroz više dana, te ministarstvo, što ga je on sastavio, čini se da je pobudilo zadovoljstvo u Ugarskoj, pa će i ova vlada na nj pristati. Čini mi se da postoje razlozi, koji bi mogli utjecati na patriote, vođe u ugarskom saboru, da se zadovolje onim, što su postigli. Oni su Madžari a broj toga plemena u Ugarskoj cijeni se na 4,000.000. Istina je, da su oni držali vlast u zemlji kroz nekoliko vijekova, ali ima još

10,000.000 žitelja drugih plemena, za koje se kaže da su zavidni Madžarima i da imadu smisla za narodnu organizaciju, a to bi svakako moglo biti neprilično gospodarima kraljevstva. Potpora Austrije dobro bi došla Madžarima.

Carska vlada nije zasad voljna da napusti pravo imenovati zapovjednika četâ podignutih u Ugarskoj, ili moć raspolagati tim četama. Vlada očekuje da će se ugarski sabor poskrbiti za momčad i potrebni za njih novac.

Ukinuće robije (francuski se to zove „corvée") lišit će, kako mi se reklo, posjednike od jednog dijela prihodâ njihovih dobara, i to sve za jednu trećinu, a mnoge i za polovicu. Posjednici će također morati plaćati izvjesne pristojbe, kojih dosad nijesu morali plaćati.

Čast mi je i t. d.
(Potpis) Ponsonby.

Broj 9.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 7. aprila).
Beč, 30. marta 1848.

Gospodine,

Čast mi je priklopiti u prijevodu prijepis nekih zahtjeva iznesenih od deputacije, koja je prošle noći stigla iz kraljevinâ Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Ti su zahtjevi kao da u opreci sa željom, koju kazuju odmah na početku, naime da hoće ostati pod ugarskom krunom.

S obzirom na one zahtjeve, koji se tiču četâ, a napose s obzirom na članak 18., možda ne će biti na odmet podsjetiti Vaše Gospodstvo, da su hrvatske pogranične čete zapravo vojni kolonisti. Pograničnih pukovnija ima, mislim, osamnaest, i kad nijesu u službi izvan zemlje, vojnici žive od plodova zemlje, koja im je dana od vlade, i koju sami obrađuju. Oni su smješteni uzduž austrijske i turske međe, čineći niz vojničkih sela, u kojima je svaki čovjek vojnik, odgojen za oružje od svoje najranije mladosti, i u vječnom vršenju kordunske službe. Kažu da su to najbolje čete u austrijskoj službi.

Deputacija treba da ima audijenciju u Burgu [the palace] danas ujutro, i ja ću pokušati da saznam, kakav će odgovor dobiti na svoje zahtjeve.

Čast mi je, i t. d. (Potpis) Ponsonby.

Privoj uz broj 9.

Zahtjevi Hrvatâ.

Zahtjevi narodni, koji su jednodušno prihvaćeni u narodnom zboru triju kraljevina, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, sazvanom od privremenog odbora i obdržavanom u glavnom gradu Zagrebu [Agram] u gradskoj kući [Town-Hall] dne 13./25. marta, i koji su putem ugledne [influentiae] deputacije podneseni carskom dvoru na sankciju. (Prijevod iz ilirskoga.)

Narodi ujedinjenih kraljevina, zagrijani željom da i dalje ostanu pod ugarskom krunom, s kojom je slobodna kruna Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dragovoljno bila združena od njihovih preda; zagrijani željom da ostanu vjerni vladajućoj dinastiji, koja sad upravlja zemljom prema Pragmatičkoj Sankciji; i najzad zagrijani željom da očuvaju cjelokupnost Austrijske monarhije i kraljevine Ugarske, te istodobno brižno nastojeći da očuvaju one velike blagodati, koje su polučene za čitavo Austrijsko carstvo za vrijeme triju krvavih i važnih dana 12., 13. i 14. marta, traže da im kraljeva pravednost ispuni ove zahtjeve:

1. Izvanredni položaj, u kojem se narod nalazi, kao što i povrat njegova zakonitoga reda iziskuju autoriziranu glavu, i u tu je svrhu narod jednodušno izabrao baruna Josipa Jelačića [Jellachich] vrhovnim upravnikom [principal magistrate] triju ujedinjenih kraljevina — čovjeka, koji posjeduje povjerenje čitavoga naroda — te želi, da mu se također zajamči zapovjedništvo nad krajiškim četama kao i pravo sazivanja sabora.

2. da se sabor tih kraljevina sazove u Zagreb do najkasnije 1. maja t. g.

3. Čvrsto i novo ujedinjenje, u svakom pogledu, kraljevine Dalmacije, koja nam pripada po tradiciji i zakonu, s kraljevinama Hrvatskom i Slavonijom, kao što i pridruženje Vojne Krajine, koliko se tiče njene političke uprave, te inkorporacija sviju drugih dijelova naše domovine, koje smo tijekom vremena izgubili, te koji su združeni s ugarskim županijama i austrijskim provincijama.

4. Svoju narodnu nezavisnost.

5. Svoje vlastito nezavisno ministarstvo, odgovorno saboru kraljevina, kojega članovi imadu biti ljudi pučkoga mišljenja, i predani modernijim tendencijama slobode i napretka.

6. Uvedenje narodnog jezika u nutarnju i spoljnu upravu ovih kraljevina, kao i u sve zavode za javnu nastavu.

7. Osnivanje sveučilišta u Zagrebu.

8. Politički i intelektualni razvoj na osnovi slobodnog narodnog duha.

9. Slobodu štampe, vjeroispovijesti, nastave i govora.

10. Svakogodišnji sabor redom u Zagrebu, Osijeku, Zadru i na Rijeci.

11. Zastupstvo naroda imade se birati na osnovi jednakosti bez obzira na stalež, i to za bližnji, kao i za sve buduće hrvatsko-dalmatinsko-slavonske sabore.

12. Jednakost sviju pred zakonom, javnost sudovanja, s porotom, i odgovornost sudaca.

13. Razmjerno oporezovanje sviju razreda bez obzira na stalež.

14. Ukinuće svakog prisilnog rada i robije.

15. Uređenje Narodne banke.

16. Povratak naših narodnih fondova, koji su dosad bili pod ugarskom upravom, kao i svih posjeda i fondova pripadajućih financijalnom odsjeku. To se ima izvršiti po odgovornom ministru financija.

17. Narodnu gardu. Zapovjedništvo nad njom ima se predati zemaljskim kapetanima, koje će, po starom običaju, birati sabor.

18. Narodne čete svake vrste imadu za mira ostati u zemlji; časnici moraju biti domaći ljudi, zapovjedni jezik narodni; za vrijeme rata, il dok se motri izvanji neprijatelj, t. j. u krajiškoj službi, imadu čete dobivati hranu, plaću i odijelo. Sve tuđe čete imadu ostaviti zemlju, a „vojni kolonisti“, koji su sad u Italiji, imadu se vratiti kući.

19. Narodne čete imadu priseći vjernost općem ustavu, svome kralju i slobodi svoga naroda i sviju drugih slobodnih naroda, koji sastavljaju Austrijsku monarhiju, suglasno s načelima čovječnosti.

20. Svi politički uznici, bili oni u ujedinjenim kraljevinama ili u drugim slobodnim provincijama Austrije, a napose naš uvaženi pisac i vrijedni zemljak Nikola Tomaseo, imadu se pustiti na slobodu.

21. Pravo udruživanja, sakupljanja i peticijâ.

22. Ukinuće sviju carinara na granicama naše zemlje i slavensko-talijansko-austrijskih država, i proglašenje uzajmične slobodne trgovine.

23. Slobodan uvoz morske soli, prema našim starim pravima.

24. Ukinuće sviju carskih i javnih robija [corvée] u Vojnoj Krajini, kako je predloženo za privatne osobe u provinciji, i povrat prava šume i pašnjaka općinama.

25. Krajiški fondovi imadu biti upravljani od našega vlastitoga ministarstva, a ne od ratnog ministarstva [War Department] kao dosad.

26. Svaki krajišnik ima da uživa ista prava i iste sloboštine kao ostali žitelji Ujedinjenih kraljevina.

27. Gradske i seoske općine zemlje imadu se urediti prema načelima slobode s pravom samouprave i slobode govora.

28. Staro ime za upravitelje [Lieutenants] županija imade se opet upotrebljavati, a one same imadu biti uređene prema starim običajima, ali u duhu moderne slobode.

29. Sve službe bez izuzetka, svjetske i duhovne, imadu se isključivo povjeriti sinovima ujedinjenih kraljevina.

30. Ukinuće crkvenoga celibata, i poraba domaćeg jezika u crkvenoj službi, prema starim hrvatskim pravima i običajima.

Br. 10.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 7. aprila.)

(Izvadak.) *U Beču, 30. marta 1848.*

Čast mi je priposlati Vašem Gospodstvu šest dopisa, što sam ih primio od Mr.[1] Blackwella.

Privoj 1. uz broj 10.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 19. marta 1848. 6 sati ujutro.*

Pišem nekoliko hitnih redaka da javim, da je revolucija buknula.

Javne će zgode biti poznate Vašoj Preuzvišenosti iz novinâ, koje su sad posve slobodne. Uostalom čast mi je priključiti jedan broj „Panonije“ i rezolucije, što su prihvaćene u, da tako kažem, permanentnom pučkom odboru.

Dodajem kratak pregled događajâ.

1. Zastupnici su proglasili svoje sjednice permanentnima, i uistinu su saborovali (s kratkim prekidima) cijeloga dana (u subotu) do ponoći.

2. Oni ne glasuju više po županijama, već svaki zastupnik, bez razlike, ima slobodan glas, bio on zastupnik županije, slobodna grada, slobodna distrikta ili kaptola (katedrale). Prema tome su se oni prometnuli u narodni konvent ili konstituantnu skupštinu, a magnati prihvaćaju *nemine contradicente* štogod oni zaključe.

[1] Mr. = Mister = gospodin.

3. Robija, desetina crkve, devetina zemaljskog gospodara, i sve druge urbarijalne dužnosti ukinute su. Zemaljska gospoda treba da dobiju naknadu za svoju devetinu iz narodnog fonda, ali svećenstvo je moralo privoljeti na ukinuće desetine bez odštete.

4. Pravilan sistem oporezovanja za sve staleže bez razlike imade se odmah urediti.

5. Imadu se ukinuti zakoni Aviticiteta i zakon prvorodstva.

6. Smjesta se ima osnovati narodna garda. Zapravo se to već istodobno i radi u svim dijelovima kraljevine. Oni računaju da će za malo nedjelja imati pod oružjem 200.000 momaka.

Dalje se sprema:

7. Otposlati iz kraljevine sve tuđe (austrijske) čete.

8. Opozvati iz austrijskih država sve ugarske čete.

9. Pridružiti Vojnu Krajinu susjednim županijama. Tako bi se imao izvršiti paragraf reprezentacije, koji govori o „radikalnoj promjeni obrambenog sistema Ugarske."

10. Stvoriti uniju s Erdeljem, i zatražiti da se Dalmacija pridruži Ugarskoj.

Kad je reprezentacija prihvaćena, Josip Eötvös pohiti iz Pešte, videći da je došlo doba da se ostvare prijedlozi, što ih je iznio u svom djelu nazvanom „Reforma u Ugarskoj". Sad on radi dan i noć, te je neumoran u izmirivanju različnih stranaka i u podržavanju reda.

Ministarstvo još nije stvoreno; zasad se čini ova listina najvjerojatnija (no sutra bi već mogla osvanuti druga):

Grof Ljudevit Batthyány — ministar-predsjednik.

Deák — ministar unutrašnjih poslova.

Kossuth — financije.

Barun Eötvös — bogoštovlja i nastave.

Princ Eszterházy — ministar zasad još ne spoljnih, već međunarodnih poslova, t. j. diplomatskih odnosa nezavisne kraljevine Ugarske s drugim državama Austrijskog carstva.

Privoj 2. uz broj 10.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 21. marta 1848.*

Prošle subote, 18., buknula je revolucija. Liberalci su bili puni nade; stvoreno je više ministarskih kombinacija, pa se očekivalo da će stvari teći povoljno, ali danas se položaj prikazuje

mnogo tmurnije. Zapravo u zemlji nema vlade. Budim i Pešta stoje pod upravom Klauzála, jednoga od najznatnijih zastupnika posljednjega sabora i — barem zaonda — jednoga od najumjerenijih članova liberalne stranke; većinom gradova, iz kojih su stigle vijesti, upravljaju jednako odbori za javnu sigurnost.

Ministarstvo još nije stvoreno. Deák je jučer stigao ovamo, i čini se da ne odobrava revolucionarni postupak zastupnikâ.

Privoj 3. uz broj 10.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 22. marta 1848.*

Kako je Vaša Preuzvišenost zacijelo odviše zaposlena a da bi čitala duga pisma, javljam ukratko da se od jučer nije ništa važno dogodilo.

Uzbuna zbog Židovâ stišala se. Prošle su noći uhapsili četrdeset do pedeset ljudi; od veće su česti, čini se, Austrijanci, koji su, pošto su plijenili u okolici Beča, došli ovamo u istu svrhu. Nijesam nikad vidio Požun tako miran kao ove večeri. Kad sam dolazio kući (u 11 sati), jedva si mogao opaziti čovjeka na ulici.

Grof Batthyány još nije mogao sastaviti ministarstva.

Međutim je predložena zakonska osnova o ministarstvu, pa dok ona ne prođe u gornjoj kući i ne dobije kraljeve sankcije, grof Batthyány ne može dašto podnijeti imena svojih drugova Njegovu Veličanstvu na odobrenje. Prema toj osnovi imade biti devet ministara, naime:

Ministar predsjednik.
„ unutrašnjih poslova.
„ spoljnih „
„ financijâ.
„ javnih radnja.
„ trgovine i poljodjelstva.
„ javne nastave.
„ pravde, i
„ rata.

Pod ministrom spoljnih poslova razumijeva se sad ugarski ministar, koji bi imao stolovati u Beču da bude pitan za savjet u svim poslovima, koji se tiču spoljnih država, i u kojima bi ikako bili upleteni interesi Ugarske.

U subotu i nedjelju prihvaćali su magnati sve što je dolazilo od donje kuće, *nem. con.* Zapravo su oni bili zaplašeni, pa neki od najoholijih među njima bili su viđeni gdje prijateljski razgovaraju s delegatima, s kojima prije toga nijesu htjeli progovoriti ni riječi.

Jedini, kojih se liberalci imadu bojati, jesu tako zvani plemići sa „pô mamuze“ [šljivari], kojima se dakako mora oduzeti izborno pravo, i koji će ktome još imati plaćati poreze. To je pravi razlog, zašto se skanjuju zaključiti sabor, jer se boje da će se konzervativci poslužiti nezadovoljnim plemićima, i da će u županijskim kongregacijama proturati rezolucije, koje će osuditi njihov postupak.

Privoj 4. uz broj 10.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 23. marta 1848.*

Jutros, pošto je zakonska osnova o ministarstvu prihvaćena od magnatâ, grof Batthány izjavi da je sastavio ministarstvo (sve je već u noći bilo uređeno), i da će priopćiti imena svojih drugova prije nego što budu podastrta Njegovu Veličanstvu. On ih zatim priopći ovim redom:

Predsjednik (bez lisnice)	grof L. Batthyány
Unutarnji poslovi [Home Department]	Szemere
Spoljni poslovi	princ Eszterházy
Financije	Kossuth
Rat	Mészáros (husarski pukovnik, sad u Milanu)
Javne radnje	grof Stjepan Széchényi
Javna nastava i bogoštovlje . .	barun Eötvös
Trgovina, poljodjelstvo i rukotvorna industrija	Klauzál
Pravda	Deák

Usprkos tome javnom priopćenju ja ne smatram ministarstvo definitivno sastavljenim. Tri su člana njihova, koji nikako nijesu zadovoljni. Pred malo je dana Szemere predložio privremen zakon o štampi, koji je s neznatnim promjenama bio prihvaćen od obje kuće.

Taj je zakon, čini se, uvelike ozlovoljio peštanske republikance. Oni se ća prijete da će sazvati u Peštu sabor, ili, pravije rekavši, narodni konvent, jer prigovaraju da sadašnji sabor nije pučka skupština; da je postupak njegov (otkako je imenovan grof.

Batthyány) odviše spor; da predložene mjere nijesu dosta energične! Jednom riječju, po svem, što sam mogao saznati, oni žele osnovati republiku ili barem „monarhiju s republikanskim uredbama.“ Oni uređuju vrlo jaku [effective] Narodnu gardu zajedno s artilerijom. Szemere i Eötvös u njihovim su očima konzervativci; ća i Kossuth, kazuju oni, počinje u Pešti gubiti svoju popularnost. U Požunu su ljudi bili zadovoljni mirnim uklonjenjem carskog grba s pošte, solane i drugih javnih ureda, dok su vrata i ograde tih ureda s njihovim crno i žutim prugama ostavili netaknute; ali u Pešti su carski grbovi strgani i bačeni na ulicu, a vrata i ograde bile su za malo sati nanovo obojene narodnim bojama: crvenom, bijelom i zelenom.

O jednoj sam stvari potpuno uvjeren, a to je ovo: ako bi austrijski kabinet pokušao podvrći sebi ugarsko ministarstvo, ili, drugim riječima, ako bi počinio išto, što bi moglo pobuditi sumnju, da oni još uvijek Ugarsku smatraju pokrajinom [dependency] Austrije, Vaša Preuzvišenost može očekivati da će vidjeti 50.000 oružanih Madžara pred vratima Beča.

Privoj 5. uz broj 10.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 25. marta 1848.*

U pismima, koja sam imao čast upraviti na Vašu Preuzvišenost dne 22. i 23. t. m., pomenuo sam republikanski duh, koji prevladava u Pešti, i koji bi se samo tako dao oslabiti, da austrijska vlada podupire ministarstvo grofa Batthyányja. No po onom, što sam čuo, u Beču prevladava neka čudna obmana [infatuation]. Ako je tome uistinu tako, onda ja ni najmanje ne oklijevam reći, da je Ugarska izgubljena za kuću habsburšku. Čini se da oni sebi uobražavaju, da u zemlji nije buknula revolucija, jer nije potekla krv — da ugarska vlada mora i dalje, bilo kako, biti zavisna od carske vlade. Ali oni se moraju odreći tih misli, i to smjesta, jer će inače zemlja pasti u anarhiju.

Kažu mi da neki austrijski ministri sebi utvaraju, da su đaci od ugarskih liberalaca bili nagnani na smioni korak, koji je doveo do rezignacije princa Metternicha, i da stoje u tajnoj korespondenciji s Kossuthom i drugim vođama liberalne stranke. To je utvaranje sasvim pogrješno. Svi su ovdje bili iznenađeni revolucijom u Beču. Kossuth, Szemere i Szentkirályi bili su, znam, vrlo začuđeni

— nijesu ni sanjali da bi se takovo što moglo dogoditi. Oni su stalno očekivali revoluciju u Pragu, i to zbog poznatog fakta, što se vlada u Češkoj latila istih samovoljnih mjera, koje su se upotrijebile u Engleskoj pod Karlom I. Ja, za svoju osobu, očitovao sam da će prvi prevrat buknuti u Grazu; ali ja ponavljam, da nitko ovdje ni za čas nije pomišljao na to, da bi vlada, koja ima tako jaku vojničku silu, mogla pasti od četice đakâ. Liberalci su u svom znamenitom programu (koji sam u prijevodu poslao među nadopunidbenim ispravama pod br. 1.) bez ikakva zatajivanja otvoreno istakli svoje nazore, da će se oni poslužiti svim sredstvima, kojima raspolažu, da poluče odgovorno ministarstvo, slobodu štampe i t. d., te istodobno preporučivali Njegovu Veličanstvu da zajamči ustav nasljednim državama carstva. Taj program, pa reprezentacija od 3. marta, skupa s Kossuthovim govorima u donjoj kući, bez sumnje su mnogo utjecali na javno mišljenje u Beču, ali to je jedina vrsta konspiracije, koju su skrivili ugarski liberalci. Oni su bili odlučili da poluče svoje želje ustavnim sredstvima, i samo ustavnim sredstvima.

Sad prolazi kroz obje kuće zakonska osnova o orgánizaciji ministarstva i potrebnom ukinuću ugarske kancelarije, namjesničkog vijeća, ukratko, staroga kolegijalnog sistema. Grof Batthyány hiti u Beč da osnovu, zajedno s imenima ministara, podastre kraljevskom odobrenju i sankciji. Slijede ga Deák i palatin, a pridružio mu se, kako nagovještam, princ Eszterhyázy. Grof je Batthyány bio u Beču duže od 48 sati, ali čini se da nije mogao polučiti kraljevske sankcije.

Jutros sam pomenuo Eötvösu da mislim, da je ministar-predsjednik [Premier] povrijedio etiketu, javljajući imena svojih kolega u velikaškoj kući prije nego što ih je podnio Njegovu Veličanstvu. On odvrati da je uistinu tako, no pridometnu da nijesu mogli raditi drukčije, jer su u noći od 22./23. primili štafetu od Odbora za javnu sigurnost u Pešti, koja je sasvim otvoreno javljala, da će — ako Odboru ne bude moguće za dvadeset i četiri sata obznaniti definitivni sastav ministarstva — narodna garda jurišati arsenal u Budimu i smjesta sazvati u Peštu Narodni konvent.

Grof Batthyány i palatin (ili Regent, kako će biti ubuduće zvan) zacijelo su upozorili na opasnost, koja prijeti iz Pešte, ako zakonska osnova ne bude smjesta sankcionirana. Grof je Batthyány sastavio ministarstvo od najumjerenijih muževa liberalne stranke.

Eötvös pače misli da će biti prekasno; čim se budu u Pešti saznali događaji milanski, da će se sazvati Narodni konvent. Zapravo reče on, da već i zasjeda Narodni konvent u Pešti, jer svaki dan dolaze iz županijâ i gradova deputacije Odboru za javnu sigurnost, a po tom dva tri člana svake deputacije ostaju u Pešti i zasjedaju s Odborom kao zastupnici svojih gradova i županijâ. Tako će, za malo nedjelja, Odbor *bonâ fide* postati Narodni konvent; a značajna je činjenica da županije šalju deputacije peštanskom Odboru, a ne požunskom saboru.

Ilirska stranka počinje također bivati predmet bojazni za ministarstvo. Omiljela osnova te stranke jest: sastaviti Slavoniju, Hrvatsku, Kranjsku, Koruśku, Istru, Dalmaciju, Bosnu i Srbiju u ilirsko kraljevstvo.

Privoj 6. uz broj 10.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *Požun 29. marta 1848.*

Palatin se rano ujutro vratio iz Beča s Kraljevskom rezolucijom, koja se tiče osnove o ministarstvu. Kraljevska je rezolucija tijekom dana bila štampana, ali svi primjerci, kojih su se juristi mogli dočepati, bili su večeras javno spaljeni na Promenadi.

Zapravo, ako Ugarska uistinu posjeduje odgovorno ministarstvo, trebalo je Kraljevsku sankciju ili dati ili uskratiti; no oni su odabrali stari kolegijalni sistem i utekli se Kraljevskim rezolucijama. Oni žele, kako se čini, pridržati ugarsku kancelariju, premda je očigledno da je, kraj odgovornog ministarstva, kancelarija izlišna. Protiv nekih drugih točaka, koje se tiču imenovanja biskupâ, časnikâ Narodne garde i t. d., ne može, po mojem mišljenju, biti valjanih prigovora; zapravo je grof Batthyány učinio nekoliko koncesija, koje su delegati odobrili.

Ne će biti potrebno da izvijestim, što se događalo na konferencijama u Beču, jer je Vaša Preuzvišenost bez sumnje bolje upućena u podrobnosti nego što su meni bile priopćene. Ja mogu samo reći, da su se grof Batthyány i Deák vratili vrlo nezadovoljni postupanjem carevih savjetnika. Austrijski ministri čini se da zaboravljaju, da im ne ostaje nikakav izbor. Austrija je u taj čas potpuno nemoćna. Grof je Batthyány sastavio ministarstvo od najumjerenijih članova liberalne stranke. Eötvös je jučer štafetom primio hrpu dopisâ iz sviju krajeva zemlje, kojima je, kaže, vrlo

zadovoljan. Szemere je u Pešti bio dočekan bakljadom [u orig.: Fackelzug]; ukratko, oni su se razmetali kao da bi bili sposobni utišati agitaciju, koja prevladava, i pridržâti Ugarsku pod žezlom njena zakonitoga Suverena.

O kraljevskoj se rezoluciji večeras raspravljalo u kući delegatâ. Kossuth nije mnogo govorio, ali ono što je rekao pokazuje, da su liberalci odlučili ne popuštati. Grof Stjepan Széchényi, koga su za posljednjih godina smatrali konzervativcem, izrekao je govor koji je slušače sjetio vremenâ, kad je on bio vatreni vođ opozicije. On namjerava sutra rano otputovati u Beč, i nastojat će sklonuti ih da popuste. I palatin je učinio svečanu deklaraciju u kući magnatâ, da će tijekom noći poći u Beč, i sutra ili vratiti se s osnovom o ministarstvu sankcioniranom od kralja, ili napustiti svoju službu.

Broj 11.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 7. aprila.)

U Beču, 1. aprila 1848.

Gospodine,

Baš sam čuo, da se večeras imade odgovoriti hrvatskoj deputaciji. Jedan od najodličnijih članova deputacije izjavi danas poslije podne, da su oni spremni napustiti svoj zahtjeh zbog opozova četâ. Sve što oni žele, jest: svoje vlastito odgovorno ministarstvo; odjeljenje od Ugarske, na koje su Ugri voljni pristati, pa da tri kraljevine: Dalmacija, Slavonija i Hrvatska budu ujedinjene, ali da priznaju suverenstvo Austrijskog cara, i da se vazda smatraju dijelom Austrijskog carstva. Ako te propozicije budu prihvaćene, da su spremni naoružati 200.000 momaka, i staviti ih na carevo raspoloženje.

Ja to javljam baš kako sam čuo, i ne sumnjam, da je član deputacije, koji je to rekao, očitovao mišljenje svojih drugova,

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby

Broj 12.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. aprila).

U Beču, 9. aprila 1848.

Gospodine,

Čast mi je obavijestiti Vaše Gospodstvo, da je Njegovo carsko Veličanstvo odgodilo svoj polazak u Požun do sutra.

Čast mi je i t. d. (Potpis) Ponsonby.

Broj 13.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. aprila).

(Izvadak.) *U Beču, 10. aprila 1848.*

Čast mi je priposlati pismo Mr. Blackwella.

Privoj uz broj 13.

Mr. Bldckwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak.) *U Požunu, 3. aprila 1848.*

Jučer sam imao čast obavijestiti Vašu Preuzvišenost, da je princ Eszterházy primio mjesto ugarskog ministra za spoljne poslove. Prošle je noći dobio instrukcijâ iz Beča da zatraži od sabora novakâ za vojsku, ili, da pravije kažem, bečki se kabinet službeno obratio na nj da se uvjeri, da li će Ugarska pomagati Austriji da zadrži posjed Lombardije.

Broj 14.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 17. aprila.)

U Beču, 11. aprila 1848.

Gospodine,

Čast mi je obavijestiti Vaše Gospodstvo, da je Njegovo carsko Veličanstvo u pratnji Njezina carskog Veličanstva i nadvojvodâ Franje Karla i Franje Josipa stiglo jučer u Požun u svrhu da lično zaključi ugarski sabor.

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby.

Broj 15.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 19. aprila.)

(Izvadak.) *U Beču, 13. aprila 1848.*

Car se jučer povratio iz Požuna, gdje je, čini se, Njegovo carsko Veličanstvo bilo dočekano aklamacijom.

Mislim da postoji namjera, da bi car imao svake godine duže vremena boraviti u Požunu ili u Pešti, ili u obadva grada.

Broj 16.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 21. aprila.)

U Beču, 15. aprila 1848.

Gospodine,

Čast mi je priposlati Vašem Gospodstvu pošiljku, koju sam danas primio od Mr. Blackwella.

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby.

Privoj 1. uz broj 16.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

U Požunu, 13. aprila 1848.

Gospodine,

Sabor je bio zaključen 11. t. m., te car, koji je ispunio sve zahtjeve Madžarâ, bio je primljen običajnim manifestacijama narodnog zadovoljstva.

Posljednja i po svoj prilici najvažnija koncesija, zbog koje je palatin bio prinuđen pohitjeti u Beč u subotu u noći, bila je ona, koja se tiče Vojne Krajine.

Sabor je zatražio, kao stvar prirodnu, da se krajiške čete imadu staviti pod auktoritet ugarskog ministra rata. Nije se predložila zakonska osnova o inkorporaciji granice susjednim županijama, već se to prepustilo budućem saboru; ali u zakonskoj osnovi o izbornoj slobodi smatra se Vojna Krajina integralnim dijelom kraljevine, i stoga joj je dano pravo da šalje zastupnike u, što se sad veli, „Narodnu skupštinu."

Austrijska je vlada željela 1) zadržati vlast nad krajiškim četama, 2) da se odluka o proširenju izbornoga prava na Vojnu Krajinu prepusti budućem saboru. Ali najzad je bila prinuđena da popusti u objema točkama. Prema tome su krajišnici sad pod vlašću ugarskog ministarstva, i slat će zastupnika u ugarsku zakonodavnu skupštinu.

Ugarski ministri ne će se usuditi zatražiti od sabora, da se Austriji pomogne protiv Talijanâ. Ugarska im štampa i onako predbacuje, što nijesu nastojali da se ugarske čete smjesta odazovu z austrijskih državina [dominions], a tuđe čete da se povuku iz Ugarske.

U javnom sastanku u Pešti držanom 10. t. m. javilo se, da je odbor za javnu sigurnost poslao spomenicu ministrima, kojom ih požuruje da odazovu ugarske čete iz Lombardije, i da bezodvlačno sastave vojsku za motrenje [army of observation] na donjem Dunavu, i druga na podnožju Karpata; jer je, prema mišljenju rečenog Odbora, narodni zločin dopuštati da čete Ugarske služe Austriji za potlačivanje talijanske nezavisnosti. Ujedno se u istom sastanku javilo, da će Odbor slati deputacije u skorašnji njemački parlament, talijanskim vladama, Poljacima i t. d.

U želji da podadem što točniji pregled sadašnje heterogene populacije i t. d. u Ugarskoj, žrtvovao sam mnogo vremena, sa-

stavljanju isprava, koje imam čast priložiti. To me je dakako spriječilo da upoznam onako potpuno, kako bih želio, važne mjere preduzete od sabora počevši od revolucije 15. marta. Kad zakoni, koji su dobili kraljevsku sankciju, budu službeno objelodanjeni, poslat ću pregled o njima; zasad neka bude dóvoljno da pridometnem, da se budući sabor imade sastati u augustu u Pešti. Izborno se pravo osniva na imovini. Posjednik jedne četvrtine režije (otprilike osam [engleskih] jutara — seljaci su sad samostalni posjednici [freeholders]) imade izravno pravo izbora, pa i s pomoću balotaže . Magnati su uzalud pokušavali navesti zastupnike da stegnu izborno právo na posjednike polusesija (šesnaest jutara). Tako izabrani sabor bit će, prema svemu što se kani i namjerava, konstituentna skupština ili Narodni konvent, te će provesti reforme, koje će biti baš tako temeljite kao što su one, što ih je sadašnji sabor proveo otposlije revolucije. Ugarska i Erdelj imadu se združiti, te će biti zastupani u saboru od 400 članova, koji će primati dnevnicu, ali ne će biti vezani instrukcijama. Na sastanku, koji se nedavno držao u Kološvaru [Klausenburg], odlučilo se, ako (austrijska) vlada ne sazove (erdeljski) sabor prije otvorenja budućeg ugarskog sabora, da će Erdeljci smatrati ujedinjenje provedenim i poslati šezdeset sedam zastupnika — broj određen u zakonskoj osnovi — u ugarski sabor, kao jedinu zakonodavnu skupštinu, koju će oni ubuduće priznavati.

Čast mi je, i t. d.
(Potpis.) J. Blackwell.

Privoj 2. uz broj 16.

Statistički podaci o pučanstvu, vojničkoj snazi i t. d. Ugarske.

[Ti podaci, sastavljeni ponajviše prema tablicama Fényesovim, opsežu str. 57. do 61. Pridodana je (njemačka) karta Ugarske, Erdelja, Hrvatske i Slavonije.]

Broj. 17.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 1. maja.)

(Izvadak.) *U Beču, 26. aprila 1848.*

Pripovijeda se, da će ovdje u ministarstvu biti promjene. Još se veli, da Ugarska nije više tako zadovoljna, kako je bila pred kratko vrijeme, i da se iznova postavljaju zahtjevi.

Broj 18.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 9. maja).

(Izvadak.) *U Beču, 3. maja 1848.*

Madžari po mom mnijenju rade vrlo nerazborito — oni su sad opozvali ugarske čete, koje služe u Italiji, kao i one, koje služe u Galiciji i Moravskoj.

Velik strah zadaje Madžarima ruska sila, a moglo bi biti, da bi se mjere, što ih poduzimlju Madžari idući za tim da se raskrste s Austrijom, pokazale kao glavni povod za to, da se dovede u Ugarsku baš ona sila, koje se madžarski vođe najviše boje.

Broj 19.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 10. maja.)

(Izvadak.) *U Beču, 3. maja 1848.*

Molim da se ispravi bludnja u pismu, koje sam Vašem Gospodstvu danas poslao. Pisao sam, da su Madžari zatražili opoziv svojih četa iz Italije. Tà se činjenica tvrdila sasvim pouzdano, i štampana je u novinama, koje se smatraju ministarskim listom. Večeras sam imao priliku da čujem od princa Pavla Eszterházyja i grofa Batthyányja, glavnih ugarskih ministara, da to ugarska vlada nije zatražila, već da je naprotiv ugarsko ministarstvo spremno staviti na raspolaganje caru 100.000 momaka, ako bude potrebno; da su oni Njegovu carskom Veličanstvu rekli, da samo žele pridržati u svojoj zemlji kojih 15.000 do 20.000 momaka, da se njima sačuva red u pučanstvu od kojih 14. do 15,000.000 duša. Nije moguće posumnjati o riječima pomenutih osoba, a ako im se povjeruje, onda slijedi, da je mnogo, ili pače najviše od onoga, što se činilo nepovoljno u situaciji Ugarske, iščezlo. Tako je isto neistina, da su oni, Madžari, opozvali sve svoje čete iz Galicije. Oni su samo zatražili toliko od tih četa, malen dijelak, da njima nadopune vojsku potrebnu za zaštitu Ugarske.

Broj 2.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 21. maja.)

(Izvadak.) *U Beču, 5. maja 1848.*

Budući da se moja pisma od 3. nijesu slagala, mislim, da sam dužan obavijestiti Vaše Gospodstvo, da mi je grof Batthyány rekao, da je vijest u novinama, na kojoj se osnivalo mišljenje ovoga grada, da su ugarske čete opozvane, potekla od pogrješna prijevoda originalne madžarske obavijesti.

Grof mi je sinoć ponovio tvrdnju, koju je izrekao dan prije, da naime Ugri nijesu opožvani ni iz Galicije ni iz Italije. Da su ugarski ministri samo zatražili, da se izvjestan broj četâ, mislim 15.000, ostavi u Ugarskoj da čuvaju red. Čini se da grof drži vrlo potrebnim, da se uzdrži vojna snaga Austrijskog carstva.

Bilo bi vrlo važno za interese svakog dijela carstva, kad bi Madžari htjeli jasno pokazati dobru volju da podupiru cara.

Broj 21.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 19. maja.)

U Beču, 7. maja 1848.

Gospodine,

Čast mi je priposlati Vašem Gospodstvu priviti izvještaj Mra Blackwella.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 21.

Mr. Blackwell Viscountu Ponsonbyju.

(Izvadak) *U Pešti, 25. aprila 1848.*

Čuvši da će Palatin biti 18. na parobrodu na svom putu iz Beča u Peštu, ostao sam u Požunu dan dulje nego što sam namjeravao, da mogu otputovati istim parobrodom. Tako sam imao prilike da budem svjedokom oduševljenog načina, kojim je bio dočekan od stanovnika ugarske metropole.

Ministri su pokazali veliku energiju u održanju reda. Odbor je javne sigurnosti raspušten. Mlada gospoda u sveučilištu opet su se prihvatila svojih nauka. Pučke skupštine, koje su se gotovo svaki dan držale na kojem od širokih trgova ovoga grada, obustavljene su ministarskom naredbom, koja nalaže, da svak, koji hoće sazvati skupštinu, mora tu nakanu dvadeset četiri sata prije prijaviti nadležnim oblastima, i pismeno naznačiti dotični predmet, zbog kojega se imade održati skupština. Sazivači se skupštinâ također donekle čine odgovornima za tečaj skupštine, te osobe, koje govore u skupštini, mogu se pozvati na račun, ako se služe riječima, koje potiču strasti, ili raspravljaju pitanja, koja ne odgovaraju svrsi, zbog koje je skupština bila sazvana. Ta je odlučna mjera bila prihvaćena, pošto se doznalo za energičke korake, što ih je poduzela vlada Njezina Veličanstva prigodom skupštinâ Chartistâ na Kennigtonskoj

livadi, i drago mi je da mogu reći, da je proizvela vrlo povoljan učinak.

U nekim županijama još uvijek traje uzbuđenje protiv Židovâ, i urodilo je u Požunu ozbiljnom strkom, kod koje je, rekao bih, postradalo više života.

Izuzevši taj slučaj čini se da inače prevladava mir u svim krajevima kraljevine, ili točnije rečeno: u četrdeset devet ugarskih županija, jer stanje prilikâ u Slavoniji i Hrvatskoj nipošto nije povoljno. Hrvati se zapravo krate priznati vlast ugarskih ministara, i prihvatiti zakone stvorene u posljednjem saboru, jer da je Kraljevska sankcija bila iznuđena zastrašenjem. Ban Hrvatske pače ne će ni palatina da prizna kao podkralja kraljevine. Ministri su zato pozvali bana da dođe u Budimpeštu, kako se sad zove ugarska metropola — mislim, na 10. idućega mjeseca. Ako on uskrati pokoriti se pozivu, bit će to po njihovu mišljenju dokaz, da su Hrvati u svojim zahtjevima podupirani od austrijske vlade. Znam iz vrlo pouzdanog vrela, da je u ministarskom vijeću, održanom 23., politika, koja se, pravom ili nepravom, pripisuje austrijskom kabinetu, ožigosana kao perfidna, pa mislim, da su zbog toga zatražena razjašnjenja.

Jedan od posljednjih zakona stvorenih u prošlom saboru davaše ministrima ovlast da podignu zajam od 1,000.000 funti, i da upotrijebe 800.000 funti za željeznice, a 200.000 funti za regulaciju rijekâ. To je dakako samo prethodna ovlast, dok se zacijelo u budućem saboru, uz potrebne modifikacije, ne prihvati plan grofa Stjepana Széchényija, naime da se izgradi nekoliko glavnih željezničkih pruga iz Budimpešte do međa kraljevstva, a na trošak države. U djelu, što ga je grof o tom predmetu izdao prošlog februara, dokazuje on, da bi se u tijeku od dvanaest godina mogao podići bez ikakva pritiska zajam od 12,000.000 funti; od te svote, predlaže on, da se upotrijebi 800.000 funti za regulaciju rijekâ, 1,200.000 funti za ceste s mitnicama, a 10,000.000 funti za željeznice; ukupnu dužinu željezničkih pruga računa on na otprilike 1400 (engleskih) milja.

Vaša Preuzvišenost bez sumnje znade, da je car upravio pismo palatinu podkralju, u kojem ističe, da bi Ugarska morala preuzeti dio narodnog duga; drugim riječima, da austrijski ministri traže od Madžarâ da plaćaju 1,000.000 funti na godinu kao svoj dio tereta.

*

Sadašnji ministri iskreno žele, da ugarska kruna ostane habsburškoj kući, ali se ne može tajiti, da, bar u Pešti, prevladava jak demokratski duh, i da bi vrlo moćna stranka radosno htjela ukinuti kraljevstvo, kao što su već faktički ukinuli plemstvo. Ti ljudi smatraju Pragmatičku Sankciju, kojoj austrijski ministri pripisuju toliko važnosti, zastarjelim dokumentom bez vrijednosti.

Među manjim znacima republikanizma može se navesti preziranje, kojim se susreću naslovi. Jedna osoba, čije sam ime zaboravio, predala je svoj zlatni ključ carskog komornika Narodnom muzeju „kao ostatak prošloga doba". Službeni je naslov ministra u madžarskom naprosto „Miniszter Ur", t. j. „Gosp. Ministar". Grofu Stjepanu Széchényiju, koji imade naslov Preuzvišenosti, kazuje se naprosto Gosp. ministar Széchényi.

Ugarska vojska imat će bez sumnje da nosi narodnu uniformu, a ministri će se prije budućeg sabora, bez sumnje pobrinuti da zamijene carsku kokardu, koju ugarske čete još uvijek nose, narodnom kokardom, crno-žute tkanice (Schärpe) oficirâ trobojnima, te inicijale F. I. (Ferdinand I., car Austrije) inicijalima F. V., (Ferdinand V., kralj Ugarske). Izuzevši vojsku, posvud su narodne boje zamijenile carske — u svim javnim uredima, na vojarnama, stražarnicama, vratima, kapijama, rešetkama i t. d. u cijelom kraljevstvu.

Sav prihod Ugarske — uključivši rudnike i krunske domene — stoji sad pod nadzorom ugarskog ministra financijâ. Kralju je zajamčena civilna lista od 300.000 funti, ali godišnju svotu ima da odredi budući sabor.

Broj 22.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 17. maja.)

U Beču, 11. maja 1848.

Gospodine,

Ovdje se povjerljivo tvrdi, da je austrijska vlada, na zahtjev ugarskog ministra, privoljela da banu Hrvatske dade upute u tome smjeru, da se on ubuduće imade pokoriti nalozima, koje će primati od ugarskog palatina, kao što su to običavali činiti njegovi predhodnici.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 23.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 17. maja.)

U Beču, 12. maja 1848.

Gospodine,

Čast mi je priposlati Vašem Gospodstvu dalji izvještaj, što sam ga primio od Mra. Blackwella.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 23.

Zakoni prihvaćeni u ugarskom saboru.

Sabor od 1843.—44., nakon zasjedanja od osamnaest mjeseci, zaključio se a da nije bio sposoban stvoriti i jedan zakon veće važnosti, i to zbog zaprekâ, što ih je austrijska vlada pravila legislativi. Prilike sadašnjega sabora, sve do znamenitoga 15. marta, bile su u glavnom iste kao kod posljednjega; pa da se nije zbio prevrat, više je nego vjerojatno, da bi samo nekoliko nevažnih zakona dobilo kraljevsku sankciju, a važniji da bi bili mirno spremljeni u ugarskoj kancelariji za buduće raspravljanje. Rezolucije stvorene od delegatâ 15. marta podadoše saboru sasvim drukčiji karakter. Sve osnove, o kojima se raspravljalo, bile su bačene na stranu, te nove, mnoge od njih privremenoga karaktera, predložene. Tako je sabor mogao za tri nedjelje prihvatiti trideset i jedan zakon — a to su zakoni, koji su proizveli temeljitu promjenu u ugarskom ustavu i u budućoj nezavisnosti kraljevstva.

Ja ću pridonijeti nekoliko bilješki o tim zakonima.

Zakon I.

To je prosto spomen na zasluge pokojnog palatina.

Prije prevrata predložena je bila objema kućama zakonska osnova u svrhu utemeljenja institucije na uspomenu pokojnoga palatina. Ta bi se institucija bila zvala „Josepheum“, i bila bi snabdjevena zakladama za svrhe, koje bi se bile ubuduće odredile. Ta je osnova poslije prevrata bila zabačena, pa je panegirička fraza jedini spomenik, što ga je ugarska legislativa smatrala dostojnim da počasti njime uspomenu nadvojvode Josipa.

Zakon II.

Pominje izbor nadvojvode Stjepana za palatina, i da je pismo kandidature vraćeno neotvoreno.

Zakon III.

To je zakon, koji je dao povoda tolikim konferencijama u Beču. Madžari ga smatraju kao drugu „zlatnu bulu“ ili „Magna Charta“, jer je Ugarsku, prema svim nakanama i svrhama, učinio nezavisnim kraljevstvom, koje je spojeno s Austrijom samo po tome, što se obje zemlje nahode pod žezlom zajedničkog vladara.

Razbira se odista, da se šestom točkom kralj Ugarske obvezuje, da će izvršivati egzekutivnu vlast u svakom državnom poslu: građanskom, vojničkom, crkvenom i financijalnom, isključivo preko odgovornog ugarskog ministarstva. Sedmom i osmom točkom pridržava on sebi stanovita prava, naime pravo imenovanja viših dostojanstvenika katoličke crkve, pravo podijeljivanja naslovâ, redova i t. d., pravo upotrebljavanja ugarske vojske, kad je ona izvan međa kraljevstva i t. d.; no kako se ta prava mogu izvršavati samo pod odgovornošću ugarskog ministra spoljašnjih poslova, koji vazda mora biti oko osobe Njegova Veličanstva, stajat će zapravo i ona tako isto pod nadzorom legislative kao svaki drugi posao egzekutive. Što se na primjer tiče upotrebe ugarske vojske — a to je najvažnija točka — nije potrebno napose istaknuti, da se ugarske čete smještene u Galiciji, Moravskoj, Lombardiji i drugim austrijskim državama, pošto se povrate u Ugarsku, ne mogu ponovo izaslati iz kraljevine bez naloga ugarskog ratnog ministra, a taj zacijelo ne će izdati takova naloga, ako ga sabor ne ovlasti na nj. A uzme li se, na primjer, da bi Madžari kadgod smatrali za uputno, da dadu dio četâ u pomoć Austriji protiv kakve tuđe vlasti — takva bi mjera dašto značila navještenje rata toj vlasti po Ugarskoj — a austrijski ministri da bi svjetovali caru-kralju, da ih upotrijebi za kakvu drugu svrhu nego za onu, zbog koje su bile dane, bilo protiv druge tuđe vlasti ili protiv pobunjene provincije, prirodno je, da se to ne bi moglo zakonito provesti a da kraljevski nalog ne bude supotpisan po ugarskom ministru spoljašnjih poslova; prema tomu je jasno, da ugarska vojska, bila ona u kraljevini ili izvan nje, stoji pod vlašću ugarskih ministara, koji su opet za svoje čine odgovorni zakonodavnoj skupštini naroda.

Osim izuzetaka §§ 7. i 8. sve se grane egzekutive imadu za izbivanja kraljeva izvršavati od palatina. Zbude li se promjena ministarstva, imade on odrediti ministra predsjednika. Ča i zaključci prihvaćeni u saboru imadu se podnošiti palatinu, ne kralju, i njegovom sankcijom imadu dobiti snagu zakona. Da uzmogne vršiti te

visoke funkcije, nadvojvoda je Stjepan imenovan podkraljem ili točnije da kažem, Viceregentom, madžarski „Helytartó“ [locumtenens, namjesnik]. Njemu je tako podijeljena mnogo veća vlast nego podkralju Lombardije, ili Lord-lieutenantu Irske, i zapravo je, dokle kralj boravi u Beču, *quasi Rex*. Na primjer, gotovo svi veliki župani županijâ nedavno su zamijenjeni pristašama liberalne stranke. Imenovanja su potekla od palatina na prijedlog ministra unutrašnjih posala, a dekreti su potpisani: „Stjepan, palatin i kraljevski namjesnik“, a supotpisani: „Bartol Szemere, ministar unutrašnjih posala“.

Po § 10. ministarstvo je sastavljeno od jednog predsjednika, i ako on ne prihvati koji posebni upravni odio, osam drugih ministara.

Jedan od tih ministara imade ostati oko osobe vladara, da bude odgovorni reprezentant ugarskog kraljevstva, i kao takav da izvršuje utjecaj na sve poslove, koji se tiču zajedničkih interesa Ugarske i nasljednih država carstva, te dosljedno i u svim pregovorima s tuđim vlastima. U toj točki nije on označen nikakovim naslovom, ali u službenim ispravama, kao što i u javnom životu zovu ga ministrom za spoljašnje poslove (Külügyminiszter). Prema tome sastavljeno je sadašnje ministarstvo od

ministra predsjednika;
ministra spoljašnjih poslova;
„ unutrašnjih „ (Belügyminiszter);
„ financijâ (koji se madžarski zove „Országos Pénzügyminiszter“, a to je zapravo ministar državnih novčanih poslova);
ministra javnih radnja, prometnih sredstava (cestâ) i plovidbe;
ministra ratarstva, industrije i trgovine;
ministra bogoštovlja i javne nastave;
ministra milosti [Grace] i pravde;
ministra rata (koji se madžarski zove „Honvédelminiszter“, zapravo „ministar za narodnu obranu“ t. j. odio, kojemu je dužnost skrbiti za obranu domovine).

Prema tome se vidi, da su svi prihodi Ugarske, ma iz kojega oni vrela potekli, kao što i vojska, tvrđave i t. d., podvrgnuti upravi ministara odgovornih saboru, i da se egzekutivna vlast, osim nekih izuzetnih slučajeva, izvršuje u ime *quasi Rex-a*, koji ima naslov palatina-viceregenta.

Ostale su točke zakona manje važne.

Prema § 25. imade ministar sijelo u objema kućama, ali pravo glasa samo u onoj kući, koje je član.

Odsjeci 32., 33., 34., i 35. rade o optužbi ministara. Optužbu mora podići donja kuća, a optuženog ministra, ili ministre, imade suditi vijeće magnatâ; u tu će svrhu gornja kuća imati ždrijebom izabrati trideset i šest svojih članova, od kojih može optuženi odbiti dvanaest, a dvanaest odbor, kojemu je od donje kuće povjereno da vodi optužbu.

Zakon IV.

Sabor se imade svake godine držati u Pešti.

Članovi donje kuće, koji dakako ne će više biti vezani instrukcijama, imadu se birati svake treće godine.

Kralj imade pravo odgoditi sabor, a može ga i raspustiti prije izminuća triju godina, no u tom slučaju dužan je sazvati novi sabor za tri mjeseca poslije raspusta staroga.

No to je pravo uistinu obeskrijepljeno slijedećom točkom, koja izrijekom određuje, da se godišnje zasjedanje sabora ne može zaključiti, niti sabor raspustiti, dok nijesu računi za prošlu godinu i proračun za buduću godinu predloženi saboru, i dok ta skupština nije odlučila o njima.

Predsjednika i podpredsjednika gornje kuće imenuje kralj, ostale dostojanstvenike kuća. Donja kuća izabire ždrijebom svog predsjednika, podpredsjednike i sve svoje časnike. Predsjednici obiju kuća imenuju se za čitavo trajanje sabora, za tri godine, ostali časnici samo za jedno zasjedanje.

Zakon V.

Budući da je to samo privremen zakon, držalo se uputnim ostaviti tako zvane „šljivare“ [half-spurred nobles, plemići od pô mamuze] u posjedu njihova izbornoga prava.

Tako § 1. određuje, da sabor, jer se ne smatra ovlaštenim nikoga lišiti njegova političkog prava, ostavlja sve u posjedu izbornoga prava, koji su ga doonda imali. Ne treba ni napose da se istakne, da će taj plemićki stalež biti lišen toga prava od budućeg sabora.

Kvalifikacije izbornikâ jesu:

§ 2. Da bude navršio dvadeset godina; da bude Ugrin rodom ili naturalizacijom; da nê bude pod skrbništvom ni u kućnoj službi, ni da bude osuđen zbog prijevare, krađe, umorstva i t. d.

a) Da posjeduje u gradovima realan posjed kuće ili zemlje, do vrijednosti od 30 funti; na selu realan posjed, koji će u vrijednosti odgovarati četvrtini sesije prijašnjih urbarnih zakona, t. j. posjed, koji u vrijednosti odgovara komadu grunta različne veličine prema različnim županijama, no uglavnom od 8 do 10 engleskih jutara.

b) Izborno se pravo također daje obrtnicima i trgovcima, koji imadu radionicu ili dućan. Također i zanatlijama, koji stalno borave u kojem mjestu, i koji imadu stalan posao, te rade barem s jednim pomoćnikom.

c) Zatim i onima, koji, nemajući nijednu od rečenih kvalifikacija, imadu stalan prihod od 10 funti na godinu, koji potječe od zemlje ili hipotekâ.

d) A bezuvjetno, ili bez obzira na njihov prihod, svima liječnicima, vidarima [surgeons], odvjetnicima, profesorima, članovima madžarske akademije, ljekarnicima, svećenicima, kapelanima, javnim bilježnicima i učiteljima.

Građani slobodnih gradova, koji nemaju ni jednu od gornjih kvalifikacija, no koji su dosad posjedovali izborno pravo, imadu ga pridržati (t. j. do budućeg sabora).

Svak, koji ima izborno pravo, može biti i izabran, ili, drugim riječima, kvalifikacija je za zastupnika ista kao i za onoga, koji uživa izborno pravo, izuzevši to, da zastupnik mora da je navršio dvadeset četiri godine, i mora znati madžarski.

Zastupnika imade biti svega 446, naime 377 za Ugarsku i prisvojene krajeve, a 69 za Transilvaniju, pošto bude provedena unija. Budim i Pešta davat će 7 zastupnika; peštanska županija 10; tri hrvatske županije 18; hrvatska, slavonska i banatska Vojna Krajina 15.

Mora se ipak istaći, da će cijela zemlja, uključivši gradove, biti podijeljena na izborne kotare, i svaki kotar da će šiljati po jednoga zastupnika. Na primjer, grad Pešta bit će podijeljen na pet kotara, od kojih će svaki šiljati po jednog zastupnika; taj je sistem upravo protivan onome, što ga je prihvatila privremena vlada Francuske.

Prema §-u 32., kako je isprva glasio, dok je zakonska osnova bila u raspravi, izbori su se imali obavljati prema načinu uobičajenom u Ugarskoj, t. j. nekim prostim ždrebanjem, pričem je ždrebanje bilo od veće česti javno, te je tako slabo odgovaralo svrsi,

zbog koje se odredio takav način glasovanja. Budući da su to ugarsko ždrebanje često puta izvrgavali ruglu, osobito Eötvös u svom „Seoskom bilježniku“ [roman], točka je promijenjena, te će se izbori za budući sabor obavljati po odboru, koji bude javno zapisivao imena birača, otprilike onako kao u Engleskoj. Uredno *bonâ fide* glasovanje ždrijebom bit će po svoj prilici kasnije uvedeno.

Zastupnik imade dobivati na dan nagradu od 10 shillinga [= 6 forinti], osim toga 40 funti [= 480 forinti] da plaća stan u Pešti.

Većina ostalih točaka tiču se načina popisa izbornikâ, i izbora samoga. Popis (koji se sad radi) imade se obaviti pod vrhovnim nadzorom središnjeg odbora, kojemu će pomagati lokalni odbor i županijski činovnici.

Zakon VI.

Zakon o faktičnoj reinkorporaciji triju erdeljskih županija.

Zakon VII.

[Odluke o sjedinjenju Ugarske i Erdelja.]

Zakon VIII.

Postavlja temelj općenitog oporezovanja za sve staleže bez razlike. Ministri imadu budućem saboru predložiti osnovu, kako da se pravedno uredi porez, koji se ima podizati, a to podizanje ima otpočeti 1. novembra 1848. Visinu će poreza naravno odrediti budući sabor.

Zakon IX.

Ukida robiju, desetinu jedne devetine priroda zemaljskom gospodaru, i sve druge, ma bile kakve, urbarijalne službe, od dana, kad je zakon proglašen (11. aprila). I gospodski se sudovi ukidaju. Zemaljska gospoda imadu dobiti odštetu, koja je ponešto neodređeno izražena bombastičnom madžarskom frazom, naime, da „zakonodavstvo postavlja odštećenje posjednikâ zemlje pod štit narodne javne časti“ (a nemzeti közbecsület véd-paizsa alá helyezi).

Zakoni X., XI. i XII.

To su dopumbeni zakoni predašnjem zakonu, a tiču se izvjesnih urbarijalnih prava, što ih uživaju seljaci, na primjer prava sječenja drva u gospodskim šumama i t. d.; tako isto rade o urbarijalnim parnicama i o pravdama iznesenim pred gospodske sudove.

Zakon XIII.

Ukida desetine svećenstva bez nadoknade, ili prema riječima kojima se zakon služi, naprosto iznosi činjenicu, da je svećenstvo dragovoljno izjavilo, da se odriče desetine, i da ne traži nadoknade.

Za siromašnije svećenstvo, kojega prihod ponajviše potječe od desetine, imade se pravedno poskrbiti.

Građanske osobe, koje su stekle posjed desetine ugovorom i t. d., imadu dobiti nadoknadu.

Zakon XIV.

Tiče se osnivanja kreditne banke, ponajviše u svrhu da se dade novčana pripomoć posjednicima zemlje, pa zato imade ministarstvo o tome predložiti zakonsku osnovu budućem saboru.

Zakon XV.

Zapravo ukida zakone aviticiteta, jer su ministri ovlašteni učiniti potrebne modifikacije u građanskom zakoniku, koje imadu biti predložene budućem saboru u svrhu posvemašnjeg ukinuća rečenih zakona; sve parnice o aviticitetu imadu međutim biti obustavljene.

Zakoni XVI. i XVII.

Budući da su tako zvana autonomna prava, što su ih dosad uživale županije, inkompatibilna sa sadašnjim ustavom i s egzekutivnom vlašću izvršavanom od odgovornog ministarstva, predavaju ovi zakoni vođenje županijskih poslova do budućeg sabora u ruke permanentnih županijskih odbora, ili, da pravije kažem, postavljaju te odbore mjesto bučnih županijskih kongregacija.

Zakon XVIII.

Privremeni zakon o štampi, koji je bio oštro kritiziran, prouzročio je veliko nezadovoljstvo, napose točka III., § 30., 2., koja traži, da vlasnik dnevnika imade položiti jamčevinu od 1000 funti. (Isprva je svota bila određena sa 2000 funti, ali pošto je osnova prošla obje kuće, bila je opet uzeta u raspravu na temelju predstavke Odbora za javnu sigurnost u Pešti, te svota snižena na 1000 funti.) Tako i točka IV., § 37., koja traži, da osoba, koja osniva štampariju ili litografiju, mora položiti jamčevinu od 40) funti.

Zakon XIX.

Postavlja sveučilište pod jurisdikciju ministra javne nastave, te da ono ubuduće bude rukovođeno po — što se veli — liberalnim principima.

Zakon XX.

Priznaje unitarsku vjeru, t. j. unitarijanizam proglašen je u Ugarskoj, što je već davno bio u Erdelju, jednom od zakonito priznatih kršćanskih sljedbi.

§ 2. izjednačuje potpuno sve zakonito priznate vjere (rimokatoličku, grčku, kalvinsku, lutoransku i unitarsku). Novac potreban za crkvene i odgojne svrhe ima država dobaviti, što znači, da država ima plaćati svećenstvo priznatih vjera. Nijedna škola nema biti isključivo prepuštena kojoj stanovitoj sljedbi, već ima biti otvorena svima bez razlike. Zakonske osnove, koje će izvoditi ta načela, imadu ministri spremiti i podnijeti budućem saboru.

Katolički se biskupi boje, da će taj zakon unaprediti protestantizam, koji će za nekoliko godina bez sumnje biti predominantna vjera u Ugarskoj.

Zakon XXI.

Ugarske lađe imadu vješati ugarski stijeg. Ugarski stijeg imade tri vodoravne pruge istih boja kao talijanski, samo obratnim redom, jer je ugarski crven, bijel i zelen, a talijanski zelen, bijel i crven.

Zakon XXII.

Tiče se organizacije narodnih garda. Najvažnije točke zakona jesu:

§ 1. Sve osobe od dvadesete do pedesete godine imadu služiti u Narodnoj gardi, i to one koje 1) ne stoje u kućnoj službi; 2) posjeduju realan posjed, u gradovima u vrijednosti od 20 funti, u selima u vrijednosti od pô sesije (to je otprilike 16 do 20 engleskih jutara). Tako je, po čudnoj anomaliji ili po zabuni, kvalifikacija za Narodnu gardu veća nego za izbornika. Najzad i oni, koji imadu godišnji prihod od 10 funti.

§ 3. Oblasti su ovlaštene pripustiti u redove Narodne garde i takve osobe, koje nemaju tih kvalifikacija, ali su inače vrijedne časti, kadgod im se to čini uputno.

§ 8. Svak može po volji izabrati, hoće li služiti u konjaništvu ili pješaštvu, ali oni, koji ne izaberu konjaništvo, moraju služiti u pješaštvu.

§ 9. Narodne garde biraju svoje časnike do kapetana. Štopski se časnici, t. j. svi koji su iznad kapetana, imenuju, u Ugarskoj od palatina — viceregenta na prijedlog ministra rata; u pripojenim zemljama od bana (Hrvatske).

§ 11. Vrhovni je zapovjednik Narodnih garda u Ugarskoj palatin, u pripojenim zemljama ban, u ugarskom primorju gubernator.

Zakoni XXIII.—XXVII.

Privremeni zakoni — do budućeg sabora — o izjednačenju (municipalnoj reformi) slobodnih gradova i slobodnih distrikta.

Zakon XXVIII.

Palatin bijaše *ex officio* veliki župan županije peštanske i vrhovni kapetan [Captain General] Jazigâ i Kumanâ, ali budući da su te službe pod nadzorom ministra unutrašnjih posala, činilo se to inkompatibilnim sa sadašnjim visokim funkcijama njegovim kao viceregenta kraljevstva. Stoga je nazočni zakon stvoren da županiju peštansku podredi jednom upravitelju, a slobodne distrikte Jazigâ i Kumanâ jednom palatinskom vrhovnom kapetanu; obadvojica imadu čin velikog župana, pa kao takovi sjedište i pravo glasa u gornjoj kući.

Zakon XXIX.

Proglašuje suce jedinim činovnicima krune, koji se ne mogu maknuti.

Zakon XXX.

Ovlašćuje ministarstvo da podigne zajam od 1,000.000 funti, od kojih se 800.000 f. imade upotrijebiti za željeznice, a 200.000 funti za regulaciju rijekâ.

Zakon XXXI.

Privremeni zakon o kazalištima.

Broj 24.

Generalni konzul Fonblanque Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 17. maja.)

U Beogradu, 4. maja 1848.

Čast mi je priključiti prijepis mojih poslanica Siru Stratfordu Canningu.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Thos. de Gr. de Fonblanque.

Privoj 1. uz broj 24.

Generalni konzul Fonblanque Siru Stratfordu Canningu.

(Izvadak.) *U Beogradu, 22. aprila 1848.*

Vaša je Preuzvišenost zacijelo doznala za imenovanje pukovnika Jelačića na visoko upravno mjesto bana Hrvatske. Izbor je zacijelo učinjen zbog dugogodišnjeg iskustva pukovnika Jelačića u bosanskoj krajiškoj službi, zbog neoporecive sposobnosti i izvanredne popularnosti njegove. Istodobno mu je podijeljen naslov državnog savjetnika [Councillor of State] kao primjereno odlikovanje za muža, kojemu se iskazuje toliko povjerenje. No u posljednje dane primila je Njegova Preuzvišenost sasvim neobično unapređenje. Nesamo da je novi ban preskočio trideset devet starijih pukovnika, nego se također od pukovničkog čina uzdigao do čina feldmaršallajtnanta — a za takovo unapređenje nema primjera ni među nadvojvodama carske porodice.

Pitanje o pripojenju Slavonije Ugarskoj još nije odlučeno. Ilirci u toj zemlji voljeli bi pripojenje Hrvatskoj, premda je vrlo sumnjivo, bili oni zadugo bili zadovoljni time. Narod, s kojima će se Madžari po svoj prilici najlakše složiti, jesu Saksonci u Erdelju; velika je pogibao tamo od nenadane uzbune Vlahâ na karpatskom potezu.

Budući da su desetine ukinute, bit će neke prekomjerne dotacije [endowments] ugarskog svećenstva smanjene, a neki biskupski prihodi zacijelo će biti sniženi, ako (preko očekivanja) ne budu sekularizirani.

Ilirsko pučanstvo u Karlovcima, Novom Sadu i drugim gradovima, uništilo je matice rođenih, vjenčanih i umrlih, jer su se vodile madžarskim jezikom; i još se prijeti mnogo većim izgredima, premda nije bilo naročitog izaziva. Čujem da proklamacija ili otpis peštanske vlade požaluje te znakove zloćudnosti, i to riječima, koje služe na čast njenoj razboritosti i njenu osjećanju, te retoričkom izražaju obojega. Iliri se zaklinju neka promisle, da su se i sami Madžari istom prije malo dana oslobodili, da oni dobro žele svima, koji su podvrgnuti njihovu utjecaju; ujedno se pozivaju na čuvstvo pravednosti svoje grčke braće, da ih ne osude, prije nego što su oni imali vremena učiniti kakve odredbe u njihovu korist ili inače. Svećenstvo istočne crkve kazuje narodu da „ne mari za ta isprazna zaklinjanja, i da ih treba pripisivati strahu.“

Privoj 2. uz br. 24.

Generalni konzul Fonblanque Siru Stratfordu Canningu.

(Izvadak.) *Zemun, 1. maja 1848.*

Čujem da ilirski vođe javnog mišljenja imadu sad već mnogo trezniji i razboritiji sud o pitanjima, koja se tiču njihovih narodnih težnja i razmiricâ [incompatibility] s Madžarima; da su odlučili odbaciti sve manje znatne obzire [considerations] nejednakosti, te traže da budu ujedinjeni s Hrvatima. Ta namjera, koju grčko svećenstvo i ruska stranka žestoko pobijaju, uistinu se čini najbolje rješenje sadašnje teškoće, i mogla bi pače otkloniti one pogibeljne posljedice, kojih sam se bojao. Vaša će Preuzvišenost zacijelo znati, da ustav za Hrvatsku još nije uređen, premda nitko ne sumnja, da će on do u najmanje sitnice biti tako isto liberalan kao u svake druge države austrijskog carstva. Iliri se ujamčuju, da će, ako se učini zatraženi kompromis, dokazati svoju nepokolebljivu odanost prema carskoj kruni. Od ostalih narodnosti, koje se vladaju neprijateljski, još zadavaju velikih neprilika Slovaci, koji nastavaju pustije županije na karpatskoj međi, dok su sve bogate ravnice u posjedu Madžarâ. Ti Slovaci, i narod vlaškog podrijetla koji stanuje pored njih, gotovo su tako mnogobrojni kao Madžari čitave Ugarske. U svrhu da sebi prikloni Ilire tih krajeva, peštanska je vlada izabrala Atanackovića [Atanascovits], grčkoga biskupa u Budimu, za ministarsko mjesto u odjelu javne nastave, a g. Hadžić [Hadchich] (novosadski odvjetnik, koji je tako dugo službovao u Srbiji) postao je *adlatus* ministra pravde, sa skorom vjerojatnošću da će biti potvrđen ravnateljem jednog odsjeka. Ali ta odredba nije imala namjeravani uspjeh: došla je prekasno.

Ugarska linijska pukovnija, koja nosi ime Don Miguela, treba da iz Petrovaradina putuje u Zagreb, a odavde u Lombardiju.

Neprijateljstvo protiv madžarizma čini se, da je u Banatu još žešće nego u Slavoniji.

3. maja.

Oprečni su nalozi doskora izdani. Malo dana prije primljeni su otpisi od peštanske vlade u Vukovaru [Vankavar], Osijeku i drugim znatnijim gradovima Slavonije, koji traže od oblasti, da izvršuju samo one naloge, koji bi stizali od ugarskih državnih odjela; a odmah zatim zapovjedi novo postavljeni ban istim oblastima, da se nemaju pokoravati drugim zapovijedima osim onih,

koje potječu od „bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“, kako je nazvan u svom dekretu.

Broj 25.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 22. maja.)
(Izvadak.) *U Beču, 12. maja 1848.*

Zahtjevu Madžarâ, da se banu pošalje zapovijed, da se ima pokoriti nalozima palatina Ugarske, to jest, da ima priznati auktoritet ugarskog sabora i vlade ugarske, privoljela je carska vlada u svrhu da pridrži u službi sadašnje ugarsko ministarstvo, koje bi inače, kako se veli, palo i otvorilo put ljudima, koji bi prouzročili veliki metež, a možda i anarhiju u kraljevstvu.

Sigurno je da ban znade uzrok, koji je na to potaknuo carsku vladu, i drži se, a i nada se, da će se on [ban] zadovoljiti tihom nepokornošću. On znade, da Madžari ne mogu silom od njega tražiti poslušnosti; da madžarski ministri i sami dobro poznavaju svoj nedostatak snage, i da se stoga ne će učiniti pokušaj, koji bi doveo do krize. Ako je tako, onda će se dobiti vremena za sporazum između Ugarske i Hrvatske, koji će se, mislim, morati završiti tim, da Madžari napuste svoje pretenzije. Hrvati su, veli se, odlučili da ne će dopustiti, da ikoja od njihovih četa bude pod vlašću ugarskog ministra rata. Oni (Hrvati) hoće da služe samo po zapovijedima cara. Još se veli, da ne će privoljeti da uđu u ugarski sabor, a za to imadu dosta razloga, među njima i taj, da oni ne govore madžarski; po jednom zakonu, koji je prihvaćen nekoliko godina prije na pobudu grofa Széchényija, madžarski je jezik jezik sabora. Ktome bi oni, jer ih je manje od Madžarâ, vazda bili nadglasani.

Madžari prisvajaju sebi također pravo da vrše vlast nad Vojnom Krajinom — a to prisvajanje odbija Krajina gotovo s prezirom, jer se smatra i jačom od Madžarâ, te sposobnom, ako bude izazvana nepravdama, da preplavi i opustoši Ugarsku.

Ako se ne varam, ugarski ministri sad osjećaju, da je u njihovu interesu, ako budu što tješnje združeni s carom, a car je svakojako interesiran u tome, da potiče to združenje.

Broj 26.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — Primljeno 31. maja.)
(Izvadak.) *U Beču, 24. maja 1848.*

Imao sam pred kratko vrijeme čast da priopćim Vašem Gospodstvu neke okolnosti, koje se tiču uređenja zahtjeva ugarske

vlade, da bi Njegovo carsko Veličanstvo izdalo nalog Hrvatima da se podvrgnu nadmoćnosti [superiority] Ugarske. Vaše Gospodstvo neka se sjeti, da se kazivalo za carsku vladu da pristaje na taj zahtjev, držeći da je banu Hrvatske (kako se mislilo) sasvim dobro poznato, što se događalo u Beču, te da će znati, da ne će biti potrebno da se Hrvati išto obaziru na tu stvar, pa da mu ne treba drugo učiniti nego prijeći preko nje i ne pokoravati se nalogu.

Primio sam sad pismo iz Rijeke od 20. maja 1848., koje priključujem. Ono sadržava izvještaj o tome, što se događalo u Zagrebu 16. t. m., kad je ban priopćio, da su mu stigla dva naloga od podkralja ugarskog, koje je Njegova carska Visost upravila na vijeće [council], tražeći da se neka oglašenja [publications] smjesta opozovu, te izjavljujući, da je prijeki sud protivuzakonito proglašen u Hrvatskoj. Htjelo se te naloge spaliti, no nastojanjem bana nije nanesena ta uvreda [insult] carskoj vladi. Ali ipak su javno spaljeni na trgu pred vijećem portreti podkralja i ugarskih ministara. Pisac pisma drži, da taj postupak jasno dokazuje, da Hrvati kane pobijati pravo Madžarâ na nadmoćnost, te misli, da će Hrvat svoju zemlju izjaviti podkraljevstvom [Vice-Royalty] nezavisnim od Ugarske, koje je izravno podvrgnuto caru Austrije.

Ja sam opazio, što se dešava u Ugarskoj, ali čekao sam informaciju o tim stvarima, koju bih mogao poslati Vašem Gospodstvu. U jezgri sam predviđao taj događaj.

Hrvati uključivši Vojnu Krajinu, jesu najbolji i najpouzdaniji [best affected] vojnici carstva.

Privoj uz broj 26.

Pismo s Rijeke.

20. maja 1848.

Primivši instrukcije od generalnog konzula u Mlecima, koji je s obzirom na nesigurni promet između Mletaka i Rijeke zaželio, da Vašoj Preuzvišenosti priopćim svaki događaj, koji bi se dogodio na Rijeci ili u njezinu susjedstvu, čast mi je izvijestiti Vašem Gospodstvu, da je jutrošnja pošta donijela vijest o vrlo ozbiljnom izgredu [disturbance], koji se desio u Zagrebu 16. t. m., prigodom banova priopćenja dvaju naloga podkralja ugarskoga. Održavalo se vijeće tražeći bezodgodni opoziv različnih oglašenja, i da se ne-

davno proglašeni prijeki sud priznade kao nezakonito proglašen.[1] Nakon mnoge galame i nereda htjelo se te naloge uništiti vatrom, a spasila ih je jedino ozbiljna molba banova, kojega Hrvati izvanredno poštuju. U tom uzbuđenju bili su portreti Njegove Visosti princa Stjepana [Steffano] i njegovih ministara javno spaljeni na trgu pred vijećnicom. Taj iskaz javnog mišljenja u Hrvatskoj ostavlja malo ili nikakove sumnje o tome, da oni kane Ugarskoj poricati pravo nadmoćnosti; ujedno vlada jako raspoloženje, da se Hrvati proglase podkraljevstvom nezavisnim od Ugarske, koje bi izravno bilo podvrgnuto caru Austrije. U takovim je prilikama blagostanje i sigurnost ovoga Primorja u pogibli. Naš promet s Peštom prolazi kroz Hrvatsku, prema tome su trgovina i privatna imovina izvrgnuti velikim neprilikama, ako ne i gorem čemu; a ono malo britskih trgovaca, što stanuju ovdje, uznemireni su našim izloženim položajem u slučaju, ako bi između Hrvatâ i Madžara buknulo neprijateljstvo, no uzdam se, da do toga ne će doći.

Današnja nam je pošta donijela također vijest o odlasku cara iz Beča, pa je zaprepašćenje ovdje općenito.

Broj 27.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 31. maja.)

U Beču, 24. maja 1848.

Gospodine,

Čast mi je podnijeti Vašem Gospodstvu prijepis pisma, što sam ga primio u ovaj čas, šest sati uvečer, kad sam zatvarao poštansku torbu, od Njegove carske Visosti nadvojvode Franje Karla.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 27.

Nadvojvoda Franjo Karlo Viscountu Ponsonbyju.

Innsbruck, 20. maja 1848.

Po nalogu cara imam čast obavijestiti Vas, gospodine poklisaru, da je Njegovo Veličanstvo prenijelo svoj dvor u Innsbruck, i da Vas želi imati kod sebe.

[1] Tekst nije jasan. Prema predašnjem broju 26. one je zahtjeve stavio palatin, a po gornjem pismu stavilo ih je hrvatsko vijeće. Engleski tekst ovdje glasi: The Council held, requiring the immediate recall of divers publications, and to declare the martial law, lately published, as illegally issued.

Prev.

Istodobno Vas molim da izvolite ovo priopćiti Vašoj gg. kolegama, koji će jednako rado biti viđeni.

Primite i t. d. (Potpis.) Franjo Karlo.[1]

Broj 28.

Generalni konzul Fonblanque Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 31. maja.)

U Beogradu, 16. maja 1848.

Gospodine,

Slobodan sam priklopiti prijepise mojih pisama Siru Stratfordu Canningu.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Thos. de Gr. de Fonblanque.

Privoj uz broj 28.

Generalni konzul Fonblanque Siru Stratfordu Canningu.

(Izvadak.) *U Beogradu, 8. maja 1848.*

U Vukovaru [?; u orig.: Ponkovar] svrgnute su madžarske oblasti i postavljene ilirske. Pitanje o pripojenju Erdelja Ugarskoj kažu da je odgođeno.

Pukovnija Dom Miguel ostaje, a austrijska petrovaradinska pukovnija polazi u Italiju. Premda se mnogo zvekeće oružjem i čuju se prijetnje narodne osvete, ipak se uvelike nadam, da ne će biti proljevanja krvi između oba zavađena naroda. Madžari čini se da nijesu voljni navaliti, a Iliri, budući bez vođa, kao da se klone izazvati sukob prekoračenjem izvjesne geografske međe. Oni se zasad zadovoljavaju demonstracijama. Austrijske oblasti ne čine nikakovih zapreka, jer dopuštaju (protivno ustanovljenim propisima), da čete oružanih ljudi prelaze vojničku granicu.

Privoj 2. uz broj 28.

Generalni konzul Fonblanque Siru Stratfordu Canningu.

(Izvadak.) *U Beogradu, 15. maja 1848.*

Čast mi je obavijestiti Vašu Preuzvišenost, da je skupština u Karlovcima izabrala vojvodom Srijema, Bačke i Banata pukovnika Šupljikca (koji je sad zapovjednik jedne pukovnije u Lombardiji), a zastupnici su na putu u Beč, da taj izbor podnesu kraljevoj potvrdi. Iliri se zasad još ne krate ostati pod ugarskom krunom, ali

[1] Pismo je pisano francuski. Prev.

*

oni traže posebne zakone i povlastice. Tom su prilikom također nadbiskupa [Archbishop] karlovačkog proglasili svojim patrijarhom. Naslov „vojvoda" prevodi se na njemački „Herzog", premda mu je bliži ekvivalent riječ „Dux" u latinskom znamenovanju vođe ili poglavice; a označuje više vojničku negoli upravnu supremaciju.

Zahtjevi, koji se sad čine, mnogo su umjereniji nego što se prije mislilo.

Broj 29.

Generalni konzul Fonblanque Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. juna.)

U Beogradu, 22. maja 1848.

Gospodine,

Čast mi je priklopiti prijepis mog današnjeg pisma Siru Stratfordu Canningu.

Čast mi je i t. d,

(Potpis.) T. de G. d. Fonblanque.

Privoj uz broj 29.

Generalni konzul Fonblanque Siru Stratfordu Canningu.

(Izvadak.) *U Beogradu, 22. maja 1848.*

Čast mi je obavijestiti Vašu Preuzvišenost, da je general, koji zapovijeda vojskom oko Petrovaradina, imenovan naročitim povjerenikom za uređenje diferencijâ između Hrvatâ i t. d. i Madžara, i Njegova će Preuzvišenost na koncu ove nedjelje otputovati u Zagreb. General Hrabowsky [Rhabowsky], rodom Madžar i čovjek blage ćudi, izjavljuje, da se on ne smatra agentom kralja ili vlade ugarske, već da prihvaća misiju na pismeni nalog cara Austrije, i samo u svrhu umirenja. Ali općenito se drži, da se stvar tako razvila, da se o njoj ne može pregovarati. Otkako je palatinov portret (dva puta) spaljen u Zagrebu, sa znanjem i s privolom viših oblasti, ako i ne baš u njihovoj nazočnosti, hrvatski se narod smatra u otvorenu ratu s Madžarima, i svi su zaposleni s pripremama za borbu, koju žele, i za koju drže da je sigurna. Ban je imenovao niz ministara (među njima, kako se kazuje, i ministra spoljašnjih poslova). Ministar financijâ je neki Gavrilović [Gaurilavitch], Srbin. Slavonski i srijemski pokreti ponajviše su provale narodnog i prirodnog osjećanja.

Da se otprilike znade, na kakve bi se uvjete po mišljenju mirnijih Slavena dale skloniti mase da pristanu, ja iznosim neki nacrt o tome.

„Jedna zakonodavna komora, koje članovi da budu birani od čitavoga pučanstva, u razmjerju od jednoga zastupnika na svakih 40.000 žitelja."

„Egzekutivno vijeće, izabrano od komore, da predloži imena onih, između kojih se imadu birati ministri krune; listina ministarska i izbor njihov da se osniva na proporciji kao pet prema tri u pogledu ilirske prema madžarskoj narodnosti."

„Latinski se jezik imade uspostaviti kao diplomatski jezik u cijeloj zemlji."

„Registracije, ugovori, sudbene i municipalne parnice imadu se voditi ili dvojezično, ili jezikom većine stanovnikâ onoga kraja, osim ako su parbenici i svjedoci slučajno iste narodnosti kao i nadležna oblast, te pristaju na to da se rasprave i zapisnici vode istim jezikom."

„Otklonjenje sviju austrijskih obveza, i sviju mogućih tereta, obligacija i globa poteklih od staroga carstva" (pod time se misli carstvo do vremena, kad je princ Metternich maknut s vlasti).

„Konačno ukinuće sviju plemićkih naslova, feudalnih posjeda i povlastica" (toj će se točki hrvatski vođe žestoko opirati) i t. d.

Ako bi sve to, što sam kušao opisati Vašoj Preuzvišenosti o tome predmetu, bila samo neka provala potekla od tuđega primjera, i od širenja narodnog uspjeha u drugim smjerovima, ona bi se za koje vrijeme mogla umiriti, pa onda bi se vidne nepravde dale ukloniti susretljivošću i kompromisima. Ali u duhu goleme većine prikazuje se sad stvar u drukčijem svijetlu. Ideja, koja je potakla sadašnji pokret, nije stvorena po iznenadnom nagonu pobuđenom od tečaja događajâ, no ipak su događaji istodobno znatno unapredili njezin razvoj.

Posada Petrovaradinska sastavljena je poglavito od dva bataljuna ugarske pukovnije Dom Miguel. Među časnicima i momčadi te pukovnije imade i nešto Ilirâ.

Broj 30.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 26. juna.)

Innsbruck, 18. juna 1848.

Gospodine,

Ban Hrvatske stigao je ovamo. Čuo sam, kako sam i prije izvijestio Vašem Gospodstvu, da će Madžari popustiti, pa zato da će se stvari mirno razvijati. Priključujem adresu hrvatskih zastupnika Tirolcima, koja odaje osjećanje Hrvatâ. Oni su zacijelo protivnici anarhije u Beču.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 30.

Adresa hrvatskih zastupnika Tirolcima.

(Prijevod.) *Innsbruck, 17. juna 1848.*

Čestiti narode Tirola i Vorarlberga!

Vi nas u kratko vrijeme već po drugi put vidite u svom prijaznom i gostoljubivom glavnom gradu.

Primite naše srdačno i dvostruko pozdravlje! U isto vrijeme primite našu najtopliju hvalu za ponosne dokaze vaše sklonosti, koju nijeste mogli ljepše pokazati nego odličnim dočekom, što ste ga priredili našem vrijednom i ljubljenom banu, Josipu barunu Jelačiću. On nije stranac za vas, jer još ima podosta starih ljudi na vašim planinama, koji su se borili uz bok njegovu ocu, generalu Franji Jelačiću, te izvojštili pobjedu kod Feldkircha, i koji su s njime dijelili muke i slavu u onim znamenitim danima Tirola i Vorarlberga. Bregenz mu je podijelio pravo građanstva — a to pravo još živi u njegovu sinu, i otuda potječe važna činjenica, da on u svojoj osobi udružuje lojalnost i Hrvata i Tirolca.

Čestiti narode Tirola i Vorarlberga! Naš je narod sličan vašem u lojalnosti i hrabrosti, ali vi ste sretniji, jer štitite među svojim planinama našeg dragog, našeg milostivog cara. Sretniji ste i zato, jer se nikakav dušmanski element ne protivi vašoj slobodi, vašem razvitku. Krepko ćete i neprekidno stupati putem napretka i ubrati plodove vaše lojalnosti, dok mi, koji smo tvrdi kao i vi, još uvijek moramo zabrinuti iščekivati našu valjano zasluženu nagradu.

Pitate li, što želimo? Mi ćemo vam otvoreno reći.

Mi želimo biti i ostati vjerni našem ljubljenom kralju i vladaru. Mi želimo veliku, jaku i sretnu Austriju, koje snaga ne smije

da bude razmiricama oslabljena u njenoj spoljašnjoj i unutrašnjoj politici. Mi želimo, da živimo pod jednakim pravima, i tako slobodni kao i naša braća, kojojgod oni narodnosti pripadali. Dokaz, da govorimo otvoreno i istinito, stoji u činjenici, da se 30.000 najhrabrijih sinova Hrvatske i Slavonije bori u Italiji sa spremnom odanošću za svog cara i svoju domovinu, i da mi svom silom nastojimo oko toga, da ne budemo otkinuti od jake veze, koja nas veže s vama, i koja je dosad vezala sve dijelove naše lijepe monarhije.

Vi, čestiti narode Tirola i Vorarlberga, slobodni ste i plemeniti ljudi, koji nikad nijeste pomišljali na to, da svoju vlastitu slobodu upotrijebite na tlačenje pravâ i narodnosti drugih ljudi, i stoga smo sigurni, da nam ne ćete uskratiti svoje simpatije za ove naše želje.

Zakonita sloboda i red, nepokolebljiva odanost prema našem vladaru i našoj domovini! To je naše geslo, i vazda će biti.

Živio naš mili car i kralj Ferdinand.

Živjela naša čestita braća Tirola i Vorarlberga.

Zastupnici kraljevinâ Hrvatske i Slavonije.

Broj 31.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 1. julija.)

Innsbruck, 23. juna 1848.

Gospodine,

Vidio sam pismo od 19. t. m. iz Ugarske, pisano od osobe, koja mora vrlo dobro poznavati tu zemlju, i koja odaje veliki strah zbog stanja u južnim krajevima kraljevine.

Mi ovdje znamo, da ban želi sačuvati svoje veze s carem i poduprijeti carski ugled, i da je odlučio, ne pokoriti se auktoritetu ugarske vlade. Kazivalo se, da su pokušaji, učinjeni od vlade da ga se prinudi na pokornost, napušteni, i da je pitanje prijateljski riješeno; ali sad je izišao u novinama izdavanim od ministra Pillersdorfa nalog izdan u ime carevo, kojim se hrvatskim oblastima nalaže, da se imadu podvrći ugarskoj vladi. Rečeno nam je, da se sutra ovdje očekuje palatin.

Držim, da mi je bila dužnost obavijestiti Vaše gospodstvo o glasinama, koje ovdje kolaju o ugarskim poslovima, te priključujem adresu bana upravljenu na hrvatske pukovnije u Italiji, u kojoj se jasno ističu njegove želje, kako sam ih gore pomenuo.

Čast mi je itd. (Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 31.

Poziv bana Hrvatske hrvatskim pukovnijama u Italiji.

(Prijevod.) *Innsbruck, 20. juna 1848.*

Mojoj hrabroj braći pod oružjem i zemljacima!

Jučer sam ja, ban, bio tako sretan, da dobijem audijenciju kod našega milostivoga kralja i gospodara, i tu mi je Njegovo Veličanstvo milostivo saopćilo, da je imenovao posrednika u osobi Njegove carske Visosti nadvojvode Ivana, koji će urediti razmirice zmeđu Ugarske i naše domovine, i to prema željama, kako smo ih iznijeli.

Da se olakša taj važni i teški posao, potrebno je prije svega, da se u našoj domovini uzdrži red i mir.

Nesrećom su već buknuli nemiri u Karlovcima u Slavoniji, ali ja sam već poduzeo nužne mjere, da spriječim svako dalje nasilje; i ja se pouzdajem, da će zdravi razbor naroda poslušati moju opomenu, da mirno sačeka uređenje, što će ga učiniti nadvojvoda Ivan.

U tome smislu obraćam se na vas, drugovi moji. Nemojte se glasinama i brigama za sigurnost vaše domovine dati odvratiti od teške no časne dužnosti nametnute vama, da branite prijesto i državu u Italiji. Već se pronosi cijelom Evropom slava o vašem junaštvu i vašoj ustrajnosti pod svim teškoćama. Ne osramotite vaš dobri glas ikojim činom, koji bi se protivio vašoj prisezi vjernosti, ili bi bio nedostojan vas samih ili vaših hrabrih pređa.

Tamo, gdje vi stojite, radi se o sudbini cara i cijele monarhije; te budite uvjereni, da se mi kod kuće još uvijek osjećamo dosta jaki da zaštitimo naše domove i obranimo naše pravo i našu narodnost bez vaše pomoći.

(Potpis.) Josip barun Jelačić,
feldmaršal-lajtnant i ban.

Broj 32.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 4. julija.)

(Izvadak.) *Innsbruck, 25. juna 1848.*

Madžarima nije nedavno nikako uspjelo da prisile Hrvate da se podvrgnu njihovoj nadmoćnosti, premda su se bili poslužili auktoritetom austrijske vlade. Sedam gradova [Sedmogradska; u orig. Seven Towns], koji su znatan dio Transilvanije, prosvjedovali su protiv udruženja Transilvanije s Ugarskom, a nedavno se vidjelo,

da ugarska vlada ne može navesti neke od svojih vlastitih četa, da se dignu protiv Hrvatâ; tvrdi se s velikom pouzdanošću, da bi ban, kad bi se zametnula borba između Madžarâ i Hrvatâ, lako mogao potući Madžare. Rascjepljenje Madžarâ i Hrvatâ lišilo bi Madžare vlasti nad teritorijem, na kojem leži Rijeka, i učinilo unekoliko spoljašnju trgovinu Ugarske zavisnom, te time snizilo njezinu vrijednost. Hrvati posjeduju golemu morsku obalu, a Vojna Krajina daje gotovo najbolje vojnike austrijskih vojski. Pred neko je vrijeme ban sazvao sabor; poricali su mu pravo za to. On se također kratio priznati palatina. Došao je neki dan u Innspruck, i kad su ga o tom ispitivali, reče: „Ja sam ovdje u vašoj vlasti, zatvorite me, ako hoćete; ali što sam učinio, učinio sam po volji svoga naroda. Zatvorite me, ako hoćete; ali ako to učinite, Hrvati će opozvati sve svoje vojnike iz Italije, a ja to ne mogu spriječiti.“

Ban je bio vrlo dobro primljen od Tirolaca; oni znadu, da je on prijatelj carev. Pomenuo sam bana i Hrvate, jer mi se čini, da bi oni mogli biti sredstvo da se očuva carstvo, podupirući u pravo vrijeme pravedni auktoritet suverena protiv republikanske stranke.

Broj 33.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 7. julija.)

Innsbruck, 29. juna 1848.

Gospodine,

U svom pismu od 25. t. mj. pomenuo sam činjenicu, da su stanovnici Transilvanije prosvjedovali protiv ujedinjenja s Ugarskom; sad imam da obavijestim Vaše Gospodstvo, da su zapreke ujedinjenja kao da uklonjene, i da sad čitava Transilvanija pristaje na ujedinjenje. Mislim da je princ Pavao Eszterházy jučer potpisao ugovor u tome smislu.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 34.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 10. julija.)

Innsbruck, 1. julija 1848.

Gospodine,

Mislim da će princ Pavao Eszterházy sutra ili prekosutra otputovati iz Innsprucka u Peštu, gdje ga trebaju da pomogne

sprječavati krive mjere, što ih je ugarska vlada počela upotrebljavati protiv Hrvatâ.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Broj 35.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 10. julija.)
(Izvadak.) *Innsbruck, 3. julija 1848.*

Ja sam više puta pomenuo Vašem Gospodstvu prijateljsko osjećanje, što ga Hrvati goje za Austriju. Čast mi je sad priopćiti Vam izvještaj jednoga engleskoga gospodina, koji je otputovao iz Karlovaca oko 18. juna.

On veli, da je tamo vidio oko 20.000 momaka krajiške vojske od veće česti dobro uvježbanih i spremnih da se sukobe sa svakom madžarskom vojskom. Neka osoba, za koju znam da pripada među vodeće ličnosti u Hrvatskoj, rekla mi je, da bi sukob s Madžarima bio znak za općeni ustanak južnih slavenskih plemena, i da bi Austrijanci bili potpomagani od Hrvatâ; ali ako bi austrijska vlada htjela prisiliti ih da budu podvrgnuti Madžarima, oni bi voljeli podvrći se pod rusku vlast negoli pokoriti se Madžarima.

Ako imade biti rata u Hrvatskoj, bojim se da bi posljedice bile opširnije, nego što bi to uvjetovao opseg samih zemalja.

Broj 36.

Mr. Magenis Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 26. julija.)
U Beču, 16. julija 1848.

Gospodine,

U sjednici ugarskoga sabora od 11. t. mj., što ga je malo dana prije otvorio u Pešti nadvojvoda palatin kao zastupnik cara i kralja, gosp. Kossuth, ministar financijâ, predloži skupštini, da ovlasti vladu da opremi 200.000 momaka vojske i da podigne 4,200.000 funti djelomice porezom, djelomice zajmom; od momaka da se odmah opremi 40.000, a od novaca 800.000 do 1,000.000 funti.

Veli se da je podnio svoj prijedlog vrlo rječitim govorom, koji još nije izišao u njemačkim novinama, i da je toliko zanio svoje slušače, da je prijedlog prihvaćen aklamacijom prije nego što je završio svoj govor.

Te nove čete, ako se uistinu podignu, omogućit će ugarskoj vladi da uredi unutrašnje teškoće, a da ne povuče ugarske pukov-

nije iz ostalih dijelova carstva, i tako će olakšati pojačanja, što ih ta vlada svaki dan šalje svojoj talijanskoj vojsci.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Arthur C. Magenis.

Broj 37.

Mr. Magenis Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 9. augusta.)

U Beču, 3. augusta 1848.

Gospodine,

Ban Hrvatske, barun Jelačić, prispio je ovamo prošle sedmice, još prije odlaska nadvojvode Ivana, u svrhu da pokuša s ugarskim ministrom grofom Ljudevitom Batthyányjem prijateljski urediti spor između obje zemlje, koji je već doveo do proljevanja krvi i do ubistva.

Palatin je prispio nekoliko dana kasnije, da bude nazočan kod te konferencije.

Žao mi je da moram reći, da taj sastanak nije urodio povoljnim uspjehom, premda se jedno vrijeme mislilo, da će moći doći do prijateljskoga uređenja, jer se pominjalo, da je madžarska stranka pristala na jedan od uvjetâ baruna Jelačića; naime da ugarska i hrvatska vojska bude i dalje pod vlašću austrijskog ratnog minista, a da nemaju sačinjavati sasvim posebnu vojsku pod vlašću vlastitoga ministra u Pešti. Ban je tražio da i financije ostanu pod jednim i istim ministrom u Beču, ali taj je uvjet u praksi pružao više teškoća. Pregovaranje se, čujem, prekinulo zbog manje znatnih pitanja međunarodne uprave, i obje su se stranke povratile kući s namjerom da razmirice svoje odluče oružjem.

Dok je barun Jelačić ovdje boravio, bio je od Austrijanaca primljen vidnom sklonošću. Časnici posade, izuzevši one koji pripadaju ugarskim pukovnijama, dočekali su ga korporativno da ga pozdrave. U govoru, što ga je izrekao tom prilikom, istaknuo je, da je prisegnuo vjernost caru, i da će raditi prema duhu svoje prisege, puklo kud puklo; a u tom je sporu zacijelo zastupao, može se reći, austrijske interese.

Veli se, da je barun Jelačić s velikim pouzdanjem govorio o svom uspjehu, i premda nemam naročitih informacija o vojnoj snazi obiju stranaka, općenito se drži, da su Hrvati bolje spremni za oružani sukob od njihovih protivnika.

Čast mi je t t. d. (Potpis.) Arthur C. Magenis.

Broj 38.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 15. augusta.)

Innspruck, 8. augusta 1848.

Gospodine,

Ugarska deputacija, sastavljena od nekoliko od prvaka u Ugarskoj i drugih odličnih muževa, došla je ovamo da zamoli Njegovo carsko Veličanstvo da bi kroz neko vrijeme stolovao u Pešti. Njegovo carsko Veličanstvo odgovori, da je ono obavijestilo saborsku deputaciju u Beču, da će se povratiti u glavni grad, i zato da ne može udovoljiti želji Madžarâ. Onda deputacija reče da se nada, da će Njegovo carsko Veličanstvo počastiti Peštu svojom nazočnošću prigodom svečanog zaključka sabora, što car obeća da će učiniti.

Bit će zaista oštar čin, ako vladajuća stranka u Beču zakrati kralju Ugarske dopuštenje da pohodi svoje kraljevstvo.

Njegovo Veličanstvo ostavilo je jutros Innspruck.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 39.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 31. augustu.)

(Izvadak.) *U Beču, 26. augusta 1848.*

Vijesti, što ih imam od osoba, koje dobro poznavaju ugarske prilike, nijesu povoljne za mir u zemlji. Veli se, da se porodila oštra razmirica između Kossutha i ugarskih ministara. Drži se, da će Kossuth uspjeti protiv svojih protivnika, te je moguće, da bi njemu mogla biti predana gotovo apsolutna vlast, i da ministri budu prisiljeni da resigniraju, ili da budu otpušteni. Tkogod pobijedio u sporu, više je nego vjerojatno, da svađa s Hrvatima ne će biti brzo riješena, i da će Hrvati nastaviti svoje vojničke pripreme, a u tom slučaju drži se da su oni dosta jaki da zauzmu Peštu. Hrvati će zahtijevati od cara da opozove carsku naredbu, koju je ugarska deputacija, što je došla u Innspruck, iznudila od Njegova Veličanstva, te po kojoj su naredbi Hrvati bili pozvani da se podvrgnu auktoritetu Madžarâ. Naredba je donekle kasnijim određenjima već bila stavljena izvan snage, ali ona mora biti potpuno maknuta, te Hrvati i svi drugi, koji su žitelji Ugarske, ili za koje se uzima da pripadaju toj zemlji, moraju se u svakom pogledu posve izjednačiti s Madžarima.

Hrvati i njihov vođa, ban Jelačić, žestoko rade oko toga, da njihova zemlja bude u svezi s carem, i da se uzdrži integritet austrijskog carstva.

Broj 40.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 6. septembra.)

(Izvadak.) *U Beču, 31. augusta 1848.*

Izvijestit ću o nekim pojedinostima, koje se tiču odnosa između Madžarâ i Hrvatâ, i koje sam čuo od vrlo dobro upućenih osoba.

Posljednja vijest o Jelačiću stigla je iz Osijeka i javlja, da on stoji na čelu od 60.000 momaka; drži se, da će on poći protiv Pešte, ako se smjesta ne urede stvari s njime.

Jelačić ističe sad kao svoj cilj da zbaci Kossutha, i da uredi u Beču centralnu oblast za upravu vojničkih i financijalnih poslova Ugarske. Jelačić veli da mu je nemoguće povući se a da ne provede željena uređenja bilo ugovorom bilo silom; on veli da bi njegov narod radio bez njega, kad bi on pokušao povlačenje.

Ugarski ministar Ljudevit Batthyány, predsjednik vijeća, i Deák, ministar pravde, sad su u Beču; došli su da zatraže od carske vlade vojničku pomoć, i privolu cara za dalje izdavanje papirnog novca po ugarskoj vladi.

Cilj je Jelačićev i njegovih saveznika, da se ponovo uspostavi auktoritet austrijske vlade, no pod ustavnim sistemom, i da se carstvo održi na okupu i dosta jako, da uzmogne oprijeti se navalama ma s koje strane. On je izrekao svoje mišljenje, da bi Austrija morala pridržati Lombardiju.

Broj 41.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — Primljeno 7. septembra.)

(Izvadak.) *U Beču, 1. septembra 1848.*

Prilike su u Ugarskoj i dalje zamršene, i ja mislim da se one ne mogu razmrsiti, dokle se Madžari bilo ovako bilo onako ne podvrgnu uvjetima, koje traži Jelačić; najvažniji od njih jest taj, da bi ugarska vojska imala biti podređena ratnom odjeljenju carstva, a financije također unekoliko da budu povjerene austrijskom ministru financijâ. Pitanje, čini se, stoji u tome, kako bi se mogle provesti zatražene promjene. Novi zakon ugarski, koji o tome radi, ili bi morao biti promijenjen od ugarskog sabora, ili bi se promjena

morala provesti od Hrvatâ silom oružja. Za rečene zakone mnogi odlični ljudi u Ugarskoj drže da u bitnosti nijesu ni mudri ni prilični. Ponajviše ih, kako čujem, drži g. Kossuth, koji pretječe ministre, svoje kolege, svojim utjecajem u sadašnjem saboru. Kad bi se ti ministri htjeli odreći svoje časti, i postići raspust sabora, pa na taj način prizvati na zemlju, moguće je da bi se mnoga nevolja dala odvratiti. Kossuthovo ustrajanje pri svojem auktoritetu, kažu, dovest će u Peštu Jelačića s njegovom vojskom Hrvatâ, koja je prejaka, a da bi joj se moglo oprijeti, i onda će one mjere biti provedene silom mjesto ustavnom snagom.

Broj 42.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 15. septembra.)

U Beču, 8. septembra 1848.

Gospodine,

Car se, rekoše mi, kratio da primi adresu, kako je bila sastavljena od Madžarâ, i to zbog njene stilizacije.

Zastupnici, njih stotina iz druge komore, dvadeset iz prve komore, zabavljeni su da sastave novu adresu.

Točka, oko koje se najviše radi, jest ta, da bi car imao ići u Peštu. Mislim da mogu reći, da car ne će poći.

Jelačić se približava s velikom silom; neke su ugarske pukovnije uskratile boriti se protiv Jelačića. One su izjavile, da će se pokoriti samo carskom nalogu.

Princ Pavao Eszterházy zahvalio se na časti. Ljudevit Batthyány veli da drži čast samo kao naslovnu, ali da ne djeluje kao ministar.

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby.

Broj 43.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. septembra.)

(Izvadak.) *U Beču, 11. septembra 1848.*

Ugarski su zastupnici ispravili jezik adrese Njegovu Veličanstvu, o kojoj su najprije predložili nacrt, i za koju se kaže da je bila vrlo neučtiva. Bili su primljeni od Njegova Veličanstva, koje im je odgovorilo (nijesam točno mogao saznati riječi odgovora, jer kolaju o njem različne verzije) u općenitim izrazima, koji nijesu mogli zadovoljiti deputaciju, i ona ostavi Beč razvivši crvenu zastavu, i noseći na svojim šeširima crvene vrvce i crveno perje.

Toj je deputaciji na njenu putovanju bio uskraćen pristup u Požun zbog crvene zastave.

Drži se, da će Jelačić za otprilike osam dana biti u Pešti ili blizu nje.

Ultra-demokratska stranka i klub imali su jučer sastanak; danas će imati veći sastanak, a sutra još veći. Narodna garda i čete u spremi su da spriječe nered. Stranka radi sporazumno s istom strankom u Ugarskoj.

Broj 44.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. – (Primljeno 25. septembra.)

U Beču, 18. septembra 1848.

Gospodine,

Baš je prispjela iz Ugarske deputacija; veli se da je došla, da govori narodu. Što to znači, moram reći da ne znam, ali ja ću sutra Vašem gospodstvu priopćiti činjenice.

Mislim da činim pravo, što Vas obavješćujem o dolasku tih Madžara, jer opstoji tijesna sveza između njih i stranke ljevice, a uvelike se nastojalo, i još se više prijetilo, da se podupre stvar Kossuthovu, koji je vođa ultra-stranke u Pešti.

Reklo nam se, da je Jelačić udaljen od Pešte samo četiri milje [pedeset kilometara], otkako su odanle stigle posljednje vijesti. General Teleki, jedan od članova predašnje vlade u Ugarskoj, došao je ovamo; on se kratio dići oružje na Jelačića.

Drži se, da se sadašnja vlada u Ugarskoj ne će usuditi zapodjeti borbu s Jelačićem, pa će njegov uspjeh imati veliki utjecaj na ovdašnje prilike.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 45.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 26. septembra.)

U Beču, 19. septembra 1848.

Gospodine,

Madžari, koji su prispjeli ovamo, kako sam izvijestio Vašem Gospodstvu, čini se da imadu zadaću, da sadašnje stanje stvari u svojoj zemlji iznesu pred Reichstag, a neki imadu pokušati da djeluju na publiku.

Moram čekati dok se svrše rasprave u Reichstagu, da mogu točnije pisati o tim stvarima.

Čuo sam iz dobra vrela, da se očekuje, da će Jelačić biti 22. t. m. u Pešti ili sasvim blizu nje.

Ugarski je sabor poslao deputaciju palatinu da od njega zatraži, da primi zapovjedništvo nad ugarskim četama, na što je on pristao, govoreći da će kao patriot poći u boj.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 46.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 26. septembra.)

U Beču, 20. septembra 1848.

Gospodine,

Ugarski su zastupnici zatražili, da ih se pripusti u Reichstag, a njihovu predsjedniku ili vođi, gosp. Deáku, da bude dopušteno uspeti se na govornicu, da odanle razloži skupštini prilike i želje ugarskoga sabora i naroda.

Reichstag je odbio taj zahtjev većinom od 78 glasova, a onda je putem svoga predsjednika obavijestio deputaciju, da, ako oni (ugarska deputacija) nađu za zgodno predati peticiju Reichstagu, i uručiti je predsjedniku, da će je Reichstag uzeti u raspravu.

Mislim da deputacija ne će predati nikakove peticije; bio bi čin poniženja [zapravo: derogation] za reprezentativno tijelo nezavisne države, da preda peticiju reprezentativnom tijelu druge države; uostalom se drži, da je pravi cilj, zbog kojega su Madžari poslali deputaciju, taj, da dobiju sredstvo, kako bi mogli obratiti se na pučanstvo bečko bez posredovanja egzekutivnog auktoriteta i cara. Moguće je da će oni, pošto im prvi pokušaj nije uspio, nastojati peticijom postići svoj glavni cilj. Madžari žele od austrijske vlade dobiti vojničke i novčane pomoći protiv Jelačića. A austrijska vlada ne će da im dade ni jedno ni drugo.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 47.

Viscount Palmerston Viscountu Ponsonbyju.

Spoljašnji ured, 29. septembra 1848.

Gospodine,

S obzirom na pismo Vaše Preuzvišenosti od 20. t. m., u kojem se izvješćuje o sporovima između ugarskog sabora i Reichstaga, imam da rečem, da bi bilo vrlo poželjno, kad bi austrijska vlada bila kadra nastaviti politiku, da tješnje i čvršće skupi i ujedini one razrožne elemente austrijskog carstva, kojih sporovi kao da se prijete slomom njegovim. No takav uspjeh jedva bi se mogao postići jedino vojničkom silom, kako to neke osobe oko bečkoga dvora, čini mi se, misle.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Palmerston.

Broj 48.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 2. oktobra.)

U Beču, 26. septembra 1848.

Gospodine,

Nadvojvoda palatin odrekao se časti, i poći će, kako se veli, na putovanja.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 49.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 3. oktobra.)

U Beču, 27. septembra 1848.

(Izvadak.)

Vlada je poslala u Peštu generala Lamberga s nalogom, da obustavi napredovanje bana Jelačića, i da uredi teškoće između Madžarâ i Hrvatâ.

Neki vele da vlada ne misli ozbiljno, i da ne želi sprječavati napredovanje banovo. Drugi vele, da je vlada uzbunjena držanjem demokratske stranke, i da popušta svom strahu.

Ima ih koji sebi uobražavaju da vlada tako radi, da spriječi smanjenje vojne snage, koje bi nastalo sukobom u Ugarskoj, te bi tako moć carstva bila manje uspješna za uzdržanje austrijske vlasti u Lombardiji protiv sviju pokušaja, koji se čine da se ona skrši.

Broj 50.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 4. oktobra.)

U Beču, 27. septembra 1848.

Gospodine,

Stigle su vijesti da je ban Jelačić dopr'o vrlo blizu Budima, i da su Madžari također krenuli od Budima, pa da je vrlo vjerojatno da će doći do sukoba prije dolaska generala Lamberga, povjerenika poslanoga banu od ove vlade s nalozima da on [ban] obustavi svoje napredovanje, dok bi povjerenik pregovarao s ugarskim oblastima oko uređenja poslova.

Za Jelačića kažu, da vodi sa sobom 30.000 svojih najboljih četa.

Madžari se računaju na 4000 do 5000 redovne vojske, i 25.000 dobrovoljaca.

Palatin je rezignirao, i po zakonu ga je naslijedio veliki sudac [Great Judge] Majláth.

Što se tiče Beča, rečeno mi je da je većina narodne garde gradske — golema većina — pokazala spremnost sjediniti se s redovnom vojskom, da silom sruše one, koji bi pokušali izgredima poremetiti mir. Narodna garda predgrađâ veli se da je sklona ultra-demokratskoj stranci.

Kolaju glasine da će se dio ministarstva promijeniti. Gosp. Bach da će biti ministar unutrašnjih poslova, a to je u ovom času najvažnije mjesto, izuzevši mjesto ratnoga ministra, koje će i dalje pridržati grof Latour.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 51.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 6. oktobra.)

U Beču, 30. septembra 1848.

Gospodine,

Doznalo se jutros da je general Lamberg, zapovjednik poslan od austrijske vlade da zapovijeda četama u Ugarskoj i da pregovara s Madžarima oko uređenja poslova između ove zemlje i Austrije, ubijen u Pešti, dok je polazio u sabor.

Veli se da je bio proboden bodežom od nekog bečkog đaka, a naknadno da je tijelo njegovo od pučanstva bilo sasječeno na komade.

Ako doznam dalje podrobnosti prije odlaska kurira, priopćit ću ih Vašem Gospodstvu.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Broj 52.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 9. oktobra.)
U Beču, 2. oktobra 1848.

Gospodine,

Vašem je Gospodstvu poznato umorstvo generala Lamberga u Pešti, i da je onamo pošao kao glavni zapovjednik sviju četa, uključivši čete bana Jelačića; da mu je također bilo povjereno posredovanje za prijateljsko uređenje poslova s ugarskom vladom. Postupak Kossuthov tom prigodom potaknuo je veći dio razboritih Madžara da pobjegnu iz Pešte, te mi sad imamo u Beču predašnjeg ministra, Ljudevita Batthyányja, i nekoliko drugih muževa, koji su ovdje potražili sklonište, i od kojih su neki bili proskribirani, među njima i Batthyány.

Austrijska se vlada sprema da učini bana generalissimom sviju četa. Ugarske husarske pukovnije, koje su bile pristale uz Kossutha i ugarsku vladu, kakva je već bila, pokorile su se njegovu auktoritetu. Tako se čin, koji se isprva držao lošom političkom doskočicom sa strane austrijske vlade, uslijed ubistva ubogog generala u Pešti pokazao vrlo uspješnim za carsku vladu.

Misli se da će Jelačić naskoro zaposjesti Peštu. Veli se da je Kossuth pobjegao; da veliki dio Madžarâ smatra bana svojim najboljim pomoćnikom i zaštitnikom; te ima nade da će se poslovi Austrije i Ugarske sad povoljno riješiti. Pešta je dosad bila pod utjecajem one iste stranke, koja je svojim djelovanjem prouzročila nemire u Parizu, Frankfurtu, Berlinu i Beču, i u svim dijelovima Njemačke i Italije. To su začetnici i pokretači pokušajâ da se stvori i uspješno provede sistem socijalnog rata pod imenom i štitom ljudi, koji traže političku slobodu.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Broj 53.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 11. oktobra.)

U Beču, 5. oktobra 1848.

Gospodine,

Mislim da će ovo, što ću napisati, biti, koliko je moguće, prilično istinit prikaz sadašnjeg stanja vojničkih sila blizu Pešte.

Kossuth, koji je još uvijek u Pešti, imade vojnike, koji pripadaju nekim husarskim pukovnijama, te su zavedeni od vodeće stranke u tom gradu, ostavili svoje oficire; tih će ljudi biti oko 2000. Disciplinu i pravu snagu njihovu može Vaše Gospodstvo sámo prosuditi. Pored toga imade dosta znatna množina seljaka i dobrovoljaca, koji su što bolje što slabije naoružani.

Jelačić imade pod svojim komandom 10.000 valjanih četa i veliko mnoštvo dobro oružanih Hrvata, dosta discipliniranih da se pokoravaju zapovijedi, ali ne toliko, da bi ih se moglo odvraćati od plijenjenja.

On se postavio blizu Pešte, gdje će primiti čast generalissima sviju carskih vojnih sila, kako će Vaše Gospodstvo razabrati iz privitog prijevoda careva manifesta.

Misli se da će Jelačić zaposjesti Budim i pozvati žitelje Pešte da se pokore zapovijedima cara, pod prijetnjom, da će se bombardirati taj grad, ako oni uskrate pokornost.

Carska je vlada poslala za Jelačićevu vojsku pojačanja, koja sastoje od 3000 do 4000 momaka redovnih četa. Neke od tih četa valjada su već stigle Jelačiću.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 53.

Manifest o imenovanju baruna Jelačića kraljevskim povjerenikom u Ugarskoj.

(Prijevod.)

Mi Ferdinand I., ustavni car Austrije, kralj Ugarske i Češke i t. d.

Velmožama carstva, duhovnim i svjetovnim dostojanstvenicima, magnatima i zastupnicima Ugarske i kneževine Transilvanije, skupljenim u saboru sazvanom po nama u slobodnom gradu Pešti, šaljemo naše pozdrave i naše dobre želje.

Na veliku žalost i negodovanje naše bila je zastupnička kuća od Ljudevita Kossutha i njegovih pristalica zavedena na vrlo ne-

zakonite mjere; mnoge nezakonite rezolucije protivne našoj Kraljevskoj volji bile su izvršene, a nedavno je na 27. septembra bila prihvaćena rezolucija protiv poslanstva našega Kraljevskog povjerenika, general-lajtnanta grofa Franje Lamberga, kojemu je bilo povjereno da povrati mir — prije nego što je mogao predočiti našu potpunu moć; u povodu te rezolucije bio je taj naš Kraljevski povjerenik silom napadnut na javnoj cesti i umoren na najokrutniji način. Zbog tih okolnosti osjećamo se prinukanima, u skladu s našom Kraljevskom dužnošću da uzdržimo sigurnost i štitimo zakon izdati ove naloge, te zapovjediti njihovo izvršenje:

1. Mi raspuštamo ovim sabor tako, da nakon objave ovoga našega manifesta sjednice njegove moraju smjesta biti zaključene.

2. Mi proglašujemo sve rezolucije i odredbe sadašnjega sabora, koje nijesu primile našu Kraljevsku sankciju, nezakonitima, ispraznima i nedjelotvornima.

3. Mi postavljamo ovim pod zapovijed našega bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, general-lajtnanta baruna Jelačića, sve čete smještene u Ugarskoj i susjednim kraljevinama njezinim, pa u Transilvaniji, kao i sve oružane tjelesine svake vrste, bile to narodne garde ili dobrovoljci.

4. Kraljevina se Ugarska postavlja pod prijeki sud, i prema tome se oblastima, kojih se to tiče, zabranjuje obdržavati županijske, gradske ili distriktualne skupštine, dok nijesu poremećeni mir i red uspostavljeni u toj zemlji.

5. Naš je ban Hrvatske i t. d., barun Josip Jelačić, ovim ovjerovljen kao naš Kraljevski Opunomoćenik i Povjerenik, i mi mu dajemo potpunu vlast i moć da smije poduzeti takove mjere u međama egzekutivne vlasti, kojom je snabdjeven u sadašnjim izvanrednim prilikama kao zastupnik našega Kraljevskoga Veličanstva.

U povodu te naše najviše punomoći mi izjavljujemo, da štogod ban Hrvatske naredi, odredi, zaključi i zapovjedi, ima se smatrati kao da je naređeno, određeno, zaključeno i zapovjeđeno od naše Vrhovne Kraljevske Vlasti; te mi prema tome milostivo nalažemo svim duhovnim, građanskim i vojničkim oblastima, vršiteljima [agents], dostojanstvenicima svakog reda i staleža u našoj kraljevini Ugarskoj i Transilvaniji, i u susjednim kraljevinama, da se pokore i poslušaju sve naloge potpisane od baruna Josipa Jelačića u njegovu svojstvu našega Kraljevskoga povjerenika, kao

što su obvezani poslušati naloge samoga našega Kraljevskoga Veličanstva.

6. Mi naročito nalažemo našem Kraljevskom povjereniku, da poduzme potrebne mjere protiv onih osoba, koje su napale i umorile našega Kraljevskog povjerenika, kao što i protiv sviju poticatelja i dionika u tome strašnom zločinstvu, te postupati protiv njih sa svom strogošću zakona.

7. Ostale tekuće poslove građanske uprave izvršivat će međutim osobe zaposlene u odnosnim ministarstvima, u suglasju sa zakonima.

Način, kojim se jamstvo i smjer zajedničkog interesa ujedinjene monarhije imadu zauvijek osnovati, potpuna jednakost različnih narodnosti za svu budućnost osigurati, i tako urediti uzajamni odnosi narodâ i pučanstva ujedinjenog pod našom Krunom, bit će raspravljan i odlučen od zastupnikâ izabranih za svaki dio [carstva].

Dano u Schönbrunnu, 3. oktobra 1848.

(Potpis.) Ferdinand.

(Supotpis.) Adam Récsey, ministar-predsjednik.

Broj 54.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 13. oktobra).

U Beču, 9. oktobra 1848.

Gospodine,

Ne mogu Vašem Gospodstvu u ovaj čas dati podrobnosti o jučerašnjim događajima, te ću pridržati kurira do sutra ili prekosutra, da mogu priopćiti sve, što budem dočuo o njima.

Vojništvo, koje je u mnogom čemu ostalo bez nalogâ, samo se slabo opiralo izgredu,[1] a čini se da se nije upotrijebila nijedna mjera opreznosti, o kojima se toliko govorilo. General Latour bio je zatečen i umoren u ratnom ministarstvu, a golo truplo njegovo obješeno o stup svjetiljke. Barun Wessenberg i gosp. Bach, ministar pravde, pobjegli su: prvi je sretno prispio na selo; za potonjega se držalo da je u arsenalu, ali nije bio, te je i on u sigurnosti. Vojnici i neki od narodne garde u arsenalu branili su zgradu cio dan i cijelu noć, ali jer im čete nijesu pritekle u pomoć, napustiše jutros obranu te se na neki način predadoše narodnoj gardi, a nato puk oplijeni arsenal.

[1] Iz jednoga potonjega pisma (privoj uz broj 58.) razbira se, da je taj izgred bio prouzročen pokušajem vlade da pošalje protiv Madžarâ austrijske čete.

Reichstag je držao permanentnu sjednicu kroz velik dio noći i učinio odredbe, za koje se veli da su ratificirane od cara; Reichstag je naime gg. Doblhoffa i Hornbostla imenovao ministrima i odredio da se vojništvo do stanovite udaljenosti ne smije približiti gradu; ujedno da se zajamči amnestija svim vojničkim ili građanskim osobama za sve čine, koji su u svezi s jučerašnjim događajima.

Car i oni članovi carske porodice, koji su u posljednje vrijeme ovdje boravili, ostaviše jutros oko 7 sati Schönbrunn pod zaštitom od 6000 momaka ovdašnje posade i susjednih mjesta. Veli se da je Njegovo carsko Veličanstvo otputovalo put Linza.

Baš sam čuo, da je Njegovo carsko Veličanstvo prije svog odlaska upravilo krepku proklamaciju na Reichstag, izjavljujući da ostavlja Schönbrunn, jer je Beč u rukama jedne stranke [faction], i da će upotrijebiti mjere da očuva red. Proklamacija je od Reichstaga bila primljena učtivom šutnjom, te je izabran odbor da prosudi, što bi trebalo činiti.

Za baruna Wessenberga i g. Bacha veli se da su pošli za Njegovim carskim Veličanstvom.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Broj 55.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. oktobra.)

U Beču, 9. oktobra 1848.

Gospodine,

Pridržavam kurira, jer se nadam sutra čuti vijesti o namjerama cara s obzirom na imenovanje ministara, a to bi francuskog Chargé d' Affaires i mene ponukalo da upotrijebimo svoje sile za posredovanje mira. U ovaj par nema nikoga, na koga bismo se mogli obratiti.

Car je kod Kremsa prešao Dunav. On putuje u kratkim razmacima, jer je praćen od znatne množine četâ, prema Brnu [Brünn], pa kako sam upućen, Njegovo carsko Veličanstvo kani ići u Olomuc [Olmütz].

Mislim da u Beču vlada velik nemir zbog posljedicâ, što bi se mogle izroditi iz nedavnih događaja.

Javlja se da je Jelačić u Brucku na Lajti, oko 20 milja od Beča, i da napreduje prema tom gradu.

Ne ću da pogađam broj njegovih četa, jer su izvještaji o njihovu broju i sastavu protivurječni, no ipak ću priopćiti da je ovoga poslijepodneva jedan od zastupnikâ (podpredsjednikâ) na govornici Reichstaga spomenuo, da Jelačić ima 30.000 momaka, i da za njim ide ugarska vojska od 70.000 momaka.

Veli se, da je Reichstag poslao deputaciju Jelačiću da zapita, zašto je prešao na austrijski teritorij.

Mislim da je Jelačić pošao dalje od Brucka, i da je valjda već sasvim blizu Beča.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 56.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. oktobra.)

U Beču, 10. oktobra 1848.

Gospodine,

Barun Wessenberg nahodi se u sigurnosti, ali ja ne znam gdje je.

General Auersperg, koji zapovijeda četama što su nedavno bile u glavnom gradu a sad čvrsto drže Belvedere [Belvidere] i susjedne točke, primio je obavijest od sadašnje vlade i Reichstaga, u kojoj se izrazuje želja da bi on čete poveo natrag u vojarne grada i predgrađâ. General im je uljudno odgovorio da se čete nalaze bolje u svom sadašnjem položaju.

Obavijest je bila poslana banu s upitom u ime Reichstaga, zašto je prešao na austrijski teritorij. On je uglavnom odgovorio da zapovijeda četama carskim i da ih vodi caru, u čemu da ne može biti krivnje; da on priznaje auktoritet Reichstaga u poslovima carstva.

Saboru [Reichstagu] je bila predložena adresa za cara, koju je sastavio bivši ministar Pillersdorf u vrlo lojalnim izričajima, te je ona jednoglasno prihvaćena. Nadam se da ću je dobiti još prije nego ode pošta, da je uzmognem poslati Vašem Gospodstvu.

Ne ću da dadem kakav izvještaj o stanju stvari, jer čujem samo protivurječne vijesti.

Odbor za javnu sigurnost opet je uspostavljen.

U ovaj čas primio sam vijest iz, što se može reći, dobroga vrela, da je ban napredovao do Laa, oko tri milje od grada. Njegova vojska, kažu, sastoji od 8000 momaka redovnih i 1200 mo-

maka neredovnih četa, pa ja mislim da će se uvjeti njegovi sutra ujutro obznaniti gradu. Mogu također dodati da je general Auersperg primio pojačanja od više od 6000 momaka.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 57.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 18. oktobra.)

U Beču, 11. oktobra 1848.

Gospodine,

Ja još uvijek pridržavam kurira, jer se ništa odlučno nije dogodilo; no teško je vjerovati da bi sadašnje stanje stvari moglo dulje potrajati.

Reichstag je jučer slao deputacije grofu Auerspergu, zapovjedniku posade, i barunu Jelačiću, čiji je glavni stan u Rothen Neusiedlu, otprilike sat daleko od Beča.

Od prvoga su zatražili da povuče svoje čete iz položajâ, gdje je okupio svu posadu, naime iz bašče Schwarzenbergove vile i iz belvederske palače; grof je Auersperg zasad otklonio da to učini, no obećao je da će ispuniti njihovu želju, čim mu se pričini da smije tako raditi bez pogibli. Spomenuo je umorstvo grofa Latoura kao primjer razdraženosti protiv vojništva, našto je g. Pillersdorf, izvjestitelj deputacije, odvratio da je to bio pojedinačni slučaj nasilja, što ga Reichstag žali tako isto iskreno kao i grof Auersperg. G. Pillersdorf, priopćujući skupštini taj razgovor, reče da se nada da je korektno izrazio njihovo mišljenje, našto mu skupština glasno dovikne: „Da, da“. U prijevodu prilažem jezgru odgovora baruna Jelačića.

Za grofa Auersperga kažu da je primio pojačanja, koja su podigla njegovu silu na 15.000 do 20.000 momaka. Vijesti o Jelačićevoj vojsci tako su razrožne da jedva mogu ustanoviti njezin broj; ali odgovor njegov dokazuje da on ima dosta znatnu silu na raspolaganje.

Unutrašnjost je ovoga grada u velikom uzbuđenju; oružje je podijeljeno svakom, tko ga je htio primiti, i svakčas se poziva na uzbunu. Prošle noći oko 12 sati zazvoniše zvona i zatutnji „générale“ [generalmarš], jer se pobojaše navale. Pokazalo se da su se dvije patrulje narodne garde sastale bile u jednom predgrađu, pa budući da nijesu imale zajedničke lozinke, držale su

jedna drugu dušmanima. Vladajuća stranka u gradu osjeća veliki strah, premda svi govore bučno i pouzdano.

Baš sam čuo da je g. Hornbostl predao svoju ostavku; a budući da je g. Doblhoff, zbog slaboga zdravlja, nesposoban sudjelovati u poslovima, ostaje sâm ministar financijâ, g. Krauss.

Pripovijeda se da je princ Feliks Schwarzenberg pozvani pred cara.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 57.

Jezgra odgovora baruna Jelačića deputaciji Reichstaga.

(Prijevod.) *Roth Neusiedl, 10. oktobra 1848.*

Motivi njegova napredovanja takovi su, kako ih on, kao sluga i vojnik države, mora imati [u orig.: cherishes]. Kao slugi države dužnost mu je opirati se anarhiji; kao vojniku pokazuje mu tutnjava topa njegov put. Cilj je njegov da podupre monarhiju u načelu jednakog obzira prema narodnostima. Za provizije njegovih četa izdavat će se namire; njihovo nastanjenje ne će nikomu biti neprilično, jer oni noćuju u taborima. On nije progonjen od ugarskih četa, a na austrijskom zemljištu poznaje on samo carske čete. Ako bude napadnut, odbit će silu silom.

Broj 58.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 19. oktobra.)

U Beču, 14. oktobra 1848.

Gospodine,

Ništa se znatno nije desilo u odnosnim položajima oružane sile u ovom gradu, i ujedinjenih vojnih sila bana Hrvatske i grofa Auersperga, koji ga okružuju, otkako sam posljednji put pisao Vašem Gospodstvu. Pojačanja stižu dnevno iz Češke, Štajerske i Galicije, te ujedinjene čete, što su sad okupljene oko Beča, ne mogu po mom mišljenju biti manje od 60.000 momaka, premda je gotovo nemoguće, pored tušte i tame protivurječjâ što se dnevno raznose, pogoditi pravu istinu.

Čete baruna Jelačića zaposjele su Schönbrunn i okolišna sela, te razoružale tamo svu narodnu gardu i druge oružane gomile; veli se da su tako oduzeli oko 4000 oružnih oprema. Nekoliko se malih okršaja desilo u povodu toga, što su đaci i narodni gardisti

pokušali prijeći linije, a to se vazda svršavalo njihovim porazom, te vikom u gradu, da Hrvati navaljuju. Neke pukovnije, koje su stigle iz unutrašnjosti, postavile su se u Nussdorf na Dunavu iznad Beča, tako da je grad gotovo opasan.

Vrlo žestoka adresa peštanskog sabora, koju imam čast u prijevodu priključiti, predana je Reichstagu od ugarske deputacije, i primljena s velikim povladivanjem. Vaše će Gospodstvo razabrati, da su Madžari ponudili svoju vojsku da navale na Hrvate, pače se veli da se samo malo od Beča nahodi 40.000 momaka, ali od njih se samo malen dio sastoji od regularnih četa; a hrvatske i carske čete smatraju se dosta jakima da drže grad u svojim šakama i ujedno da odbiju svaku navalu sa strane Madžarâ.

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 58.

Adresa ugarskog sabora u Pešti Reichstagu.

(Prijevod.) *U Pešti, 10. oktobra 1848.*

Ugarski narod, koji se nalazi u svetoj borbi za svoju slobodu i svoja prava protiv izdaje reakcionarne kamarile i njenih kletih plaćenika, nečuvene u historiji svijeta, osjeća najtopliju zahvalnost za junačku odanost plemenitih žitelja Beča, koja se tako odlično očitovala u tome da se spriječi povećanje vojske izdajice Jelačića.

Ugarski narod izjavljuje pred Bogom i pred svijetom da smatra slobodu Austrije jednako dragocjenom kao i svoju vlastitu slobodu, i da će vazda držati svojom najsvetijom dužnošću podupirati je sa svim svojim silama, u skladu sa željama austrijskih naroda.

Zajednička pogibao prijeti se slobodi obaju naroda. Ugarska je odlučila odbiti svaki prijegovor s kamarilom i njenim kletim plaćenicima, te izjavlja sebe vjernim prijateljem, pouzdanim saveznikom i bratom austrijskih naroda, i očituje se nepokolebljivo odlučnim pobrinuti se za njihove uzajamne interese na zadovoljstvo obiju stranaka, i to na najširem temelju prava, pravednosti i istinskog bratinstva, a u tu svrhu nuđa svoju prijateljsku pomoć.

Ugarska ujedno izriče svoju najtopliju zahvalnost poštovanom saboru za energične mjere, što ih je preduzeo da spriječi napredovanje reakcionarne soldateske, koja je bila pozvana da pomogne pljačkaškim hordama Jelačićevim.

Ali istodobno smatra se ugarska vlada obvezanom priopćiti poštovanom saboru činjenicu, da je primila informacije da je buntovnik Jelačić, usprkos gore kažanim mjerama, ipak stekao iz Austrije pojačanja od 13.000 momaka, i da je naša uboga izdana zemlja također ugrožena navalom vojske smještene u Galiciji.

Ugarski narod u drugu ruku zaklinje plemenite zastupnike Austrije da stvore odluku, da — kao što i mi proglašujemo svakog Ugrina izdajicom svoje domovine, koji svoju bezbožnu ruku diže protiv slobode Austrije — jednako i oni proglase svakog austrijskog podanika izdajicom svoje domovine, koji daje i najmanju pomoć buntovniku Jelačiću, kletom oruđu, što ga je kamarila izabrala za potlačenje slobode Ugarske i Austrije. Buntovnik Jelačić goni svoje horde tanetima u boj protiv slobode. Vrlo je vjerojatno da će on kad bude pritisnut od naših hrabrih četa, pljačkaške horde svoje baciti na austrijsko tlo, a možda ima nakanu da ugrozi i Beč. Ugarski je narod tvrdo uvjeren, kad bi se to desilo, da bi on bez nade spasenja pao pod osvetnim mačem slobodnih sinova Austrije; no usprkos tome smatra ugarski narod svojom najsvetijom dužnošću zahvalnosti prema Beču i Austriji da u takvu slučaju progoni Jelačića i potpomogne plemenito austrijsko pučanstvo u djelu njegova potpuno zasluženoga uništenja. U povodu toga izdali su zastupnici ugarskog naroda zapovijed u ugarskoj vojsci da slijedi Jelačića, kudgod bi on pošao. Ali ugarski narod izjavlja pred Bogom i pred svijetom da u slučaju, ako bi njegove čete bile prisiljene progoniti bježećeg dušmanina u Austriju, one nemaju namjere tijem povrijediti austrijski teritorij, već u tom slučaju ugarski narod samo slijedi nagon zahvalnosti, koji mu nalaže kao dužnost časti njegove da plemenite žitelje Beča ne ostavi bez potpore protiv zajedničkog neprijatelja.

Neka poštovani sabor ovu dobro mišljenu i iskrenu izjavu primi s bratskom ljubavlju. Ugarski narod izjavlja da će čete stati i vratiti se u Ugarsku u času, čim plemeniti zastupnici hrabre Austrije obavijeste zapovjednike ugarske vojske da je razoružanje zajedničkog dušmanina izvršeno njihovom vlastitom snagom, i da saradnja naših četa u zajedničkoj borbi za slobodu nije više potrebna. Ugarska je vlada izdala stroge naloge da opskrba ugarske vojske, u slučaju njena napredovanja, pa i na austrijskom tlu (koje je za nas sveto), bude šiljana iz Ugarske, tako da plemenito pučanstvo Austrije ne bi bilo opterećeno ni najmanjim teretom.

Broj 59.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 24. oktobra.)

U Beču, 16. oktobra 1848.

Gospodine,

Pojačanja su stigla carskoj vojsci, a s nekima je od njih prispio i princ Windischgrätz.

Među velikim dijelovima narodne garde izbili su očiti znakovi uzbune, pa i nezadovoljstvo sa stanjem stvari, te ja mislim da će osjećanje straha i zlovolje valjada brzo porasti. Pridodajem neke vijesti, koje ovdje sad kolaju.

Veli se, da je ugarska vojska bila potpuno poražena od stražnjih četa baruna Jelačića, koje su ostale u blizini Požuna. Bilo to istina ili ne, čini se da je prilično izvjesno da nikakva ugarska vojska nije stigla na pomoć Beču. Barun je Jelačić od jučer promijenio svoj položaj, ne zna se zašto, ako nije zato da ga ojača za slučaj napredovanja Madžarâ. Veli se da od 500 narodnih gardista, koji su stigli ovamo iz Brna [Brünn], samo desetorica ostaju u gradu. Grad je posve miran, a danas su i neki dućani u glavnim ulicama otvoreni.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

P-S. Moram ponovo upozoriti Vaše Gospodstvo da su ono, što sam gore napisao, naprosto glasine.

Broj 60.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 24. oktobra.)

U Beču, 18. oktobra 1848.

Gospodine,

Premda se nije ništa odlučno dogodilo od mojega jučerašnjega pisma, ipak mislim da nemam prava dulje zadržavati kurira.

Učinjen je tabor unutar linijâ, u prostoru ispražnjenom od carskih četa, što će ga zapremiti novo osnovani mobilni kor narodne garde, a zapovijed je predana generalu Bemu, poljskom oficiru, koji se odlikovao u ratu godine 1831. u Poljskoj, te je, kako mi je rečeno, po više puta zapovijedao poljskom topništvu. I mnogi su drugi poljski oficiri stigli ovamo da ponude svoju službu i svoj savjet; a ja držim da imam pravo misliti da je jedan od njih, koji je služio u Alžiru, izrekao mnijenje, da bi se grad s predgrađima mogao obraniti, ako i bude napadnut jakim silama, ali da

cijela narodna garda i sve oružano pučanstvo ne bi bilo kadro oprijeti se vojsci od 5000 momaka regularnih četa na otvorenu polju. Izvjesno je da je kroz nekoliko dana pučanstvo na svaki način bilo opominjano, da radi samo oko obrane. Jedna od najznačajnijih crta u sadašnjem stanju stvari jest odlična uloga, koju igraju Poljaci. Kako sam gore pomenuo, obrana je grada ponajviše pod njihovom upravom, a i predsjednik sabora je Poljak; k tome zastupnici Galicije čine većinu u saboru, budući da većeg dijela čeških zastupnika nema u njem. Čuo sam da se jedan od tih zastupnika, što pripada porodici, koja se vazda isticala svojim simpatijama prema Poljacima, prije malo dana ovamo povratio i osudio vladanje svojih zemljaka, jer se pridružuju madžarskoj stvari u opreci prema slavenskoj. On dodade da on takovo vladanje smatra političkim samoubistvom, u kojem da ne će imati dijela, i stoga da namjerava ostaviti Beč.

Deputacija, s Robertom Blumom na čelu, prispjela je ovamo da Reichstagu i stanovnicima Beča u ime neznatne manjine krajnje ljevice frankfurtske skupštine preda adresu, koju su bili predložili skupštini, i koja je bila zabačena vrlo velikom većinom.

Jučer je Reichstag prihvatio adresu caru, koju imam čast priložiti u prijevodu.

Dok pišem ovo pismo, izvjestitelj je permanentnog odbora Reichstaga, g. Schuselka, podnio toj skupštini svoj dnevni izvještaj. On ju je obavijestio da se ugarska vojska vratila u Ugarsku. Dodao je da ne zna, što je odlučilo tu kretnju, već samo da je to službeno bilo ovamo javljeno od ugarskog podtajnika za spoljne poslove, koji da je ujedno savjetovao da se pokuša, kako bi se njihov spor uredio posredovanjem nadvojvode Ivana.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj na broj 60.

Izvadak iz govora g. Schuselke 17. oktobra 1848.

(Prijevod.)

Predlažem poštovanom saboru da bi ova adresa smjesta bila poslana Njegovu Veličanstvu:

„Da mir grada ne treba nikakovo uspostavljanje, jer je mir njegov ugrožen samo koncentracijom silnih četa. Sabor strogo traži povlačenje četâ u Donjoj Austriji; smanjenje posade u Beču na

njen minimum; da se vojska zaprisegne na ustav; i najzad da bude imenovano popularno ministarstvo".

Broj 61.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 28. oktobra.)

U Bcču, 19. oktobra 1848.

Gospodine,

Grad je i dalje potpuno miran, premda su duhovi đakâ vrlo uzbuđeni zbog odlaska ugarske vojske.

Najrazrožnije glasine kolaju o jakosti i položaju ugarske vojske. Veli se da je ona smještena tik do granice, nedaleko Brucka, i da broji 40.000 momaka.

Čuo sam da je princ Windischgrätz, koji je prekjuče još uvijek bio u Olomucu, imenovan generalissimom carskih četa u ovom susjedstvu, a princ Feliks Schwarzenberg da ima biti ministar rata; ali nijedno od tih imenovanja nije mi službeno priopćeno, pa ja ih javljam Vašem Gospodstvu kao *„on dit"* grada. Prijedlog adresâ od strane Reichstaga caru i austrijskom narodu bio je jutros čitan u toj skupštini, predan odboru, te ima biti večeras ponovo raspravljen. Manifest cara, koji domala ima biti objelodanjen, iščekuje se s velikom nestrpljivošću.

Broj 62.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 3. novembra.)

(Izvadak.) *U Hietzingu, 28. oktobra 1848.*

U veče 26. zaposjele su hrvatske čete pod zapovjedništvom bana baruna Jelačića Prater i željezničku stanicu smještenu na jednom kraju Pratera; toj se kretnji oprla ustaška stranka u gradu, pa su hrvatske čete počele pucati i bacati bombe u predgrađe između Landstrasse i Leopoldstadt, te su se odonda kroz cijelu noć u tom kraju viđali znatni požari. Princ Windischgrätz nije namjeravao učiniti redovnu navalu, te i same bečke novine priznavaju da je navala, nesamo na točkama, koje sam pomenuo, već i s ove strane grada, potekla iz grada.

Gotovo 100 zarobljenika, ponajviše radnikâ, dovedeno je jučer u glavni stan u Hetzendorfu. Oni su općenito svoje vladanje ispričavali tijem da su ili poricali, da su uistinu pucali, ili su kazivali, da su silom ili nuždom bili nagnani stupiti u mobilnu gardu. Pripominjem da u gradu postoji neki sistem terorizma, koji goni

svakoga da se maša oružja, osim članova sabora, članova gradskog vijeća ili tuđinaca, koji mogu predočiti potvrdu da su riješeni obrambene dužnosti; a taj se sistem provodi tako daleko, da oružane gomile polaze u kavane, ća i u glavnim ulicama, tražeći prisilne regrute, i da se prekjuče pucalo u jednoj kavani na Kohlmarktu. Veli se da je u tom slučaju svađa nastala zbog toga, što se pokušalo prisiliti dva nazočna Francuza da se prihvate oružja.

Cijeli je jučerašnji dan prošao a da se nijesu ponovila neprijateljstva ni s jedne strane, a u našem susjedstvu povučeni su vojnici izvan dohvata topova na linijama. Opsada nije nimalo popustila, a predgrađa tik pred vratima linijâ zaposjednuta su od vojnikâ, te oni od žiteljâ, koji se nijesu sklonili unutar linijâ, razoružani su.

Veli se da princ Windischgrätz namjerava danas poduzeti opću navalu, a ta se vijest, čini se, potvrđuje teškom topovskom vatrom, koja je otpočela od neko doba, pa traje još i sad, dok ovo pišem, u 11 sati noću.

Broj 63.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 3. novembra.)

U Hietzingu, 28. oktobra 1848., u 12½ sati noću.

Gospodine,

Pucnjava, za koju se činilo da je kratko vrijeme prestala, nastavlja se svom snagom. Jutros se govorilo da je stigla ugarska vojska, ali ja o tome ništa više ne čujem.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 64.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 4. novembra.)

U Hietzingu, 29. oktobra 1848.

Gospodine,

Navala na grad, koju sam pomenuo u svojoj poslanici od jučer br. 388, otpočela je oko 10 sati prije podne i trajala je gotovo bez prekida do ponoći. Veli se da je plan princa Windischgrätza isprva bio samo da zauzme izvanje linije predgrađâ, ali odjeljenje hrvatske vojske pod komandom generala Hartlieba, kojemu je bilo povjereno da navali na Leopoldstadt, iskoristilo je svoj uspjeh toliko, da je zauzelo predgrađe Landstrasse, pa jako položenu novu carinaru, koja je s dvije strane zaštićena rijekama

Wienom i Dunavskim kanalom, i prostor prijeko do glasije. Barikade su bile osvojene s malo teškoće, a narodni gardisti, kako sam čuo pripovijedati, bacali su svoje oružje i bježali. Pripovijeda se da je barun Jelačić progovorio pučanstvu iz jedne krčme na Landstrasse, gdje je večerao, i da mu se glasno klicalo. Oštro se borilo na stanici južne željeznice, koja je bila osvojena tek nakon teških gubitaka poljske pukovnije Nassau, i nakon što je bila razorena tvornica za strojeve i nekoliko lokomotiva.

U predgrađe Wieden padale su topovske kugle, granate, bojne rakete, a u kasnu noć i nekoliko bombâ. Vrlo veliki požari viđali su se odanle kroz cijelu noć s viših mjesta u parku. Na različnim mjestima u predgrađima opaženo je šest požara. Za rakete vele da su proizvele vrlo velik učinak. Borbu su vodili ponajviše đaci i najniži radnici; za prve se veli da su vrlo razborito odložili svoju napadnu uniformu.

Glasina o dolaku ugarske vojske čini se da je još uvijek sumnjiva. U istinu sam čuo da je bilo na granici u Brucku samo 8000 momaka, a polovica njih naoružana samo kosama. Na parobrod, koji je vozio đake iz Požuna i Pešte u Beč, pucali su Hrvati i potopili ga u blizini Pratera. Glasine kažu da je na lađi bilo 600 osoba. Drugi parobrod, za koji je još bila privezana splav, odmah se povukao, kad je vidio, kako je prvi bio dočekan.

Jutros je do glavnog stana princa Windischgrätza pošla deputacija, valjada da predloži uvjete predaje; ako mogu saznati uspjeh, dodat ću ga u postskriptu. Čini se da bi bilo nemoguće dalje produžiti obranu grada.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 65.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 4. novembra.)

U Hietzingu, 29. oktobra 1848.

Gospodine,

Predgrađa bečka bila su jučer napadnuta sa sviju strana i jurišem zauzeta; topništvo je pješaštvu otvorilo put. Otpor je bio veoma velik, a čete su se ponijele vrlo hrabro i odano. Napose su se istakli talijanski granatiri. Na grad se još nije navalilo, ali sve su više točke naokolo u posjedu četâ. Belvedere, terminus [kraj, završetak] badenske željeznice i Schwarzenbergova bašča osvojeni

su jurišem; tako isto Leopoldstadt i Landstrasse. Predgrađe Wieden osvojeno je i zaposjednuto od četâ. Bilo je dosta gubitaka s obje strane, no mnogo manje kod četâ. Pučanstvo je bečko izreklo želju da mu se dopusti poslati deputaciju princu Windischgrätzu, te se ona očekuje. Princ je odlučio dati ovaj dan Bečanima na razmišljanje, u nadi da će se tijem spriječiti dalje krvoproliće, ali ako se oni ne predadu, on će sjutra navaliti na grad.

Princ veli da se Madžari približavaju, i da je on odlučio smjesta danas na njih navaliti, da se nada uspjeti u borbi. Princ reče da je jučer njegov položaj bio vrlo težak, jer polovica njegovih četa da je bila razmještena kao straža protiv Madžarâ, da ne bi njihovim dolaskom bio izložen navali s dvije strane.

Ovo što slijedi, čuo sam iz razgovora s najvišim oficirima i drugima u glavnom stanu. Čete su se borile očajno. Čete banove sjajno su se odlikovale. Zapovjednik banova štopa, general Zeiber, jurišao je na čelu svojih četa deset barikada. Crvenkape [The Red Caps], četa od 1200 ljudi graničarske vojske, odsjekla je glave barem pedesetorici đaka, koji su pali od njihove ruke. Oni od žiteljâ, koji su bili viđeni da pucaju s prozora, bili su smaknuti. Mnogo je ljudi od narodne garde i radnikâ, koji su odbacili oružje, zarobljeno.

Vrlo je malo bombâ bačeno, a topništvo je bilo upotrijebljeno da prokrči put četama u ulicama predgrađa.

Vojska je oduševljena za svog vodu i za stvar, za koju se bori.

Čim su čete zaposjele predgrađa, mnoštvo je ljudi, žena i djece izišlo iz svojih kuća nudeći vojnicima jela i vina. Čini se da su oni bili skučeni pod vlašću terora od strane radnikâ i demokratâ.

Princ je pošao da dočeka Madžare, koji će po svoj prilici napredovati prema Himbergu, Lanzensdorfu, Achauu i možda Schwechatu. Kraj je pun humaka, te se veli da pruža jakih pozicija.

Princ veli da je austrijska monarhija spasena, ako Madžari budu poraženi, a vojske bečka i italska da će jedna drugoj pružiti ruke [u orig.: salute].

Nijesam pozvan da sudim o vojničkim stvarima, no moram da kažem svoje mnijenje, da će princ Windischgrätz uspjeti protiv Madžarâ. Njegova vještina, hrabrost i bodri duh čine da ga vojnici

slijede s oduševljenjem, a njegova čovječnost obvezuje na zahvalnost i poštovanje one, kojih je nazorima on protivan.

Uzet ću sebi čast da sutra uspišem Vašem Gospodstvu.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 66.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 6. novembra.)

U Hietzingu, 30. oktobra 1848.

Gospodine,

Čast mi je obavijestiti Vas da se grad Beč prošle noći predao pod uvjetima, koje je postavio princ Windischgrätz.

Ja još nijesam primio službene obavijesti o tom činu, premda ne sumnjam da je glas ispravan, niti su mi došle do ruku — jer je saobraćaj s gradom još uvijek prekinut — štampane proklamacije, što ih je u povodu toga izdalo gradsko vijeće. No ipak priključujem dva primjerka te proklamacije, koje ovdje kolaju u rukopisu; jedna je upravljena radnicima, koji stoje pod oružjem, i siromašnijim članovima narodne garde, te im obećava istu plaću, koju i sad dobivaju, dok se ne uspostavi red da bi mogli sami privređivati; druga je upravljena građanima, javljajući im da je deputacija pošla da predloži princu Windischgrätzu predaju. Ta je posljednja adresa ponešto nepotpuna, ali glavni se smisao ipak može posve dobro razabrati.

Kazuje se da se general Bem i neki drugi, koji se ne pouzdavaju u predaju, namjeravaju braniti u predgrađima Lerchenfeldu i Gumpendorfu. Bilo to istina ili ne, o uspjehu ne može biti sumnje.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 66.

Proklamacija gradskog vijeća u Beču.

(Prijevod.) *U Beču, 29. oktobra 1848.*

Svi radnici, koji su članovi oružanih četa ili mobilne garde, te su dosad primali određenu plaću od gradske općine, kao što i oni članovi narodne garde, koji nemaju sredstava za život, i koji se tako isto uzdržavaju od gradske općine, primat će od dana, kad

njihovo oružje bude predano povjerenstvu, koje se ima naknadno imenovati, plaću, koju su dosad dobivali, dok se sadašnje poremećeno stanje posla toliko ne uredi, da bi im moguće bilo naći sebi privredu bez tuđe pomoći.

U Beču, 29. listopada 1848.

Drugovi građani,

Pošto je glavni zapovjednik baš donio vijest gradskom vijeću, da su * * * i akademička legija odlučili položiti oružje i pokoriti se uvjetima postavljenim od princa Windischgrätza, pošla je deputacija, sastavljena od članova gradskog vijeća i ujedinjenog oružanog naroda, princu, da s njim učini potrebna utanačenja.

Broj 67.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 7. novembra.)

U Hietzingu, 31. oktobra 1848.

Gospodine,

Ugarska vojska, za koju sam imao čast priopćiti Vašem Gospodstvu u svom pismu od 29. t. m. da se primiče u pomoć bečkim insurgentima, bila je jučer ujutro napadnuta od princa Windischgrätza u blizini Schwechata, prve stanice od Beča na putu u Požun. Vijesti iz glavnog stana procijenile su tu vojsku na 25.000 momaka. Njegova je Visost napredovala od Inzersdorfa, dok je jedna divizija vojske baruna Jelačića kretala uz Dunav da dočeka Madžare na protivnoj strani, s namjerom, da ih tom kombiniranom kretnjom zahvati s dvije strane, te im odreže uzmak. Ali Madžari odkloniše ponuđenu bitku, i povlačeći se izmijeniše nekoliko topovskih salva s carskim četama. Progone ih dvije divizije pješaštva i jedna divizija konjaništva, kojima zapovijeda princ Franjo Lichtenstein.

Čini se da su insurgenti u gradu znakovima bili obaviješteni o dolasku Madžarâ, i baš u času, kad je deputacija gradskog vijeća (Gemeinderat) bila u glavnom stanu u Hetzendorfu, da s generalom Gordonom, koji je za to bio izaslan od princa Windischgrätza, urede podrobnosti kapitulacije, za koju sam imao čast priopćiti Vašem Gospodstvu u svom pismu od 30. t. m. da je bila prihvaćena, otpočeše oni iznova neprijateljstva s linijâ Mariahilfa i Lerchenfelda.

Princ je Windischgrätz u povodu toga bio prisiljen diviziji Fürstenberg, koja je držala ravnicu izvan tih linija, naložiti navalu na onoj strani, i teška je kanonada trajala jučer cijelo poslijepodne do kasno u noć. Rakete i signalne vatre palile su se na tornju sv. Stjepana, jer insurgenti zacijelo nijesu znali za poraz svojih očekivanih saveznika. Pucnjava se ponovila ovoga jutra.

Dok to pišem, primio sam proklamaciju princa Windischgrätza, koja javlja njegovu pobjedu nad Madžarima, i koju imam čast priložiti u prijevodu.

Čast mi je i. t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj na broj 67.

Proklamacija princa Windischgrätza.

Četa ugarskih insurgenata drznula se prodrijeti na austrijsko tlo, i jutros napredovati prema Schwechatu.

Navalio sam na nju s dijelom svoje vojske udružene s vojskom bana, i odbio je sa znatnim gubicima. Neke je divizije još i dalje progone.

Ova se vijest objavlja za umirenje svih dobro misleći osoba, koje su se možda preplašile zbog pojave te čete; ona je također određena kao opomena za one, koji ne misle dobro, te su u toj misli našli novih nada za svoje planove, te se pače nijesu stidjeli izdajnički prekinuti kapitulaciju, koja je bila prihvaćena.

(Potpis.) Princ Windischgrätz.

Broj 68.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 7. novembra.)

U Hietzingu, 1. novembra 1848.

Gospodine,

Imao sam čast u jučerašnjem svojem pismu priopćiti Vašem Gospodstvu da je princ Windischgrätz bio prinuđen odrediti regularnu navalu na liniju i predgrađe Mariahilfa zbog toga, što su insurgenti u Beču, nadajući se pomoći od dolaska ugarske vojske, ustrajali u svom otporu, premda su se prije toga bili podvrgli uvjetima Njegove Visosti, koje je prihvatilo također gradsko vijeće, te koji su bili obznanjeni ujutro 30. pr. m. Taj je dio grada bio skoro zauzet, i bijele su zastave izvješene s tornjeva nekolikih tamošnjih crkava jučer poslijepodne. Isti znakovi predaje istaknuti

su također na zidovima i kapijama bastije, no usprkos tome pucalo se izdajnički na carske čete kartačama, kad su se primicale na glasiji, koja dijeli grad od njegovih predgrađa. Pridodajem da je u posljednje vrijeme jasno izbijala na površinu zlonamjernost insurgenata ili njihovih vođa. Zapovjednik narodne garde, g. Messenhauser, izdao je, kad se saznalo da Madžari dolaze, dnevnu zapovijed, u kojoj je pozvao svakoga da ponovi neprijateljstva, premda je pređašnje noći pribivao sjednici gradskog vijeća, te je kao zapovjednik narodne garde priznao da nema više municije, i da je dulji otpor nemoguć. Navala poduzeta na čete prisilila je princa Windischgrätza da se prihvati krajnjih sredstava protiv grada, te jučer je teška topnička vatra, praćena bombama i bojnim raketama, od glasije bila upravljena prema sveučilištu. U isto je vrijeme bio odavde viđen velik požar u gradu, a nesrećom se pokazalo da je to gorjela Augustinska crkva i carska knjižnica, koje stoje kraj carske palače [Palace of the Burg]. Ovdje se držalo da su po srijedi bili palikuće; ali od jednoga od mojih sluga, koji je baš došao iz grada, čuo sam da je požar bio prouzročen od bombe upravljene na insurgente, koji su s bastijâ pucali na čete, kad su se primicali na glasiji. Ista mi je osoba javila da su dva dimnjaka na poslaništvu [engleskom] zbačena od bombe, i da je samo dolazak četâ spriječio insurgente da ne uđu u moju kuću da pucaju kroz prozore. Od njega sam također čuo da je carska palača zaposjednuta od četa, a ja mislim: i ostatak grada, osim možda sveučilišta. Budu li se đaci ili tuđinci u Beču dalje opirali, bojim se da će biti strašnoga krvoprolića, jer su čete vrlo bijesne zbog mnogih primjerâ izdajstva.

Oko 5000 do 6000 oružnih oprema i tri topa predano je jučer poslijepodne u Schönbrunnu; a čujem da se predaja oružja nastavlja u različnim dijelovima grada.

Mislim da se oružana buna može smatrati savladanom, no bojim se da je ona prouzročila znatan gubitak ljudi i još veći rasap imovine.

Ugarska vojska, progonjena od divizijâ koje sam pomenuo, ne nahodi se više na austrijskom tlu, ali ja ne mogu reći da li se progon nastavlja.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 69.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — *(Primljeno 9. novembra.)*

U Hietzingu, 3. novembra 1848.

Gospodine,

Čast mi je priključiti za informaciju Vašega Gospodstva prijevod proklamacije princa Windischgrätza od 1. novembra, kojom se uređuje prijeki sud; taj je sud već bio oglašen u proklamaciji Njegove Visosti od 23. oktobra.

Tako isto priključujem prijevod preglednog izvještaja o događajima, što su se desili počevši od dolaska Njegove Visosti 23. prošloga mjeseca; taj je izvještaj, kako se u uvodu kazuje, izdan u svrhu da se „svi prijatelji istine" uzmognu čuvati od „hotičnog iskrivljenja i izopačivanja činjenicâ, koje je danas gotovo na dnev nom redu". Drago mi je da mogu istaći da su različne glasine, koje sam imao čast priopćiti Vašem Gospodstvu o tome predmetu, potpuno potvrđene službenim izvještajem, koji se bez sumnje može smatrati posve pouzdanim.

Dokazalo se sasvim jasno da je požar, koji je uništio krov Augustinske crkve i dio krova carske knjižnice, prouzročen bombom izbačenom s bastije od insurgenata s namjerom da se zapali carski dvor [Burg]; srećom bomba nije pala na palaču, pa je šteta — drago mi je da mogu reći — ograničena na krovove pomenutih zgrada. Više zarobljenika, među njima i nekoliko bjegunaca, dovedeno je u glavni stan. Duh i zapt carskih četa takav je da se ne može bolje poželjeti.

Jednaka se strogost obdržava u pogledu ulaza u grad i izlaza iz njega; ta je mjera potrebna da se uhvate različni vođe prošle bune, za koje se znade da su tamo sakriveni.

Reichstag, koji se imao sastaviti 1., zaključen je po nalogu princa Feliksa Schwarzenberga; pridodano je da se zasjedanje njegovo obustavlja krepošću carskog naloga, po kojem je Reichstag na 15. sazvan u Kroměříž [Kremsier].

Ugarska je vojska bačena preko granice, a velik dio carskih četa još je uvijek postavljen tamo da pazi na njezine kretnje, Drugo odjeljenje te vojske poraženo je, kako je utvrđeno, od generala Šimunića [Simunich] kod Friestadla [Galgoca] na Vagi s odjelom galicijske vojske.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 69.

Proklamacija princa Windischgrätza.

(Prijevod.) *U glavnom stanu, Hetzendorf 1. novembra 1848.*

Uvedavši carske i kraljevske čete pod mojim komandom u glavni grad Beč, smatram svojom dužnošću da u svezi sa svojom proklamacijom od 23. oktobra obznanim one mjere, kojih izvršenje osjećam da je neophodno potrebno za uspostavljenje javnoga reda, koji je do temelja bio potresen.

Glavni je grad uistinu izjavio svoju predaju 30. prošlog mjeseca, ali uvjeti, koji su u povodu toga bili prihvaćeni, ipak su prekršeni najdrskijom izdajom. Ja stoga, bez obzira na taj čin, izdajem slijedeće naloge:

1. Za grad Beč, predgrađa i okolicu njegovu u opsegu od dvije milje proglašuje se opsadno stanje; to jest, sve su lokalne oblasti za trajanja toga stanja, prema odredbama 9. točke, podvrgnute vojnim oblastima.

2. Akademička legija i narodna garda raspuštaju se, no posljednja uz priuzdržaj ponovne organizacije.

3. Opće razoružanje, ako još nije potpuno provedeno, ima se dovršiti po gradskom vijeću u roku od 48 sati nakon objelodanjenja nazočne proklamacije. Poslije izminuća toga roka izdat će se drugi i posljednji poziv za predaju oružja; dvanaest sati poslije oglašenja toga poziva provest će se potraga za oružjem po kućama, a na to će svi posjednici oružja, bilo koje vrste, biti stavljeni pred prijeki sud.

Izuzeti su od tog razoružanja gradska i vojna policija i carinarski službenici, koji ostaju u svojim sadašnjim funkcijama, i takvi javni službenici, koji u vršenju svoga zvanja pored uniforme, nose bočno oružje. Oružje koje je privatno vlasništvo, spremit će se napose i označiti imenom vlasnika.

4. Svi se politički klubovi zatvaraju; sve skupine na ulicama od više od deset osoba zabranjene su; sve gostionice i kavane u nutarnjem gradu imadu se zatvoriti u 11 sati, a one u predgrađima i t. d. u 10 sati. Prekršitelji te odredbe imadu se uhapsiti i suditi po prijekom sudu.

5. Štampa se privremeno obustavlja, snglasno s nalogom sadržanim u točki 4. proklamacije od 23. oktobra, a štampanje, prodaja i izvješivanje plakatâ, letaka i oglasâ dopušteno je samo uz

dozvolu vojnih oblasti. S prekršiteljima postupat će se onako, kako je kazano u predašnjoj točki.

6. Suglasno s odredbom sadržanom u točki 5. proklamacije od 23. oktobra svi se tuđinci, koji ne mogu zakonito opravdati razloge svoga ovdašnjega boravljenja, imadu ukloniti; a sa svim domaćima, koji se nahode u sličnim prilikama, postupat će se jednako. Gradskoj se policiji povjerava izvršenje te mjere; svaki će joj vlasnik kuće imati predati poimenični iskaz svojih stanara i označiti one, koji pripadaju u gore pomenutu kategoriju. Vlasnici kuće, koji zanemare prijaviti kojegagod od svojih stanara, ili ne prijave u roku, određenom od policije, nove stanare, bit će uhapšeni i stavljeni pred vojni sud.

7. Komugod bude dokazano da je:

a) pokušao carske čete zavesti od njihove vjernosti;

b) prouzročio bunu riječju ili djelom, ili sudjelovao djelotvorno u povodu takovoga poziva;

c) tko se god u kakvoj skupini ne udalji na prvi poziv javnih oblasti;

d) tkogod na kakvom buntovnom sastanku bude zatečen oružan,

pada pod udar prijekoga suda.

8. Svi tragovi barikadâ u gradu i predgrađima imadu se smjesta ukloniti, a gradsko vijeće ima dati popraviti pločnik.

9. Za trajanja opsadnog stanja ostaju sve javne oblasti u nesmetanom vršenju svojih funkcija, no vojne su oblasti za to vrijeme preuzele upravu svega što je potrebno za uzdržavanje reda, mira i sigurnosti u glavnom gradu i njegovoj okolici. Gradsko vijeće i policija, koji su dosad provodili takove poslove, imadu samo sudjelovati toliko, koliko to vojne oblasti drže uputnim.

10. U svrhu da se postigne cilj opsadnog stanja, koji ne može biti drugi nego da se pripravi prelaz od anarhije k dobro uređenom ustavnom stanju, stvorit će se mješoviti centralni odbor pod predsjedništvom generalmajora Gordona, kojega također imenujem vojnim zapovjednikom grada; tom je odboru povjerena vrhovna uprava takovih poslova, koji nastaju u povodu opsadnoga stanja, kao što i poslova vlade Dônje Austrije i gradske policije.

Privoj 2. uz broj 69.

Izvještaj o događajima od 23. do 31. oktobra.

(Prijevod.) *U glavnom stanu u Hetzendorfu, 1. novembra 1848.*

Hotično iskrivljivanje i izopačivanje činjenicâ toliko je danas na dnevnom redu, da će svi prijatelji istine radosno primiti slijedeći pouzdani izvještaj o tečaju događaja za vremena zauzimanja grada Beča po carskim četama.

Uveče ponedjeljka 23. oktobra Njegova je Visost feldmaršal princ Windischgrätz, snabdjeven izvanrednim punomoćima, stigao u Hetzendorf kraj Beča. Njegova je Visost izdala proglas na pučanstvo grada da preda oružje i bezuvjetno da se pokori carskim naložima; ako to uskrati, da će grad biti prinuđen silom oružja da se pokori. Gradu je dan rok od dvadeset i četiri sata da proglasi nametnute uvjete, a k tome još rok od četrdeset i osam sati za njihovo izvršenje, svega dakle rok do četvrtka 26. oktobra. Premda je taj rok prošao a da grad nije pristao na uvjete, već se naprotiv još 26., dok se završavalo opasavanje izvanje okolice grada, bez izaziva pucalo na carske čete, Njegova Visost feldmaršal dopusti da prođe i 27. a da se nije prihvatio sile. Nekolike deputacije iz grada, koje su htjele pregovarati s princom o uvjetima postavljenim od njega, i postići neke olakšice, nijesu uspjele.

Premda su medutim stigle vijesti da se primiče ugarska vojska u pomoć bečkim buntovnicima, što je princa prinudilo da jedan dio svojih sila pošalje protiv njih, ipak je 28. oktobra poduzeo navalu s ostatkom četâ, koje su već bile odredene da vojuju protiv grada.

Dok su svi prilazi gradu stajali pod neprestanom vatrom topova, nakana je feldmaršalova bila samo da toga dana zauzme predgrada Landstrasse i Leopoldstadt. Ta je zadaća do večeri bila potpuno izvršena; čete, koje su napredovale jednako hrabro kao i razborito, jurišem su osvojile izvanje kapije linijâ i više barikada pa k tome još četiri topa, usprkos očajnom otporu sa strane insurgenata, te su još prije noći zaposjele glasiju ispred nutarnjega grada i dunavski kanal, koji dijeli grad od Leopoldstadta; ujedno su zauzele invalidski dom, kovnicu novca, novu carinaru, barake na Heumarktu [u orig.: the Haymarket Barracks] i ljetnu palaču princa Schwarzenberga.

Čete su posvud bile primljene s veseljem od miroljubivih žitelja u tim predgradima kao njihovi zaštitnici i oslobodi telji od

terorizma anarhističke stranke i njezina oruda, oružanih proletaraca.

Njegova Visost feldmaršal nadao se da će se grad, nakon toga iskustva, uvjeriti o nadmoćnosti dobro disciplinirane vojske nad kud i kamo mnogobrojnijim gomilama insurgenata, i stoga je, očekujući njegovu skorašnju predaju, pustio da 29. oktobra prode mirno a da se nije utekao daljnim nasilnim mjerama, da time gradu dade vremena da se sabere. I uistinu došla je u noći od 29. na 30. oktobra deputacija gradskoga vijeća iz grada s pismenim očitovanjem da se oni bezuvjetno predavaju, i da prihvaćaju nametnuto opsadno stanje, prema čemu da grad i njegova predgrada imadu biti 30. oktobra zaposjednuti od četâ.

U povodu toga imenovan bi odbor, koji je imao urediti sitnije podrobnosti zbog izvršenja tih mjera. Međutim su vijesti o dolasku madžarskih buntovnika bile potvrđene ujutro 29. oktobra, i feldmaršal je bio prisiljen da poprimi protiv njih potrebne mjere. On nađe neprijatelja u povoljnu položaju iza Schwechata, dvije milje (devet engleskih) daleko od Beča, navali smjesta na njih s korom [corps] bana Hrvatske i s brojnom kavalerijom trećega kora, potjera ih istog dana natrag preko Fische, i dade ih 31. progoniti do granice Ugarske.

Bečki buntovnici, vidjevši dolazak svojih ugarskih saveznika s vrha tornja sv. Stjepana, počeše ponovo gojiti nade, te izdajnički povrijediše kapitulaciju, koja je već bila ugovorena. Glavni zapovjednik narodne garde, Messenhauser, izdade sa svog visokog motrišta dvije proklamacije, u kojima izjavi da su carske čete poražene od Madžarâ, te pozva narod da nanovo pograbi oružje.

Neprijateljstva su stoga ponovljena sa strane grada u času, kad se već ugovorena kapitulacija imala provesti.

Bilo je potrebno kazniti tu vjerolomnost ponovnim bombardiranjem nekih predgrađa, koja su već bila poznata zbog svog neprijateljskog raspoloženja, i to je bombardiranje trajalo do navečer 30. oktobra.

Grad je nakon toga po drugi put ponudio svoju predaju, koja je imala biti ovjerovljena 31. oktobra. Ali rano ujutro toga dana dođoše zastupnici gradskoga vijeća te izjaviše, da većina građana imade doduše najbolju volju da prihvati sve uvjete feldmaršalove, ali da su pored nasilja demokratskih klubova, đačkog odbora i njegova oruda, oružanih proletaraca — koji su se toliko

umnožili, da je nastala vlada terora — kud i kamo preslabi da svoje želje prometnu u djelo, i da stoga oni sami moraju moliti feldmaršala za zaštitu svoga života i svoje imovine, jer da kani zapaliti grad i pokopati ih pod njegovim ruševinama.

Feldmaršal stoga odredi poslije podne 31. oktobra da veći broj četâ prodre kroz predgrađa, no čim su se one pokazale na glasiji, dočeka ih teška pucnjava sa zidova nutarnjega grada, kamo su se svi buntovnici bili povukli, i koji je sad bio tijesno opasan. Uveče je barikadama čvrsto zatvorena kapija dvora bila razvaljena topovskim hicem i zauzeta na juriš od dva bataljuna; tu je osvojeno osam topova. Proletarci su već bili potpalili carsku knjižnicu, koje krov je izgorio; ostatak te zgrade, kao i čitavi dvor bili su spaseni pravodobnim ulazom naših četa.

Vojništvo je sad zauzelo cijeli grad, te je potpuna predaja njegova izvojštena silom oružja, pošto su sve blaže mjere odbijene tvrdokorno i pače povredom istine i zadane vjere.

Broj 70.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 16. novembra.)

(Izvadak.) *U Beču, 11. novembra 1848.*

Barun Welden, novo imenovani gubernator Beča, stigao je sinoć ovamo, a meni je rečeno da će princ Windischgrätz sad smjesta krenuti protiv Madžarâ, možda u ponedjeljak. Bit će na čelu vojske otprilike 80.000 momaka, kad se bude sjedinio s različnim korovima, koji dolaze iz Moravske, Galicije i t. d.

Jedan od insurgenata, pukovnik Jelowicki, rođen u ruskoj Poljskoj, koji je za vrijeme opsade upravljao jednim dijelom topništva, bio je jučer ujutro ustrijeljen.

Broj 71.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 20. novembra.)

(Izvadak.) *U Beču, 14. novembra 1848.*

Čuo sam jutros iz dobroga vrela da je Kossuth svoju ženu i svoju porodicu poslao u Hamburg. Ta činjenica kao da dokazuje da se on boji za uspjeh rata. Uistinu se čini da se on ne može mnogo pouzdavati u svoje čete, jer su one, izuzevši konjaništvo, gotovo sasvim nedisciplinirane, a među konjaništvom dešavaju se

dan na dan bjegstva. Jučer su stigle u glavni stan u Schönbrunnu dvije eskadrone, sa svom opremom i svim oružjem svojim, ne izgubivši ni jednoga momka, premda je madžarsko pješaštvo pucalo na njih, kad se pokazalo, da oni ostavljaju tabor. Sâm ih je princ Windischgrätz primio u Schönbrunnu, a većina oficirâ drži da će svi regularni husari, koji su u ugarskoj službi, slijedili njihov primjer.

Broj 72.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 27. novembra.)

U Beču, 19. novembra 1848.

Gospodine,

S. Fonton, tajnik ruskog poklisarstva, pohodio me jutros i priopćio mi da je Njegovo carsko Veličanstvo car Rusije princu Windischgrätzu po barunu Livenu poslao red sv. Andrije s alemovima, a barunu Jelačiću Vladimirov red — red za zasluge, koji se rijetko podjeljuje.

Gore kazani redovi bit će predani princu Windischgrätzu i barunu Jelačiću od ruskog generala baruna Livena, koji je danas prispio.

Čast mi je i t. d.

(Potpis.) Ponsonby.

Broj 73.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 27. novembra.)

U Beču, 19. novembra 1848.

Gospodine,

Čuo sam da je danas više četâ odavde krenulo u Ugarsku. Mnogo Hrvatâ.

Vojničke ličnosti vele da bi se Komárom [Comorn] mogao lako zauzeti za jake studeni. Za madžarsku vojsku vele da broji otprilike 20.000 momaka; polovica da su husari.

Carska vojska ima malo lakog konjaništva. Ona se računa na 70.000 momaka ili više. Topništvo je brojno, a topovi su velikog kalibra.

Barun je Jelačić otvoreno izjavio da austrijska vlada, ako pobijedi, ne će od Madžarâ zatražiti težih uslova od onih, koji su bili prije predloženi, naime da sva plemena, koja nastavaju Ugarsku,

imadu jednaka narodna prava — a to je završetak madžarske nadmoćnosti [predominance]; ujedinjenje uprave ugarske vojske s upravom austrijske vojske, tako da obje budu pod vlašću carskom; ujedinjenje uprave financijâ Ugarske s upravom financijâ carske vlade.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Broj 74.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 27. novembra.)
U Beču, 20. novembra 1848.

Gospodine,

U jednoj instrukciji Njegovoj Preuzvišenosti Siru Stratfordu Canningu od 7. novembra Vaše gospodstvo kazuje: „Ima ih koji misle da napredovanje te sile u tim (dunavskim) provincijama nije sasvim bez sveze s događajima, koji su se desili u Ugarskoj; i da je car ugledao mogućnost da bude umoljen od austrijske vlade da pomogne uspostaviti red u Pešti.“

S obzirom na to slobodan sam Vašem Gospodstvu dodijati s nekoliko riječi.

Austrijska vlada, to sam prilično siguran, nije nigdje zatražila pomoći od cara Rusije, premda između obje zemlje postoje vrlo prijateljski odnosi; ali ja ni najmanje ne sumnjam da bi car Rusije, ako Austrijanci dožive težak poraz u Ugarskoj, vrlo izdašno potpomogao cara Austrije u toj zemlji; pa i to: ako bi se u Galiciji pokušala buna, Rusi bi, a da i ne budu pozvani, bacili čete u tu pokrajinu da tamo uguše bunu.

Dodat ću da mislim, da bi car Rusije najkrepčije podupirao Austrijance, kad bi oni gdjegod bili napadnuti od neprijatelja koji imade snagu da cara Austrije stavi u pogibao. Aludiram na Lombardiju.

Čast mi je i t. d.
(Potpis.) Ponsonby.

Broj 75.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 26. novembra.)
U Beču, 21. novembra 1848.

Gospodine,

Baš sam čuo da će barun Jelačić budućeg subote krenuti u Ugarsku, a drži se da će ga princ Windischgrätz bez odgode sljediti i ozbiljno započeti operacije.

Iz proklamacije upravljene od princa Windischgrätza na generala Mogu, zapovjednika ugarske vojske, i izdane u Schönbrunnu 12. novembra, ali istom danas objelodanjene u „Bečkim novinama" [Vienna Gazette], razbira se da rok dan od princa vojnicima, koji su se priključili Madžarima, da se povrate svojoj dužnosti, istječe buduće nedjelje — a to je unekoliko potvrda vijesti, koju sam imao čast gore priopćiti.

Listina ministara još nije službeno objavljena, ali ova, koju priopćujem, mogla bi otprilike biti ispravna:

Predsjednik i spoljni poslovi . .	Princ F. Schwarzenberg.
Rat	General Gordon.
Pravda	G. Bach *(ad interim)*.
Financije	G. Krausz.
Unutarnji poslovi [Home Department]	Grof Stadion.
Nastava	G. Thirnfeld.

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby.

Broj 76.

Viscount Ponsonby Viscountu Palmerstonu. — (Primljeno 8. decembra.)

U Beču, 3. decembra 1848.

Gospodine,

Čast mi je priključiti u privoju službeno pismo princa Schwarzenberga, koje notificira abdikaciju Njegova carskog Veličanstva cara u korist svoga nećaka nadvojvode Franje Josipa, pošto se nadvojvoda Franjo Karlo sa svoje strane odrekao nasljedstva na prijesto, na koje je, kao presumptivni baštinik, imao pravo prema zakonima carske kuće.

Čin abdikacije bio je potpisan od Njegova carskog Veličanstva dne 2. ovog mjeseca u dvoru nadbiskupa olomučkoga.

Imao sam čast obavijestiti Vaše Gospodstvo da će se to zbiti, i stoga to nije iznenađenje.

Čast mi je i t. d. (Potpis.) Ponsonby.

Privoj uz broj 76.

Princ Schwarzenberg Viscountu Ponsonbyju.

U Olomucu, 2. decembra 1848.[1]

Potpisani carski ministar spoljnih poslova ima čast priopćiti Njegovoj Preuzvišenosti Lordu Ponsonbyju, izvanrednom i opuno-

[1] U originalu dolazi najprvo francuski tekst, onda engleski prijevod. Prev.

vlašćenom poklisaru Njezina britskog Veličanstva, da je Njegovo Veličanstvo car ispravom potpisanom danas u dvoru presvijetloga [Monseigneur] nadbiskupa olomučkoga odrekao se krune u korist svoga nećaka Njegove Visosti [Monseigneur] nadvojvode Franje Josipa, pošto se Njegova carska Visost nadvojvoda Franjo Karlo sa svoje strane odrekao nasljedstva na prijesto, koje mu je zakonima carske kuće bilo osigurano kao presumptivnom baštiniku svoga svijetloga [auguste] brata. Njegova Visost nadvojvoda Franjo Josip proglašen je carem pod imenom Franje Josipa Prvoga.

Potpisani i t. d.

(Potpis.) F. Schwarzenberg.

(Nastavit će se).

Dva ljetopisa XVII. vijeka.

Priopćio ih

FERDO ŠIŠIĆ.

Ljetopisna naša literatura začudo veoma je oskudna. Izgleda kao da za taki posao baš nije bilo u nas mnogo smisla. Ne obazirući se na poznati „Ljetopis popa Dukljanina“ i na „Memoriale“ Zadranina Pavla Pavlovića (Paulus de Paulo) u Srednjem Vijeku, nama je u Novom Vijeku poznat pored nekih kraćih ljetopisa XVI. vijeka, što ih je sabrao i objelodanio Ivan Kukuljević (u IV. knjizi „Arkiva“), tek ljetopis, koji se obično pripisuje franjevcu Ivanu Tomašiću (objelodanio ga Kukuljević u IX. knjizi „Arkiva“). Poznate ljetopise kanonika Antuna Vramca (iznio ga ponovno Klaić u *„Mon. hist“* naše Akademije) i Pavla Rittera Vitezovića (štampan u Zagrebu 1696.) nijesam voljan da ubrajam amo, jer to su zapravo književni produkti, a ne ljetopisi, koji nastaju bilježenjem doživjelih zgoda.

Priopćujem sada dva ljetopisa XVII. vijeka. Prvi se čuva u arkivu grofova Draškovića u Trakošćanu s natpisom *„Notationes rerum memorabilium“*. Autor nije poznat, pa stoga držim, da je najzgodnije, ako ljetopisu damo ime „Trakošćanski“. Vrijeme njegova postanja daje se možda odrediti podatkom pod godinom 1599. (14. maja), u kojem se kaže: „Natus est Georgius Draskovith, postea episcopus Jauriensis, Ioannis filius“. Kako je Gjuro Drašković bio gjurskim biskupom od 1635.—1650., dolazimo nužno do zaključka, da ljetopis nije mogao nastati prije polovice XVII. vijeka, razumije se izuzevši slučaj, da je ono „postea episcopus Jauriensis“ docniji umetak prepisivačev. Za taj pak slučaj bio bi Trakošćanski ljetopis prijepis, a ne original. Sam ljetopis sadržaje veoma vrijednih i ponajviše pouzdanih podataka, i to poglavito za političku historiju, a u manjoj mjeri za familije Istvánffy i Drašković.[1]

[1] Djelomično objelodanio sam ovaj ljetopis u *„Vjesniku zem. arkiva“*. V. 236 strana. Sada ga čitava iznosim.

Drugi je ljetopis djelo hrvatskoga velikaša Petra Keglevića Bužinskoga. Podataka iz njegova života iznositi nije nužno, jer su oni svi nanizani u samom ljetopisu. Tek smrt ljetopiščevu godine 1665. hoću da istaknem[2]. Budući da ljetopis svršava godinom 1661., to je on nastao izmedju ove godine i 1665., i to tako, da je Petar Keglević ispisao iz starih kalendara svoje bilješke. Ljetopis nije još objelodanjen, a original, pisan rukom samoga autora, nalazi se u biblioteci mađžarske akademije. Ne obiluje toliko političkim podacima koliko familijarnim. On nam jasno prikazuje, kako je hrvatski plemić XVII. vijeka živio, pa je stoga dragocjen izvor za našu kulturnu historiju onoga vremena. Pisan je ispremiješano latinski i hrvatski (kajkavskim narječjem), dakle onako, kako je onda naše gospodsko društvo konverziralo i mislilo. Ja sam izmijenio pravopis Keglevićevih hrvatskih stavaka prema današnjemu, kako to rade svi izdavači evropski. Tim će biti čitatelju — osobito nekajkavcu — znatno olakšano razumijevanje teksta, a to je baš i svrha izdavanja historijskih spomenika. Pored toga dodao sam obim ljetopisima i kratke bilješke, koje imadu u prvom redu svrhu, da objasne topografske podatke. Te će ljetopise naime čitati i takovi prijatelji naše historije, koji naprosto ne mogu da znaduza sva ona mjesta u Hrvatskoj i Ugarskoj, koja se u njima spominju.

[2] Up. Klaić, Acta Keglevichiana an. 1322.—1527. (Mon. hist. 42., pg. 72—77.)

I.

Trakošćanski ljetopis.

Notationes rerum memorabilium.

Anno 1553.

9. aprilis Paulus Istvanfi, pater Nicolai, mortuus est in Nemphti.[1]

Anno 1573.

24. ianuarii Adviga Giulai, consors Pauli Istvanfi, mater Nicolai, mortua est pleuritide in nova cura Winicensi.[2]

14. iunii Antonius Verantius, archiepiscopus Strigoniensis, mortuus est in Eperies.[3]

26. iulii Franciscus de Battian, filius Balthasaris, natus est.

6. augusti Valentinus Banfi de Thalocz, capitaneus Canisiensis, mortuus est,

1. septembris Stephanus Radecius, episcopus Agriensis, factus est locumtenens regius.

[1] Nemti, u novogradskoj (Nógrad) županiji u Slovačkoj.

[2] Nikola Istvánffy, propalatin i historik „natus quippe anno 1538. 8. decembris (na obiteljskom starom posjedu Kisasszonyfalva kod Pečuha u Baranji), mortuus prima aprilis 1615," (u Vinici kod Varaždina). *Up. rukopis u madž. nar. muzeju 2316. Quart. Lat.* Zagorska imanja Trakošćan i Vinicu stekao je Nikola Istvánffy oženivši se Jelisavetom Both od Bajne. O njemu up. Holub, Istvánffy Miklós históriája hadtörténelmi szempontból. Szekszárd 1909. Kukuljević, Književnici u Hrvata iz prve polovine XVII. vijeka. Zagreb 1869, 39—41, 86—87.

[3] Prešov (madž. Eperjes) u šaroškoj županiji u Šlovačkoj. Antun Vrančić došao je ovamo po nalogu kralja Maksimilijana da predsjeda oktavalnom namjesničkom sudu za Gornju Ugarsku. Pokopan bješe u stolnoj crkvi u Trnavi (Nagy-Szombat), ali grobni mu natpis daje kao dan smrti 15. juna (XVII. Kal. Sextil.). što je bez sumnje točnije. Taj dan imadu takodjer Kukuljević i Pongrácz. Up. o njemu Kukuljević, Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Zagreb 1886, 41—72. Pongrácz, Verancsics Antal élete. Esztergom 1898.

*

20. septembris Ursula Istvanfi, nupta dein Joanni Lipchei, nata est.[4]

3. octobris Franciscus de Tah in arce Zomzedvara mortuus est.[5]

29. novembris Elisabeth Thurzo, consors comitis Iulii a Salmis, mortua est.

Anno 1574.

7. februarii Christophorus comes a Zrinio, filius Nicolai Zigethani, mortuus est Viennae.

12. martii Franciscus Thurzo, pater Georgii palatini,[6] mortuus est.

14. septembris Selymus secundus, Turcarum imperator, mortuus est.[7]

Anno 1577.

5. martii Ioannes Listhius, episcopus Iauriensis et cancellarius regius, mortuus est Pragae.

Anno 1578.

21. ianuarii Ioannes Pethew de Gerse mortuus est Viennae.

Anno 1580.

19. ianuarii Blasius Ioo, director [causarum fisci regii] mortuus est Viennae.

Anno 1581.

8. ianuarii Emericus Czobor mortuus est.

6. augusti Thomas Palfi, pater Nicolai, mortuus est.

17. septembris nuptiae Nicolai Dersfi cum domina Barbara Pereni, relicta Emerici Czobor.

20. septembris nuptiae Martini Czobor cum domina filia Christophori Nadasdi in Kabold.[8]

19. novembris nuptiae Nicolai Malakoczi cum filia Michaelis Konzki.

[4] Kći Nikole Istvánffyja.

[5] Pokopan bješe u župnoj crkvi u Donjoj Stubici, gdje mu se i danas vidi grobna ploča. Ova medjutim daje dan smrti „quarta die mensis augusti a. 1573“ (Kukuljević, Natpisi. Zagreb 1891, 263). Ali taj datum nije ispravan, jer je ploča mnogo kasnije stavita. Još 6. sept, 1573. pisao je Franjo Tahy kralju Maksimilijanu jedno pismo iz Susjedgrada (gl. Klaić, Povijest Hrvata V, 300),

[6] Gjuro Thurzó bijaše palatinom od 1609. do 1616.

[7] Apoplektički sultan Selim II. umr'o je tek 13. dec, 1574. No još 1573. raširio se Evropom glas o njegovoj smrti (up. Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches. Vol. III. Gotha 1910, 159.)

[8] Kabold (njem. Kobersdorf) u šopronskoj županiji.

Anno 1583.

1. maii Thomae Erdewdi sponsalia Posonii cum Anna Maria Ungnad, filia Christophori bani.[9]

28. maii Lazarus a Schwendi mortuus est apoplexia anno aetatis 62.[10]

4. iunii nuptiae Nicolai Palfi cum domina Maria filia Marci Fuggeri Augustani.[11]

30. novembris Ladislaus Banfi de Bolondos mortuus est.

Anno 1584.

18. ianuarii Michael Kerecheni et Bernardus Niari mortui sunt.

19. ianuarii nuptiae Stephani Telekesi (!)[12] cum domina Magdalena Zrini.

27. ianuarii Martinus Czobor mortuus est in sua mola fracto pectore.

5. februarii mortua est Magdalena Orzagh, relicta Stephani Banfi, Linduae.

3. aprilis Caspar Alapi mortuus est.[13]

4. aprilis Ioannes filius Nicolai de Kiswarda mortuus est et deficit in semine.

12. iunii Ioannes Sambucus, historicus, apoplexia tactus, obiit Viennae.[14]

[9] Odmah potom odrekao se ban Krsto Ungnad svoje časti i preporučio za bana svoga zeta grofa Tomu Erdödyja. Na varaždinskom gradu (koji je tom prilikom došao u ruke grofa Tome Erdödyja) još se i danas vide sjedinjeni grbovi Erdödy-Ungnad.

[10] Lazar Schwendi bijaše carski general, poznat sa svoga vojevanja u Gornjoj Ugarskoj.

[11] Fuggeri bijahu poznati bankari u njem. Augsburgu.

[12] Trebalo bi da stoji Teleki.

[13] U nas se uobičajila forma Alapić, ali joj u izvorima nigdje nema traga, pače i hrvatski pisani spomenici redovito pišu *Alapi* (lat. često *de Alap*); tako i *„Sigetska historija“* (gl. niže). Podrijetlo ove je porodice zasada još nepoznato. U stolno-biogradskoj (fejérskoj) županiji imadu još i danas dva mjesta Felső (Gornji) i Alsó (Donji) Alap (kod Sárbogárda), a u *„Cod. dipl. fam. Zichy“* više isprava, koje se tiču maloplemića Alapi (de Alap, Olup) XIV. i XV. vijeka. U Hrvatskoj javljaju se tek krajem XV. vijeka u pratnji hercega Ivaniša Korvina, od koga su i dobili Kalnik (kod Križevaca). Jedva dakle može biti sumnje, da su Alapi došljaci iz Ugarske toga vremena, baš kao i zagorski Rattkayi.

[14] Ivan Zsámboki (lat. Sambucus) bješe službeni historik na dvoru kralja Maksimilijana sa zadaćom da nastavi djelo Bonfinijevo. Njegovo je djelo izdao Rusner, Rerum memorabilium in Pannonia gestarum narationes. Frankfurt 1603.

6. septembris Ioannes Zermegh, historicus, mortuus est.[15]

26. octobris Turcae prope Zluin profligati per Thomam Erdewdi banum et Iosephum a Turri generalem Carlostadiensem.

27. octobris Clara de Frangepanibus a Thersacz, consors Michaelis Bakich, mortua est.

28. octobris Ioannes Monozloi, episcopus Zagrabiensis, mortuus est.

22. novembris Ioannes Choron mortuus est in Kabold et defecit.

17. septembris vel decembris Nicolaus de Bathor, iudex curiae regiae, mortuus est in Eched.[16]

Anno 1590.

25. ianuarii nuptiae Ursulae Istvanfi cum Ioanne Lipchei.[17]

11. februarii Balthasar de Batthyan mortuus in Rohonez[18] aetatis 47.

18. februarii nuptiae Gabrielis Rewai cum domina Catharina, filia Francisci Thurzo.

9. iunii Petrus Heresinczi, episcopus Iauriensis et cancellarius regius, mortuus est Pragae.[19]

14. octobris nuptiae Evae Istvanfi cum Ioanne Drascovich.[20]

Anno 1591.

6. ianuarii Ladislaus Imprich vicebanus mortuus est.

16. martii Paulus Czobor mortuus est pleuritide.

30. martii Anna coniux Michaelis Bai mortua est in Deven.[21]

16. aprilis Vitus Halecus, Varasdiensis generalis, mortuus est Capronca e.

[15] Ivan Sermek (Zermegh) bješe rodom Hrvat iz križevačke županije. (*o. 1510). Djelo njegovo *„Rerum gestarum inter Ferdinandum et Ioannem Hungariae reges commentarius"* najpristupnije je izdano ap. Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum Vol. II 382—415. Up. o njem monografiju Wales, Zermegh János emlékirata mint müvelődéstörténeti kútfö. Požun 1907,

[16] Ecséed u heveškoj županiji.

[17] Up. gore pod 20. sept. 1573. spomen o njenom rodjenju.

[18] Rohonc (njem. Rechnitz) u željeznoj (Vas) županiji.

[19] Peter Herešinečki bješe prije toga kanonik zagrebački i naslovni biskup kninski.

[20] Druga kći Nikole Istvánffyja. Po njoj su Draškovići i došli do posjeda Trakošćana.

[21] Devin, madž. Dévény (njem, Theben) u Slovačkoj kod Požuna.

29. iulii Judith Alaghi, consors Sigismundi Rakoczi. mortua est.

1. augustii sponsalia Caroli Zekel, filii Iacobi,[22] cum Anna filia Simonis Keglevich.

1. octobris Helena Draskovith, filia Ioannis bani, consors Christophori Banfi, nata est.

11. novembris Georgius Draskovith, filius Casparis, mortuus est in Ersekujvar.[23]

31. decembris Caspar Draskovich mortuus est in arce Trakostian.

Anno 1592.

12. aprilis Hassan bassa Bosnensis apud Sisciam pontem struxit super Colapim.

19. aprilis nuptiae Thomae Zechi[24] cum domina Catharina filia Balthasaris Battiani.

1. iunii Joannes Michael Brutus, historicus Hungaricus, mortuus in Transilvania.[25]

18. iunii. Stephanus Melich, praefectus camerae Cassoviensis, mortuus est in Eperies.

19. iunii arx et oppidum Bihach a Hassan-bassa captum deditione Christophori Lamberger, iuvenis nullius momenti.

19. iulii Thomas Erdewdi banus profligatus per Hassanem prope Brezt, amissis castris et omnibus apparatibus.

27. septembris Turcae depopulati sunt Turopoliam.

Anno 1593.

13. ianuarii Stephanus Castelanfi mortuus est repente.

12. februarii Ursula Zrini, consors Nicolai Banfi, mortua est.

21. februarii Nicolaus Banfi mortuus est.

[22] Székely de Kövend et Ormuž, južnoštajerski velikaši, koji su imali posjeda i ú hrvat. Zagorju, a podrijetlom bijahu iz Ugarske („banović Sekula, sestrić Sibinjanin Janka“ u nar. pjesmi). Njemački pisali su ih (a tako i izgovarali) Zeckel, Zeckl.

[23] Nove Zamki (madž. Ersekujvár [= nadbiskupov novi grad], njem. Neuhäusel) u Šlovačkoj (njitranskoj županiji).

[24] Széchy.

[25] Ivan Mihajlo Brutus rodio se u Veneciji 1517. God. 1574. pozvan je na dvor erdeljskoga kneza Stjepana Báthoryja, koji ga imenova dvorskim historiografom. I on je preuzeo zadaću, da nastavi Bonfinija. Djelo „*Ungaricarum rerum* libri qui extant“ izdala je madž. akademija. Po boljim vrelima umro je u Erdeljskom Biogradu (Gyulafejérvár) 16. maja 1592.

28. februarii Clara Homonnai, consors Francisci Revai, mortua est.

30. aprilis Stephanus Tirnaviensis,[26] episcopus Sirmiensis et vicarius Lepoglavensis, mortuus est.

8. iunii sponsalia Benedicti Turoczi cum Sussana filia Petri Ratkai.

22. iunii Thomas Erdewdi banus profligat Bosnensem bassam[27] sub Zizek et arx Siscia conservata [fuit], quae iamiam expugnata erat.

24. iunii Stephanus a Gregorianczi mortuus est.

28. augusti Siscia expugnata per beglerbegum, novum bassam Bosnensem.

2. octobris Wesprimium obsessum per Sinanem et filium eius beglerbegum.

6. octobris Wesprimium captum, 27. anno postquam per nostros recuperatum fuerat.

11. octobris Palotam Sinanus occupat et 25. [octobris] discessit Constantinopolim versus.

3. novembris exercitus Hungarorum profligat bassam Budensem, ubi 9000 Turcae perierunt.

20. novembris iterato ad Filekum[28] Turcae profligati.

21. novembris Filekum per nostros captum et expugnatum.

6. decembris Zechenum[29] nostri expugnant et aliquas arces vicinas.

31. decembris Paulus Pettheo mortuus est in Winicze.

Anno 1594.

13. februarii nuptiae Caroli Zekel cum Anna filia Simonis Keglevich in Lobor.

20. februarii nuptiae Benedicti Turoczi cum Susanna Ratkai in Ztubicza.[30] Eodem die nuptiae Francisci Dersfi cum Magdalena filia Alexii Turzo in Rohoncz.

5. martii Alexius Thurzo mortuus Scepusii.[31]

[26] Zapravo se zvao Tharnóczy, što odgovara hrvatskom Trnovački, pa otale kod ljetopisca i forma Tirnaviensis.

[27] Hasan-pašu.

[28] Fülek u Slovačkoj (novogradskoj županiji). Ovaj se grad još na više mjesta spominje u ljetopisu.

[29] Széchény u Slovačkoj (novigradskoj županiji).

[30] Donja Stubica u župan. zagrebačkoj.

[31] Spiš, magj. Szepes, njem. Zips u Slovačkoj (pod Visokom Tatrom).

11. martii Neogradum per nostros expugnatum.
1. maii exercitus noster confligit cum bassa Budense et illum profligat.
5. maii archidux Mathias obsedit Strigonium.
9. iulii soluta obsidio Strigonii.
28. iulii Sinanus expugnat Tatam.[32]
31. iulii Sinanus obsedit Jaurinum.[33]
5. augusti Hraztovicza capta a Turcis 40, qui intus erant.[34]
10. augusti Petrinia per nostros capta, profugiente Rustan bego et Erdogli bego cum omnibus Turcis, succensa prius arce.
11. augusti Siscia succensa Turcae profugiunt, Gora deserta per Turcas,[35] a nostris utraque arx occupata.
28. augusti Tartari depopulati sunt insulam Rabakeoz.[36]
8. septembris Sinanus profligat Mathiam archiducem sub Jaurino in insula.
29. septembris Jaurinum Sinanus capit deditione Ferdinandi Hardek.
1. octobris Papam[37] Turcae capiunt.
4. octobris Sinanus Comaronum[38] obsedit.
23. octobris Sinanus solvit obsidionem Comaronii.
20. novembris nuptiae Ioannis Budor cum Elisabetha filia Pauli Petheo.
25. novembris Joannes Banfi de Lendva, filius Ladislai, mortuus est in Bolondos.[39]

Anno 1595.

3. ianuarii Ladislaus Wragovich mortuus est.
17. februarii Ioannes Turoczi in Zatmar[40] mortuus est.
28. februarii Catharina Istvanfi, soror Nicolai, consors Ioannis Marki, mortua est in Kalin[ov]ecz.[41]

[32] Tata (njem. Totis) u komoranskoj županiji u zapad. Ugarskoj.
[33] Jaurinum = madž., Györ (Gjur, njem. Raab, turski Janok).
[34] Hrastovica bješe utvrda južno od Petrinje.
[35] Gora bješe utvrda južno od Petrinje.
[36] Otok dunavski kod Gjura.
[37] Pápa u zapad. Ugarskoj (u vesprimskoj županiji).
[38] Komárom (njem. Komorn) na Dunavu.
[39] Bolondos (= ludo mjesto). Ne znam gdje je bilo.
[40] Szatmár u Ugarskoj.
[41] Koretinski Kalinovec kod Varaždina (opć. Maruševec).

15. martii Nicolaus Draskovith, filius Ioannis bani, natus est in Trakostian.

16. iunii Ferdinandus Hardecus ob deditionem Jaurini capite plectitur Viennae.

1. iulii Strigonium obsessum per Carolum Mansfeldium.

4. augusti Turcae profligati per Carolum Mansfeldium sub Strigonio.

1. septembris Strigonium nostri recuperant.

20. septembris Vissegradum nostri expugnant.

23. septembris Petrinia toties obsessa et capta iterum per nostros expugnata.

18. octobris Sinanus a Sigismundo Bathoreo profligatus in Transalpina.

Anno 1596.

10. ianuarii Thomas Erdewdi banatum resignat Zagrabiae et in locum eius constituuntur Caspar Ztankovachki episcopus Zagrabiensis et Ioannes Draskovith.

18. ianuarii mortuus est Gabriel, filius Gabrielis Doczi.

22. ianuarii mortua est domina Catharina Batiani, uxor Thomae Zechi.

22. februari Anna Losonczi, primum Christophori Ungnad, dein Sigismundi Forgach uxor, mortua est in Zomolian.[42]

8. aprilis Clissia a nostris capta [in cuius vicinitate aedificatum fuit palatium] Diocletiani imperatoris.

maii Bernardus Turzo mortuus est sine liberis in Baimocz.[43]

1. iunii Clissia per Turcas recuperata et nostri profligati.[44]

30. iunii Caspar Stankovachki, episcopus [Zagrabiensis] et banus, mortuus Zagrabiae.

augusti Palfius et Schwartzenberg Vaciam expugnant.

3. septembris Hathvan[45] per archiducem Maximilianum vi captum.

10. septembris Petrinia iterum per Turcas obsessa et Odaverdi bassam Bosnensem et Achmet bassam zerdarum eunuchum cum 100.000.

[42] Smolenice (madž. Szomolány, njem. Schmolenitz) u Slovačkoj kod Trnave (požun. županija).

[43] Bodnice, madž. Bajmócz u Slovačkoj (njitran. žup.).

[44] Klis se predao Turcima zapravo već dan prije 31. maja.

[45] Hatvan u Heveškoj županiji (sjev. ist. od Budimpešte).

20. septembris Turcae sub Petrinia profligati ad 8000, qui Colapim transierant, reliqui – – obsidionem solverunt.

23. septembris Mahomet III., Turcarum imperator, obsedit Agriam.[46]

14. octobris Mahomet Agriam capit violentia — — — eam Germanis militibus reluctante — — —.

26. octobris pugna Kereztesiana inter Mahomet imperatorem et Maximilianum archiducem.

27. octobris nuptiae Christophori Banfi cum domina Anna filia Emerici, filii Michaelis Merei.

20. novembris Stephanus Feierkewi, episcopus Nitriensis, electus archiepiscopus Strigoniensis et locumtenens, mortuus Posonii.

Anno 1598.

19. ianuarii nuptiae Ioannis Keglevich cum Susanna filia Michaelis Bai.

30. martii Iaurinum a Turcis recuperatum ducibus Nicolao Palfio et Schwartzenberg.

22. aprilis Sigismundus Bathori Transilvaniam resignat Rudolpho imperatori.

4. iulii Transilvani profligant Solymanum bassam Temesiensem sub Lugos.

20. augusti Sigismundus Bathori clam rediit in Transilvaniam.

28. augusti Simon Forgach mortuus est aetatis anno 70.

2. octobris Zetergez Mehmet bassa obsedit Varadinum; eodem die Mathias archidux Budam cum Palfio et Schwartzenberg.

3. novembris Turcae obsidionem Varadiensem et nostri Budensem solverunt ob continuam pluviam.

Anno 1599.

25. ianuarii sponsalia Georgii Keglevith cum Catharina filia Nicolai Istvanfi.

31. ianuarii natus est Georgius comes a Zrinio, bani Georgii filius, Nicolai Zigetensis nepos.

23. martii Sigismundus Bathori Transylvaniam Andreae Bathori cardinali cedit.

14. maii natus est Georgius Draskovith, postea episcopus Iauriensis, Ioannis filius.[47]

[46] Agria, madž. Eger, njem. Erlau.

[47] Gjuro Drašković bijaše biskup gjurski od 1635. do 1650.

18. iunii liberi haydones Turcas 5000 victualia Budam ducentes in Danubio profligant.

4. julii nuptiae Georgii Keglevich in Vinicze.

9. augustii Solyman, bassa Budensis, antea Temesiensis, captus a nostris.

13. octobris Turcae et Tartari ingentem depopulationem faciunt terrae Matyasföld,[48] abductis plus quam 20.000 hominum, post irritam pacis tractationem.

20. septembris Ibrahim, supremus vezerius, Budam venit ad pacem tractandam.

26. octobris Michael vayvoda Transalpinus profligat Andream Bathori in campo Cibiniensi.[49]

19. novembris Schwartzenberg et Franciscus Nadasdi arces Lak, Bolondvar et Dombo recipiunt.

Anno 1600.

24 aprilis Nicolaus Palfi in arce sua Vereskew[50] mortuus est.

16. iunii Michael vayvoda Transalpinus Moldavos, Polonos et Kosacos profligat et Moldaviam occupat.

21. augusti Carolus Zekel, filius Iacobi, filii Lucae Zekel, mortuus est in Meretincz.[51]

augusti liberi haydones Pestum urbem occupant et biduo possident, deinde expilata urbe et navibus imposita praeda Vacium adversus Danubio abeunt.

4. septembris Babolcham[52] Gregorius Petheo Ibrahimo supremo vezirio deditione tradit, quam anno 1595 comes a Zrinio ceperat.

9. septembris Ibraimus, supremus vezirius, Canisiam obsidio cingit.

18. septembris Georgius Basta et vayvoda Transalpinus ad Miriszlo[53] prope Akkam confligunt, ubi vayvoda profligatur et provincia pellitur uti tyrannus.

7. octobris exercitus caesareus Canisiensibus subvenit duce Mercurio, belli mareschalco.

[48] Máthyásföld nedaleko Budimpešte,

[49] Nagyszeben, njem. Hermannstadt u Erdelju.

[50] Črveni Kamin, madž. Vöröskö u Slovačkoj (trenčinskoj županiji).

[51] Meretinci u južnoj Štajerskoj kod Ormuža.

[52] Bobovišče, madž. Babócsa, u južnoj Ugarskoj nedaleko Drave (šomogjka žup.).

[53] Miriszló u Erdelju (alsó-fehérska županija).

8. octobris maximum proelium inter duos exercitus et christiani victores fuere.

13. octobris ob penuriam avenae exercitus caesareus rediit.

22. octobris Georgius Paradayser Canisam Ibraimo tradit.

19. novembris Nicolaus filius Georgii Keglevich natus est.

13. decembris Urbanus Kupinzki mortuus est.

Anno 1601.

februarii Transylvani denuo Sigismundum Batori in principem acceptant.

aprilis Michael Telekesi,[54] filius Stephani, nepos Emerici clarissimi ducis, ob diversa maleficia et direptas res caesareae maiestatis capite plexus Posonii.

maii Caspar Petrichevich, protonotarius Sclavoniae, mortuus est.

Nicolaus — — — — consiliarius camerae Hungaricae — — — Posonii mortuus est.

augusti Georgius Basta cum Michaele vayvoda ad pagum Gorozlonem[55] profligat Sigismundum Batori et provincia — — —

7. septembris Michael vayvoda per Georgium Basta necatur Tordae.[56]

10. septembris archidux Ferdinandus et duces Mantuae et Flore[nci]ae Canisam obsident, dux Mercurius Albam Regalem obsedit.

14. vel 17. sept. Ioannes Kuthasi, archiepiscopus Strigoniensis, moritur Tyrnaviae actatis 49.

20. septembris Albam Regalem dux Mercurius expugnat.

6. octobris Hassan bassa, supremus vezirius, venit in subsidium Albae, ut [eam] a nostris recuperat.

15. octobris ingens proelium ad Albam, in quo nostri victores fuere.

19. octobris Georgius Paradayser ob traditam Canisam capite plectitur Viennae.

18. novembris exortus — — — — et frigidissimus aquilo solvit obsidionem Canisiensem.

[54] Teleki.

[55] Goroszló u Erdelju (szilágykoj županiji).

[56] Torda, rum. Turda u Erdelju (torda-aranjoška županija).

16. sept. vel. dec. Andreas Monozloi, episcopus Wesprimiensis, mortuus Viennae phtisi.

Anno 1602.

19. maii nuptiae Valentini Homonnai cum domina Elisabetha filia Sigismundi Rakoczi.

2. iulii Georgius Basta Moysem Zekel cum Transylvanis rebellantibus ad Albam Iuliam profligat.

6. augusti Sigismundus Bathori, relicta Transylvania, subdit se gratiae Rudolphi caesaris.

11. augusti Gimegi Hassan bassa Albam Regalem obsidet.

augusti Albam expugnat Hassan bassa; Ioannes Marcus comes Isolanus capitaneus loci fuit.

14. septembris Franciscus Dóbo, homo ditissimus, sine haerede mortuus est.

29. septembris exercitus caesareus obsedit Budam.

2. octobris Pestum nostri expugnant.

13. octobris praelium ad Budam inter nostros et Gimegi Hassan bassa vezirium cum — — — Turcis, sed nostri strenue pugnant. Pestum oppugnare cepit.

20. octobris Elisabeth Both, coniux Nicolai Istvanfi, mortua est Winice.

22. octobris Turcae 4 (!) Pestum aggressi per nostros toties repulsi. Eodem die nostri Budam aggressi per Turcas reiecti sunt.

5. novembris nostri Adon, Földvar et Pax,[57] castella Turcica infra Budam 7 milliarum, deditione Turcarum occuparunt.

15. novembris nostri Budensem obsidionem solvunt, relictis praesidiis in Pest et castellis.

Anno 1605.

8. ianuarii Stephanus Bochkai Blasium Lippai strangulari fecit.

2. februarii Filekum obsessum duce Thoma Bosniak.

12. martii Filekum dedit honor — — — — Thanhauser capitaneus.

16. martii Anna Merei, consors domini Christophori Banfi, mortua est.

[57] Adony, Földvár, Paks na desnoj obali dunavskoj ispod Budima.

17. aprilis nuptiae Nicolai a Zrinio cum domina Ana, filia Francisci Nadasdi.

16. maii Vertes bassa occisus a Comaroniensibus.

1. maii Ludovicus Ujlaki, episcopus, in — — — occisus per Bochkaianos.

4. iunii Sopronium obsident Bochkaiani et repelluntur ab Adamo Trautmansdorf.

26. iulii Stephanus de Bathor, iudex curiae regiae, mortuus est in Eched.

5. augusti Michael Konzki mortuus est aetatis 72.

11. augusti Ladislaus Nadasdi mortuus in Kewzeg.

30. augusti Mehmet vezir bassa obsedit Strigonium.

3. octobris Martinus Pete, episcopus Iauriensis et locumtenens regius, mortuus est Viennae.

8. octobris Strigonium expugnatum.

16. octobris Michael Bai mortuus est in Deven.

29. octobris Ormosdum[58] a Bochkaianis incensum.

Anno 1607.

8. februarii Georgius Banfi Rakispurgi[59] a Germanis occisus est.

10. februarii Sebastianus Tekeli in Kesmark[60] mortuus est.

28. februarii Euphrosina Kerecheni, relicta Pauli Petew, mortua est in Zelina[61] hydrope. Haec fuit filia Andreae Kerecheni, mater autem Elisabethae Pethew, consortis Ioannis Budor.

16. iulii nuptiae Francisci de Battian cum Eva, filia Ladislai Poppel, in Dobra.[62]

[58] Ormuž u južnoj Štajerskoj kod Drave.

[59] Radgonja, njem. Radkersburg u srednjoj Štajerskoj nedaleko ugarske granice,

[60] Késmárk u Slovačkoj (pod Tatrom u spiškoj županiji.

[61] Sveti Ivan Zelina nedaleko Zagreba.

[62] Dobra, njem. Kroatdorf u željeznoj županiji u zapadnoj Ugarskoj.

II.

Ljetopis Petra Keglevića.

Conscripta quaedam notatu et memoria digna

ab anno 1599., iuxta vero mea calendaria ab anno 1627., excepto calendario anni 1631., quod non extat, quae in regno Sclavoniae gesta, facta et perpetrata sunt.

1599. fuerunt nuptiae Georgii Keglevich de Busin, mei parentis, cum Catharina Istvanfy,[1] matre mea.

1603. natus sum ego Petrus Keglevich, filius Georgii praefati Keglevich, 23 ianuarii.

1609. nata est mea uxor Margareta Gereczy die veneris 8. iulii.

1625. fuerunt meae nuptiae in arce Biszag[2]. 27. iulii.

1627. natus est meus filius Ladislaus Keglevich in Lobor[3] 17. octobris, post mediam noctem, circa auroram, diei scilicet 18. octobris. 24. octobris baptizatus; compater fuit Gabriel Gubasoczy et Anna Radovich, uxor Georgii quondam Busanich, quam postmodum duxit Georgius Goriczay.

1629. est nata in Veleskocz[4] filia mea Anna Susanna 10. octobris. Baptizata 14 octobris; mortua vero 3. decembris anni eiusdem. Compatres fuerunt Stephanus quondam Megiurechki, *a kuma* Cristina Sugnetich.

1631. nata est filia mea Anna, *koja je bila pri gospodinu Sekliju i Seklice,*[5] 18. octobris. Mortua postmodum in Meretincz,[6] se-

[1] Kći propalatina i historika Nikole Istvanffyja gl. gore str. 363 (11).

[2] Bisag-grad, dvor nedaleko Sv. Ivana Zeline.

[3] Lobor, dvorac tik Zlatara (u hrvatskom Zagorju).

Nad ovim dvorcem stajao je u planini grad Lobor, čiji se podor još i danas vidi.

[4] Veleškovec, dvorac kod Zlatara,

[5] Székely (u njem. ispravama obično Zeckel) de Köwend et Ormuž. To je bez sumnje posljednji član ove porodice, koja je imala u južnoj Štajerskoj i hrvatskom Zagorju prostrana imanja, Franjo Žigmund († o. 1645). Žena (Székelyica) bješe Barbara od Černomlja (Herrin von Tschernembl), koja je umrla poslije 1662.

[6] Meretinci (njem. Meretinzen), posjed gospode Székelya u južnoj Štajerskoj kod Ormuža.

pulta vero *obrh Lobora pri svete Marije. Kumi su bili* Stephanus quondam Dersanich, aliter Derk, *kuma* Magdalena Sisinachky, primum Stephani Zelniczey, demum Martini Dolovschiak uxor.

Calendarium huius anni [1631.] non habeo et non extat. Quo devenerit nescio.[7]

1634. natus est filius meus Iohannes 18. septembris. Baptisatus 21. septembris, qui postmodum factus monachus ordinis sancti Pauli primi eremitae, et in ordine eodem postmodum mortuus 31. octobris anno 1654. *Kum njegov je bil* Georgius quondam Greguroczy, *kuma* Rosina Magdalena ab Herbnstain,[8] consors magnifici quondam Caspari Konzky.

1637. est nata filia mea Catharina in Veleskocz 25. iulii, quae postmodum facta est monialis sanctae Clarae Zagrabiae, cui Deus benedicat. *Kumi su bili* Georgius quondam Petrichevich, alias vicecomes comitatus Zagrabiensis et Ioannes Passameta, aliter Vlasich, *kuma* Dorothea Magdalenich, uxor praedicti Passametae, *blizo Turnišča.*[9]

1641. est nata filia mea Eva, vesperi ante coenam 30. novembris, baptisata vero 8. decembris, demum facta monialis Posonii intravit monasterium et induta est, cui Deus benedicat. *Kumi su bili* Georgius quondam Vitez, alias iudex nobilium comitatus Varasdiensis, *kuma je bila* Anna Koschevich relicta, quae postmodum habuit Georgium Safarich pro marito.

1643. est natus filius meus Petrus hora 11 noctis 5. decembris, qui postmodum mortuus. *Kum je bil* Ioannes Gundak, parochus Osterczensis, *kuma* Dorothea Dianich, *ka je za Strugarem Miklošem bila v Lovrečaneh.*[10]

1650. est nata mea filia Elisabeth in Lobor, mortua 6. iulii 11 hora pomeridiana. *Kum je bil plebanuš Loborski* Michael Lanchich, *kuma plebanuša oštrčkoga* (osterchkoga) Ioannis Gundak *mati.*

[7] Gl. o tom još i niže pod godinom 1631.

[8] Herberstein.

[9] Turnišče u Medjimurju na Muri.

[10] Lovrečan kod Zlatara u hrv. Zagorju.

Anno 1625.

29. aprilis *Turci su razbili gospodina Erdeödy Žigmonda preko Kupe, koji se je vu onom harcu junački ponašal i konj bi vstreljen pod njim.*

Anno 1627.

13. septembris fuit divisio bonorum in castello Veleskocz inter Matthiam quondam Gereczy et filias eiusdem Annam et Margaretam Gereczy; filiis bona Biszag, Novo Meszto et Ladomercz[11]) cesserunt, filiabus bona Ostercz et Biztricza.[12])

Anno 1628.

Hoc mense *načinili su mi pod Oštrcem gradom ovčarnico.*

23. octobris creatus est in banum comes Sigismundus Erdeődi. Eadem die in vicebanum electus est magnificus quondam Casparus Konzky, Petrus vero Znika, qui antea exactor regni fuit, in prothonotarium regni eodem die creatus est.

26. novembris fuerunt nuptiae fratris mei domini Sigismundi Keglevich osonii cum Anna Christina Senniey, sponsalitia vero eiusdem in Porno in Hungaria[13]) 29. iunii eiusdem anni.

Hoc anno *bilo je tak lepo vreme* in decembri, *da su ljudi sejali.*

Anno 1629.

Hoc anno maximum in homines Dei flagellum saevit: fames tanta in regno nostro Sclavoniae ante messem fuit, ut multi hominum prae fame nimia passim per regnum morerentur; multi eorum sepulti penes vias; non pauci colonorum in Hungariam migrarunt. Tempore vero messis et

[11] Bisag, Novo Mesto, Ladomir kod Sv. Ivana Zeline.

[12] Oštrc, Bistrica (Sv. Marija B.) kod Zlatara u hrvat. Zagorju.

[13] Pornó, njem. Pernau u želježnoj (vas) županiji u zapad. Ugarskoj (nedaleko Szombathelya).

etiam post coloni praesertim miseri, oppressi infirmitatibus, moriebantur, ut patriae magna pars desolata videretur. Magnates et nobiles, qui variis etiam morbis oppressi fuerunt, per gratiam tamen Dei evaserunt. Multi colonorum, qui in Hungariam migraverant prae nimia fame, iterum reversi sunt post messem.

21. ianuarii fuerunt nuptiae Ioannis Draskovich cum Barbara Thurzo in Zomolian.[14])

5. februarii fuerunt nuptiae comitis Chiaki Ladislai cum sorore Adami Battiany.

12. martii creatus est in vicecomitem comitatus Varasdiensis Nicolaus Tompa.

3. novembris conveni cum seniore Nicolao Malakoczy, cui curiam meam Biztricza oppignoraveram [et] ab illo redemi. Post modum eam Gabrieli Chernkoczi oppignoraveram, demum a filio illius redemi vel potius a magistro prothonotario Ioanne Zakmardi, qui Ladislai Chernkoczy, filii praedicti Gabrielis Chernkoczi, tutor et curator fuit.

Anno 1630.

17. decembris fuit congregatio comitatus Varasdiensis in arce Crapina, existente supremo comite comitatus Varasdiensis comite Sigismundo Erdeődi, in qua congregacione communi voto comitatensium creatus est in vicecomitem eiusdem comitatus Ludovicus Bedekovich. Tunc temporis per uxorem Annam Mariam Keglevich possidebat mediatatem arcis Crapinae comes Sigismundus Erdeődi.

Anno 1631.

Calendarium huius anni non extat, quo devenit nescio, quia hoc anno iveram ad bellum sive armadam suae maiestatis cum colonello Hraztovachki.

Anno 1632.

4. februarii *uzel sam na moj regiment 10 patentov* pro conducendis 10 companiis, factus colonellus campestris

[14] Szomolány gl. gore str. 362 (10) bilj. 42.

suae maiestatis sacratissimae in armada. 11. februarii veni domum et incoepi statim conducere militem.

12. aprilis *prošal sam v armado z mojim regimentom.*[15]

Anno 1633.

24. februarii veni ex armada suae maiestatis ex civitate Eger,[16] ubi graviter decubui; *i prijel sam v Ljubljane peneze s čim sem regiment štrkal, što se zove recruten-geld; i bil sam gore pošal i došal nazad, i pak gore prošal v armado* 22. octobris.

Anno 1634.

1. ianuarii veni domum ex armada, *gore prvlje regiment resignavši.*

8. ianuarii fui in nuptiis Puhakoczy, qui duxit filiam Gabrielis Gubasoczy.

In februario fuerunt saepe terraemotus in regno Sclavoniae.

26. februarii generalissimus armadae imperialis, dux Fridlandiae et Mechelburg, interfectus est in civitate Eger.[17]

4. maii fuerunt sponsalitia Sigismundi Pettheö sub Bela[18] cum filia Eva Stephani quondam Gereczy; nuptiae vero 1635., 13. mai.

Anno 1635.

20. aprilis *počeli su zidati v Loboru one nove hiže, pod kemi je odozdol kuhinja, ka je z dreva prvlje bila, junačka hiža* etc.

Hoc anno *bila je puntarija okolo Celja* (Czellia). *Muži su se bili spuntarili, grade, dvore razbijali, to* in maio. *I general slovenski Švartzenburger*[19] *hodil je tamo i s krajinom. Onak su se po velikom svojem kvaru podali i pogodili.*

[15] T. j. u t. zv. Tridesetgodišnji rat. Up. Kukuljević, Hrvati u tridesetgodišnjem ratu (Arkiv XII, 1 i d.). Za sudjelovanje Hrvata u 30-god. ratu važan je izvor Rattkay, Memoria regum et banorum, Beč 1652.

[16] Heb, njem. Egger u sjev. zap. Češkoj.

[17] T. j. Wallenstein ili Waldstein,

[18] Bela, grad u hrv. Zagorju.

[19] Grof Juraj Ludovik Schwartzenberg.

In iulio non scio quo die, venerunt a sua maiestate Varasdinum commissarii Hungari et Germani, ratione Valachorum in confinibus regni Sclavoniae existentium.

5. octobris *pri Loboru su moje štale zgorele, to je to krov i seno; to drugo su oteli.*

7. octobris fuerunt nuptiae Georgii Gereczy sub Bela; duxit in uxorem filiam generosi quondam Georgii Pettheő de Gerse.

17. octobris Gabriel Chernkoczy in arce Crapina in vicecomitem comitatus Varasdiensis communi voto comitatensium creatus est.

7. novembris redemi bona mea Dobocz[20] pro 1300 florenis Hungaricalibus, quae fuerant oppignorata.

Anno 1636.

14. ianuarii praestiti Zagrabiae iuramentum assessoratus tabulae banalis.

2. martii discessi ad fratrem meum Nicolaum Keglevich in Tornam[21] in Hungariam.

23. aprilis fui in Zadvar[22] in nuptiis domini Caspari Konzky vicebani, quo die vesperi habui larmam cum Barakony.

8. maii redii domum ex Torna a fratre meo Nicolao Keglevich, qui fuit eotum capitaneus in praesidio Onod.[23]

30. iulii *razbili smu Turke preko Kupe na Peščenoj Gorice. Onda sam ja bil kapitan v Brkiševine. Onda je bil i gospodin Erdeődi Tomaš, za onda budući kapitan na Pokupskom, i gospodin Erdeődi Juraj stareši,* qui venerat ex Gallia, *koji vu Vepu*[24] *stoji.*

13. novembris comes Sigismundus Erdeődi banus venit ad campum Turopolia cum banderio suae maiestatis. Mag-

[20] Dubovec (Bisaški) kod Sv. Ivana Zeline.

[21] Torna u Slovačkoj (abauj-tornanskoj županiji).

[22] Zadvar (= Szádvár ?) ne mogu konstatirati. Svakako se mjesto ima tražiti negdje oko Torne.

[23] Onod u Slovačkoj (u boršodskoj županiji).

[24] Vép, njem. Wettersdorf nedaleko Szomhathelya u zap. Ugarskoj.

nates et nobiles regni fuerunt per quartiria divisi. *Razešli smu se* 24. novembris.

16. novembris fuerunt nuptiae filiae Evae Thomae Apalenich, quam duxit Stephanus Praskoczy.

30. decembris coronatus est in regem Romanorum Ratisbonae[25] Ferdinandus Tertius.

Anno 1637.

1. maii *iz Firstenfelda*[26], *kade sam imal moje quartire, ganul sam se četrti put v armado* suae maiestatis. *Gospodin general Schwarzburger (!) je nad nami imel* commando, *a bilo nas je 3 regimenti; Schwartzburger, Galler — on šantavi — ki je bil v Križevce kapitan, i ja Keglević Petar.*

6. iulii *konj duratast jedan streljan je pod manom pri varošu nedaleko od njega, koji se zove Švedn,*[27] *od vojske Panierove i Franglinove. I gda sam još prvlje bil v armade, konj jedan beli streljan je pod manom blizo Dražena.*[28] *Toga napisal nisam prvo, ar dneva nisam znal.*

8. septembris veni ultima vice domum ex suae maiestatis armada.

Anno 1638.

14. februarii fuerunt nuptiae comitis Georgii senioris Erdeődi Posonii cum comitissa Elisabetha Battiany.

14. iunii fui in nuptiis Petovii filiae Bolf Sigismund ab Herbnstain Elisabethae, *freila Lizl*, quam duxit in uxorem Italus quidam ex Ferraria Iulio Cesare Nigrelli, conte di Venaria.

19. iulii comedi uvas maturas Zagrabiae apud Thomam Mikulich personalem.

Anno 1639.

6. martii fuerunt nuptiae in Klenovnik[29] Francisci Keglevich cum Elisabetha Erdeődi, inter quos postmodum divortium factum.

[25] Ratisbona, njem. Regensburg u Bavarskoj.
[26] Fürstenfeld u srednjoj Štajerskoj, istočno od Graca.
[27] Schweden u Sleskoj.
[28] Dražen = Dresden ?
[29] Klenovník kraj Varaždina.

31. iulii fuerunt nuptiae Ioannis Humzky, qui duxit in uxorem filiam Stephani Mirkoczy.

26. septembris fuit congregatio comitatus Varasdiensis, ibi et praestitit iuramentum supremus comes comitatus Varasdiensis comes Georgius senior Erdeődi.

2. octobris fuerunt nuptiae Nicolai Ztrugar cum Dorothea Dianich.

21. octobris *bil sam pri stare Battianice, Eve Poppel v Zamlačju.*[30]

Anno 1640.

31. martii fuit divortium factum Zagrabiae inter fratrem meum dominum Stephanum Keglevich et uxorem eiusdem Mariannam Erdeődi.

13. iulii datum est banderium suae maiestatis Zagrabiae in campo comiti Ioanni Draskovich, ubi et lustratio fuit. Commissarius fuit comes Paulus Palfy, eotum praefectus camerae Hungaricae; solutio subsecuta 10 mensum: 6 in panno, 4 in pecunia.

23. iulii fuit installatio banatus sive in officium banatus comitis Ioannis Draskovich Zagrabiae in ecclesia sancti Marci et praestitit iuramentum. Viennae autem deposuit antea iuramentum suae maiestati Ferdinando 3o, ut haec omnia episcopus Zagrabiensis Benedictus Vinkovich eodem die coram regnicolis in publico exposuit. Commissarii fuerunt idem episcopus Zagrabiensis et comes Wolphangus a Thersacz, generalis Carolstadiensis.

28. octobris fuerunt nuptiae Nicolai Gothal in Czerie[31] cum filia Georgii quondam Petrichevich.

4. novembris fuerunt nuptie Margarethae Calcinelli, relictae viduae Caspari Sisinachki. Post vero *išla je za nekoga barbera Tomaška.* Fuit mea vicina.

22. novembris fuit congregatio regni Varasdini, ubi in eadem congregatione comiti Joanni Draskovich bano, regnum, authoritate sibi attributa veteri consuetudine et ex privilegiis regni, officium sive capeta-

[30] Zamlačje kod Varaždina.

[31] Cerje u hrv. Zagorju.

neatus regni Colapianorum confiniorum contulit, quod officium vacabat ex obitu comitis Sigismundi Erdeödi bani, qui eodem officio ex collatione regni fungebatur.

Anno 1641.

25. martii *razbili smu Turke pri Gvozdanskom*[32] — *na Kobiljaku se govori ono mesto* — *i neke Vlahe i Tudorovo družino dopeljali blizo od vode Vune iz Jamnice.*[33] *Onde su bile krajine banske nešto i karlovačke krajine i slovenske. Ja sam bil onda* commando *nad vojskom i* Stephanus Berizlavich, *onda vicebanom budući, ar gospodin ban,* comes Joannes Draskovich, *prosil me je na Središkom* (Zrediskom)[34], *da uzmem na se* commando *i s Berislavićem.*

7. iulii veni ad Egerszeg[35] ad officium vicegeneralatus confiniorum Canisae oppositorum et supremi capitaneatus praesidii Egerszeg.

12. septembris *vhitili smu v noći streguć Turke blizo Egersega Mustafa odabašo, koji je bil moj sužanj, koga sam dal potlam Hagjmaši Janušu za 300 tvrdih tallerov i 4 para karmasinskih čižam, koji ga je bil kupil za jednoga kršćenika sužnja; koji potlam v Sengrotu*[36] *sam si je v noći grlo z nožem prerezal.*

27. octobris fuerunt nuptiae Carolstadii comitis Petri a Zrinio cum filia comitis Wolphangi a Thersacz, generalis Carolstadiensis, Anna Catharina de Frangepan a Thersacz. Ibi fuit comes Adamus de Battian et dominus Dionisius Zetsy extranei.

Anno 1642.

29. iulii *došli su Turci iz Kaniže na vero v Egerszeg, 200 konj. Onde su i spali na varošu, koji plaća Turkom. Bil je onda ž njimi sastanek, to je to on isti*

[32] Gvozdansko blizu Zrinja i Une u Hrvatskoj.
[33] Jamnica kod Kupe bliže Karlovcu u Hrvatskoj.
[34] Središko na Kupi bliže Sisku.
[35] Zala-Egerszeg u zapad. Ugarskoj (u zaladskoj županiji).
[36] Zala-Szent-Grót kod rijeke Rabe u zapad. Ugarskoj (u zaladskoj županiji).

dan, i takaj 30. iulii *v jutro jedan mal čas. I o froštuklene dobe prošli su. Pašin tihaja*[37] *ta je bil pred njimi. Bilo je âg 10, koji su v tolnaču*[38] *sedeli, koga smu imeli skupa, a s manum su bili vsi kapitani kaniške pokrajine.*

21. septembris *bila je svadba v Dolne Lendave*[39] *gospodina Banfi Krištofa kćere Franciške, kojo je uzel neki gospodin Rokšicki, Poljak.*

24. septembris fuerunt nuptiae iunioris Nicolai Malakoczi in Murai-Zombat[40] cum filia Catharina domini Nicolai Zetcsy.

Anno 1643.

(Nema ništa.)

Anno 1644.

4. aprilis creatus est in prothonotarium regni communi voto regnicolarum dominus Joannes Zakmardi de Diankovcz.[41] Candidati fuerunt idem Joannes Zakmardi, Joannes Rucich, Georgius Gorup, Balthasar Zaboki.

4. aprilis eodem die Michael Janchecz in notarium comitatuum Zagrabiensis et Crisiensis, Matthias Ztanko in vicecomitem comitatus Zagrabiensis, Petrus Kopsich in iudicem nobilium comitatus Zagrabiensis electi et creati sunt. Michael Janchecz postmodum 21. novembris etiam in notarium comitatus Varasdiensis creatus est.

22. maii fuerunt nuptiae Susannae Petheö, filiae Ladislai Pettheö ex Anna Gereczy, quam duxit Germanus quidam Bolf Sigmond Fazatal, et hoc Varasdini; quae et mortua est postmodum et sepulta in Lovrechan apud S. Laurentium.

Anno 1645.

13. februarii fuerunt nuptiae Crisii Sigismundi Merniavchich,

[37] Tihaja = ćehaja (tajnik).

[38] Tolnač (= madž. tanács) = vijeće.

[39] Donja Lendava, madž. Alsó Lindva nedaleko Drave kod Kaniže.

[40] Mura-Szombat, njem. Olsnitz, na Muri u jugozap. Ugarskoj (u zaladskoj županiji).

[41] Up. o tom slavnom Križevčanu Horvat K., Ivan Zakmardi (Rad. Jugoslav. Akad. v y).

qui duxit sibi in uxorem filiam Caspari Ztankovachki; postmodum obiit sine prole.

19. februarii fuerunt nuptiae Caspari Mikulich cum relicta Michaelis Derk Catharina Prasinzki.

5. martii civitas Zagrabiensis et capitulum combustum est, templum et monasterium patrum Franciscanorum.

13. maii *zapeljal sam mojo kćer Katičko med opatice v Klenovnik.* fuerunt nuptiae Nicolai Patacich in Horvaczka[42], qui duxit in uxorem filiam domini Pauli Ratkai.

4. iunii eodem die fuerunt sponsalitia comitis Nicolai a Zrin cum filia comitis Caspari Draskovich, et hoc in Klenovnik.

17. septembris fuerunt nuptiae comitis Wolphangi Erdeödi cum comitissa Barbara Draskovich in Klenovnik.

[circa 28. octobris]. In octobri in septimana sanctorum Simonis et Judae *zgotovili su novo hižo, to je to novi marof pod Oštrcom gradom.*

21. octobris positum fundamentum meae capellae in horto in Lobor; *potlam je podzidana vsa.*

20. novembris capellae meae in horto Loboriensi locus altaris, ubi lapis angularis est positus, consecratus est per parochum Osterczensem Joannem Gundak, cum licentia reverendissimi episcopi Zagrabiensis Martini Bogdan, praesentibus ibidem parocho Loboriensi et Machensi parocho Thoma Palfy.

4. decembris secundario duxit uxorem Joannes Voikovich relictam viduam Gabrielis Chernkoczi Dorotheam Vragovich, *a prva mu je žena bila Ištvana Patačića udova.*

Anno 1646.

11. februarii fuerunt nuptiae comitis Nicolai a Zrin in Prainek[43], qui duxit in uxorem sibi Mariam Eusebiam Draskovich, filiam comitis Caspari Draskovich.

9. martii *došla je k mene v Lobor Barbara Moricz, žena iliti udova pokojnoga brata moga Keglević Mikloša iz Torne;* 23 praesentis mensis *prešla je v Konščino*[44].

[42] Horvatska, dvorac u hrv. Zagorju (kod Pregrade).

[43] Braunegg u Donjoj Austriji (?).

[44] Konjščina u hrv. Zagorju.

25. septembris comes Joannes Draskovich, alias banus, in palatinum regni Hungariae creatus est.

11. novembris deposita est pecunia Alexandro Mikulich Zagrabiae pro portione medietatis arcis Lobor, quam portionem suam Franciscus Keglevich antea oppignoraverat Thomae Mikulich pro 16 M (= 16.000) Reniensium [sc. florenorum].

25. novembris fuerunt nuptiae domini Sigismundi Keglevich filiae Judit Keglevich apud S. Crucem; duxit eandem dominus Franciscus Chikulin.

Anno 1647.

13. ianuarii fuerunt nuptiae domini Michaelis Konzki iunioris in Lobor cum filia Nicolai Keglevich ex Barbara Moricz.

20. ianuarii fuerunt nuptiae Georgii Greguroczi in Ztubicza, qui duxit in uxorem viduam relictam Balthasari Voikovich Evam Zaboki; *prvo je imel nekakvo Novico (?) iliti Krajnico.*

16. iunii fuit coronatio Ferdinandi Quarti Posonii, qui postmodum mortuus.

4. decembris *dokrita je moja ciglenica pri Loboru.*

Anno 1648.

2. ianuarii *položili su* fundamentum *moje nove pile pod starim Loborom.*

11. martii *na mojem vrtu stupi su zakopani med kutinami;* videndum *kak dugo budu trpeli.*

14. novembris *prijel je od mene* Thomas Mikulich personalis *za Hidveg*[45] *500 R. Bil sam mu poslal [po] pok[ojnom] Fodro zi Petru škude po 2 R.,* uti compromiserat se accepturum in Moravche[46], *al je sfalil; ne je vzel, nego sam mu moral dati škude prez 10* cruciferos, *kako je činilo 541 R.* 40 cruciferos *i bili smu se v Moravče pogodili najti. On ne imal* nihil iuris in Hidveg, posteaquam Eva Gereczi, *kći Ištvana Gereczija, koja je bila za Petheö Žigmondom, vmrla je* absque haerede.

[45] Hidvég kod Donje Lendave.

[46] Moravče nedaleko Zagreba.

Anno 1649.

14. ianuarii comes Nicolaus a Zrin Varasdini in ecclesia fratrum Franciscanorum in banatus officium installatus.

24. ianuarii fuerunt nuptiae Alexandri Mikulich, qui duxit Petri Wtvich, aliter Marigot, filiam in uxorem, *ka je bila prvlje za Vukoslavićem.*

24. martii comes Paulus Palfy Posonii in regni Hungariae palatinum electus et creatus est.

Anno 1650.

1. ianuarii *pri Loboru ledvenica je vsa iz hrastja izsečena i zgotovljena; z onoga hrastja ko je obrh te iste ledvenice, drevo je na mlad sečeno i delano.* Videndum *kak dugo bu trpelo; 124 vozov leda je išlo vu njo onda.*

1. februarii *stupi su zakopani hrastovi na vrtu gradićem kud se gore ide na lusthaus iliti čordak.* Videndum *kak dugo budu trpeli.*

6. februarii fuerunt nuptiae comitis Ladislai Ezterhasy in Rohoncz[47], qui duxit sibi in uxorem filiam Leonoram comitis Adami de Battian.

27. februarii fuerunt nuptiae in Biztricza Stephani Sporarich, filii Petri, qui duxit filiam Annam Georgii Malenich, qui postmodum brevi m rtuus est.

29. iulii *v Požonu bila je kruto velika tuča i viher na toliko, da v gradu Požonskom dimnjake je vdrla. Iz polja drugi dan vnogo ptic, zajcev jesu donesli ljudi. V eršekovom*[48] *vrtu vnogo kvara je počinil i jedan falat zida vdrl. Bila je tmica tolika, da su nekoji štimali, da hoće biti pitani dan. Grozdje i žitek kud je prošla vse potrla. Po vulicah voda je bila velika. Nektere hiže viher i krova falat odnesal.*

12. octobris *videl sam v Šopronu živoga elefanta; bila je samica.*

1. decembris filia mea Eva Posonii induta est habitu moniali.

Anno 1651.

19. februarii fuerunt nuptiae Joannis Ruchich, alias vicecomitis comitatus Zagrabiensis, Zagrabiae, qui secundario

[47] Rohoncz gl. gore str. 358 bilj. 18.

[48] Ersek = nadbiskup (ostrogonski).

in uxorem duxit filiam Stephani Patachich, *koja je bila prvlje za Druškocijem.*

Aprilis. hoc mense post mortem suae uxoris Mariae Eusebiae Draskovich, *gospodin Zrinski Mikloš grad Trakoštanj* (Trakostany)[49] *činil je z Megjimorci svojemi podsesti i hitati grada;* tandem 11. mai *podali su se ki su v gradu bili* cum accordo *i dali grad Potlam general slovenski grof Lesl pogodil je gospodina Zrini Mikloša bana i gospodina grofa Draškovića Gašpara. Bil je gospodin Draško ić Gašpar* coram sua maiestate Ferdinando 3o *veliko tužbo včinil na gospodina bana Zrinskoga Mikloša; a ona je vmrla* absque haerede. *Sam je bil v gradu Trakoštanu gospodin grof Drašković Gašpar.*

10. iulii *pri Loboru bila je kruto velika tuča, da mi je bila potukla žitek, vinograde, zobi, vrt; za štalom mojom bila je pšenica posejana, ter ne listor jedno zrno ostalo.*

15. augusti *bili su Turci došli pod Kiškomarom*[50]*, da ga uzmu; i jagmili su ga, ali* per Dei gratiam et B. Mariae Virginis *zaludo; i hitali su vrata, obdržali su naši, i veće od 1000 Turak pod njim poginulo je, neki onda taki, neki potlam od rane. I Hasan-aga Kaniški, najvekši bašaga potlam od rane v Kaniže crknul je, iz Sigeta aga 1, iz Koppana aga 1.*

31. augusti *bili smu mi pak po(d) Šegeždom.*[51] *Grof Pueham je bil nad nami, vicepraesident* consilii bellici *i nešto takaj Nemac; bil je onde i gospodin ban Zrinski Mikloš, gospodin Esterhasi Laslo, Battiani Adam,* generalis confiniorum Canisae oppositorum, *i ja s pokrajinom kaniškom. Ostat*[52] *smu vse požgali i palanka falat zgorjel je, i grada nešto je zgorelo, ar su hitali naši vnutar granatelle, i da ne dojde ordinacija* a sua maiestate *grof-Puehamu, onda isto pod njim budući, bili bi ga vzeli. Pri Sen-Grotu smu se*

[49] Ime Trakošćan nastalo je od njemačkoga Drachenstein.

[50] Kiskomárom u zaladskoj županiji nedaleko Kaniže.

[51] Segesd (Alsó i Felsö) u šomogjkoj županiji u jugozap. Ugarskoj.

[52] Meni nerazumljiva riječ. Očito se odnosi na izvjesni dio utvrde.

spravljali; onda smu v taboru bili. Bilo je nas circiter 600. Bil je z nami onde isto i gospodin biškup za onda Besprimski biškup, Georgius Zecheny.[53]

13. novembris fuerunt nuptiae Francisci Petrichevich, qui duxit viduam domini Michaelis Konzki iunioris, filiam vero fratris mei Nicolai Keglevich, Catharinam Keglevich.

22. decembris *počel je moj melim mleti v Purge,*[54] *to je to kamen gorni, potlam pak drugi.*

Anno 1652.

2. februarii Factus est monachus filius meus Iohannes Keglevich ordinis sancti Pauli primi eremitae et inductus est in monasterio Bondorf dicto prope Sopronium, qui et mortuus est deinde.

28. aprilis fuerunt nuptiae comitis Georgii Druget de Homonna, Homonnai aliter, in arce Sente,[55] cum comitissa Maria Esterhasi, sorore comitis Ladislai Esterhasi.

2. iunii fuerunt nuptiae apud Sanctam Crucem[56] comitis Georgii iunioris Erdeödi cum Elisabetha Keglevich, domini Sigismundi fratris mei filia.

30. iunii fuerunt nuptiae domini Andreae Sereny filii Pauli Sereny, vicegeneralis confiniorum Transdanubianorum antemontanorum in Ersekujvar,[57] qui duxit in uxorem domini Danielis quondam Esterhassi filiam Magdalenam Ezterhassi.

22. iulii *bili su zaruki grofice Draškovič Barbare* cum comite Valentino Czobor, *s kim je bila od zaruki usque* ad 15. ianuarii; 16. ianuarii *bila bi imela biti svadba; toga je* gutta[58] *vdrla* 15. ianuarii.

11. augusti *Turci su došli iz Kaniže gospodinu Adamu Battianiju v Novi grad,*[59] *3 age na vero: Koppani*[60] *Alaga, Jovica Memhet (!) aga, Constanci aga; bilo*

[53] Széchényi.

[54] To je prebivalište (Purga) moralo biti tik dvora Lobora.

[55] Szente u Šlovačkoj (u novigradskoj županiji).

[56] Sveti Križ kod Krapine.

[57] Ersekujvár gl. gore str. 359 (7) bilj. 23.

[58] Pala mu kap.

[59] Batthyányjev posjed madž. Német-Ujvár, njem. Güssing (Hrvati danas tamo kažu naprosto Grad), u zapad. Ugarskoj (željezna županija).

[60] Koppány u zap. Ugarskoj (željezna županija) t. j. Alaga iz Koppánya.

ih je 38 konj; čez Körmend[61] *su išli i simo i tamo mimo Egerszega.*

26. augusti *Turci su robili preko Dunaja. Onda je poginul grof Esterhasi Laslo i takaj Esterhasi Tomaš, Ferenc i Gašpar, vzi 4.*

17. septembris *Turci kaniški i ostali porobili su čez Rabo sela Hološ i Sečed*[62] *i odpeljali 381 duš; nešto su i požgali.*

Anno 1653.

31. ianuarii *počeli su mi v gore Loborske drevo seći i tesati granje i splaven na melin Loborski; i taki* 1. februarii *nešto dreva su dopeljali z gore;* 3-a februarii *počeli su graditi melin,* 4-a *jesu sagradili i melin je počel mleli. A brvna su 3 v zemljo velika zokapali (!) globoko gde je splav ona široka obrh melina:* 5-ta februarii *počeli su splavi rediti, one široke,* 7 februarii *dokonjali su.*

17. februarii *počeli su pri mojem vinogradu Villiaku rediti prešo i ovčarnico.*

19. februarii fuerunt nuptiae comitis Nicolai iunioris Erdeödi Posonii, qui duxit in uxorem filiam comitis Ioannis Draskovich palatini quondam, Iohankam Mariam.

7. martii *poslal sam sokačića moga Matijaša v navuk sokaču gospodina Keglević Žigmunda Marton-meštru.*

20. iulii fuerunt nuptiae Christophori Lichkovich.

24. iulii filia mea Catharina monialis Zagrabiae fecit professionem.

10. augusti fuerunt nuptiae filiae Ladislai Chiaki Barbarae, quam duxit marchio Gonzaga Viennae.

Anno 1654.

11. ianuarii *bila je svadba v Konščine trombitaša moga Hanzlina.*

11. martii *štibrenci, kaptolonski kmeti, bili su rebeluvali, ter* hoc eodem die, id est 11. et 12. martii, *gospodina bana vojska, gospodina Zrinskoga Mikloša i krajina križevačka, porobili su je i sela požgali.*

[61] Körmend u zap. Ugarskoj (željezna županija).

[62] Hidas-Hollos i Német-Szecsöd u zap. Ugarskoj (željezna županija).

27. septembris fui in arce Simeg;[63] ibi fuit dominus archiepiscopus Strigoniensis Georgius Lippai, et alii 4 episcopi, comes Adamus de Batthian, comes Franciscus Nadasdi. Hoc ipso die fuit consecratio episcopi Besprimiensis, Georgii Zecheni, 28. septembris pausavimus et in templo fuit disputatio. 29. septembris consecravit ecclesiam fratrum ordinis sancti Francisci minoris observantiae ibidem in Simeg ipsemet episcopus Besprimiensis Georgius Zecheni, qui et fundator est eiusdem ecclesiae et monasterii. Omnia fuerunt in abundantia; consumpta sunt vini vasa 38, boves 38, *blizo 500 ovac* et reliqua; *sudi su bili jedni po 17, po 18, po 19, po 20 ondešnih vedar.*

Anno 1655.

22. aprilis factus est camerarius filius meus Ladislaus suae maiestatis sacratissimae Leopoldi regis Hungariae, Posonii.

27. iunii fuit coronatio Leopoldi Posonii in regem Hungariae, filii Ferdinandi 3-ii.

27. iunii eodem die filius meus Ladislaus a rege creatus est in equitem auratum.

22. augusti *v Ztarigradu bila je svadba gospodične Draškovič Borbale* cum domino Jobst Iosepho Muskon.

September *Po male meše počet je moj melin pri Loboru zidati i dokonjan je zid* circa finem novembris eiusdem anni *prez flaštroma i bolte v mlinarove hiže; i roženice su* hoc anno 1655. *gore denene, i treti del iz cigla krova; i bil bi gotov* in decembri *i mlel* in anno 1655., *ali pred zimom velikom nesu ga mogli zgotoviti, neg je vre* in anno 1656, *ves dokonjan.*

27. octobris *dokonjana je moja preša pri Villiaku, i brali smu; i pokrivena je preša šindlinom* hoc ipso mense.

14. novembris fuerunt nuptiae Ioannis Petheö secundario cum filia Christophori Balogovich.

[63] Sümeg u zaladskoj županiji (kod Zala-Egerszega).

17. novembris fuit in Ztipernicza[64] filii mei Ladislai annuli permutatio cum filia domini Petri Ratkay, Rosina Ratkay.

Anno 1656.

20. februarii fuerunt nuptiae filii mei Ladislai in arce Thabor,[65] *kade je bilo gospockih sinov 19, gospockih kćere 14; najdeš to* in calendario huius anni, qui fuerunt.

20. martii *opušćen je veliki ribnjak pri Loboru*; 23. martii *napušćen je: krapov 16 Adanić Valpot; Ivan Drabant „Perdek“* dictus *24 krapov, šćuk 250.*

18. octobris *počet je moj melin delati na Dobovcu*;[66] 8. novembris *počel je mleti.*

21. decembris *počel je moj melin mleti na Bistrice; — pokrit je* die praecedenti.

Anno 1657.

4. iunii *pokrit je moj melin na Veleškovcu, a počel je mleti još* 18. maii *jedan kamen gorni.*

9. september fuerunt nuptiae in Ztubicza Ioannis Voikovich filii Balthasari Voikovich, *ki je vzel gospe Strugarice rogjakino.*

Anno 1658.

12. aprilis *počel je zidati Martin zidar on zid preko potoka pri Loboru, gde je odzdol štala, hintovnica, i odzgor polača velika iliti žitnica.*

31. maii *moj dvor pri svetom Ivanu počet je načinjati.*

19. iulii *bil se je ribnjak pri Loboru veliki odrl; moral sam ga opustiti; rib je nutre bilo: šćuk 220, linjev 164, krap 1, karasov 6, to drugo belkih, karasov.* Vide in calendario anni 1656., *koliko je bilo onda napušćeno; 1658. iz grabe Loborske je napušćeno v ribnjak 57 šćuk, linjev 6, a* in anno *pak* 1659. 15. aprilis *pustil je ključar Vidović Ivan v ta isti veliki ribnjak spod Topolovca z onoga Politara krapov 210; dano je iz toga Politara takaj Lacku*

[64] Stipernica u hrv. Zagorju (kod Pregrade).

[65] Veliki Tabor na Sutli u hrv. Zagorju.

[66] Gl. gore str. 373 (21) bilj. 20.

krapov oporedno, al je on povedal, da su fattjukarasi, ne pravi krapi.

29. iulii *bili smu na Kisele vode pri gospe grofice Zrini Petrice na večere: ja, gospodin Erdödi Juraj mladi i s ženom, gospodin Čikulin Ferenc i s ženom, moj sin Lacko, i kruto smu onde bili dobre volje vsi.*

3. augusti *bil sam v Studenicah ja, gospa Čikulinka, gospa Erdeödi Jurjevica, mladoga Erdeödi Jurja žena i Kišasonka Boriška, kći gospodina Keglevića Žigmonda.*

19. octobris *dokrita je moja pivnica na Bistrice hrastovim šindlinom.*

Anno 1659.

19. ianuarii fuit apud me reverendissimus pater de Thauris in Veleskocz.

26. martii *počeli su na Veleškovcu palank rediti okolo i stupe zakapati; ov tjedan su stupov 8 zakopali* et sic consequenter *negda već negda manje;* vide in calendario huius anni ulterius.

7. iunii *pokrita je na Mačanskom*[67] *mlečnica pri zdencu hrastovim šindlinom.*

1. septembris *položil sam na Veleškovcu* fundamentum *kuhinje i i komorice poleg nje, i fištarnice.* 6. septembris eiusdem anni *roženice su gore denene,* 10. septembris *taki su počeli pokrivati.*

17. novembris *bila je svadba moje žene inaša Mihalja Cebocija v Loboru,* duxit Sophiam Brezovechki. *Bil je onde gospodin Čikulin i s ženom, gospa Muškonka Barbara Drašković i Lacko moj sin i s ženom svojom.*

1. decembris *počel sam v Sutinske*[68] *na moj melin grabe kopati iz stare Matačine.*

18. decembris *bil je vas dan tolik vetar sever i viher snegom, da se je Reka voda pri Loboru snegom zajezila v nekoliko mestih, da ne mogla voda na melin teći, na melin moj, ni druge meline, doklam nesu snega razmetla, što nesam ja zapametil, nit vnogi drugi ljudi;*

[67] Mače u hrv. Zagorju (kod Zlatara).
[68] Sutinsko u hrv. Zagorju (kod Zlatara).

a počel je vetar 17. v noći puhati i vnogi veliki su bili zapuhi i snegovje veliko povsud.

Anno 1660.

17. ianuarii *vesnik ovdešni na Veleškovcu Stužić, iz grabe Veleškovečke odnesal je i pustil 32 krapa v ribnjak gorni na Lipovcu.*

19. ianuarii *ta isti vesnik Stužić iz grabe Veleškovačke odnesel je i pustil 32 krapa v gorni ribnjak na Bistrice.*

8. februarii *Brukec je iz Veleškovečke grabe nosil i pustil krapov 40 v ribnjak na Bistrice.*

8. februarii eodem die *iz grabe Veleškovečke pušćeno je v ribnjak gorni na Lipovcu krapov 30.*

6. martii venit Bonnoniâ[69] ad me in Veleskocz Petrus Gereczi.

22. 23. 24. martii *marof su ogradili z nova pri Veleškovcu s prutjem i s prošci, ter su odzgor slamom i borovicom pokrili.*

30. aprilis *počel je mleti na Mačanskom gorni kamen i dokrit je šindlinom; i drugi kamen je počel mleti čez 8 dan.*

9. maii *ovoga meseca,* a novilunio computando, *koji se zove slovenski sviben,* hoc est 9. maii, *začet je saditi z nova moj vinograd na Dobovcu blizo dvora.*

2. iunii *dokrit je moj dvor pri svetom Ivanu hrastovim šindlinom.*

15. iunii *zašal sam v Sisek i on dan jesam išal po vode do Topolovca, gde je stražbenica, i pak nazad on dan i v gradu Sisku* videnda vidi.

3. augusti *počel sam na Veleškovcu kaštel ves podzidavati, i taracali su zidari* consequenter *ciglom kaj kud po kaštelu.*

13. augusti notandum, *da je Kaniža bila na Ivanje* hoc anno *pogorela; i mi smu v našem orsagu imeli* generalem insurrectionem et personalem, et a fumo quolibet insuper unum equitem et peditem *davali smu, ter smu ležali po selih širom niže i više Varaždina. Haubtquartir je bil v Šemovce.* Pro 13. augusti *nam je bilo publikuvano od gospodina bana*

[69] Bologna u Italiji, gdje je naše plemstvo polazilo universitetske nauke.

Zrinskoga Mikloša, da komparujemu v poljo po quartirih; ja sam bil i z mojim sinom Lackom v selu Erženica dictum, *gospodina Erdeödi Jurja mladoga.* 19. augusti *taki smu se razišli, a* 18. augusti *vezer je bil došal Budinski napravljat Kanižo.*

26. augusti *četiri grede šafrana jesu posagjene v Loboru na vrtu — kajti je bila suša velika, ali je taki čez noć godina pala — gde je ona hruška tepka; a pak drugi dan 3 grede su posagjene, one duge; išal je dežgi onda po malo, a čez noć prece.*

1. septembris *moj* eremitorium *na vrtu dokonjan je; napravljal ga je nekoj* frater capucinus laicus Sebastianus, *a* 30. augusti *počel ga je rediti.*

12. septembris fui in nuptiis Ladislai Chernkoczy in Kismlak[70], in campo Turopolia, et inde venimus in Chernkocz.

21. novembris fuerunt nuptiae fratruelis mei domini Nicolai Keglevich in arce Holich[71] in Hungaria, qui duxit in uxorem virginem comitissam Evam Czobor, filiam Valentini quondam Czobor.

Anno 1661.

13. februarii fuerunt nuptiae domini Francisci Chiaky, qui duxit in uxorem filiam domini Georgii Illeshazi; in Trenchin nuptiae fuerunt.

20. februarii fuerunt nuptiae domini comitis Pauli Chiaky cum filia domini Emerici Czobor in Sasin[72].

20. februarii fuerunt nuptiae Balthasari Vragovich, qui duxit in uxorem filiam domini Petri Patachich.

17. martii *zezidan je zdenec pri marofu Loborskom.*

20. martii *bili su mi vlovili 2 krapa strašno suha v ribnjaku Bistričkom gornjem. Ja to videvši, da su tak mledni, premišljal sam, da ne ribnjak on za krape, ter sam včinil krape zloviti ter šćuke napustiti; ter ta isti dan iz grabe Veleškovečke puščeno je vu t' ribnjak 5 šćuk, potlam negda već negda manje, a* 21. martii *pustil sam vu t' isti ribnjak Bistrički linjev 110;*

[70] Mala Mlaka u Turopolju.

[71] Holič u Slovačkoj, u njitranskoj županiji.

[72] Sasin, madž. Sasvár, njem. Schlossberg, u Slovačkoj u njitranskoj županiji.

drugih 110 linjev v gorni Lipovečki ribnjak je puščeno. Ti isti lini jesu bili iz ribnjaka koji je pri svetom Martinu blizo, ar sam ga čisto činil opustiti; i hasni z njega ne bu ništar, doklam se ne ščisti; i bil sam ga činil malo prvlje opustiti, ter ni bilo vu njem ni jedne šćuke nit krapa, nego su bili mali lini ter karasi; to sam činil tih malih linjev i karasov za jedno škafico pustiti v Politar pri Loboru poleg marofa moga.

3. aprilis *iz grabe Veleškovečke poslal sem v Politar pod Topolovcem krapov 10, a dal sem prvlje iz grabe Veleškovečke Lacku 50 krapov i nešto karasov.*

Podsjedańe i osvojeńe Sigeta u glagoļskom prijepisu hrvatskoga opisa iz g. 1566. ili 1567.

Za štampu spremio

Stjepan Ivšić.

UVOD.

Događaji, koji stoje u svezi s podsjedańem i osvojeńem Sigeta god. 1566., bijahu poznati ponajviše po latinskom prijevodu hrvatskoga opisa, što ga je preveo i god. 1568. objelodanio u Beču pod natpisom „Historia Sigethi . . .“ Slovenac Samuel Budina-Budinin je prijevod nekoliko puta i preštampan (tako i u Schwandtner-a, Scriptores rerum Hungaricarum I (1746.), str. 723—736)[1] i prevoden na ńemački i talijanski jezik; jedan je ńemački prijevod štampan još iste godine, kad i latinski prijevod. Pored ńemačkih prijevoda, načińenih prema Budininu latinskom prijevodu, sačuvao se i jedan rukopisni ulomak ńemačkoga prijevoda (obuhvatajući događaje od 15. VI.—17. VII.), što ga je iznova prema hrvatskom tekstu načinio god. 1594. neki Reichardt Sorscha, kojega je otac, od koga je Reichardt dobio hrvatski tekst, bio u Sigetu za ńegove propasti. To doznajemo iz Reichardtove posvete barunu Adolfu Schwarzenbergu ili barunu Nikoli Pálffyju, pisane u Beču god. 1598. Ulomak je toga prijevoda s posvetom štampao S. Barabás u izdańu „Monum. Hung. histor. Diplom.“ 30 (1899.),str. 489—493. Kako je za nas znatan taj ulomak Sorschina prijevoda, vidjet će se malo dale.

Premda već iz toga, što je dosad rečeno, izlazi, da se hrvatski opis sigetske tragedije morao nalaziti bar u dva eksemplara, namjerio se na ń istom prije nekoliko godina Slovenac prof. Antun Kaspret u arhivu kneza Karla Auersperga u gorńoaustrijskom gradu Logensteinleithen-u, i to u glagoļskom rukopisu, ko-

[1] Time sam se izdańem ja služio ne mogući u sadašńim prilikama dobiti izdańa iz god. 1568.

jemu prva strana ima natpis „Die Geschichte Zw Siged Im 1566 Jahr Beschehen In Chrabatisch Sprach beschriben". Prof. Kaspret je dao sav rukopis fotografirati. Fotografije su sada svojina Jugoslavenske Akademije. Ako te fotografije i nijesu tako izvedene, da bi vjerno prikazivale rukopis, opet su takve, da mogu, što se tiče teksta, potpuno naknaditi original. Zato ja u sadašńim prilikama nijesam za ovaj posao ni tražio originala. Spomenuti je glagoļski rukopis objelodanio latinskim slovima Slovenac dr. Fr. Kidrič pod natpisom „Oblega Sigeta v sodobnem hrvaškem opisu" u „Časopisu za zgódovino in narodopisje" 9 (1912), str. 42—97 (sâm je tekst na str. 50—72), trudeći se mnogo, da raspravi različita pitańa, što se tiču našega rukopisa (dr. Kidrič govori i o prijevodima, što sam ih naprijed spomińao).

Kako je hrvatski tekst sigetske povijesti znatan osobito za naše historike svake vrste, priredio sam ja novo izdańe u modernoj transkripciji za „Starine", gdje će biti pristupan i onima, koji dosad nijesu mogli doći do ńega u spomenutom časopisu. Uvjeren sam, da će ovu sigetsku povijest moći sa zanimańem pročitati i mnogi nestručńaci, koji će biti možda iznenađeni, kad u ńoj pročitaju ono o Nikoli Zrińskome na str. 9a/b ili ono o sigetskim junacima na str. 20a i kad vide, koliko se zbiļsko prikazivańe razlikuje od prikazivańa u pjesnika i nekih historika. Nadajući se, da će ova sigetska povijest imati čitalaca i ondje, gdje ih članci iz „Starina" obično nemaju, nastojao sam, da svoje izdańe udesim tako, da čitańe olakšam mećući u biļeške različita (i jezična) tumačeńa.

Pored toga, što sam malo prije rekao, opravdava novo izdańe sigetske povijesti i to, što sam u izdańu dra. Kidriča opazio nekoliko pogrješaka, koje nijesu davale uhvatiti pravoga smisla ili su ga mutile (na pr. na str. 6a, 6b, 7b, 10b, 12a, 15a, 16a, 16b, 17b i dr.; v. u biļeškama u mome izdańu), i dosta sitnijih nedostataka; opravdava ga, mislim i to, što sam uočio neke nove momente, po kojima izvodim, da je naš glagoļski rukopis prijepis iz rukopisa pisana latinskim slovima.

1. Kratak opis i vrijeme postańa našega glagoļskoga rukopisa.

Naš glagoļski rukopis, koji dr. Kidrič potańe opisuje na str. 49.—50., ima 5 papirnih kvaterniona u veličini 22 × 16 cm. Paginacija se listova, kojih ima 20, počińe na 1. strani. Strana je 1b prazna, pa to dokazuje, da je početak teksta sačuvan neokrńen. S početkom se našega teksta slaže i početak Sorschina prijevoda, u kojemu je dodano samo „Anno 1566.“ U Budine se prije prijevoda našega teksta nalazi kratak uvod, u kojem se ističe, kako i propast jakoga Sigeta pokazuje, kolika je i kakva je turska sila.[1] No po svoj prilici ni Budinin hrvatski original nije imao toga uvoda (ispr. u Kidriča str. 72.).

Posve se pouzdano može tvrditi, da u našem glagoļskom rukopisu nije sačuvan konac; to dokazuje prekinuto pričańe, koje je u Budine završeno, i znak od 6 unakrsnih crta na kraju str. 20b, prema kojemu se očekuje jošte bar jedan kvaternion (ispor. u Kidriča str. 50). Zato sam ja u ovom izdańu po želi urednika „Starina“ akademika Šišića štampao završetak, kakav je u Budine, dodavši latinskomu tekstu i prijevod, da i time olakšam čitańe.

Dr. Kidrič isporedivši tekst Budinina prijevoda s našim glagoļskim tekstom izvodi, da naš rukopis nije mogao biti eksemplar, koji je Budina preveo, jer u našem rukopisu nema „Blaža Dijaka“, za kojega Budina veli da je poginuo 19. avgusta (ispor. u Kidriča str. 75).[2] No pored svega toga misli dr. Kidrič, da se

[1] Ispor.: Quo animi ardore, et qua saevitia, immanissimus Turca, in miseros Christianos debachetur; et quam insatiabili, non solum furore regnandique cupiditate, sed etiam Vatiniano et immortali odio motus, ipsos affligat opprimatque?. ex magnitudine rerum ab ipso gestarum, neminem esse credo, qui non intelligat. Huius rei documentum esse potest, arcis Szigeth, et arte et natura loci munitissimae, undiquaque enim paludibus circumdata, et veluti immersa, in finibus Sclavoniae sita est, expugnatio: quam non ita pridem, ipse Turcarum imperator Solymannus, ingenti cum exercitu obsessam, et graviter afflictam, non tamen sine magna suorum clade, cepit, suamque in potestatem redegit, quemadmodum ex praesenti historia videre est.

[2] I u biļeškama ispod teksta ističe dr. Kidrič razlike (raširke, izostavļańa, krivo shvaćena mjesta i dr.) izmedu našega glagoļskoga teksta i Budinina (i Sorschina) prijevoda, no svih razlika ne spomińe. Tako je na pr. odmah na početku

paleografijske osobine našega rukopisa ne protive tomu, mětnemo li ga u posļedńe decenije 16. v. (ispor u Kidriča str. 73—75). Dr. Kidrič sudi na osnovi Jagićeva „Glagoļskoga pisma“ (v. Энциклопедія слав. филол. Выпускъ 3.). Koliko ja poznajem glagoļsku paleografiju 16. v., mislim, da bismo mogli nagadati i područje, u kojem je pisan naš glagoļski rukopis. Prema paleografijskom materijalu, što ga ja imam, mislim, da je naš rukopis mogao biti

na str. 2a (citate ću navoditi našim običnim pisańem): „. . . ka (sc. uhoda) povida istino, da je vidil carovu vojsku na Sarajevi i da je po ńoj hodil“ Budina krivo shvatio i preveo: „... qui (sc. speculator)... bona fide retulit, quomodo Turcici imperatoris exercitum . . . prope Saraievum viderit, quem ipsemet quoque a longiquo insecutus sit.“ Sorscha ima dobro: „ . . . der (sc. Kundtschaft) zaigt gewisz an, er habe des türkhischen khaysers hörr zu Sarayeuo gesehen, auch under ihnen herumb gangen“.

Na str. 10b čitamo: „a vojska vsa sede okolu grada tako gusto, da je šator šatora tišćal, da nigdor ne može viditi unutar u grad.“ Kidrič iza riječi nigdor (u ńega griješkom upravo nikdor) dodaje biļešku: „Bud[ina] še: arcem ingrediens.“ No Kidričeva je biļeška nedovoļna, jer je Budina sasvim drugo rekao; u ńega čitamo: „Reliquus autem exercitus et milites, arci, ita denso agmine imminebant, eamque circumsedebant: ut tentoria se mutuo attingerent, nec quisquam arcem ingrediens, propter immensam hostium multitudinem, conspici poterat.“ Pasivni infinitiv conspici daje sasvim drugi smisao, i to je trebalo istaći.

Na str. 11b čitamo: „tu noć petku jutro Ali Portuk načini šanac „na ganašu“ za nutrńim gradom za kraļevim vrtom pravo na brigu blata ali jarka gradckoga . . .“ U Budine je to prevedeno ovako: „Post haec ipse Aliportuk, aggerem iacere, munitionemque, nocturno tempore, infra arcem interiorem, prope regium hortum, recte in ipsa palude seu fossa arcis, moliri . . . pergit.“ Kidrič ne spomińe, da u Budine nema riječi, koja bi odgovarala originalnomu „na ganašu“ (u Kidriča je štamparskom griješkom „na garašu“).

Na str. 15a čitamo: „A vani ostaše vnogi vitezi i vnogo žen tr dice, u kih Turci jagmu ili žakmań učiniše. Viteški ļudi, ki su vani ostali bili, posikoše, a žene i dicu u turski tabor odpeļaše.“ Prema tome ima Budina: „Foris autem, complures egregii milites trucidati sunt, mulieres et infantes multi, de quibus inter ipsos Turcas maxima contentio et lis extitit, in Turcarum castra captivi abducebantur.“ U Budine je naš original stegnut; Budinin je prijevod i po smislu različan. Budina je ili krivo shvatio riječi: „u kih Turci jagmu ili žakmań učiniše“ ili je udesio svoj prijevod prema onome, što na str. 20a/b čitamo: „a ditcu i žene, vse živo, van ispeļaše, a veće janičari kako drugi Turci. Zašto janičari, ča ne mogoše uzeti od koga, to mu na sramotu u rukah posikoše“, iz čega se vidi, da su se Turci znali i posvaditi za plijen. Ovo drugo mjesto, i to konac, prevodi Budina ovako: „. . . cumque captivum alicui eripere non potuissent, eum ipsi vi et ignominiose prae manibus dissecarunt“.

Na str. 17b veli Zriński, kad mu Črnko metne 100 dukata pod postavu: „Da znate, da to zato postavih: koji (u Kidriča griješkom ki) nevernik s mene

pisan u Pokupļu blizu Ozļa. Koliko je moje mišļeńe opravdano pokazuje najboļe priložena fotografija isprave, što ju je pisao „djak“ (literat) Šimun Zlatinčić, plemić iz Mekušja na Kupi kod Karlovca, dne 2. VI. god. 1549. u Orlici (kod Karlovca). Tko ogleda fotografiju te isprave s fotografijama iz našega rukopisa, naći će dosta podudarańa, no vještiji će motrilac naći i nekih razlika; opazit će na pr., da u našem rukopisu karakteristični dońi zavoji idu nadesno u mnogo slova, među kojima je i slovo *n*, kojemu u Zlatinčića dońi zavoj ide nalijevo. U našem je glagoļskom rukopisu neobična samo jedna pravopisna osobina, koju dosad nijesam nigdje drugdje našao tako provedenu; osobina je ta u pisańu glasova *je*, koji se različno pišu, i to: 1. na početku riječi ispred konsonanta kao *ej*, na pr.: *ejdan* 2a i drugdje mj. *jedan*, *ejst* 5a, 14b mj. *jest*, *ejdini* 7a mj. *jedini*, *ejsu* 10a mj. *jesu*, *Ejzus* 11a, 19b mj. *Jezus*, *ejr* 13b, 17b mj. *jer*, *ejment* 7a mj. *jement*; 2. u ꙗ redini riječi ispred konsonanta ne stojeći u

haļu svuče (u Kidriča griješkom s t u č e), da potle ne reče, da ni ništar pri meni našal“, a u Budine: „Hoc ideo me fecisse vos existimare omnino velim, ne si quis forte h o s t i u m a u t l a t r o n u m, meis me vestibus exuet, dicat, se nihil praedae ... invenisse“, gdje dodatak a u t l a t r o n u m nije pristao.

Ima i takvih primjera, gdje je razlika između Budine i Kidričeva teksta, koji je na dotičnim mjestima pogrješan, a Kidrič ne ističe razlike. Tako na pr. u Kidriča čitamo na str. 16a/b: „Tako ta vanni grad pogibe, i turci ulizoše van, i mnogo zastave turci vnutri u g r a b u (u Kidr. griješkom mj. u g r a d u) na nasap, što se je zvala gora, postaviše i tako su u četrtak i u petak turci u gradu s mirom s p a l i“ (u Kidriča griješkom mj. s t a l i; zaradi interpunkcije vidi u mome tekstu ovo mjesto). Budinin se prijevod: „Quam posteaquam Turcae occuparunt. multa vexilla in a g g e r e m s e u v a l l u m a r c i s collocarunt, atque per duos Iovis et Veneris dies, illic in maiori arce c o n q u i e v e r u n t“, u kojem je izostavļena rečenica „što se je zvala gora“, slaže inače s glagoļskim tekstom, jer „i n a g g e r e m s e u v a l l u m a r c i s“ odgovara originalnomu „u g r a d u n a n a s a p“; tako „c o n q u i e v e r u n t“ odgovara glagoļskomu „s m i r o m s t a l i“, a ne tekstu, kakav je Kidričev.

Ima u Kidriča jedan primjer, gdje Kidrič ističe doduše razliku u Budininu prijevodu, a razlika je samo zbog krivoga čitańa u Kidriča. Evo taj primjer: na str. 6a/b govori Zriński: „ ... zato je potribno, da se pripravimo i da gotovo čekamo našega i v s e g a k r š ć a n s t v a n e p r i j a t e ļ a ...“ Budina to prevodi ovako: „quapropter ipsa necessitas exigit, ut nos paremus, et intrepido animo, nostrum, t o t i u s q u e C h r i s t i a n i o r b i s n o m i n i s q u e h o s t e m, praestolemur“. Kidrič je krivo pročitao v a š e g a mjesto v s e g a, pa ističe razliku u Budine, premda vidimo, da su riječi „vsega kršćanstva neprijateļa“ u Budine dobro prevedene.

Ja ću se inače na Budinin prijevod obazreti samo gdješto, i to ponajviše zbog boļega razumijevańa hrvatskega teksta.

posļedńem slogu samo kao *j*, na pr.: *Sarajvi* 2a mj. *Sarajevi, majrstva* 16a mj. *majerstva, nijdan* 17a, 18a, 19a mj. *nijedan, prijti* 18b mj. *prijeti*. Kako se proklitike u našem rukopisu pišu obično zajedno sa svojom riječju, piše se i *ijdinni* 6b mj. *i jedinni*. Jedan put je *je* i usred riječi u *zauejše* 13b mj. *zauješe* napisano kao na početku riječi, a jedan put u riječi *prijl* 17b mj. *prijel* kao u sredini riječi ne stojeći u krajńem slogu. Primjere kao *Sarajvi* mj. *Sarajevi* nepravo je dr. Kidrič povezao s primjerom *pondiļak* 10b, 13a, 13b (v. Oblega str. 84), jer su prvi primjeri pravopisna osobina, a drugi je fonetička pojava, obična u mnogo govora. Neobično je također i to, što se u našem rukopisu i početno *j* piše kao *ej* i to u riječima: *ejoš* 13a mj. i pored *još, ejiliša* 16a, 19a mj. i pored *jiliša, ejaničari* 20a mj. i pored *janičari*.[1]

2. Kojim je pismom pisana hrvatska povijest.

Budina u predgovoru, u kojem veli i to, da je pisac, koji je proživio sigetske događaje, bio komornik grofa Zrińskoga („comiti Serino a cubiculis fuit"), — a to je bio, kako iz svega izlazi, Ferenac Črnko (v. Kidrič str. 88—94), — ne kazuje, kakvim je pismom bila pisana hrvatska povijest, koju je on preveo. To nije mogao reći ni dr. Kidrič (v. str. 44 i 75), a pouzdano ne mogu ni ja. No iza onoga, što ću malo dale reći, postaje mogućnost, da je Budinin hrvatski izvor bio pisan latinskim slovima, mnogo veća. Da je Sorschina povijest bila pisana latinskim slovima, to bismo mogli izvoditi i iz sačuvanog ulomka, kako ću dale pokazati, da nam Reichardt to sâm izrijekom i ne kazuje (ispor.: „Nachdem ich ... jezo vor vier jhaŕen [1594.] ausz ainem biechlein, wöliches ich in die dreissig jhar lang [dakle skoro iza osvojeńa Sigeta, jer to piše god. 1598.] bey meinem vattern seeligen, so auch in dem selbigen veldtzug gewest, gedenkhe und mit lateinisch buegstaben in crabatischer Sprach verfasst ist . . . , zu teutscher sprach herausz gezogen und vertolmetscht . . ."; v. Mon. Hung. hist. Dipl. 30, 491).

Ja, kako sam već spomenuo, držim, da je naš glagoļski rukopis prijepis rukopisa pisana latinskim slovima. Evo, čime opravdavam to svoje mišļeńe. Na str. 2a čitamo u glagoļskom

[1] Pisańe *ejoš* (mj. *još*) i *ejaničari* (mj. *janičari*) jasno pokazuje, da bi bilo naopako liku *ejiliš* tražiti izvor u maģ. riječi *élés*, koja znači ‚žitak', pa joj se značeńe približava značeńu naše riječi *jiliš (jeliš)*, koja je i odrukud poznata (v. ARj. IV. 582a i 652b).

rukopisu: „Opet dojde treta uhoda od Osika, ka povida, da je ure došal jedan beg k Osiku i da je on poslan *elegaro* i da se brodi priko Drave...“ i na str. 3a: „... i bil ga (sc. Mehmet-bega) je poslal (sc. sultan) naprvo, da on bude *elegaro* pred vojsku...“ Riječ *elegaro* nije razumio dr. Kidrič, kojemu je tu riječ dr. v. Kraelitz-Greifenhorst protumačio turskom *ylghardžylar* ‚neregularne izvidničke čete‘ (v. Kidrič 82). No Kraelitz-Greifenhorstovo tumačeńe ne pogađa. Značeńe bi turske riječi moglo doduše pristati, ali ako tursku riječ razberemo, kako treba, onda izlazi ovo: *-lar* je pluralni nastavak, *-dži* je poznati formant, a *ylgar* je osnovna riječ, od koje bi imala postati naša *„elegaro“;* no prema onome, kako mi preuzimamo turske riječi, ne bi tursko *ylgar* nikako moglo u hrvatskosrpskom jeziku glasiti *elegaro*. Pa i značeńe tur. riječi *ylgar* ne odgovara značeńu naše. Riječ *ylgar* prema Redhouse-ovu tursko-engleskom rječniku znači ‚galop na końu; końanička ataka; navala‘ prema glagolu *ylgamaq* ‚galopirati‘.

Prije nego kažem, kako treba tumačiti našu riječ „elegaro“, evo, kako Sorscha prevodi prvo spomenuto mjesto: „Abermall ist khumen der dritte khundtschaffter von Esseggkh mit anzaigung, das beraits ain weeg daselbst aukhumen, der habe geschükht *die edegaro anteguardia,* das sy uber die Traa schiffen...“ (v. Mon. Hung. hist. Dipl. **30**, 491). Budina prevodi prvo mjesto: „Hunc e vestigio tertius speculator ab Esseko, quod est ad Dravum flumen oppidum, subsecutus, narrat: advenisse iam eo belli quendam praefectum, quem begum nominant, qui praemissus est *veluti prodrumus,* ut Dravum navigiis traiiciat...“, a drugo: „... utque exercitum, *tanquam prodromus* praecederet..., mandavit...“ Iz navedenih ulomaka vidimo, da Sorscha nije razumio hrvatskoga originala, jer po ńegovu prijevodu izlazi, da je beg poslao „die edegaro anteguardia“, da se (t. j. ta avangarda) prebrodi preko Drave, a to je naopako. Sorscha je imao u hrv. originalu riječ *„elegaro“,* koje možda nije pravo razumio, pa ju je zato prenio u ńemački prijevod protumačivši je prema smislu riječju *anteguardia.* Je li već u Sorschinu originalu bilo griješkom *edegaro* (mjesto *elegaro),* ili je to pogrješka u kopiji Sorschina prijevoda, jer se ulomak ńegova prijevoda sačuvao u kopiji 17. v., ili izdavača Barabása, za me nije znatno; za me je znatan drugi dio riječi *-garo.* A što znači riječ *„elegaro“?* To je riječ, koja je napisana starijim pravopisom, u kojem

se *g* uzimalo za glas *j* (ispor. na pr. u Kukuļevića „Acta Croatica“ na str. 262 u ispravi pisanoj oko god. 1567. *ofycygalom* = oficijalom, *ymagu* = imaju i dr.); *„elegaro“* treba prema tome čitati *elejaro*, i to je mađarska riječ *előjáró*, koje je upravo ptc. od *előjárni* ‚ići naprijed‘; dakle *előjáró* znači ‚koji ide naprijed‘. Riječ *előjáró* (ili *előljáró*) potvrđena je u pomenutom značeńu i u starijem mađ. jeziku (v. Szamota-Zolnai, Magyar oklevél-szótár, str. 182). Sad dakako razumijemo lik *„elegaro“*. Riječ *„elegaro“* bjelodano dokazuje, da je naš glagoļski rukopis prijepis starijega latinskim slovima pisana rukopisa. Prepisivač nije pravo pročitao riječi „elegaro“ ne znajući ńezina značeńa, pa ju je takvu preuzeo prepisavši mehanički slovo po slovo.[1]

Spomenuto moje mišļeńe utvrđuju još dva primjera, koje razumijemo samo onda, ako ih tumačimo, da su nastali krivim čitańem. Na str. 3b čitamo: „A u *hincu,* u srebru, zlatu . . . žakmań[2] naši učiniše . . .“ Budina to mjesto prevodi: „Auri deinde et argenti copiam . . . consecuti . . .“ Dr. Kidriču ostalo je *u hincu* nejasno (v. Oblega str. 83). Meni to mjesto postaje jasno, ako uzmemo, da je *hincu* prepisivačka pogrješka riječi *kinchu,* t. j. *kinču* od mađ. *kincs* ‚blago‘.[3] Da se riječ *kinč* upotrebļavala u značeńu, u kakome bi bila u spomenutome primjeru, vidi se iz Akad. rj. (ispor. i u P. Zrińskoga „Obsidi sigeckoj“: ter svoj *kinč* veliki vas u dim obrati. Pjev. **15**, kit. 12). — Na str. 4a čitamo pod *Haržamhejem* i na str. 5b pod *Hržan-hejem,* koje hoće reći: pod gorom *Haršańem* (= mađ. *Harsány-hegy*). Likove *Haržam* i *Hržan* možemo samo tako razumjeti, što prepisivač ne poznajući topografije nije umio prenijeti u glagoļsko pismo riječ *Harsa*$^{m}/_{n}$ pročitavši *s* kao *ž* (mj. *š*), jer se slovo *s* u matici pisalo za glas *š* i *ž*. Kako se pak u matici pisalo *ar* za glasove *ar* i za glas $\overset{r}{\circ}$, mislio je prepisivač, da *ar* i u *Harsa*$^{m}/_{n}$ naznačuje glas $\overset{r}{\circ}$, pa ga je drugi put transkribirao kao *r,* jer je inače originalno $\overset{r}{\circ}$, pisano *ar*, nejednako transkribirao, i to sad slovima *ar* sad slovom *r,* na pr.: *parsta* 7a, *parstov*

[1] Same stvari ne bi ništa mijeńalo, kad bi naš glagoļski prijepis bio prijepis iz glagoļskoga rukopisa, jer bi tomu glagoļskomu rukopisu matica morala biti pisana latinskim slovima.

[2] = plijen.

[3] Zamjena slova *c*.i *č* lako je moguća u starijoj lat. grafici, gdje se *c* i *č* piše kao *ch*. Tako se na pr. u jednoj originalnoj ispravi iz g. 1566. iz Topuskoga (u arhivu Jugoslav. Akad.; u Kukuļevića „Acta Croat.“ str. 331) piše jednako *č* i *c* na pr. u riječima: *Kopchÿch* (= Kopčić) i *chrÿkue* (= crikve) (u Kuk. griješkom *czrykue*).

7b, *parstom* 17b pored *prsta* 7b, *varste* 6a, 8b pored *vrste* 7b, *vartih* 2b *vart* 11a pored *vrtom* 11b, *nutarńi* 14a i 16a pored *nutrń-* 6a, 11b, 12a i drugdje, *karšćenike* 20b pored *kršćanstva* 6b i dr.[1]

Dr. Kidrič dokazuje, da je i Karnarutić u za ńegovu pjesmu „Vazetje Sigeta grada" (god. 1584.) bio izvor hrvatskim jezikom pisana povijest, kakva je u našem glagoļskom rukopisu. Kidričevi su dokazi ovo: 1. Pored lika *Siget* upotrebļava i Karnarutić *Seget;* 2. Prema riječima glagoļskoga rukopisa: „Suliman . . . *učini almuštvo mnogo*" veli Karnarutić: Tu *mnogo almuštva učini* ubogim"; 3. Karnarutić je prema riječima *pod Haržam-hejem*" načinio junaka *„Ersam-beja"; prema* Budininim riječima *infra Hardanaium* ne bi toga učinio; 4. Alapi je u Karnarutića *brat* Zrińskomu, *bratac* u našem glagoļskom rukopisu, a u Budine *familiaris;* 5. Prema riječima glagoļskoga rukopisa: počeše Turci *iz luga koše točiti* veli Karnarutić: *z luga koši točeć;* 6. Lovrinac *stari* čitamo u glagoļskom rukopisu i u Karnarutića prema *ille* u Budine (v. u Kidriča str. 96/7). — Da je Karnarutić imao hrvatskim jezikom pisanu sigetsku povijest, koja se podudarala s našim glagoļskim rukopisom, dokazuje, mislim, i ovo: 1. Mehmet-beg, koji je bio poslan pred sultanovom vojskom, zove se u našem glagoļskom rukopisu *Tarali sanžak od Hariji* (str. 2b), a u Karnarutića: *Tarali* Mehmet 8a, *sanžak Taralija* 8b, *Tarali sanžak* 8b, *beg Taralija* (: i beg Taralija i raněn i bijen 9b, svi ti Turci bihu bega Taralije 9a), *Karinski* (:prid svimi Karinski gre tri miļe hoda 6b), *sanžak Tajileri*[2] (: jahaše prid ńimi sanžak „Tayleri" 5a). U Budine se za rečenoga Mehmet-bega veli *ex Theari.* — 2. U našem glagoļskom rukopisu dolazi anatolijski beglerbeg Šems Ahmet pod nazivom *Natulaj beglerbeg* 5b i u Karnarutića *beglerbeg Natulaj* 12a prema *Anatoliae Beglierbegus* u Budine. — 3. Urumelijski beglerbeg Sal Mahmut dolazi u glagoļskom rukopisu pod nazivom

[1] Da prepisivač nije poznavao ni sigetske topografije, dokazuje ovaj primjer: na str. 16b. čitamo: Na 7. dan sektembra, to je navečerje Male Maše, to je u jutro rano kako ob šestoj uri, užgaše Turci hiže gospodinove, ke su bile u nutrńem gradu. U ta čas dojde vsa si(l)na vojska carova pišice na jagmu na nutrńi grad... i donesoše tolike zastave u grad veliki Turci, da jim Bog račun znaj, da ne biše viditi *poļa* ni *vode* ni *„tarsija"*, to biše vse puno Turak". Tu je *„tarsija"* griješkom mjesto *„tarstija"*, t. j. *trstja* ‚tršća', koje je bilo po močvarama oko grada. Budina ima na tome mjestu *arbores.*

[2] I u N. Zrińskoga dolazi *Taieléri* Mehmet IV. d. 59. kit. (Petar ga zove *Tajeleri* IV. 64, V. 22, *Tailer* V.30).

Drumeli beglerbeg 5b i u Karnarutića *beglerbeg Drumeli* 12a prema *Urumeli-beglerbegus* u Budine. —4. Prema glagoļskom rukopisu oblači Zriński „od *atlasa siderijasnoga* župicu“ 17a, a u Karnarutića *„siderijanskoga* . . . mentel *atlasa*“ 19a. U Budine je drukčije. — 5. U glagoļskom rukopisu veli Zriński za svoj skupocjeni klobuk s čapļenim perjem: „čà sam ja *na mojoj svadbi* nosil“ 17a, u Karnarutića: „Nos' mi ga, Ferenče, jer ga ja nosih prij *na mu svadbu*“ 19a, a u Budine drukčije: quem *in niptiis* gestare *solitus erat*“. — Napose ističem ovaj primjer: u glagoļskom rukopisu na str. 14b čitamo *gloguši* ‚zrna puščana‘ i u Karnarutića: Imate *glogusi* i imate praha 14a, a očekivali bismo *globuši* (v. ARj.).[1] Samo je gdješto veće podudarańe izmedu Karnarutića i Budine. Tako na pr.: u glagoļskom rukopisu str. 5b prebrodi se preko Drave najprije *Natulaj* beglerbeg, za ńim *akanži*-baša i napokon *Drumeli*-beglerbeg, a u Karnarutića (str. 12a): beglerbeg *Natulaj*, za ńim baša *Okaj* i napokon beglerbeg *Drumeli*. U Budine je na drugome mjestu *Akai*[2].

Ja držim, da je i Karnarutićev izvor bio pisan latinskim slovima, jer se tako lijepo razumije, kako je Karnarutić prema glagoļskom tekstu: „ . . . i padoše pri Šikloušu *pod Haržam-hejem*“ (str. 4a) ili: „ . . . treti dan pade pri Šikloušu *pod Hržan-hejem* (str. 5b) rekao: „I otudej pošad, dopri šikloúških mej, tja pod misto došad, ko sedi *Ersam-bej* (str. 12a) i: . . . *Ersan-bej*[3] odšaděi i k Pečuju dojde . . .“ (str. 12b). Prema latinskim slovima pisanom izvoru može se lakše razumjeti u Karnarutića i vok. *Herenče* Ferenče (str. 18b)[4] i nom. *Herec* Ferenac (str. 19b)[5] prema imenu

[1] U Gajevu je izdańu „Vazetja Sigeta“ na tome mjestu *globusi*, a u ARj. se Karnarutićev stih pogrješno citira: imate *globuši, imate i praha* s krivom naznakom strane 28. (mj. 27. = 14a). U P. Zrińskoga nalazimo *globuš* (v. VII. 24).

[2] Isti se paša u glagoļskom rukopisu spominje još tri puta, i to na str. 10a pod datumom 31. VII. i 1. VIII. i na str. 10b pod datumom 5. VIII. kao *akanži*-baša. Budina ga na sva tri mjesta zove *Akanski*, prema čemu u Karnarutića na str. 14b čitamo *Akasi*-baše.

[3] U Gajevu je izdańu „Vazetja Sigeta“ štampano i na ovome mjestu *Ersam* (str. 29), no glagoļsko *Haržam* pored *Hržan* i Karnarutićevo *Ersam* pored *Ersan* pokazuje, da je već u matici naše glagoļske povijesti i u Karnarutićevu izvoru bio dvojak lik, t. j. sa *-m* i sa *-n*.

[4] U Gajevu se izdańu čita *„Čerenče* Ferenče“ (str. 45). Tu je izdavač hotimice odstupio od teksta u izdańu g. 1584. (v. u „Uvodu“ str. LVIII.).

[5] U Gajevu se izdańu čita *Čerenc* (str. 47). I tu je izdavač hotimice odstupio od teksta u prvom izdańu (v. bil. 4.).

Črnko, uzmemo li, da je u Karnarutićevu izvoru bilo pisano *Chernko* ili *Cherenko*. Tako bi se i u spomenutom primjeru *Akasi* (v. str. 10 bil. 2.) moglo kriti latinsko pisaće *Akansi* za *Akanži*. Prema lat. slovima pisanom izvoru moglo bi se razumjeti i *Šeget* (na str. 8a) mjesto i pored *Seget*.[1]

Iz onoga, što sam naprijed rekao o matici našega glagoljskoga rukopisa i o Karnarutićevu izvoru, opravdano se može izvoditi, da sigetska historija po svoj prilici nije bila prvi put napisana glagoljskim slovima, jer za naš glagoljski rukopis držim da je dokazano, da je prijepis matice pisane latinskim slovima. U Budine ne nalazimo ništa, što bi se momu izvođeńu protivilo, a za Sorschin original znamo pouzdano da je bio pisan latinskim slovima.

3. O transkripciji glagoljskoga rukopisa.

Kako je ovo izdaće namijeńeno većemu kolu čitalaca, a ne samo filolozima, udesio sam transkripciju tako, da bude čitka pokazujući ipak pravo lice rukopisa[2]. Pri tome treba da pripomenem ovo:

1. Glagoljsko ⰏⰒ, kojemu je fonetička vrijednost jednaka glasu *j*, transkribiram kao *j*.

2. Glagoljsko Ⰹ transkribiram kursivnim *ju*.

3. Glagoljsko Ⱁ, kad mu je fonetička vrijednost jednaka glasu *j*, transkribiram sitnim *j*.

4. Glagoljsko Ⱑ, kad mu je fonetička vrijednost jednaka glasu *j*, transkribiram kao *ǰ*; kad mu je pak fonetička vrijednost jednaka glasovima *ja*, transkribiram kursivnim *ǰa*.

5. Brojno glagoljsko ⱊ (= 10) transkribiram kao *ï* i u zagradama ( ) dodajem brojnu vrijednost arapskim ciframa (to činim pri svima brojevima).

6. Glagoljsko ⰾ transkribiram kao *ć* i kursivnim *šć*, kad mu je fonetička vrijednost *šć*.

7. Glagoljsko ⰔⰅ transkribiram prema fonetičkoj vrijednosti kao *l* i kao *ļ*; tako i glagoljsko ⰐⰅ kao *n* i kao *ń*.

8. Gdje se u glagoljskom originalu piše *ar* za samoglasno *r* (v. o tom naprijed na str. 8), transkribiram *ᵃr*; tako transkri-

[1] Ako je moje mišļeńe, da je Karnarutić imao latinskim slovima pisanu sigetsku povijest, opravdano, onda u „Vazetju Sigeta grada“ ne treba tražiti nikakvih sveza između kńiževnoga rada u sjevernoj Dalmaciji s hrv. glagoljskom kńigom. Svezu između jednoga i drugoga rada ističe na pr. Branko Vodnik (v. Povijest hrv. kńiž. (1913), str. 189).

[2] Zbog naših sadašńih štamparskih prilika nijesam mogao uvoditi nikakvih osobitih znakova.

biram i zališno *e* ispred *j* u nekim riječma (v. o tome naprijed na str. 6.) kao *ej*. Gdje mislim, da se i originalno *ij-a (-e, -o, -u)* izgovaralo *j-a(-e, -o, -u)*, transkribiram kao *ij-a (-e, -o, -u)*, na pr. *oružije* 8a pored *oružje* 9b, *ladije* 4a pored *ladje* 2b i dr.

9. Gdje se u originalu piše *ej* mjesto *je* (v. o tome naprijed na str. 6.), transkribiram kursivnim *je;* na pr. originalno *ejdan* transkribiram kao *je*dan.

10. Nenapisano *e* iza *j* u primjerima spomenutima na str. 6. meće se u zagrade ( ). U jednake zagrade mećem i nenapisano *j*, gdje ga mi danas pišemo.

11. Pokraćene se riječi ispisuju do kraja, a izostavļena se slova meću u zagrade ( ).

12. Da se olakša zagledańe u original (ili u ńegovu fotografiju), biļeži se konac retka znakom |, a konac strane znakom ||.

13. Interpunkcija i pisańe nekih riječi velikim početnim slovom udešava se slobodno prema našem običaju. Tako se i proklitike i enklitike rastavļaju od svojih riječi.

Druga odstupańa od originalne grafike spomińem na svome mjestu.

PRIJEPIS GLAGOLJSKOGA TEKSTA.

Str. 2a

Na dï· (15.) dan *ju*ni(j)a doide uhoda ka g(ospo)dinu Zrinskomu[1], | ka povida[2] istino[3], da je vidil carovu | voisku na Saraj(e)vi[4] i da je po ńoi[5] hodil, i da j|oj (j)e dužina na dvi miļe zemļe, i da je | glas, da ide pod Seget[6] ali pod Eger[7], i da | čini načińati moste pri Petarvaradinu | na Duna*ju*. |

Opet doide druga uhoda s[8] Pečuja, ki donese | list od uhode, u kom je pisal, da istino | turski car van ide, da[9] ne zna pravo, pod | ki grad. |

Opet doide treta uhoda od Osika, ka povida, | da je[10] ure[11] došal *je*dan beg k Osiku i da je | on poslan elejaro[12] i da se brodi priko Drave, | i da je došla vsa Bosna i karamanski[13]

[1] U tekstu mećem *Zrinski,* jer se ne može pouzdano tvrditi, da je prepisivač izgovarao *Zriński.*

[2] = aor. od dijalektičkoga *pòvidati,* v. pf. ‚pripovjediti, kazati' pored *povídati*, v. impf.

[3] = doista (za takvo značeńe ima dosta potvrda u Akad. rj. IV. 42a/b i 44b). Prema takome je značeńu i prema Budini i Sorschi udešena i interpunkcija; u Kidriča je zarez iza riječi *povida.*

[4] Iz historije se zna, da izvještaj toga uhode nije bio istinit (taj se izvještaj u ovoj povijesti ne potvrđuje riječima: *ka povida istino;* za značeńe riječi *istino* v. pređašńu biļešku). Budući da se Karnarutić držao gotovo svagdje ove sigetske povijesti, pripovijeda i on, kako se turska vojska kupila u Sarajevu (v. „Vazetje . . ." str. 7a).

[5] *po ńoj* ne znači ovdje *za ńom,* kako je Budina mislio prevedavši riječi *po ńoj hodil* latinskima: „quem (sc. exercitum) . . . a longiquo insecutus sit"; Sorscha je pravo shvatio (v. o tom naprijed na str. 3. biļ. 2.).

[6] Tako je uvijek mjesto *Siget.*

[7] = grad u Ugarskoj na sjeveroistoku od Budim-Pešte.

[8] = iz; *s* ili *z* dolazi i drugdje mjesto *i* pored *iz.*

[9] = ali.

[10] Iza *je* ponavļaju se iz pređašńega retka sve riječi od *treta* do *povida.*

[11] = jure, već.

[12] = kao predńa vojska. U orig. je napisano upravo *elegaro* (mj. *elejaro);* o toj riječi v. naprijed na str. 7. i 8.

[13] *Karaman* je pokrajina u Maloj Aziji.

baša, | i da su pali priko Dravé na Slovinskoj | zemļi[1] niže Mojslavine[2], da[3] ne zna povļidati, kamo oće pojti. |

Opet dojde uhoda i povida, da je bil | pri Osiku, kada
Str. 2b su vnoge ladje odvezli || Turci po Dravi od Osika gori na brod[4], | ki se zove Utovo[5], proti Šiklošu, i da se | oće ta beg, ki je poslan s carove vojske, | ondi prik[6] broditi i da oće pri Šikloušu[7] | pasti, tr da će ondi veće[8] vojske čekati, | ali da nigdor ne zna, kamo oće odonle | pojti. |

Opet dojde uhoda iz tabora turskoga | i povida, da se vojska brodi na Dravi | pri Vitovu[5] na ladijah, i kikodir[9] *ju* | prehaja*ju* Turci, da sproti idu na Budin i da ondi pri Šikloušu prespava*ju*. |

Žï· (17.) dan *ju*ni(j)a[10], razumivši g(ospo)din Zrinski, da |

[1] *Slovinska zemļa* = današńa Slavonija.

[2] *Mojslavina* = današńa Móslavina, selo na Dravi u Virovitičkoj županiji na zapadu od D. Miholca.

[3] = ali.

[4] *brod* je ovdje ‚mjesto na vodi gdje se prevozi (prijevoz)'.

[5] Taj se brod spomińe još tri puta, i to malo dale na istoj strani u liku *Vitovo* i na str. 4a i 4b u liku *Utovo*. U Budine čitamo na prvom mjestu *Ottouus,* na drugom (apud) *Otovum*, na trećem *Ottouum* (versus) i na četvrtom (ab) *Ottouo*, a u Sorsche na prva dva mjesta *Vttouo*. Taj je brod bio na Dravi negdje između Valpova i Donega Miholca. Isti se brod spomińe i u lat. pismu N. Zrińskoga od 24. VII. 1566. pod nazivom *Wy Tho* i u jednom drugom mag. pismu iz iste godine pod nazivom *Vytho* (v. Mon. Hung. hist. Dipl. 30, 31). Barabás spomińe za ń mag. naziv *Ujtó* (v. o. c. str. 741), ali za sadašńe doba takoga naziva ne bilježe nigdje na donoj Dravi ni austrijske specijalne karte. Ako je u mag. nazivu *Ujtó* pravo ime toga broda, i ako taj naziv postaje doista od pridjeva *új* ‚nov' i imenice *tó* (osn. *tav-*) ‚bara, jezero', koja dolazi često u različnim nazivima (v. Szamota-Zolnai, Magyar oklevélszótár, str. 990 i d.), onda bismo i *Utovo* (naziv *Utovo* ili *Hutovo* nalazimo drugdje, na pr. na Popovu polu u Hercegovini i u Dalmaciji blizu Metkovića) pored *Vitovo* mogli možda odbijati na nejednako čitańe te riječi u latinskim slovima pisanoj matici (za lik *Vitovo* misli i Kidrič da je pisarska pogrješka; v. Oblega, str. 95.).

[6] *prik* (mj. priko) ‚prijeko'.

[7] U orig. je upravo *Šiklušu*, valjada pisarskom griješkom, jer drugdje nalazimo lik *Šiklouš* (mag. *Siklós*); i Kidrič meće u tekst *šikloušu,* ali bez ikakve bilješke.

[8] = više.

[9] = kojigod; mjesto *-godir* dolazi u ovom spomeniku i poslije *-kodir,* koje je inače dosta slabo potvrđeno (v. Akad. rj. V. 148a).

[10] Kidrič ima *junija,* no po ńegovoj bi transkripciji trebalo *junia.*

*

Turci neprestano[1] prehaja*ju* priko D r a v e | i da prespava*ju* izvan iz Šiklouša[2] | po v[a]rtih i sinokošah, učini tanač[3] i posla | pod Š i k l o u š na sriću tisuće[4] pišac | i pet sto konikov i pred ńimi posla | kapitane: kneza G a š p a r a A l a p i (j) a, | M i k l o u š a K o b a k a[5],
Str. 3a P e t r a P a t a č i ć a, || V u k a P a p r u t o v i ć a, i vojvode piša|čke, da idu i da išću tr kuša*ju* sriću, | ako Turke najdu, da se š ńimi pobi*ju*, ako li | Turkov ne najdu tr ako ih ne obliče[6], tako da | na š i k l o u š k i[7] varoš jagmu[8] učine i da ga | užgu[9].

I kada su bili naši došli | bli[zu][10] Š i k l o u š a, v noći poslaše

[1] U orig. piše pisarskom griješkom *neprastano*. Kidrič misli, da je *neprastano* fonetička osobina našega rukopisa (v. Oblega, str. 83). Kidričevo mišljenje ne treba primiti, jer na str. 20b nalazimo *neprestano*. Na tu je pisarsku pogrješku nalik i *ranan* 3b mj. *ranen* (= raněn). Takvih pisarskih pogrješaka, gdje se uzima vokal iz susjednoga predńega ili stražńega sloga, ima i u drugdje; ispor. na pr. u Jagićevu „Glagoļ. pismu" na tabli XXIX. u 4. retku odozgo *nošoj* mj. *našoj*.

[2] U orig. je prepisivačkom griješkom *Soklouša* mjesto *Šoklouša* (ispor. *šoklouški* 3a), gdje bi se *s* moglo odbiti na latinskim slovima pisanu maticu. *Šo-* mjesto *Ši-* ne mora biti pisarska pogrješka zbog *lo* u idućem slogu, jer prema *Šiklouš* (mag. *Siklós)* nalazimo i drugdje u prvom slogu *Šo-;* tako na pr. u L a z i u s - a: Karten der österreich. Lande . . . aus den Jahren 1545—1563 (u izdańu E. Oberhummera i F. Wiesera g. 1906.) nalazimo *Soklyos* (v. Tafel 17) i u pismu N. Zrińskoga od 24. VII. 1566. *Soklios* i *Soklyos* (v. Mon. Hung. hist. Dipl. XXX., 31, 32).

[3] = vijeće (od mag. *tanács;* u Kidriča griješkom *tanácz;* v. Oblega, str. 82).

[4] = tisuću.

[5] Istoga junaka zove Karnarutić *Kobač* 9a; u N. Zrińskoga nalazimo prema tome *Kobács*. Razliku takvu treba odbiti na krivo čitańe prepisivačevo, ako se taj junak doista zvao *Kobač*.

[6] = opaze.

[7] U orig. je upravo *šoklouški* mj. *šiklouški; za šo-* ispor. bil. 2. Kidrič meće u tekst *šiklouški* bez ikakve biļeške.

[8] = navalu, juriš. Riječju *jagma* (= tur. r.) tumači P. Z r i ń s k i u „Adrijanskoga mora sireni" riječ *juriš* (v. u „Tomačenju . . . riči neznanih" na kraju djela). Riječ *jagma* u značeńu ‚juriš' potvrđuje i Akad. rj. IV, 409b; u Kidriča čitamo samo *jagma* ‚plen' (v. Oblega str. 82.).

[9] Kidrič ima: *unžgu* (sic!) misleći, da je *unžgu* pogrješka u originalu (v. Oblega, str. 97.). U orig. je doista *užgu,* jer ono, kako je ta riječ u orig. napisana, ne sadržava ligature *n* + *ž* u toj riječi; prepisivač se iza slova *u* zapisao i napisao kao slovo *n,* koje je onda popravio u *ž*. Skup *nž* dolazi nekoliko puta u ovom spomeniku (tako na pr. na istoj str. u riječi *sanžak),* no svagdje bez vezańa. Prema tome treba udesiti i ono, što o spomenutome primjeru veli Vl. M a ž u r a n i ć u „Prinosima za pravno-povj. rj." na str. 754.

[10] Prepisivač je zaboravio napisati *-zu*. Da je napisano „bliši klouša" (napisano je rastavļeno), i da u ovom spomeniku ima inače koji put *bliz* (u ńemu je uvijek *blizu),* trebalo bi čitati: bli[z] Šiklouša.

dvi sti | pišac i sto końikov pod grad, da idu | škomce[1] i da vide, ako bi kadi pod gradom | u sinokošah Turci odseli[2], tr da bi jim | na znanje dali.

I kada su bili došli | pod šiklouški grad, tako su pravo došli | na turski tabor, kadi je bil pal[3] | Mehmet-beg Tarali sanžak od Hari(j)i[4], | koga je bil car listor[5] onda uzel | iz hazne[6] svoje i bil mu je dal sanžak | blizu Carigrada, Čori-sanžak[7], i bil | ga je poslal naprvo, da on bude elejaro[8] | pred vojsku i da se prebrodi priko Drave | i da sede pri Pečuju, i da se ondi k ńemu | vojska kupi, ka se bude brodila po | brodih priko Drave, ||
Str. 3b i da se ne gible odonle, dokle ne bude | imal zapovidi od cara, kamo ima | poći.

Na toga udriše naši i ondi ga | razbiše, pravo u zoru. Ondi mnoge Turke | posikoše, i mnogi u niko trstije[9] i blato | listo[10] u rubačah udoše[11]. I beg kruto | rańen[12] osta u nikom trstiju, a

[1] = mučke, ćutke; ispor. dijal. *čkomiti* ‚mučati'.

[2] = načinili okō (tabor).

[3] = načinio okō (tabor).

[4] Spomenuo sam već (v. naprijed str. 9.), da se isti Mehmet-beg u Karnarutića spominje pod imenima: *Tarali* Mehmet, sanžak *Taralija, Tarali* sanžak, beg *Taralija,* sanžak *Tajileri* i *Karinski.* U Budine prema *Tarali sanžak* čitamo „ex Theari", a prema „od Hariji" ne nalazimo u ńega ništa. Nažalost ne mogu reći, kako treba razumjeti *Tarali* i *od Hariji.* Obratio sam se i k jednomu turkologu, ali nijesam dobio obavijesti. U Hammera čitamo, da je Mehmet-beg bio sanǵak tirhalski (u Tirhali ili Trikali u Tesaliji) i prije najviši stolnik („Oberstruchsess") (v. Gesch. des osm. Reich². II, 317).

[5] = samo.

[6] Tur. riječ *hazna* znači najčešće ‚vladarevo, vladino, državno blago, i mjesto gdje se ono čuva' (v. Akad. rj. III, 584b). Ovdje kao da znači ‚sultanov dvor, služba na sultanovu dvoru'; tako je to mjesto shvatio Budina, koji je *iz hazne* preveo *ex aula.* Iz bil. 4. razbiramo, u kakvoj je službi na dvoru bio Mehmet-beg.

[7] Nejasno mi je, kako je u našem rukopisu *„Čori-sanžak,* ako *Čori* stoji griješkom mjesto *Čorli,* t. j. *Čorly,* jer *Čorly-sanǵaka* nijesam našao u 16. v.; *Čorly* je okružno sijelo u sanǵaku *Vizi.* — Budina i prema *„čori-sanžak"* ima *Theari sansakh* dodajući još: id est pomum aureum, quod vexillo apponi, et ab imperatore Turcico belli ducibus tanquam signum benevolentiae et summae in milites potestatis dari solet; o tom dodatku v. bil. 10. na str. 17.

[8] U orig. piše upravo *elegaro*; ispor. bil. 12. na str. 13.

[9] = trske ili trščak.

[10] = samo.

[11] = umakoše.

[12] U orig. je upravo griješkom *ranan* mj. *„ranen"* (= rańen); v. o tom bil. 1. na str. 15.

sina mu | živa uhitiše i tri Turke. A u kinču[1], | u srebru, zlatu i šatori i koni[2] žakmań[3] | naši učiniše i zavarnuše se zdravi | veseli k Segetu gradu s velikim dob|itkom dobivši lipe marhe[4] i pinez, | kamil osam, koni tr paripov šezdeset, | mazgov pedeset i još k tomu napuniše | turske marhe šestera kmetska[5] kola, | a gospodičići i vitezi segetski do|doše u hazdijah[6] zlatih i u šubah[7] | kuńńih[8] u Seget veselo, | i donesoše dvi zastavi turske čarļene | kruto velike, a na ńih želisca[9] široka | kako *je*dan dlan od čista
Str. 4a srebra || pozlaćene i *je*dan konjski rep farban | na kop*ju* i srebarnu jabuku na ńem, što se | govori sanžak[10]. To je bil takov dobitak, | da se ni odavna takov slišal. |

Na ·b· (2) dni *ju*leja bosanski baša Mustafa-beg | Sokolović sa vsom Bosnom i karamanski | baša prebrodiše se priko Drave na Utovu | i padoše pri Šikloušu pod Haršań-|hejem[11]. |

·Ž· (7.) dan *ju*leja do*j*de uhoda s tabora turskoga | od Belgrada dolńega[12] i povida, da je | car došal u Belgrad, i da lad*j*e[13] | vuku od zdola gori po Dravi, i da most | oće načińati na Dravi blizu Šiklouša, | i da ide pod Seget i da most učini[14] | razmetati na Duna*ju*. |

[1] = blagu (od mag. *kincs*). U orig. je upravo *hĭncu*, za koje mislim da je tako prepisivačkom griješkom (v. naprijed na str. 8.).

[2] Oblici *šatori* i *koni* upravo su ak. pl., a očekivali bismo oblike za lok pl. Tu je uz riječi „žakmań učiniše“ uzet griješkom ak. pl. (mj. lok pl.), jer ima i izričaj *učiniti žakmań u koga* (ispor. u ovom spomeniku na str. 15a i 20b), dakako u drugom značeńu, t. j. ‚navaliti na koga‘. Kidrič misli, da su spomenuti oblici ak. pl., no dopušta, da bi mogli biti i gen. (!) ili lok. pl. bez *-h* (v. Oblega 85).

[3] = plijen (od mag. *zsákmány*); drugo je značeńe toj riječi na str. 15a i 20a.

[4] = robe; za takvo značeńe riječi *marha* ima dosta potvrda u Akad. rj.

[5] Prepisivač se iza slova *t* zapisao napisavši slovo *k*, koje je onda brisao.

[6] Riječ *hazdija* znači ‚neki skupocjeni plašt‘; ispor. u nar. pjesmama *kolasta azdija*; Akad. rj. izvodi tu riječ iz sredńogrč. *χάσδιον* ‚kadifa‘.

[7] *šuba* znači ovdje ‚krzno‘.

[8] Pridjev *kûńī* u takvoj porabi ima Akad. rj. samo iz jezika ugarskih Hrvata.

[9] *želisce*, n. = dem. od *želizo* ‚žeļezo‘; neopravdano veli Kidrič: „Zanimiv primer disimilacije nudi *želisca*“ (v. Oblega str., 84).

[10] To se tiče konjskoga repa, t. j. konjski se rep kao zastava zove „sanžak“ (tur. *sanǧak*). Prema tome će mjestu Budina biti preveo „Čori-sanžak“ na str. 3a „Theari sansákh“ s onim dodatkom (v. bil. 7. na str. 16).

[11] = mag. *Harsány-hegy* ‚Haršań-gora‘ (△ 442). U orig. je upravo griješkom *Haržam-hejem*; v. o tome naprijed na str. 8.

[12] = Biograda u Srbiji.

[13] t. j. lađe, koje su imale služiti kao pontoni.

[14] = aor. *ùčinī*, t. j. dȁde razrušiti most.

Opet do^{j}de list iz Pečuja od Nasuf-age[1], | u kom g(o-spo)dinu Zrinskomu piše, da je došal | carov čauš[2] i da je donesal od cara | zapovid Hamza-begu, da na^{j}brže ide | na Dravu
Str. 4b most načińati; ako li ne ide, da ga[3] || oće pred ńegovom hižom učiniti | na kolac nabiti. I učini[4] po selih k^{a}r|vav ražań nositi i poče onde na Utovu | most načińati; i bil ga je *ju*r dobro | daleko načinil, med tim toga je došla | *je*dnu noć velika voda tr ga je vsega | raznesla, i ni ga mogal onde načiniti, | i bil je pošal u drugo mesto niže po | Dravi i ondi ga je bil počel načińati; | ča je u dva dni načinil, to je vse *je*dnu | noć voda raznesla. | Pošal je odonle u treto mesto doli blizu | Osiku i ondi je bil počel načińati | opet most; ni ondi ga pred[5] vodom ni | mogal načiniti; toliko da je bil | k caru poslal čauša tužeći se, da | pred velikimi vodami ne more mosta | na Dravi načiniti. A car, to razum|ivši, on čas[6] posla Hamza-begu čauša | u Peču^{j} i posla mu *je*dan rubac
Str. 5a turski | dug i na kra(j)ih zlatom napisano || „Soltan Suliman", i poručil[7] mu je po čaušu, | da na^{j}brže most načini na Dravi, kako-| kodir more; zač ako do ńegova prišast^{j}a | gotov ne bude, da oće onakovim rubcem na | kra^{j} mosta obišen biti. |

To razumivši Hamza-beg onu uru po^{j}de opet | na Dravu niže Osika i onamo učini vse la|d^{i}je i mostne daske dovesti i poče nači|ńati most niže Osika i na ńega učini | do^{j}ti vse kmete predavce[8], i ne bi nigdore | slobodan: ni spahija[9] ni služeći Turci, | nego su vsi nad ńim[10] bili, da ni sam Hamz|a-beg ni prestal noć i dan, doklekodir[11] | ni bil načińen; a *je*st načińan na *je*dnu |

[1] *Nasuf-aga* (tako i Budina) bit će nekakvom griješkom mjesto *Nasuh-aga*, kako imaju drugi izvori (v. Hammer, Geschichte d. osm. Reich². II, 320).

[2] = dvorski stražar.

[3] Riječi: *da ga* ponavļaju se na idućoj strani.

[4] Misli se *Hamza-beg*.

[5] = zbog, poradi.

[6] = onaj čas, odmah.

[7] U orig. je pisarskom griješkom upravo *poričil;* za takvu pisarsku pogrješku ispor. naprijed na str. 15. biļ. 1. *neprastano*. Prema tome *poričiti* nije nikakva rječnička osobina (glagol tobože izveden od imenice *riječ)* ovoga spomenika' kako misli Kidrič (v. Oblega str. 81).

[8] *kmet predavac* ‚kmet koji se predao',

[9] *spahija* (od tur. *sipāhi*) znači tu ‚slobodan Turčin, koji je držao leno i služio zato kao końanik'.

[10] Misli se *mostom*.

[11] = doklegod. U Kidriča griješkom *dokler* (kodir).

milju zemļe a dužinu[1] po sinokošah i blatih | i potocih, i vas je bil gotov za deset dan. |

I ta rubac, koga je bil poslal Hamza-|begu turski car, toga je bil otajno | poslal Nasuf-aga g(ospo)dinu Zrinskomu | u Seget, začto[2] (j)e on bil ostal u kipu[3] | Hamza-begovu u Pečuju[4], dokle je on most | načińal. ||

Str. 5b 20[5]. dan julеja podvignu se bosanski baša i kara|manski baša od Šiklouša i padoše pri Pečuju | i odonle pojdoše k budinskomu[6] baši na pomoć | g Belgradu Stolnomu, i š ńim pojde Hamz|a-beg sa vsimi spahijami, i osta Pečuj | kruto žalostan s velikim plačem. |

Ta isti dan najprvo se prebrodi priko mosta | na Dravi Natulaj[7] beglerbeg, a za ńim | akanži[8]-baša, za ńim se prebrodi Rume|li[9]-beglerbeg, i padoše na Mohačkom poļu | i ondi raspeše turskomu caru šatore. | A za ńimi se prebrodi sam car Suliman | i ondi pade i učini almuštvo[10] mnogo | i s velikim veseljem ondi prebiva nik|oliko dan, dokle se vojska priko prebrodi. |

Na prvi dan agusta ganu se turski car s poļa | Mohačkoga

[1] = dužinom.

[2] = jer.

[3] *Biti u kipu čijem* znači u starijem našem jeziku ‚biti mjesto koga' ili zamjeńivati koga' (v. i Akad. rječnik s. v. *kip* 1. *b*) bb).

[4] U orig. piše upravo: „Pečujuu"; glasovi se *ju* prikazuju grafički tako i drugdje u mlađim glagoļskim spomenicima. Tako se glasovi *ju* pišu na pr. u glagoļskoj ispravi iz Kupčine iz g. 1564. (u arhivu Jugoslav. Akademije) u riječima *bratju* (dva puta), *naju, svoju, Jurka, Iliju, Jurjem* i *Juri* (dva puta). U Kukuļevićevu izdańu te isprave (v. Acta Croatica 329—330) nije grafika originala vjerno zadržana. U Kidriča čitamo *Pečuju* bez ikakve biļeške.

[5] I orig. ima samo arapske cifre.

[6] U Kidriča griješkom *budimskomu*.

[7] = anatolski (maloazijski); zvao se Šems Ahmet (v. Hammer, Geschichte des osm. Reich[2]. II, 320). Lika *Natulaj*, koji dolazi i u Karnarutića (v. naprijed str. 9) ne razumijem; mogao bi biti prema mađ. *„Natoliai"* ‚Anatolac'.

[8] *akanži* od tur. *aqynǵi* ‚vojnik koji ide na plijen u tuđu zemļu' prema *aqyn* ‚plijeńenje, harańe' (u starijem našem jeziku zove se to *drčańe*). *Akanži-baša* znači prema tome „baša, koji zapovijeda *akanǵijamn*".

[9] = *(u)rumelski* beglerbeg Sal Mahmut (v. Hammer, Geschichte des osm. R[2]. II, 320). U orig. je upravo *„drumeli"*; tako je i u Karnarutića (v. naprijed str. 10). Ne razumijem, kako je došlo *d-*. Na str. 10a nalazimo *Rumeli*-beglerbeg.

[10] = milostińu.

pod Seget i treti dan pade | pri Šikloušu pod Haršań-hejem[1] i ondi | učini Araslan-baši[2] budinskomu[3] glavu | odsići, a četrti
Str. 6a dan pade car pri | Pečuju, a peti dan pade pri Svetom || Lovrinc'u[4] blizu Segeta. |

Va to isto vrime slavni g(ospo)din Miklouš | Zrinski učini red u gradu meju gospod|ičići, końńici i pišci i meju ostalimi | vitezi. Kada jur razumil biše istinno, | da ide turski car pod Seget, i kada | vidi voʲsku dohajajući, | tako učini dozvati u grad nutrńi[5] vse | kapitane, voʲvode, gospodičiće, końńike i p|išce i purgare varoške i vsake vᵃrste | ljudi, ki su onda bili u Segetu koliko | u varoših toliko u gradu[6], i učini varo|ška vrata zatvoriti. I kada su se bili | vsi skupili u grad nutrńi, doʲde meju | ńih sam g(ospo)din Miklouš Zrinski i poče | stavši meju ńimi ove riči govoriti: |

„Moja bratjo i cesarove svit(losti) verne sluge | i vitezi! Ovo jur istinno vidimo, da | turska voʲska dohaja pod nas. Zato je |
Str. 6b potribno, da se pripravimo i da gotovo || čekamo našega i vsega[7] kršćanstva neprijatelja, ki na nas ide kruto oholo | ufajući se u svoju moć i vnožinu pogans|tva, a mi ufanje imamo u g(ospo)dinu Bogu, | ki je vekši od ńega i od ńega sile | i ki more nas malim obraniti, a ńega | i ńegovu moć za ništar učiniti. Zato | potribno je, da ga veselo čekamo i da se ńegove vnožije ne strašimo, nego listo od Boga | našu pomoć i obrambu prosimo, i potribno je | da verni i j(e)dinni[8] budemo, i da meju nami | ljubezan i poštenje bude, i da vsaki bude | pokoran svomu g(ospo)dinu i kapitanu i voʲvo|dam, i da jedan suprot drugomu ne stane, | nego da vsi s velikim mirom i pokornostju | i ljubeznostju skupa budemo, doklekodir | bude volja Božja. |

Zato, moja bratjo, potribno je naʲprvo, da | ovdi vsi sada

[1] = Haršań-gora (v. bil. 11. na str. 17). U originalu je napisano upravo *„Hržan“* (v. o tome naprijed na str. 8.).

[2] = Mahmut-paša s nadimkom Arslan ‚lav‘ (v. Hammer, Geschichte des osm. R². II, 318, 319). Tu je *Araslan* prema mag. izgovoru (ispor. mag. *oroszlán*).

[3] U orig. je slovo *b* povrh retka.

[4] = Szent-Lőrincz, gradić na istoku od Sigeta.

[5] U Kidriča griješkom: *nutri*.

[6] *Varošima* se zovu novi i stari dio Sigeta, a *gradom* sama sigetska tvrđava, koja se dijelila na dvoje, i to na *izvańi* („vańi“) ili *veliki* i *nutarńi* („nutrńi“) ili *mali grad*.

[7] U Kidriča griješkom: *vašega*.

[8] U Kidriča *jedinni* bez ikakve bilješke. Za nepisańe vokala *e* u ovome primjeru v. naprijed na str. 6.

prisežemo na vernost[1] | najprvo g(ospo)dinu Bogu, potom našemu ||
Str. 7a poglavniku karšćanskomu ces(arovoj) svit(losti)[2] | i tomu nevoljnomu našemu orsagu, a ja | oću vsim vam najprvo, potom vsi vi | ćete priseći, da vi nimate u meni dv|ojńe[3] ni ja u vas. Zato poslušajte | moju prisegu: |

Ja Miklouš Zrinski prisežem najprvo | g(ospo)dinu Bogu, potom cesa(rovoj)[4] svit(losti), vsih | nas g(ospo)dinu p remilostivomu, i vam | vitezom, ki ste sada ovdi. | Tako meni pomozi Otac, Sin i Duh sveti, | sveto Trojstvo, *je*dinni Bog, da vas | ja neću ostaviti, nego da ću trpiti | s vami zlo i dobro i da ću ovdi s vami | živiti i[5] umriti. |

Zato potribno je, da i vi vsi sada prisežete | ovdi pred manom vsaki dva parsta | gori podvignuvši[6]. Opet će vsaki | svomu vojvodi
Str. 7b i handaju[7] priseći[8] || na vratih. Zato vsaki ove riči govori | za dijakom velikim glasom prsta dva | gori podvignuvši, a ćemo učiniti | gledati; ako bi ki ne prisegal i ovih | riči ne govoril za dijakom ali parstov[9] | ne podvigal, da ono ni pravi č(lovi)k nego nevernik | i da on ne misli s nami do konca biti, | i potribno je, da se k mestu[10] uhiti. A to je | vaša vsih prisega: |

Mi vsi: końńici i pišci i purgari i vsakojake | vrste vitezi i sluge ces(arove)[11] svit(losti) prise|žemo najprvo g(ospo)dinu Bogu, potom našemu | g(ospo)dinu ces(arovoj) svit(losti)[12] i ovomu orsagu i našemu | g(ospo)dinu knezu Mikloušu Zrins[ko]mu[13], da mi ćemo | biti verni, pravi i pokorni ńih m(ilosti) i da smo | polag ńih m(ilosti) gotovi živiti i umriti. | Tako nam pomozi g(ospo)din Bog! |

[1] U Kidriča griješkom *navernost,* jer je Kidrič uzeo, da u našem jeziku ima imenica *navernost* (v. Oblega str. 81).

[2] Kidrič čita: *cesaru svitlomu.*

[3] = sumńe; po Akad. bi se rj. moglo čitati i *dvojne.*

[4] U Kidriča griješkom slovenski *cesarski.*

[5] U Kidriča griješkom slovensko *in.*

[6] U Kidriča netočno *podvign(u)vši.*

[7] *Handaj* postaje premještańem glasova od *hadnaj* (od mać. *hadnagy)* ‚kapitan'. Kidriču bijaše ta riječ nejasna (v. Oblega str. 83).

[8] U Kidriča griješkom *priseči.*

[9] U Kidriča griješkom *parstom.*

[10] *k mestu.* = smjesta, odmah.

[11] U Kidriča griješkom *cesarske.* U starim spomenicima dolazi obično *cesarova* (svitlost); tako je i ovdje, kako dokazuje *cesarove* svit(losti) na str. 6a.

[12] Kidrič čita: *cesaru svitlomu.*

[13] U orig. je pisarskom griješkom izostavljeno *-ko-.*

Opet poslušajte! To vam dajem vsim na znanje: ako bi se meni smart primirila, tako | da ja ostavljam u momu kipu i na
3tr. 8a mojem || mestu[1] ovoga moga bratca kneza | Gašpara Alapi(j)a, i zapovidam vam, | da ga tako imate poslušati i počto|vati kako mene; i čto komu reče i zapovi[2], | onako da ima učiniti. |

Opet i ove artikule poslušajte: ako bi ki | gospodičić[3] ili katana[4] ili pišac | ne bil pokoran svomu kapitanu ili | vojvodi[5] ili svomu desetińaku, | da se k mestu[6] posiče, ali[7] ako bi na koga | oružije potrgal. |

I ako bi ki list turski uzel i proštal, da se | k mestu posiče. I ako ki *je*dnu rič proti | Turčinu[8] progovori, da se k mestu posiče. | Nego ako ki kada ili kadi list turski | najde na streli postavljen, da ga | donese hand*aju* (kapitanu)[9] a pišac vojvodi, | i da ga on[10] prnese pred g(ospo)dina, tako da se | on čas u ogań varže. ||

3tr. 8b Potom kada se mesta razdile, kadi | ima ki stati i mesto držati: kapitani, | vojvode i gospodičići, pišci i vsake | varste *lju*di, ako bi ki s onoga svoga | mesta pošal prez dopušćenja svoga | kapitana ili vojvode ili deseti|ńaka, da se k mestu posiče prez[11] vsake | pravde[12]. Nego ki ima ženu ili mater, | da mu donese onamo na mesto, kadi mu je | mesto danno, jisti i piti i drugo, | čto mu je potribno, a sam da ondi mirom[13] | bude i misto drži; a oni, ki nim*aju* žene | ali matere, ki bi jim ča donesal[14], | onim mi ćemo činiti kuhati našimi | sokači[15] na našoj kuhiń, i da ńih deset|ińaci dojdu i da jim odnesu piti | i jisti. A vina se oće davati svakomu, |

[1] Riječi: *u momu kipu* i *na mojem mestu* znače gotovo isto; za značeńe riječi *kip* u našem starijem jeziku vidi bil. 3. na str. 19.

[2] Dijalektički i starije mjesto *zapovjedi*.

[3] Budina nije preveo te riječi.

[4] = końanik (od mag. *katona*, koje znači ‚vojnik uopće').

[5] Ispred riječi *vojvodi* prepisivač se zapisao u jednoj riječi, pa ju je brisao.

[6] = odmah (v. bil. 10. na str. 21.).

[7] = ili.

[8] Mi bismo rekli samo *Turčinu* (bez *proti*).

[9] *handaju* je u orig. protumačeno riječju *kapitanu*, koja stoji sa strane; krstićem je naznačeno, kamo pripada.

[10] Misli se *kapitan* ili *vojvoda*.

[11] U Kidriča griješkom *brez*.

[12] Riječ *pravda* znači ovdje, koliko da mi kažemo *sud*. Budina veli: Sine ullo habito iudicio.

[13] Riječ *mirom* prevodi Budina *immotus*.

[14] Piscu je iza riječi *matere* bilo u pameti *ali koga*, pa je zato tako.

[15] = kuhači.

ki ga nima, *je*dan mecaļ[1] na dan, i octa, | soli, kruha; oće[2] se
Str. 9a davati meļe, i ki | nima žene, i takajše kruha; oće se dati || meļe i slanin, i da sami učine hruh | peći. |

Opet, ako bi ki otajno kadi skupa dva | govorila ili šaptala, da se k mistu[3] | povidu[4] kapitanu i da se oba dva | obisita. I ako bi ki našal tr bi je | našadši[5] zatajal za prijateļstvo | ali za mito i posle bi se izvidil, | da se on i š ńimi[6] kupno obisi. |

Ako li bi ki *je*dan drugomu za *je*dan novac[7] | vridnosti ča ukral tr ako se najde, da se | k mestu prez vsake pravde obisi.“ |

I biše učinil g(ospo)din Zrinski zboga vekš|ega straha načiniti galge u vel|ikom gradu Segetu blizu grade|kih vrat na gno*ju*. |

I opet učini g(ospo)din Miklouš[8] Zrinski *je*dnoga | pišca
Str. 9b posići u velikom varošu na | pi(j)acu zboga vekšega straha, || ki je pišac bil na svoga vojvodu | sabļu potrgnul. |

I onda isto g(ospo)din Zrinski Mahmut-aga | Viliću učini glavu odsići za | niku neveru, ku je bil na puti idući | u Seget učinil. A to je učinil najve|će, da strah bude u gradu. |

I učini g(ospo)din Miklouš Zrinski, da | vsaki gospodičić u velikom varošu | svo*ju* hižu raskrije, i da se slama | van varoša vozi i važge, a u novom | varošu da se slama s krovov uzme | i u hiže nosi, da more boļe pogoriti | varoš, ki je listor[9] *je*dnim plotom | bil ograjen. |

Onda, kada prisеže g(ospo)din Zrinski | i vsi segetski vitezi, bilo j|ih je za oružje vsih raz[10] žen | i dice dvi tisući i tri sto | i nikoliko više. ||

[1] Isp. u Belostenca *meceļ* ‚litra‘. Budina ima *sextarius*, seu mensurae quarta pars.

[2] Čini se, da je prepisivač izostavio nešto ispred riječi *oće*. Prema Budininu prijevodu: Istis vero, qui uxorati sunt et tamen panibus carent . . ., mogli bismo dopuniti: Ožećenima, koji nemaju meļe, . . . (ispor. i u Kidriča str. 59. biļ. 2).

[3] *k mistu* = odmah.

[4] Tako je u originalu, ali je velika prilika, da je tako pisarskom griješkom mj. *povedu*, jer mi se pasiv *povidu se*, koje bi bilo dijalektičko 3. l. pl. (1. l. sg. *povim*) od nekadašńega inf. *poviděti* ‚povjediti, reći‘ (tako misli Kidrič; v. Oblega, str. 78.), čini neobičan ovdje. U Budininu prijevodu: „Denique, si duo, occulta quaedam consilia tractare, et mussitare inter se deprehensi fuerint, ambo recta suspenduntor“ ne nalazimo nikakve pomoći u toj sumńi.

[5] U orig. je pisarskom griješkom ispred *našadši* ponovļeno *našal*. Kidrič ne ističe te pisarske pogrješke.

[6] U starijem se našem jeziku često tako uzima veznik *i* ispred *s*.

[7] = novčić; *novac* u našem značeńu veli se ovdje *pinezi* (v. str. 3b).

[8] U orig. je pisarskom griješkom *Mikluš*. Kidrič ima prema originalu.

[9] = samo.

[10] = osim.

Str. 10a Na ja· (31.) dan juleja do¹de Rumeli¹-beg|erbeg i akanži-baša z devedeset | tisuć i odsedoše pri Svetom | Lovrencu *je*dnu miļu od Segeta. | I ta dan do¹de deset tisuć | Turak iz tabora i harcovaše se[2] | z našimi na šarampovih[3] od *ju*tra | do podne i pro¹doše u tabor spati. |

Prvi dan agusta do¹doše ta[4] begler-|beg i akanži-baša z devedeset | tisuć Turak sa vsom vo¹skom | i padoše na Šimlehevu[5], a to je *je*dan | firtaļ miļe daļeko od grada, | i do¹doše na harac rano na šaram|pove o pol dne i k večeru. | I dosta jih je poginulo na harcu | Turkov, i tako od pukšic[6] vsaki | dan *je*su kruto striļani Turci. | I tri krat na dan do te dobe, dokle je | sam car prišal, *je*su na harac | dohajali. ||

Str. 10b Na 5[7]. dan agusta beglerbeg i akanži-baša | po¹doše[8] s te gorice i sedoše okolo | grada Segeta, a onu goricu praznu | ostaviše, a to, da je onde mesto | obrano za· cara. |

Ta isti dan u pondiļak razpeše | carove šatore gori na gorici. |

Na 6[7]. dan agusta, to je *ju*tro v utorak, | do¹de car sa vsom moćjom, sede | gori na gorici, a vo¹ska vsa sede | okolu grada tako gusto, da je | šator šatora tišćal, da nigdor[9] | ne može viditi unutar u grad. | I ta dan velik harac bi do | samoga večera. I kada sunce ||

[1] Vidi biļ. 8. na str. 19.

[2] *harcovati se* izvedeno od *harac* (od maģ. *harcz*) ‚boj, bitka'.

[3] Ispor. u Vuka: *šarȁmpōv-šarampòva* (od maģ. *sarampó, sorompó*) ‚šanac'.

[4] = taj, t. j. malo prije spomenuti *„Rumeli-beglerbeg"*. U Kidriča je griješkom zamjenica *ta* svezana sa *dojdoše*, pa je tako izišao tobožńi dualni oblik *dojdošeta*. Kad bi se već upotrijebio ovdje dual, bilo bi *dojdosta;* no i oblici *padoše* i *dojdoše* malo daļe, koji se tiču iste dvojice, pokazuju, da treba čitati *dojdoše ta*.

[5] Kako se upravo to mjesto zvalo, ne mogu reći. Budina ima (apud) *Simelehouum* (prema biļ. 7. na str. 60. u Kidriča bilo bi u prvom izdańu *Simlehouum)*. I. Hammer ima *„Simelehov"* i *„Semilihov"* (v. Gesch. des osm. R². II, 320). Stier ima *„Simlehof* (nördlich von Sigeth)" veleći za sultanov ȍkō da je bio „zwischen den Schibolter und *Szemliker* Weinhügeln" (v. Ehrengedächtnis des Grafen N. Zriny, str. XVIII). Prema svemu mi se čini, da će i *„Šimlehevu"* pripadati među prepisivačke pogrješke. Prema Stierovu *„Szemlik*-er" ne bi u riječi *„Šimlehovo"* bilo pouzdano već početno *š*, za koje nalazim potvrdu u Csánkija, po kojem je *„Šimlehovo"* = maģ. *Semlékhegy* (v. Somogy vármegye, str. 450), i u maģ. nazivima *Semleek* i *Semlyék*, koje nalazimo u dva maģ. pisma iz druge pole 16. v. (v. Mon. Hung. hist. Dipl. 29, 373; 30, 38).

[6] U starijem se jeziku nalazi *pukša* (mjesto *puška)* i prema tome dem. *pukšica;* po značeńu bi *pukša* odgovaralo našoj *top*, a *pukšica* našoj *puška*.

[7] I u orig. je arapska cifra.

[8] Kidrič griješkom *pridoše*.

[9] Kidrič griješkom *nikdor* u tekstu i na str. 86.

zaȷde, učini turski car vse | pat tije[1] i pukše, ki[2] je bil | sobom[3],
Str. 11a. izhititi, a janičari | vsi pukšice opružiše,[4] da je || takova grmlavina bila od strilȷanja, kako da bi u nebu grmilo, i po svem | turskom taboru učiniše tri krat z velȷikim glasom kričati: Hala! Hala! | Hala![5], a mi u gradu *Jezusa* zakriča|smo. |

Na 7[6]. dan agusta počeše Turci iz luga | koše točiti[7] k varošu novomu i on čas | dopeȷlaše taraske[8] mej koše i počeše | hitati iz tarasak mej naše na | šarampove[9]. I ta dan ne daše im[10] pos|taviti[11] šance, nego se naši vas dan | prestrilȷaše s Turci. |

Ta isti dan k večeru g(ospo)din Zrinski | učini požgati šarampove i svoȷ | vaȓt i drivje[12] u ńem posići i učini | obi*ju* varošu vrata zatvoriti | i zasipati zemȷom. I tu noć Turci | k četrtku[13] *ju*tro
Str. 11b. šance v noći postaviše | i pukše u šance uvukoše pod novi || varoš s trih stran, i janičari se | vse okolo varošev pred pukšami | turskimi u zemȷu zakopaše. |

Na 8[6]. dan agusta, ča je u četrtak, rano | u zoru počeše novi varoš Turci | s trih stran sta[l]no[14] trti, i janičari | hitati u varoša oba dva. | Tu noć petku *ju*tro Ali Portuk[15] | načini šanac na ga-

[1] *patantija* (od maǵ. *pattantyú*) ‚lumbarda'. U Karnarutića dolazi nekoliko puta *patancija,* gdje bi *ci* moglo biti zbog kriva čitańa latinskim slovima pisana izvora, t. j. Karnarutić je *ti* ispred vokala u svom izvoru mogao prema latinskom jeziku pročitati *ci*. U Belostenca dolazi *patantija*.

[2] Mjesto *ke*.

[3] Izostavȷeno *dopeȷal*.

[4] = ispališe, izbaciše, oboriše.

[5] = tur. *Allah* ‚Bog'. I Karnarutić ima *„Halla"* (v. „Vazetje" str. 14b).

[6] I u orig. je samo arapska cifra.

[7] *točiti* znači ovdje ‚otiskivati'; ispor prema tome u Vuka *tòčilo* (u Lici i u C. G.) ‚gdje se drva otiskuju niz brdo'.

[8] *taraska* (ispor. i u Vuka *tàracka* u Barańi) (od maǵ. *taraczk)* ‚mužar'.

[9] U orig. je napisano upravo *„narampove"*, a *ša* povrh *na;* prema tome imamo dva puta prepoziciju *na*.

[10] Misli se: *kršćani Turcima*.

[11] U orig. je pisarskom griješkom *postavite* (zbog *-e* u idućoj riječi *šańce)*.

[12] U Kidriča griješkom *drivlje*.

[13] U orig. je pisarskom griješkom upravo *četrku*. Kidrič popravȷa tekst bez kakve biȷeške.

[14] U orig. je *stano,* mislim, pisarskom griješkom mjesto *stalno,* kao što je *siną* (mjesto *silna)* *vojska* na str. 16b. Kidrič uzima *stano* za jezičnu osobinu ovoga spomenika (v. Oblega str. 81).

[15] *Ali Portuk*, za koga se malo dalȷe na istoj strani veli da „je bil najvekši kapitan mej vsu armadu carovu na moru i na suhu", koje Budina prevodi „imperatoris, terra marique bellicarum machinarum et munitionum praefectus", bio

našu[1] za nutr|ńim gradom za kra|levim vrtom | pravo na brigu[2] blata ali | jarka gradckoga, i patantije | unutar u šanac v noći postav|iše. |

Na 9[3]. dan agusta u petak rano Ali | Portuk, ki je bil naj|vekši kapitan | mej vsu armadu carovu na moru | i na suhu, poče trti nutrńi grad | segetski s petimi velikimi | patanti(j)ami i s nikoliko
Str. 12a taraskami, || i ta dan mnogi hitac učini | u nutrńi gr[ad][4], da turan *ju*re i zvoni[5] | vse potr i probi[6] na turnu. I hitati je | počel rano i ni stal do noći, a malo | prestavši u večer, opet je počel hi|tati vsu noć, da ni prestal. |

Ta isti dan g(ospo)din Zrinski vidivši | u petak večer, da l*ju*di pogiba*ju* | od pukaš, učini užgati novi | varoš, kada se biše sm[a]rklo, i požga | ta novi varoš, da je bil vas pogoril, | i tako se zatvoriše u veliki stari | varoš |

Na 10[3]. dan agusta, ča je u sobotu, počeše | Turci veliki varoš stari s trih | krajev trti patantijami, i janičar|i se bliže zakopaše k varošu i u novi | varoš, ki je bil pogoril, patantije | dope|laše i odonle počeše trti stari | varoš. ||

Str. 12b Ta isti dan rano počeše od šanca Ali-Por|tukova[7] Turci k nutrńemu gradu načińati | gate[8] ali nasap, po kom nasapu priko | vode ili blata počeše pred sobom velik | kup drivja metati, za kim su Turci | šli vsaki dan bliže gradu. A od toga | načińenja gate ni bil nigdor od Turak | slobodan, nego je moral vsaki nositi |

je sańgak, otoka Roda i izumio je osobit način za osvajańe utvrda svezujući kruto troja kola uporedo i četrnaest kola jedna iza drugih (ispor. Mon. Hung. hist. Dipl. XXX, 74 i 503).

[1] Ne znam, šta bi moglo značiti. Budina ne pomaže. U Kidriča je u tekstu griješkom *garašu,* koje je na koncu popravljeno. Kidrič se na str. 81. domišlja, da bi *ganaš* moglo biti mj. *ganač* od tal. *gancio* ‚harpago', no to domišlańe ne zadovoljava, jer bismo prema *gancio* očekivali *„ganač-ganča“,* a ne *„ganača“ (: ganašu);* pored toga i značeńe ne pristaje.

[2] = na obali.

[3] U orig. je samo arapska cifra.

[4] *ad* je, sudeći prema fotografiji, upr|ano.

[5] = ak. pl. od *zvôn, zvòna,* m.

[6] U Kidriča griješkom *probi.* Prepisivač se doduše iza *p* nešto zapisao, ali je ipak *r* posve jasno.

[7] U Kidriča griješkom *Aliportuka.*

[8] U ovom je spomeniku *gata,* f. (mjesto *gat,* m.), kako je i odrukud potvrđeno (v. Akad. rj. III. 115a). Nepravo veli Kidrič, da je to mag. riječ; (v. Oblega str. 81); etimologija joj je doduše tamna (v. Berneker, Slav. etym. Wb. I, 296).

drivje i kitje[1], da nisu vas dan stali | kamile, tovorni[2] końi i mazgi, da je | poļe i lug vse puno bilo od vnožine | Turak, kamil, końi i živine. |

A od varoša sta bile dvi gate načińene | k gradu, i na svakoj ovoj gati bil je | nametan velik kup drivja. A kada su | bile gate načińene blizu palanku[3], | tako su na vsakoj[4] gati učinili[5] nači|niti jedan kaštel od vrić, ke vri|će su vse pune vune bi[le];[6]
Str. 13a i va tih kašt|elih stali su janičari i hitali su || na gradcki palanak, da ni mogal č(lovi)k | ostati pred ńimi; toliko su gusto | pukšicami hitali. |

Na 19[7]. dan agusta, ča je u pondiļak pred | Bartolomijnu[8], uzeše Turci veliki | varoš, i vani ostaše mnogi junaci | u varošu, ki nisu mogli dojti u grad, | zašto im Turci pretekoše na gradckom | mostu. I ki nisu do one dobe mogli | u grad dojti, ti su vsi poginuli, | kako: najprvo Martin Bošńak, Petar | Botoš vojvoda i junakov veće. Na mostu | onda poginu: stari Lovrenac vojvoda, | Petar Bata vojvoda; Juri Matijaša[9] | vojvodu[10] ond ustriliše, Sekćidi[11] | Matijaša vojvodu ustriliše, da | potle ni mogal za hasan biti. | U tom istom varošu poginu ejoš[12]: prvo | Radovan vojvoda i[13] Dando Ferenac | vojvoda i dosta drugih
Str. 13b poglavi|tih junakov, ki se vsi pisati ne mogu, || tako da ta varoš s veliku pogibelju | ostaviše, jer stare vojvode i junaci | najveće

[1] = grańe.

[2] = tovarni.

[3] *palanak-palanka*, m. ‚ograda od prošća' (od mag. *palánk*, koje je tuđega postańa).

[4] U Kidriča griješkom *vsaki*.

[5] U orig. je pisarskom griješkom *učiniti* (zbog *-ti* u idućoj riječi).

[6] Slog *le* nije uopće napisan.

[7] I u orig. je samo arapska cifra.

[8] *Bartolomijna* (mj. *Bartolomijina)*, f. ‚dan sv. Bartolomije ļ(Bartolomeja); ispor. na pr. čakav. *Margarètina*, f. ‚Margaritińe, n'.

[9] U mag. se jeziku zove taj junak *Győry Mátyás*.

[10] U orig. je pisarskom griješkom *vojvodi*, koje Kidrič preuzima bez ikakve biļeške mećući iza *vojvodi* zarez, premda tako ne dobiva nikakva smisla.

[11] Junak se taj u jednom lat. izvoru piše: *Zekchedi* (v. Mon. Hung. hist. Dipl. XXX. 528), a N. Zriński zove ga *Szechődy (ch = cs) Máté* (V, 47).

[12] Za orig. *ejoš* mj. *još* vidi na str. 6. U Kidriča je griješkom: *e još* mjesto *ejoš*, pa Kidrič toga primjera i ne spominje, gdje govori o pisańu *ej* mjesto *j* (v. Oblega str. 76).

[13] U Kidriča griješkom slovensko *in*.

u varošu poginuše. I tako se | kruto žalosni[1], zatvorismo u grad, | a Turci ostaše u varošu i ńega zau|*je*še[2]. |

Na 20[3]. dan agusta počeše grad s četirih | stran patanti(j)ami trti i počeše | gate dvi od varoša načińati | proti gradu, a *jur* je bila vsa voda | opušćena od jarkov, da vsa voda je | bila otekla, nego ča je blato ostalo. |

Na 26[3]. dan agusta, u pondiljak po Barto|lomijnoj, učiniše Turci prvu jagmu[4] | po gati od šanca Ali-Portukova | na nutrńi grad, i ta prvi put | vnogo Turak poginu na toj jagmi, | i dvi zastave od Turak uzeše naši | u grad, i[5] ondi naši ubiše iz pukšice | misérskoga[6] bašu, i ondi malo pošteno | otidoše[7] i ostaviše pod
Str. 14a palankom || mnoge Turke m[a]rtve i mnoge lopate, | s čim su bili došli na jagmu. I tako su | jagmili[8] vsaki dan s trih stran | nutrńi grad od hažardija[9] *je*dnu | baštij*u*[10], ka je bila polag vrat, a drugu, | ka je bila polag brda. |

Na 2[3] dni sektembra bi janičarska jagma, | i ta dan ostaviše jagmu; tako počeše | tu noć kopati baštij*u* veliku, ka je | bila polag brda u velikom gradu, | i do treti dan toliko van skopaše |

[1] U Kidriča griješkom *žalostni*.

[2] = zauzeše.

[3] I u orig. je samo arapska cifra.

[4] = juriš (ispor bil. 8. na str. 15).

[5] U Kidričevu je izdańu *i* ispalo u štampi (bar u eksemplaru, što ga ja imam).

[6] = misirskog = kairskog; zvao se Sofi Ali-paša (v. Hammer, Geschichte des osm. Reich[2]. II, 321).

[7] Misle se Turci.

[8] = jurišali (prema *jagma* ‚juriš').

[9] Ne znam, što znači *od hažardija*. Riječ *hažardija* izvodi Kidrič iz tur. *hisarǵi* ‚tvrđava' (v. Oblega 82), no Kidričevo izvođeńe ne zadovoļava, jer *hisarǵi* ne znači ‚tvrđava' (to znači samo *hisār)*; prema Redhouseovu tursko-engl. rječniku *hisārǵi* znači ‚seļak koji je dužan raditi oko popravļańa koje tvrđave; vasal koji drži zemļu pod pogodbom da brani koju tvrđavu'. Tu će biti opet nekakva prepisivačka pogrješka; meni cijela rečenica nije pravo jasna. U Budine čitamo: In hunc ergo modum Turcae, diem Lunae singulis diebus, magis magisque tribus in locis, ex Haserdia et duobus propugnaculis seu munimentis, uno prope portas existente, altero monti contiguo, interiorem arcem oppugnant et affligunt.

[10] = utvrda (od tal. *bastia)*. Akad. rj. nema te riječi; u ńemu nalazimo riječ istoga značeńa u liku *bašta* (uz tu se riječ dodaje: *ńem.* bastei, *tal.* bastia). Berneker izvodi i lik *bašta* iz tal. jezika (v. Slav. etym. Wb. I., 45). Lik *baštija* našao sam i u natpisu na gradu bakarskom iz god. 1530. (v. Kukuļevića Acta Croatica, str. 235).

i izvukoše zem*lju* iz baštije, da je | mogal janičar poći unutar k nut[a]r|ńemu plotu i da je ustrilil našega | *ju*naka[1] u baštiji. I nanosiše poda tu | bašti*ju* čuda suhoga plota, drivja[2], | dasak, slame i praha. |

Na 5[3]. dan sektembra, u četrtak pred Malu | Mašu[4], u *ju*tro rano užgaše Turci vel|iku bašti*ju* u velikom gradu, tako da | poče
Str. 14b baštija kruto goriti, a k tomu | sta[5] velik vetar od *juga* || i poče nutar u grad ogań nositi, da se od | te baštije užga drivje, ko je bilo | navoženo za načińanje palanak. Od to|ga se užgaše štale gospodinove | i vse hiže u velikom gradu tako, da | poče vas grad goriti. A na tu bašti*ju* | na ogań bile su upravļene vse careve | patantije[6], da su na ńu prez postanja[7] | hitale s četirih stran. Opet su | janičari hitali vnutar u grad | iz pukšić; kako da bi dažd išal, | tako su gusto globuši[8] od pukšic | u grad dohajale. A polag vrat baš|bašti*ju* tu su onda kruto jagmili, | a na bašti*ju*, ka se je zvala Nadaž|gova[9] baštija, na ńu su nutar išli | Turci, i pri toj[10] baštiji *jest* | bil g(ospo)din Zrinski tr je s Turci | velike harce činil; dva krat je Turke | van iz grada iztiral. Ondi je | Ivan Novaković na tom harcu izgibal. | I *jur* vidivši g(ospo)din Zrin-
Str. 15a ski, da ogań | dohaja blizu praha, ki je prah bil || u vańńem gradu velikom, pravo pred vr|ati maloga grada, koga[11] nesmerno vel|ika

[1] = momka, vojnika.

[2] U orig. je *drvija*, valjada pisarskom griješkom, jer inače dolazi samo *drivje* (ispor. na str. 11a, 12b (tri puta), 14b). Kidrič ima *drvija* prema originalu.

[3] I u orig. je arapska cifra.

[4] = Malu Gospođu (Gospojinu).

[5] = nasta(de).

[6] U orig. je pisarskom griješkom upravo *patentije*.

[7] = bez prestanka.

[8] U orig. je upravo *gloguši*, gdje je *gu* mjesto *bu* pisarskom griješkom (zbog *g* na početku); *globuš* postajući od lat. *globus* znači ‚zrno iz puške ili topa'; riječ je potvrđena u nas i inače u 16. v. Ako ptc. *dohajale*, koji se tiče riječi *globuši*, ne stoji griješkom mjesto *dohajali*, onda bi moglo biti i *globuš*, f. Da *glogusi* dolazi i u Karnarutića, spomenuto je već na str. 10.

[9] *Nadažgova* (ispor. i u Budine *Nadaschgovi)* stoji mjesto *Nadaždijeva*. Ne razumijem pravo, kako je tu *žg* mj. *žd*. Kidrič spominje doduše pisańe *nadisigi* (Nadaždi) iz jedne hrv. bilješke iz g. 1671. iz „Starina" 33, 491 (v. Oblega, str. 83.). Ako možda *žg* u *Nadažgova* treba čitati *žj*, onda bi tu *žj* moglo stajati kao u dijalektičkom *dažj* prema štok. *dažd*.

[10] U orig. je *toji*, koje će biti pisarskom griješkom (zbog *-ji* u idućoj riječi *baštiji)*. Kidrič ima *toji*, za koje misli da je oblična osobina (v. Oblega, str. 86).

[11] Iza *koga* bit će izostavļeno *je*.

šuma[1] bila, i da pred ogńem | *ju*re ostati ne može daļe u velikom | gradu, i da turske sile sa vsih stran | idu u grad veliki z baštije, kadi su | bili na jagmi[2], s ostalimi vitezovi, | i ki može uteći, u nutrńi grad[3], a vani | ostaše vnogi vitezi i vnogo žen tr | dice, u kih[4] Turci jagmu ili žakmań | učiniše. Viteški l*ju*di[5], ki su vani | ostali bili, posikoše, a žene i dicu | u turski tabor odpeļaše.

I ta slavni | g(ospo)din Miklouš Zrinski učini zatvor|iti nutrńega grada vrata s ost|alimi vitezi, ki su još onda u ž|ivotu bili. I tako zapovida[6] | vojvodam i kapitanom, da razdile | mesta i straže, kadi ki ima stati | i od kuda ki ima čuvati, zač pala|nak velikoga grada bil je vse *je*dno | s nutrńega[7] grada palankom[8], tako
Str. 15b da je | po nasapu z velikoga grada u nutrńi || grad mogal doj̇ti, zač nutrńi grad ta je | listor[9] bil u kutu velikoga grada, | i ni bilo ine tv[a]rdińe[10] od grada | velikoga u ńem, nego što su bile hiže, | kadi je g(ospo)din Zrinski stal, opet[11] stare | hiže zidane, u kih je prah stal s ost|alom sprav[i]jom[12] svakojakih pukaš. |

A jiliš[13] mnogi, ki je bil meļa pšenična, | ko[j][14] se ni znal račun, pšenice vnožija, | ko[j][14] se taka[j]še ni znal račun, zobi, | jačmena, slanin množina nesmerna i suha | mesa, hordovov[15] pedeset vina,

[1] = množina.

[2] U Kidriča je griješkom *najagši* (mjesto *na jagmi)*; tobožńi komparativ *„jagši“* spomińe Kidrič govoreći o jeziku ovoga spomenika (v. Oblega, str. 86.).

[3] Izostavļen je glagol *pojde* ili slično.

[4] To je dijalektički mj. *u ke* ‚u koje‘.

[5] *Viteški* će biti po svoj prilici pisarskom griješkom (zbog *-i* u idućoj riječi *ļudi*) mj. *viteške* (ispor. ak. pl. *viteške ļudi* na str. 20a), ili *viteški ļudi* stoji asimilacijom imenice (i atributa) idućoj relativnoj zamjenici *ki*.

[6] *zapovida* je aor. dijalektičkog pf. glagola *zapòvidati* pored impf. *zapovídati*.

[7] U Kidriča griješkom *snutrnega*.

[8] Mi bismo rekli: . . . jer je palanak velikoga grada bio jedno s palankom nutarńega grada, t. j. isti je palanak branio veliki i mali grad.

[9] = samo,

[10] = utvrda, tvrđava.

[11] = pa(k).

[12] *„spravijom“* je instr. sg. od nom. *sprav*, f. (ispor. na pr. u novļanskom glagoļ. misalu u biļeški iz g. 1515.: osam' košul', ke su u redovnikov', sa v'su *s'prav'*ju; v. „Starine“ XXXIII, 15 ili u Vrančića: „sa velikom *spravju*“; v. Život nikoliko izabranih divic. 1606. str. 99.); za takav instr. sg. na *-jom* ispor. *moćjom* na str. 10b. Kidrič uzima griješkom nom. *spravija* (v. Oblega, str. 81).

[13] = hrana, zaira; v. o toj riječi naprijed na str. 6, biļ. 1.

[14] U Kidriča griješkom *ki*.

[15] *hordov* (od mag. hordó; ispor. u V. *àrdōv-ardòva*; v. Akad. rj. III. 651a) ‚bure‘.

*

hordo|vov tri sto octa[1], hordovov četrde|set kaše svakojake, čuda suhih rib, | boba, graha i leće, toga je čuda bilo, | ostaloga žitka vsakojakoga, da mu se | račun ni mogal znati. To je vse u tom | velikom grądu ta dan ostalo i to je | vse od ogńa poginulo, a ni ni Turkom ni | nam za hasan bilo. I sve velike pukše | vani ostaše
Str. 16a u nutrńem gradu velikom, | ke Turci vani najdoše i dobiše, || i s onimi istimi[2] našimi pukšami[3] | počeše nas[4] u nutrńi grad hitati, i hi|tale[5] su u[6] nas u grad, dokle su nam | nutrńi grad uzeli, kako ćete doli niže | razumiti. A u nutrńem gradu ni bilo | veće pukaš nego samo dvi patantiji | i tri možari i četire taraske, a osta|le su vse vani u vańem gradu Turkom | ostale i poginule. A jiliša ni bilo | u nutrńem gradu veće nego tisuća | kabal čargovskih[7] pšenične meļe, ku je | bil učinil g(ospo)din Zrinski ž ńegova | maj(e)rstva[8] iz Čargova dopeļati, | tr biše kruto skupo[9] za kruh u nutrńem | gradu i za vodu, da su od žeje žene | i dičica pogibale, jer vsaki *junak*[10] | pišac i końik imal je ejiliša[11] dosta, | a u vańem gradu, da[12] nigdor ga ni | mogal sobom donesti u nutrńi grad, | nego je vas vani pogoril i poginul, | zač, ki je listo mogal sam uteći | u grad, ni maril ni za srebro[13] ni za | zlato, tako naglo bi
Str. 16b pogibel toga | grada. Tako ta vańńi grad pogibe. || i Turci

[1] U orig. je pisarskom griješkom *oteta;* u Kidriča je vaļada štamparskom griješkom *otca*.

[2] U Kidriča je griješkom *i s tĭmi* (mj. *istimi)*.

[3] U Kidriča griješkom *puškami*.

[4] Moglo bi biti izostavļeno *u* ispred *nas*.

[5] Misli se *pukše*. Kidrič misli, da je *hitale* griješkom pisarskom mjesto *hitali* (v. Oblega, str. 97), no to ne treba da bude (isp. na str. 14b: A na tu baštiju na ogań bile su upravļene vse careve *patantije*, da su na úu prez postanja *hitale* . . .).

[6] U Kidriča izostavļeno *u*.

[7] *Čargovo*, mag. *Csurgó* (u starije doba u spomenicima *Csorgo)*, gradić (nekad tvrđava) u šomoćkoj županiji; pripadalo je Zrińskomu.

[8] *majerstvo* ‚majur' (od ńem. *Meier*-hof; u Akad. rj. ima samo u značeńu ‚upravļańe i radńa na majuru'). Kidrič misli, da originalno pisańe *majrstva* prikazuje i zbiļski izgovor (v. Oblega, str. 84). Za takvo nepisańe vokala *e* iza *j* isporedi naprijed str. 6.

[9] = velika oskudica.

[10] = momak (vojnik).

[11] Za pisańe *ejiliša* mjesto i pored *jiliša* (tako je na istoj strani malo više) v. naprijed na str. 6.

[12] = ali.

[13] U Kidriča griješkom *srebru*.

ulizoše va ú, i mnoge zastave | Turci vnutri u gradu[1] na nasap, što s|e je zvala gora, postáviše. I tako su | u četrtak i u petak Turci u gradu | s mirom stali[2], a mi u malom gradu | zatvoreni i obsedeni okolo sa svih | stran, da nigdor ni mogal k nam doj̈ti | u grad ni van izaj̈ti z grada. |

Na 7[3]. dan sektembra, to je navečerje[4] Male | Maše, to je u *jutro* rano kako ob šestoj̈ | uri, užgaše Turci hiže gospodinove, | ke su bile u nutrńem gradu. U ta čas | doj̈de vsa si[l]na[5] voj̈ska carova | pišice na jagmu na nutrńi grad, i poč|eše mnogi bubńi turski biti i mnoge | trumbite trumbitati[6], i donesoše tol|ike zastave u grad veliki Turci, | da jim Bog račun znaj̈, da ne biše | viditi pola ni vode ni t[a]rs[t]*ij̈a*[7], | to biše vse puno Turak; i polag pal|anka[8] vse jih je puno bilo. I pravo va to | doba poče nesmerno kruto grad goriti. ||

Str. 17a Kada *jur* vidi g(ospo)din Zrinski, da grad | kruto gori, i da u ńem dale stati ne može, | tako zapovida Ferencu Č[a]rnuku, svomu[9] | komorniku, da da vse čisto na ńega: rubaču[10] | i drugo. I učini donesti od atlasa | siderijasnoga[11] župicu[12] i menten[13] i reče | vsim vitezom, ki bihu š ńim: „Meni ni | potribna sada teška halja nego lahka, | u koj̈[14] se budem mogal bolje v[a]rtiti.“ | I zapovida mu, da mu da klobuk od | č[a]rna baršana[15] zlatom preman[16], | na kom je

[1] U Kidriča griješkom *ugrabu* (!) i sa zarezom iza toga tobožńega 3. l. pl. prez

[2] U Kidriča griješkom *spali*.

[3] I u orig. je samo arapska cifra.

[4] = navečje (večer uoči sveca kakvoga).

[5] U orig. nije *l* uopće napisano; ispor. *stano* na str. 25. bil. 14.

[6] U Kidriča griješkom *trumbitaše;* taj tobožńi oblik spominje Kidrič među primjerima za 3. l. pl. imperf. na *-še* (v. Oblega, str. 87).

[7] U orig. je izostavljeno *t;* o toj pogrješki vidi naprijed u „Uvodu“ na str. 9. bil. 1. Kidrič bez ikakve bilješke meće u tekst *tarstija*.

[8] U Kidriča griješkom *palanke*.

[9] U Kidriča griješkom *svoiemu* i u Dodatku (v. Oblega, str. 86).

[10] U Kidriča griješkom *rubašu* (ispor. *rubaša* i među rječničkim osobinama; Oblega, str. 82).

[11] Naprijed (v. str. 10). spominem, da i u Karnarutića dolazi atlas *siderijanski,* no nijesam mogao ni od kuda doznati, što bi upravo značilo *„siderijasni“* ili *„siderijanski“* atlas. Kidrič je mimoišao ćutke tu riječ.

[12] = dem. od *župa* ‚vrsta doće halje‘ (riječ tuđa; v. Berneker, Slav. etym. Wb. I, 459/60).

[13] = vrsta gorńe halje, vrsta ćurka (: mag. *mente*).

[14] U Kidriča griješkom *ki*.

[15] = baršun (od mag. *bársan* pored *bársony*).

[16] = optočen; *premati* će biti od ńem. *ver-brämen*. U Karnarutića na str. 19a čitamo: klobuk zlatom *pramlen*.

našva od *je*menta[1] dragoga | kaminja[2] a za švom drago[3] perje | čarno čapļeno, „ča sam[4] ja na mojoj | svadbi nosil“. I zapovida mu, da mu | donese sto zlatih dukat vse ugarskih[5], i da ne bude mej ńimi ńi j(e)dan | turski. I kada mu je donesal ńegov | ko-
Str. 17b mornik tih sto zlatih dukat, učini | na župici atlas prorizati || i med atlas i mej bogazi*ju*[6] učini | tih sto zlatih dukat postaviti | i ove riči vsoj družini reče: | „Da znate, da to zato postavih: ko(j)i[7] | nevernik s mene haļinu svuče,[8] da potle | ne reče, da ni ništar pri meni našal“. | — I opet mu zapovida, da mu da kļuče | gradcke, ke su vse u ńega stale, pokle j(e)[9] | kodir bil grad podseden. I kada mu je je | donesal bil, učinil je je postaviti | u župicu k onim sto zlatim dukatom, | i to je onda rekal: „Verujte mi dobro, da | dokle ja budem mogal mojom rukom | i sabļom gibati i vladati, da | ovih sto dukat i ovih kļučev gra|dckih nigdor[10] neće vzeti od mene, | a po mojoj smarti, komu dopadu, neka mu | budu, *jer* sam ja to prij(e)l[11] g(ospo)dinu Bogu, | da me nete[12] Turci od šatora do šatora | po turskom taboru voditi, ni neće nitkor | na mo*ju* dicu parstom kazati“. ||

[1] = dijamant (od mađ. *gyémant;* za *j* prema mađ. *gy* ispor *hej*: mađ. *hegy* na str. 8).

[2] *kaminje* dijalektički nj. *kamenje*.

[3] = skupocjeno.

[4] Takve stilističke pogrješke (nagao prijelaz u upravni govor iz neupravnoga ili obrnuto) nijesu neobične u starijih pisaca.

[5] Zbog primjera *nutrńi* mislim, da i originalno *ugarskih* valja transkribirati *ugarskih (= ugrskih;* v. o tom naprijed na str. 8/9, 11).

[6] = postavu; od tur. *boghasy* (u Kidriča na str. 82 „*bugasy*) „neka pamučna tkanina koja se upotrebļava za postavu“ (Redhouse).

[7] U Kidriča grješkom *ki*.

[8] U Kidriča grješkom *stuče*.

[9] Kidrič ima *je* bez ikakve biļeške.

[10] U Kidriča grješkom *nikdor*.

[11] U starijem našem jeziku dolazi *prijeti* (dušom, vjerom, posteńem) u značenju „obavezati se, tvrdo obećati“, na pr.: . . . oni (sc. fratri) se obećaše i *prijaše* Boga moliti . . . (u glagoļ. ispravi iz god. 1381. u Šurmina, Hrv. Spom. 93); i tukoj mi knez Anž *prijimamo* našu veru gospodsku i dušu našu i počtenjem našim, da ih ońemo va vsem tom braniti . . . (u prijepisu glagoļ. isprave iz god. 1499. u Šurmina, Hrv. spom. 416). Glagol *prijeti* dolazi i zajedno s *priseći*, kao u primjeru: . . . a mi knez Anž *prisegosmo* i *prijasmo* našu dušu i našu veru gospocku . . . , da mu ga ońemo povernuti . . . (u prijepisu glagoļ. isprave iz god. 1489. u Šurmina Hrv. spom. 336). Prema tome Budina i prevodi: iuramentum praestiti votumque nuncupavi.

[12] = neće (3. l. pl.).

Str. 18a I zapovida rečenomu komorniku, da mu sopet | donese ńegove sabļe, ke su š ńim bile. | I donesal mu je četire sabļe okovane | srebrom i pozlaćene. I poče kušati | sabļe i is tih četirih sabaļ obra | *je*dnu, ka je još ńegova otca bila, | i to reče: „Ovo je moja stara sabļa i još je | mojih starjih bila, i s ovom sam | sabļom ja na*j*prvo poštenja zadobil | i s ovom sam sabļom dobil vse, ča imam, | i s ovom oću vse sada trpiti, ča mi | g(ospo)din Bog sudi". — I tako tu sabļu | vazamši u desnu ruku iza*j*de[1] van | iz svoje hiže i zapovida, da se za ńim | iznese šćit mali železni okrugli, | a ni j(e)dnoga oružja ni pancira ni | šišaka[2] ne hti uzeti na se govoreći, | tako da ne ide on van, da bi | otil[3] van iza*j*ti iz Segeta, nego da | oće u ńem trpiti, ča mu g(ospo)din Bog da, | a ńega oruž*j*je[4] da bude g(ospo)din[5] Bog. ||

Str. 18b I kada iza*j*de van iz hiže svoje na pi*j*ac | nutrńega grada, i tomu[6] su se *jur* vsi *ju*naci: | pišći i konńici gotovi čekali, vsaki | listo z golom sabļom, u pancirih i šiš|acih i *šć*iti[7]. I vidivši, da grad kruto | gori i da se ugasiti ne more, i da pred ogńem | i prahom dale u gradu ostati ne more, | tako poče govoriti onde na pi(j)aci grada | vsim, da je vsaki mogal razumiti | i slišati. Tim putem[8] i tako govoraše | slavni g(ospo)din Zrinski: |

„Moja bratjo i vitezi! Ovo[9] vidimo vsi, | kako nas g(ospo)din Bog kaštiga ogńem, da nas | ogńem naši neprijateļi zmogoše[10] i ne tol|iko oni svojom moćjom, koliko nas ogań | pogubi i zmože. Na vsem budi g(ospo)dinu[11] Bogu | hvala! Mi moramo tu kaštigu prij(e)ti | za dobro od Boga, zač ni listo to za | naše grihe, nego za innih orsagov | grihe[12] nas je otil kaštigati. ||

Str. 19a Zato vi dobro znate, kako sam ja pri|segal na*j*prvo, a vi

[1] U Kidriča griješkom *i zajde*. Taj tobožńi primjer s krńim prefiksom *iz* spominje Kidrič i na str. 84. Za moje čitańe ispor. niže na početku str. 18b *izajde*.

[2] = šļema (od mag. *sisak*).

[3] U orig. su riječi: *da bi otil* pisarskom griješkom dva puta napisane.

[4] U Kidriča netočno *oružje*.

[5] U Kidriča valjda štamparskom griješkom *(gospo)din*.

[6] Orig. „itomususe" moglo bi se čitati i: *i to mu su se*., no ni to čitańe ne pristaje pravo.

[7] = s šćiti ‚sa štitovima'.

[8] = načinom.

[9] = evo.

[10] = predobiše.

[11] U orig. bez znaka pokraćena.

[12] U orig. je piščevom ili prepisivačevom griješkom *grihov* (mjesto *grihe*) zbog predńega gen. *orsagov*. Kidrič transkribira vjerno ne ističući pogrješke.

potom po meni | vsi ste prisegli na vernost[1], tako da | mi oćemo ovdi skupa živiti i um|riti. I hvala budi g(ospo)dinu Bogu, | da se jošće ni ni j(e)dna nevera mej nami | našla dosada, i da i sada ne bu|e! |

I ovo *jur* vidimo vsi, da ovdi naš|ega ostanka dalje ne more biti, zač | ako bismo vse otili, tako ne moremo | pred silom i ogńem ostati. | *Je*dan je uzrok, da gorimo, a drugi[2], da smo | s malim[3], a treti, da ejiliša[4] nimamo, | i da vam ditca i žene od glada | i od žeje pomiraju. Zato ča oćemo | totu goriti? Hodimo, vitezi, van | iz toga grada u veliki grad | i ondi se pobimo na lice s našimi | neprijateli i ondi pomrimo, da nam bude | po našoj smarti dobar i
Str. 19b pošten glas! || Ki umre, oće z Bogom biti, a ki ostane, oće | vazda dobar glas imiti. Zato ja | oću biti prvi i ja oću najprvo pred | vami poći. Ča ja budem činil, to | i vi činite! Veruite mi, moja bratjo | i vitezi, da vas do smarti nigdar | neću ostaviti[6]. |

I tako zakričaše tri krat: *Jezus! Jezus! Jezus!* | I tako da zastavu cesarovu Lovrincu | *Ju*raniću, da *ju* pred ńim ponese, i učini | otvoriti vrata gradu nutrńemu. | I biše na vratih *je*dan velik žele|zan možar nabijen sičenim železom, | i ta možar učini na Turke opružiti[5]. | I tako pod onim dimom slavni g(ospo)din | Zrinski pojde van z golu sablu i s malim | ščitom železnim okruglim, i pred ńim odnese zastavu *Ju*ranić, i za ńim | izajdoše van vsi, ki su još bili | ostali vitezi: końńici i pišci. ||

Str. 20a I ondi se pobiše s Turci na lice na nutr|ńega grada mostu. Ondi g(ospo)dina | Miklouša Zrinskoga ejaničari[6] u trih | mistih pukšicami ustriliše, i od | rane, ka mu na[7] glavu dopade, tako | ondi slavni g(ospo)din Zrinski na misto | upade, a Turci s velikim glasom | tri krat: Hala! Hala! Hala! zakričaše. |

I kako g(ospo)din Zrinski upade, tako naši | vsi u nutrńi grad pobigoše, a Turci | janičari na naše kruto navališe | i tako za našimi u grad ulizoše. | A jur je na palanku nutrńega grada | po bižah vse puno Turak bilo, da su | meju naše kamenjem, drivjem.

[1] U Kidriča griješkom *navernost* (ispor. bil. 1. na str. 21).

[2] U orig. pisarskom griješkom *druga (ga* valjda zbog idućeg *da)*. I Kidrič spominje, da je u orig. pogrješka (v. Oblega, str. 97).

[3] U Budine čitamo: quod nostrum admodum pauci sunt.

[4] Za pisańe *ejiliša* mj. *jiliša* v. naprijed na str. 6.

[5] = ispaliti, izbaciti.

[6] Za pisańe *ejaničari* mj. *janičari* v. naprijed na str. 6.

[7] U Kidriča izostavljeno *na*.

sikiricami | hitali s palanka, i tako žakmań[1] | učiniše u naše viteške l*ju*di, tako | vse posikoše, nego ki je u kapi ili | u paćelu[2] otajno van ispeļan, | ta je ostal, a ditcu i žene, vse živo, | van ispe-
Str. 20b ļaše, a veće ejaničari[3] kako | drugi Turci, || zašto janičari, ča ne mogoše uzeti | od koga, to mu na sramotu u rukah posi|koše. Na toliko su ležali naši m^a^rtvi | l*ju*di i Turci u gradu, da je vse po | m^a^rtvih l*ju*di[h][4] človik hodil, zač | vnutri u gradu i vani polag palanka | nutrńega grada vse je bilo m^a^rtvih | posičenih tel: i po gradu bi bil mogal | k^a^rv puti[5].

I kada su *jur* bili van | ispeļali vse k^a^ršćenike z grada, | i bil je veliki i mali grad pun Turak, | u ono doba je došal ogań do praha, ki je | prah bil u nutrńem gradu u *je*dnom | turnu u bolti blizu tlom, i one hiže | stare, ke su bile u nutrńem gradu, one je | vse od fundamenta razmetal i razn|esal, i onda je čuda Turak pomoril | kamen i prah, kako sami Turci povida*ju*, | da jih je listo onda od kamena i od | praha palo tri tisuća Turak, zač | po taboru i vojski onda velika vika | i plač staše neprestano[6] od Turak. ||

[1] = jagmu, navalu; ispor. na str. 15a: . . . u kih Turci jagmu ili žakmań učiniše.

[2] = prijevjes (od mađ. fátyol ‚prijevjes'; ispor. *faćel* u Akad. rj. III, 39b; u Kidriča griješkom iz tal. *fazzoletto;* Oblega, str. 81.)

[3] Za pisańe *ejaničari* mj. *janičari* v. naprijed na str. 6.

[4] U orig. nije napisano *h*.

[5] = grabiti, crpsti (od starijega lika *plti;* s tom je riječju u etimologijskoj svezi riječ *ispolac* i *paļ* ‚kao izdubena lopata kojom se pluska voda iz lađe'; v. Miklošić, EW. s. v. *pol.* 1.).

[6] U Kidriča griješkom *neprestan*.

Napomena.

U transkripciji Kidričevoj dolazi nekoliko puta griješkom *j* mjesto *i*, čega nijesam isticao naprijed u bilješkama ispod teksta, i to u ovim riječima: *najprvo* na str. 5b u r. 7., 6b u r. 18., 7a u r. 3.; *vojvodi* na str. 7a u r. 18.; *poslušajte* na str. 8a u r. 6.; *vojvodu* na str. 9b u r. 1.; *vernjte* na str. 19b u r. 5.

Nastavak i završetak sigetske povijesti u Budininu prijevodu:

. . . lugebat quippe extinctum suum patrem quidam, alius filii interitum deplorabat, tertius ob fratris mortem vociferabatur. Ea die ianitscharorum capitaneus, domino comiti Serino iam mortuo, caput amputari, idque ad Turcarum caesarem perferri iussit. Ceterum, supremus Turcici imperatoris Mechmet bassa, cum aliquot visiris, tanta calliditate usus est, ut neque ex inferioribus bassis aut begis quisquam, neque ianitschari aliique milites, Solymanni imperatoris sui mortem, quarta adhuc septembris, post prandium, circa horam primam, in loco Siclihovo (!) dicto, quarta parte milliaris a Szigetho distantis, prope vineas Szigethanas extincti, nisi expugnata iam arce Szigethi, et commonefacto hac de re prius per literas Selimo, Solymanni filio, cognoscere potuerint. Atque ne palam omnino fieret, aliisque innotesceret, idem Mechmet bassa, doctorem, qui caesaris curam egit, nocturno tempore, ne mortem ipsius divulgaret, clam trucidavit. Interea etiam, mortuo caesare, per singulos dies, clangere tubis, et aliis musicis instrumentis personare, cibos coquere et apponere, tanquam si caesar in vivis esset, iubebat. Post mortem autem Solymanni, statim ingens malum evenit, et vehemens tempestas, validissimusque ventus exortus est; qui omnia Turcarum imperatoris tentoria disiecit, et ea, quasi alio

Prijevod Budinina teksta:

. . . jer neki žalaše za mrtvim ocem, neki oplakivaše poginula sina, a neki naricaše za mrtvim bratom. Taj dan zapovjedi janičarski aga, da gospodinu knezu Zrinskomu, već mrtvu, odsijeku glavu i da je odnesu sultanu. U ostalom veliki vezir sultanov Mehmet-paša s nekoliko vezira tako bijaše lukav, da nijedan od nižih paša ili begova, ni janičari ni ostali vojnici nijesu mogli saznati za smrt sultana Sulejmana, koji je umro još 4. septembra poslije ručka oko prve ure na „Šimlehevu", četvrt milje daleko od Sigeta, kod sigetskih vinograda, dok nije bila već osvojena sigetska tvrdava, i dok nije Sulejmanovu sinu Selimu u pismu javio smrt sultanovu. I da uopće ne iziđe na javu, i da drugi ne obaznadu, Mehmet-paša ubije noću potajno sultanova liječnika, da ne bi razglasio negove smrti. Međutim je i poslije, kad je sultan bio već mrtav, svaki dan davao da trube u trube i udaraju u druge muzičke sprave, da gotove i donose jelo, kao da je sultan živ. No odmah iza Sulejmanove smrti nasta golema nevolja: žestoka se oluja i jak vihar podiže, koji sve sultanove šatore razbacā i prevrnu, kao da ih hoćaše na drugo mjesto sa

secum rapere vellet, evertit. Idem per reliqua omnia Turcarum castra, et ad Mechmet bassae Sokolovitschii papiliones flando progressus, omnem paleam et foenum, quod in castris alicubi reperit, abstulit, secumque rapuit. Eodem fere tempore, mirum quiddam accidit. Nam Danubius, inferius, prope Tolnam, ita turbidus et arena lutoque mixtus conspiciebatur, ut tridui spatio purgari, et lucidus reddi, nec, ut ipsi Turcae et Tolnani cives referunt, ullus eius usus, vel ad coquendum, lavandum, aut bibendum, esse potuerit.

Octava septembris, die Solis, Mariae Virgini sacra, caput comitis Serini, inter alia Szigethanorum iam interfectorum militum capita, palo, non tam longe a terra, affigitur, et iactu unius lapidis, ab imperatoris tentorio collocatur. Circa etiam undiquaque, signa seu vexilla Szigethana, transversim cuspidibus in terram defixis stabant. Sic ea tota die, caput comitis Serini, in illa platea palo affixum conspiciebatur: nec enim Turcae unquam conquieverunt, sed sine intermissione, caput illud saepe dictum comitis Serini, et reliqua Szigethanorum militum, quae in unum acervum comportata congestaque erant, capita, spectatum contemplatumque venerunt. Singulis etiam Turcis, qui Szigethani militis caput, ad caesaris, vel illius loco Mechmet bassae tentorium attulissent, decem aurei nummi seu ducati numerabantur.

Septembris die nona, Lunae, summo mane, Mechmet bassa Sokolovitschius, caesaris gener et supremus consiliarius, domini

sobom odvući. Taj vihar duvajući kroz sav ostali oko dođe i do šatora Mehmet-paše Sokolovića i odnese i odvuče sa sobom svu slamu i sijeno, što ga je god u okolu našao. U isto se doba dogodi nešto čudnovato. Dunav naime doñi kod Tolne posta tako mutan, jer mu se voda s pijeskom i s muljem izmiješala, da se za tri dana nije mogao raščistiti i razbistriti, niti se mogao, kako pripovijedaju sami Turci i ljudi iz Tolne, za išto upotrijebiti, ni za kuhanje, ni za pranje ni za pilo.

Dne 8. septembra u nedjelju, na blagdan Djevice Marije, bude glava kneza Zrińskoga, kao i druge glave poginulih sigetskih vojnika, nataknuta na kolac, ne baš visoko od zemlje, i postavljena od sultanova šatora, koliko bi mogao kamenom dobaciti. Naokolo odasvud bijahu sigetske zastave okrenutim vršcima pozabadane u zemlju. Tako su sav onaj dan ogledali glavu kneza Zrińskoga, nataknutu na kolac na onoj cesti, jer su Turci bez prestanka dolazili da gledaju i promatraju glavu kneza Zrińskoga, koju su toliko puta spomińali, i ostale glave sigetskih vojnika snesene i pobacane na jednu gomilu. A svaki Turčin, koji bi donio glavu k sultanovu šatoru ili k šatoru Mehmet-paše, sultanova namjesnika, dobivao bi deset dukata za plaću.

Dne 9. septembra, u ponedjeljak rano ujutru, pošalje Mehmet-paša Sokolović, sultanov zet i veliki vezir, glavu gospodina kneza Zrińskoga u Budim svomu bratu

comitis Serini caput, Budam seu Salinum, fratri suo Mustafae Sokolovitschio, Budensi bassae, mittit; quod cum accepisset, serico statim involvit, subtilique linteo tegit, et per duos rusticos, Iaurinum, quod ab aliquibus etiam Bregetium dicitur, in castra nostri imperatoris ablegat. Inde porro, per Balthasarum Batschani, multis cum lachrymis, summoque moerore, Csakaturnum delatum; ibique monasterio D. Helenae, in fornice seu mausoleo, quo Catharina, prima ipsius uxor, de Frangepanibus, felicis memoriae, cum filia et duobus filiis inclusa quiescit, tandem sepultum terraeque mandatum est: cuius animae, Deus optimus maximus, in regno coelorum, aeternam quietem largiri dignetur.

Mustafi Sokoloviću, budimskomu paši, a ovaj je, kad je dobije, zamota odmah u svilu i pokrije tankim platnom, pa je po dva seljaka otpravi u Đur u cesarov oko. Odanle je pak Baltazar Baćani roneći suze i mnogo se žalosteći odnese u Čakov Turan, i ondje bude napokon u manastiru sv. Jelene, u grobnici, u kojoj počiva prva njegova žena pokojna Katarina Frankapanka s kćerju i sa dva sina, pokopana i predana zemlji. Duši pak njegovoj neka predobri previšńi Bog milostivo dade vječni počinak u nebeskom carstvu!

DODATAK.

Tekst priložene glagoljske isprave (: *Slipčići, prodaju dio svoje plemenštine Jemrihu Čačku),* pisane dne 2. VI. 1549. u Orlici kod Karlovca. Original na pergameni u arhivu Jugoslav. Akademije[1].

Ja Mikula Penić, sudac oralski va to vrime budući, da(j)em na znan(j)e vsim i vsakomu, komu se | pristo(j)i, i pred kih lice ali obraz pride ta moj list otvoreni, kako pride pred nas s jed|ne strane plemeniti Kirin i *Ju*re Slipčići sinmi[2] svo(j)imi, a z druge strane Jemrih Čačak. |

I rečeni Kirin i *Ju*re u svojoj veliki potribšćini počešė ponujati i prodavati nikij del svo(j)e ple|menšćine oddilne od brat(j)e svo(j)e i slobodne; ponujaše *ju* svo(j)im bližńim i daļnim jednoč i drugoč i tre|tič u klupeh crikve naše s(ve)toga Jakova. To zemļi

[1] Prijepis je udešen kao i prijepis sigetske povijesti.

[2] = *s sinmi* ‚sa sinovima'.

ponudńa č(lovi)ka Jandrij Šebetić i Mihaļ Baļbić. I tu se vsi pokloniše bližńi i daļni i rekoše: „Prodaj̆te, komu morete.“

I namiri se rečeni Jemrih | i kupi to imin(j)e od ńih za dukatov ·ï· (10) sa vsim, ča k ńemu pristo(j)i. Toga imin*j̆a* jest zemļe težat(j)e | dni tri i sinokoša na dubravi. Odmit zemļi soldini ·e· (6) na črnu munidu. I plati mu (j)e vse do beča i sol|ldina (!).

To*j* zemļi me(j)e: prva počińe u malom jezerci i prihadja (!) v Orlicu, i tako potokom iduć̆i prihadja (!) | u Zaluku (?)[1] v me*j̆u* Gašpara Šebetića, odonuda gre i prihaj̆*a* k Jandri(j)evi selnici, i tako od selnice | jarkom prihodi opet u globoko (!) jezero; i ttu (!) se me(j)e staše.

I to pred dobrimi i plemenitimi l*j̆u*dmi | odomašniki i ovodniki: v H(ris)ti počtovani[2] g(ospo)d(i)n Jakov, ple(banuš) mahićanski, g(ospo)d(i)n Pet(a)r, hrnetićki knez, Pet(a)r | Despotović, Gašpar Šebetić, Ivan i Paval Ladetić, Pere Babić, Mikula[3] Domjanić, Mate | Zorinić, Mihe Brcković, Ivan Ladetić i ja Šimun djak, kij to pisah po prošńi obi*j̆u* | stranu.

I za više verovan*j̆a*[4] dah ja ńim ta list mo*j* otvoren pod pečat našu navadnu | zdola viseću.

Dan ·b· (2.) i*j̆u*na v letih G(ospo)dńih ·č· ·f· ·k· ·z· (1549). ||

Popravci.

Na str. 19. u bil. 8. *akanńijamn* popravi u *akanńijama;* — na str. 20. u bil. 4. *gradić* popravi u *mjesto;* — na str. 24. u bil. 5. izbaci *I.* ispred *Hammer;* — na str. 25. u bil. 13. otpalo je *i-* u *ikakve;* — na str. 26. u bil. 6. *probi* popravi u *pobi;* — na str. 27. u r. 17. otpalo je *-i* u *ondi.* — U nekim eksemplarima nema tih pogrješaka.

[1] Posļedńe je slovo u toj riječi naličnije na *ž* nego na *u*.

[2] Pisar se iza slova *n* zapisao napisavši *počtovanoi*, koje je onda popravio precrtavši *o* iza *n*.

[3] Pisar se iza slova *l* zapisao napisavši *o* mjesto *a*, ali je pogrješku popravio.

[4] Slovo je *j̆* (ovdje = *ja*) stojeći na pregibu oštećeno.

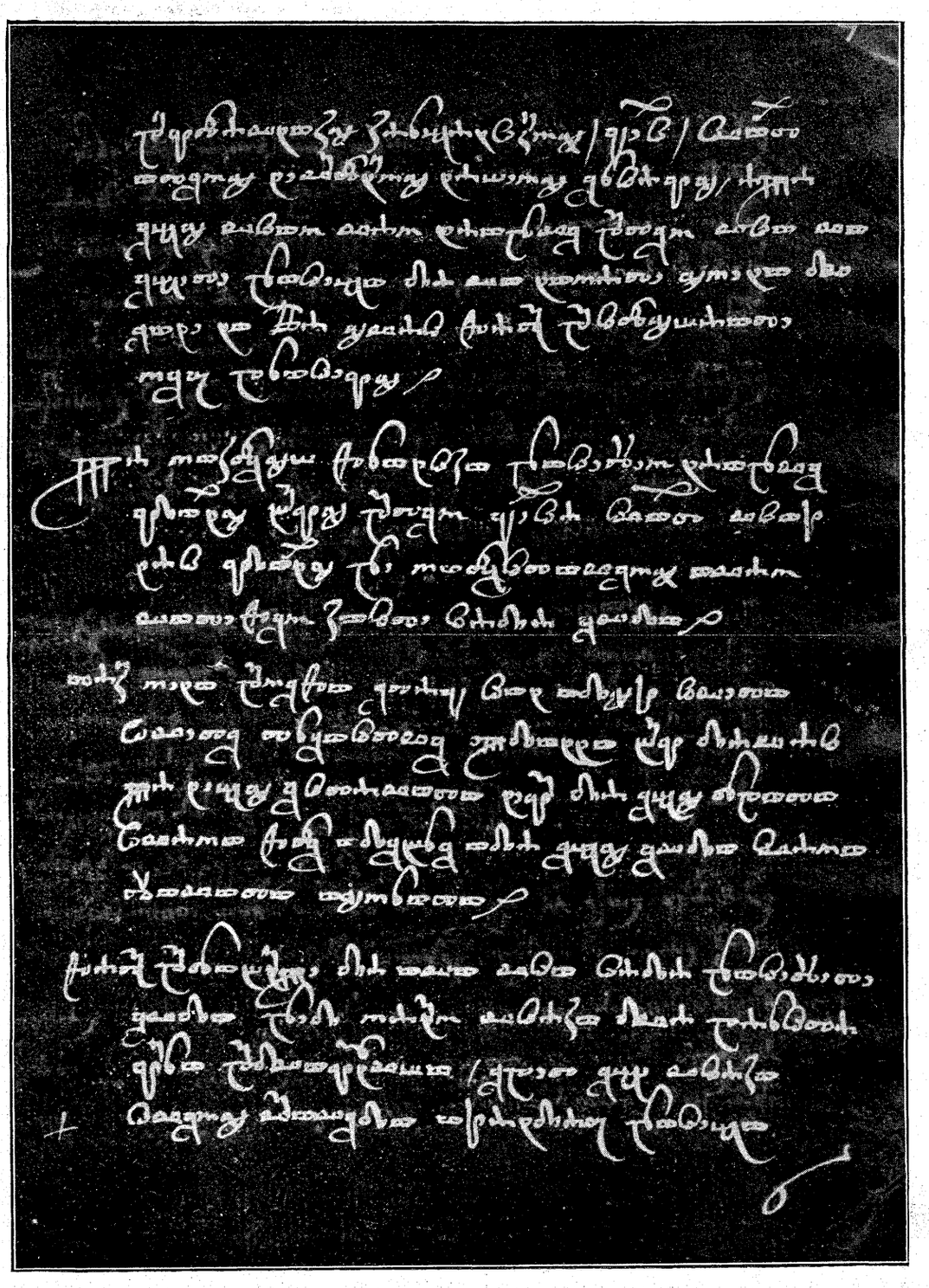

Strana 7a glagoljskoga rukopisa prema Kaspretovoj fotografiji.

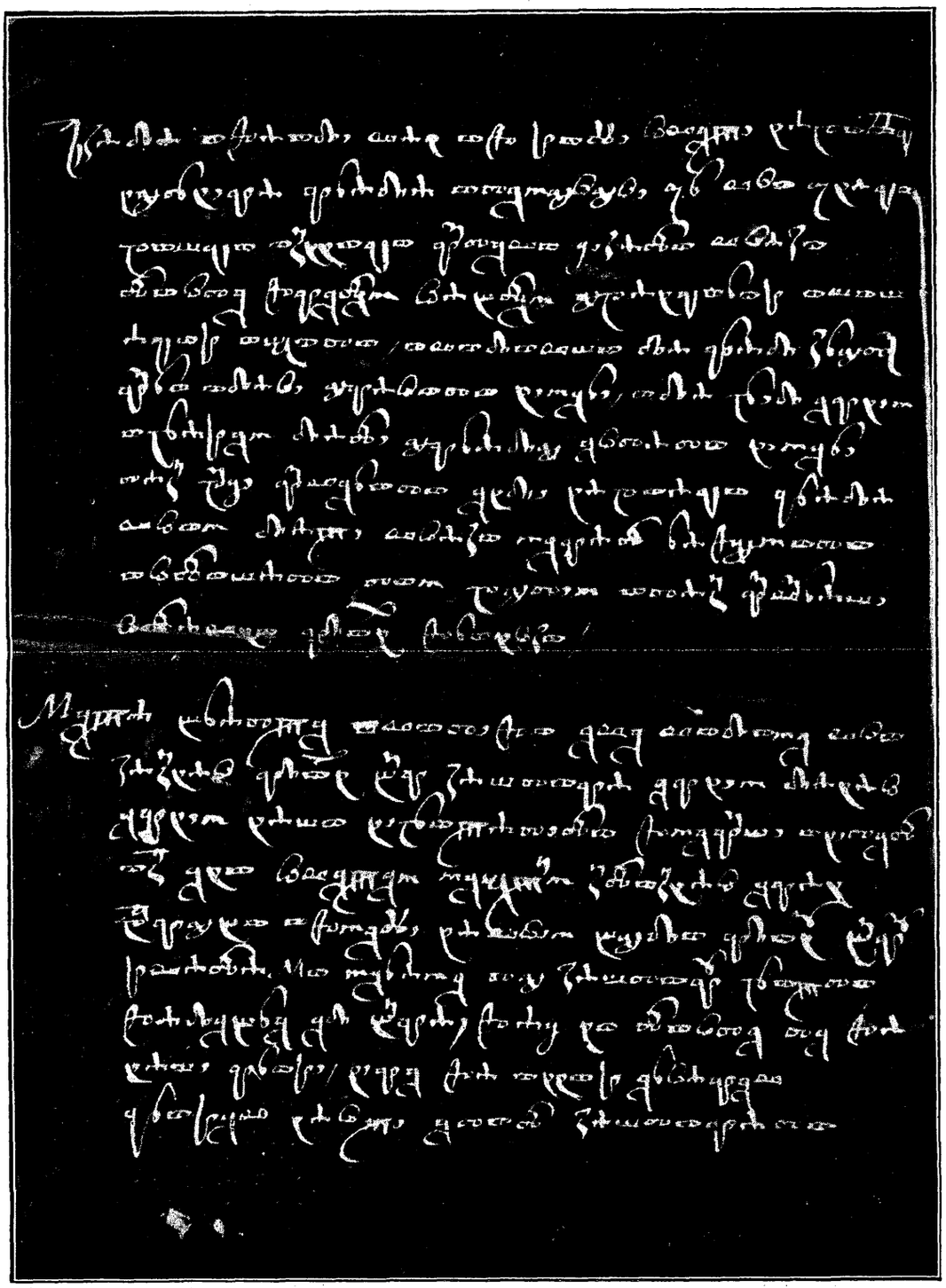

Strana 18b glagoljskoga rukopisa prema Kaspretovoj fotografiji.